Suttantapiṭake Khuddakanikāye

Jātakapāḷiyā saṁvaṇṇanābhūtā

Bhadantamahābuddhaghosattherena katā

JĀTAKAṬṬHAKATHĀ

(Dutiyo bhāgo)

Buddhavasse 2552 Marammavasse 1370 AD. 2008

Romanized from Myanmar version published in 1959

Aṭṭhakathā Series 37

First published in 2008 by Ministry of Religious Affairs

Yangon, Myanmar

THE PĀḶI ALPHABET
IN BURMESE AND ROMAN CHARACTERS

VOWELS

အ a   အာ ā   ဣ i   ဤ ī   ဥ u   ဦ ū   ဧ e   ဩ o

CONSONANTS WITH VOWEL "A"

က ka	ခ kha	ဂ ga	ဃ gha	င ṅa
စ ca	ဆ cha	ဇ ja	ဈ jha	ဉ ña
ဋ ṭa	ဌ ṭha	ဍ ḍa	ဎ ḍha	ဏ ṇa
တ ta	ထ tha	ဒ da	ဓ dha	န na
ပ pa	ဖ pha	ဗ ba	ဘ bha	မ ma

ယ ya   ရ ra   လ la   ဝ va   သ sa   ဟ ha   ဠ ḷa   ံ ṃ

VOWELS IN COMBINATION

ာ ါ = ā   ိ = i   ီ = ī   ု ု = u   ူ ူ = ū   ေ = e   ော ေါ = o

က ka   ကာ kā   ကိ ki   ကီ kī   ကု ku   ကူ kū   ကေ ke   ကော ko
ခ kha   ခါ khā   ခိ khi   ခီ khī   ခု khu   ခူ khū   ခေ khe   ခေါ kho ...

CONJUNCT-CONSONANTS

က္က kka	င်္ဃ ṅgha	ဏ္ဌ ṇṭha	ဓျ dhya	ပ္လ pla	လ္လ lla
က္ခ kkha	စ္စ cca	ဏ္ဍ ṇḍa	ဓွ dhva	ပ္ဗ pba	လျ lya
ကျ kya	စ္ဆ ccha	ဏ္ဏ ṇṇa	န္တ nta	ဗ္ဘ bbha	လှ lha
ကြိ kri	ဇ္ဇ jja	ဏှ ṇha	န္တွ ntva	ဗျ bya	ဝှ vha
က္လ kla	ဇ္ဈ jjha	တ္တ tta	န္ထ ntha	ဗြ bra	သ္တ sta
ကွ kva	ည ñña	တ္ထ ttha	န္ဒ nda	မ္ပ mpa	သ္တြ stra
ချ khya	ဉှ ñha	တွ tva	န္ဒြ ndra	မ္ဖ mpha	သ္န sna
ခွ khva	ဉ္စ ñca	တျ tya	န္ဓ ndha	မ္ဗ mba	သျ sya
ဂ္ဂ gga	ဉ္ဆ ñcha	တြ tra	န္န nna	မ္ဘ mbha	ဿ ssa
ဂ္ဃ ggha	ဉ္ဇ ñja	ဒ္ဒ dda	နျ nya	မ္မ mma	သ္မ sma
ဂျ gya	ဉ္ဈ ñjha	ဒ္ဓ ddha	နှ nha	မျ mya	သွ sva
ဂြ gra	ဋ္ဋ ṭṭa	ဒျ dya	ပ္ပ ppa	မှ mha	ဟ္မ hma
င်္က ṅka	ဋ္ဌ ṭṭha	ဒြ dra	ပ္ဖ ppha	ယျ yya	ဟွ hva
င်္ခ ṅkha	ဍ္ဍ ḍḍa	ဒွ dva	ပျ pya	ယှ yha	ဠှ ḷha
င်္ဂ ṅga					

၁	၂	၃	၄	၅	၆	၇	၈	၉	၀
1	2	3	4	5	6	7	8	9	0

Jātakaṭṭhakathā

Dutiyabhāga

Mātikā | Piṭṭhaṅka

1. Daḷhavagga

2. Santhavavagga

3. Kalyāṇavagga

4. Asadisavagga

Mātikā Piṭṭhaṅka

5. Ruhakavagga

6. Nataṁdaḷhavagga

7. Bīraṇathambhavagga

2. Padumavagga

3. Udapānavagga

Mātikā Piṭṭhaṅka

4. Abbhantaravagga

5. Kumbhavagga

Jātakaṭṭhakathāya dutiyabhāge mātikā niṭṭhitā.

Khuddakanikāya

Jātakaṭṭhakathā

(Dutiyo bhāgo)

Namo tassa Bhagavato Arahato Sammāsambuddhassa.

2. Dukanipāta

1. Daḷhavagga

1. Rājovādajātakavaṇṇanā (151)

Daḷhaṁ daḷhassa khipatīti idaṁ Satthā Jetavane viharanto Rājovādaṁ ārabbha kathesi. So **Tesakuṇajātake**[1] āvi bhavissati. Ekasmiṁ pana divase Kosalarājā ekaṁ agatigataṁ dubbinicchayaṁ aḍḍaṁ[2] vinicchinitvā bhuttapātarāso allahatthova alaṅkatarathaṁ abhiruyha Satthu santikaṁ gantvā phullapadumasassirikesu pādesu nipatitvā Satthāraṁ vanditvā ekamantaṁ nisīdi. Atha naṁ Satthā etadavoca "handa kuto nu tvaṁ mahārāja āgacchasi divā divassā"ti. Bhante ajja ekaṁ agatigataṁ dubbinicchayaṁ aḍḍaṁ vinicchinanto okāsaṁ alabhitvā idāni taṁ tīretvā bhuñjitvā allahatthova tumhākaṁ upaṭṭhānaṁ āgatomhīti. Satthā "mahārāja dhammena samena aḍḍavinicchayaṁ nāma kusalaṁ, saggamaggo esa. Anacchariyaṁ kho panetaṁ, yaṁ tumhe mādisassa Sabbaññubuddhassa santikā ovādaṁ labhamānā dhammena

---

1. Khu 6. 1 piṭṭhe.

2. Aṭṭaṁ (Sī)

samena aḍḍaṁ vinicchineyyātha. Etadeva acchariyaṁ, yaṁ pubbe rājāno asabbaññūnampi paṇḍitānaṁ vacanaṁ sutvā dhammena samena aḍḍaṁ vinicchinantā cattāri agatigamanāni vajjetvā dasa rājadhamme akopetvā dhammena rajjaṁ kāretvā saggapuraṁ pūrayamānā agamiṁsū"ti vatvā tena yācito atītaṁ āhari.

Atīte Bārāṇasiyaṁ Brahmadatte rajjaṁ kārente bodhisatto tassa aggamahesiyā kucchismiṁ paṭisandhiṁ gahetvā laddhagabbhaparihāro sotthinā mātukucchimhā nikkhami. Nāmaggahaṇadivase panassa "Brahmadattakumāro"tveva nāmaṁ akaṁsu. So anupubbena vayappatto soḷasavassakāle Takkasilaṁ gantvā sabbasippesu nipphattiṁ patvā pitu accayena rajje patiṭṭhāya dhammena samena rajjaṁ kāresi, chandādivasena agantvā vinicchayaṁ anusāsi. Tasmiṁ evaṁ dhammena rajjaṁ kārente amaccāpi dhammeneva vohāraṁ vinicchiniṁsu. Vohāresu dhammena vinicchayamānesu kūṭaḍḍakārakā nāma nāhesuṁ, tesaṁ abhāvā aḍḍatthāya rājaṅgaṇe uparavo pacchijji. Amaccā divasampi vinicchayaṭṭhāne nisīditvā kañci vinicchayatthāya āgacchantaṁ adisvā uṭṭhāya pakkamanti, vinicchayaṭṭhānaṁ chaḍḍetabbabhāvaṁ pāpuṇi.

Bodhisatto cintesi "mayi dhammena rajjaṁ kārente vinicchayaṭṭhānaṁ āgacchantā nāma natthi, uparavo pacchijji, vinicchayaṭṭhānaṁ chaḍḍetabbabhāvaṁ pattaṁ, idāni mayā attano aguṇaṁ pariyesituṁ vaṭṭati "ayaṁ nāma me aguṇo"ti sutvā taṁ pahāya guṇesuyeva vattissāmī"ti. Tato paṭṭhāya "atthi nu kho me koci aguṇavādī"ti pariggaṇhanto antovaḷañjakānaṁ antare kañci aguṇavādiṁ adisvā attano guṇakathameva sutvā "ete mayhaṁ bhayenāpi aguṇaṁ avatvā guṇameva vadeyyun"ti bahivaḷañjanake pariggaṇhanto tatthāpi adisvā antonagare pariggaṇhi. Bahinagare catūsu dvāresu catugāmake pariggaṇhi. Tatthāpi kañci aguṇavādiṁ adisvā attano guṇakathameva sutvā "janapadaṁ pariggaṇhissāmī"ti amacce rajjaṁ paṭicchāpetvā rathaṁ āruyha sārathimeva gahetvā aññātakavesena nagarā nikkhamitvā janapadaṁ pariggaṇhamāno yāva paccantabhūmiṁ gantvā kañci aguṇavādiṁ adisvā attano guṇakathameva sutvā paccantasīmato mahāmaggena nagarābhimukhoyeva nivatti.

Tasmiṁ pana kāle Balliko[1] nāma Kosalarājāpi dhammena rajjaṁ kārento aguṇakathaṁ gavesanto[2] hutvā antovaḷañjakādīsu aguṇavādiṁ adisvā attano guṇakathameva sutvā janapadaṁ pariggaṇhanto taṁ padesaṁ agamāsi. Te ubhopi ekasmiṁ ninnaṭṭhāne sakaṭamagge abhimukhā ahesuṁ, rathassa ukkamanaṭṭhānaṁ natthi. Atha Ballikarañño sārathi Bārāṇasirañño sārathiṁ "tava rathaṁ ukkamāpehī"ti āha. Sopi "ambho sārathi tava rathaṁ ukkamāpehi, imasmiṁ rathe Bārāṇasirajjasāmiko Brahmadattamahārājā nisinno"ti āha. Itaropi naṁ "ambho sārathi imasmiṁ rathe Kosalarajjasāmiko Ballikamahārājā nisinno, tava rathaṁ ukkamāpetvā amhākaṁ rañño rathassa okāsaṁ dehī"ti āha. Bārāṇasirañño sārathi "ayampi kira rājāyeva, kiṁ nu kho kātabban"ti cintento "attheso upāyo"ti vayaṁ pucchitvā "daharassa rathaṁ ukkamāpetvā mahallakassa okāsaṁ dāpessāmī"ti sanniṭṭhānaṁ katvā taṁ sārathiṁ Kosalarañño vayaṁ pucchitvā pariggaṇhanto ubhinnampi samānavayabhāvaṁ ñatvā rajjaparimāṇaṁ balaṁ dhanaṁ yasaṁ jātiṁ gottaṁ kulapadesanti sabbaṁ pucchitvā "ubhopi tiyojanasatikassa rajjassa sāmino samānabaladhanayasajātigottakulapadesā"ti ñatvā "sīlavantassa okāsaṁ dassāmī"ti cintetvā "bho sārathi tumhākaṁ rañño sīlācāro kīdiso"ti pucchi. So "ayañca ayañca amhākaṁ rañño sīlācāro"ti attano rañño aguṇameva guṇato pakāsento paṭhamaṁ gāthamāha—

1. "Daḷhaṁ daḷhassa khipati, Balliko mudunā muduṁ.
   Sādhumpi sādhunā jeti, asādhumpi asādhunā.
   Etādiso ayaṁ rājā, maggā uyyāhi sārathī"ti.

Tattha **daḷhaṁ daḷhassa khipatī**ti yo daḷho hoti balavadaḷhena pahārena vā vacanena vā jinitabbo, tassa daḷhameva pahāraṁ vā vacanaṁ vā khipati. Evaṁ daḷhova hutvā taṁ jinātīti dasseti. **Ballikoti**[3] tassa rañño nāmaṁ. **Mudunā mudu**nti mudupuggalaṁ sayampi mudu hutvā mudunāva upāyena jināti. **Sādhumpi sādhunā jetī**ti ye sādhū sappurisā, te sayampi sādhu hutvā

1. Malliko (Sī) 2. Aguṇagavesako (Sī) 3. Mallikoti (Sī)

sādhunāva upāyena jināti. **Asādhumpi asādhunā**ti ye pana asādhū, te sayampi asādhu hutvā asādhunāva upāyena jinātīti dasseti. **Etādiso ayaṁ rājā**ti ayaṁ amhākaṁ Kosalarājā sīlācārena evarūpo. **Maggā uyyāhi sārathī**ti attano rathaṁ maggā ukkamāpetvā uyyāhi, uppathena yāhi, amhākaṁ rañño maggaṁ dehīti vadati.

Atha naṁ Bārāṇasirañño sārathi "ambho kiṁ pana tayā attano rañño guṇakathā kathitā"ti vatvā "āmā"ti vutte "yadi pana ete guṇāti vadasi, aguṇā pana kīdisī"ti vatvā "ete tāva aguṇā hontu, tumhākaṁ pana rañño kīdiso guṇo"ti vutte "tena hi suṇāhī"ti dutiyaṁ gāthamāha—

2. "Akkodhena jine kodhaṁ, asādhuṁ sādhunā jine.
Jine kadariyaṁ dānena, saccenā'likavādinaṁ.
Etādiso ayaṁ rājā, maggā uyyāhi sārathī"ti.

Tattha **etādiso**ti etehi "akkodhena jine kodhan"ti-ādivasena vuttehi guṇehi samannāgato. Ayañhi kuddhaṁ[1] puggalaṁ sayaṁ akkodho hutvā akkodhena jināti, asādhuṁ pana sayaṁ sādhu hutvā sādhunā upāyena jināti, kadariyaṁ thaddhamacchariṁ sayaṁ dāyako hutvā dānena jināti. **Saccenā'likavādinan**ti musāvādiṁ sayaṁ saccavādī hutvā saccena jināti. **Maggā uyyāhi sārathī**ti samma sārathi maggato apagaccha. Evaṁvidhasīlācāraguṇayuttassa amhākaṁ rañño maggaṁ dehi, amhākaṁ rājā maggassa anucchavikoti.

Evaṁ vutte Ballikarājā ca sārathi ca ubhopi rathā otaritvā asse mocetvā rathaṁ apanetvā Bārāṇasirañño maggaṁ adaṁsu. Bārāṇasirājā Ballikarañño "raññā nāma idañcidañca kātuṁ vaṭṭatī"ti ovādaṁ datvā Bārāṇasiṁ gantvā dānādīni puññāni katvā jīvitapariyosāne saggapuraṁ pūresi. Ballikarājāpi tassa ovādaṁ gahetvā janapadaṁ pariggahetvā attano aguṇavādiṁ adisvāva sakanagaraṁ gantvā dānādīni puññāni katvā jīvitapariyosāne saggapurameva pūresi.

1. Kodhaṁ (Ka)

Satthā Kosalarājassa ovādatthāya imaṁ dhammadesanaṁ āharitvā jātakaṁ samodhānesi "tadā Ballikarañño sārathi Moggallāno ahosi, Ballikarājā Ānando, Bārāṇasirañño sārathi Sāriputto, Bārāṇasirājā pana ahameva ahosin"ti.

Rājovādajātakavaṇṇanā paṭhamā.

---

2. Siṅgālajātakavaṇṇanā (152)

Asamekkhitakammantanti idaṁ Satthā Kūṭāgārasālāyaṁ viharanto Vesālivāsikaṁ ekaṁ nhāpitaputtaṁ ārabbha kathesi. Tassa kira pitā rājūnaṁ rājorodhānaṁ rājakumārānaṁ rājakumārikānañca massukaraṇakesasaṇṭhāpana-aṭṭhapadaṭṭhapanādīni[1] sabbakiccāni karoti saddho pasanno tisaraṇagato samādinnapañcasīlo, antarantare Satthu dhammaṁ suṇanto kālaṁ vītināmeti. So ekasmiṁ divase rājanivesane kammaṁ kātuṁ gacchanto attano puttaṁ gahetvā gato. So tattha ekaṁ devaccharāpaṭibhāgaṁ alaṅkatapaṭiyattaṁ Licchavikumārikaṁ disvā kilesavasena paṭibaddhacitto hutvā pitarā saddhiṁ rājanivesanā nikkhamitvā "etaṁ kumārikaṁ labhamāno jīvissāmi, alabhamānassa me ettheva maraṇan"ti āhārupacchedaṁ katvā mañcakaṁ parissajitvā nipajji.

Atha naṁ pitā upasaṅkamitvā "tāta avatthumhi chandarāgaṁ mā kari, hīnajacco tvaṁ nhāpitaputto, Licchavikumārikā khattiyadhītā jātisampannā, na sā tuyhaṁ anucchavikā, aññaṁ te jātigottehi sadisaṁ kumārikaṁ ānessāmī"ti āha. So pitu kathaṁ na gaṇhi. Atha naṁ mātā bhātā bhaginī cūḷapitā cūḷamātāti sabbepi ñātakā ceva mittasuhajjā ca sannipatitvā saññāpentāpi saññāpetuṁ nāsakkhiṁsu. So tattheva sussitvā parisussitvā jīvitakkhayaṁ pāpuṇi. Athassa pitā sarīrakiccapetakiccāni katvā tanusoko "Satthāraṁ vandissāmī"ti bahuṁ gandhamālāvilepanaṁ gahetvā mahāvanaṁ gantvā Satthāraṁ pūjetvā vanditvā ekamantaṁ nisinno "kiṁ nu kho upāsaka bahūni divasāni na dissasī"ti vutte tamatthaṁ ārocesi. Satthā "na kho upāsaka idāneva tava putto

---

1. Massukaraṇakesasaṇṭhāpana-aṭṭhapanadhovanādīni (Ka)

avatthusmiṁ chandarāgaṁ uppādetvā vināsaṁ pāpuṇi, pubbepi pattoyevā”ti vatvā tena yācito atītaṁ āhari.

Atīte Bārāṇasiyaṁ Brahmadatte rajjaṁ kārente bodhisatto Himavantapadese sīhayoniyaṁ nibbatti. Tassa cha kaniṭṭhabhātaro ekā ca bhaginī ahosi, sabbepi Kañcanaguhāyaṁ vasanti. Tassā pana guhāya avidūre Rajatapabbate ekā phalikaguhā atthi, tattheko siṅgālo vasati. Aparabhāge sīhānaṁ mātāpitaro kālamakaṁsu. Te bhaginiṁ sīhapotikaṁ Kañcanaguhāyaṁ ṭhapetvā gocarāya pakkamitvā[1] maṁsaṁ āharitvā tassā denti. So siṅgālo taṁ sīhapotikaṁ disvā paṭibaddhacitto ahosi. Tassā pana mātāpitūnaṁ dharamānakāle okāsaṁ nālattha, so sattannampi tesaṁ gocarāya pakkantakāle phalikaguhāya otaritvā Kañcanaguhāya dvāraṁ gantvā sīhapotikāya purato lokāmisapaṭisaṁyuttaṁ evarūpaṁ rahassakathaṁ kathesi “sīhapotike ahampi catuppado, tvampi catuppadā, tvaṁ me pajāpatī hohi, ahaṁ te pati bhavissāmi, te mayaṁ samaggā sammodamānā vasissāma, tvaṁ ito paṭṭhāya maṁ kilesavasena saṅgaṇhāhī”ti. Sā tassa vacanaṁ sutvā cintesi “ayaṁ siṅgālo catuppadānaṁ antare hīno paṭikuṭṭho caṇḍālasadiso, mayaṁ uttamarājakulasammatā, esa kho mayā saddhiṁ asabbhiṁ ananucchavikaṁ kathaṁ katheti, ahaṁ evarūpaṁ kathaṁ sutvā jīvitena kiṁ karissāmi, nāsāvātaṁ sannirujjhitvā[2] marissāmī”ti. Athassā etadahosi “mayhaṁ evameva maraṇaṁ ayuttaṁ, bhātikā tāva me āgacchantu, tesaṁ kathetvā marissāmī”ti. Siṅgālopi tassā santikā paṭivacanaṁ alabhitvā “idāni esā mayhaṁ kujjhatī”ti domanassappatto phalikaguhāyaṁ pavisitvā nipajji.

Atheko sīhapotako mahiṁsavārāṇādīsu aññataraṁ vadhitvā maṁsaṁ khāditvā bhaginiyā bhāgaṁ āharitvā “amma maṁsaṁ khādassū”ti āha. Bhātika nāhaṁ maṁsaṁ khādāmi, marissāmīti. Kiṁkāraṇāti. Sā taṁ pavattiṁ ācikkhi. “Idāni kahaṁ so siṅgālo”ti ca vutte phalikaguhāyaṁ nipannaṁ siṅgālaṁ “ākāse nipanno”ti maññamānā bhātika kiṁ na passasi, eso Rajatapabbate ākāse nipannoti. Sīhapotako tassa phalikaguhāyaṁ nipannabhāvaṁ ajānanto “ākāse nipanno”ti

---

1. Nikkhamitvā (Sī) 2. Sannirumbhitvā (Sī, I)

saññī hutvā "māressāmi nan"ti sīhavegena pakkhanditvā phalikaguhaṁ hadayeneva pahari. So hadayena phalitena tattheva jīvitakkhayaṁ patvā pabbatapāde pati. Athāparo āgacchi, sā tassapi tatheva kathesi. Sopi tatheva katvā jīvitakkhayaṁ patvā pabbatapāde pati.

Evaṁ chasupi bhātikesu matesu sabbapacchā bodhisatto āgacchi. Sā tassapi taṁ kāraṇaṁ ārocetvā "idāni so kuhin"ti vutte "eso Rajatapabbatamatthake ākāse nipanno"ti āha. Bodhisatto cintesi "siṅgālānaṁ ākāse patiṭṭhā nāma natthi, phalikaguhāyaṁ nipannako bhavissatī"ti. So pabbatapādaṁ otaritvā cha bhātike mate disvā "ime attano bālatāya pariggaṇhanapaññāya abhāvena phalikaguhabhāvaṁ ajānitvā hadayena paharitvā matā bhavissanti, asamekkhitvā atituritaṁ karontānaṁ kammaṁ nāma evarūpaṁ hotī"ti vatvā paṭhamaṁ gāthamāha—

3. "Asamekkhitakammantaṁ, turitābhinipātinaṁ.
Sāni kammāni tappenti, uṇhaṁva'jjhohitaṁ mukhe"ti.

Tattha **asamekkhitakammantaṁ, turitābhinipātinan**ti yo puggalo yaṁ kammaṁ kattukāmo hoti, tattha dosaṁ asamekkhitvā anupadhāretvā turito hutvā vegeneva taṁ kammaṁ kātuṁ abhinipatati pakkhandati paṭipajjati, taṁ asamekkhitakammantaṁ turitābhinipātinaṁ evaṁ sāni kammāni tappenti, socenti kilamenti. Yathā kiṁ? **Uṇhaṁva'jjhohitaṁ mukhe**ti, yathā bhuñjantena "idaṁ sītalaṁ idaṁ uṇhan"ti anupadhāretvā uṇhaṁ ajjhoharaṇīyaṁ mukhe ajjhoharitaṁ ṭhapitaṁ mukhampi kaṇṭhampi kucchimpi dahati soceti kilameti, evaṁ tathārūpaṁ puggalaṁ sāni kammāni tappenti.

Iti so sīho imaṁ gāthaṁ vatvā "mama bhātikā anupāyakusalatāya 'siṅgālaṁ māressāmā'ti ativegena pakkhanditvā sayaṁ matā, ahaṁ pana evarūpaṁ akatvā siṅgālassa phalikaguhāyaṁ nipannasseva hadayaṁ phālessāmī"ti siṅgālassa ārohana-orohanamaggaṁ sallakkhetvā tadabhimukho hutvā tikkhattuṁ sīhanādaṁ nadi, pathaviyā saddhiṁ ākāsaṁ ekaninnādaṁ ahosi. Siṅgālassa phalikaguhāyaṁ nipannasseva bhītatasitassa hadayaṁ phali, so tattheva jīvitakkhayaṁ pāpuṇi.

Satthā "evaṁ so siṅgālo sīhanādaṁ sutvā jīvitakkhayaṁ patto"ti vatvā abhisambuddho hutvā dutiyaṁ gāthamāha—

4. "Sīho ca sīhanādena, daddaraṁ abhinādayi.
Sutvā sīhassa nigghosaṁ, siṅgālo daddare vasaṁ.
Bhīto santāsamāpādi, hadayañcassa apphalī"ti.

Tattha **sīho**ti cattāro sīhā tiṇasīho paṇḍusīho kāḷasīho surattahatthapādo kesarasīhoti. Tesu kesarasīho idha adhippeto. **Daddaraṁ abhinādayī**ti tena asanipātasaddasadisena bheravatarena[1] sīhanādena taṁ Rajatapabbataṁ abhinādayi ekaninnādaṁ akāsi. **Daddare vasan**ti phalikamissake Rajatapabbate vasanto. **Bhīto santāsamāpādī**ti maraṇabhayena bhīto cittutrāsaṁ āpādi. **Hadayañcassa apphalī**ti tena cassa bhayena hadayaṁ phalīti.

Evaṁ sīho siṅgālaṁ jīvitakkhayaṁ pāpetvā bhātaro ekasmiṁ ṭhāne paṭicchādetvā tesaṁ matabhāvaṁ bhaginiyā ācikkhitvā taṁ samassāsetvā yāvajīvaṁ Kañcanaguhāyaṁ vasitvā yathākammaṁ gato.

Satthā imaṁ dhammadesanaṁ āharitvā saccāni pakāsetvā jātakaṁ samodhānesi, saccapariyosāne upāsako sotāpattiphale patiṭṭhahi. Tadā siṅgālo nhāpitaputto ahosi, sīhapotikā licchavikumārikā, cha kaniṭṭhabhātaro aññatarātherā ahesuṁ, jeṭṭhabhātikasīho pana ahameva ahosinti.

Siṅgālajātakavaṇṇanā dutiyā.

---

3. Sūkarajātakavaṇṇanā (153)

Catuppado ahaṁ sammāti idaṁ Satthā Jetavane viharanto aññataraṁ mahallakattheraṁ ārabbha kathesi. Ekasmiñhi divase rattiṁ dhammassavane vattamāne Satthari Gandhakuṭidvāre ramaṇīye sopānaphalake ṭhatvā bhikkhusaṁghassa Sugatovādaṁ datvā Gandhakuṭiṁ paviṭṭhe Dhammasenāpati Satthāraṁ vanditvā attano pariveṇaṁ agamāsi. Mahāmoggallānopi pariveṇameva

---

1. Asanisatasaddabheravatarena (Sī, I)

gantvā muhuttaṁ vissamitvā therassa santikaṁ āgantvā pañhaṁ pucchi, pucchitapucchitaṁ Dhammasenāpati gaganatale puṇṇacandaṁ uṭṭhāpento viya vissajjetvā pākaṭamakāsi. Catassopi parisā dhammaṁ suṇamānā nisīdiṁsu. Tattheko mahallakatthero cintesi "sacāhaṁ imissā parisāya majjhe Sāriputtaṁ āluḷento pañhaṁ pucchissāmi, ayaṁ me parisā 'bahussuto ayan'ti ñatvā sakkārasammānaṁ karissatī"ti parisantarā uṭṭhāya theraṁ upasaṅkamitvā ekamantaṁ ṭhatvā "āvuso Sāriputta mayampi taṁ ekaṁ pañhaṁ pucchāma, amhākampi okāsaṁ karohi, dehi me vinicchayaṁ āvedhikāya vā nivedhikāya vā[1] niggahe vā paggahe vā visese vā paṭivisese vā"ti āha. Thero taṁ oloketvā "ayaṁ mahallako icchācāre ṭhito tuccho na kiñci jānātī"ti tena saddhiṁ akathetvāva lajjamāno bījaniṁ ṭhapetvā āsanā otaritvā pariveṇaṁ pāvisi, Moggallānattheropi attano pariveṇameva agamāsi.

Manussā uṭṭhāya "gaṇhathetaṁ tucchamahallakaṁ, madhuradhammassavanaṁ no sotuṁ na adāsī"ti anubandhiṁsu. So palāyanto vihārapaccante bhinnapadarāya vaccakuṭiyā patitvā gūthamakkhito aṭṭhāsi[2]. Manussā taṁ disvā vippaṭisārino hutvā Satthu santikaṁ agamaṁsu. Satthā te disvā "kiṁ upāsakā avelāya āgatatthā"ti pucchi, manussā tamatthaṁ ārocesuṁ. Satthā "na kho upāsakā idānevesa mahallako uppilāvito hutvā attano balaṁ ajānitvā mahābalehi saddhiṁ payojetvā gūthamakkhito jāto, pubbepesa uppilāvito hutvā attano balaṁ ajānitvā mahābalehi saddhiṁ payojetvā gūthamakkhito ahosī"ti vatvā tehi yācito atītaṁ āhari.

Atīte Bārāṇasiyaṁ Brahmadatte rajjaṁ kārente bodhisatto sīho hutvā Himavantapadese pabbataguhāya vāsaṁ kappesi. Tassā avidūre ekaṁ saraṁ nissāya bahū sūkarā nivāsaṁ kappesuṁ. Tameva saraṁ nissāya tāpasāpi paṇṇasālāsu vāsaṁ kappesuṁ. Athekadivasaṁ sīho mahiṁsavāraṇādīsu aññataraṁ vadhitvā yāvadatthaṁ maṁsaṁ khāditvā taṁ saraṁ otaritvā pānīyaṁ pivitvā uttari. Tasmiṁ khaṇe eko thūlasūkaro taṁ saraṁ nissāya gocaraṁ gaṇhāti. Sīho taṁ disvā "aññaṁ

---

1. Āveṭhikāyeva nibbeṭhikāyeva (Sī)
2. Uṭṭhāsi (Sī, I)

ekadivasaṁ imaṁ khādissāmi, maṁ kho pana disvā puna na āgaccheyyā”ti tassa anāgamanabhayena sarato uttaritvā ekena passena gantuṁ ārabhi. Sūkaro oloketvā “esa maṁ disvā mama bhayena upagantuṁ asakkonto bhayena palāyati, ajja mayā iminā sīhena saddhiṁ payojetuṁ vaṭṭatī”ti sīsaṁ ukkhipitvā taṁ yuddhatthāya avhayanto paṭhamaṁ gāthamāha—

5. “Catuppado ahaṁ samma, tvampi samma catuppado.
Ehi samma[1] nivattassu, kiṁ nu bhīto palāyasī”ti.

Sīho tassa kathaṁ sutvā “samma sūkara ajja amhākaṁ tayā saddhiṁ saṅgāmo natthi, ito pana sattame divase imasmiṁyeva ṭhāne saṅgāmo hotū”ti vatvā pakkāmi. Sūkaro “sīhena saddhiṁ saṅgāmessāmī”ti haṭṭhapahaṭṭho taṁ pavattiṁ ñātakānaṁ ārocesi. Te tassa kathaṁ sutvā bhītatasitā “idāni tvaṁ sabbepi amhe nāsessasi, attano balaṁ ajānitvā sīhena saddhiṁ saṅgāmaṁ kattukāmosi, sīho āgantvā sabbepi amhe jīvitakkhayaṁ pāpessati, sāhasikakammaṁ mā karī”ti āhaṁsu. Sopi bhītatasito “idāni kiṁ karomī”ti pucchi. Sūkarā “samma tvaṁ etesaṁ tāpasānaṁ uccārabhūmiṁ gantvā pūtigūthe satta divasāni sarīraṁ parivaṭṭetvā sukkhāpetvā sattame divase sarīraṁ ussāvabindūhi temetvā sīhassa āgamanato purimataraṁ gantvā vātayogaṁ ñatvā uparivāte tiṭṭha, sucijātiko sīho tava sarīragandhaṁ ghāyitvā tuyhaṁ jayaṁ datvā gamissatī”ti āhaṁsu. So tathā katvā sattame divase tattha aṭṭhāsi. Sīho tassa sarīragandhaṁ ghāyitvā gūthamakkhitabhāvaṁ ñatvā “samma sūkara sundaro te leso cintito, sace tvaṁ gūthamakkhito nābhavissa, idheva taṁ jīvitakkhayaṁ apāpessaṁ, idāni pana te sarīraṁ neva mukhena ḍaṁsituṁ, na pādena paharituṁ sakkā, jayaṁ te dammī”ti vatvā dutiyaṁ gāthamāha—

6. “Asuci pūtilomosi, duggandho vāsi sūkara.
Sace yujjhitukāmosi, jayaṁ samma dadāmi te”ti.

---

1. Sīha (Sī, I)

Tattha **pūtilomo**ti mīḷhamakkhitattā duggandhalomo. **Duggandho vāsī**ti aniṭṭhajegucchapaṭikūlagandho hutvā vāyasi. **Jayaṁ samma dadāmi te**ti "tuyhaṁ jayaṁ demi, ahaṁ parājito, gaccha tvan"ti vatvā sīho tatova nivattitvā gocaraṁ gahetvā sare pānīyaṁ pivitvā pabbataguhameva gato. Sūkaropi "sīho me jito"ti ñātakānaṁ ārocesi. Te bhītatasitā "puna ekadivasaṁ āgacchanto sīho sabbeva amhe jīvitakkhayaṁ pāpessatī"ti palāyitvā aññattha agamaṁsu.

Satthā imaṁ dhammadesanaṁ āharitvā jātakaṁ samodhānesi "tadā sūkaro mahallako ahosi, sīho pana ahameva ahosin"ti.

Sūkarajātakavaṇṇanā tatiyā.

---

4. Uragajātakavaṇṇanā (154)

Idhū'ragānaṁ pavaro paviṭṭhoti idaṁ Satthā Jetavane viharanto seṇibhaṇḍanaṁ ārabbha kathesi. Kosalarañño kira sevakā seṇipamukhā dve mahāmattā aññamaññaṁ diṭṭhaṭṭhāne kalahaṁ karonti, tesaṁ veribhāvo sakalanagare pākaṭo jāto. Te neva rājā, na ñātimittā samagge kātuṁ sakkhiṁsu. Athekadivasaṁ Satthā paccūsasamaye bodhaneyyabandhave olokento tesaṁ ubhinnampi sotāpattimaggassa upanissayaṁ disvā punadivase ekakova Sāvatthiyaṁ piṇḍāya pavisitvā tesu ekassa gehadvāre aṭṭhāsi. So nikkhamitvā pattaṁ gahetvā Satthāraṁ antonivesanaṁ pavesetvā āsanaṁ paññapetvā nisīdāpesi. Satthā nisīditvā tassa mettābhāvanāya ānisaṁsaṁ kathetvā kallacittataṁ ñatvā saccāni pakāsesi, so saccapariyosāne sotāpattiphale patiṭṭhahi.

Satthā tassa sotāpannabhāvaṁ ñatvā tameva pattaṁ gāhāpetvā uṭṭhāya itarassa gehadvāraṁ agamāsi. Sopi nikkhamitvā Satthāraṁ vanditvā "pavisatha bhante"ti gharaṁ pavesetvā nisīdāpesi. Itaropi pattaṁ gahetvā Satthārā saddhiṁyeva pāvisi. Satthā tassa ekādasa mettānisaṁse vaṇṇetvā kallacittataṁ ñatvā saccāni pakāsesi, saccapariyosāne sopi sotāpattiphale patiṭṭhahi. Iti te ubhopi

sotāpannā hutvā aññamaññaṁ accayaṁ dassetvā khamāpetvā samaggā sammodamānā ekajjhāsayā ahesuṁ. Taṁ divasaññeva ca Bhagavato sammukhāva ekato bhuñjiṁsu. Satthā bhattakiccaṁ niṭṭhāpetvā vihāraṁ agamāsi. Te bahūni mālāgandhavilepanāni ceva sappimadhuphāṇitādīni ca ādāya Satthārā saddhiṁyeva nikkhamiṁsu. Satthā bhikkhusaṁghena vatte dassite Sugatovādaṁ datvā Gandhakuṭiṁ pāvisi.

Bhikkhū sāyanhasamaye dhammasabhāyaṁ Satthu guṇakathaṁ samuṭṭhāpesuṁ "āvuso Satthā adantadamako, ye nāma dve mahāmatte ciraṁ vāyamamānopi neva rājā samagge kātuṁ sakkhi, na ñātimittādayo sakkhiṁsu, te ekadivaseneva Tathāgatena damitā"ti. Satthā āgantvā "kāya nuttha bhikkhave etarahi kathāya sannisinnā"ti pucchitvā "imāya nāmā"ti vutte "na bhikkhave idānevāhaṁ ime dve jane samagge akāsiṁ, pubbepete mayā samaggā katāyevā"ti vatvā atītaṁ āhari.

Atīte Bārāṇasiyaṁ Brahmadatte rajjaṁ kārente Bārāṇasiyaṁ ussave ghosite mahāsamajjaṁ ahosi. Bahū manussā ceva devanāgasupaṇṇādayo ca samajjadassanatthaṁ sannipatiṁsu. Tatrekasmiṁ ṭhāne eko nāgo ca supaṇṇo ca samajjaṁ passamānā ekato aṭṭhaṁsu. Nāgo supaṇṇassa supaṇṇabhāvaṁ ajānanto aṁse hatthaṁ ṭhapesi. Supaṇṇo "kena me aṁse hattho ṭhapito"ti nivattitvā olokento nāgaṁ sañjāni. Nāgopi olokento supaṇṇaṁ sañjānitvā maraṇabhayatajjito nagarā nikkhamitvā nadīpiṭṭhena[1] palāyi. Supaṇṇopi "taṁ gahessāmī"ti anubandhi. Tasmiṁ samaye bodhisatto tāpaso hutvā tassā nadiyā tīre paṇṇasālāya vasamāno divā darathapaṭippassambhanatthaṁ udakasāṭikaṁ nivāsetvā vakkalaṁ bahi ṭhapetvā nadiṁ otaritvā nhāyati. Nāgo "imaṁ pabbajitaṁ nissāya jīvitaṁ labhissāmī"ti pakativaṇṇaṁ vijahitvā maṇikkhandhavaṇṇaṁ māpetvā vakkalantaraṁ pāvisi. Supaṇṇo anubandhamāno taṁ tattha paviṭṭhaṁ disvā vakkale garubhāvena aggahetvā bodhisattaṁ āmantetvā "bhante ahaṁ chāto, tumhākaṁ vakkalaṁ gaṇhatha, imaṁ nāgaṁ khādissāmī"ti imamatthaṁ pakāsetuṁ paṭhamaṁ gāthamāha—

---

1. Nadītitthena (Ka)

7. “Idhū’ragānaṁ pavaro paviṭṭho,
Selassa vaṇṇena pamokkha’micchaṁ.
Brahmaṁ ca vaṇṇaṁ apacāyamāno,
Bubhukkhito no vitarāmi[1] bhottun”ti.

Tattha **idhū’ragānaṁ pavaro paviṭṭho**ti imasmiṁ vakkale uragānaṁ pavaro nāgarājā paviṭṭho. **Selassa vaṇṇenā**ti maṇivaṇṇena, maṇikkhandho hutvā paviṭṭhoti attho. **Pamokkha’micchan**ti mama santikā mokkhaṁ icchamāno. **Brahmaṁ ca vaṇṇaṁ apacāyamāno**ti ahaṁ pana tumhākaṁ brahmavaṇṇaṁ seṭṭhavaṇṇaṁ[2] pūjento garuṁ karonto. **Bubhukkhito no vitarāmi bhottun**ti etaṁ nāgaṁ vakkalantaraṁ paviṭṭhaṁ chātopi samāno bhakkhituṁ na sakkomīti.

Bodhisatto udake ṭhitoyeva supaṇṇarājassa thutiṁ katvā dutiyaṁ gāthamāha—

8. “So brahmagutto cirameva jīva,
Dibyā ca te pātubhavantu bhakkhā.
Yo[3] brahmavaṇṇaṁ apacāyamāno,
Bubhukkhito no vitarāsi bhottun”ti.

Tattha **so brahmagutto**ti so tvaṁ brahmagopito brahmarakkhito hutvā. **Dibyā ca te pātubhavantu bhakkhā**ti devatānaṁ paribhogārahā bhakkhā ca tava pātubhavantu, mā pāṇātipātaṁ katvā nāgamaṁsakhādako ahosi.

Iti bodhisatto udake ṭhitova anumodanaṁ katvā uttaritvā vakkalaṁ nivāsetvā te ubhopi gahetvā assamapadaṁ gantvā mettābhāvanāya vaṇṇaṁ kathetvā dvepi jane samagge akāsi. Te tato paṭṭhāya samaggā sammodamānā sukhaṁ vasiṁsu.

Satthā imaṁ dhammadesanaṁ āharitvā jātakaṁ samodhānesi “tadā nāgo ca supaṇṇo ca ime dve mahāmattā ahesuṁ, tāpaso pana ahameva ahosin”ti.

Uragajātakavaṇṇanā catutthā.

---

1. Visahāmi (Sī, I) 2. Brahmavakkaṁ seṭṭhavakkaṁ (Ka) 3. So (Sī, I)

5. Bhaggajātakavaṇṇanā (155)

Jīva vassasataṁ bhaggāti idaṁ Satthā Jetavanasamīpe Pasenadikosalena raññā kārite Rājakārāme[1] viharanto attano khipitakaṁ ārabbha kathesi. Ekasmiñhi divase Satthā Rājakārāme catuparisamajjhe nisīditvā dhammaṁ desento khipi. Bhikkhū "jīvatu bhante Bhagavā, jīvatu Sugato"ti uccāsaddaṁ mahāsaddaṁ akaṁsu, tena saddena dhammakathāya antarāyo ahosi. Atha kho Bhagavā bhikkhū āmantesi "api nu kho bhikkhave khipite 'jīvā'ti vutto[2] tappaccayā jīveyya vā mareyya vā"ti. No hetaṁ bhanteti. Na bhikkhave khipite "jīvā"ti vattabbo, yo vadeyya āpatti dukkaṭassāti[3]. Tena kho pana samayena manussā bhikkhūnaṁ khipite "jīvatha bhante"ti vadanti, bhikkhū kukkuccāyantā nālapanti. Manussā ujjhāyanti "kathañhi nāma samaṇā Sakyaputtiyā 'jīvatha bhante'ti vuccamānā nālapissantī"ti. Bhagavato etamatthaṁ ārocesuṁ. Gihī bhikkhave maṅgalikā, anujānāmi bhikkhave gihīnaṁ "jīvatha bhante"ti vuccamānena "ciraṁ jīvā"ti vattunti. Bhikkhū Bhagavantaṁ pucchiṁsu "bhante jīvapaṭijīvaṁ nāma kadā uppannan"ti. Satthā "bhikkhave jīvapaṭijīvaṁ nāma porāṇakāle uppannan"ti vatvā atītaṁ āhari.

Atīte Bārāṇasiyaṁ Brahmadatte rajjaṁ kārente bodhisatto Kāsiraṭṭhe ekasmiṁ brāhmaṇakule nibbatti. Tassa pitā vohāraṁ katvā jīvikaṁ kappeti, so soḷasavassuddesikaṁ bodhisattaṁ maṇikabhaṇḍaṁ ukkhipāpetvā gāmanigamādīsu caranto Bārāṇasiṁ patvā dovārikassa ghare bhattaṁ pacāpetvā bhuñjitvā nivāsaṭṭhānaṁ alabhanto "avelāya āgatā āgantukā kattha vasantī"ti pucchi. Atha naṁ manussā "bahinagare ekā sālā atthi, sā pana amanussapariggahitā. Sace icchatha, tattha vasathā"ti āhaṁsu. Bodhisatto "etha tāta gacchāma, mā yakkhassa bhāyittha, ahaṁ taṁ dametvā tumhākaṁ pādesu pātessāmī"ti pitaraṁ gahetvā tattha gato. Athassa pitā phalake nipajji, sayaṁ pitu pāde sambāhanto nisīdi. Tattha adhivattho yakkho dvādasa vassāni Vessavaṇaṁ upaṭṭhahitvā taṁ sālaṁ labhanto "imaṁ sālaṁ paviṭṭhamanussesu yo khipite 'jīvā'ti vadati, yo ca 'jīvā'ti vutte 'paṭijīvā'ti vadati, te

1. Rājikārāme (Ka) 2. Vutte (Sī, I) 3. Vi 4. 281 piṭṭhe.

jīvapaṭijīvabhāṇino ṭhapetvā avasese khādeyyāsī”ti labhi. So piṭṭhivaṁsathūṇāya vasati. So “bodhisattassa pitaraṁ khipāpessāmī”ti attano ānubhāvena sukhumacuṇṇaṁ vissajjesi, cuṇṇo āgantvā tassa nāsapuṭe pāvisi. So phalake nipannakova khipi, bodhisatto na “jīvā”ti āha. Yakkho taṁ khādituṁ thūṇāya otarati. Bodhisatto taṁ otarantaṁ disvā “iminā me pitā khipāpito bhavissati, ayaṁ so khipite ‘jīvā’ti avadantaṁ khādakayakkho bhavissatī”ti pitaraṁ ārabbha paṭhamaṁ gāthamāha—

9. “Jīva vassasataṁ bhagga, aparāni ca vīsatiṁ.
Mā maṁ pisācā khādantu, jīva tvaṁ saradosatan”ti.

Tattha **bhaggā**ti[1] pitaraṁ nāmenālapati. **Aparāni ca vīsatin**ti aparāni ca vīsati vassāni jīva. **Mā maṁ pisācā khādantū**ti maṁ pisācā mā khādantu. **Jīva tvaṁ saradosatan**ti tvaṁ pana vīsuttaraṁ vassasataṁ jīvāti. Saradosatañhi gaṇiyamānaṁ vassasatameva hoti, taṁ purimehi vīsāya saddhiṁ vīsuttaraṁ idha adhippetaṁ.

Yakkho bodhisattassa vacanaṁ sutvā “imaṁ tāva māṇavaṁ ‘jīvā’ti vuttattā khādituṁ na sakkā, pitaraṁ panassa khādissāmī”ti pitu santikaṁ agamāsi. So taṁ āgacchantaṁ disvā cintesi “ayaṁ so ‘paṭijīvā’ti abhaṇantānaṁ khādakayakkho bhavissati, paṭijīvaṁ karissāmī”ti. So puttaṁ ārabbha dutiyaṁ gāthamāha—

10. “Tvampi vassasataṁ jīva, aparāni ca vīsatiṁ.
Visaṁ pisācā khādantu, jīva tvaṁ saradosatan”ti.

Tattha **visaṁ pisācā khādantū**ti pisācā halāhalavisaṁ khādantu.

Yakkho tassa vacanaṁ sutvā “ubhopi me na sakkā khāditun”ti paṭinivatti. Atha naṁ bodhisatto pucchi “bho yakkha kasmā tvaṁ imaṁ sālaṁ paviṭṭhamanusse khādasī”ti. Dvādasa vassāni Vessavaṇaṁ upaṭṭhahitvā laddhattāti. Kiṁ pana sabbeva khādituṁ labhasīti. Jīvapaṭijīvabhāṇino ṭhapetvā avasese khādāmīti. “Yakkha tvaṁ pubbepi akusalaṁ katvā

1. Gaggāti (Sī, I)

kakkhaḷo pharuso paravihiṁsako hutvā nibbatto, idānipi tādisaṁ kammaṁ katvā tamo tamaparāyaṇo bhavissasi, tasmā ito paṭṭhāya pāṇātipātādīhi viramassū"ti taṁ yakkhaṁ dametvā nirayabhayena tajjetvā pañcasu sīlesu patiṭṭhāpetvā yakkhaṁ pesanakārakaṁ viya akāsi.

Punadivase sañcarantā manussā yakkhaṁ disvā bodhisattena cassa damitabhāvaṁ ñatvā rañño ārocesuṁ "deva eko māṇavo taṁ yakkhaṁ dametvā pesanakārakaṁ viya katvā ṭhito"ti. Rājā bodhisattaṁ pakkosāpetvā senāpatiṭṭhāne ṭhapesi, pitu cassa mahantaṁ yasaṁ adāsi. So yakkhaṁ balipaṭiggāhakaṁ katvā bodhisattassa ovāde ṭhatvā dānādīni puññāni katvā saggapuraṁ pūresi.

Satthā imaṁ dhammadesanaṁ āharitvā "jīvapaṭijīvaṁ nāma tasmiṁ kāle uppannan"ti vatvā jātakaṁ samodhānesi "tadā yakkho Aṅgulimālo ahosi, rājā Ānando, pitā Kassapo, putto pana ahameva ahosin"ti.

Bhaggajātakavaṇṇanā pañcamā.

---

6. Alīnacittajātakavaṇṇanā (156)

Alīnacittaṁ nissāyāti idaṁ Satthā Jetavane viharanto ekaṁ ossaṭṭhavīriyaṁ bhikkhuṁ ārabbha kathesi. Vatthu Ekādasanipāte **Saṁvarajātake**[1] āvi bhavissati. So pana bhikkhu Satthārā "saccaṁ kira tvaṁ bhikkhu vīriyaṁ ossajī"ti vutte "saccaṁ Bhagavā"ti āha. Atha naṁ Satthā "nanu tvaṁ bhikkhu pubbe vīriyaṁ avissajjetvā[2] maṁsapesisadisassa daharakumārassa dvādasayojanike Bārāṇasinagare rajjaṁ gahetvā adāsi, idāni kasmā evarūpe sāsane pabbajitvā vīriyaṁ ossajasī"ti vatvā atītaṁ āhari.

Atīte Bārāṇasiyaṁ Brahmadatte rajjaṁ kārente Bārāṇasito avidūre Vaḍḍhakīgāmo ahosi, tattha pañcasatā vaḍḍhakī vasanti. Te

---

1. Khu 5. 238 piṭṭhe. 2. Katvā (Sī, I)

nāvāya uparisotaṁ gantvā araññe gehasambhāradārūni koṭṭetvā tattheva ekabhūmikadvibhūmikādibhede gehasambhāre[1] sajjetvā thambhato paṭṭhāya sabbadārūsu saññaṁ katvā nadītīraṁ netvā nāvaṁ āropetvā anusotena nagaraṁ āgantvā ye yādisāni gehāni ākaṅkhanti, tesaṁ tādisāni katvā kahāpaṇe gahetvā puna tattheva gantvā gehasambhāre āharanti. Evaṁ tesaṁ jīvikaṁ kappentānaṁ ekasmiṁ kāle khandhāvāraṁ bandhitvā dārūni koṭṭentānaṁ avidūre eko hatthī khadirakhāṇukaṁ akkami. Tassa so khāṇuko pādaṁ vijjhi, balavavedanā vattanti, pādo uddhumāyitvā pubbaṁ gaṇhi. So vedanāppatto tesaṁ dārukoṭṭanasaddaṁ sutvā "ime vaḍḍhakī nissāya mayhaṁ sotthi bhavissatī"ti maññamāno tīhi pādehi tesaṁ santikaṁ gantvā avidūre nipajji, vaḍḍhakī taṁ uddhumātapādaṁ disvā upasaṅkamitvā pāde khāṇukaṁ disvā tikhiṇavāsiyā khāṇukassa samantato odhiṁ datvā rajjuyā bandhitvā ākaḍḍhantā khāṇuṁ nīharitvā pubbaṁ mocetvā uṇhodakena dhovitvā tadanurūpehi bhesajjehi makkhetvā na cirasseva vaṇaṁ phāsukaṁ kariṁsu.

Hatthī arogo hutvā cintesi "mayā ime vaḍḍhakī nissāya jīvitaṁ laddhaṁ, idāni tesaṁ mayā upakāraṁ kātuṁ vaṭṭatī"ti. So tato paṭṭhāya vaḍḍhakīhi saddhiṁ rukkhe nīharati, tacchentānaṁ parivattetvā deti, vāsi-ādīni upasaṁharati, soṇḍāya veṭhetvā kāḷasuttakoṭiyaṁ gaṇhāti. Vaḍḍhakīpissa bhojanavelāya ekekaṁ piṇḍaṁ dentā pañca piṇḍasatāni denti. Tassa pana hatthissa putto sabbaseto hatthājānīyapotako atthi, tenassa etadahosi "ahaṁ etarahi mahallako. Idāni mayā imesaṁ vaḍḍhakīnaṁ kammakaraṇatthāya puttaṁ datvā gantuṁ vaṭṭatī"ti. So vaḍḍhakīnaṁ anācikkhitvāva araññaṁ pavisitvā puttaṁ ānetvā "ayaṁ hatthipotako mama putto, tumhehi mayhaṁ jīvitaṁ dinnaṁ, ahaṁ vo vejjavetanatthāya imaṁ dammi, ayaṁ tumhākaṁ ito paṭṭhāya kammāni karissatī"ti vatvā "ito paṭṭhāya puttaka yaṁ mayā kattabbaṁ kammaṁ, taṁ tvaṁ karohī"ti puttaṁ ovaditvā vaḍḍhakīnaṁ datvā sayaṁ araññaṁ pāvisi.

Tato paṭṭhāya hatthipotako vaḍḍhakīnaṁ vacanakaro ovādakkhamo hutvā sabbakiccāni karoti. Tepi taṁ pañcahi piṇḍasatehi posenti,

---

1. Gehe (Sī, I)

so kammaṁ katvā nadiṁ otaritvā nhatvā kīḷitvā āgacchati, vaḍḍhakīdārakāpi taṁ soṇḍādīsu gahetvā udakepi thalepi tena saddhiṁ kīḷanti. Ājānīyā pana hatthinopi assāpi purisāpi udake uccāraṁ vā passāvaṁ vā na karonti, tasmā sopi udake uccārapassāvaṁ akatvā bahinadītīreyeva karoti. Athekasmiṁ divase uparinadiyā devo vassi, atha sukkhaṁ hatthilaṇḍaṁ udakena nadiṁ otaritvā gacchantaṁ Bārāṇasīnagaratitthe ekasmiṁ gumbe laggetvā aṭṭhāsi. Atha rañño hatthigopakā "hatthī nhāpessāmā"ti pañca hatthisatāni nayiṁsu. Ājānīyalaṇḍassa gandhaṁ ghāyitvā ekopi hatthī nadiṁ otarituṁ na ussahi. Sabbepi naṅguṭṭhaṁ ukkhipitvā palāyituṁ ārabhiṁsu, hatthigopakā hatthācariyānaṁ ārocesuṁ. Te "udake paripanthena[1] bhavitabban"ti udakaṁ sodhāpetvā tasmiṁ gumbe taṁ ājānīyalaṇḍaṁ disvā "idamettha kāraṇan"ti ñatvā cāṭiṁ āharāpetvā udakassa pūretvā taṁ tattha madditvā hatthīnaṁ sarīre siñcāpesuṁ, sarīrāni sugandhāni ahesuṁ. Tasmiṁ kāle te nadiṁ otaritvā nhāyiṁsu.

Hatthācariyā rañño taṁ pavattiṁ ārocetvā "taṁ hatthājānīyaṁ pariyesitvā ānetuṁ vaṭṭati devā"ti āhaṁsu. Rājā nāvāsaṅghāṭehi nadiṁ pakkhanditvā uddhaṁgāmīhi nāvāsaṅghāṭehi vaḍḍhakīnaṁ vasanaṭṭhānaṁ sampāpuṇi. Hatthipotako nadiyaṁ kīḷanto bherisaddaṁ sutvā gantvā vaḍḍhakīnaṁ santike aṭṭhāsi. Vaḍḍhakī rañño paccuggamanaṁ katvā "deva sace dārūhi attho, kiṁkāraṇā āgatattha, kiṁ pesetvā āharāpetuṁ[2] na vaṭṭatī"ti āhaṁsu. Nāhaṁ bhaṇe dārūnaṁ atthāya āgato, imassa pana hatthissa atthāya āgatomhīti. Gāhāpetvā gacchatha devāti. Hatthipotako gantuṁ na icchi. Kiṁ kārāpeti bhaṇe hatthīti. Vaḍḍhakīnaṁ posāvanikaṁ āharāpeti devāti. "Sādhu bhaṇe"ti rājā hatthissa catunnaṁ pādānaṁ soṇḍāya naṅguṭṭhassa ca santike satasahassasatasahassakahāpaṇe ṭhapāpesi. Hatthī ettakenāpi agantvā sabbavaḍḍhakīnaṁ dussayugesu vaḍḍhakībhariyānaṁ nivāsanasāṭakesu dinnesu saddhiṁkīḷitānaṁ dārakānañca dārakaparihāre kate nivattitvā vaḍḍhakī[3] ca itthiyo ca dārake ca oloketvā raññā saddhiṁ agamāsi.

---

1. Paribandhena (Ka) 2. Ārocetuṁ (Ka) 3. Vaḍḍhakī nivattetvā (Sī)

Rājā taṁ ādāya nagaraṁ gantvā nagarañca hatthisālañca alaṅkārāpetvā hatthiṁ nagaraṁ padakkhiṇaṁ kāretvā hatthisālaṁ pavesetvā sabbālaṅkārehi alaṅkaritvā abhisekaṁ datvā opavayhaṁ katvā attano sahāyaṭṭhāne ṭhapetvā upaḍḍharajjaṁ hatthissa datvā attanā samānaparihāraṁ akāsi. Hatthissa āgatakālato paṭṭhāya rañño sakalajambudīpe rajjaṁ hatthagatameva ahosi. Evaṁ kāle gacchante bodhisatto tassa rañño aggamahesiyā kucchimhi paṭisandhiṁ gaṇhi. Tassā gabbhaparipākakāle rājā kālamakāsi. Hatthī pana sace rañño kālakatabhāvaṁ jāneyya, tatthevassa hadayaṁ phaleyya, tasmā hatthiṁ rañño kālakatabhāvaṁ ajānāpetvāva upaṭṭhahiṁsu. Rañño pana kālakatabhāvaṁ sutvā "tucchaṁ kira rajjan"ti anantarasāmantakosalarājā mahatiyā senāya āgantvā nagaraṁ parivāresi. Nagaravāsino dvārāni pidahitvā Kosalarañño sāsanaṁ pahiṇiṁsu "amhākaṁ rañño aggamahesī paripuṇṇagabbhā 'ito kira sattame divase puttaṁ vijāyissatī'ti aṅgavijjāpāṭhakā āhaṁsu. Sace sā puttaṁ vijāyissati, mayaṁ sattame divase yuddhaṁ dassāma, na rajjaṁ, ettakaṁ kālaṁ āgamethā"ti. Rājā "sādhū"ti sampaṭicchi.

Devī sattame divase puttaṁ vijāyi. Tassa nāmaggahaṇadivase pana mahājanassa alīnacittaṁ paggaṇhanto jātoti "Alīnacittakumāro"tvevassa nāmaṁ akaṁsu. Jātadivasatoyeva panassa paṭṭhāya nāgarā Kosalaraññā saddhiṁ yujjhiṁsu. Ninnāyakattā saṅgāmassa mahantampi balaṁ yujjhamānaṁ thokaṁ thokaṁ osakkati. Amaccā deviyā tamatthaṁ ārocetvā "mayaṁ evaṁ osakkamāne bale parājayabhāvassa[1] bhāyāma, amhākaṁ pana rañño kālakatabhāvaṁ, puttassa jātabhāvaṁ, Kosalarañño āgantvā yujjhanabhāvañca rañño sahāyako maṅgalahatthī na jānāti, jānāpema nan"ti pucchiṁsu[2]. Sā "sādhū"ti sampaṭicchitvā puttaṁ alaṅkaritvā dukūlacumbaṭake nipajjāpetvā pāsādā oruyha amaccagaṇaparivutā hatthisālaṁ gantvā bodhisattaṁ hatthissa pādamūle nipajjāpetvā "sāmi sahāyo te kālakato, mayaṁ tuyhaṁ hadayaphālanabhayena nārocayimha, ayaṁ te sahāyassa putto, Kosalarājā āgantvā

---

1. Parajjanabhāvassa (Sī, I) 2. Āpucchiṁsu (Ka)

nagaraṁ parivāretvā tava puttena saddhiṁ yujjhati, balaṁ osakkati, tava puttaṁ tvaññeva vā mārehi, rajjaṁ vāssa gaṇhitvā dehī"ti āha.

Tasmiṁ kāle hatthī bodhisattaṁ soṇḍāya parāmasitvā ukkhipitvā kumbhe ṭhapetvā roditvā bodhisattaṁ otāretvā deviyā hatthe nipajjāpetvā "Kosalarājaṁ gaṇhissāmī"ti hatthisālato nikkhami. Athassa amaccā vammaṁ paṭimuñcitvā alaṅkaritvā nagaradvāraṁ avāpuritvā taṁ parivāretvā nikkhamiṁsu. Hatthī nagarā nikkhamitvā koñcanādaṁ katvā mahājanaṁ santāsetvā palāpetvā balakoṭṭhakaṁ bhinditvā Kosalarājānaṁ cūḷāya gahetvā ānetvā bodhisattassa pādamūle nipajjāpetvā māraṇatthāyassa uṭṭhite vāretvā "ito paṭṭhāya appamatto hohi, 'kumāro daharo'ti saññaṁ mā karī"ti ovaditvā uyyojesi. Tato paṭṭhāya sakalajambudīpe rajjaṁ bodhisattassa hatthagatameva jātaṁ, añño paṭisattu nāma uṭṭhahituṁ samattho nāhosi. Bodhisatto sattavassikakāle abhisekaṁ katvā Alīnacittarājā nāma hutvā dhammena rajjaṁ kāretvā jīvitapariyosāne saggapuraṁ pūresi.

Satthā imaṁ atītaṁ āharitvā abhisambuddho hutvā imaṁ gāthādvayamāha—

11. "Alīnacittaṁ nissāya, pahaṭṭhā mahatī camū.
Kosalaṁ senā'santuṭṭhaṁ, jīvaggāhaṁ agāhayi.

12. Evaṁ nissāyasampanno, bhikkhu āraddhavīriyo.
Bhāvayaṁ kusalaṁ dhammaṁ, yogakkhemassa pattiyā.
Pāpuṇe anupubbena, sabbasaṁyojanakkhayan"ti.

Tattha **Alīnacittaṁ nissāyā**ti Alīnacittaṁ rājakumāraṁ nissāya. **Pahaṭṭhā mahatī camū**ti "paveṇīrajjaṁ no diṭṭhan"ti haṭṭhatuṭṭhā hutvā mahatī senā. **Kosalaṁ senā'santuṭṭhan**ti Kosalarājānaṁ sena[1] rajjena asantuṭṭhaṁ pararajjalobhena āgataṁ. **Jīvaggāhaṁ agāhayī**ti amāretvāva sā camū taṁ rājānaṁ hatthinā jīvaggāhaṁ gaṇhāpesi. **Evaṁ nissayasampanno**ti yathā sā camū, evaṁ aññopi kulaputto nissayasampanno

1. Sakena (Sī)

kalyāṇamittaṁ Buddhaṁ vā Buddhasāvakaṁ vā nissayaṁ labhitvā. **Bhikkhū**ti parisuddhādhivacanametaṁ. **Āraddhavīriyo**ti paggahitavīriyo catudosāpagatena vīriyena samannāgato. **Bhāvayaṁ kusalaṁ dhamman**ti kusalaṁ niravajjaṁ[1] sattatiṁsabodhipakkhiyasaṅkhātaṁ dhammaṁ bhāvento. **Yogakkhemassa pattiyā**ti catūhi yogehi khemassa nibbānassa pāpuṇanatthāya taṁ dhammaṁ bhāvento. **Pāpuṇe anupubbena, sabbasaṁyojanakkhayan**ti evaṁ vipassanato paṭṭhāya imaṁ kusalaṁ dhammaṁ bhāvento so kalyāṇamittupanissayasampanno bhikkhu anupubbena vipassanāñāṇāni ca heṭṭhimamaggaphalāni ca pāpuṇanto pariyosāne dasannampi saṁyojanānaṁ khayante uppannattā sabbasaṁyojanakkhayasaṅkhātaṁ arahattaṁ pāpuṇāti. Yasmā vā nibbānaṁ āgamma sabbasaṁyojanāni khīyanti, tasmā tampi sabbasaṁyojanakkhayameva, evaṁ anupubbena nibbānasaṅkhātaṁ sabbasaṁyojanakkhayaṁ pāpuṇātīti attho.

Iti Bhagavā amatamahānibbānena dhammadesanāya kūṭaṁ gahetvā uttaripi saccāni pakāsetvā jātakaṁ samodhānesi, saccapariyosāne ossaṭṭhavīriyo bhikkhu arahatte patiṭṭhahi. Tadā mātā Mahāmāyā, pitā Suddhodanamahārājā ahosi, rajjaṁ gahetvā dinnahatthī ayaṁ ossaṭṭhavīriyo bhikkhu, hatthissa pitā Sāriputto, sāmantakosalarājā Moggallāno, Alīnacittakumāro pana ahameva ahosinti.

Alīnacittajātakavaṇṇanā chaṭṭhā.

---

7. Guṇajātakavaṇṇanā (157)

Yena kāmaṁ paṇāmetīti idaṁ Satthā Jetavane viharanto Ānandattherassa sāṭakasahassalābhaṁ ārabbha kathesi. Therassa Kosalarañño antepure dhammavācanavatthu heṭṭhā **Mahāsārajātake**[2] āgatameva. Iti there rañño antepure dhammaṁ vācente rañño sahassagghanikānaṁ sāṭakānaṁ sahassaṁ āhariyittha. Rājā tato pañca sāṭakasatāni pañcannaṁ devīsatānaṁ adāsi. Tā sabbāpi te sāṭake ṭhapetvā punadivase Ānandattherassa datvā sayaṁ purāṇasāṭakeyeva pārupitvā rañño pātarāsaṭṭhānaṁ agamaṁsu.

---

1. Nirāmisaṁ (Sī, I)
2. Khu 5. 22 piṭṭhe.

Rājā "mayā tumhākaṁ sahassagghanikā sāṭakā dāpitā, kasmā tumhe te apārupitvāva āgatā"ti pucchi. Deva amhehi te Ānandattherassa dinnāti. Ānandattherena sabbe gahitāti. Āma devāti. "Sammāsambuddhena ticīvaraṁ anuññātaṁ, Ānandatthero dussavaṇijjaṁ maññe karissāti, atibahū tena sāṭakā gahitā"ti therassa kujjhitvā bhuttapātarāso vihāraṁ gantvā therassa pariveṇaṁ pavisitvā theraṁ vanditvā nisinno pucchi "api bhante amhākaṁ ghare itthiyo tumhākaṁ santike dhammaṁ uggaṇhanti vā suṇanti vā"ti. Āma mahārāja, gahetabbayuttakaṁ gaṇhanti, sotabbayuttakaṁ suṇantīti. Kiṁ tā suṇantiyeva, udāhu tumhākaṁ nivāsanaṁ vā pārupanaṁ vā dadantīti. Tā ajja mahārāja sahassagghanikāni pañca sāṭakasatāni adaṁsūti. Tumhehi gahitāni tāni bhanteti. Āma mahārājāti. Nanu bhante Satthārā ticīvarameva anuññātanti. Āma mahārāja, Bhagavatā ekassa bhikkhuno ticīvarameva paribhogasīsena anuññātaṁ, paṭiggahaṇaṁ pana avāritaṁ, tasmā mayāpi aññesaṁ jiṇṇacīvarikānaṁ dātuṁ te sāṭakā paṭiggahitāti. Te pana bhikkhū tumhākaṁ santikā sāṭake labhitvā porāṇacīvarāni kiṁ karissantīti. Porāṇasaṅghāṭiṁ uttarāsaṅgaṁ karissantīti. Porāṇa-uttarāsaṅgaṁ kiṁ karissantīti. Antaravāsakaṁ karissantīti. Porāṇa-antaravāsakaṁ kiṁ karissantīti. Paccattharaṇaṁ karissantīti. Porāṇapaccattharaṇaṁ kiṁ karissantīti. Bhummattharaṇaṁ karissantīti. Porāṇabhummattharaṇaṁ kiṁ karissantīti. Pādapuñchanaṁ karissantīti. Porāṇapādapuñchanaṁ kiṁ karissantīti. Mahārāja saddhādeyyaṁ nāma vinipātetuṁ na labbhati, tasmā porāṇapādapuñchanaṁ vāsiyā koṭṭetvā mattikāya makkhetvā[1] senāsanesu mattikālepanaṁ karissantīti[2]. Bhante tumhākaṁ dinnaṁ yāva pādapuñchanāpi nassituṁ na labbhatīti. Āma mahārāja, amhākaṁ dinnaṁ nassituṁ na labbhati, paribhogameva hotīti.

Rājā tuṭṭho somanassappatto hutvā itarānipi gehe ṭhapitāni pañca sāṭakasatāni āharāpetvā therassa datvā anumodanaṁ sutvā theraṁ vanditvā padakkhiṇaṁ katvā pakkāmi. Thero paṭhamaladdhāni pañca sāṭakasatāni jiṇṇacīvarikānaṁ bhikkhūnaṁ adāsi. Therassa pana pañcamattāni

1. Pakkhipitvā (Sī, I)

2. Mattikālepaṁ dassantīti (Sī, I)

saddhivihārikasatāni, tesu eko daharabhikkhu therassa bahūpakāro pariveṇaṁ sammajjati, pānīyaparibhojanīyaṁ upaṭṭhapeti, dantakaṭṭhaṁ mukhodakaṁ nhānodakaṁ deti, vaccakuṭijantāgharasenāsanāni paṭijaggati, hatthaparikammapādaparikammapiṭṭhiparikammādīni karoti. Thero pacchā laddhāni pañca sāṭakasatāni "ayaṁ me bahūpakāro"ti yuttavasena sabbāni tasseva adāsi. Sopi sabbe te sāṭake bhājetvā attano samānupajjhāyānaṁ adāsi.

Evaṁ sabbepi te laddhasāṭakā bhikkhū sāṭake chinditvā rajitvā kaṇikārapupphavaṇṇāni kāsāyāni nivāsetvā ca pārupitvā ca Satthāraṁ upasaṅkamitvā vanditvā ekamantaṁ nisīditvā evamāhaṁsu "bhante sotāpannassa ariyasāvakassa mukholokanadānaṁ nāma atthī"ti. Na bhikkhave ariyasāvakānaṁ mukholokanadānaṁ nāma atthīti. Bhante amhākaṁ upajjhāyena Dhammabhaṇḍāgārikattherena sahassagghanikānaṁ sāṭakānaṁ pañca satāni ekasseva daharabhikkhuno dinnāni, so pana attanā laddhe bhājetvā amhākaṁ adāsīti. "Na bhikkhave Ānando mukholokanabhikkhaṁ deti, so panassa bhikkhu bahūpakāro, tasmā attano upakārassa upakāravasena guṇavasena yuttavasena 'upakārassa nāma paccupakāro kātuṁ vaṭṭatī'ti kataññukatavedibhāvena adāsi. Porāṇakapaṇḍitāpi hi attano upakārānaññeva paccupakāraṁ kariṁsū"ti vatvā tehi yācito atītaṁ āhari.

Atīte Bārāṇasiyaṁ Brahmadatte rajjaṁ kārente bodhisatto sīho hutvā pabbataguhāyaṁ vasati. So ekadivasaṁ guhāya nikkhamitvā pabbatapādaṁ olokesi, taṁ pana pabbatapādaṁ parikkhipitvā mahāsaro ahosi. Tassa ekasmiṁ unnataṭṭhāne uparithaddhakaddamapiṭṭhe mudūni haritatiṇāni jāyiṁsu. Sasakā ceva hariṇādayo ca[1] sallahukamigā kaddamamatthake vicarantā tāni khādanti. Taṁ divasampi eko migo tāni khādanto vicarati. Sīho "taṁ migaṁ gaṇhissāmī"ti pabbatamatthakā uppatitvā sīhavegena pakkhandi, migo maraṇabhayatajjito viravanto palāyi. Sīho vegaṁ sandhāretuṁ asakkonto kalalapiṭṭhe

1. Sasakādayo ceva siṅgālabiḷārādayo ca (Ka)

nipatitvā osīditvā uggantuṁ asakkonto cattāro pādā thambhā viya osīditvā sattāhaṁ nirāhāro aṭṭhāsi.

Atha naṁ eko siṅgālo gocarappasuto taṁ disvā bhayena palāyi. Sīho taṁ pakkositvā "bho siṅgāla mā palāyi, ahaṁ kalale laggo, jīvitaṁ me dehī"ti āha. Siṅgālo tassa santikaṁ gantvā "ahaṁ taṁ uddhareyyaṁ, uddhaṭo pana maṁ khādeyyāsīti bhāyāmī"ti āha. Mā bhāyi, nāhaṁ taṁ khādissāmi, mahantaṁ pana te guṇaṁ karissāmi, ekenupāyena maṁ uddharāhīti. Siṅgālo tassa paṭiññaṁ gahetvā catunnaṁ pādānaṁ samantā kalale apanetvā catunnampi pādānaṁ catasso mātikā khaṇitvā udakābhimukhaṁ akāsi, udakaṁ pavisitvā kalalaṁ muduṁ akāsi. Tasmiṁ khaṇe siṅgālo sīhassa udarantaraṁ attano sīsaṁ pavesetvā "vāyāmaṁ karohi sāmī"ti uccāsaddaṁ karonto sīsena udaraṁ pahari. Sīho vegaṁ janetvā kalalā uggantvā pakkhanditvā thale aṭṭhāsi. So muhuttaṁ vissamitvā saraṁ oruyha kaddamaṁ dhovitvā nhāyitvā darathaṁ paṭippassambhetvā ekaṁ mahiṁsaṁ vadhitvā dāṭhāhi ovijjhitvā maṁsaṁ ubbattetvā "khāda sammā"ti siṅgālassa purato ṭhapetvā tena khādite pacchā attanā khādi. Puna siṅgālo ekaṁ maṁsapesiṁ ḍaṁsitvā gaṇhi. "Idaṁ kimatthāya sammā"ti ca vutte "tumhākaṁ dāsī atthi, tassā bhāgo bhavissatī"ti āha. Sīho "gaṇhāhī"ti vatvā sayampi sīhiyā atthāya maṁsaṁ gaṇhitvā "ehi samma, amhākaṁ pabbatamuddhani ṭhatvā sakhiyā vasanaṭṭhānaṁ gamissāmā"ti vatvā tattha gantvā maṁsaṁ khādāpetvā siṅgālañca siṅgāliñca assāsetvā "ito paṭṭhāya idāni ahaṁ tumhe paṭijaggissāmī"ti attano vasanaṭṭhānaṁ netvā guhāya dvāre aññissā guhāya vasāpesi. Te tato paṭṭhāya gocarāya gacchantā sīhiñca siṅgāliñca ṭhapetvā siṅgālena saddhiṁ gantvā nānāmige vadhitvā ubhopi tattheva maṁsaṁ khāditvā itarāsampi dvinnaṁ āharitvā denti.

Evaṁ kāle gacchante sīhī dve putte vijāyi, siṅgālīpi dve putte vijāyi. Te sabbepi samaggavāsaṁ vasiṁsu. Athekadivasaṁ sīhiyā etadahosi "ayaṁ sīho siṅgālañca siṅgāliñca siṅgālapotake ca ativiya piyāyati, nūnamassa siṅgāliyā saddhiṁ santhavo atthi, tasmā evaṁ sinehaṁ karoti, yannūnāhaṁ imaṁ pīḷetvā tajjetvā ito

palāpeyyan”ti. Sā sīhassa siṅgālaṁ gahetvā gocarāya gatakāle siṅgāliṁ pīḷesi tajjesi “kiṁkāraṇā imasmiṁ ṭhāne vasasi, na palāyasī”ti. Puttāpissā siṅgāliputte tatheva tajjayiṁsu. Siṅgālī tamatthaṁ siṅgālassa kathetvā “sīhassa vacanena etāya evaṁ katabhāvampi na jānāma, ciraṁ vasimhā, nāsāpeyyāpi no, amhākaṁ vasanaṭṭhānameva gacchāmā”ti āha. Siṅgālo tassā vacanaṁ sutvā sīhaṁ upasaṅkamitvā āha “sāmi ciraṁ amhehi tumhākaṁ santike nivutthaṁ, aticiraṁ vasantā nāma appiyā honti, amhākaṁ gocarāya pakkantakāle sīhī siṅgāliṁ viheṭheti ‘imasmiṁ ṭhāne kasmā vasatha, palāyathā’ti tajjeti, sīhapotakāpi siṅgālapotake tajjenti. Yo nāma yassa attano santike vāsaṁ na roceti, tena so ‘yāhī’ti nīharitabbova, viheṭhanaṁ nāma kimatthiyan”ti vatvā paṭhamaṁ gāthamāha—

13. “Yena kāmaṁ paṇāmeti, dhammo balavataṁ migī.
Unnadantī vijānāhi, jātaṁ saraṇato bhayan”ti.

Tattha **yena kāmaṁ paṇāmeti, dhammo balavatan**ti balavā nāma issaro attano sevakaṁ yena disābhāgena icchati, tena disābhāgena so paṇāmeti nīharati. Esa dhammo balavataṁ ayaṁ issarānaṁ sabhāvo paveṇidhammova, tasmā sace amhākaṁ vāsaṁ na rocetha, ujukameva no nīharatha, viheṭhanena ko atthoti dīpento evamāha. **Migī**ti sīhaṁ ālapati. So hi migarājatāya migā assa atthīti migī. **Unnadantī**tipi tameva ālapati. So hi unnatānaṁ dantānaṁ atthitāya unnatā dantā assa atthīti unnadantī. “Unnatadantī”tipi pāṭhoyeva. **Vijānāhī**ti “esa issarānaṁ dhammo”ti evaṁ jānāhi. **Jātaṁ saraṇato bhayan**ti amhākaṁ tumhe patiṭṭhānaṭṭhena saraṇaṁ, tumhākaññeva santikā bhayaṁ jātaṁ, tasmā attano vasanaṭṭhānameva gamissāmāti dīpeti.

Aparo nayo—tava **migī sīhī unnadantī** mama puttadāraṁ tajjentī **yena kāmaṁ paṇāmeti,** yena yenākārena icchati, tena paṇāmeti pavattati, viheṭhetipi palāpetipi, evaṁ tvaṁ vijānāhi, tattha kiṁ sakkā amhehi kātuṁ. **Dhammo balavataṁ** esa balavantānaṁ sabhāvo, idāni mayaṁ gamissāma. Kasmā? **Jātaṁ saraṇato bhayan**ti.

Tassa vacanaṁ sutvā sīho sīhiṁ āha "bhadde asukasmiṁ nāma kāle mama gocaratthāya gantvā sattame divase iminā siṅgālena imāya ca siṅgāliyā saddhiṁ āgatabhāvaṁ sarasī"ti. Āma sarāmīti. Jānāsi pana mayhaṁ sattāhaṁ anāgamanassa kāraṇanti. Na jānāmi sāmīti. "Bhadde ahaṁ 'ekaṁ migaṁ gaṇhissāmī'ti virajjhitvā kalale laggo, tato nikkhamituṁ asakkonto sattāhaṁ nirāhāro aṭṭhāsiṁ, svāhaṁ imaṁ siṅgālaṁ nissāya jīvitaṁ labhiṁ, ayaṁ me jīvitadāyako sahāyo. Mittadhamme ṭhātuṁ samattho hi mitto dubbalo nāma natthi, ito paṭṭhāya mayhaṁ sahāyassa ca sahāyikāya ca puttakānañca evarūpaṁ avamānaṁ mā akāsī"ti vatvā sīho dutiyaṁ gāthamāha—

14. "Api cepi dubbalo mitto, mittadhammesu tiṭṭhati.
So ñātako ca bandhu ca, so mitto so ca me sakhā.
Dāṭhini mā'timaññittho, siṅgālo mama pāṇado"ti.

Tattha **api cepī**ti eko **api**saddo anuggahattho, eko sambhāvanattho. Tatrāyaṁ yojanā—**dubbalopi ce mitto mittadhammesu api tiṭṭhati,** sace ṭhātuṁ sakkoti, **so ñātako ca bandhu ca, so** mettacittatāya **mitto, so ca me** sahāyaṭṭhena **sakhā. Dāṭhini mā'timaññittho**ti bhadde dāṭhāsampanne sīhi mā mayhaṁ sahāyaṁ vā sahāyiṁ vā atimaññi, ayañhi **siṅgālo mama pāṇado**ti.

Sā tassa vacanaṁ sutvā siṅgāliṁ khamāpetvā tato paṭṭhāya saputtāya tāya[1] saddhiṁ samaggavāsaṁ vasi. Sīhapotakāpi siṅgālapotakehi saddhiṁ kīḷamānā sammodamānā mātāpitūnaṁ atikkantakālepi mittabhāvaṁ abhinditvā sammodamānā vasiṁsu. Tesaṁ kira sattakulaparivaṭṭe abhijjamānā metti agamāsi.

Satthā imaṁ dhammadesanaṁ āharitvā saccāni pakāsetvā jātakaṁ samodhānesi, saccapariyosāne keci sotāpannā, keci sakadāgāmino, keci anāgāmino, keci arahanto ahesuṁ. Tadā siṅgālo Ānando ahosi, sīho pana ahameva ahosinti.

Guṇajātakavaṇṇanā sattamā.

---

1. Saputtadārāya (Ka)

8. Suhanujātakavaṇṇanā (158)

Nayidaṁ visamasīlenāti idaṁ Satthā Jetavane viharanto dve caṇḍabhikkhū ārabbha kathesi. Tasmiñhi samaye Jetavanepi eko bhikkhu caṇḍo ahosi pharuso sāhasiko janapadepi. Athekadivasaṁ jānapadobhikkhu kenacideva karaṇīyena Jetavanaṁ agamāsi, sāmaṇerā ceva daharabhikkhū ca tassa caṇḍabhāvaṁ jānanti. "Tesaṁ dvinnaṁ caṇḍānaṁ kalahaṁ passissāmā"ti kutūhalena taṁ bhikkhuṁ Jetavanavāsikassa pariveṇaṁ pahiṇiṁsu. Te ubhopi caṇḍā aññamaññaṁ disvāva piyasaṁvāsaṁ saṁsandiṁsu samiṁsu[1], hatthapādapiṭṭhisambāhanādīni akaṁsu. Dhammasabhāyaṁ bhikkhū kathaṁ samuṭṭhāpesuṁ "āvuso caṇḍā bhikkhū aññesaṁ upari caṇḍā pharusā sāhasikā, aññamaññaṁ pana ubhopi samaggā sammodamānā piyasaṁvāsā jātā"ti. Satthā āgantvā "kāya nuttha bhikkhave etarahi kathāya sannisinnā"ti pucchitvā "imāya nāmā"ti vutte "na bhikkhave idāneva, pubbepete aññesaṁ caṇḍā pharusā sāhasikā, aññamaññaṁ pana samaggā sammodamānā piyasaṁvāsā ca ahesun"ti vatvā atītaṁ āhari.

Atīte Bārāṇasiyaṁ Brahmadatte rajjaṁ kārente bodhisatto tassa sabbatthasādhako atthadhammānusāsako amacco ahosi. So pana rājā thokaṁ dhanalobhapakatiko, tassa Mahāsoṇo nāma kūṭa-asso atthi. Atha Uttarāpathakā assavāṇijā pañca assasatāni ānesuṁ, assānaṁ āgatabhāvaṁ rañño ārocesuṁ. Tato pubbe pana bodhisatto asse agghāpetvā mūlaṁ aparihāpetvā dāpesi. Rājā taṁ parihāyamāno[2] aññaṁ amaccaṁ pakkosāpetvā "tāta asse agghāpehi, agghāpento ca paṭhamaṁ mahāsoṇaṁ yathā tesaṁ assānaṁ antaraṁ pavisati, tathā vissajjetvā asse ḍaṁsāpetvā vaṇite kārāpetvā dubbalakāle mūlaṁ hāpetvā asse agghāpeyyāsī"ti āha. So "sādhū"ti sampaṭicchitvā tathā akāsi.

Assavāṇijā anattamanā hutvā tena katakiriyaṁ bodhisattassa ārocesuṁ. Bodhisatto "kiṁ pana tumhākaṁ nagare kūṭa-asso natthī"ti pucchi. Atthi sāmi Suhanu nāma kūṭa-asso caṇḍo pharusoti.

---

1. Disvāva piyasaṁvāsaṁ vasiṁsu sammodiṁsu (Ka) 2. Asukhāyamāno (Sī, I)

Tena hi puna āgacchantā taṁ assaṁ āneyyāthāti. Te "sādhū"ti paṭissuṇitvā puna āgacchantā taṁ kūṭassaṁ gāhāpetvā āgacchiṁsu. Rājā "assavāṇijā āgatā"ti sutvā sīhapañjaraṁ ugghāṭetvā asse oloketvā Mahāsoṇaṁ vissajjāpesi. Assavāṇijāpi mahāsoṇaṁ āgacchantaṁ disvā Suhanuṁ vissajjāpesuṁ. Te aññamaññaṁ patvā sarīrāni lehantā sammodamānā aṭṭhaṁsu. Rājā bodhisattaṁ pucchi "passasi ime dve kūṭassā aññesaṁ caṇḍā pharusā sāhasikā, aññe asse ḍaṁsitvā gelaññaṁ pāpenti, idāni aññamaññaṁ pana sarīraṁ lehantā sammodamānā aṭṭhaṁsu, kiṁ nāmetan"ti. Bodhisatto "nayime mahārāja visamasīlā, samasīlā samadhātukā ca ete"ti vatvā imaṁ gāthādvayamāha—

15. "Nayidaṁ visamasīlena, Soṇena Suhanū saha.
Suhanūpi tādisoyeva, yo Soṇassa sagocaro.

16. Pakkhandinā pagabbhena, niccaṁ sandānakhādinā.
Sameti pāpaṁ pāpena, sameti asatā asan"ti.

Tattha **nayidaṁ visamasīlena, Soṇena Suhanū sahā**ti yaṁ idaṁ Suhanu kūṭasso Soṇena saddhiṁ pemaṁ karoti, idaṁ na attano visamasīlena, atha kho attano samasīleneva saddhiṁ karoti. Ubhopi hete attano anācāratāya dussīlatāya samasīlā samadhātukā. **Suhanūpi tādisoyeva, yo Soṇassa sagocaro**ti yādiso Soṇo, Suhanupi tādisoyeva, yo Soṇassa sagocaro yaṁgocaro Soṇo, sopi taṁgocaroyeva. Yatheva hi Soṇo assagocaro asse ḍaṁsentova carati, tathā Suhanupi. Iminā nesaṁ samānagocarataṁ dasseti.

Te pana ācāragocare[1] ekato katvā dassetuṁ **"pakkhandinā"**ti-ādi vuttaṁ. Tattha **pakkhandinā**ti assānaṁ upari pakkhandanasīlena pakkhandanagocarena. **Pagabbhenā**ti kāyapāgabbhiyādisamannāgatena dussīlena. **Niccaṁ sandānakhādinā**ti sadā attano bandhanayottaṁ khādanasīlena khādanagocarena ca. **Sameti pāpaṁ pāpenā**ti etesu aññatarena pāpena saddhiṁ

1. Anācāragocare (Ka)

aññatarassa pāpaṁ dussīlyaṁ sameti. **Asatā asan**ti etesu aññatarena asatā anācāragocarasampannena saha itarassa asaṁ asādhukammaṁ sameti, gūthādīni viya gūthādīhi ekato saṁsandati sadisaṁ nibbisesameva hotīti.

Evaṁ vatvā ca pana bodhisatto "mahārāja raññā nāma atiluddhena na bhavitabbaṁ, parassa santakaṁ nāma nāsetuṁ na vaṭṭatī"ti rājānaṁ ovaditvā asse agghāpetvā bhūtameva mūlaṁ dāpesi. Assavāṇijā yathāsabhāvameva mūlaṁ labhitvā haṭṭhatuṭṭhā agamaṁsu. Rājāpi bodhisattassa ovāde ṭhatvā yathākammaṁ gato.

Satthā imaṁ dhammadesanaṁ āharitvā jātakaṁ samodhānesi "tadā dve assā ime dve duṭṭhabhikkhū ahesuṁ, rājā Ānando, paṇḍitāmacco pana ahameva ahosin"ti.

Suhanujātakavaṇṇanā aṭṭhamā.

---

9. Morajātakavaṇṇanā (159)

Udetayaṁ cakkhumā ekarājāti idaṁ Satthā Jetavane viharanto ekaṁ ukkaṇṭhitabhikkhuṁ ārabbha kathesi. So hi bhikkhu bhikkhūhi Satthu santikaṁ nīto "saccaṁ kira tvaṁ bhikkhu ukkaṇṭhito"ti vutte "saccaṁ bhante"ti vatvā "kiṁ disvā"ti vutte "ekaṁ alaṅkatapaṭiyattasarīraṁ mātugāmaṁ oloketvā"ti āha. Atha naṁ Satthā "bhikkhu mātugāmo nāma kasmā tumhādisānaṁ cittaṁ nāluḷessati, porāṇakapaṇḍitānampi hi mātugāmassa saddaṁ sutvā satta vassasatāni asamudāciṇṇakilesā okāsaṁ labhitvā khaṇeneva samudācariṁsu. Visuddhāpi sattā saṁkilissanti, uttamayasasamaṅginopi āyasakyaṁ pāpuṇanti, pageva aparisuddhā"ti vatvā atītaṁ āhari.

Atīte Bārāṇasiyaṁ Brahmadatte rajjaṁ kārente bodhisatto morayoniyaṁ paṭisandhiṁ gahetvā aṇḍakālepi kaṇikāramakuḷavaṇṇa-aṇḍakoso hutvā aṇḍaṁ bhinditvā nikkhanto suvaṇṇavaṇṇo ahosi dassanīyo pāsādiko pakkhānaṁ antare surattarājivirājito, so

attano jīvitaṁ rakkhanto tisso pabbatarājiyo atikkamma catutthāya pabbatarājiyā ekasmiṁ Daṇḍakahiraññapabbatatale vāsaṁ kappesi. So pabhātāya rattiyā pabbatamatthake nisinno sūriyaṁ uggacchantaṁ oloketvā attano gocarabhūmiyaṁ rakkhāvaraṇatthāya brahmamantaṁ bandhanto **"udetayan"**ti-ādimāha.

17. "Udetayaṁ cakkhumā ekarājā,
Harissavaṇṇo pathavippabhāso.
Taṁ taṁ namassāmi harissavaṇṇaṁ pathavippabhāsaṁ,
Tayājja guttā viharemu divasan"ti.

Tattha **udetī**ti pācīnalokadhātuto uggacchati. **Cakkhumā**ti sakalacakkavāḷavāsīnaṁ andhakāraṁ vidhamitvā cakkhupaṭilābhakaraṇena yaṁ tena tesaṁ dinnaṁ cakkhu, tena cakkhunā cakkhumā. **Ekarājā**ti sakalacakkavāḷe ālokakarānaṁ antare seṭṭhavisiṭṭhaṭṭhena ekarājā. **Harissavaṇṇo**ti harisamānavaṇṇo, suvaṇṇavaṇṇoti attho. **Pathavippabhāso**ti pathaviyā pabhāso[1]. **Taṁ taṁ namassāmī**ti tasmā taṁ evarūpaṁ bhavantaṁ namassāmi vandāmi. **Tayājja guttā viharemu divasan**ti tayā ajja rakkhitā gopitā hutvā imaṁ divasaṁ catu-iriyāpathavihārena sukhaṁ vihareyyāma.

Evaṁ bodhisatto imāya gāthāya sūriyaṁ namassitvā dutiyagāthāya atīte parinibbute Buddhe ceva Buddhaguṇe ca namassati.

"Ye brāhmaṇā vedagū sabbadhamme,
Te me namo te ca maṁ pālayantu.
Namatthu Buddhānaṁ namatthu bodhiyā,
Namo vimuttānaṁ namo vimuttiyā.
Imaṁ so parittaṁ katvā, moro carati esanā"ti.

Tattha **ye brāhmaṇā**ti ye bāhitapāpā visuddhibrāhmaṇā. **Vedagū**ti vedānaṁ pāraṁ gatātipi vedagū, vedehi pāraṁ gatātipi vedagū. Idha pana sabbe saṅkhatāsaṅkhatadhamme vidite pākaṭe katvā gatāti vedagū.

---

1. Pathaviṁ pabhāsetīti pathavippabhāso (Sī, I)

tenevāha "sabbadhamme"ti. Sabbe khandhāyatanadhātudhamme salakkhaṇasāmaññalakkhaṇavasena attano ñāṇassa vidite pākaṭe katvā gatā, tiṇṇaṁ mārānaṁ matthakaṁ madditvā dasasahassilokadhātuṁ unnādetvā bodhitale sammāsambodhiṁ patvā saṁsāraṁ vā atikkantāti attho. **Te me namo**ti te mama imaṁ namakkāraṁ paṭicchantu. **Te ca maṁ pālayantū**ti evaṁ mayā namassitā ca te Bhagavanto maṁ pālentu rakkhantu gopentu. **Namatthu Buddhānaṁ namatthu bodhiyā, namo vimuttānaṁ namo vimuttiyā**ti ayaṁ mama namakkāro atītānaṁ parinibbutānaṁ Buddhānaṁ atthu, tesaññeva catūsu ca maggesu catūsu phalesu ñāṇasaṅkhātāya bodhiyā atthu, tathā tesaññeva arahattaphalavimuttiyā vimuttānaṁ atthu, yā ca nesaṁ tadaṅgavimutti vikkhambhanavimutti samucchedavimutti paṭippassaddhivimutti nissaraṇavimuttīti pañcavidhā vimutti, tassā nesaṁ vimuttiyāpi ayaṁ mayhaṁ namakkāro atthūti. "Imaṁ so parittaṁ katvā, moro carati esanā"ti idaṁ pana padadvayaṁ Satthā abhisambuddho hutvā āha. Tassattho—bhikkhave so moro imaṁ parittaṁ imaṁ rakkhaṁ katvā attano gocarabhūmiyaṁ pupphaphalādīnaṁ atthāya nānappakārāya esanāya carati.

Evaṁ divasaṁ caritvā sāyaṁ pabbatamatthake nisīditvā atthaṅgataṁ sūriyaṁ olokento Buddhaguṇe āvajjetvā nivāsaṭṭhāne rakkhāvaraṇatthāya puna brahmamantaṁ bandhanto **"apetayan"**ti-ādimāha.

18. "Apetayaṁ cakkhumā ekarājā,
Harissavaṇṇo pathavippabhāso.
Taṁ taṁ namassāmi harissavaṇṇaṁ pathavippabhāsaṁ,
Tayājja guttā viharemu rattiṁ.

Ye brāhmaṇā vedagū sabbadhamme,
Te me namo te ca maṁ pālayantu.
Namatthu Buddhānaṁ namatthu bodhiyā,
Namo vimuttānaṁ namo vimuttiyā.
Imaṁ so parittaṁ katvā, moro vāsamakappayī"ti.

Tattha **apetī**ti apayāti atthaṁ gacchati. **Imaṁ so parittaṁ katvā, moro vāsamakappayī**ti idampi abhisambuddho hutvā āha. Tassattho—

bhikkhave so moro imaṁ parittaṁ imaṁ rakkhaṁ katvā attano nivāsaṭṭhāne vāsaṁ kappayittha, tassa rattiṁ vā divā vā imassa parittassānubhāvena neva bhayaṁ, na lomahaṁso ahosi.

Atheko Bārāṇasiyā avidūre Nesādagāmavāsī nesādo Himavantapadese vicaranto tasmiṁ Daṇḍakahiraññapabbatamatthake nisinnaṁ bodhisattaṁ disvā āgantvā puttassa ārocesi. Athekadivasaṁ Khemā nāma Bārāṇasirañño devī supinena suvaṇṇavaṇṇaṁ moraṁ dhammaṁ desentaṁ disvā pabuddhakāle rañño ārocesi “ahaṁ deva suvaṇṇavaṇṇassa morassa dhammaṁ sotukāmā”ti. Rājā amacce pucchi. Amaccā “brāhmaṇā jānissantī”ti āhaṁsu. Brāhmaṇā taṁ sutvā “suvaṇṇavaṇṇā morā nāma hontī”ti vatvā “kattha hontī”ti vutte “nesādā jānissantī”ti āhaṁsu. Rājā nesāde sannipātetvā pucchi. Atha so nesādaputto “āma mahārāja, Daṇḍakahiraññapabbato nāma atthi, tattha suvaṇṇavaṇṇo moro vasatī”ti āha. Tena hi taṁ moraṁ amāretvā bandhitvāva ānehīti. Nesādo gantvā tassa gocarabhūmiyaṁ pāse oḍḍesi. Morena akkantaṭṭhānepi pāso na sañcarati. Nesādo gaṇhituṁ asakkonto satta vassāni vicaritvā tattheva kālamakāsi. Khemāpi devī patthitaṁ alabhamānā kālamakāsi.

Rājā “moraṁ me nissāya devī kālakatā”ti kujjhitvā “Himavantapadese Daṇḍakahiraññapabbato nāma atthi, tattha suvaṇṇavaṇṇo moro vasati, ye tassa maṁsaṁ khādanti, te ajarā amarā hontī”ti akkharaṁ suvaṇṇapaṭṭe likhāpetvā suvaṇṇapaṭṭaṁ mañjūsāya nikkhipāpesi. Tasmiṁ kālakate añño rājā rajjaṁ patvā suvaṇṇapaṭṭaṁ vācetvā “ajaro amaro bhavissāmī”ti aññaṁ nesādaṁ pesesi. Sopi gantvā bodhisattaṁ gahetuṁ asakkonto tattheva kālamakāsi. Eteneva niyāmena cha rājaparivaṭṭā gatā. Atha sattamo rājā rajjaṁ patvā ekaṁ nesādaṁ pahiṇi. So gantvā bodhisattena akkantaṭṭhānepi pāsassa asañcaraṇabhāvaṁ, attano parittaṁ katvā gocarabhūmigamanabhāvañcassa ñatvā paccantaṁ otaritvā ekaṁ moriṁ gahetvā yathā hatthatāḷasaddena naccati, accharāsaddena ca vassati, evaṁ sikkhāpetvā taṁ ādāya gantvā morena

paritte akate pātoyeva pāsayaṭṭhiyo ropetvā pāse oḍḍetvā moriṁ vassāpesi. Moro visabhāgaṁ mātugāmasaddaṁ sutvā kilesāturo hutvā parittaṁ kātuṁ asakkuṇitvā gantvā pāse bajjhi. Atha naṁ nesādo gahetvā gantvā Bārāṇasirañño adāsi.

Rājā tassa rūpasampattiṁ disvā tuṭṭhamānaso āsanaṁ dāpesi. Bodhisatto paññattāsane nisīditvā "mahārāja kasmā maṁ gaṇhāpesī"ti pucchi. Ye kira tava maṁsaṁ khādanti, te ajarā amarā honti, svāhaṁ tava maṁsaṁ khāditvā ajaro amaro hotukāmo taṁ gaṇhāpesinti. Mahārāja mama tāva maṁsaṁ khādantā ajarā amarā hontu, ahaṁ pana marissāmīti. Āma marissasīti. Mayi marante pana mama maṁsameva khāditvā kinti katvā na marissantīti. Tvaṁ suvaṇṇavaṇṇo, tasmā kira tava maṁsaṁ khādakā ajarā amarā bhavissantīti. Mahārāja ahaṁ pana na akāraṇā suvaṇṇavaṇṇo jāto, pubbe panāhaṁ imasmiṁyeva nagare cakkavattī rājā hutvā sayampi pañca sīlāni rakkhiṁ, sakalacakkavāḷavāsinopi rakkhāpesiṁ, svāhaṁ kālaṁ karitvā Tāvatiṁsabhavane nibbatto, tattha yāvatāyukaṁ ṭhatvā tato cuto aññassa akusalassa nissandena morayoniyaṁ nibbattitvāpi porāṇasīlānubhāvena suvaṇṇavaṇṇo jātoti. "Tvaṁ cakkavattī rājā hutvā sīlaṁ rakkhitvā sīlaphalena suvaṇṇavaṇṇo jāto"ti kathamidaṁ amhehi saddhātabbaṁ. Atthi no koci sakkhīti. Atthi mahārājāti. Ko nāmāti. Mahārāja ahaṁ cakkavattikāle ratanamaye rathe nisīditvā ākāse vicariṁ, so me ratho maṅgalapokkharaṇiyā antobhūmiyaṁ nidahāpito, taṁ maṅgalapokkharaṇito ukkhipāpehi, so me sakkhi bhavissatīti.

Rājā "sādhū"ti paṭissuṇitvā pokkharaṇito udakaṁ harāpetvā rathaṁ nīharāpetvā bodhisattassa saddahi. Bodhisatto "mahārāja ṭhapetvā amatamahānibbānaṁ avasesā sabbe saṅkhatadhammā hutvā abhāvino aniccā khayavayadhammāyevā"ti rañño dhammaṁ desetvā rājānaṁ pañcasu sīlesu patiṭṭhāpesi. Rājā pasanno bodhisattaṁ rajjena pūjetvā mahantaṁ sakkāraṁ akāsi. So rajjaṁ tasseva paṭiniyyādetvā katipāhaṁ vasitvā "appamatto hohi mahārājā"ti ovaditvā

ākāse uppatitvā Daṇḍakahiraññapabbatameva agamāsi. Rājāpi bodhisattassa ovāde ṭhatvā dānādīni puññāni katvā yathākammaṁ gato.

Satthā imaṁ dhammadesanaṁ āharitvā saccāni pakāsetvā jātakaṁ samodhānesi, saccapariyosāne ukkaṇṭhitabhikkhu arahatte patiṭṭhahi. Tadā rājā Ānando ahosi, suvaṇṇamoro pana ahameva ahosinti.

Morajātakavaṇṇanā navamā.

---

10. Vinīlajātakavaṇṇanā (160)

Evameva nūna rājānanti idaṁ Satthā Veḷuvane viharanto Devadattassa sugatālayaṁ ārabbha kathesi. Devadatte hi Gayāsīsagatānaṁ dvinnaṁ aggasāvakānaṁ sugatālayaṁ dassetvā nipanne ubhopi therā dhammaṁ desetvā attano nissitake ādāya Veḷuvanaṁ agamiṁsu. Te Satthārā "Sāriputta Devadatto tumhe disvā kiṁ akāsī"ti puṭṭhā "bhante sugatālayaṁ dassetvā mahāvināsaṁ pāpuṇī"ti ārocesuṁ. Satthā "na kho Sāriputta Devadatto idāneva mama anukiriyaṁ karonto vināsaṁ patto, pubbepi pāpuṇiyevā"ti vatvā therehi yācito atītaṁ āhari.

Atīte Videharaṭṭhe Mithilāyaṁ Videharāje rajjaṁ kārente bodhisatto tassa aggamahesiyā kucchimhi nibbatti. So vayappatto Takkasilāyaṁ sabbasippāni uggaṇhitvā pitu accayena rajje patiṭṭhāsi. Tadā ekassa suvaṇṇahaṁsarājassa gocarabhūmiyaṁ kākiyā saddhiṁ saṁvāso ahosi, sā puttaṁ vijāyi. So neva mātupatirūpako ahosi, na pitu. Athassa vinīlakadhātukattā "Vinīlako"tveva nāmaṁ akaṁsu. Haṁsarājā abhiṇhaṁ gantvā puttaṁ passati. Apare panassa dve haṁsapotakā puttā ahesuṁ. Te pitaraṁ abhiṇhaṁ manussapathaṁ gacchantaṁ disvā pucchiṁsu "tāta tumhe kasmā abhiṇhaṁ manussapathaṁ gacchathā"ti. Tātā ekāya me kākiyā saddhiṁ saṁvāsamanvāya eko putto jāto, "Vinīlako"tissa nāmaṁ, tamahaṁ daṭṭhuṁ gacchāmīti. Kahaṁ

panete vasantīti. Videharaṭṭhe Mithilāya avidūre asukasmiṁ nāma ṭhāne ekasmiṁ tālagge vasantīti. "Tāta manussapatho nāma sāsaṅko sappaṭibhayo, tumhe mā gacchatha, mayaṁ gantvā taṁ ānessāmā"ti dve haṁsapotakā pitarā ācikkhitasaññāya tattha gantvā taṁ Vinīlakaṁ ekasmiṁ daṇḍake nisīdāpetvā mukhatuṇḍakena daṇḍakoṭiyaṁ ḍaṁsitvā Mithilānagaramatthakena pāyiṁsu. Tasmiṁ khaṇe Videharājā sabbasetacatusindhavayuttarathavare nisīditvā nagaraṁ padakkhiṇaṁ karoti. Vinīlako taṁ disvā cintesi "mayhaṁ Videharaññā kiṁ nānākāraṇaṁ, esa catusindhavayuttarathe nisīditvā nagaraṁ anusañcarati, ahaṁ pana haṁsayuttarathe nisīditvā gacchāmī"ti. So ākāsena gacchanto paṭhamaṁ gāthamāha—

19. "Evameva nūna rājānaṁ, Vedehaṁ Mithilaggahaṁ.
Assā vahanti ājaññā, yathā haṁsā vinīlakan"ti.

Tattha **evamevā**ti evaṁ eva, **nūnā**ti parivitakke nipāto. Ekaṁsepi vaṭṭatiyeva. **Vedehan**ti Videharaṭṭhasāmikaṁ[1]. **Mithilaggahan**ti mithilagehaṁ, mithilāyaṁ gharaṁ pariggahetvā vasamānanti attho. **Ājaññā**ti kāraṇākāraṇājānanakā. **Yathā haṁsā vinīlakan**ti yathā ime haṁsā maṁ vinīlakaṁ vahanti, evameva vahantīti.

Haṁsapotakā tassa vacanaṁ sutvā kujjhitvā "idheva naṁ pātetvā gamissāmā"ti cittaṁ uppādetvāpi "evaṁ kate pitā no kiṁ vakkhatī"ti garahabhayena pitu santikaṁ netvā tena katakiriyaṁ pitu ācikkhiṁsu. Atha naṁ pitā kujjhitvā "kiṁ tvaṁ mama puttehi adhikatarosi, yo[2] mama putte abhibhavitvā rathe yuttasindhave viya karosi, attano pamāṇaṁ na jānāsi. Imaṁ ṭhānaṁ tava agocaro, attano mātu vasanaṭṭhānameva gacchāhī"ti tajjetvā dutiyaṁ gāthamāha—

20. "Vinīla duggaṁ bhajasi, abhūmiṁ tāta sevasi.
Gāmantakāni sevassu, etaṁ mātālayaṁ tavā"ti.

Tattha **Vinīlā**ti taṁ nāmenālapati. **Duggaṁ bhajasī**ti imesaṁ vasena giriduggaṁ bhajasi. **Abhūmiṁ tāta sevasī**ti tāta girivisamaṁ nāma tava

---

1. Videharaṭṭhissaraṁ (Sī) 2. Sotvaṁ (Ka)

abhūmi, taṁ sevasi upagacchasi. **Etaṁ mātālayaṁ tavā**ti etaṁ gāmantaṁ ukkāraṭṭhānaṁ āmakasusānaṭṭhānañca tava mātu ālayaṁ gehaṁ vasanaṭṭhānaṁ, tattha gacchāhīti. Evaṁ taṁ tajjetvā "gacchatha, naṁ Mithilanagarassa ukkārabhūmiyaññeva otāretvā ethā"ti putte āṇāpesi, te tathā akaṁsu.

Satthā imaṁ dhammadesanaṁ āharitvā jātakaṁ samodhānesi "tadā Vinīlako Devadatto ahosi, dve haṁsapotakā dve aggasāvakā ahesuṁ, pitā Ānando ahosi, Videharājā pana ahameva ahosin"ti.

Vinīlajātakavaṇṇanā dasamā.

Daḷhavaggo paṭhamo.

Tassuddānaṁ

Rājovādañca Siṅgālaṁ, Sūkaraṁ Uragaṁ Bhaggaṁ.
Alīnacittaguṇañca, Suhanu Moravinīlaṁ.

---

2. Santhavavagga

1. Indasamānagottajātakavaṇṇanā (161)

Na santhavaṁ kāpurisena kayirāti idaṁ Satthā Jetavane viharanto ekaṁ dubbacajātikaṁ ārabbha kathesi. Tassa vatthu Navakanipāte **Gijjhajātake**[1] āvi bhavissati. Satthā pana taṁ bhikkhuṁ "pubbepi tvaṁ bhikkhu dubbacatāya paṇḍitānaṁ vacanaṁ akatvā mattahatthipādehi sañcuṇṇito"ti vatvā atītaṁ āhari.

Atīte Bārāṇasiyaṁ Brahmadatte rajjaṁ kārente bodhisatto brāhmaṇakule nibbattitvā vuḍḍhippatto gharāvāsaṁ pahāya isipabbajjaṁ pabbajitvā pañcannaṁ isisatānaṁ gaṇasatthā hutvā Himavantapadese vāsaṁ kappesi. Tadā tesu tāpasesu Indasamānagotto nāmeko

---

1. Khu 5. 187 piṭṭhe.

tāpaso ahosi dubbaco anovādako. So ekaṁ hatthipotakaṁ posesi. Bodhisatto sutvā taṁ pakkositvā "saccaṁ kira tvaṁ hatthipotakaṁ posesī"ti pucchi. Saccaṁ ācariya, matamātikaṁ ekaṁ hatthipotakaṁ posemīti. Hatthino nāma vuḍḍhippattā posakeyeva mārenti, mā taṁ posehīti. Tena vinā vattituṁ na sakkomi ācariyāti. Tena hi paññāyissasīti. So tena posiyamāno aparabhāge mahāsarīro ahosi.

Athekasmiṁ kāle te isayo vanamūlaphalāphalatthāya dūraṁ gantvā tattheva katipāhaṁ vasiṁsu. Hatthīpi aggadakkhiṇavāte pabhinnamado hutvā tassa paṇṇasālaṁ viddhaṁsetvā pānīyaghaṭaṁ bhinditvā pāsāṇaphalakaṁ khipitvā ālambanaphalakaṁ luñcitvā "taṁ tāpasaṁ māretvāva gamissāmī"ti ekaṁ gahanaṭṭhānaṁ pavisitvā tassa āgamanamaggaṁ olokento aṭṭhāsi. Indasamānagotto tassa gocaraṁ gahetvā sabbesaṁ puratova āgacchanto taṁ disvā pakatisaññāyevassa santikaṁ agamāsi. Atha naṁ so hatthī gahanaṭṭhānā nikkhamitvā soṇḍāya parāmasitvā bhūmiyaṁ pātetvā sīsaṁ pādena akkamitvā jīvitakkhayaṁ pāpetvā madditvā koñcanādaṁ katvā araññaṁ pāvisi. Sesatāpasā taṁ pavattiṁ bodhisattassa ārocesuṁ. Bodhisatto "kāpurisehi nāma saddhiṁ saṁsaggo na kātabbo"ti vatvā imā gāthā āha—

21. "Na santhavaṁ kāpurisena kayirā,
Ariyo anariyena pajānamatthaṁ.
Cirānuvutthopi karoti pāpaṁ,
Gajo yathā Indasamānagottaṁ.

22. Yaṁ tveva jaññā sadiso mamanti,
Sīlena paññāya sutena cāpi.
Teneva mettiṁ kayirātha saddhiṁ,
Sukho have sappurisena saṅgamo"ti.

Tattha **na santhavaṁ kāpurisena kayirā**ti kucchitena kodhapurisena saddhiṁ taṇhāsanthavaṁ vā mittasanthavaṁ vā na kayirātha. **Ariyo anariyena**

pajānamatthanti **ariyo**ti cattāro ariyā ācāra-ariyo liṅga-ariyo dassana-ariyo paṭivedha-ariyoti. Tesu ācāra-ariyo idha adhippeto. So pajānamatthaṁ atthaṁ pajānanto atthānatthakusalo ācāre ṭhito ariyapuggalo anariyena nillajjena dussīlena saddhiṁ santhavaṁ na kareyyāti attho. Kiṁ kāraṇā? **Cirānuvutthopi karoti pāpan**ti, yasmā anariyo ciraṁ ekato anuvutthopi taṁ ekato nivāsaṁ agaṇetvā karoti pāpaṁ lāmakakammaṁ karotiyeva. Yathā kiṁ? **Gajo yathā Indasamānagottan**ti, yathā so gajo Indasamānagottaṁ mārento pāpaṁ akāsīti attho. **Yaṁ tveva jaññā sadiso maman**ti-ādīsu yaṁ tveva puggalaṁ "ayaṁ mama sīlādīhi sadiso"ti jāneyya, teneva saddhiṁ mettiṁ kayirātha, sappurisena saddhiṁ samāgamo sukhāvahoti.

Evaṁ bodhisatto "anovādakena nāma na bhavitabbaṁ, susikkhitena bhavituṁ vaṭṭatī"ti isigaṇaṁ ovaditvā Indasamānagottassa sarīrakiccaṁ kāretvā brahmavihāre bhāvetvā brahmalokūpago ahosi.

Satthā imaṁ dhammadesanaṁ āharitvā jātakaṁ samodhānesi "tadā Indasamānagotto ayaṁ dubbaco ahosi, gaṇasatthā pana ahameva ahosin"ti.

Indasamānagottajātakavaṇṇanā paṭhamā.

---

2. Santhavajātakavaṇṇanā (162)

Na santhavasmā para'matthi pāpiyoti idaṁ Satthā Jetavane viharanto aggijuhanaṁ ārabbha kathesi. Vatthu heṭṭhā **Naṅguṭṭhajātake**[1] kathitasadisameva. Bhikkhū te aggiṁ juhante disvā "bhante jaṭilā nānappakāraṁ micchātapaṁ karonti, atthi nu kho ettha vuḍḍhī"ti Bhagavantaṁ pucchiṁsu. "Na bhikkhave etthakāci vuḍḍhi nāma atthi, porāṇakapaṇḍitāpi aggijuhane vuḍḍhi atthīti saññāya ciraṁ aggiṁ juhitvā tasmiṁ kamme avuḍḍhimeva

---

1. Khu 5. 33 piṭṭhe.

disvā aggiṁ udakena nibbāpetvā sākhādīhi pothetvā puna nivattitvāpi na olokesun”ti vatvā atītaṁ āhari.

Atīte Bārāṇasiyaṁ Brahmadatte rajjaṁ kārente bodhisatto brāhmaṇakule nibbatti. Mātāpitaro tassa jātaggiṁ gahetvā taṁ soḷasavassuddese ṭhitaṁ āhaṁsu “kiṁ tāta jātaggiṁ gahetvā araññe aggiṁ paricarissasi, udāhu tayo vede uggaṇhitvā kuṭumbaṁ saṇṭhapetvā gharāvāsaṁ vasissasī”ti. So “na me gharāvāsena attho, araññe aggiṁ paricaritvā brahmalokaparāyaṇo bhavissāmī”ti jātaggiṁ gahetvā mātāpitaro vanditvā araññaṁ pavisitvā paṇṇasālāya vāsaṁ kappetvā aggiṁ paricari. So ekadivasaṁ nimantitaṭṭhānaṁ gantvā sappinā pāyāsaṁ labhitvā “imaṁ pāyāsaṁ mahābrahmuno yajissāmī”ti taṁ pāyāsaṁ āharitvā aggiṁ jāletvā “aggiṁ tāva bhavantaṁ sappiyuttaṁ pāyāsaṁ pāyemī”ti pāyāsaṁ aggimhi pakkhipi. Bahusinehe pāyāse aggimhi pakkhittamatteyeva aggi jalitvā paccuggatāhi accīhi paṇṇasālaṁ jhāpesi. Brāhmaṇo bhītatasito palāyitvā bahi ṭhatvā “kāpurisehi nāma santhavo na kātabbo, idāni me iminā agginā kicchena katā paṇṇasālā jhāpitā”ti vatvā paṭhamaṁ gāthamāha—

23. “Na santhavasmā para’matthi pāpiyo,
Yo santhavo kāpurisena hoti.
Santappito sappinā pāyasena,
Kicchākataṁ paṇṇakuṭiṁ adayhī”ti.

Tattha **na santhavasmā**ti taṇhāsanthavāpi ca mittasanthavāpi cāti duvidhāpi etasmā santhavā paraṁ uttari aññaṁ pāpataraṁ natthi, lāmakataraṁ nāma natthīti attho. **Yo santhavo kāpurisenā**ti yo pāpakena kāpurisena saddhiṁ duvidhopi santhavo, tato pāpataraṁ aññaṁ natthi. Kasmā? **Santappito -pa- adayhī**ti, yasmā sappinā ca pāyāsena ca santappitopi ayaṁ aggi mayā kicchena kataṁ paṇṇasālaṁ jhāpesīti attho.

So evaṁ vatvā “na me tayā mittadubbhinā attho”ti taṁ aggiṁ udakena nibbāpetvā sākhāhi pothetvā antohimavantaṁ pavisitvā ekaṁ sāmamigiṁ sīhassa ca byagghassa ca dīpino ca mukhaṁ lehantiṁ

disvā “sappurisehi saddhiṁ santhavāparaṁ seyyo nāma natthī”ti cintetvā dutiyaṁ gāthamāha—

24. “Na santhavasmā para’matthi seyyo,
Yo santhavo sappurisena hoti.
Sīhassa byagghassa ca dīpino ca,
Sāmā mukhaṁ lehati santhavenā”ti.

Tattha **sāmā mukhaṁ lehati santhavenā**ti sāmā nāma migī imesaṁ tiṇṇaṁ janānaṁ santhavena sinehena mukhaṁ lehatīti.

Evaṁ vatvā bodhisatto antohimavantaṁ pavisitvā isipabbajjaṁ pabbajitvā abhiññā ca samāpattiyo ca nibbattetvā jīvitapariyosāne brahmalokūpago ahosi.

Satthā imaṁ dhammadesanaṁ āharitvā jātakaṁ samodhānesi “tena samayena tāpaso ahameva ahosin”ti.

Santhavajātakavaṇṇanā dutiyā.

---

3. Susīmajātakavaṇṇanā (163)

Kāḷā migā setadantā tavīmeti idaṁ Satthā Jetavane viharanto chandakadānaṁ ārabbha kathesi. Sāvatthiyañhi kadāci ekameva kulaṁ Buddhappamukhassa bhikkhusaṁghassa dānaṁ deti, kadāci aññatitthiyānaṁ deti, kadāci gaṇabandhanena bahū ekato hutvā denti, kadāci vīthisabhāgena, kadāci sakalanagaravāsino chandakaṁ saṁharitvā dānaṁ denti. Imasmiṁ pana kāle sakalanagaravāsino chandakaṁ saṁharitvā sabbaparikkhāradānaṁ sajjetvā dve koṭṭhāsā hutvā ekacce “imaṁ sabbaparikkhāradānaṁ aññatitthiyānaṁ dassāmā”ti āhaṁsu, ekacce “Buddhappamukhassa bhikkhusaṁghassā”ti. Evaṁ punappunaṁ kathāya vattamānāya aññatitthiyasāvakehi aññatitthiyānaññeva, Buddhasāvakehi “Buddhappamukhassa bhikkhusaṁghassevā”ti vutte sambahulaṁ karissāmā”ti sambahulāya kathāya “Buddhappamukhassa bhikkhusaṁghassa dassāmā”ti vadantāyeva bahukā jātā, tesaññeva kathā

patiṭṭhāsi. Aññatitthiyasāvakā Buddhānaṁ dātabbadānassa antarāyaṁ kātuṁ nāsakkhiṁsu. Nāgarā Buddhappamukhaṁ bhikkhusaṁghaṁ nimantetvā sattāhaṁ mahādānaṁ pavattetvā sattame divase sabbaparikkhāre adaṁsu. Satthā anumodanaṁ katvā mahājanaṁ maggaphalehi pabodhetvā Jetavanavihārameva gantvā bhikkhusaṁghena vatte dassite Gandhakuṭippamukhe ṭhatvā Sugatovādaṁ datvā Gandhakuṭiṁ pāvisi.

Sāyanhasamaye bhikkhū dhammasabhāyaṁ sannipatitvā kathaṁ samuṭṭhāpesuṁ "āvuso aññatitthiyasāvakā Buddhānaṁ dātabbadānassa antarāyakaraṇatthāya vāyamantāpi antarāyaṁ kātuṁ nāsakkhiṁsu, taṁ sabbaparikkhāradānaṁ Buddhānaṁyeva pādamūlaṁ āgataṁ, aho Buddhabalaṁ nāma mahantan"ti. Satthā āgantvā "kāya nuttha bhikkhave etarahi kathāya sannisinnā"ti pucchitvā "imāya nāmā"ti vutte "na bhikkhave ete aññatitthiyasāvakā idāneva mayhaṁ dātabbadānassa antarāyakaraṇatthāya vāyamanti, pubbepi vāyamiṁsu, so pana parikkhāro sabbakālepi mameva pādamūlaṁ āgacchatī"ti vatvā atītaṁ āhari.

Atīte Bārāṇasiyaṁ Susīmo nāma rājā ahosi. Tadā bodhisatto tassa purohitassa brāhmaṇiyā kucchimhi paṭisandhiṁ gaṇhi, tassa soḷasavassikakāle pitā kālamakāsi. So pana dharamānakāle rañño hatthimaṅgalakārako ahosi. Hatthīnaṁ maṅgalakaraṇaṭṭhāne ābhata-upakaraṇabhaṇḍañca hatthālaṅkārañca sabbaṁ soyeva alattha. Evamassa ekekasmiṁ maṅgale koṭimattaṁ dhanaṁ uppajjati. Atha tasmiṁ kāle hatthimaṅgalachaṇo sampāpuṇi. Sesā brāhmaṇā rājānaṁ upasaṅkamitvā "mahārāja hatthimaṅgalachaṇo sampatto, maṅgalaṁ kātuṁ vaṭṭati. Purohitabrāhmaṇassa pana putto atidaharo, neva tayo vede jānāti, na hatthisuttaṁ, mayaṁ hatthimaṅgalaṁ karissāmā"ti āhaṁsu. Rājā "sādhū"ti sampaṭicchi. Brāhmaṇā purohitaputtassa hatthimaṅgalaṁ kātuṁ adatvā "hatthimaṅgalaṁ katvā mayaṁ dhanaṁ gaṇhissāmā"ti haṭṭhatuṭṭhā vicaranti. Atha "catutthe divase hatthimaṅgalaṁ bhavissatī"ti bodhisattassa mātā taṁ pavattiṁ sutvā "hatthimaṅgalakaraṇaṁ nāma yāva sattamā kulaparivaṭṭā amhākaṁ vaṁso, vaṁso ca no osakkissati, dhanā ca parihāyissāmā"ti anusocamānā parodi.

Bodhisatto "kasmā amma rodasī"ti vatvā taṁ kāraṇaṁ sutvā "nanu amma ahaṁ maṅgalaṁ karissāmī"ti āha. Tāta tvaṁ neva tayo vede jānāsi, na hatthisuttaṁ, kathaṁ maṅgalaṁ karissasīti. Amma kadā pana hatthimaṅgalaṁ karissatīti. Ito catutthe divase tātāti. Amma tayo pana vede paguṇe katvā hatthisuttaṁ jānanaka-ācariyo kahaṁ vasatīti. Tāta evarūpo disāpāmokkho ācariyo ito vīsayojanasatamatthake Gandhāraraṭṭhe Takkasilāyaṁ vasatīti. "Amma amhākaṁ vaṁsaṁ na nāsessāmi, ahaṁ sve ekadivaseneva Takkasilaṁ gantvā ekaratteneva tayo vede ca hatthisuttañca uggaṇhitvā punadivase āgantvā catutthe divase hatthimaṅgalaṁ karissāmi, mā rodī"ti mātaraṁ samassāsetvā punadivase bodhisatto pātova bhuñjitvā ekakova nikkhamitvā ekadivaseneva ( )[1] Takkasilaṁ gantvā ācariyaṁ vanditvā ekamantaṁ nisīdi.

Atha naṁ ācariyo "kuto āgatosi tātā"ti pucchi. Bārāṇasito ācariyāti. Kenatthenāti. Tumhākaṁ santike tayo vede ca hatthisuttañca uggaṇhanatthāyāti. Sādhu tāta uggaṇhāti. Bodhisatto "ācariya mayhaṁ kammaṁ accāyikan"ti sabbaṁ pavattiṁ ārocetvā "ahaṁ ekadivaseneva vīsayojanasataṁ āgato, ajjevekarattiṁ mayhameva okāsaṁ karotha, ito tatiyadivase hatthimaṅgalaṁ bhavissati, ahaṁ ekeneva uddesamaggena sabbaṁ uggaṇhissāmī"ti vatvā ācariyaṁ okāsaṁ kāretvā ācariyassa bhuttakāle sayaṁ bhuñjitvā ācariyassa pāde dhovitvā sahassatthavikaṁ purato ṭhapetvā vanditvā ekamantaṁ nisinno pariyattiṁ paṭṭhapetvā aruṇe uggacchante tayo vede ca hatthisuttañca niṭṭhapetvā "aññopi atthi ācariyā"ti pucchitvā "natthi tāta, sabbaṁ niṭṭhitan"ti vutte "ācariya imasmiṁ ganthe ettakaṁ padapaccābhaṭṭhaṁ, ettakaṁ sajjhāyasammohaṭṭhānaṁ, ito paṭṭhāya tumhe antevāsike evaṁ vāceyyāthā"ti ācariyassa sippaṁ sodhetvā pātova bhuñjitvā ācariyaṁ vanditvā ekadivaseneva bārāṇasiṁ paccāgantvā mātaraṁ vanditvā "uggahitaṁ te tāta sippan"ti vutte "āma ammā"ti vatvā mātaraṁ paritosesi.

1. Mahāsattassānubhāvena devatā pathaviṁ saṅkhipitvā (Ka)

Punadivase hatthimaṅgalachaṇo paṭiyādiyittha. Satamatte hatthisoṇḍālaṅkāre ca suvaṇṇaddhaje hemajālasañchanne katvā ṭhapesuṁ, rājaṅgaṇaṁ alaṅkariṁsu. Brāhmaṇā "mayaṁ hatthimaṅgalaṁ karissāma, mayaṁ karissāmā"ti maṇḍitapasādhitā aṭṭhaṁsu. Susīmopi rājā sabbālaṅkārapaṭimaṇḍito upakaraṇabhaṇḍaṁ gāhāpetvā maṅgalaṭṭhānaṁ agamāsi. Bodhisattopi kumāraparihārena alaṅkato attano parisāya purakkhataparivārito rañño santikaṁ gantvā "saccaṁ kira mahārāja tumhe amhākaṁ vaṁsañca attano vaṁsañca nāsetvā 'aññehi brāhmaṇehi hatthimaṅgalaṁ kāretvā hatthālaṅkārañca upakaraṇāni ca tesaṁ dassāmā'ti avacutthā"ti vatvā paṭhamaṁ gāthamāha—

25. "Kāḷā migā setadantā tavīme,
Parosataṁ hemajālābhichannā.
Te te dadāmīti susīma brūsi,
Anussaraṁ pettipitāmahānan"ti.

Tattha **te te dadāmīti susīma brūsī**ti te ete tava[1] santake "kāḷā migā setadantā"ti evaṁ saṅkhaṁ gate parosataṁ sabbālaṅkārapaṭimaṇḍite hatthī aññesaṁ brāhmaṇānaṁ dadāmīti saccaṁ kira bho Susīma evaṁ brūsīti attho. **Anussaraṁ pettipitāmahānan**ti amhākañca attano ca vaṁse pitupitāmahānaṁ āciṇṇaṁ sarantoyeva. Idaṁ vuttaṁ hoti—mahārāja yāva sattamakulaparivaṭṭā tumhākaṁ pettipitāmahānaṁ amhākaṁ pettipitāmahā ca hatthimaṅgalaṁ karonti, so tvaṁ evaṁ anussarantopi amhākañca attano ca vaṁsaṁ nāsetvā saccaṁ kira evaṁ brūsīti.

Susīmo rājā bodhisattassa vacanaṁ sutvā dutiyaṁ gāthamāha—

26. "Kāḷā migā setadantā mamīme,
Parosataṁ hemajālābhichannā.
Te te dadāmīti vadāmi māṇava,
Anussaraṁ pettipitāmahānan"ti.

---

1. Te vā (Sī)

Tattha **te te dadāmī**ti te ete hatthī aññesaṁ brāhmaṇānaṁ dadāmīti saccameva māṇava vadāmi, neva hatthī[1] brāhmaṇānaṁ dadāmīti attho[2]. **Anussaran**ti pettipitāmahānaṁ kiriyaṁ anussarāmiyeva, no nānussarāmi, amhākaṁ pettipitāmahānaṁ hatthimaṅgalaṁ tumhākaṁ pettipitāmahā karontīti pana anussarantopi evaṁ vadāmiyevāti adhippāyenevamāha.

Atha naṁ bodhisatto etadavoca "mahārāja amhākañca attano ca vaṁsaṁ anussarantoyeva kasmā maṁ ṭhapetvā aññehi hatthimaṅgalaṁ kārāpethā"ti. "Tvaṁ kira tāta tayo vede hatthisuttañca na jānāsī"ti mayhaṁ ārocesuṁ, tenāhaṁ aññehi brāhmaṇehi kārāpemīti. "Tena hi mahārāja ettakesu brāhmaṇesu ekabrāhmaṇopi tīsu vedesu vā hatthisuttesu vā ekadesampi yadi mayā saddhiṁ kathetuṁ samattho atthi, uṭṭhahatu, tayopi vede hatthisuttañca saddhiṁ hatthimaṅgalakaraṇena maṁ ṭhapetvā añño sakalajambudīpepi jānanto nāma natthī"ti sīhanādaṁ nadi. Ekabrāhmaṇopi tassa paṭisattu hutvā uṭṭhātuṁ nāsakkhi. Bodhisatto attano kulavaṁsaṁ patiṭṭhāpetvā maṅgalaṁ katvā bahuṁ dhanaṁ ādāya attano nivesanaṁ agamāsi.

Satthā imaṁ dhammadesanaṁ āharitvā saccāni pakāsetvā jātakaṁ samodhānesi, saccapariyosāne keci sotāpannā ahesuṁ, keci sakadāgāmino, keci anāgāmino, keci arahattaṁ pāpuṇiṁsu. Tadā mātā Mahāmāyā ahosi, pitā Suddhodanamahārājā, Susīmo rājā Ānando, disāpāmokkho ācariyo Sāriputto, māṇavo pana ahameva ahosinti.

Susīmajātakavaṇṇanā tatiyā.

---

1. Te vā hatthī (Sī)
2. Te hatthī brāhmāṇānaṁ dadāmīti te brāhmaṇe saccaṁ evaṁ vadāmīti attho (Ka)

4. Gijjhajātakavaṇṇanā (164)

Yaṁ nu gijjho yojanasatanti idaṁ Satthā Jetavane viharanto ekaṁ mātuposakabhikkhuṁ ārabbha kathesi. Vatthu **Sāmajātake**[1] āvi bhavissati. Satthā pana taṁ bhikkhuṁ "saccaṁ kira tvaṁ bhikkhu gihī posesī"ti pucchitvā "saccan"ti vutte "kiṁ pana te hontī"ti pucchitvā "mātāpitaro me bhante"ti vutte "sādhu sādhū"ti tassa sādhukāraṁ datvā "mā bhikkhave imaṁ bhikkhuṁ ujjhāyittha, porāṇakapaṇḍitāpi guṇavasena aññātakānampi upakāraṁ akaṁsu, imassa pana mātāpitūnaṁ upakārakaraṇaṁ bhāroyevā"ti vatvā atītaṁ āhari.

Atīte Bārāṇasiyaṁ Brahmadatte rajjaṁ kārente bodhisatto Gijjhakūṭapabbate gijjhayoniyaṁ nibbattitvā mātāpitaro poseti. Athekasmiṁ kāle mahatī vātavuṭṭhi ahosi. Gijjhā vātavuṭṭhiṁ sahituṁ asakkontā sītabhayena Bārāṇasiṁ gantvā pākārasamīpe ca parikhāsamīpe ca sītena kampamānā nisīdiṁsu. Tadā Bārāṇasiseṭṭhi nagarā nikkhamitvā nhāyituṁ gacchanto te gijjhe kilamante disvā ekasmiṁ anovassakaṭṭhāne sannipātetvā aggiṁ kārāpetvā gosusānaṁ pesetvā gomaṁsaṁ āharāpetvā tesaṁ dāpetvā ārakkhaṁ ṭhapesi. Gijjhā vūpasantāya vātavuṭṭhiyā kallasarīrā hutvā pabbatameva agamaṁsu. Te tattheva sannipatitvā evaṁ mantayiṁsu "Bārāṇasiseṭṭhinā amhākaṁ upakāro kato, katūpakārassa ca nāma paccupakāraṁ kātuṁ vaṭṭati, tasmā ito paṭṭhāya tumhesu yo yaṁ vatthaṁ vā ābharaṇaṁ vā labhati, tena taṁ Bārāṇasiseṭṭhissa gehe ākāsaṅgaṇe pātetabban"ti.

Tato paṭṭhāya gijjhā manussānaṁ vatthābharaṇāni ātape sukkhāpentānaṁ pamādaṁ oloketvā senā viya maṁsapesiṁ sahasā gahetvā Bārāṇasiseṭṭhissa gehe ākāsaṅgaṇe pātenti. So gijjhānaṁ āharaṇabhāvaṁ ñatvā sabbāni tāni visuṁyeva ṭhapesi. "Gijjhā nagaraṁ vilumpantī"ti rañño ārocesuṁ. Rājā "ekaṁ gijjhampi tāva gaṇhatha, sabbaṁ āharāpessāmī"ti tattha tattha pāse ceva jālāni ca oḍḍāpesi.

---

1. Khu 6. 174 piṭṭhe.

Mātuposakagijjho pāse bajjhi, taṁ gahetvā "rañño dassessāmā"ti nenti. Bārāṇasiseṭṭhi rājupaṭṭhānaṁ gacchanto te manusse gijjhaṁ gahetvā gacchante disvā "mā imaṁ gijjhaṁ bādhayiṁsū"ti saddhiññeva agamāsi. Gijjhaṁ rañño dassesuṁ. Atha naṁ rājā pucchi "tumhe nagaraṁ vilumpitvā vatthādīni gaṇhathā"ti. Āma mahārājāti. Kassa tāni dinnānīti. Bārāṇasiseṭṭhissāti. Kiṁkāraṇāti. Amhākaṁ tena jīvitaṁ dinnaṁ, upakārassa nāma paccupakāraṁ kātuṁ vaṭṭati, tasmā adamhāti. Atha naṁ rājā "gijjhā kira yojanasatamatthake ṭhatvā kuṇapaṁ passanti, kasmā tvaṁ attano oḍḍitaṁ pāsaṁ na passasī"ti vatvā paṭhamaṁ gāthamāha—

27. "Yaṁ nu gijjho yojanasataṁ, kuṇapāni avekkhati.
Kasmā jālañca pāsañca, āsajjāpi na bujjhasī"ti.

Tattha **yan**ti nipātamattaṁ, **nū**ti nāmatthe nipāto. Gijjho nāma yojanasataṁ atikkamitvā ṭhitāni kuṇapāni avekkhati, passatīti attho. **Āsajjāpī**ti āsādetvāpi[1], sampāpuṇitvāpīti attho. "Tvaṁ attano atthāya oḍḍitaṁ jālañca pāsañca patvāpi kasmā na bujjhasī"ti pucchi.

Gijjho tassa vacanaṁ sutvā dutiyaṁ gāthamāha—

28. "Yadā parābhavo hoti, poso jīvitasaṅkhaye.
Atha jālañca pāsañca, āsajjāpi na bujjhatī"ti.

Tattha **parābhavo**ti vināso. **Poso**ti satto.

Gijjhassa vacanaṁ sutvā rājā seṭṭhiṁ pucchi "saccaṁ kira mahāseṭṭhi gijjhehi tumhākaṁ gehe vatthādīni ābhatānī"ti. Saccaṁ devāti. Kahaṁ tānīti. "Deva mayā tāni sabbāni visuṁ ṭhapitāni, yaṁ yesaṁ santakaṁ, taṁ tesaṁ dassāmi, imaṁ gijjhaṁ vissajjethā"ti gijjhaṁ vissajjāpetvā mahāseṭṭhiṁ sabbesaṁ santakāni dāpesi.

Satthā imaṁ dhammadesanaṁ āharitvā saccāni pakāsetvā jātakaṁ samodhānesi, saccapariyosāne mātuposakabhikkhu sotāpattiphale

1. Āsajjitvāpi (Ka)

patiṭṭhahi. Tadā rājā Ānando ahosi, Bārāṇasiseṭṭhi Sāriputto, mātuposakagijjho pana ahameva ahosinti.

Gijjhajātakavaṇṇanā catutthā.

---

5. Nakulajātakavaṇṇanā (165)

Sandhiṁ katvā amittenāti idaṁ Satthā Jetavane viharanto seṇibhaṇḍanaṁ ārabbha kathesi. Vatthu heṭṭhā **Uragajātake**[1] kathitasadisameva. Idhāpi Satthā "na bhikkhave ime dve mahāmattā idāneva mayā samaggā katā, pubbepāhaṁ ime samagge akāsiṁyevā"ti vatvā atītaṁ āhari.

Atīte Bārāṇasiyaṁ Brahmadatte rajjaṁ kārente bodhisatto ekasmiṁ gāmake brāhmaṇakule nibbattitvā vayappatto Takkasilāyaṁ sabbasippāni uggahetvā gharāvāsaṁ pahāya isipabbajjaṁ pabbajitvā abhiññā ca samāpattiyo ca nibbattetvā uñchācariyāya vanamūlaphalāhāro Himavanthapadese vāsaṁ kappesi. Tassa caṅkamanakoṭiyaṁ ekasmiṁ vammike nakulo, tasseva santike ekasmiṁ rukkhabile[2] sappo ca vāsaṁ kappesi. Te ubhopi ahinakulā niccakālaṁ kalahaṁ karonti. Bodhisatto tesaṁ kalahe ādīnavañca mettābhāvanāya ca ānisaṁsaṁ kathetvā "kalahaṁ nāma akatvā samaggavāsaṁ vasituṁ vaṭṭatī"ti ovaditvā ubhopi te samagge akāsi. Atha sappassa bahinikkhantakāle nakulo caṅkamanakoṭiyaṁ vammikassa biladvāre sīsaṁ nīharitvā[3] mukhaṁ vivaritvā nipanno assasanto passasanto niddaṁ upagañchi. Bodhisatto taṁ tathā niddāyamānaṁ disvā "kiṁ nu kho te nissāya bhayaṁ uppannan"ti pucchanto paṭhamaṁ gāthamāha—

29. "Sandhiṁ katvā amittena, aṇḍajena jalābuja.
Vivariya dāṭhaṁ sesi, kuto te bhayamāgatan"ti.

---

1. Khu 5. 37 piṭṭhe. 2. Rukkhajāle (Ka) 3. Katvā (Sī, I)

Tattha **sandhiṁ katvā**ti mittabhāvaṁ karitvā. **Aṇḍajenā**ti aṇḍakose nibbattena nāgena. **Jalābujā**ti nakulaṁ ālapati. So hi jalābumhi jātattā "jalābujo"ti vuccati. **Vivariyā**ti vivaritvā.

Evaṁ bodhisattena vutto nakulo "ayya paccāmitto nāma na avajānitabbo āsaṅkitabboyevā"ti vatvā dutiyaṁ gāthamāha—

30. "Saṅketheva amittasmiṁ, mittasmimpi na vissase.
Abhayā bhayamuppannaṁ, api mūlāni kantatī"ti.

Tattha **abhayā bhayamuppannan**ti na ito te bhayamuppannanti abhayo, ko so? Mitto. Yaṁ hi mittasmimpi vissāse sati tato bhayaṁ uppajjati, taṁ **mūlāni**pi **kantati,** mittassa sabbarandhānaṁ[1] viditattā mūlaghaccāya[2] saṁvattatīti attho.

Atha naṁ bodhisatto "mā bhāyi, yathā sappo tayi na dubbhati, evamahaṁ karissāmi, tvaṁ ito paṭṭhāya tasmiṁ āsaṅkaṁ mā karī"ti ovaditvā cattāro brahmavihāre bhāvetvā brahmalokaparāyaṇo ahosi. Tepi yathākammaṁ gatā.

Satthā imaṁ dhammadesanaṁ āharitvā jātakaṁ samodhānesi "tadā sappo ca nakulo ca ime dve mahāmattā ahesuṁ, tāpaso pana ahameva ahosin"ti.

Nakulajātakavaṇṇanā pañcamā.

---

6. Upasāḷakajātakavaṇṇanā (166)

Upasāḷakanāmānīti idaṁ Satthā Veḷuvane[3] viharanto ekaṁ upasāḷakaṁ nāma susānasuddhikaṁ brāhmaṇaṁ ārabbha kathesi. So kira aḍḍho ahosi mahaddhano, diṭṭhigatikattā pana dhuravihāre vasantānampi Buddhānaṁ saṅgahaṁ nāma na akāsi. Putto panassa paṇḍito ahosi ñāṇasampanno. So mahallakakāle puttaṁ āha "mā kho maṁ tāta aññassa vasalassa jhāpitasusāne jhāpehi, ekasmiṁ pana anucchiṭṭhasusāneyeva

---

1. Sambandhānaṁ (Ka) 2. Mūlaghacchāya (Ka) 3. Jetavane (Sī, Syā, I)

maṁ jhāpeyyāsī”ti. Tāta ahaṁ tumhākaṁ jhāpetabbayuttakaṁ ṭhānaṁ na jānāmi, sādhu vata maṁ ādāya gantvā “imasmiṁ ṭhāne maṁ jhāpeyyāsī”ti tumheva ācikkhathāti. Brāhmaṇo “sādhu tātā”ti taṁ ādāya nagarā nikkhamitvā Gijjhakūṭamatthakaṁ abhiruhitvā “tāta idaṁ aññassa vasalassa ajhāpitaṭṭhānaṁ, ettha maṁ jhāpeyyāsī”ti vatvā puttena saddhiṁ pabbatā otarituṁ ārabhi.

Satthā pana taṁ divasaṁ paccūsakāle bodhaneyyabandhave olokento tesaṁ pitāputtānaṁ sotāpattimaggassa upanissayaṁ addasa. Tasmā maggaṁ gahetvā[1] ṭhitaluddako viya pabbatapādaṁ gantvā tesaṁ pabbatamatthakā otarantānaṁ āgamayamāno nisīdi, te otarantā Satthāraṁ addasaṁsu. Satthā paṭisanthāraṁ karonto “kahaṁ gamissatha[2] brāhmaṇā”ti pucchi. Māṇavo tamatthaṁ ārocesi. Satthā “tena hi ehi, tava pitarā ācikkhitaṭṭhānaṁ gacchāmā”ti ubho pitāputte gahetvā pabbatamatthakaṁ āruyha “kataraṁ ṭhānan”ti pucchi. Māṇavo “imesaṁ tiṇṇaṁ pabbatānaṁ antaraṁ ācikkhi bhante”ti āha. Satthā “na kho māṇava tava pitā idāneva susānasuddhiko, pubbepi susānasuddhikova, na cesa idāneva ‘imasmiṁ ṭhāne maṁ jhāpeyyāsī’ti tava ācikkhati, pubbepi imasmiṁyeva ṭhāne attano jhāpitabhāvaṁ ācikkhī”ti vatvā tena yācito atītaṁ āhari.

Atīte imasmiññeva Rājagahe ayameva Upasāḷako brāhmaṇo ayamevassa putto ahosi. Tadā bodhisatto Magadharaṭṭhe brāhmaṇakule nibbattitvā paripuṇṇasippo isipabbajjaṁ pabbajitvā abhiññā ca samāpattiyo ca nibbattetvā jhānakīḷaṁ kīḷanto Himavantapadese ciraṁ vasitvā loṇambilasevanatthāya Gijjhakūṭe paṇṇasālāyaṁ vihāsi. Tadā so brāhmaṇo imināva niyāmena puttaṁ vatvā puttena “tumheyeva me tathārūpaṁ ṭhānaṁ ācikkhathā”ti vutte “idameva ṭhānan”ti ācikkhitvā puttena saddhiṁ otaranto bodhisattaṁ disvā tassa santikaṁ upasaṅkami. Bodhisatto imināva niyāmena pucchitvā māṇavassa vacanaṁ sutvā “ehi, tava pitarā ācikkhitaṭṭhānassa ucchiṭṭhabhāvaṁ vā anucchiṭṭhabhāvaṁ vā jānissāmā”ti tehi saddhiṁ pabbatamatthakaṁ āruyha “idaṁ tiṇṇaṁ pabbatānaṁ

1. Migaṁ gahetuṁ (Ka) 2. Gamittha (Sī, I)

antaraṁ anucchiṭṭhaṭṭhānan"ti māṇavena vutte "māṇava imasmiṁyeva ṭhāne jhāpitakānaṁ[1] pamāṇaṁ natthi, taveva pitā imasmiṁyeva Rājagahe brāhmaṇakuleyeva nibbattitvā Upasāḷakoyeva nāma hutvā imasmiṁyeva pabbatantare cuddasa jātisahassāni jhāpito. Pathaviyañhi ajhāpitaṭṭhānaṁ vā asusānaṭṭhānaṁ vā sīsānaṁ anivesitaṭṭhānaṁ[2] vā laddhuṁ na sakkā"ti pubbenivāsañāṇena paricchinditvā imaṁ gāthādvayamāha—

31. "Upasāḷakanāmāni, sahassāni catuddasa.
Asmiṁ padese daḍḍhāni, natthi loke anāmataṁ.

32. Yamhi saccañca dhammo ca, ahiṁsā saṁyamo damo.
Etaṁ ariyā sevanti, etaṁ loke anāmatan"ti.

Tattha **anāmatan**ti mataṭṭhānaṁ[3]. Tañhi upacāravasena "amatan"ti vuccati, taṁ paṭisedhento "anāmatan"ti āha. "Anamatan"tipi[4] pāṭho, lokasmiñhi anamataṭṭhānaṁ[5] asusānaṁ nāma natthīti attho. **Yamhi saccañca dhammo cā**ti yasmiṁ puggale catusaccavatthukaṁ pubbabhāgasaccañāṇañca lokuttaradhammo ca atthi. **Ahiṁsā**ti paresaṁ avihesā aviheṭhanā. **Saṁyamo**ti sīlasaṁyamo. **Damo**ti indriyadamanaṁ. Idañca guṇajātaṁ yamhi puggale atthi, **etaṁ ariyā sevantī**ti, ariyā Buddhā ca Paccekabuddhā ca Buddhasāvakā ca etaṁ ṭhānaṁ sevanti, evarūpaṁ puggalaṁ upasaṅkamanti bhajantīti attho. **Etaṁ loke anāmatan**ti etaṁ guṇajātaṁ loke amatabhāvasādhanato anāmataṁ nāma.

Evaṁ bodhisatto pitāputtānaṁ dhammaṁ desetvā cattāro brahmavihāre bhāvetvā brahmalokaparāyaṇo ahosi.

Satthā imaṁ dhammaṁ dhammadesanaṁ āharitvā saccāni pakāsetvā jātakaṁ samodhānesi, saccapariyosāne ubho pitāputtā sotāpattiphale patiṭṭhahiṁsu. Tadā pitāputtāva etarahi pitāputtā ahesuṁ, tāpaso pana ahameva ahosinti.

Upasāḷhakajātakavaṇṇanā chaṭṭhā.

---

1. Jhāpitamatānaṁ (Ka)
2. Sīsānaṁ aniveṭhitaṭṭhānaṁ (I), susāne aniviṭṭhaṭṭhānaṁ (Ka)
3. Āmakaṭṭhānaṁ (Ka) 4. Anāmakantipi (Ka) 5. Anāmakaṭṭhānaṁ (Ka)

7. Samiddhijātakavaṇṇanā (167)

Abhutvā bhikkhasi bhikkhūti idaṁ Satthā Rājagahaṁ upanissāya Tapodārāme viharanto samiddhitheraṁ ārabbha kathesi. Ekadivasañhi āyasmā Samiddhi sabbarattiṁ padhānaṁ padahitvā aruṇuggamanavelāya nhatvā suvaṇṇavaṇṇaṁ attabhāvaṁ sukkhāpayamāno antaravāsakaṁ nivāsetvā uttarāsaṅgaṁ hatthena gahetvā aṭṭhāsi suparikammakatā viya suvaṇṇapaṭimā. Attabhāvasamiddhiyāyeva hissa "Samiddhī"ti nāmaṁ ahosi. Athassa sarīrasobhaggaṁ disvā ekā devadhītā paṭibaddhacittā theraṁ evamāha "tvaṁ khosi bhikkhu daharo yuvā susu kāḷakeso bhadrena yobbanena samannāgato abhirūpo dassanīyo pāsādiko, evarūpassa tava kāme aparibhuñjitvā ko attho pabbajjāya, kāme tāva paribhuñjassu, pacchā pabbajitvā samaṇadhammaṁ karissasī"ti. Atha naṁ thero āha "devadhīte 'asukasmiṁ nāma vaye ṭhito marissāmī'ti mama maraṇakālaṁ na jānāmi, esa me kālo paṭicchanno, tasmā taruṇakāleyeva samaṇadhammaṁ katvā dukkhassantaṁ karissāmī"ti. Sā therassa santikā paṭisanthāraṁ alabhitvā tattheva antaradhāyi. Thero Satthāraṁ upasaṅkamitvā etamatthaṁ ārocesi. Satthā "na kho samiddhi tvaññeva etarahi devadhītāya palobhito, pubbepi devadhītaro pabbajite palobhiṁsuyevā"ti vatvā tena yācito atītaṁ āhari.

Atīte Bārāṇasiyaṁ Brahmadatte rajjaṁ kārente bodhisatto ekasmiṁ Kāsigāmake brāhmaṇakule nibbattitvā vayappatto sabbasippesu nipphattiṁ patvā isipabbajjaṁ pabbajitvā abhiññā ca samāpattiyo ca nibbattetvā Himavantapadese ekaṁ Jātassaraṁ nissāya vāsaṁ kappesi. So sabbarattiṁ padhānaṁ padahitvā aruṇuggamanavelāya nhatvā ekaṁ vakkalaṁ nivāsetvā ekaṁ hatthena gahetvā sarīraṁ vodakaṁ karonto aṭṭhāsi. Athassa rūpasobhaggappattaṁ attabhāvaṁ oloketvā paṭibaddhacittā ekā devadhītā bodhisattaṁ palobhayamānā paṭhamaṁ gāthamāha—

33. "Abhutvā bhikkhasi bhikkhu, na hi bhutvāna bhikkhasi.
Bhutvāna bhikkhu bhikkhassu, mā taṁ kālo upaccagā"ti.

Tattha **abhutvā bhikkhasi bhikkhū**ti bhikkhu tvaṁ daharakāle kilesakāmavasena vatthukāme abhutvāva bhikkhāya carasi. **Na hi bhutvāna bhikkhasī**ti nanu nāma pañca kāmaguṇe bhutvā bhikkhāya caritabbaṁ, kāme abhutvāva bhikkhācariyaṁ upagatosi. **Bhutvāna bhikkhu bhikkhassū**ti bhikkhu daharakāle tāva kāme bhuñjitvā pacchā mahallakakāle bhikkhassu. **Mā taṁ kālo upaccagā**ti ayaṁ kāme bhuñjanakālo daharakālo, taṁ mā atikkamatūti.

Bodhisatto devatāya vacanaṁ sutvā attano ajjhāsayaṁ pakāsento dutiyaṁ gāthamāha—

34. "Kālaṁ vohaṁ na jānāmi, channo kālo na dissati.
Tasmā abhutvā bhikkhāmi, mā maṁ kālo upaccagā"ti.

Tattha **kālaṁ vohaṁ na jānāmī**ti **vo**ti nipātamattaṁ. Ahaṁ pana "paṭhamavaye vā mayā maritabbaṁ majjhimavaye vā pacchimavaye vā"ti evaṁ attano maraṇakālaṁ na jānāmi. Paṇḍitena[1] hi puggalena—

Jīvitaṁ byādhi kālo ca, dehanikkhepanaṁ gati.
Pañcete jīvalokasmiṁ, animittā na nāyareti.

channo kālo na dissatīti yasmā "asukasmiṁ nāma vayakāle hemantādi-utukāle vā mayā maritabban"ti mayhampesa channo hutvā kālo na dissati, suppaṭicchanno hutvā ṭhito na paññāyati. **Tasmā abhutvā bhikkhāmī**ti tena kāraṇena pañca kāmaguṇe abhutvā bhikkhāmi. **Mā maṁ kālo upaccagā**ti maṁ samaṇadhammakaraṇakālo mā atikkamatūti attho. Iminā kāraṇena daharova samāno pabbajitvā samaṇadhammaṁ karomīti. Devadhītā bodhisattassa vacanaṁ sutvā tattheva antaradhāyi.

Satthā imaṁ dhammadesanaṁ āharitvā jātakaṁ samodhānesi "tadā devadhītā ayaṁ devadhītā ahosi, ahameva tena samayena tāpaso ahosin"ti.

Samiddhijātakavaṇṇanā sattamā.

---

1. Atipaṇḍitena (Sī, I)

8. Sakuṇagghijātakavaṇṇanā (168)

Seno balasā patamānoti idaṁ Satthā Jetavane viharanto attajjhāsayaṁ **Sakuṇovādasuttaṁ**[1] ārabbha kathesi. Ekadivasañhi Satthā bhikkhū āmantetvā "gocare bhikkhave caratha sake pettike visaye"ti[2] imaṁ Saṁyuttamahāvagge suttantaṁ kathento "tumhe tāva tiṭṭhatha, pubbe tiracchānagatāpi sakaṁ pettikavisayaṁ pahāya agocare carantā paccāmittānaṁ hatthapathaṁ gantvāpi attano paññāsampattiyā upāyakosallena paccāmittānaṁ hatthā mucciṁsū"ti vatvā atītaṁ āhari.

Atīte Bārāṇasiyaṁ Brahmadatte rajjaṁ kārente bodhisatto lāpasakuṇayoniyaṁ nibbattitvā naṅgalakaṭṭhakaraṇe leḍḍuṭṭhāne vāsaṁ kappesi. So ekadivasaṁ "sakavisaye gocaragahaṇaṁ pahāya paravisaye gocaraṁ gaṇhissāmī"ti aṭavipariyantaṁ agamāsi. Atha naṁ tattha gocaraṁ gaṇhantaṁ disvā sakuṇagghi sahasā ajjhappattā aggahesi. So sakuṇagghiyā hariyamāno evaṁ paridevasi "mayamevamha alakkhikā, mayaṁ appapuññā, ye mayaṁ agocare carimha paravisaye, sacejja mayaṁ gocare careyyāma sake pettike visaye, na myāyaṁ sakuṇagghi alaṁ abhavissa yadidaṁ yuddhāyā"ti. Ko pana te lāpa gocaro sako pettiko visayoti. Yadidaṁ naṅgalakaṭṭhakaraṇaṁ leḍḍuṭṭhānanti. Atha naṁ sakuṇagghi sake bale apatthaddhā amuñci "gaccha kho tvaṁ lāpa tatrapi me gantvā na mokkhasī"ti. So tattha gantvā mahantaṁ leḍḍuṁ abhiruhitvā "ehi kho dāni sakuṇagghī"ti senaṁ avhayanto aṭṭhāsi. Sakuṇagghi sake bale apatthaddhā ubho pakkhe sannayha lāpasakuṇaṁ sahasā ajjhappattā. Yadā pana taṁ lāpo "bahu-āgatā[3] kho myāyaṁ sakuṇagghī"ti aññāsi, atha parivattitvā tasseva leḍḍussa antaraṁ paccāpādi. Sakuṇagghi vegaṁ sandhāretuṁ asakkontī tattheva uraṁ paccatāḷesi. Evaṁ sā bhinnena hadayena nikkhantehi akkhīhi jīvitakkhayaṁ pāpuṇi.

Satthā imaṁ atītaṁ dassetvā "evaṁ bhikkhave tiracchānagatāpi agocare carantā sapattahatthaṁ gacchanti, gocare pana sake pettike visaye carantā sapatte niggaṇhanti, tasmā tumhepi mā agocare caratha paravisaye.

---

1. Saṁ 3. 127 piṭṭhe. 2. Saṁ 3. 128 piṭṭhe. 3. Bahu-āgato (Sī, I)

agocare bhikkhave carataṁ paravisaye lacchati māro otāraṁ, lacchati māro ārammaṇaṁ. Ko ca bhikkhave bhikkhuno agocaro paravisayo. Yadidaṁ pañca kāmaguṇā. Katame pañca, cakkhuviññeyyā rūpā -pa-. Ayaṁ bhikkhave bhikkhuno agocaro paravisayo"ti vatvā abhisambuddho hutvā paṭhamaṁ gāthamāha—

35. "Seno balasā patamāno, lāpaṁ gocaraṭhāyinaṁ[1].
Sahasā ajjhappattova, maraṇaṁ tenu'pāgamī"ti.

Tattha **balasā patamāno**ti "lāpaṁ gaṇhissāmī"ti balena thāmena patamāno. **Gocaraṭhāyinan**ti[2] sakavisayā nikkhamitvā gocaratthāya aṭavipariyante ṭhitaṁ. **Ajjhappatto**ti sampatto. **Maraṇaṁ tenu'pāgamī**ti tena kāraṇena maraṇaṁ patto.

Tasmiṁ pana maraṇaṁ patte lāpo nikkhamitvā "diṭṭhā vata me paccāmittassa piṭṭhī"ti tassa hadaye ṭhatvā udānaṁ udānento dutiyaṁ gāthamāha—

36. "Sohaṁ nayena sampanno, pettike gocare rato.
Apetasattu modāmi, sampassaṁ atthamattano"ti.

Tattha **nayenā**ti upāyena. **Atthamattano**ti attano arogabhāvasaṅkhātaṁ vuḍḍhiṁ.

Satthā imaṁ dhammadesanaṁ āharitvā saccāni pakāsetvā jātakaṁ samodhānesi, saccapariyosāne bahū bhikkhū sotāpattiphalādīni pāpuṇiṁsu. Tadā seno Devadatto ahosi, lāpo pana ahameva ahosinti.

Sakuṇagghijātakavaṇṇanā aṭṭhamā.

---

1. Lāpagocaraṭhāyinaṁ (Sī)
2. Agocaraṭhāyinanti (Sī)

9. Arakajātakavaṇṇanā (169)

Yo ve mettena cittenāti idaṁ Satthā Jetavane viharanto Mettasuttaṁ ārabbha kathesi. Ekasmiñhi samaye Satthā bhikkhū āmantesi "mettāya bhikkhave cetovimuttiyā āsevitāya bhāvitāya bahulīkatāya yānīkatāya vatthukatāya anuṭṭhitāya paricitāya susamāraddhāya ekādasānisaṁsā pāṭikaṅkhā. Katame ekādasa, sukhaṁ supati, sukhaṁ paṭibujjhati, na pāpakaṁ supinaṁ passati, manussānaṁ piyo hoti, amanussānaṁ piyo hoti, devatā rakkhanti, nāssa aggi vā visaṁ vā satthaṁ vā kamati, tuvaṭaṁ cittaṁ samādhiyati, mukhavaṇṇo vippasīdati, asammūḷho kālaṁ karoti, uttari appaṭivijjhanto brahmalokūpago hoti. Mettāya bhikkhave cetovimuttiyā āsevitāya -pa- susamāraddhāya ime ekādasānisaṁsā pāṭikaṅkhā"ti[1]. Ime ekādasānisaṁse gahetvā ṭhitaṁ mettābhāvanaṁ vaṇṇetvā "bhikkhave bhikkhunā nāma sabbasattesu odissakānodissakavasena mettā bhāvetabbā, hitopi hitena pharitabbo, ahitopi hitena pharitabbo, majjhattopi hitena pharitabbo. Evaṁ sabbasattesu odissakānodissakavasena mettā bhāvetabbā, karuṇā muditā upekkhā bhāvetabbā, catūsu brahmavihāresu kammaṁ kātabbameva. Evaṁ karonto hi maggaṁ vā phalaṁ vā alabhantopi brahmalokaparāyaṇo ahosi, porāṇakapaṇḍitāpi satta vassāni mettaṁ bhāvetvā satta saṁvaṭṭavivaṭṭakappe brahmalokasmiṁyeva vasiṁsū"ti vatvā atītaṁ āhari.

Atīte ekasmiṁ kappe bodhisatto brāhmaṇakule nibbattitvā vayappatto kāme pahāya isipabbajjaṁ pabbajitvā catunnaṁ brahmavihārānaṁ lābhī Arako nāma satthā hutvā Himavantapadese vāsaṁ kappesi, tassa mahā parivāro ahosi. So isigaṇaṁ ovadanto "pabbajitena nāma mettā bhāvetabbā, karuṇā muditā upekkhā bhāvetabbā. Mettacittañhi nāmetaṁ appanāppattaṁ brahmalokaparāyaṇataṁ sādhetī"ti mettāya ānisaṁsaṁ pakāsento imā gāthā āha—

---

1. Aṁ 3. 542 piṭṭhe.

37. "Yo ve mettena cittena, sabbalokānukampati.
Uddhaṁ adho ca tiriyaṁ, appamāṇena sabbaso.

38. Appamāṇaṁ hitaṁ cittaṁ, paripuṇṇaṁ subhāvitaṁ.
Yaṁ pamāṇakataṁ kammaṁ, na taṁ tatrāvasissatī"ti.

Tattha **yo ve mettena cittena, sabbalokānukampatī**ti khattiyādīsu vā samaṇabrāhmaṇesu vā yo koci appamāṇena mettena cittena sakalaṁ sattalokaṁ anukampati. **Uddhan**ti pathavito yāva Nevasaññānāsaññāyatanabrahmalokā. **Adho**ti pathaviyā heṭṭhā ussade mahāniraye. **Tiriyan**ti manussaloke, yattakāni cakkavāḷāni ca tesu sabbesu ettake ṭhāne nibbattā sabbe sattā averā hontu, abyāpajjhā anīghā, sukhī attānaṁ pariharantūti evaṁ bhāvitena mettena cittenāti attho. **Appamāṇenā**ti appamāṇasattānaṁ appamāṇārammaṇattā appamāṇena. **Sabbasoti** sabbākārena, uddhaṁ adho tiriyanti evaṁ sabbasugatiduggativasenāti attho.

Appamāṇaṁ hitaṁ cittanti appamāṇaṁ katvā bhāvitaṁ sabbasattesu hitacittaṁ. **Paripuṇṇan**ti avikalaṁ. **Subhāvitan**ti suvaḍḍhitaṁ, appanācittassetaṁ nāmaṁ. **Yaṁ pamāṇakataṁ kamman**ti yaṁ "appamāṇaṁ appamāṇārammaṇan"ti evaṁ ārammaṇattikavasena ca vasībhāvappattivasena ca avaḍḍhitvā[1] kataṁ parittaṁ kāmāvacarakammaṁ. **Na taṁ tatrāvasissatī**ti taṁ parittaṁ kammaṁ yaṁ taṁ "appamāṇaṁ hitaṁ cittan"ti saṅkhagataṁ rūpāvacarakammaṁ, tatra na avasissati. Yathā nāma mahoghena ajjhotthaṭaṁ parittodakaṁ oghassa abbhantare tena asaṁhīramānaṁ nāvasissati na tiṭṭhati, atha kho mahoghova taṁ ajjhottharitvā tiṭṭhati, evameva taṁ parittakammaṁ tassa mahaggatakammassa abbhantare tena mahaggatakammena acchinditvā aggahitavipākokāsaṁ hutvā na avasissati na tiṭṭhati, na sakkoti attano vipākaṁ dātuṁ, atha kho mahaggatakammameva taṁ ajjhottharitvā tiṭṭhati vipākaṁ detīti.

Evaṁ bodhisatto antevāsikānaṁ mettābhāvanāya ānisaṁsaṁ kathetvā aparihīnajjhāno brahmaloke nibbattitvā satta saṁvaṭṭavivaṭṭakappe na imaṁ lokaṁ puna agamāsi.

---

1. Āvajjetvā (Sī)

Satthā imaṁ dhammadesanaṁ āharitvā jātakaṁ samodhānesi "tadā isigaṇo Buddhaparisā ahosi, Arako pana satthā ahameva ahosin"ti.

Arakajātakavaṇṇanā navamā.

---

10. Kakaṇṭakajātakavaṇṇanā (170)

Nāyaṁ pure uṇṇamatīti idaṁ Kakaṇṭakajātakaṁ Mahā-umaṅgajātake[1] āvi bhavissati.

Kakaṇṭakajātakavaṇṇanā dasamā.

Santhavavaggo dutiyo.

Tassuddānaṁ

Indasamānagottañca, Santhavaṁ Susīmaṁ Gijjhaṁ.
Nakulaṁ Upasāḷakaṁ, Samiddhi ca Sakuṇagghi.
Arakañca kakaṇṭakaṁ.

---

3. Kalyāṇavagga

1. Kalyāṇadhammajātakavaṇṇanā (171)

Kalyāṇadhammoti idaṁ Satthā Jetavane viharanto ekaṁ badhirasassuṁ ārabbha kathesi. Sāvatthiyañhi eko kuṭumbiko saddho pasanno tisaraṇagato pañcasīlena samannāgato. So ekadivasaṁ bahūni sappi-ādīni bhesajjāni ceva pupphagandhavatthādīni ca gahetvā "Jetavane Satthu santike dhammaṁ sossāmī"ti agamāsi. Tassa tattha gatakāle sassu khādanīyabhojanīyaṁ gahetvā dhītaraṁ daṭṭhukāmā taṁ gehaṁ agamāsi, sā ca thokaṁ badhiradhātukā hoti. Sā dhītarā saddhiṁ

---

1. Khu 6. 204 piṭṭhe.

bhuttabhojanā bhattasammadaṁ vinodayamānā dhītaraṁ pucchi “kiṁ amma bhattā te sammodamāno avivadamāno piyasaṁvāsaṁ vasatī”ti. Kiṁ amma kathetha yādiso tumhākaṁ jāmātā sīlena ceva ācārasampadāya ca, tādiso pabbajitopi dullabhoti. Upāsikā dhītu vacanaṁ sādhukaṁ asallakkhetvā “pabbajito”ti padameva gahetvā “amma kasmā te bhattā pabbajito”ti mahāsaddaṁ akāsi. Taṁ sutvā sakalagehavāsino “amhākaṁ kira kuṭumbiko pabbajito”ti viraviṁsu. Tesaṁ saddaṁ sutvā dvārena sañcarantā “kiṁ nāma kiretan”ti pucchiṁsu. “Imasmiṁ kira gehe kuṭumbiko pabbajito”ti. Sopi kho kuṭumbiko Dasabalassa dhammaṁ sutvā vihārā nikkhamma nagaraṁ pāvisi.

Atha naṁ antarāmaggeyeva eko puriso disvā “samma tvaṁ kira pabbajitoti tava gehe puttadāraparijano paridevatī”ti āha. Athassa etadahosi “ayaṁ apabbajitameva kira maṁ ‘pabbajito’ti vadati, uppanno kho pana me kalyāṇasaddo na antaradhāpetabbo, ajjeva mayā pabbajituṁ vaṭṭatī”ti tatova nivattitvā Satthu santikaṁ gantvā “kiṁ nu kho upāsaka idāneva Buddhupaṭṭhānaṁ katvā gantvā idāneva paccāgatosī”ti vutte tamatthaṁ ārocetvā “bhante kalyāṇasaddo nāma uppanno na antaradhāpetuṁ vaṭṭati, tasmā pabbajitukāmo hutvā āgatomhī”ti āha. So pabbajjañca upasampadañca labhitvā sammā paṭipanno na cirasseva arahattaṁ pāpuṇi. Idaṁ kira kāraṇaṁ bhikkhusaṁghe pākaṭaṁ jātaṁ. Athekadivasaṁ dhammasabhāyaṁ bhikkhū kathaṁ samuṭṭhāpesuṁ “āvuso asuko nāma kuṭumbiko ‘uppanno kalyāṇasaddo na antaradhāpetabbo’ti pabbajitvā idāni arahattaṁ patto”ti. Satthā āgantvā “kāya nuttha bhikkhave etarahi kathāya sannisinnā”ti pucchitvā “imāya nāmā”ti vutte ‘bhikkhave porāṇakapaṇḍitāpi ‘uppanno kalyāṇasaddo virādhetuṁ na vaṭṭatī’ti pabbajiṁsuyevā”ti vatvā atītaṁ āhari.

Atīte Bārāṇasiyaṁ Brahmadatte rajjaṁ kārente bodhisatto seṭṭhikule nibbattitvā vayappatto pitu accayena seṭṭhiṭṭhānaṁ pāpuṇi. So ekadivasaṁ nivesanā nikkhamitvā rājupaṭṭhānaṁ agamāsi. Athassa sassu “dhītaraṁ passissāmī”ti taṁ gehaṁ agamāsi, sā thokaṁ badhiradhātukāti

sabbaṁ paccuppannavatthusadisameva. Taṁ pana rājupaṭṭhānaṁ gantvā attano gharaṁ āgacchantaṁ disvā eko puriso "tumhe kira pabbajitāti tumhākaṁ gehe mahāparidevo pavattatī"ti āha. Bodhisatto "uppanno kalyāṇasaddo nāma na antaradhāpetuṁ vaṭṭatī"ti tatova nivattitvā rañño santikaṁ gantvā "kiṁ mahāseṭṭhi idāneva gantvā puna āgatosī"ti vutte "deva gehajano kira maṁ apabbajitameva 'pabbajito'ti vatvā paridevati, uppanno kho pana kalyāṇasaddo na antaradhāpetabbo, pabbajissāmahaṁ, pabbajjaṁ me anujānāhī"ti etamatthaṁ pakāsetuṁ imā gāthā āha—

41. "Kalyāṇadhammoti yadā janinda,
Loke samaññaṁ anupāpuṇāti.
Tasmā na hiyyetha naro sapañño,
Hiriyāpi santo dhuramādiyanti.

42. Sāyaṁ samaññā idha ma'jja pattā,
Kalyāṇadhammoti janinda loke.
Tāhaṁ samekkhaṁ idha pabbajissaṁ,
Na hi ma'tthi chando idha kāmabhoge"ti.

Tattha **kalyāṇadhammo**ti sundaradhammo. **Samaññaṁ anupāpuṇātī**ti yadā sīlavā kalyāṇadhammo pabbajitoti idaṁ paññattivohāraṁ pāpuṇāti. **Tasmā na hiyyethā**ti tato sāmaññato na parihāyetha. **Hiriyāpi santo dhuramādiyantī**ti mahārāja sappurisā nāma ajjhattasamuṭṭhitāya hiriyā bahiddhasamuṭṭhitena ottappenapi etaṁ pabbajitadhuraṁ gaṇhanti. **Idha ma'jja pattā**ti idha mayā ajja pattā. **Tāhaṁ samekkha**nti taṁ ahaṁ guṇavasena laddhasamaññaṁ samekkhanto passanto. **Na hi ma'tthi chando**ti na hi me atthi chando. **Idha kāmabhoge**ti imasmiṁ loke kilesakāmavatthukāmaparibhogeti.

Bodhisatto evaṁ vatvā rājānaṁ pabbajjaṁ anujānāpetvā Himavantapadesaṁ gantvā isipabbajjaṁ pabbajitvā abhiññā ca samāpattiyo ca nibbattetvā brahmalokaparāyaṇo ahosi.

Satthā imaṁ dhammadesanaṁ āharitvā jātakaṁ samodhānesi "tadā rājā Ānando ahosi, Bārāṇasiseṭṭhi pana ahameva ahosin"ti.

Kalyāṇadhammajātakavaṇṇanā paṭhamā.

---

2. Daddarajātakavaṇṇanā (172)

Ko nu saddena mahatāti idaṁ Satthā Jetavane viharanto Kokālikaṁ ārabbha kathesi. Tasmiñhi kāle bahū bahussutā bhikkhū manosilātale nadamānā[1] taruṇasīhā viya ākāsagaṅgaṁ otārentā[2] viya saṁghamajjhe sarabhāṇaṁ[3] bhaṇanti. Kokāliko tesu sarabhāṇaṁ bhaṇantesu attano tucchabhāvaṁ ajānitvāva "ahampi sarabhāṇaṁ bhaṇissāmī"ti bhikkhūnaṁ antaraṁ pavisitvā "amhākaṁ sarabhāṇaṁ na pāpenti. Sace amhākampi pāpeyyuṁ, mayampi bhaṇeyyāmā"ti bhikkhusaṁghassa nāmaṁ aggahetvāva tattha tattha kathento āhiṇḍati. Tassa sā kathā bhikkhusaṁghe pākaṭā jātā. Bhikkhū "vīmaṁsissāma tāva nan"ti saññāya evamāhaṁsu "āvuso Kokālika ajja saṁghassa sarabhāṇaṁ bhaṇāhī"ti. So attano balaṁ ajānitvāva "sādhū"ti sampaṭicchitvā "ajja sarabhāṇaṁ bhaṇissāmī"ti attano sappāyaṁ yāguṁ pivi, khajjakaṁ khādi, sappāyeneva sūpena bhuñji.

Sūriye atthaṅgate dhammassavanakāle ghosite bhikkhusaṁgho sannipati. So kaṇṭakuraṇḍakavaṇṇaṁ[4] kāsāvaṁ nivāsetvā kaṇikārapupphavaṇṇaṁ cīvaraṁ pārupitvā saṁghamajjhaṁ pavisitvā there vanditvā alaṅkataratanamaṇḍape paññattavaradhammāsanaṁ abhiruhitvā citrabījaniṁ gahetvā "sarabhāṇaṁ bhaṇissāmī"ti nisīdi, tāvadevassa sarīrā sedā mucciṁsu, sārajjaṁ okkami, pubbagāthāya paṭhamaṁ padaṁ udāharitvā anantaraṁ na passi[5]. So kampamāno āsanā oruyha lajjito saṁghamajjhato apakkamma attano pariveṇaṁ agamāsi. Añño bahussuto bhikkhu sarabhāṇaṁ bhaṇi. Tato paṭṭhāya bhikkhū tassa tucchabhāvaṁ jāniṁsu.

---

1. Nisīdamānā (Ka) 2. Otarantā (Ka) 3. Padabhāṇaṁ (Sī, I)
4. Koraṇḍakavaṇṇaṁ (Ka) 5. Antaṁ neva passi (Ka)

athekadivasaṁ dhammasabhāyaṁ bhikkhū kathaṁ samuṭṭhāpesuṁ "āvuso paṭhamaṁ Kokālikassa tucchabhāvo dujjāno, idāni panesa sayaṁ naditvā pākaṭo jāto"ti. Satthā āgantvā "kāya nuttha bhikkhave etarahi kathāya sannisinnā"ti pucchitvā "imāya nāmā"ti vutte "na bhikkhave Kokāliko idāneva naditvā pākaṭo jāto, pubbepi naditvā pākaṭo ahosī"ti vatvā atītaṁ āhari.

Atīte Bārāṇasiyaṁ Brahmadatte rajjaṁ kārente bodhisatto Himavantapadese sīhayoniyaṁ nibbattitvā bahūnaṁ sīhānaṁ rājā ahosi. So anekasīhaparivāro Rajataguhāyaṁ vāsaṁ kappesi. Tassa avidūre ekissāya guhāya eko siṅgālopi vasati. Athekadivasaṁ deve vassitvā vigate sabbe sīhā sīharājasseva guhadvāre sannipatitvā sīhanādaṁ nadantā sīhakīḷaṁ kīḷiṁsu. Tesaṁ evaṁ naditvā kīḷanakāle sopi siṅgālo nadati. Sīhā tassa saddaṁ sutvā "ayaṁ siṅgālo amhehi saddhiṁ nadatī"ti lajjitā tuṇhī ahesuṁ. Tesaṁ tuṇhībhūtakāle bodhisattassa putto sīhapotako "tāta ime sīhā naditvā sīhakīḷaṁ kīḷantā etassa saddaṁ sutvā lajjāya tuṇhī jātā, ko nāmesa attano saddena attānaṁ jānāpetī"ti pitaraṁ pucchanto paṭhamaṁ gāthamāha—

43. "Ko nu saddena mahatā, abhinādeti daddaraṁ.
Taṁ[1] sīhā nappaṭinadanti, ko nāme'so migādhibhū"ti.

Tattha **abhinādeti daddaran**ti daddaraṁ Rajatapabbataṁ ekanādaṁ karoti. **Migādhibhū**ti pitaraṁ ālapati. Ayañhettha attho—migādhibhū migajeṭṭhaka sīharāja pucchāmi taṁ "ko nāmeso"ti.

Athassa vacanaṁ sutvā pitā dutiyaṁ gāthamāha—

44. "Adhamo migajātānaṁ, siṅgālo tāta vassati.
Jāti'massa jigucchantā, tuṇhī sīhā samaccare"ti.

Tattha **samaccare**ti **san**ti upasaggamattaṁ, accantīti attho, tuṇhī hutvā[2] nisīdantīti vuttaṁ hoti. Potthakesu pana "samacchare"ti likhanti.

---

1. Kiṁ (Sī, I)
2. Tuṇhī acchanti, tuṇhī hutvā (Sī, I)

Satthā "na bhikkhave Kokāliko idāneva attano nādena attānaṁ pākaṭaṁ karoti, pubbepi akāsiyevā"ti vatvā imaṁ dhammadesanaṁ āharitvā jātakaṁ samodhānesi "tadā siṅgālo Kokāliko ahosi, sīhapotako Rāhulo, sīharājā pana ahameva ahosin"ti.

Daddarajātakavaṇṇanā dutiyā.

---

3. Makkaṭajātakavaṇṇanā (173)

Tāta māṇavako esoti idaṁ Satthā Jetavane viharanto ekaṁ kuhakabhikkhuṁ ārabbha kathesi. Vatthu Pakiṇṇakanipāte **Uddālakajātake**[1] āvi bhavissati. Tadā pana Satthā "bhikkhave nāyaṁ bhikkhu idāneva kuhako, pubbepi makkaṭo hutvā aggissa kāraṇā kohaññaṁ akāsiyevā"ti vatvā atītaṁ āhari.

Atīte Bārāṇasiyaṁ Brahmadatte rajjaṁ kārente bodhisatto ekasmiṁ Kāsigāmake brāhmaṇakule nibbattitvā vayappatto Takkasilāyaṁ sippaṁ uggaṇhitvā gharāvāsaṁ saṇṭhapesi. Athassa brāhmaṇī ekaṁ puttaṁ vijāyitvā puttassa ādhāvitvā paridhāvitvā vicaraṇakāle kālamakāsi. Bodhisatto tassā petakiccaṁ katvā "kiṁ me dāni gharāvāsena, puttaṁ gahetvā pabbajissāmī"ti assumukhaṁ ñātimittavaggaṁ pahāya puttaṁ ādāya Himavantaṁ pavisitvā isipabbajjaṁ pabbajitvā tattha vanamūlaphalāhāro vāsaṁ kappesi. So ekadivasaṁ vassānakāle deve vassante sāradārūni aggiṁ jāletvā visibbanto phalakatthare nipajji, puttopissa Tāpasakumārako pitu pāde sambāhantova nisīdi.

Atheko vanamakkaṭo sītena pīḷiyamāno tassa paṇṇasālāya taṁ aggiṁ disvā "sacāhaṁ ettha pavisissāmi, 'makkaṭo makkaṭo'ti maṁ pothetvā nīharissanti, aggiṁ visibbetuṁ na labhissāmi, atthi dāni me upāyo, tāpasavesaṁ gahetvā kohaññaṁ katvā pavisissāmī"ti cintetvā ekassa matatāpasassa vakkalāni nivāsetvā pacchiñca

---

1. Khu 5. 283 piṭṭhe.

aṅkusayaṭṭhiñca gahetvā paṇṇasāladvāre ekaṁ tālarukkhaṁ nissāya saṁkuṭito aṭṭhāsi. Tāpasakumārako taṁ disvā makkaṭabhāvaṁ ajānanto "eko mahallakatāpaso sītena pīḷito aggiṁ visibbetuṁ āgato bhavissatī"ti pitu tāpasassa kathetvā "etaṁ paṇṇasālaṁ pavesetvā visibbāpessāmī"ti cintetvā pitaraṁ ālapanto paṭhamaṁ gāthamāha—

45. "Tāta māṇavako eso, tālamūlaṁ apassito.
Agārakañcidaṁ atthi, handa demassa'gārakan"ti.

Tattha **māṇavako**ti sattādhivacanaṁ[1]. Tena "tāta eso eko māṇavako satto eko tāpaso"ti dīpeti. **Tālamūlaṁ apassito**ti tālakkhandhaṁ nissāya ṭhito. **Agārakañcidaṁ atthī**ti idañca amhākaṁ pabbajitāgāraṁ atthi, paṇṇasālaṁ sandhāya vadati. **Handā**ti vavassaggatthe nipāto. **Demassa'gārakan**ti etassa ekamante vasanatthāya agārakaṁ dema.

Bodhisatto puttassa vacanaṁ sutvā uṭṭhāya paṇṇasāladvāre ṭhatvā olokento tassa makkaṭabhāvaṁ ñatvā "tāta manussānaṁ nāma na evarūpaṁ mukhaṁ hoti, makkaṭo esa, nayidha pakkositabbo"ti vatvā dutiyaṁ gāthamāha—

46. "Mā kho tvaṁ tāta pakkosi, dūseyya no agārakaṁ.
Netādisaṁ mukhaṁ hoti, brāhmaṇassa susīlino"ti.

Tattha **dūseyya no agārakan**ti ayañhi idha paviṭṭho samāno imaṁ kicchena kataṁ paṇṇasālaṁ agginā vā jhāpento uccārādīni vā karonto dūseyya. **Netādisan**ti "etādisaṁ brāhmaṇassa susīlino mukhaṁ na hoti, makkaṭo eso"ti vatvā bodhisatto ekaṁ ummukaṁ gahetvā "kiṁ ettha tiṭṭhasī"ti khipitvā taṁ palāpesi. Makkaṭo vakkalāni chaḍḍetvā rukkhaṁ abhiruhitvā vanasaṇḍaṁ pāvisi. Bodhisatto cattāro brahmavihāre bhāvetvā brahmalokūpago ahosi.

---

1. Sattavevacanaṁ (Ka)

Satthā imaṁ dhammadesanaṁ āharitvā jātakaṁ samodhānesi "tadā makkaṭo ayaṁ kuhakabhikkhu ahosi, Tāpasakumāro Rāhulo, tāpaso pana ahameva ahosin"ti.

Makkaṭajātakavaṇṇanā tatiyā.

4. Dubbhiyamakkaṭajātakavaṇṇanā (174)

Adamha te vāri pahūtarūpanti idaṁ Satthā Veḷuvane viharanto Devadattaṁ ārabbha kathesi. Ekadivasañhi dhammasabhāyaṁ bhikkhū Devadattassa akataññumittadubbhibhāvaṁ kathentā nisīdiṁsu. Satthā āgantvā "na bhikkhave Devadatto idāneva akataññū mittadubbhī, pubbepi evarūpo ahosī"ti vatvā atītaṁ āhari.

Atīte Bārāṇasiyaṁ Brahmadatte rajjaṁ kārente bodhisatto ekasmiṁ Kāsigāmake brāhmaṇakule nibbattitvā vayappatto gharāvāsaṁ saṇṭhapesi. Tasmiṁ pana samaye Kāsiraṭṭhe vattanimahāmagge eko gambhīro udapāno hoti anotaraṇīyo tiracchānānaṁ, maggappaṭipannā puññatthikā manussā dīgharajjukena vārakena udakaṁ ussiñcitvā ekissā doṇiyā pūretvā tiracchānānaṁ pānīyaṁ denti. Tassa sāmantato mahantaṁ araññaṁ, tattha bahū makkaṭā vasanti. Atha tasmiṁ magge dve tīṇi divasāni manussasañcāro pacchijji, tiracchānā pānīyaṁ na labhiṁsu. Eko makkaṭo pipāsāturo hutvā pānīyaṁ pariyesanto udapānassa santike vicarati. Bodhisatto kenacideva karaṇīyena taṁ maggaṁ paṭipajjitvā tattha gacchanto pānīyaṁ uttāretvā[1] pivitvā hatthapāde dhovitvā ṭhito taṁ makkaṭaṁ addasa. Athassa pipāsitabhāvaṁ ñatvā pānīyaṁ ussiñcitvā doṇiyaṁ ākiritvā adāsi, datvā ca pana "vissamissāmī"ti ekasmiṁ rukkhamūle nipajji. Makkaṭo pānīyaṁ pivitvā avidūre nisīditvā mukhamakkaṭikaṁ karonto bodhisattaṁ bhiṁsāpesi. Bodhisatto tassa taṁ kiriyaṁ disvā "are duṭṭhamakkaṭa ahaṁ tava pipāsitassa kilantassa bahuṁ pānīyaṁ adāsiṁ, idāni tvaṁ mayhaṁ mukhamakkaṭikaṁ karosi, aho pāpajanassa nāma kato upakāro niratthako"ti vatvā paṭhamaṁ gāthamāha—

1. Ukkācetvā (Sī, I)

47. “Adamha te vāri pahūtarūpaṁ.
Ghammābhitattassa pipāsitassa.
So dāni pitvāna kiriṅkarosi,
Asaṅgamo pāpajanena seyyo”ti.

Tattha **so dāni pitvāna kiriṅkarosī**ti[1] so idāni tvaṁ mayā dinnapānīyaṁ pivitvā mukhamakkaṭikaṁ karonto “kiri kirī”ti saddaṁ karosi. **Asaṅgamo pāpajanena seyyo**ti pāpajanena saddhiṁ saṅgamo na seyyo, asaṅgamova seyyoti.

Taṁ sutvā so mittadubbhī makkaṭo “tvaṁ ‘ettakenavetaṁ niṭṭhitan’ti saññaṁ karosi, idāni te sīse vaccaṁ pātetvā gamissāmī”ti vatvā dutiyaṁ gāthamāha—

48. “Ko te suto vā diṭṭho vā, sīlavā nāma makkaṭo.
Idāni kho taṁ ohacchaṁ, esā asmāka dhammatā”ti.

Tatrāyaṁ saṅkhepattho—bho brāhmaṇa “makkaṭo kataguṇajānanako ācārasampanno sīlavā nāma atthī”ti kahaṁ tayā suto vā diṭṭho vā, idāni kho ahaṁ taṁ ohacchaṁ[2] vaccaṁ te sīse katvā pakkamissāmi, asmākañhi makkaṭānaṁ nāma esā dhammatā ayaṁ jātisabhāvo, yadidaṁ upakārakassa sīse vaccaṁ kātabbanti.

Taṁ sutvā bodhisatto uṭṭhāya gantuṁ ārabhi. Makkaṭo taṅkhaṇaññeva uppatitvā sākhāyaṁ nisīditvā olambakaṁ otaranto viya tassa sīse vaccaṁ pātetvā viravanto vanasaṇḍaṁ pāvisi. Bodhisatto nhatvā agamāsi.

Satthā “na bhikkhave idāneva Devadatto, pubbepi mayā kataguṇaṁ na jānāsiyevā”ti vatvā imaṁ dhammadesanaṁ āharitvā jātakaṁ samodhānesi “tadā makkaṭo Devadatto ahosi, brāhmaṇo pana ahameva ahosin”ti.

Dubbhiyamakkaṭajātakavaṇṇanā catutthā.

---

1. Kikiṁ karosīti (Sī, I)
2. Ūhacca (Sī, I)

5. Ādiccupaṭṭhānajātakavaṇṇanā (175)

Sabbesu kira bhūtesūti idaṁ Satthā Jetavane viharanto ekaṁ kuhakabhikkhuṁ ārabbha kathesi. Vatthu heṭṭhā kathitasadisameva.

Atīte Bārāṇasiyaṁ Brahmadatte rajjaṁ kārente bodhisatto Kāsiraṭṭhe brāhmaṇakule nibbattitvā vayappatto Takkasilāyaṁ sabbasippāni uggaṇhitvā isipabbajjaṁ pabbajitvā abhiññā ca samāpattiyo ca nibbattetvā mahāparivāro gaṇasatthā hutvā Himavante vāsaṁ kappesi. So tattha ciraṁ vasitvā loṇambilasevanatthāya pabbatā oruyha paccante ekaṁ gāmaṁ nissāya paṇṇasālāyaṁ vāsaṁ upagañchi. Atheko lolamakkaṭo isigaṇe bhikkhācāraṁ gate assamapadaṁ āgantvā paṇṇasālā uttiṇṇā[1] karoti, pānīyaghaṭesu udakaṁ chaḍḍeti, kuṇḍikaṁ bhindati, aggisālāyaṁ vaccaṁ karoti. Tāpasā vassaṁ vasitvā "idāni Himavanto pupphaphalasamiddho ramaṇīyo, tattheva gamissāmā"ti paccantagāmavāsike āpucchiṁsu. Manussā "sve bhante mayaṁ bhikkhaṁ gahetvā assamapadaṁ āgamissāma, taṁ paribhuñjitvāva gamissathā"ti vatvā dutiyadivase pahūtaṁ khādanīyabhojanīyaṁ gahetvā tattha agamaṁsu. Taṁ disvā so makkaṭo cintesi "kohaññaṁ katvā manusse ārādhetvā mayhampi khādanīyabhojanīyaṁ āharāpessāmī"ti. So tāpasacaraṇaṁ[2] caranto viya sīlavā viya ca hutvā tāpasānaṁ avidūre sūriyaṁ namassamāno aṭṭhāsi. Manussā taṁ disvā "sīlavantānaṁ santike vasantā sīlavantā hontī"ti vatvā paṭhamaṁ gāthamāha—

49. "Sabbesu kira bhūtesu, santi sīlasamāhitā.
Passa sākhamigaṁ jammaṁ, ādicca'mupatiṭṭhatī"ti.

Tattha **santi sīlasamāhitā**ti sīlena samannāgato saṁvijjanti, sīlavantā ca samāhitā ca ekaggacittā saṁvijjantītipi attho. **Jamman**ti lāmakaṁ. **Ādicca'mupatiṭṭhatī**ti sūriyaṁ namassamāno tiṭṭhati.

Evaṁ te manusse tassa guṇaṁ kathente disvā bodhisatto "tumhe imassa lolamakkaṭassa sīlācāraṁ ajānitvā avatthusmiṁyeva pasannā"ti vatvā dutiyaṁ gāthamāha—

---

1. Paṇṇasālāya uttiṇṇaṁ (I), paṇṇasālāya uttiṇṇāni (Ka)
2. Tapacaraṇaṁ (Sī, I)

50. "Nāssa sīlaṁ vijānātha, anaññāya pasaṁsatha.
Aggihuttañca uhannaṁ, dve ca bhinnā kamaṇḍalū"ti.

Tattha **anaññāyā**ti ajānitvā. **Uhannanti**[1] iminā pāpamakkaṭena ūhadaṁ. **Kamaṇḍalū**ti kuṇḍikā. "Dve ca kuṇḍikā tena bhinnā"ti evamassa aguṇaṁ kathesi.

Manussā makkaṭassa kuhakabhāvaṁ ñatvā leḍḍuñca yaṭṭhiñca gahetvā pothetvā palāpetvā isigaṇassa bhikkhaṁ adaṁsu. Isayopi Himavantameva gantvā aparihīnajjhānā brahmalokaparāyaṇā ahesuṁ.

Satthā imaṁ dhammadesanaṁ āharitvā jātakaṁ samodhānesi "tadā makkaṭo ayaṁ kuhako bhikkhu ahosi, isigaṇo Buddhaparisā, gaṇasatthā pana ahameva ahosin"ti.

Ādiccupaṭṭhānajātakavaṇṇanā pañcamā.

---

6. Kaḷāyamuṭṭhijātakavaṇṇanā (176)

Bālo vatāyaṁ dumasākhagocaroti idaṁ Satthā Jetavane viharanto Kosalarājānaṁ ārabbha kathesi. Ekasmiñhi samaye vassakāle Kosalarañño paccanto kupi. Tattha ṭhitā yodhā dve tīṇi yuddhāni katvā paccatthike abhibhavituṁ asakkontā rañño sāsanaṁ pesesuṁ. Rājā akāle vassāneyeva nikkhamitvā Jetavanasamīpe khandhāvāraṁ bandhitvā cintesi "ahaṁ akāle nikkhanto,kandarapadarādayo udakapūrā, duggamo maggo, Satthāraṁ upasaṅkamissāmi, so maṁ 'kahaṁ gacchasi mahārājā'ti pucchissati, athāhaṁ etamatthaṁ ārocessāmi, na kho pana maṁ Satthā samparāyikenevatthena anuggaṇhāti, diṭṭhadhammikenāpi anuggaṇhātiyeva, tasmiṁ sace me gamanena avuḍḍhi bhavissati, akālo mahārājā'ti vakkhati. Sace pana vuḍḍhi bhavissati, tuṇhī bhavissatī"ti. So Jetavanaṁ pavisitvā Satthāraṁ vanditvā ekamantaṁ nisīdi. Satthā "handa kuto nu tvaṁ mahārāja āgacchasi divā divassā"ti pucchi. Bhante ahaṁ paccantaṁ vūpasametuṁ nikkhanto "tumhe vanditvā gamissāmī"ti

---

1. Ūhantanti (Sī), ūhantīti (I)

āgatomhīti. Satthā "pubbepi mahārāja rājāno senāya abbhuggacchamānāya paṇḍitānaṁ kathaṁ sutvā akāle abbhuggamanaṁ nāma na gamiṁsū"ti vatvā tena yācito atītaṁ āhari.

Atīte Bārāṇasiyaṁ Brahmadatte rajjaṁ karente bodhisatto tassa atthadhammānusāsako sabbatthaka-amacco ahosi. Atha rañño paccante kupite paccantayodhā paṇṇaṁ pesesuṁ. Rājā vassakāle nikkhamitvā uyyāne khandhāvāraṁ bandhi, bodhisatto rañño santike aṭṭhāsi. Tasmiṁ khaṇe assānaṁ kaḷāye sedetvā āharitvā doṇiyaṁ pakkhipiṁsu. Uyyāne makkaṭesu eko makkaṭo rukkhā otaritvā tato kaḷāye gahetvā mukhaṁ pūretvā hatthehipi gahetvā uppatitvā rukkhe nisīditvā khādituṁ ārabhi, athassa khādamānassa hatthato eko kaḷāyo bhūmiyaṁ pati. So mukhena ca hatthehi ca gahite sabbe kaḷāye chaḍḍetvā rukkhā oruyha tameva kaḷāyaṁ olokento taṁ kaḷāyaṁ adisvāva puna rukkhaṁ abhiruhitvā aḍḍe sahassaparājito viya socamāno dummukho rukkhasākhāyaṁ nisīdi. Rājā makkaṭassa kiriyaṁ disvā bodhisattaṁ āmantetvā "passatha,[1] kiṁ nāmetaṁ makkaṭena katan"ti pucchi. Bodhisatto "mahārāja bahuṁ anavaloketvā appaṁ oloketvā dubbuddhino bālā evarūpaṁ karontiyevā"ti vatvā paṭhamaṁ gāthamāha—

51. "Bālo vatāyaṁ dumasākhagocaro,
Paññā janinda nayimassa vijjati.
Kaḷāyamuṭṭhiṁ avakiriya kevalaṁ,
Ekaṁ kaḷāyaṁ patitaṁ gavesatī"ti.

Tattha **dumasākhagocaro**ti makkaṭo. So hi dumasākhāsu gocaraṁ gaṇhāti, sāva assa gocaro sañcaraṇabhūmibhūtā, tasmā "dumasākhagocaro"ti vuccati. **Janindā**ti rājānaṁ ālapati. Rājā hi paramissarabhāvena janassa indoti janindo. **Kaḷāyamuṭṭhin**ti caṇakamuṭṭhiṁ[2]. "Kāḷarājamāsamuṭṭhin"tipi vadantiyeva. **Avakiriyā**ti avakiritvā. **Kevalan**ti sabbaṁ. **Gavesatī**ti bhūmiyaṁ patitaṁ ekameva pariyesati.

---

1. Vayassa (Sī)
2. Varakamuṭṭhiṁ (I, Ka)

Evaṁ vatvā puna bodhisatto taṁ upasaṅkamitvā rājānaṁ āmantetvā dutiyaṁ gāthamāha—

52. "Evameva mayaṁ rāja, ye caññe atilobhino.
Appena bahuṁ jiyyāma, kaḷāyeneva vānaro"ti.

Tatrāyaṁ saṅkhepattho—mahārāja evameva mayañca ye caññe lobhābhibhūtā janā sabbepi appena bahuṁ jiyyāma. Mayañhi etarahi akāle vassānasamaye maggaṁ gacchantā appakassa atthassa kāraṇā bahukā atthā parihāyāma. **Kaḷāyeneva vānaro**ti yathā ayaṁ vānaro ekaṁ kaḷāyaṁ pariyesamāno tenekena kaḷāyena sabbakaḷāyehi parihīno, evaṁ mayampi akālena kandarapadarādīsu pūresu gacchamānā appamattakaṁ atthaṁ pariyesamānā bahūhi hatthivāhana-assavāhanādīhi ceva balakāyena ca parihāyissāma. Tasmā akāle gantuṁ na vaṭṭatīti rañño ovādaṁ adāsi.

Rājā tassa kathaṁ sutvā tato nivattitvā Bārāṇasimeva pāvisi. Corāpi "rājā kira coramaddanaṁ karissāmīti nagarā nikkhanto"ti sutvā paccantato palāyiṁsu. Paccuppannepi corā "Kosalarājā kira nikkhanto"ti sutvā palāyiṁsu. Rājā Satthu dhammadesanaṁ sutvā uṭṭhāyāsanā vanditvā padakkhiṇaṁ katvā Sāvatthimeva pāvisi.

Satthā imaṁ dhammadesanaṁ āharitvā jātakaṁ samodhānesi "tadā rājā Ānando ahosi, paṇḍitāmacco pana ahameva ahosin"ti.

Kaḷāyamuṭṭhijātakavaṇṇanā chaṭṭhā.

---

7. Tindukajātakavaṇṇanā (177)

Dhanuhatthakalāpehīti idaṁ Satthā Jetavane viharanto paññāpāramiṁ ārabbha kathesi. Satthā hi **Mahābodhijātake**[1] viya **Umaṅgajātake**[2] viya ca attano paññāya vaṇṇaṁ vaṇṇitaṁ sutvā "na bhikkhave idāneva Tathāgato paññavā, pubbepi paññavā upāyakusaloyevā"ti vatvā atītaṁ āhari.

---

1. Khu 6. 47 piṭṭhe. 2. Khu 6. 204 piṭṭhe.

Atīte Bārāṇasiyaṁ Brahmadatte rajjaṁ kārente bodhisatto vānarayoniyaṁ nibbattitvā asītisahassavānaragaṇaparivāro Himavantapadese vāsaṁ kappesi. Tassāsanne eko paccantagāmako kadāci vasati, kadāci ubbasati. Tassa pana gāmassa majjhe sākhāviṭapasampanno madhuraphalo eko tindukarukkho atthi, vānaragaṇo ubbasitakāle āgantvā tassa phalāni khādati. Athāparasmiṁ phalavāre so gāmo puna āvāso ahosi daḷhaparikkhitto[1] dvārayutto, sopi rukkho phalabhāranamitasākho aṭṭhāsi. Vānaragaṇo cintesi "mayaṁ pubbe asukagāme tindukaphalāni khādāma, phalito nu kho so etarahi rukkho, udāhu no, āvasito so gāmo, udāhu no"ti. Evañca pana cintetvā "gaccha imaṁ pavattiṁ jānāhī"ti ekaṁ vānaraṁ pesesi. So gantvā rukkhassa ca phalitabhāvaṁ gāmassa ca gāḷhavāsabhāvaṁ ñatvā āgantvā vānarānaṁ ārocesi.

Vānarā tassa phalitabhāvaṁ sutvā "madhurāni tindukaphalāni khādissāmā"ti ussāhajātā vānarindassa tamatthaṁ ārocesuṁ. Vānarindo "gāmo āvāso anāvāso"ti pucchi. Āvāso devāti. Tena hi na gantabbaṁ. Manussā hi bahumāyā hontīti. "Deva manussānaṁ paṭisallānavelāya aḍḍharattasamaye khādissāmā"ti bahū gantvā Vānarindaṁ sampaṭicchāpetvā Himavantā otaritvā tassa gāmassa avidūre manussānaṁ paṭisallānakālaṁ āgamayamānā mahāpāsāṇapiṭṭhe sayitvā majjhimayāme manussesu niddaṁ okkamantesu rukkhaṁ āruyha phalāni khādiṁsu. Atheko puriso sarīrakiccena gehā nikkhamitvā gāmamajjhagato vānare disvā manussānaṁ ācikkhi. Bahū manussā dhanukalāpaṁ sannayhitvā nānāvudhahatthā leḍḍudaṇḍādīni ādāya "pabhātāya rattiyā vānare gaṇhissāmā"ti rukkhaṁ parivāretvā aṭṭhaṁsu. Asītisahassavānarā manusse disvā maraṇabhayatajjitā "natthi no aññaṁ paṭissaraṇaṁ aññatra vānarindenā"ti tassa santikaṁ gantvā paṭhamaṁ gāthamāhaṁsu—

53. "Dhanuhatthakalāpehi, nettiṁsavaradhāribhi.
Samantā parikiṇṇa'mha, kathaṁ mokkho bhavissatī"ti.

1. Naḷaparikkhitto (Sī, I)

Tattha **dhanuhatthakalāpehī**ti dhanukalāpahatthehi, dhanūni ceva sarakalāpe ca gahetvā ṭhitehīti attho. **Nettiṁsavaradhāribhī**ti nettiṁsā vuccanti khaggā, uttamakhaggadhārīhīti attho. **Parikiṇṇa'mhā**ti parivāritamha. **Kathan**ti kena nu kho upāyena amhākaṁ mokkho bhavissatīti.

Tesaṁ kathaṁ sutvā Vānarindo "mā bhāyittha, manussā nāma bahukiccā, ajjapi majjhimayāmo vattati, api nāma tesaṁ 'amhe māressāmā'ti parivāritānaṁ imassa kiccassa antarāyakaraṁ aññaṁ kiccaṁ uppajjeyyā"ti[1] vānare samassāsetvā dutiyaṁ gāthamāha—

54. "Appeva bahukiccānaṁ, attho jāyetha koci naṁ.
Atthi rukkhassa acchinnaṁ, khajjathaññeva tindukan"ti.

Tattha **nan**ti nipātamattaṁ, appeva bahukiccānaṁ manussānaṁ añño koci attho uppajjeyyāti ayamevettha attho. **Atthi rukkhassa acchinnan**ti imassa rukkhassa phalānaṁ ākaḍḍhanaparikaḍḍhanavasena acchinnaṁ bahu ṭhānaṁ[2] atthi. **Khajjathaññeva**[3] **tindukan**ti tindukaphalaṁ khajjathaññeva[4]. Tumhe hi yāvatakena vo attho atthi, tattakaṁ khādatha, amhākaṁ paharaṇakālaṁ jānissāmāti.

Evaṁ mahāsatto kapigaṇaṁ samassāsesi. Ettakañhi assāsaṁ alabhamānā sabbepi te phalitena hadayena jīvitakkhayaṁ pāpuṇeyyuṁ. Mahāsatto pana evaṁ vānaragaṇaṁ assāsetvā "sabbe vānare samānethā"ti āha. Samānentā tassa bhāgineyyaṁ Senakaṁ nāma vānaraṁ adisvā "Senako nāgato"ti ārocesuṁ. Sace Senako nāgato, tumhe mā bhāyittha, idāni vo so sotthiṁ karissatīti. Senakopi kho vānaragaṇassa gamanakāle niddāyitvā pacchā pabuddho kañci adisvā padānupadiko hutvā āgacchanto manusse disvā "vānaragaṇassa bhayaṁ uppannan"ti ñatvā ekasmiṁ pariyante gehe aggiṁ jāletvā suttaṁ kantantiyā mahallakitthiyā santikaṁ gantvā khettaṁ gacchanto gāmadārako viya ekaṁ ummukaṁ gahetvā uparivāte ṭhatvā gāmaṁ padīpesi. Manussā makkaṭe chaḍḍetvā aggiṁ nibbāpetuṁ agamaṁsu. Vānarā palāyantā Senakassatthāya ekekaṁ phalaṁ gahetvā palāyiṁsu.

1. Uppādeyyāmāti (Sī, I)
2. Phalaṁ (Ka)
3. Khajjataññeva (Sī, I)
4. Khajjatu eva (Sī, I)

Satthā imaṁ dhammadesanaṁ āharitvā jātakaṁ samodhānesi "tadā bhāgineyyo Senako Mahānāmo Sakko ahosi, vānaragaṇo Buddhaparisā, vānarindo pana ahameva ahosin"ti.

Tindukajātakavaṇṇanā sattamā.

---

8. Kacchapajātakavaṇṇanā (178)

Janittaṁ me bhavittaṁ meti idaṁ Satthā Jetavane viharanto ekaṁ ahivātakarogamuttaṁ ārabbha kathesi. Sāvatthiyaṁ kira ekasmiṁ kule ahivātakarogo uppajji. Mātāpitaro puttaṁ āhaṁsu "tāta mā imasmiṁ gehe vasa, bhittiṁ bhinditvā palāyitvā yattha katthaci gantvā jīvitaṁ rakkha, pacchā āgantvā imasmiṁ nāma ṭhāne mahānidhānaṁ atthi, taṁ uddharitvā kuṭumbaṁ saṇṭhapetvā sukhena jīveyyāsī"ti. Putto tesaṁ vacanaṁ sampaṭicchitvā bhittiṁ bhinditvā palāyitvā attano roge vūpasante āgantvā mahānidhānaṁ uddharitvā kuṭumbaṁ saṇṭhapetvā gharāvāsaṁ vasi. So ekadivasaṁ sappitelādīni ceva vatthacchādanādīni ca gāhāpetvā Jetavanaṁ gantvā Satthāraṁ vanditvā nisīdi. Satthā tena saddhiṁ paṭisanthāraṁ katvā "tumhākaṁ gehe ahivātakarogo uppannoti assumha, kinti katvā muttosī"ti pucchi, so taṁ pavattiṁ ācikkhi. Satthā "pubbepi kho upāsaka bhaye uppanne attano vasanaṭṭhāne ālayaṁ katvā aññattha agatā jīvitakkhayaṁ pāpuṇiṁsu, anālayaṁ pana katvā aññattha gatā jīvitaṁ labhiṁsū"ti vatvā tena yācito atītaṁ āhari.

Atīte Bārāṇasiyaṁ Brahmadatte rajjaṁ kārente bodhisatto Kāsigāmake[1] kumbhakārakule nibbattitvā kumbhakārakammaṁ katvā puttadāraṁ posesi. Tadā pana Bārāṇasiyaṁ mahānadiyā saddhiṁ ekābaddho Mahājātassaro ahosi. So bahu-udakakāle nadiyā saddhiṁ ekodako hoti, udake mandībhūte visuṁ hoti. Macchakacchapā pana "imasmiṁ saṁvacchare suvuṭṭhikā bhavissati, imasmiṁ saṁvacchare dubbuṭṭhikā"ti jānanti. Atha tasmiṁ sare nibbattamacchakacchapā "imasmiṁ saṁvacchare dubbuṭṭhikā bhavissatī"ti ñatvā udakassa ekābaddhakāleyeva tamhā sarā

---

1. Gāmake (Sī, I)

nikkhamitvā nadiṁ agamiṁsu. Eko pana kacchapo "idaṁ me jātaṭṭhānaṁ vaḍḍhitaṭṭhānaṁ, mātāpitūhi vasitaṭṭhānaṁ, na sakkomi imaṁ jahitun"ti nadiṁ na agamāsi. Atha nidāghasamaye tattha udakaṁ chijji, so kacchapo bodhisattassa mattikagahaṇaṭṭhāne bhūmiṁ khaṇitvā pāvisi. Bodhisatto "mattikaṁ gahessāmī"ti tattha gantvā mahākuddālena bhūmiṁ khaṇanto kacchapassa piṭṭhiṁ bhinditvā mattikapiṇḍaṁ viya kuddāleneva naṁ uddharitvā thale pātesi. So vedanāppatto hutvā "vasanaṭṭhāne ālayaṁ jahituṁ asakkonto evaṁ vināsaṁ pāpuṇin"ti vatvā paridevamāno imā gāthā avoca—

55. "Janittaṁ me bhavittaṁ me, iti paṅke avassayiṁ.
Taṁ maṁ paṅko ajjhabhavi, yathā dubbalakaṁ tathā.
Taṁ taṁ vadāmi bhaggava, suṇohi vacanaṁ mama.

56. Gāme vā yadi vāraññe, sukhaṁ yatrādhigacchati.
Taṁ janittaṁ bhavittañca, purisassa pajānato.
Yamhi jīve tamhi gacche, na niketahato siyā"ti.

Tattha **janittaṁ me bhavittaṁ me**ti idaṁ mama jātaṭṭhānaṁ, idaṁ mama vaḍḍhitaṭṭhānaṁ. **Iti paṅke avassayin**ti iminā kāraṇenāhaṁ imasmiṁ kaddame avassayiṁnipajjiṁ, vāsaṁ kappesinti attho. **Ajjhabhavī**ti adhi-abhavi vināsaṁ pāpesi. **Bhaggavā**ti kumbhakāraṁ ālapati. Kumbhakārānañhi nāmagottapaññatti esā, yadidaṁ bhaggavāti. **Sukhan**ti kāyikacetasikassādaṁ. **Taṁ janittaṁ bhavittañcā**ti taṁ jātaṭṭhānañca vaḍḍhitaṭṭhānañca. "Jānittaṁ bhāvittan"ti[1] dīghavasenapi pāṭho, soyevattho. **Pajānato**ti atthānatthaṁ kāraṇākāraṇaṁ jānantassa. **Na niketahato siyā**ti nikete ālayaṁ katvā aññattha agantvā niketena hato, evarūpaṁ maraṇadukkhaṁ pāpito na bhaveyyāti.

Evaṁ so bodhisattena saddhiṁ kathento kālamakāsi. Bodhisatto taṁ gahetvā sakalagāmavāsino sannipātāpetvā te manusse ovadanto evamāha "passatha imaṁ kacchapaṁ, ayaṁ aññesaṁ macchakacchapānaṁ mahānadiṁ gamanakāle attano vasanaṭṭhāne ālayaṁ chindituṁ

1. Jānitaṁ bhāvitanti (Sī, I)

asakkonto tehi saddhiṁ agantvā mama mattikagahaṇaṭṭhānaṁ pavisitvā nipajji. Athassāhaṁ mattikaṁ gaṇhanto mahākuddālena piṭṭhiṁ bhinditvā mattikapiṇḍaṁ viya naṁ thale pātesiṁ, ayaṁ attanā katakammaṁ saritvā dvīhi gāthāhi paridevitvā kālamakāsi. Evamesa attano vasanaṭṭhāne ālayaṁ katvā maraṇaṁ patto, tumhepi mā iminā kacchapena sadisā ahuvattha, ito paṭṭhāya 'mayhaṁ rūpaṁ mayhaṁ saddo mayhaṁ gandho mayhaṁ raso mayhaṁ phoṭṭhabbo mayhaṁ putto mayhaṁ dhītā mayhaṁ dāsadāsiparicchedo mayhaṁ hiraññasuvaṇṇan'ti taṇhāvasena upabhogavasena mā gaṇhittha, ekakovesa satto tīsu bhavesu parivattatī"ti. Evaṁ Buddhalīlāya mahājanassa ovādamadāsi, so ovādo sakalajambudīpaṁ pattharitvā saṭṭhimattāni vassasahassāni[1] aṭṭhāsi. Mahājano bodhisattassa ovāde ṭhatvā dānādīni puññāni katvā āyupariyosāne saggapuraṁ pūresi, bodhisattopi tatheva puññāni katvā saggapuraṁ pūresi.

Satthā imaṁ dhammadesanaṁ āharitvā saccāni pakāsetvā jātakaṁ samodhānesi, saccapariyosāne so kulaputto sotāpattiphale patiṭṭhāsi. Tadā kacchapo Ānando ahosi, kumbhakāro pana ahameva ahosinti.

Kacchapajātakavaṇṇanā aṭṭhamā.

---

9. Satadhammajātakavaṇṇanā (179)

Tañca appanti idaṁ Satthā Jetavane viharanto ekavīsatividhaṁ anesanaṁ ārabbha kathesi. Ekasmiñhi kāle bahū bhikkhū vejjakammena dūtakammena pahiṇakammena[2] jaṅghapesanikena piṇḍapaṭipiṇḍenāti evarūpāya ekavīsatividhāya anesanāya jīvikaṁ kappesuṁ. Sā **Sāketajātake**[3] āvi bhavissati. Satthā tesaṁ tathā jīvikakappanabhāvaṁ ñatvā "etarahi kho bahū bhikkhū anesanāya jīvikaṁ kappenti, te pana evaṁ jīvikaṁ kappetvā yakkhattabhāvā petattabhāvā na muccissanti, dhuragoṇā hutvāva nibbattissanti, niraye paṭisandhiṁ gaṇhissanti, etesaṁ hitatthāya

---

1. Sattamattāni vassasatāni (Sī, I) 2. Pahenagamanena (Sī, I) 3. Khu 5. 66 piṭṭhe.

sukhatthāya attajjhāsayaṁ sakapaṭibhānaṁ ekaṁ dhammadesanaṁ kathetuṁ vaṭṭatī"ti bhikkhusaṁghaṁ sannipātāpetvā "na bhikkhave ekavīsatividhāya anesanāya paccayā uppādetabbā. Anesanāya hi uppanno piṇḍapāto ādittalohaguḷasadiso halāhalavisūpamo. Anesanā hi nāmesā Buddhapaccekabuddhasāvakehi garahitabbā paṭikuṭṭhā. Anesanāya uppannaṁ piṇḍapātaṁ bhuñjantassa hi hāso vā somanassaṁ vā natthi. Evaṁ uppanno hi piṇḍapāto mama sāsane caṇḍālassa ucchiṭṭhabhojanasadiso, tassa paribhogo satadhammamāṇavassa caṇḍālucchiṭṭhabhattaparibhogo viya hotī"ti vatvā atītaṁ āhari.

Atīte Bārāṇasiyaṁ Brahmadatte rajjaṁ kārente bodhisatto caṇḍālayoniyaṁ nibbattitvā vayappatto kenacideva karaṇīyena pātheyyataṇḍule ca bhattapuṭañca gahetvā maggaṁ paṭipajji. Tasmiñhi kāle Bārāṇasiyaṁ eko māṇavo atthi Satadhammo nāma udiccabrāhmaṇamahāsālakule nibbatto. Sopi kenacideva karaṇīyena taṇḍule ca bhattapuṭañca agahetvāva maggaṁ paṭipajji, te ubhopi mahāmagge samāgacchiṁsu. Māṇavo bodhisattaṁ "kiṁjātikosī"ti pucchi. So "ahaṁ caṇḍālo"ti vatvā "tvaṁ kiṁjātikosī"ti māṇavaṁ pucchi. Udiccabrāhmaṇo ahanti. "Sādhu gacchāmā"ti te ubhopi maggaṁ agamaṁsu. Bodhisatto pātarāsavelāya udakaphāsukaṭṭhāne nisīditvā hatthe dhovitvā bhattapuṭaṁ mocetvā "māṇava bhattaṁ bhuñjāhī"ti āha. Natthi are caṇḍāla mama bhattena atthoti. Bodhisatto "sādhū"ti puṭakabhattaṁ ucchiṭṭhaṁ akatvāva attano yāpanamattaṁ aññasmiṁ paṇṇe pakkhipitvā puṭakabhattaṁ bandhitvā ekamante ṭhapetvā bhuñjitvā pānīyaṁ pivitvā dhotahatthapādo taṇḍule ca sesabhattañca ādāya "gacchāma māṇavā"ti maggaṁ paṭipajji.

Te sakaladivasaṁ gantvā sāyaṁ ubhopi ekasmiṁ udakaphāsukaṭṭhāne nhatvā paccuttariṁsu. Bodhisatto phāsukaṭṭhāne nisīditvā bhattapuṭaṁ mocetvā māṇavaṁ anāpucchitvā bhuñjituṁ ārabhi. Māṇavo sakaladivasaṁ maggagamanena kilanto chātajjhatto "sace me bhattaṁ dassati, bhuñjissāmī"ti olokento aṭṭhāsi. Itaro kiñci avatvā bhuñjateva. Māṇavo cintesi "ayaṁ caṇḍālo mayhaṁ avatvāva sabbaṁ

bhuñjati nippīḷetvāpi taṁ gahetvā upari ucchiṭṭhabhattaṁ chaḍḍetvā sesaṁ bhuñjituṁ vaṭṭatī"ti. So tathā katvā ucchiṭṭhabhattaṁ bhuñji. Athassa bhuttamattasseva "mayā attano jātigottakulapadesānaṁ ananucchavikaṁ kataṁ, caṇḍālassa nāma me ucchiṭṭhabhattaṁ bhuttan"ti balavavippaṭisāro uppajji, tāvadevassa salohitaṁ bhattaṁ mukhato uggacchi. So "appamattakassa vata me kāraṇā ananucchavikaṁ kammaṁ katan"ti uppannabalavasokatāya paridevamāno paṭhamaṁ gāthamāha—

57. "Tañca appañca ucchiṭṭhaṁ, tañca kicchena no adā.
Sohaṁ brāhmaṇajātiko, yaṁ bhuttaṁ tampi uggatan"ti.

Tatrāyaṁ saṅkhepattho—yaṁ mayā bhuttaṁ, taṁ appañca ucchiṭṭhañca, tañca so caṇḍālo na attano ruciyā maṁ adāsi, atha kho nippīḷiyamāno kicchena kasirena adāsi, sohaṁ parisuddhabrāhmaṇajātiko, teneva me yaṁ bhuttaṁ, tampi saddhiṁ lohitena uggatanti.

Evaṁ māṇavo paridevitvā "kiṁ dāni me evarūpaṁ ananucchavikaṁ kammaṁ katvā jīvitenā"ti araññaṁ pavisitvā kassaci attānaṁ adassetvāva anāthamaraṇaṁ patto.

Satthā imaṁ atītaṁ dassetvā "seyyathāpi bhikkhave Satadhammamāṇavassa taṁ caṇḍālucchiṭṭhakaṁ bhuñjitvā attano ayuttabhojanassa bhuttattā neva hāso, na somanassaṁ uppajji, evameva yo imasmiṁ sāsane pabbajito anesanāya jīvikaṁ kappento tathāladdhapaccayaṁ paribhuñjati, tassa Buddhapaṭikuṭṭhagarahitajīvitabhāvato neva hāso, na somanassaṁ uppajjatī"ti vatvā abhisambuddho hutvā dutiyaṁ gāthamāha—

58. "Evaṁ dhammaṁ niraṁkatvā, yo adhammena jīvati.
Satadhammova lābhena, laddhenapi na nandatī"ti.

Tattha **dhamman**ti ājīvapārisuddhisīladhammaṁ. **Niraṁkatvā**ti nīharitvā chaḍḍetvā. **Adhammenā**ti ekavīsatiyā anesanasaṅkhātena micchājīvena. **Satadhammo**ti tassa nāmaṁ, "santadhammo"tipi[1] pāṭho. **Na nandatī**ti yathā Satadhammo māṇavo "caṇḍālucchiṭṭhakaṁ me laddhan"ti tena lābhena

1. Sataṁ dhammotipi (Ka)

na nandati, evaṁ imasmimpi sāsane pabbajito kulaputto anesanāya laddhalābhaṁ paribhuñjanto na nandati na tussati, "Buddhagarahitajīvikāya jīvāmī"ti domanassappatto hoti. Tasmā anesanāya jīvikaṁ kappentassa Satadhammamāṇavasseva araññaṁ pavisitvā anāthamaraṇaṁ marituṁ varanti.

Evaṁ Satthā imaṁ dhammadesanaṁ desetvā saccāni pakāsetvā jātakaṁ samodhānesi, saccapariyosāne bahū bhikkhū sotāpattiphalādīni pāpuṇiṁsu. Tadā māṇavo Ānando ahosi, ahameva caṇḍālaputto ahosinti.

Satadhammajātakavaṇṇanā navamā.

---

10. Duddadajātakavaṇṇanā (180)

Duddadaṁ dadamānānanti idaṁ Satthā Jetavane viharanto gaṇadānaṁ ārabbha kathesi. Sāvatthiyaṁ kira dve sahāyakā kuṭumbiyaputtā chandakaṁ saṁharitvā sabbaparikkhāradānaṁ sajjetvā Buddhappamukhaṁ bhikkhusaṁghaṁ nimantetvā Sattāhaṁ mahādānaṁ pavattetvā sattame divase sabbaparikkhāre adaṁsu. Tesu gaṇajeṭṭhako satthāraṁ vanditvā ekamantaṁ nisīditvā "bhante imasmiṁ dāne bahudāyakāpi atthi appadāyakāpi, tesaṁ sabbesampi 'idaṁ dānaṁ mahapphalaṁ hotū'ti" dānaṁ niyyādesi. Satthā "tumhehi kho upāsakā Buddhappamukhassa bhikkhusaṁghassa dānaṁ datvā evaṁ niyyādentehi mahākammaṁ kataṁ, porāṇakapaṇḍitāpi dānaṁ datvā evameva niyyādiṁsū"ti vatvā tena yācito atītaṁ āhari.

Atīte Bārāṇasiyaṁ Brahmadatte rajjaṁ kārente bodhisatto Kāsiraṭṭhe brāhmaṇakule nibbattitvā vayappatto Takkasilāyaṁ sabbasippāni uggaṇhitvā gharāvāsaṁ pahāya isipabbajjaṁ pabbajitvā gaṇasatthā hutvā Himavantapadese ciraṁ vasitvā loṇambilasevanatthāya janapadacārikaṁ caramāno Bārāṇasiṁ patvā rājuyyāne vasitvā punadivase dvāragāme saparivāro bhikkhāya cari. Manussā bhikkhaṁ adaṁsu. Punadivase Bārāṇasiyaṁ cari, manussā sampiyāyamānā bhikkhaṁ datvā gaṇabandhanena

chandakaṁ saṁharitvā dānaṁ sajjetvā isigaṇassa mahādānaṁ pavattayiṁsu. Dānapariyosāne gaṇajeṭṭhako evameva vatvā imināva niyāmena dānaṁ niyyādesi. Bodhisatto "āvuso cittappasāde sati appakaṁ nāma dānaṁ natthī"ti vatvā anumodanaṁ karonto imā gāthā avoca—

59. "Duddadaṁ dadamānānaṁ, dukkaraṁ kamma kubbataṁ.
Asanto nānukubbanti, sataṁ dhammo durannayo.

60. Tasmā satañca asataṁ, nānā hoti ito gati.
Asanto nirayaṁ yanti, santo saggaparāyaṇā"ti.

Tattha **duddadan**ti dānaṁ nāma lobhadosavasikehi apaṇḍitehi dātuṁ na sakkā, tasmā "duddadan"ti vuccati. Taṁ dadamānānaṁ. **Dukkaraṁ kamma kubbatan**ti tadeva dānakammaṁ sabbehi kātuṁ na sakkāti dukkaraṁ. Taṁ kurumānānaṁ. **Asanto**ti apaṇḍitā bālā. **Nānukubbantī**ti taṁ kammaṁ nānukaronti. **Sataṁ dhammo**ti paṇḍitānaṁ sabhāvo. Dānaṁ sandhāyetaṁ vuttaṁ. **Durannayo**ti phalasambandhavasena dujjāno, evarūpassa dānassa evarūpo phalavipāko hotīti duranubodho. Apica **durannayo**ti duradhigamo, apaṇḍitehi dānaṁ datvā dānaphalaṁ nāma laddhuṁ na sakkātipi attho. **Nānā hoti ito gatī**ti ito cavitvā paralokaṁ gacchantānaṁ paṭisandhiggahaṇaṁ nānā hoti. **Asanto nirayaṁ yantī**ti apaṇḍitā dussīlā dānaṁ adatvā sīlaṁ arakkhitvā nirayaṁ gacchanti. **Santo saggaparāyaṇā**ti paṇḍitā pana dānaṁ datvā sīlaṁ rakkhitvā uposathakammaṁ karitvā tīṇi sucaritāni pūretvā saggaparāyaṇā honti, mahantaṁ saggasukhasampattiṁ anubhavantīti.

Evaṁ bodhisatto anumodanaṁ katvā cattāro vassike māse tattheva vasitvā vassātikkame Himavantaṁ gantvā jhānaṁ nibbattetvā aparihīnajjhāno brahmalokūpago ahosi.

Satthā imaṁ dhammadesanaṁ āharitvā jātakaṁ samodhānesi "tadā isigaṇo Buddhaparisā ahosi, gaṇasatthā pana ahameva ahosin"ti.

Duddadajātakavaṇṇanā dasamā.

Kalyāṇavaggo tatiyo.

Tassuddānaṁ

Kalyāṇadhammaṁ Daddaraṁ, Makkaṭi Dubbhimakkaṭaṁ.
Ādiccupaṭṭhānañceva, Kaḷāyamuṭṭhi Tindukaṁ.
Kacchapaṁ Satadhammañca, Duddadanti ca te dasa.

---

4. Asadisavagga

1. Asadisajātakavaṇṇanā (181)

Dhanuggaho asadisoti idaṁ Satthā Jetavane viharanto mahābhinikkhamanaṁ ārabbha kathesi. Ekadivasaṁ hi bhikkhū dhammasabhāyaṁ sannisinnā Bhagavato mahānikkhamapāramiṁ vaṇṇentā nisīdiṁsu. Satthā āgantvā "kāya nuttha bhikkhave etarahi kathāya sannisinnā"ti pucchitvā "imāya nāmā"ti vutte "na bhikkhave Tathāgato idāneva mahābhinikkhamanaṁ nikkhanto, pubbepi setacchattaṁ pahāya nikkhantoyevā"ti vatvā atītaṁ āhari.

Atīte Bārāṇasiyaṁ Brahmadatte rajjaṁ kārente bodhisatto tassa aggamahesiyā kucchimhi paṭisandhiṁ gaṇhi, tassa sotthinā jātassa nāmaggahaṇadivase "Asadisakumāro"ti nāmaṁ akaṁsu. Athassa ādhāvitvā paridhāvitvā vicaraṇakāle añño puññavā satto deviyā kucchimhi paṭisandhiṁ gaṇhi, tassa sotthinā jātassa nāmaggahaṇadivase "Brahmadattakumāro"ti nāmaṁ akaṁsu. Tesu bodhisatto soḷasavassakāle Takkasilaṁ gantvā disāpāmokkhassa ācariyassa santike tayo vede aṭṭhārasa ca sippāni uggaṇhitvā tesu issāsasippe asadiso hutvā Bārāṇasiṁ paccāgami. Rājā kālaṁ karonto "Asadisakumārassa rajjaṁ datvā Brahmadattassa oparajjaṁ dethā"ti vatvā kālamakāsi. Tasmiṁ kālakate bodhisatto attano rajje dīyamāne "na mayhaṁ rajjenattho"ti paṭikkhipi, Brahmadattaṁ rajje abhisiñciṁsu. Bodhisatto "mayhaṁ rajjena[1] attho natthī"ti kiñcipi[2] na icchi, kaniṭṭhe rajjaṁ kārente pakatiyā vasanākāreneva vasi. Rājapādamūlikā

---

1. Yasena (Sī) 2. Kiñcāpi (Ka)

“Asadisakumāro rajjaṁ patthetī”ti vatvā rañño santike bodhisattaṁ paribhindiṁsu. Sopi tesaṁ vacanaṁ gahetvā paribhinnacitto “bhātaraṁ me gaṇhathā”ti manusse payojesi.

Atheko bodhisattassa atthacarako taṁ kāraṇaṁ bodhisattassa ārocesi. Bodhisatto kaniṭṭhabhātikassa kujjhitvā nagarā nikkhamitvā aññaṁ raṭṭhaṁ gantvā “eko dhanuggaho āgantvā rājadvāre ṭhito”ti rañño ārocāpesi. Rājā “kittakaṁ bhogaṁ icchasī”ti pucchi. Ekasaṁvaccharena satasahassanti. Sādhu āgacchatūti. Atha naṁ āgantvā samīpe ṭhitaṁ pucchi “tvaṁ dhanuggahosī”ti. Āma devāti. Sādhu maṁ upaṭṭhahassūti. So tato paṭṭhāya rājānaṁ upaṭṭhahi. Tassa paribbayaṁ dīyamānaṁ disvā “atibahuṁ labhatī”ti porāṇakadhanuggahā ujjhāyiṁsu. Athekadivasaṁ rājā uyyānaṁ gantvā maṅgalasilāpaṭṭasamīpe sāṇipākāraṁ parikkhipāpetvā ambarukkhamūle mahāsayane nipanno uddhaṁolokento rukkhagge ekaṁ ambapiṇḍiṁ disvā “imaṁ na sakkā abhiruhitvā gaṇhitun”ti dhanuggahe pakkosāpetvā “imaṁ ambapiṇḍiṁ sarena chinditvā pātetuṁ sakkhissathā”ti āha. Na taṁ deva amhākaṁ garu, devena pana no bahuvāre kammaṁ diṭṭhapubbaṁ, adhunāgato dhanuggaho amhehi bahutaraṁ labhati, taṁ pātāpethāti.

Rājā bodhisattaṁ pakkosāpetvā “sakkhissasi tāta etaṁ pātetun”ti pucchi. Āma mahārāja, ekaṁ okāsaṁ labhamāno sakkhissāmīti. Katarokāsanti. Tumhākaṁ sayanassa antokāsanti. Rājā sayanaṁ harāpetvā okāsaṁ kāresi. Bodhisattassa hatthe dhanu natthi, nivāsanantare dhanuṁ sannayhitvā vicarati, tasmā “sāṇiṁ laddhuṁ vaṭṭatī”ti āha. Rājā “sādhū”ti sāṇiṁ āharāpetvā parikkhipāpesi. Bodhisatto antosāṇiṁ pavisitvā uparinivatthaṁ setavatthaṁ haritvā ekaṁ rattapaṭaṁ nivāsetvā kacchaṁ bandhitvā ekaṁ rattapaṭaṁ udare bandhitvā pasibbakato sandhiyuttaṁ khaggaṁ nīharitvā vāmapasse sannayhitvā suvaṇṇakañcukaṁ paṭimuñcitvā cāpanāḷiṁ piṭṭhiyaṁ sannayhitvā sandhiyuttameṇḍakamahādhanuṁ ādāya pavāḷavaṇṇaṁ jiyaṁ āropetvā uṇhīsaṁ sīse paṭimuñcitvā tikhiṇakhurappaṁ nakhehi parivattayamāno sāṇiṁ dvidhā katvā pathaviṁ phāletvā alaṅkatanāgakumāro viya nikkhamitvā sarakhipanaṭṭhānaṁ gantvā khurappaṁ sannayhitvā rājānaṁ āha “kiṁ mahārāja etaṁ ambapiṇḍiṁ uddhaṁ ārohanakaṇḍena pātemi,

udāhu adho orohanakaṇḍenā"ti. Tāta bahū mayā ārohanakaṇḍena pātentā diṭṭhapubbā, orohanakaṇḍena pana pātentā mayā na diṭṭhapubbā, orohanakaṇḍena pātehīti. Mahārāja idaṁ kaṇḍaṁ dūraṁ ārohissati, yāva Cātumahārājikabhavanaṁ, tāva gantvā sayaṁ orohissati, yāvassa orohanaṁ, tāva tumhehi adhivāsetuṁ vaṭṭatīti. Rājā "sādhū"ti sampaṭicchi.

Atha naṁ puna āha "mahārāja idaṁ kaṇḍaṁ pana ārohamānaṁ ambapiṇḍivaṇṭaṁ yāvamajjhaṁ kantamānaṁ ārohissati, orohamānaṁ kesaggamattampi ito vā etto vā agantvā ujuññeva[1] patitvā ambapiṇḍiṁ gahetvā otarissati, passa mahārājā"ti vegaṁ janetvā kaṇḍaṁ khipi. Taṁ kaṇḍaṁ ambapiṇḍivaṇṭaṁ yāvamajjhaṁ kantamānaṁ abhiruhi. Bodhisatto "idāni taṁ kaṇḍaṁ yāvacātumahārājikabhavanaṁ gataṁ bhavissatī"ti ñatvā paṭhamaṁ khittakaṇḍato adhikataraṁ vegaṁ janetvā aññaṁ kaṇḍaṁ khipi, taṁ gantvā purimakaṇḍapuṅkhe[2] paharitvā nivattitvā sayaṁ Tāvatiṁsabhavanaṁ abhiruhi. Tattha naṁ devatā aggahesuṁ, nivattanakaṇḍassa vātachinnasaddo asanisaddo viya ahosi. Mahājanena "kiṁ eso saddo"ti vutte bodhisatto "nivattanakaṇḍassa saddo"ti vatvā attano attano sarīre kaṇḍassa patanabhāvaṁ ñatvā[3] bhītatasitaṁ mahājanaṁ "mā bhāyitthā"ti samassāsetvā "kaṇḍassa bhūmiyaṁ patituṁ na dassāmī"ti āha. Kaṇḍaṁ otaramānaṁ kesaggamattampi ito vā etto vā agantvā ujuññeva[4] patitvā ambapiṇḍiṁ[5] chindi. Bodhisatto ambapiṇḍiyā ca kaṇḍassa ca bhūmiyaṁ patituṁ adatvā ākāseyeva sampaṭicchanto ekena hatthena ambapiṇḍiṁ, ekena hatthena kaṇḍaṁ aggahesi. Mahājano taṁ acchariyaṁ disvā "na no evarūpaṁ diṭṭhapubban"ti mahāpurisaṁ pasaṁsati unnadati apphoṭeti aṅguliyo vidhūnati, celukkhepasahassāni pavatteti. Rājaparisāya tuṭṭhapahaṭṭhāya bodhisattassa dinnadhanaṁ koṭimattaṁ ahosi. Rājāpissa dhanavassaṁ vassento viya bahuṁ dhanaṁ mahantañca yasaṁ adāsi.

Evaṁ bodhisatte tena raññā sakkate garukate tattha vasante "Asadisakumāro kira Bārāṇasiyaṁ natthī"ti satta rājāno āgantvā

---

1. Odhiyaññeva (Sī, Syā, I)
2. Purimakaṇḍaṁ puṅkhe (Syā), purimakaṇḍaṁ pakkhena (Ka)
3. Patanabhayena (Syā, Ka) 4. Odhiyaññeva (Sī, Syā, I) 5. Vaṇḍaṁ (Ka)

Bārāṇasinagaraṁ parivāretvā “rajjaṁ vā detu yuddhaṁ vā”ti rañño paṇṇaṁ pesesuṁ. Rājā maraṇabhayabhīto “kuhiṁ me bhātā vasatī”ti pucchitvā “ekaṁ sāmantarājānaṁ upaṭṭhahatī”ti sutvā “mama bhātike anāgacchante mayhaṁ jīvitaṁ natthi, gacchatha tassa mama vacanena pāde vanditvā khamāpetvā gaṇhitvā āgacchathā”ti dūte pāhesi, te gantvā bodhisattassa taṁ pavattiṁ ārocesuṁ. Bodhisatto taṁ rājānaṁ āpucchitvā Bārāṇasiṁ paccāgantvā rājānaṁ “mā bhāyī”ti samassāsetvā kaṇḍe akkharāni chinditvā “ahaṁ Asadisakumāro āgato, aññaṁ ekakaṇḍaṁ khipanto sabbesaṁ vo jīvitaṁ harissāmi, jīvitena atthikā palāyantū”ti aṭṭālake ṭhatvā sattannaṁ rājūnaṁ bhuñjantānaṁ kañcanapātimakuleyeva kaṇḍaṁ pātesi. Te akkharāni disvā maraṇabhayabhītā sabbeva palāyiṁsu. Evaṁ mahāsatto khuddakamakkhikāya pivanamattampi lohitaṁ anuppādetvā satta rājāno palāpetvā kaniṭṭhabhātaraṁ apaloketvā[1] kāme pahāya isipabbajjaṁ pabbajitvā abhiññā ca samāpattiyo ca nibbattetvā jīvitapariyosāne brahmalokūpago ahosi.

Satthā “evaṁ bhikkhave Asadisakumāro satta rājāno palāpetvā vijitasaṅgāmo isipabbajjaṁ pabbajito”ti abhisambuddho hutvā imā gāthā avoca—

61. “Dhanuggaho asadiso, rājaputto mahabbalo.
Dūrepātī akkhaṇavedhī, mahākāyappadālano.

62. Sabbāmitte raṇaṁ katvā, na ca kañci viheṭhayi.
Bhātaraṁ sotthiṁ katvāna, saṁyamaṁ ajjhupāgamī”ti.

Tattha **asadiso**ti **na** kevalaṁ nāmeneva, balavīriyapaññāhipi asadisova. **Mahabbalo**ti kāyabalenapi paññābalenapi mahabbalo. **Dūrepātī**ti yāva Cātumahārājikabhavanā Tāvatiṁsabhavanā ca kaṇḍaṁ pesetuṁ samatthatāya dūrepātī. **Akkhaṇavedhī**ti avirādhitavedhī. Atha vā akkhaṇā vuccati vijju, yāva ekā vijju niccharati, tāva tenobhāsena

1. Oloketvā (Sī, Syā, I)

sattaṭṭha vāre kaṇḍāni gahetvā vijjhatīti **akkhaṇavedhī.** **Mahākāyappadālano**ti mahante kāye padāleti. Cammakāyo, dārukāyo, lohakāyo, ayokāyo, vālikakāyo, udakakāyo, phalakakāyoti ime satta mahākāyā nāma. Tattha añño cammakāyapadālano mahiṁsacammaṁ vinivijjhati, so pana satampi mahiṁsacammānaṁ[1] vinivijjhatiyeva. Añño aṭṭhaṅgulabahalaṁ udumbarapadaraṁ, caturaṅgulabahalaṁ asanapadaraṁ vinivijjhati, so pana phalakasatampi ekato baddhaṁ vinivijjhati, tathā dvaṅgulabahalaṁ[2] tambalohapaṭṭaṁ, aṅgulabahalaṁ[2] ayapaṭṭaṁ. Vālikasakaṭassa badarasakaṭassa palālasakaṭassa vā pacchābhāgena kaṇḍaṁ pavesetvā purebhāgena atipāteti, pakatiyā udake catu-usabhaṭṭhānaṁ kaṇḍaṁ peseti[3], thale aṭṭha-usabhanti evaṁ imesaṁ sattannaṁ mahākāyānaṁ padālanato mahākāyappadālano. **Sabbāmitte**ti sabbe amitte. **Raṇaṁ katvā**ti yuddhaṁ katvā palāpesīti attho. **Na ca kañci viheṭhayī**ti ekampi na viheṭhesi. Aviheṭhayantoyeva pana tehi saddhiṁ kaṇḍapesaneneva raṇaṁ katvā. **Saṁyamaṁ ajjhupāgamī**ti sīlasaṁyamaṁ pabbajjaṁ upagato.

Evaṁ Satthā imaṁ dhammadesanaṁ āharitvā jātakaṁ samodhānesi "tadā kaniṭṭhabhātā Ānando ahosi, Asadisakumāro pana ahameva ahosin"ti.

Asadisajātakavaṇṇanā paṭhamā.

---

2. Saṅgāmāvacarajātakavaṇṇanā (182)

Saṅgāmāvacaro sūroti idaṁ Satthā Jetavane viharanto Nandattheraṁ ārabbha kathesi. Satthari hi paṭhamagamanena Kapilapuraṁ gantvā kaniṭṭhabhātikaṁ Nandarājakumāraṁ pabbājetvā Kapilapurā nikkhamma anupubbena Sāvatthiṁ gantvā viharante āyasmā Nando Bhagavato pattaṁ ādāya Tathāgatena saddhiṁ gehā nikkhamanakāle "Nandakumāro kira Satthārā saddhiṁ gacchatī"ti sutvā aḍḍhullikhitehi kesehi vātapānantarena oloketvā "tuvaṭaṁ kho ayyaputta āgaccheyyāsī"ti idaṁ Janapadakalyāṇiyā vuttavacanaṁ anussaranto ukkaṇṭhito anabhirato uppaṇḍuppaṇḍukajāto

---

1. Mahiṁsacammāni (Sī, Syā) 2. Aṭṭhaṅgulabahalaṁ (Ka) 3. Paveseti (Syā, Ka)

dhamanisanthatagatto ahosi. Satthā tassa taṁ pavattiṁ ñatvā "yannūnāhaṁ Nandaṁ arahatte patiṭṭhāpeyyan"ti cintetvā tassa vasanapariveṇaṁ gantvā paññattāsane nisinno "kacci Nanda imasmiṁ sāsane abhiramasī"ti pucchi. Bhante Janapadakalyāṇiyā paṭibaddhacitto hutvā nābhiramāmīti. Himavantacārikaṁ gatapubbosi Nandāti. Na gatapubbo bhanteti. Tena hi gacchāmāti. Natthi me bhante iddhi, kathāhaṁ gamissāmīti. Satthā "ahaṁ taṁ Nanda mama iddhibalena nessāmī"ti theraṁ hatthe gahetvā ākāsaṁ pakkhandanto antarāmagge ekasmiṁ jhāmakhette[1] jhāmakhāṇuke nisinnaṁ chinnakaṇṇanāsanaṅguṭṭhaṁ jhāmalomaṁ chinnachaviṁ cammamattaṁ lohitapaliguṇṭhitaṁ ekaṁ paluṭṭhamakkaṭiṁ dassesi "passasi Nanda etaṁ makkaṭin"ti. Āma bhanteti. Suṭṭhu paccakkhaṁ karohīti.

Atha naṁ gahetvā saṭṭhiyojanikaṁ manosilātalaṁ, Anotattadahādayo satta mahāsare, pañca mahānadiyo, Suvaṇṇapabbatarajatapabbatamaṇipabbatapaṭimaṇḍitaṁ anekasatarāmaṇeyyakaṁ Himavantapabbatañca dassetvā "Tāvatiṁsabhavanaṁ te Nanda diṭṭhapubban"ti pucchitvā "na diṭṭhapubbaṁ bhante"ti vutte "ehi Nanda Tāvatiṁsabhavanaṁ te dassayissāmī"ti tattha netvā Paṇḍukambalasilāsane nisīdi. Sakko devarājā dvīsu devalokesu devasaṁghena saddhiṁ āgantvā vanditvā ekamantaṁ nisīdi. Aḍḍhatiyakoṭisaṅkhā tassa paricārikā pañcasatā kakuṭapādā devaccharāyopi āgantvā vanditvā ekamantaṁ nisīdiṁsu. Satthā āyasmantaṁ Nandaṁ tā pañcasatā accharā kilesavasena punappunaṁ olokāpesi. Passasi Nanda imā kakuṭapādiniyo accharāyoti. Āma bhanteti. Kiṁ nu kho etā sobhanti, udāhu Janapadakalyāṇīti. Seyyathāpi bhante Janapadakalyāṇiṁ upanidhāya sā paluṭṭhamakkaṭī, evameva imā upanidhāya Janapadakalyāṇīti. Idāni kiṁ karissasi Nandāti. Kiṁ kammaṁ katvā bhante imā accharā labhantīti. Samaṇadhammaṁ katvāti. Sace me bhante imāsaṁ paṭilābhatthāya Bhagavā pāṭibhogo hoti, ahaṁ samaṇadhammaṁ karissāmīti. Karohi Nanda, ahaṁ te pāṭibhogoti. Evaṁ thero devasaṁghassa majjhe Tathāgataṁ pāṭibhogaṁ gahetvā "mā bhante atipapañcaṁ karotha, etha gacchāma, ahaṁ samaṇadhammaṁ karissāmī"ti āha.

---

1. Ekaṁ jhāmakhettaṁ dassetvā (Sī, Syā, I)

Satthā taṁ ādāya Jetavanameva paccāgami. Thero samaṇadhammaṁ kātuṁ ārabhi.

Satthā Dhammasenāpatiṁ āmantetvā "Sāriputta mayhaṁ kaniṭṭhabhātā Nando Tāvatiṁsadevaloke devasaṁghassa majjhe devaccharānaṁ kāraṇā maṁ pāṭibhogaṁ aggahesī"ti tassa ācikkhi. Etenupāyena Mahāmoggallānattherassa Mahākassapattherassa Anuruddhattherassa Dhammabhaṇḍāgārika-ānandattherassāti asītiyā mahāsāvakānaṁ yebhuyyena ca sesabhikkhūnaṁ ācikkhi. Dhammasenāpati Sāriputtatthero Nandattheraṁ upasaṅkamitvā "saccaṁ kira tvaṁ āvuso Nanda Tāvatiṁsadevaloke devasaṁghassa majjhe 'devaccharā labhanto samaṇadhammaṁ karissāmī'ti Dasabalaṁ pāṭibhogaṁ gaṇhī"ti vatvā "nanu evaṁ sante tava brahmacariyavāso mātugāmasannissito kilesasannissito, tassa te itthīnaṁ atthāya samaṇadhammaṁ karontassa bhatiyā kammaṁ karontena kammakārakena saddhiṁ kiṁ nānākaraṇan"ti theraṁ lajjāpesi nittejaṁ akāsi. Etenupāyena sabbepi asītimahāsāvakā avasesabhikkhū ca taṁ āyasmantaṁ Nandaṁ lajjāpayiṁsu.

So "ayuttaṁ vata me katan"ti hiriyā ca ottappena ca vīriyaṁ daḷhaṁ paggaṇhitvā vipassanaṁ vaḍḍhetvā arahattaṁ patvā Satthāraṁ upasaṅkamitvā "ahaṁ bhante Bhagavato paṭissavaṁ muñcāmī"ti āha. Satthāpi "yadā tvaṁ Nanda arahattaṁ patto, tadāyevāhaṁ paṭissavā mutto"ti āha. Etamatthaṁ viditvā dhammasabhāyaṁ bhikkhū kathaṁ samuṭṭhāpesuṁ "yāva ovādakkhamo cāyaṁ āvuso Nandatthero ekovādeneva hirottappaṁ paccupaṭṭhapetvā samaṇadhammaṁ katvā arahattaṁ patto"ti. Satthā āgantvā "kāya nuttha bhikkhave etarahi kathāya sannisinnā"ti pucchitvā "imāya nāmā"ti vutte "na bhikkhave idāneva, pubbepi Nando ovādakkhamoyevā"ti vatvā atītaṁ āhari.

Atīte Bārāṇasiyaṁ Brahmadatte rajjaṁ kārente bodhisatto hatthācariyakule nibbattitvā vayappatto hatthācariyasippe nipphattiṁ patto ekaṁ Bārāṇasirañño sapattarājānaṁ upaṭṭhāsi. So tassa maṅgalahatthiṁ susikkhitaṁ katvā sikkhāpesi. So rājā "Bārāṇasirajjaṁ gaṇhissāmī"ti bodhisattaṁ gahetvā maṅgalahatthiṁ āruyha mahatiyā senāya

Bārāṇasiṁ gantvā parivāretvā "rajjaṁ vā detu yuddhaṁ vā"ti rañño paṇṇaṁ pesesi. Brahmadatto "yuddhaṁ dassāmī"ti pākāradvāraṭṭālakagopuresu balakāyaṁ āropetvā yuddhaṁ adāsi. Sapattarājā maṅgalahatthiṁ vammena chādetvā sayampi vammaṁ paṭimuñcitvā hatthikkhandhavaragato tikhiṇaṁ aṅkusaṁ ādāya "nagaraṁ bhinditvā paccāmittaṁ jīvitakkhayaṁ pāpetvā rajjaṁ hatthagataṁ karissāmī"ti hatthiṁ nagarābhimukhaṁ pesesi. So uṇhakalalāni ceva yantapāsāṇe ca nānappakārāni ca paharaṇāni vissajjente disvā maraṇabhayabhīto upasaṅkamituṁ asakkonto paṭikkami. Atha naṁ hatthācariyo upasaṅkamitvā "tāta tvaṁ sūro saṅgāmāvacaro, evarūpe ṭhāne paṭikkamanaṁ nāma tuyhaṁ nānucchavikan"ti vatvā hatthiṁ ovadanto imā gāthā avoca—

63. "Saṅgāmāvacaro sūro, balavā iti vissuto.
Kiṁ nu toraṇamāsajja, paṭikkamasi kuñjara.

64. Omadda khippaṁ palighaṁ, esikāni ca abbaha.
Toraṇāni ca madditvā, khippaṁ pavisa kuñjarā"ti.

Tattha **iti vissuto**ti tāta tvaṁ pavattasampahāraṁ saṅgāmaṁ madditvā avacaraṇato **saṅgāmāvacaro,** thirahadayatāya **sūro,** thāmasampattiyā **balavā**ti evaṁ vissuto paññāto pākaṭo. **Toraṇamāsajjā**ti nagaradvārasaṅkhātaṁ toraṇaṁ[1] patvā. **Paṭikkamasī**ti kiṁ nu kho osakkasi, kena kāraṇena nivattasīti vadati. **Omaddā**ti avamadda adho pātaya. **Esikāni ca abbahā**ti nagaradvāre soḷasaratanaṁ aṭṭharatanaṁ bhūmiyaṁ pavesetvā niccalaṁ katvā nikhātā esikatthambhā honti, te khippaṁ uddhara luñcāhīti āṇāpeti. **Toraṇāni ca madditvā**ti nagaradvārassa piṭṭhasaṅghāṭe madditvā. **Khippaṁ pavisā**ti sīghaṁ nagaraṁ pavisa. **Kuñjarā**ti nāgaṁ ālapati.

Taṁ sutvā nāgo bodhisattassa ekovādeneva nivattitvā esikatthambhe soṇḍāya paliveṭhetvā ahicchattakāni viya luñcitvā toraṇaṁ madditvā palighaṁ otāretvā[2] nagaradvāraṁ bhinditvā nagaraṁ pavisitvā rajjaṁ gahetvā adāsi.

1. Nagaradvārasaṅghātaṁ (Sī, I), nagaradvārasaṅghaṭṭatoraṇaṁ (Syā)
2. Osādetvā (Sī, I)

Satthā imaṁ dhammadesanaṁ āharitvā jātakaṁ samodhānesi “tadā hatthī Nando ahosi, rājā Ānando, hatthācariyo pana ahameva ahosin”ti.

Saṅgāmāvacarajātakavaṇṇanā dutiyā.

---

3. Vālodakajātakavaṇṇanā (183)

Vālodakaṁ apparasaṁ nihīnanti idaṁ Satthā Jetavane viharanto pañcasate vighāsāde ārabbha kathesi. Sāvatthiyaṁ kira pañcasatā upāsakā gharāvāsapalibodhaṁ puttadārassa niyyādetvā Satthu dhammadesanaṁ suṇantā ekatova vicaranti. Tesu keci sotāpannā, keci sakadāgāmino, keci anāgāmino, ekopi puthujjano nāma natthi, Satthāraṁ nimantentāpi te upāsake antokaritvāva nimantenti. Tesaṁ pana dantakaṭṭhamukhodakavatthagandhamāladāyakā pañcasatā cūḷupaṭṭhākā vighāsādā hutvā vasanti. Te bhuttapātarāsā niddāyitvā uṭṭhāya Aciravatiṁ gantvā nadītīre unnadantā mallayuddhaṁ yujjhanti. Te pana pañcasatā upāsakā appasaddā appanigghosā paṭisallānamanuyuñjanti. Satthā tesaṁ vighāsādānaṁ uccāsaddaṁ sutvā “kiṁ eso Ānanda saddo”ti theraṁ pucchitvā “vighāsādasaddo bhante”ti vutte “na kho Ānanda ime vighāsādā idāneva vighāsaṁ khāditvā unnadanti, pubbepi unnadantiyeva, imepi upāsakā na idāneva sannisinnā, pubbepi sannisinnāyevā”ti vatvā therena yācito atītaṁ āhari.

Atīte Bārāṇasiyaṁ Brahmadatte rajjaṁ kārente bodhisatto amaccakule nibbattitvā vayappatto rañño atthadhammānusāsako ahosi. Athekasmiṁ kāle so rājā “paccanto kupito”ti sutvā pañcasate sindhave kappāpetvā caturaṅginiyā senāya gantvā paccantaṁ vūpasametvā Bārāṇasimeva paccāgantvā “sindhavā kilantā allarasameva nesaṁ muddikapānaṁ dethā”ti āṇāpesi. Sindhavā gandhapānaṁ pivitvā assasālaṁ gantvā attano attano ṭhānesu aṭṭhaṁsu. Tesaṁ

pana dinnāvasiṭṭhakaṁ apparasaṁ[1] bahukasaṭaṁ ahosi. Manussā "idaṁ kiṁ karomā"ti rājānaṁ pucchiṁsu. Rājā udakena madditvā makacipilotikāhi parissāvetvā "ye gadrabhā sindhavānaṁ nivāpaṁ pahiṁsu, tesaṁ dāpethā"ti dāpesi. Gadrabhā kasaṭa-udakaṁ pivitvā mattā hutvā viravantā rājaṅgaṇe vicariṁsu. Rājā mahāvātapānaṁ vivaritvā rājaṅgaṇaṁ olokayamāno samīpe ṭhitaṁ bodhisattaṁ āmantetvā "passa, ime gadrabhā kasaṭodakaṁ pivitvā mattā hutvā viravantā uppatantā vicaranti, sindhavakule jātasindhavā pana gandhapānaṁ pivitvā nissaddā sannisinnā na uppilavanti[2], kiṁ nu kho kāraṇan"ti pucchanto paṭhamaṁ gāthamāha—

65. "Vālodakaṁ apparasaṁ nihīnaṁ,
Pitvā mado jāyati gadrabhānaṁ.
Imaṁ ca pitvāna rasaṁ paṇītaṁ,
Mado na sañjāyati sindhavānan"ti.

Tattha **vālodakan**ti makacivālehi parissāvita-udakaṁ. "Vāludakan"tipi pāṭho. **Nihīnan**ti nihīnarasabhāvena nihīnaṁ. **Na sañjāyatī**ti sindhavānaṁ mado na jāyati, kiṁ nu kho kāraṇanti pucchi.

Athassa kāraṇaṁ ācikkhanto bodhisatto dutiyaṁ gāthamāha—

66. "Appaṁ pivitvāna nihīnajacco,
So majjatī tena janinda puṭṭho.
Dhorayhasīlī ca kulamhi jāto,
Na majjatī aggarasaṁ pivitvā"ti.

Tattha **tena janinda puṭṭho**ti[3] janinda uttamarāja yo nihīnajacco, tena nihīnajaccabhāvena puṭṭho[4] majjati pamajjati. **Dhorayhasīlī**ti dhorayhasīlo dhuravahanaka-ācārena sampanno jātisindhavo. **Aggarasan**ti sabbapaṭhamaṁ gahitaṁ muddikarasaṁ pivitvāpi na majjati.

Rājā bodhisattassa vacanaṁ sutvā gadrabhe rājaṅgaṇā nīharāpetvā tasseva ovāde ṭhito dānādīni puññāni katvā yathākammaṁ gato.

Satthā imaṁ dhammadesanaṁ āharitvā jātakaṁ samodhānesi "tadā

1. Sarasaṁ (Sī) 2. Uppalapanti (Syā) 3. Phuṭṭhoti (Sī, Syā) 4. Phuṭṭho (Sī, Syā)

pañcasatā gadrabhā ime vighāsādā ahesuṁ, pañcasatā sindhavā ime upāsakā, rājā Ānando, paṇḍitāmacco pana ahameva ahosin"ti.

Vālodakajātakavaṇṇanā tatiyā.

---

4. Giridattajātakavaṇṇanā (184)

Dūsito giridattenāti idaṁ Satthā Veḷuvane viharanto ekaṁ vipakkhaseviṁ bhikkhuṁ ārabbha kathesi. Vatthu heṭṭhā **Mahiḷāmukhajātake**[1] kathitameva. Satthā pana "na bhikkhave ayaṁ bhikkhu idāneva vipakkhaṁ sevati, pubbepesa vipakkhasevakoyevā"ti vatvā atītaṁ āhari.

Atīte Bārāṇasiyaṁ Sāmarājā rajjaṁ kāresi. Tadā bodhisatto amaccakule nibbattitvā vayappatto tassa atthadhammānusāsako ahosi. Rañño pana Paṇḍavo nāma maṅgalasso, tassa Giridatto[2] nāma assabandho, so khañjo ahosi. Asso mukharajjuke gahetvā taṁ purato purato gacchantaṁ disvā "maṁ esa sikkhāpetī"ti saññāya tassa anusikkhanto khañjo ahosi. Tassa assassa khañjabhāvaṁ rañño ārocesuṁ, rājā vejje pesesi. Te gantvā assassa sarīre rogaṁ apassantā "rogamassa na passāmā"ti rañño kathayiṁsu. Rājā bodhisattaṁ pesesi "gaccha vayassa, ettha kāraṇaṁ jānāhī"ti. So gantvā khañja-assabandhasaṁsaggena tassa khañjabhūtabhāvaṁ ñatvā rañño tamatthaṁ ārocetvā "saṁsaggadosena nāma evaṁ hotī"ti dassento paṭhamaṁ gāthamāha—

67. "Dūsito Giridattena, hayo sāmassa Paṇḍavo.
Porāṇaṁ pakatiṁ hitvā, tassevā'nuvidhiyyatī"ti.

Tattha **hayo sāmassā**ti sāmassa rañño maṅgalasso. **Porāṇaṁ pakatiṁ hitvā**ti attano porāṇapakatiṁ[3] siṅgārabhāvaṁ pahāya. **Anuvidhiyyatī**ti anusikkhati.

---

1. Khu 5. 7 piṭṭhe. 2. Giridanto (I) 3. Pubbapakatiṁ (Syā)

Atha naṁ rājā "idānivayassa[1] kiṁ kattabban"ti pucchi. Bodhisatto "sundaraṁ assabandhaṁ labhitvā yathā porāṇo bhavissatī"ti vatvā dutiyaṁ gāthamāha—

68. "Sace ca tanujo poso, sikharākārakappito.
Ānane naṁ gahetvāna, maṇḍale parivattaye.
Khippameva pahantvāna, tassevā'nuvidhiyyatī"ti.

Tattha **tanujo**ti tassa anujo. Anurūpaṁ jāto hi anujo, tassa anujo tanujo. Idaṁ vuttaṁ hoti—sace hi mahārāja tassa siṅgārassa ācārasampannassa assassa anurūpaṁ jāto siṅgāro ācārasampanno[2] poso. **Sikharākārakappito**ti sikharena sundarena ākārena kappitakesamassu taṁ assaṁ ānane gahetvā assamaṇḍale parivatteyya, khippamevesa taṁ khañjabhāvaṁ pahāya "ayaṁ siṅgāro ācārasampanno assagopako maṁ sikkhāpetī"ti saññāya khippameva tassa anuvidhiyyati anusikkhissati, pakatibhāveyeva ṭhassatīti attho. Rājā tathā kāresi, asso pakatibhāve patiṭṭhāsi. Rājā "tiracchānānampi nāma āsayaṁ jānissatī"ti[3] tuṭṭhacitto bodhisattassa mahantaṁ yasaṁ adāsi.

Satthā imaṁ dhammadesanaṁ āharitvā jātakaṁ samodhānesi "tadā Giridatto Devadatto ahosi, asso vipakkhasevako bhikkhu, rājā Ānando, amaccapaṇḍito pana ahameva ahosin"ti.

Giridattajātakavaṇṇanā catutthā.

---

5. Anabhiratijātakavaṇṇanā (185)

Yathodake āvile appasanneti idaṁ Satthā Jetavane viharanto aññataraṁ brāhmaṇakumāraṁ ārabbha kathesi. Sāvatthiyaṁ kira eko brāhmaṇakumāro tiṇṇaṁ vedānaṁ pāragū bahū khattiyakumāre ca brāhmaṇakumāre ca mante vācesi. So aparabhāge gharāvāsaṁ saṇṭhapetvā

---

1. Idānissa (Ka) 2. Siṅgārākārasampanno (Sī, I), siṅgārācārasampanno (Syā)
3. Jānātīti (Sī, Syā, Ka)

vatthālaṅkāradāsadāsikhettavatthugomahiṁsaputtadārādīnaṁ atthāya cintayamāno rāgadosamohavasiko hutvā āvilacitto ahosi, mante paṭipāṭiyā parivattetuṁ nāsakkhi, ito cito ca mantā na paṭibhaṁsu. So ekadivasaṁ bahuṁ gandhamālādiṁ gahetvā Jetavanaṁ gantvā Satthāraṁ pūjetvā vanditvā ekamantaṁ nisīdi. Satthā tena saddhiṁ paṭisanthāraṁ katvā "kiṁ māṇava mante vācesi, paguṇā te mantā"ti pucchi. Pubbe me bhante mantā paguṇā ahesuṁ, gharāvāsassa pana gahitakālato paṭṭhāya cittaṁ me āvilaṁ jātaṁ, tena me mantā na paguṇāti. Atha naṁ Satthā "na kho māṇava idāneva, pubbepi te cittassa anāvilakāle tava mantā paguṇā ahesuṁ, rāgādīhi pana āvilakāle tava mantā na paṭibhaṁsū"ti vatvā tena yācito atītaṁ āhari.

Atīte Bārāṇasiyaṁ Brahmadatte rajjaṁ kārente bodhisatto brāhmaṇamahāsālakule nibbattitvā vayappatto Takkasilāyaṁ mante uggaṇhitvā disāpāmokkho ācariyo hutvā Bārāṇasiyaṁ bahū khattiyakumāre ca brāhmaṇakumāre ca mante vācesi. Tassa santike eko brāhmaṇamāṇavo tayo vede paguṇe akāsi, ekapadepi nikkaṅkho piṭṭhi-ācariyo hutvā mante vācesi. So aparena samayena gharāvāsaṁ gahetvā gharāvāsacintāya[1] āvilacitto mante parivattetuṁ nāsakkhi. Atha naṁ ācariyo attano santikaṁ āgataṁ "kiṁ māṇava paguṇā te mantā"ti pucchitvā "gharāvāsagahitakālato paṭṭhāya me cittaṁ āvilaṁ jātaṁ, mante parivattetuṁ na sakkomī"ti vutte "tāta āvile cittamhi paguṇāpi mantā na paṭibhanti, anāvile pana citte appaṭibhāṇaṁ nāma natthī"ti vatvā imā gāthā āha—

69. "Yathodake āvile appasanne,
Na passati sippikasambukaṁ ca.
Sakkharaṁ vālukaṁ macchagumbaṁ,
Evaṁ āvilamhi citte.
Na so passati attadatthaṁ paratthaṁ.

---

1. Sagharāvāsacittatāya (Sī)

70. “Yathodake acche vippasanne,
So passati sippikasambukaṁ ca.
Sakkharaṁ vālukaṁ macchagumbaṁ,
Evaṁ anāvilamhi citte.
So passati attadatthaṁ paratthan”ti.

Tattha **āvile**ti kaddamāluḷite. **Appasanne**ti tāyeva āvilatāya avippasanne. **Sippikasambukaṁ cā**ti sippikañca sambukañca. **Macchagumban**ti macchaghaṭaṁ. **Evaṁ āvilamhī**ti evameva rāgādīhi āvile citte. **Attadatthaṁ paratthan**ti neva attadatthaṁ na paratthaṁ passatīti attho. **So passatī**ti evameva anāvile citte so puriso attadatthaṁ paratthañca passatīti.

Satthā imaṁ atītaṁ āharitvā saccāni pakāsetvā jātakaṁ samodhānesi, saccapariyosāne brāhmaṇakumāro sotāpattiphale patiṭṭhahi. Tadā māṇavo ayameva māṇavo ahosi, ācariyo pana ahameva ahosinti.

Anabhiratijātakavaṇṇanā pañcamā.

---

6. Dadhivāhanajātakavaṇṇanā (186)

Vaṇṇagandharasūpetoti idaṁ Satthā Veḷuvane[1] viharanto vipakkhaseviṁ bhikkhuṁ ārabbha kathesi. Vatthu heṭṭhā kathitameva. Satthā pana “bhikkhave asādhusannivāso nāma pāpo anatthakaro, tattha manussabhūtānaṁ tāva pāpasannivāsassa anatthakaratāya kiṁ vattabbaṁ, pubbe pana asātena amadhurena nimbarukkhena saddhiṁ sannivāsamāgamma madhuraraso dibbarasapaṭibhāgo acetano ambarukkhopi amadhuro tittako jāto”ti vatvā atītaṁ āhari.

Atīte Bārāṇasiyaṁ Brahmadatte rajjaṁ kārente Kāsiraṭṭhe cattāro bhātaro brāhmaṇā isipabbajjaṁ pabbajitvā Himavantapadese paṭipāṭiyā paṇṇasālā katvā vāsaṁ kappesuṁ. Tesaṁ jeṭṭhakabhātā kālaṁ katvā sakkattaṁ pāpuṇi. So taṁ kāraṇaṁ ñatvā antarantarā sattaṭṭhadivasaccayena

---

1. Jetavane (Syā, Ka)

tesaṁ upaṭṭhānaṁ gacchanto ekadivasaṁ jeṭṭhakatāpasaṁ vanditvā ekamantaṁ nisīditvā "bhante kena te attho"ti pucchi. Paṇḍurogo tāpaso "agginā me attho"ti āha. So taṁ sutvā tassa vāsipharasukaṁ adāsi. Vāsipharasuko nāma daṇḍe pavesanavasena vāsipi hoti pharasupi. Tāpaso "ko me imaṁ ādāya dārūni āharissatī"ti āha. Atha naṁ Sakko evamāha "yadā te bhante dārūhi attho, imaṁ pharasuṁ hatthena paharitvā[1] 'dārūni me āharitvā aggiṁ karohī'ti vadeyyāsi, dārūni āharitvā aggiṁ katvā dassatī"ti. Tassa vāsipharasukaṁ datvā dutiyampi upasaṅkamitvā "bhante kena te attho"ti pucchi. Tassa paṇṇasālāya hatthimaggo hoti, so hatthīhi upadduto "hatthīnaṁ me vasena[2] dukkhaṁ uppajjati, te palāpehī"ti āha. Sakko tassa ekaṁ bheriṁ upanāmetvā "bhante imasmiṁ tale pahaṭe tumhākaṁ paccāmittā palāyissanti, imasmiṁ tale pahaṭe mettacittā hutvā caturaṅginiyā senāya parivāressantī"ti vatvā taṁ bheriṁ datvā kaniṭṭhassa santikaṁ gantvā "bhante kena te attho"ti pucchi. Sopi paṇḍurogadhātukova, tasmā "dadhinā me attho"ti āha. Sakko tassa ekaṁ dadhighaṭaṁ datvā "sace tumhe icchamānā imaṁ āsiñceyyātha[3], mahānadī hutvā mahoghaṁ pavattetvā tumhākaṁ rajjaṁ gahetvā dātuṁ samatthopi bhavissatī"ti vatvā pakkāmi. Tato paṭṭhāya vāsipharasuko jeṭṭhabhātikassa aggiṁ karoti, itarena bheritale pahaṭe hatthī palāyanti, kaniṭṭho dadhiṁ paribhuñjati.

Tasmiṁ kāle eko sūkaro ekasmiṁ purāṇagāmaṭṭhāne caranto ānubhāvasampannaṁ ekaṁ maṇikkhandhaṁ addasa. So taṁ maṇikkhandhaṁ mukhena ḍaṁsitvā tassānubhāvena ākāse uppatitvā samuddassa majjhe ekaṁ dīpakaṁ gantvā "ettha dāni mayā vasituṁ vaṭṭatī"ti otaritvā phāsukaṭṭhāne ekassa udumbararukkhassa heṭṭhā vāsaṁ kappesi. So ekadivasaṁ tasmiṁ rukkhamūle maṇikkhandhaṁ purato ṭhapetvā niddaṁ okkami. Atheko Kāsiraṭṭhavāsī manusso "nirupakāro esa amhākan"ti mātāpitūhi gehā nikkaḍḍhito ekaṁ Paṭṭanagāmaṁ gantvā nāvikānaṁ kammakāro hutvā nāvaṁ

---

1. Hatthe pahaṁsitvā (Sī), hatthena pahaṁsitvā (I)
2. Hatthīnaṁ laṇḍavasena (Ka)
3. Āvajjessatha (Sī, I), āvaṭeyyātha (Syā)

āruyha samuddamajjhe bhinnāya nāvāya phalake nipanno taṁ dīpakaṁ patvā phalāphalāni pariyesanto taṁ sūkaraṁ niddāyantaṁ disvā saṇikaṁ gantvā maṇikkhandhaṁ gaṇhitvā tassa ānubhāvena ākāse uppatitvā udumbararukkhe nisīditvā cintesi “ayaṁ sūkaro imassa maṇikkhandhassa ānubhāvena ākāsacāriko hutvā idha vasati maññe, mayā paṭhamameva imaṁ sūkaraṁ māretvā maṁsaṁ khāditvā pacchā gantuṁ vaṭṭatī”ti. So ekaṁ daṇḍakaṁ bhañjitvā tassa sīse pāteti. Sūkaro pabujjhitvā maṇiṁ apassanto ito cito ca kampamāno vidhāvati, rukkhe nisinnapuriso hasi. Sūkaro olokento taṁ disvā taṁ rukkhaṁ sīsena paharitvā tattheva mato.

So puriso otaritvā aggiṁ katvā tassa maṁsaṁ pacitvā khāditvā ākāse uppatitvā Himavantamatthakena gacchanto assamapadaṁ disvā jeṭṭhabhātikassa tāpasassa assame otaritvā dvīhatīhaṁ vasitvā tāpasassa vattapaṭivattaṁ akāsi, vāsipharasukassa ānubhāvañca passi. So “imaṁ mayā gahetuṁ vaṭṭatī”ti maṇikkhandhassa ānubhāvaṁ tāpasassa dassetvā “bhante imaṁ maṇiṁgahetvā vāsipharasukaṁ dethā”ti āha. Tāpaso ākāsena caritukāmo taṁ gahetvā vāsipharasukaṁ adāsi. So taṁ gahetvā thokaṁ gantvā vāsipharasukaṁ paharitvā “vāsipharasuka tāpasassa sīsaṁ chinditvā maṇikkhandhaṁ me āharā”ti āha. So gantvā tāpasassa sīsaṁ chinditvā maṇikkhandhaṁ āhari. So vāsipharasukaṁ paṭicchannaṭṭhāne ṭhapetvā majjhimatāpasassa santikaṁ gantvā katipāhaṁ vasitvā bheriyā ānubhāvaṁ disvā maṇikkhandhaṁ datvā bheriṁ gaṇhitvā purimanayeneva tassapi sīsaṁ chindāpetvā kaniṭṭhaṁ upasaṅkamitvā dadhighaṭassa ānubhāvaṁ disvā maṇikkhandhaṁ datvā dadhighaṭaṁ gahetvā purimanayeneva tassa sīsaṁ chindāpetvā maṇikkhandhañca vāsipharasukañca bheriñca dadhighaṭañca gahetvā ākāse uppatitvā Bārāṇasiyā avidūre ṭhatvā Bārāṇasirañño “yuddhaṁ vā me detu rajjaṁ vā”ti ekassa purisassa hatthe paṇṇaṁ pāhesi.

Rājā sāsanaṁ sutvāva “coraṁ gaṇhissāmī”ti nikkhami. So ekaṁ bheritalaṁ pahari, caturaṅginī senā parivāresi. Rañño avattharaṇabhāvaṁ ñatvā dadhighaṭaṁ vissajjesi, mahānadī pavatti. Mahājano dadhimhi osīditvā nikkhamituṁ nāsakkhi. Vāsipharasukaṁ paharitvā “rañño sīsaṁ

āharā"ti āha, vāsipharasuko gantvā rañño sīsaṁ āharitvā pādamūle nikkhipi. Ekopi āvudhaṁ ukkhipituṁ nāsakkhi. So mahantena balena parivuto nagaraṁ pavisitvā abhisekaṁ kāretvā Dadhivāhano nāma rājā hutvā dhammena samena rajjaṁ kāresi.

Tassekadivasaṁ mahānadiyaṁ jālakaraṇḍake kīḷantassa kaṇṇamuṇḍadahato devaparibhogaṁ ekaṁ ambapakkaṁ āgantvā jāle laggi, jālaṁ ukkhipantā taṁ disvā rañño adaṁsu. Taṁ mahantaṁ ghaṭappamāṇaṁ parimaṇḍalaṁ suvaṇṇavaṇṇaṁ ahosi. Rājā "kissa phalaṁ nāmetan"ti vanacarake pucchitvā "ambaphalan"ti sutvā paribhuñjitvā tassa aṭṭhiṁ attano uyyāne ropāpetvā khīrodakena siñcāpesi. Rukkho nibbattitvā tatiye saṁvacchare phalaṁ adāsi. Ambassa sakkāro mahā ahosi, khīrodakena siñcanti, gandhapañcaṅgulikaṁ denti, mālādāmāni parikkhipanti, gandhatelena dīpaṁ jālenti, parikkhepo panassa paṭasāṇiyā ahosi. Phalāni madhurāni suvaṇṇavaṇṇāni ahesuṁ. Dadhivāhanarājā aññesaṁ rājūnaṁ ambaphalaṁ pesento aṭṭhito rukkhanibbattanabhayena aṅkuranibbattanaṭṭhānaṁ maṇḍūkakaṇṭakena vijjhitvā pesesi. Tesaṁ ambaṁ khāditvā aṭṭhi ropitaṁ na sampajjati. Te "kiṁ nu kho ettha kāraṇan"ti pucchantā taṁ kāraṇaṁ jāniṁsu.

Atheko rājā uyyānapālaṁ pakkositvā "Dadhivāhanassa ambaphalānaṁ rasaṁ nāsetvā tittakabhāvaṁ kātuṁ sakkhissasī"ti pucchitvā "āma devā"ti vutte "tena hi gacchāhī"ti sahassaṁ datvā pesesi. So Bārāṇasiṁ gantvā "eko uyyānapālo āgato"ti rañño ārocāpetvā tena pakkosāpito pavisitvā rājānaṁ vanditvā "tvaṁ uyyānapālo"ti puṭṭho "āma devā"ti vatvā attano ānubhāvaṁ vaṇṇesi. Rājā "gaccha amhākaṁ uyyānapālassa santike hohī"ti āha. Te tato paṭṭhāya dve janā uyyānaṁ paṭijagganti. Adhunāgato uyyānapālo akālapupphāni suṭṭhu pupphāpento akālaphalāni gaṇhāpento uyyānaṁ ramaṇīyaṁ akāsi. Rājā tassa pasīditvā porāṇaka-uyyānapālaṁ nīharitvā tasseva uyyānaṁ adāsi. So uyyānassa attano hatthagatabhāvaṁ ñatvā ambarukkhaṁ parivāretvā nimbe ca phaggavavalliyo ca ropesi, anupubbena nimbā vaḍḍhiṁsu, mūlehi mūlāni, sākhāhi ca sākhā saṁsaṭṭhā onaddhavinaddhā ahesuṁ. Tena asāta-amadhurasaṁsaggena

tāvamadhuraphalo ambo tittako jāto nimbapaṇṇasadisaraso, ambaphalānaṁ tittakabhāvaṁ ñatvā uyyānapālo palāyi.

Dadhivāhano uyyānaṁ gantvā ambaphalaṁ khādanto mukhe paviṭṭhaṁ ambarasaṁ nimbakasaṭaṁ[1] viya ajjhoharituṁ asakkonto kakkāretvā niṭṭhubhi. Tadā bodhisatto tassa atthadhammānusāsako amacco ahosi. Rājā bodhisattaṁ āmantetvā "paṇḍita imassa rukkhassa porāṇakaparihārato parihīnaṁ natthi, evaṁ santepissa phalaṁ tittakaṁ jātaṁ, kiṁ nu kho kāraṇan"ti pucchanto paṭhamaṁ gāthamāha—

71. "Vaṇṇagandharasūpeto, ambo'yaṁ ahuvā pure.
Tameva pūjaṁ labhamāno, kena'mbo kaṭukapphalo"ti.

Athassa kāraṇaṁ ācikkhanto bodhisatto dutiyaṁ gāthamāha—

72. "Pucimandaparivāro, ambo te Dadhivāhana.
Mūlaṁ mūlena saṁsaṭṭhaṁ, sākhā sākhā nisevare.
Asātasannivāsena, tena'mbo kaṭukapphalo"ti.

Tattha **pucimandaparivāro**ti nimbarukkhaparivāro. **Sākhā sākhā**[2] **nisevare**ti pucimandassa sākhāyo ambarukkhassa sākhāyo[3] nisevanti. **Asātasannivāsenā**ti amadhurehi pucimandehi saddhiṁ sannivāsena. **Tenā**ti tena kāraṇena ayaṁ ambo kaṭukapphalo asātaphalo tittakaphalo jātoti.

Rājā tassa vacanaṁ sutvā sabbepi pucimande ca phaggavavalliyo ca chindāpetvā mūlāni uddharāpetvā samantā amadhurapaṁsuṁ harāpetvā madhurapaṁsuṁ pakkhipāpetvā khīrodakasakkharodakagandhodakehi ambaṁ paṭijaggāpesi. So madhurasaṁsaggena puna madhurova ahosi. Rājā pakati-uyyānapālasseva uyyānaṁ niyyādetvā yāvatāyukaṁ ṭhatvā yathākammaṁ gato.

Satthā imaṁ dhammadesanaṁ āharitvā jātakaṁ samodhānesi "tadā ahameva paṇḍitāmacco ahosin"ti.

Dadhivāhanajātakavaṇṇanā chaṭṭhā.

---

1. Nimbakasāvaṁ (Syā), nimbarasaṁ khādanto (Ka)
2. Sākhaṁ (Syā, Ka)
3. Sākhaṁ (Ka)

7. Catumaṭṭhajātakavaṇṇanā (187)

Ucce viṭabhimāruyhāti idaṁ Satthā Jetavane viharanto aññataraṁ mahallakabhikkhuṁ ārabbha kathesi. Ekadivasaṁ kira dvīsu aggasāvakesu aññamaññaṁ pañhapucchanavissajjanakathāya nisinnesu eko mahallako bhikkhu tesaṁ santikaṁ gantvā tatiyo hutvā nisīditvā "bhante mayampi tumhe pañhaṁ pucchissāma, tumhepi attano kaṅkhaṁ amhe pucchathā"ti āha. Therā taṁ jigucchitvā uṭṭhāya pakkamiṁsu. Therānaṁ dhammaṁ sotuṁ nisinnaparisā samāgamassa bhinnakāle Satthu santikaṁ gantvā "kiṁ akāle āgatatthā"ti vutte taṁ kāraṇaṁ ārocayiṁsu. Satthā "na bhikkhave idāneva Sāriputtamoggallānā etaṁ jigucchitvā akathetvā pakkamanti, pubbepi pakkamiṁsū"ti vatvā atītaṁ āhari.

Atīte Bārāṇasiyaṁ Brahmadatte rajjaṁ kārente bodhisatto araññāyatane rukkhadevatā ahosi. Atha dve haṁsapotakā Cittakūṭapabbatā nikkhamitvā tasmiṁ rukkhe nisīditvā gocarāya gantvā nivattantāpi tasmiṁyeva vissamitvā Cittakūṭaṁ gacchanti. Gacchante gacchante kāle tesaṁ bodhisattena saddhiṁ vissāso ahosi. Gacchantā ca āgacchantā ca aññamaññaṁ sammoditvā dhammakathaṁ kathetvā pakkamiṁsu. Athekadivasaṁ tesu rukkhagge nisīditvā bodhisattena saddhiṁ kathentesu eko siṅgālo tassa rukkhassa heṭṭhā ṭhatvā tehi haṁsapotakehi saddhiṁ mantento paṭhamaṁ gāthamāha—

73. "Ucce viṭabhimāruyha, mantayavho rahogatā.
Nīce oruyha mantavho, migarājāpi sossatī"ti.

Tattha **ucce viṭabhimāruyhā**ti pakatiyā ca ucce imasmiṁ rukkhe uccataraṁ ekaṁ viṭapaṁ abhiruhitvā. **Mantayavho**ti mantetha kathetha. **Nīce oruyhā**ti otaritvā nīce ṭhāne ṭhatvā mantetha. **Migarājāpi sossatī**ti attānaṁ migarājānaṁ katvā āha. Haṁsapotakā jigucchitvā uṭṭhāya Cittakūṭameva gatā.

Tesaṁ gatakāle bodhisatto siṅgālassa dutiyaṁ gāthamāha—

74. "Yaṁ suvaṇṇo suvaṇṇena, devo devena mantaye.
Kiṁ te'ttha catumaṭṭhassa, bilaṁ pavisa jambukā"ti.

Tattha **suvaṇṇo**ti sundaravaṇṇo[1]. **Suvaṇṇenā**ti dutiyena haṁsapotakena. **Devo devenā**ti teyeva dve deve katvā katheti. **Catumaṭṭhassā**ti sarīrena jātiyā sarena guṇenāti imehi catūhi maṭṭhassa suddhassāti akkharattho. Asuddhaṁyeva pana taṁ pasaṁsāvacanena nindanto evamāha, catūhi lāmakassa kiṁ te ettha siṅgālassāti ayamettha adhippāyo. **"Bilaṁ pavisā"**ti idaṁ bodhisatto bheravārammaṇaṁ dassetvā taṁ palāpento āha.

Satthā imaṁ dhammadesanaṁ āharitvā jātakaṁ samodhānesi "tadā siṅgālo mahallako ahosi, dve haṁsapotakā Sāriputtamoggallānā, rukkhadevatā pana ahameva ahosin"ti.

Catumaṭṭhajātakavaṇṇanā sattamā.

---

8. Sīhakotthujātakavaṇṇanā (188)

Sīhaṅgulī sīhanakhoti idaṁ Satthā Jetavane viharanto Kokālikaṁ ārabbha kathesi. Ekadivasaṁ kira Kokāliko aññesu bahussutesu dhammaṁ kathentesu sayampi kathetukāmo ahosīti sabbaṁ heṭṭhā vuttanayeneva vitthāretabbaṁ. Taṁ pana pavattiṁ sutvā Satthā "na bhikkhave Kokāliko idāneva attano saddena pākaṭo jāto, pubbepi pākaṭo ahosī"ti vatvā atītaṁ āhari.

Atīte Bārāṇasiyaṁ Brahmadatte rajjaṁ kārente bodhisatto Himavantapadese sīho hutvā ekāya siṅgāliyā saddhiṁ saṁvāsamanvāya puttaṁ paṭilabhi. So aṅgulīhi nakhehi kesarena vaṇṇena saṇṭhānenāti imehi ākārehi pitusadiso ahosi, saddena mātusadiso. Athekadivasaṁ deve vassitvā vigate sīhesu naditvā sīhakīḷaṁ kīḷantesu sopi tesaṁ antare naditukāmo hutvā siṅgālikaṁ nādaṁ nadi. Athassa saddaṁsutvā sīhā tuṇhī ahesuṁ. Tassa saddaṁ sutvā aparo bodhisattassa sajātiputto[2] "tāta ayaṁ sīho vaṇṇādīhi

---

1. Supaṇṇoti sundarapaṇṇo (Sī, Syā, I)   2. Sīhajātiputto (Ka)

amhehi samāno, saddo panassa aññādiso, ko nāmeso”ti pucchanto paṭhamaṁ gāthamāha—

75. “Sīhaṅgulī sīhanakho, sīhapādapatiṭṭhito.
So sīho sīhasaṁghamhi, eko nadati aññathā”ti.

Tattha **sīhapādapatiṭṭhito**ti sīhapādeheva patiṭṭhito. **Eko nadati aññathā**ti ekova avasesasīhehi asadisena siṅgālasaddena nadanto aññathā nadati.

Taṁ sutvā bodhisatto “tāta esa tava bhātā siṅgāliyā putto, rūpena mayā sadise, saddena mātarā sadiso”ti vatvā siṅgāliputtaṁ āmantetvā “tāta tvaṁ ito paṭṭhāya idha vasanto appasaddo vasa, sace puna nadissasi siṅgālabhāvaṁ te jānissantī”ti ovadanto dutiyaṁ gāthamāha—

76. “Mā tvaṁ nadi rājaputta, appasaddo vane vasa.
Sarena kho taṁ jāneyyuṁ, na hi te pettiko saro”ti.

Tattha **rājaputtā**ti sīhassa migarañño putta. Imañca pana ovādaṁ sutvā puna so nadituṁ nāma na ussahi.

Satthā imaṁ dhammadesanaṁ āharitvā jātakaṁ samodhānesi “tadā siṅgālo Kokāliko ahosi, sajātiputto Rāhulo, migarājā pana ahameva ahosin”ti.

Sīhakotthujātakavaṇṇanā aṭṭhamā.

---

9. Sīhacammajātakavaṇṇanā (189)

Netaṁ sīhassa naditanti idaṁ Satthā Jetavane viharanto Kokālikaññeva ārabbha kathesi. So imasmiṁ kāle sarabhaññaṁ bhaṇitukāmo ahosi. Satthā taṁ pavattiṁ sutvā atītaṁ āhari.

Atīte Bārāṇasiyaṁ Brahmadatte rajjaṁ kārente bodhisatto kassakakule nibbattitvā vayappatto kasikammena jīvikaṁ kappesi. Tasmiṁ kāle eko vāṇijo gadrabhabhārakena vohāraṁ karonto vicarati. So gatagataṭṭhāne gadrabhassa piṭṭhito bhaṇḍikaṁ otāretvā gadrabhaṁ sīhacammena pārupitvā sāliyavakhettesu vissajjeti. Khettarakkhakā taṁ disvā "sīho"ti saññāya upasaṅkamituṁ na sakkonti. Athekadivasaṁ so vāṇijo ekasmiṁ gāmadvāre nivāsaṁ gahetvā pātarāsaṁ pacāpento tato gadrabhaṁ sīhacammaṁ pārupitvā yavakhette vissajjesi. Khettarakkhakā "sīho"ti saññāya taṁ upasaṅkamituṁ asakkontā gehaṁ gantvā ārocesuṁ. Sakalagāmavāsino āvudhāni gahetvā saṅkhe dhamentā bheriyo vādentā khettasamīpaṁ gantvā unnadiṁsu, gadrabho maraṇabhayabhīto gadrabharavaṁ ravi. Athassa gadrabhabhāvaṁ ñatvā bodhisatto paṭhamaṁ gāthamāha—

77. "Netaṁ sīhassa naditaṁ, na byagghassa na dīpino.
Pāruto sīhacammena, jammo nadati gadrabho"ti.

Tattha **jammo**ti lāmako. Gāmavāsinopi tassa gadrabhabhāvaṁ ñatvā taṁ aṭṭhīni bhañjantā pothetvā sīhacammaṁ ādāya agamaṁsu.

Atha so vāṇijo āgantvā taṁ byasanabhāvappattaṁ gadrabhaṁ disvā dutiyaṁ gāthamāha—

78. "Cirampi kho taṁ khādeyya, gadrabho haritaṁ yavaṁ.
Pāruto sīhacammena, ravamānova dūsayī"ti.

Tattha **tan**ti nipātamattaṁ, ayaṁ gadrabho attano gadrabhabhāvaṁ ajānāpetvā sīhacammena pāruto cirampi kālaṁ haritaṁ yavaṁ khādeyyāti attho. **Ravamānova dūsayī**ti attano pana gadrabharavaṁ ravamānovesa attānaṁ dūsayi, natthettha sīhacammassa dosoti. Tasmiṁ evaṁ kathenteyeva gadrabho tattheva nipanno mari, vāṇijopi taṁ pahāya pakkāmi.

Satthā imaṁ dhammadesanaṁ āharitvā jātakaṁ samodhānesi "tadā vāṇijo Devadatto ahosi, gadrabho Kokāliko, paṇḍitakassako pana ahameva ahosin"ti.

Sīhacammajātakavaṇṇanā navamā.

10. Sīlānisaṁsajātakavaṇṇanā (190)

Passa saddhāya sīlassāti idaṁ Satthā Jetavane viharanto ekaṁ saddhaṁ upāsakaṁ ārabbha kathesi. So kira saddho pasanno ariyasāvako ekadivasaṁ Jetavanaṁ gacchanto sāyaṁ Aciravatinadītīraṁ gantvā nāvike nāvaṁ tīre ṭhapetvā dhammassavanatthāya gate titthe nāvaṁ adisvā Buddhārammaṇaṁ pītiṁ gahetvā nadiṁ otari, pādā udakamhi na osīdiṁsu. So pathavītale gacchanto viya vemajjhaṁ gatakāle vīciṁ passi. Athassa Buddhārammaṇā pīti mandā jātā, pādā osīdituṁ ārabhiṁsu, so puna Buddhārammaṇaṁ pītiṁ daḷhaṁ katvā udakapiṭṭheneva gantvā Jetavanaṁ pavisitvā Satthāraṁ vanditvā ekamantaṁ nisīdi. Satthā tena saddhiṁ paṭisanthāraṁ katvā "upāsaka kacci maggaṁ āgacchanto appakilamathena āgatosī"ti pucchitvā "bhante Buddhārammaṇaṁ pītiṁ gahetvā udakapiṭṭhe patiṭṭhaṁ labhitvā pathaviṁ maddanto viya āgatomhī"ti vutte "na kho pana upāsaka tvaññeva Buddhaguṇe anussaritvā patiṭṭhaṁ laddho, pubbepi upāsakā samuddamajjhe nāvāya bhinnāya Buddhaguṇe anussarantā patiṭṭhaṁ labhiṁsū"ti vatvā tena yācito atītaṁ āhari.

Atīte Kassapasammāsambuddhakāle sotāpanno ariyasāvako ekena nhāpitakuṭumbikena saddhiṁ nāvaṁ abhiruhi, tassa nhāpitassa bhariyā "ayya imassa sukhadukkhaṁ tava bhāro"ti nhāpitaṁ tassa upāsakassa hatthe nikkhipi. Atha sā nāvā sattame divase samuddamajjhe bhinnā, tepi dve janā ekasmiṁ phalake nipannā ekaṁ dīpakaṁ pāpuṇiṁsu. Tattha so nhāpito sakuṇe māretvā pacitvā khādanto upāsakassapi deti. Upāsako "alaṁ mayhan"ti na khādati. So cintesi "imasmiṁ ṭhāne amhākaṁ ṭhapetvā tīṇi saraṇāni aññā patiṭṭhā natthī"ti. So tiṇṇaṁ ratanānaṁ guṇe anussari. Athassānussarantassa tasmiṁ dīpake nibbatto nāgarājā attano sarīraṁ mahānāvaṁ katvā māpesi, samuddadevatā niyāmako ahosi, nāvā sattahi ratanehi pūrayittha, tayo kūpakā indanīlamaṇimayā ahesuṁ, suvaṇṇamayo laṅkāro, rajatamayāni yottāni, suvaṇṇamayāni yaṭṭhiphiyāni[1].

1. Padarāni (Sī, I), yaṭṭhiyāni (Syā)

Samuddadevatā nāvāya ṭhatvā "atthi jambudīpagamikā"ti ghosesi. Upāsako "mayaṁ gamissāmā"ti āha. Tena hi ehi, nāvaṁ abhiruhāti. So nāvaṁ abhiruhitvā nhāpitaṁ pakkosi, samuddadevatā "tuyhaññeva labbhati, na etassā"ti āha. Kiṁkāraṇāti. Etassa sīlaguṇācāro natthi, taṁ kāraṇaṁ. Ahañhi tuyhaṁ nāvaṁ āhariṁ, na etassāti. Hotu, ahaṁ attanā dinnadānena rakkhitasīlena[1] bhāvitabhāvanāya etassa pattiṁ dammīti. Nhāpito "anumodāmi sāmī"ti āha. Devatā "idāni gaṇhissāmī"ti tampi āropetvā ubhopi jane samuddā nikkhāmetvā nadiyā Bārāṇasiṁ gantvā attano ānubhāvena dvinnampi tesaṁ gehe dhanaṁ patiṭṭhapetvā "paṇḍiteheva saddhiṁ saṁsaggo nāma kātabbo. Sace hi imassa nhāpitassa iminā upāsakena saddhiṁ saṁsaggo nābhavissa, samuddamajjheyeva nassissā"ti paṇḍitasaṁsaggaguṇaṁ kathayamānā imā gāthā avoca—

79. "Passa saddhāya sīlassa, cāgassa ca ayaṁ phalaṁ.
Nāgo nāvāya vaṇṇena, saddhaṁ vahatu'pāsakaṁ.

80. Sabbhireva samāsetha, sabbhi kubbetha santhavaṁ.
Sataṁ hi sannivāsena, sotthiṁ gacchati nhāpito"ti.

Tattha **passā**ti kañci aniyametvā passathāti ālapati. **Saddhāyā**ti lokiyalokuttarāya saddhāya. Sīlepi eseva nayo. **Cāgassā**ti deyyadhammapariccāgassa ceva kilesapariccāgassa ca. **Ayaṁ phalan**ti idaṁ phalaṁ, guṇaṁ ānisaṁsanti attho. Atha vā cāgassa ca phalaṁ passa, ayaṁ nāgo nāvāya vaṇṇenāti evampettha attho daṭṭhabbo. **Nāvāya vaṇṇenā**ti nāvāya saṇṭhānena. **Saddhan**ti tīsu ratanesu patiṭṭhitasaddhaṁ. **Sabbhirevā**ti paṇḍitehiyeva. **Samāsethā**ti ekato āvaseyya, upavaseyyāti attho. **Kubbethā**ti kareyya. **Santhavan**ti mittasanthavaṁ. Taṇhāsanthavo pana kenacipi saddhiṁ na kātabbo. **Nhāpito**ti nhāpitakuṭumbiko. "Nahāpito"tipi pāṭho.

Evaṁ samuddadevatā ākāse ṭhatvā dhammaṁ desetvā ovaditvā nāgarājānaṁ gaṇhitvā attano vimānameva agamāsi.

---

1. Dinnadāne rakkhitasīle (Sī)

Satthā imaṁ dhammadesanaṁ āharitvā saccāni pakāsetvā jātakaṁ samodhānesi, saccapariyosāne upāsako sakadāgāmiphale patiṭṭhahi. Tadā sotāpanna-upāsako parinibbāyi, nāgarājā Sāriputto ahosi, samuddadevatā pana ahameva ahosinti.

Sīlānisaṁsajātakavaṇṇanā dasamā.

Asadisavaggo catuttho.

Tassuddānaṁ

Asadisañca Saṅgāmaṁ, Vālodakaṁ Giridattaṁ.
Nabhirati Dadhivāhaṁ, Catumaṭṭhaṁ Sīhakoṭṭhaṁ.
Sīhacammaṁ Sīlānisaṁsaṁ.

---

5. Ruhakavagga

1. Ruhakajātakavaṇṇanā (191)

Api ruhaka chinnāpīti idaṁ Satthā Jetavane viharanto purāṇadutiyikāpalobhanaṁ ārabbha kathesi. Vatthu Aṭṭhakanipāte **Indriyajātake**[1] āvi bhavissati. Satthā pana taṁ bhikkhuṁ "ayaṁ te bhikkhu itthī anatthakārikā, pubbepi te esā sarājikāya parisāya majjhe lajjāpetvā gehā nikkhamanākāraṁ kāresī"ti vatvā tena yācito atītaṁ āhari.

Atīte Bārāṇasiyaṁ Brahmadatte rajjaṁ kārente bodhisatto tassa aggamahesiyā kucchimhi nibbattitvā vayappatto pitu accayena rajje patiṭṭhāya dhammena rajjaṁ kāresi. Tassa Ruhako nāma purohito ahosi, tassa Purāṇī nāma brāhmaṇī bhariyā. Rājā brāhmaṇassa assabhaṇḍakena alaṅkaritvā assaṁ adāsi. So taṁ assaṁ āruyha rañño upaṭṭhānaṁ gacchati. Atha naṁ alaṅkata-assassa piṭṭhe nisīditvā gacchantaṁ āgacchantañca disvā tahiṁ tahiṁ ṭhitā manussā

1. Khu 5. 182 piṭṭhe.

“aho assassa rūpaṁ, aho asso sobhatī”ti assameva pasaṁsanti. So gehaṁ āgantvā pāsādaṁ abhiruyha bhariyaṁ āmantesi “bhadde amhākaṁ asso ativiya sobhati, ubhosu passesu ṭhitā manussā amhākaṁ assameva vaṇṇentī”ti. Sā pana brāhmaṇī thokaṁ chinnikā dhuttikadhātukā[1], tena naṁ evamāha “ayya tvaṁ assassa sobhanakāraṇaṁ na jānāsi, ayaṁ asso attano alaṅkataṁ assabhaṇḍakaṁ nissāya sobhati, sace tvampi asso viya sobhitukāmo assabhaṇḍakaṁ piḷandhitvā antaravīthiṁ oruyha asso viya pāde koṭṭayamāno gantvā rājānaṁ passa, rājāpi taṁ vaṇṇayissati, manussāpi taññeva vaṇṇayissantī”ti.

So ummattakajātiko brāhmaṇo tassā vacanaṁ sutvā “iminā nāma kāraṇena sā maṁ vadatī”ti ajānitvā tathāsaññī hutvā tathā akāsi. Ye ye passanti, te te parihāsaṁ karontā “sobhati ācariyo”ti vadiṁsu. Rājā pana naṁ “kiṁ ācariya pittaṁ te kupitaṁ, ummattakosi jāto”ti-ādīni vatvā lajjāpesi. Tasmiṁ kāle brāhmaṇo “ayuttaṁ mayā katan”ti lajjito brāhmaṇiyā kujjhitvā “tāyamhi sarājikāya parisāya antare lajjāpito, pothetvā taṁ nikkaḍḍhissāmī”ti gehaṁ agamāsi. Dhuttikabrāhmaṇī tassa kujjhitvā āgamanabhāvaṁ ñatvā puretaraññeva cūḷadvārena nikkhamitvā rājanivesanaṁ gantvā catūhapañcāhaṁ tattheva ahosi. Rājā taṁ kāraṇaṁ ñatvā purohitaṁ pakkosāpetvā “ācariya mātugāmassa nāma doso hotiyeva, brāhmaṇiyā khamituṁ vaṭṭatī”ti khamāpanatthāya paṭhamaṁ gāthamāha—

81. “Api ruhaka chinnāpi, jiyā sandhīyate puna.
Sandhīyassu purāṇiyā, mā kodhassa vasaṁ gamī”ti.

Tatrāyaṁ saṅkhepattho—bho Ruhaka nanu chinnāpi dhanujiyā puna sandhīyati ghaṭīyati, evameva tvampi purāṇiyā saddhiṁ sandhīyassu, kodhassa vasaṁ mā gamīti.

1. Dhuttikajātikā (Syā), chindahirottappāvuttikadhātukā (Ka)

Taṁ sutvā Ruhako dutiyaṁ gāthamāha—

82. “Vijjamānesu vākesu[1], vijjamānesu kārisu.
Aññaṁ jiyaṁ karissāmi, alaññeva purāṇiyā”ti.

Tassattho—mahārāja dhanukāramuduvākesu[2] ca jiyakārakesu ca manussesu vijjamānesu aññaṁ jiyaṁ karissāmi, imāya chinnāya purāṇiyā jiyāya alaṁ, natthi me koci atthoti. Evañca pana vatvā taṁ nīharitvā aññaṁ brāhmaṇiṁ ānesi.

Satthā imaṁ dhammadesanaṁ āharitvā saccāni pakāsetvā jātakaṁ samodhānesi, saccapariyosāne ukkaṇṭhitabhikkhu sotāpattiphale patiṭṭhahi. Tadā brāhmaṇī purāṇadutiyikā ahosi, Ruhako ukkaṇṭhitabhikkhu, Bārāṇasirājā pana ahameva ahosinti.

Ruhakajātakavaṇṇanā paṭhamā.

---

2. Sirikāḷakaṇṇijātakavaṇṇanā (192)

Itthī siyā rūpavatīti idaṁ Sirikāḷakaṇṇijātakaṁ Mahā-umaṅgajātake āvi bhavissati.

Sirikāḷakaṇṇijātakavaṇṇanā dutiyā.

---

3. Cūḷapadumajātakavaṇṇanā (193)

Ayameva sā ahamapi so anaññoti idaṁ Satthā Jetavane viharanto ukkaṇṭhitabhikkhuṁ ārabbha kathesi. Vatthu **Ummādantījātake**[3] āvi bhavissati. So pana bhikkhu Satthārā “saccaṁ kira tvaṁ bhikkhu ukkaṇṭhito”ti vutte[4] “saccaṁ Bhagavā”ti vatvā “kena pana tvaṁ ukkaṇṭhāpito”ti[5]

---

1. Vijjamānāsu maruvāsu (Sī), vijjamānāsu marūdvāsu (I)
2. Maruvavākesu (Sī), marucavākesu (I)
3. Khu 6. 39 piṭṭhe.
4. Puṭṭho (?)
5. Ko pana taṁ ukkaṇṭhāpetīti (Sī, Syā, I)

vutte "ahaṁ bhante ekaṁ alaṅkatapaṭiyattaṁ mātugāmaṁ disvā kilesānuvattako hutvā ukkaṇṭhitomhī"ti āha. Atha naṁ Satthā "bhikkhu mātugāmo nāma akataññū mittadubbhī bahumāyā[1], porāṇakapaṇḍitāpi attano dakkhiṇajāṇulohitaṁ[2] pāyetvā yāvajīvitadānampi datvā mātugāmassa cittaṁ na labhiṁsū"ti vatvā atītaṁ āhari.

Atīte Bārāṇasiyaṁ Brahmadatte rajjaṁ kārente bodhisatto tassa aggamahesiyā kucchimhi nibbatti, nāmaggahaṇadivase cassa "Padumakumāro"ti nāmaṁ akaṁsu. Tassa aparena[3] cha kaniṭṭhabhātikā ahesuṁ. Te sattapi janā anupubbena vuḍḍhippattā gharāvāsaṁ gahetvā rañño sahāyā viya vicaranti. Athekadivasaṁ rājā rājaṅgaṇaṁ olokento ṭhito te mahāparivārena rājupaṭṭhānaṁ āgacchante disvā "ime maṁ vadhitvā rajjampi gaṇheyyun"ti āsaṅkaṁ uppādetvā te pakkosāpetvā "tātā tumhe imasmiṁ nagare vasituṁ na labhatha, aññattha gantvā mama accayena āgantvā kulasantakaṁ rajjaṁ gaṇhathā"ti āha. Te pitu vacanaṁ sampaṭicchitvā roditvā kanditvā attano attano gharāni gantvā pajāpatiyo ādāya "yattha vā tattha vā gantvā jīvissāmā"ti nagarā nikkhamitvā maggaṁ gacchantā ekaṁ kantāraṁ patvā annapānaṁ alabhamānā khudaṁ adhivāsetuṁ asakkontā "mayaṁ jīvamānā itthiyo labhissāmā"ti kaniṭṭhassa bhariyaṁ māretvā terasa koṭṭhāse katvā maṁsaṁ khādiṁsu. Bodhisatto attano ca bhariyāya ca laddhakoṭṭhāsesu ekaṁ ṭhapetvā ekaṁ dvepi khādiṁsu. Evaṁ cha divase cha itthiyo māretvā maṁsaṁ khādiṁsu.

Bodhisatto pana divase divase ekekaṁ ṭhapetvā cha koṭṭhāse ṭhapesi. Sattame divase "bodhisattassa bhariyaṁ māressāmā"ti vutte bodhisatto te cha koṭṭhāse tesaṁ datvā "ajja tāva ime cha koṭṭhāse khādatha, sve jānissāmā"ti vatvā tesaṁ maṁsaṁ khāditvā niddāyanakāle bhariyaṁ gahetvā palāyi. Sā thokaṁ gantvā "gantuṁ na sakkomi sāmī"ti āha. Atha naṁ bodhisatto khandhenādāya aruṇuggamanavelāya kantārā nikkhami. Sā sūriye uggate "pipāsitāmhi sāmī"ti āha. Bodhisatto "udakaṁ natthi bhadde"ti vatvā punappunaṁ kathite

1. Thaddhahadayā (Sī), thaddhahadayo (Syā)
2. Dakkhiṇajattulohitaṁ (Sī), dakkhiṇajannulohitaṁ (Syā, I)
3. Apare (Sī, Syā)

khaggena dakkhiṇajāṇukaṁ[1] paharitvā "bhadde pānīyaṁ natthi, idaṁ pana me dakkhiṇajāṇulohitaṁ pivamānā nisīdāhī"ti āha. Sā tathā akāsi. Te anupubbena mahāgaṅgaṁ patvā pivitvā ca nhatvā ca phalāphalaṁ khāditvā phāsukaṭṭhāne vissamitvā ekasmiṁ Gaṅgānivattane assamapadaṁ māpetvā vāsaṁ kappesuṁ.

Athekadivasaṁ uparigaṅgāya rājāparādhikaṁ coraṁ hatthapāde ca kaṇṇanāsañca chinditvā ekasmiṁ ambaṇake nipajjāpetvā Mahāgaṅgāya pavāhesuṁ. So mahantaṁ aṭṭassaraṁ karonto taṁ ṭhānaṁ pāpuṇi. Bodhisatto tassa karuṇaṁ paridevitasaddaṁ sutvā "dukkhappatto satto mayi ṭhite mā nassī"ti Gaṅgātīraṁ gantvā taṁ uttāretvā assamapadaṁ ānetvā kāsāvadhovanalepanādīhi vaṇapaṭikammaṁ akāsi. Bhariyā panassa "evarūpaṁ nāma dussīlaṁ kuṇṭhaṁ[2] Gaṅgāya āvāhetvā[3] paṭijagganto vicaratī"ti vatvā taṁ kuṇṭhaṁ jigucchamānā niṭṭhubhantī vicarati. Bodhisatto tassa vaṇesu saṁviruḷhesu bhariyāya saddhiṁ taṁ assamapadeyeva ṭhapetvā aṭavito phalāphalāni āharitvā tañca bhariyañca posesi. Tesu evaṁ vasantesu sā itthī etasmiṁ kuṇṭhe paṭibaddhacittā hutvā tena saddhiṁ anācāraṁ caritvā ekenupāyena bodhisattaṁ māretukāmā hutvā evamāha "sāmi ahaṁ tumhākaṁ aṁse nisīditvā kantārā nikkhamamānā ekaṁ pabbataṁ oloketvā ayye pabbatamhi nibbattadevate 'sace ahaṁ sāmikena saddhiṁ arogā jīvitaṁ labhissāmi, balikammaṁ te karissāmī'ti āyāciṁ, sā maṁ idāni uttāseti, karomassā balikamman"ti. Bodhisatto taṁ māyaṁ ajānanto "sādhū"ti sampaṭicchitvā balikammaṁ sajjetvā tāya balibhājanaṁ gāhāpetvā pabbatamatthakaṁ abhiruhi. Atha naṁ sā evamāha "sāmi devatāyapi tvaññeva uttamadevatā, paṭhamaṁ tāva taṁ vanapupphehi pūjetvā padakkhiṇaṁ katvā vanditvā pacchā devatāya balikammaṁ karissāmī"ti. Sā bodhisattaṁ papātābhimukhaṁ ṭhapetvā vanapupphehi pūjetvā padakkhiṇaṁ katvā vanditukāmā viya hutvā piṭṭhipasse ṭhatvā piṭṭhiyaṁ paharitvā papāte pātetvā "diṭṭhā me paccāmittassa piṭṭhī"ti tuṭṭhamānasā pabbatā orohitvā kuṇṭhassa santikaṁ agamāsi.

---

1. Dakkhiṇajattuṁ (Sī), dakkhiṇajannu (Syā, I) 2. Koṇṭhaṁ (Sī, I), koṇḍaṁ (Syā)
3. Pavāhitaṁ (Syā, Ka)

Bodhisattopi papātānusārena[1] pabbatā patanto udumbararukkhamatthake ekasmiṁ akaṇṭake pattasañchanne gumbe laggi, heṭṭhāpabbataṁ pana orohituṁ na sakkā. So udumbaraphalāni khāditvā sākhantare nisīdi. Atheko mahāsarīro godharājā heṭṭhāpabbatapādato abhiruhitvā tasmiṁ udumbaraphalāni khādati. So taṁ divasaṁ bodhisattaṁ disvā palāyi, punadivase āgantvā ekasmiṁ passe phalāni khāditvā pakkāmi. So evaṁ punappunaṁ āgacchanto bodhisattena saddhiṁ vissāsaṁ āpajjitvā "tvaṁ imaṁ ṭhānaṁ kena kāraṇena āgatosī"ti pucchitvā "iminā nāma kāraṇenā"ti vutte "tena hi mā bhāyī"ti vatvā bodhisattaṁ attano piṭṭhiyaṁ nipajjāpetvā otāretvā araññato nikkhamitvā mahāmagge ṭhapetvā "tvaṁ iminā maggena gacchāhī"ti uyyojetvā araññameva pāvisi. Bodhisatto ekaṁ gāmakaṁ gantvā tattheva vasanto pitu kālakatabhāvaṁ sutvā Bārāṇasiṁ gantvā kulasantake rajje patiṭṭhāya Padumarājā nāma hutvā dasa rājadhamme akopetvā dhammena rajjaṁ kārento catūsu nagaradvāresu nagaramajjhe nivesanadvāreti cha dānasālāyo kāretvā devasikaṁ cha satasahassāni vissajjetvā dānaṁ adāsi.

Sāpi kho itthī taṁ kuṇṭhaṁ khandhe nisīdāpetvā araññā nikkhamitvā manussapathe bhikkhaṁ caramānā yāgubhattaṁ saṁharitvā[2] taṁ kuṇṭhaṁ posesi. Manussā "ayaṁ te kiṁ hotī"ti pucchiyamānā "ahaṁ etassa mātuladhītā, pitucchāputto me eso, etasseva maṁ adaṁsu, sāhaṁ vajjhappattampi attano sāmikaṁ ukkhipitvā pariharantī bhikkhaṁ caritvā posemīti. Manussā "ayaṁ patibbatā"ti tato paṭṭhāya bahutaraṁ yāgubhattaṁ adaṁsu. Apare pana janā evamāhaṁsu "tvaṁ mā evaṁ vicari, Padumarājā Bārāṇasiyaṁ rajjaṁ kāreti, sakalajambudīpaṁ saṅkhobhetvā dānaṁ deti, so taṁ disvā tussissati, tuṭṭho te bahuṁ dhanaṁ dassati, tava sāmikaṁ idheva nisīdāpetvā gacchā"ti thiraṁ katvā vettapacchiṁ adaṁsu. Sā anācārā taṁ kuṇṭhaṁ vettapacchiyaṁ nisīdāpetvā pacchiṁ ukkhipitvā Bārāṇasiṁ gantvā dānasālāsu bhuñjamānā vicarati. Bodhisatto alaṅkatahatthikkhandhavaragato dānaggaṁ gantvā aṭṭhannaṁ vā dasannaṁ vā sahatthā dānaṁ datvā puna gehaṁ

1. Papātataṭānusārena (Sī), pabbatānusārena (Ka)
2. Saṅgharitvā (Sī)

gacchati. Sā anācārā taṁ kuṇṭhaṁ pacchiyaṁ nisīdāpetvā pacchiṁ ukkhipitvā tassa gamanamagge aṭṭhāsi.

Rājā disvā "kiṁ etan"ti pucchi. Ekā deva patibbatāti. Atha naṁ pakkosāpetvā sañjānitvā kuṇṭhaṁ pacchiyā nīharāpetvā "ayaṁ te kiṁ hotī"ti pucchi. Sā "pitucchāputto me deva kuladattiko sāmiko"ti āha. Manussā taṁ antaraṁ ajānantā "aho patibbatā"ti-ādīni vatvā taṁ anācāritthiṁ vaṇṇayiṁsu. Puna rājā "ayaṁ te kuṇṭho kuladattiko sāmiko"ti pucchi. Sā rājānaṁ asañjānantī "āma devā"ti sūrā hutvā kathesi. Atha naṁ rājā "kiṁ esa Bārāṇasirañño putto, nanu tvaṁ Padumakumārassa bhariyā asukarañño dhītā, asukā nāma mama jāṇulohitaṁ pivitvā imasmiṁ kuṇṭhe paṭibaddhacittā maṁ papāte pātesi. Sā idāni tvaṁ nalāṭena maccuṁ gahetvā maṁ 'mato'ti maññamānā imaṁ ṭhānaṁ āgatā, nanu ahaṁ jīvāmī"ti vatvā amacce āmantetvā "bho amaccā nanu cāhaṁ tumhehi puṭṭho evaṁ kathesiṁ 'mama kaniṭṭhabhātikā cha itthiyo māretvā maṁsaṁ khādiṁsu, ahaṁ pana mayhaṁ bhariyaṁ arogaṁ katvā Gaṅgātīraṁ netvā assamapade vasanto ekaṁ vajjhappattaṁ kuṇṭhaṁ uttāretvā paṭijaggiṁ. Sā itthī etasmiṁ paṭibaddhacittā maṁ pabbatapāde pātesi. Ahaṁ attano mettacittatāya jīvitaṁ labhin'ti. Yāya ahaṁ pabbatā pātito, na sā aññā, esā dussīlā, sopi vajjhappatto kuṇṭho na añño, ayamevā"ti vatvā imā gāthā avoca—

85. "Ayameva sā ahamapi so anañño,
Ayameva so hatthacchinno anañño.
Yamāha 'komārapatī maman'ti,
Vajjhi'tthiyo natthi itthīsu saccaṁ.

86. Imañca jammaṁ musalena hantvā,
Luddaṁ chavaṁ paradārūpaseviṁ.
Imissā ca naṁ pāpapatibbatāya,
Jīvantiyā chindatha kaṇṇanāsan"ti.

Tattha **yamāha komārapatī mama**nti yaṁ esā "ayaṁ me komārapati kuladattiko sāmiko"ti āha, ayameva so, na añño.

“Yamāhu komārapatī”tipi[1] pāṭho. Ayameva hi potthakesu likhito, tassāpi ayamevattho, vacanavipallāso panettha veditabbo. Yañhi raññā vuttaṁ, tadeva idha āgataṁ. **Vajjhi’tthiyo**ti itthiyo nāma vajjhā vadhitabbā eva. **Natthi itthīsu sacca**nti etāsu sabhāvo nāmeko natthi. **“Imañca jamman”**ti-ādidvinnampi tesaṁ daṇḍāṇāpanavasena vuttaṁ. Tattha **jamma**nti lāmakaṁ. **Musalena hantvā**ti musalena hanitvā pothetvā aṭṭhīni bhañjitvā cuṇṇavicuṇṇaṁ katvā. **Ludda**nti dāruṇaṁ. **Chava**nti guṇābhāvena nijjīvaṁ matasadisaṁ. **Imissā ca na**nti ettha **na**nti nipātamattaṁ, imissā ca pāpapatibbatāya anācārāya dussīlāya jīvantiyāva kaṇṇanāsaṁ chindathāti attho.

Bodhisatto kodhaṁ adhivāsetuṁ asakkonto evaṁ tesaṁ daṇḍaṁ āṇāpetvāpi na tathā kāresi. Kopaṁ pana mandaṁ katvā yathā sā pacchiṁ sīsato oropetuṁ na sakkoti, evaṁ gāḷhataraṁ bandhāpetvā kuṇṭhaṁ tattha pakkhipāpetvā attano vijitā nīharāpesi.

Satthā imaṁ dhammadesanaṁ āharitvā saccāni pakāsetvā jātakaṁ samodhānesi, saccapariyosāne ukkaṇṭhitabhikkhu sotāpattiphale patiṭṭhahi. Tadā cha bhātaro aññatarā therā ahesuṁ, bhariyā Ciñcamāṇavikā, kuṇṭho Devadatto, Godharājā Ānando, Padumarājā pana ahameva ahosinti.

Cūḷapadumajātakavaṇṇanā tatiyā.

---

4. Maṇicorajātakavaṇṇanā (194)

Na santi devā pavasantinūnāti idaṁ Satthā Veḷuvane viharanto vadhāya parisakkantaṁ Devadattaṁ ārabbha kathesi. Tadā pana Satthā “Devadatto vadhāya parisakkatī”ti sutvā “na bhikkhave idāneva, pubbepi Devadatto mayhaṁ vadhāya parisakkatiyeva, parisakkantopi pana maṁ vadhituṁ nāsakkhī”ti vatvā atītaṁ āhari.

Atīte Bārāṇasiyaṁ Brahmadatte rajjaṁ kārente bodhisatto Bārāṇasito avidūre gāmake gahapatikule nibbatti. Athassa

---

1. Komāripatītipi (Syā)

vayappattassa Bārāṇasito kuladhītaraṁ ānesuṁ, sā suvaṇṇavaṇṇā ahosi abhirūpā dassanīyā devaccharā viya pupphalatā viya laḷamānā[1] Mattakinnarī viya ca Sujātāti nāmena patibbatā sīlācārasampannā vattasampannā. Niccakālampissā pativattaṁ sassuvattaṁ sasuravattañca katameva hoti, sā bodhisattassa piyā ahosi manāpā. Iti ubhopi te sammodamānā ekacittā samaggavāsaṁ vasiṁsu.

Athekadivasaṁ Sujātā "mātāpitaro daṭṭhukāmāmhī"ti bodhisattassa ārocesi. "Sādhu bhadde, maggapātheyyaṁ pahonakaṁ paṭiyādehī"ti khajjavikatiṁ pacāpetvā khajjakādīni yānake ṭhapetvā yānakaṁ pājento yānakassa purato ahosi, itarā pacchato. Te nagarasamīpaṁ gantvā yānakaṁ mocetvā nhatvā bhuñjiṁsu. Puna bodhisatto yānakaṁ yojetvā purato nisīdi, Sujātā vatthāni parivattetvā alaṅkaritvā pacchato nisīdi. Yānakassa antonagaraṁ paviṭṭhakāle Bārāṇasirājā hatthikkhandhavaragato nagaraṁ padakkhiṇaṁ karonto taṁ padesaṁ agamāsi. Sujātā otaritvā yānakassa pacchato padasā pāyāsi. Rājā taṁ disvā tassā rūpasampattiyā ākaḍḍhiyamānalocano paṭibaddhacitto hutvā ekaṁ amaccaṁ āṇāpesi "gaccha tvaṁ etissā sassāmikabhāvaṁ vā assāmikabhāvaṁ vā jānāhī"ti. So gantvā tassā sassāmikabhāvaṁ ñatvā "sassāmikā kira deva, yānake nisinno puriso etissā sāmiko"ti āha.

Rājā paṭibaddhacittaṁ vinodetuṁ asakkonto kilesāturo hutvā "ekena naṁ upāyena mārāpetvā itthiṁ gaṇhissāmī"ti cintetvā ekaṁ purisaṁ āmantetvā "gaccha bho imaṁ cūḷāmaṇiṁ vīthiṁ gacchanto viya hutvā etassa purisassa yānake pakkhipitvā ehī"ti cūḷāmaṇiṁ datvā uyyojesi. So "sādhū"ti taṁ gahetvā gantvā yānake ṭhapetvā "ṭhapito me devā"ti āgantvā ārocesi. Rājā "cūḷāmaṇi me naṭṭho"ti āha, manussā ekakolāhalaṁ akaṁsu. Rājā "sabbadvārāni pidahitvā sañcāraṁ chinditvā coraṁ pariyesathā"ti āha, rājapurisā tathā akaṁsu, nagaraṁ ekasaṅkhobhaṁ ahosi. Itaro puriso manusse gahetvā bodhisattassa santikaṁ gantvā "bho yānakaṁ ṭhapehi, rañño

---

1. Vilāsamānā (Syā), kīḷāyamānā (Ka)

cūḷāmaṇi naṭṭho, yānakaṁ sodhessāmī”ti yānakaṁ sodhento attanā ṭhapitamaṇiṁ gahetvā bodhisattaṁ gahetvā “maṇicoro”ti hatthehi ca pādehi ca pothetvā pacchābāhaṁ bandhitvā netvā “ayaṁ maṇicoro”ti rañño dassesi. Rājāpi “sīsamassa chindathā”ti āṇāpesi.

Atha naṁ rājapurisā catukke catukke kasāhi tāḷentā dakkhiṇadvārena nagarā nikkhamāpesuṁ. Sujātāpi yānakaṁ pahāya bāhā paggayha paridevamānā “sāmi maṁ nissāya imaṁ dukkhaṁ pattosī”ti paridevamānā pacchato pacchato agamāsi. Rājapurisā “sīsamassa chindissāmā”ti bodhisattaṁ uttānaṁ nipajjāpesuṁ. Taṁ disvā Sujātā attano sīlaguṇaṁ āvajjetvā “natthi vata maññe imasmiṁ loke sīlavantānaṁ viheṭhake pāpasāhasikamanusse nisedhetuṁ samatthā devatā nāmā”ti-ādīni vatvā paṭhamaṁ gāthamāha—

87. “Na santi devā pavasanti nūna,
Na hi nūna santi idha lokapālā.
Sahasā karontāna’masaññatānaṁ,
Na hi nūna santi paṭisedhitāro”ti.

Tattha **na santi devā**ti imasmiṁ loke sīlavantānaṁ olokanakā pāpānañca nisedhakā na santi nūna devā. **Pavasanti nūnā**ti evarūpesu vā kiccesu uppannesu nūna pavasanti pavāsaṁ gacchanti. **Idha lokapālā**ti imasmiṁ loke lokapālasammatā samaṇabrāhmaṇāpi sīlavantānaṁ anuggāhakā na hi nūna santi. **Sahasā karontāna’masaññatānan**ti sahasā avīmaṁsitvā sāhasikaṁ dāruṇaṁ kammaṁ karontānaṁ dussīlānaṁ. **Paṭisedhitāro**ti evarūpaṁ kammaṁ mā karittha, na labbhā etaṁ kātunti paṭisedhentā natthīti attho.

Evaṁ tāya sīlasampannāya paridevamānāya Sakkassa devarañño nisinnāsanaṁ uṇhākāraṁ dassesi, Sakko “ko nu kho maṁ sakkattato cāvetukāmo”ti āvajjento imaṁ kāraṇaṁ ñatvā “Bārāṇasirājā atipharusakammaṁ karoti, sīlasampannaṁ Sujātaṁ kilameti, gantuṁ dāni me vaṭṭatī”ti devalokā oruyha attano ānubhāvena

hatthipiṭṭhe nisinnaṁ taṁ pāparājānaṁ hatthikkhandhato otāretvā dhammagaṇḍikāya uttānaṁ nipajjāpetvā bodhisattaṁ ukkhipitvā sabbālaṅkārehi alaṅkaritvā rājavesaṁ gāhāpetvā hatthikkhandhe nisīdāpesi. Rājapurisā pharasuṁ ukkhipitvā sīsaṁ chindantā rañño sīsaṁ chindiṁsu, chinnakāleyeva cassa rañño sīsabhāvaṁ jāniṁsu. Sakko devarājā dissamānakasarīreneva bodhisattassa santikaṁ gantvā bodhisattassa rājābhisekaṁ katvā Sujātāya ca aggamahesiṭṭhānaṁ dāpesi. Amaccā ceva brāhmaṇagahapatikādayo ca Sakkaṁ devarājānaṁ disvā "Adhammikarājā mārito, idāni amhehi sakkadattiko dhammikarājā laddho"ti somanassappattā ahesuṁ.

Sakkopi ākāse ṭhatvā "ayaṁ vo Sakkadattiko rājā, ito paṭṭhāya dhammena rajjaṁ kāressati. Sace hi rājā adhammiko hoti, devo akāle vassati, kāle na vassati, chātabhayaṁ rogabhayaṁ satthabhayanti imāni tīṇi bhayāni upagatāneva[1] hontī"ti ovadanto dutiyaṁ gāthamāha—

88. "Akāle vassatī tassa, kāle tassa na vassati.
Saggā ca cavati ṭhānā, nanu so tāvatā hato"ti.

Tattha **akāle**ti adhammikarañño rajje ayuttakāle sassānaṁ pakkakāle vā lāyanamaddanādikāle vā devo vassati. **Kāle**ti yuttapayuttakāle vapanakāle taruṇasassakāle gabbhaggahaṇakāle ca na vassati. **Saggā ca cavati ṭhānā**ti saggasaṅkhātā ṭhānā devalokā cavatīti attho. Adhammikarājā hi appaṭilābhavasena devalokā cavati nāma, saggepi vā rajjaṁ kārento Adhammikarājā tato cavatītipi attho. **Nanu so tāvatā hato**ti nanu so adhammiko rājā ettakena hato hoti. Atha vā ekaṁsavācī ettha nukāro, neso ekaṁsena ettāvatā hato, aṭṭhasu pana mahānirayesu soḷasasu ca ussadanirayesu dīgharattaṁ so haññissatīti ayamettha attho.

---

1. Anapagatāneva (Sī)

Evaṁ Sakko mahājanassa ovādaṁ datvā attano devaṭṭhānameva agamāsi. Bodhisattopi dhammena rajjaṁ kāretvā saggapuraṁ pūresi.

Satthā imaṁ dhammadesanaṁ āharitvā saccāni pakāsetvā jātakaṁ samodhānesi "tadā Adhammikarājā Devadatto ahosi, Sakko Anuruddho, Sujātā Rāhulamātā, Sakkadattiyarājā pana ahameva ahosin"ti.

Maṇicorajātakavaṇṇanā catutthā.

---

5. Pabbatūpattharajātakavaṇṇanā (195)

Pabbatūpatthare rammeti idaṁ Satthā Jetavane viharanto Kosalarājānaṁ ārabbha kathesi. Kosalarañño kira eko amacco antepure padussi. Rājāpi parivīmaṁsamāno taṁ tathato ñatvā "Satthu ārocessāmī"ti Jetavanaṁ gantvā Satthāraṁ vanditvā "bhante amhākaṁ antepure eko amacco padussi, tassa kiṁ kātuṁ vaṭṭatī"ti pucchi. Atha naṁ Satthā "upakārako te mahārāja, so ca amacco sā ca itthī piyā"ti pucchitvā "āma bhante, ativiya upakārako sakalaṁ rājakulaṁ sandhāreti, sāpi me itthī piyā"ti vutte "mahārāja 'attano upakārakesu sevakesu piyāsu ca itthīsu dubbhituṁ na sakkā'ti pubbepi rājāno paṇḍitānaṁ kathaṁ sutvā majjhattāva ahesun"ti vatvā tena yācito atītaṁ āhari.

Atīte Bārāṇasiyaṁ Brahmadatte rajjaṁ kārente bodhisatto amaccakule nibbattitvā vayappatto tassa atthadhammānusāsako ahosi. Athassa rañño eko amacco antepure padussi. Rājā naṁ tathato ñatvā "amaccopi me bahūpakāro, ayaṁ itthīpi me piyā, dvepi ime nāsetuṁ na sakkā, paṇḍitāmaccaṁ pañhaṁ pucchitvā sace sahitabbaṁ bhavissati, sahissāmi, no ce, na sahissāmī"ti bodhisattaṁ pakkosāpetvā āsanaṁ datvā "paṇḍita pañhaṁ pucchissāmī"ti vatvā "pucchatha mahārāja vissajjessāmī"ti vutte pañhaṁ pucchanto paṭhamaṁ gāthamāha—

89. “Pabbatūpatthare ramme, jātā pokkharaṇī sivā.
Taṁ siṅgālo apāpāyi, jānaṁ sīhena rakkhitan”ti.

Tattha **pabbatūpatthare ramme**ti Himavantapabbatapāde pattharitvā ṭhite aṅgaṇaṭṭhāneti attho. **Jātā pokkharaṇī sivā**ti sivā sītalā madhurodakā pokkharaṇī nibbattā, apica kho pokkharasañchannā nadīpi pokkharaṇīyeva. **Apāpāyī**ti[1] **apa**-iti upasaggo, apāyīti[2] attho. **Jānaṁ sīhena rakkhitan**ti sā pokkharaṇī sīhaparibhogā sīhena rakkhitā, sopi naṁ siṅgālo “sīhena rakkhitā ayan”ti jānantova apāyi. Taṁ[3] kiṁ maññasi, bālo siṅgālo sīhassa abhāyitvā piveyya evarūpaṁ pokkharaṇinti ayametthādhippāyo.

Bodhisatto “addhā etassa antepure eko amacco paduṭṭho bhavissatī”ti ñatvā dutiyaṁ gāthamāha—

90. “Pivanti ce[4] mahārāja, sāpadāni mahānadiṁ.
Na tena anadī hoti, khamassu yadi te piyā”ti.

Tattha **sāpadānī**ti na kevalaṁ siṅgālova, avasesāni sunakhapasadabiḷāramigādīni[5] sabbasāpadāni taṁ pokkharasañchannattā “pokkharaṇī”ti laddhanāmaṁ nadiṁ pivanti ce[6]. **Na tena anadī hotī**ti nadiyañhi dvipadacatuppadāpi ahimacchāpi sabbe pipāsitā pānīyaṁ pivanti, na sā tena kāraṇena anadī nāma hoti, nāpi ucchiṭṭhanadī. Kasmā? Sabbesaṁ sādhāraṇattā. Yathā nadī yena kenaci pītā na dussati, evaṁ itthīpi kilesavasena sāmikaṁ atikkamitvā aññena saddhiṁ saṁvāsaṁ gatā neva anitthī hoti. Kasmā? Sabbesaṁ sādhāraṇabhāvena. Nāpi ucchiṭṭhitthī. Kasmā? Odakantikatāya suddhabhāvena. **Khamassu yadi te piyā**ti yadi pana te sā itthī piyā, so ca amacco bahūpakāro, tesaṁ ubhinnampi khamassu majjhattabhāvena tiṭṭhāhīti.

Evaṁ mahāsatto rañño ovādaṁ adāsi. Rājā tassa ovāde ṭhatvā “puna evarūpaṁ pāpakammaṁ mā karitthā”ti vatvā ubhinnampi khami. Tato

1. Apāpāsīti (Sī, Syā, I)
2. Apāsīti (Sī, Syā, I)
3. Tvaṁ (Sī, Syā, I)
4. Pivanti ve (Sī), pivantiva (I)
5. Dīpisunakhasasabiḷāramigādīni (Sī), sunakhasasabiḷārādīni (Syā, I)
6. Pivanteva (Sī, I)

paṭṭhāya te oramiṁsu. Rājāpi dānādīni puññāni katvā jīvitapariyosāne saggapuraṁ pūresi. Kosalarājāpi imaṁ dhammadesanaṁ sutvā tesaṁ ubhinnampi khamitvā majjhatto ahosi.

Satthā imaṁ dhammadesanaṁ āharitvā jātakaṁ samodhānesi "tadā rājā Ānando ahosi, paṇḍitāmacco pana ahameva ahosin"ti.

Pabbatūpattharajātakavaṇṇanā pañcamā.

---

6. Valāhakassajātakavaṇṇanā (196)

Ye na kāhanti ovādanti idaṁ Satthā Jetavane viharanto ekaṁ ukkaṇṭhitabhikkhuṁ ārabbha kathesi. So hi bhikkhu Satthārā "saccaṁ kira tvaṁ bhikkhu ukkaṇṭhitosī"ti puṭṭho "saccan"ti vatvā "kiṁkāraṇā"ti vutte "ekaṁ alaṅkataṁ mātugāmaṁ disvā kilesavasenā"ti āha. Atha naṁ Satthā "itthiyo nāmetā bhikkhu attano rūpasaddagandharasaphoṭṭhabbehi ceva itthikuttavilāsehi ca purise[1] palobhetvā attano vase katvā vasaṁ upagatabhāvaṁ ñatvā sīlavināsañceva dhanavināsañca pāpanaṭṭhena "yakkhiniyo"ti vuccanti. Pubbepi hi yakkhiniyo itthikuttena ekaṁ purisasatthaṁ upasaṅkamitvā vāṇije palobhetvā attano vase katvā puna aññe purise disvā te sabbepi jīvitakkhayaṁ pāpetvā ubhohi hanukapassehi lohitena paggharantena mukhaṁ pūrāpetvā[2] khādiṁsū"ti vatvā atītaṁ āhari.

Atīte Tambapaṇṇidīpe Sirīsavatthu nāma yakkhanagaraṁ ahosi, tattha yakkhiniyo vasiṁsu. Tā bhinnanāvānaṁ vāṇijānaṁ āgatakāle alaṅkatapaṭiyattā khādanīyabhojanīyaṁ gāhāpetvā dāsigaṇaparivutā dārake aṅkenādāya vāṇije upasaṅkamanti. Tesaṁ "manussāvāsaṁ āgatamhā"ti sañjānanatthaṁ tattha tattha kasigorakkhādīni karonte manusse gogaṇe sunakheti evamādīni dassenti, vāṇijānaṁ santikaṁ gantvā "imaṁ yāguṁ pivatha, bhattaṁ bhuñjatha, khādanīyaṁ khādathā"ti vadanti. Vāṇijā ajānantā tāhi dinnaṁ paribhuñjanti. Atha tesaṁ khāditvā bhuñjitvā pivitvā

---

1. Vāṇijake (Ka)
2. Paggharantena murumurāpetvā (Sī, Syā, I)

vissamitakāle paṭisanthāraṁ karonti, "tumhe kattha vāsikā, kuto āgatā, kahaṁ gacchissatha, kena kammena idhāgatatthā"ti pucchanti. "Bhinnanāvā hutvā idhāgatamhā"ti vutte "sādhu ayyā, amhākampi sāmikānaṁ nāvaṁ abhiruhitvā gatānaṁ tīṇi saṁvaccharāni atikkantāni, te matā bhavissanti, tumhepi vāṇijāyeva, mayaṁ tumhākaṁ pādaparicārikā bhavissāmā"ti vatvā te vāṇije itthikuttahāvabhāvavilāsehi[1] palobhetvā yakkhanagaraṁ netvā sace paṭhamagahitā manussā atthi, te devasaṅkhalikāya bandhitvā kāraṇaghare pakkhipanti, attano vasanaṭṭhāne bhinnanāve manusse alabhantiyo pana parato Kalyāṇiṁ orato Nāgadīpanti evaṁ samuddatīraṁ anusañcaranti. Ayaṁ tāsaṁ dhammatā.

Athekadivasaṁ pañcasatā bhinnanāvā vāṇijā tāsaṁ nagarasamīpe uttariṁsu. Tā tesaṁ santikaṁ gantvā palobhetvā yakkhanagaraṁ netvā paṭhamaṁ gahite manusse devasaṅkhalikāya bandhitvā kāraṇaghare pakkhipitvā jeṭṭhayakkhinī jeṭṭhakavāṇijaṁ, sesā seseti tā pañcasatā yakkhiniyo te pañcasate vāṇije attano sāmike akaṁsu. Atha sā jeṭṭhayakkhinī rattibhāge vāṇije niddaṁ upagate uṭṭhāya gantvā kāraṇaghare manusse māretvā maṁsaṁ khāditvā āgacchati, sesāpi tatheva karonti. Jeṭṭhayakkhiniyā manussamaṁsaṁ khāditvā āgatakāle sarīraṁ sītalaṁ hoti. Jeṭṭhavāṇijo pariggaṇhanto tassā yakkhinibhāvaṁ ñatvā "imā pañcasatā yakkhiniyo bhavissanti, amhehi palāyituṁ vaṭṭatī"ti punadivase pātova mukhadhovanatthāya gantvā sesavāṇijānaṁ ārocesi "imā yakkhiniyo, na manussitthiyo, aññesaṁ bhinnanāvānaṁ āgatakāle te sāmike katvā amhepi khādissanti, etha ito palāyissāmā"ti. Tesu pañcasatesu aḍḍhateyyasatā "na mayaṁ etā vijahituṁ sakkhissāma, tumhe gacchatha, mayaṁ na palāyissāmā"ti āhaṁsu. Jeṭṭhavāṇijo attano vacanakare aḍḍhateyyasate gahetvā tāsaṁ bhīto palāyi.

Tasmiṁ pana kāle bodhisatto valāhakassayoniyaṁ nibbatti, sabbaseto kāḷasīso muñjakeso iddhimā vehāsaṅgamo ahosi.

---

1. Itthikuttabhāvavilāsehi (I), itthikuttahāsavilāsehi (Syā, Ka)

So Himavantato ākāse uppatitvā Tambapaṇṇidīpaṁ gantvā tattha Tambapaṇṇisare[1] pallale sayaṁjātasāliṁ khāditvā gacchati. Evaṁ gacchanto ca "janapadaṁ gantukāmā atthī"ti tikkhattuṁ karuṇāparibhāvitaṁ mānusiṁ vācaṁ bhāsati. Te bodhisattassa vacanaṁ sutvā upasaṅkamitvā añjaliṁ paggayha "sāmi mayaṁ janapadaṁ gamissāmā"ti āhaṁsu. Tena hi mayhaṁ piṭṭhiṁ abhiruhathāti. Appekacce abhiruhiṁsu, tesu ekacce vāladhiṁ gaṇhiṁsu, ekacce añjaliṁ paggahetvā aṭṭhaṁsuyeva. Bodhisatto antamaso añjaliṁ paggahetvā ṭhite sabbepi te aḍḍhateyyasate vāṇije attano ānubhāvena janapadaṁ netvā sakasakaṭṭhānesu patiṭṭhapetvā attano vasanaṭṭhānaṁ agamāsi. Tāpi kho yakkhiniyo aññesaṁ āgatakāle tattha ohīnake aḍḍhateyyasate manusse vadhitvā khādiṁsu.

Satthā bhikkhū āmantetvā "bhikkhave yathā te yakkhinīnaṁ vasaṁ gatā vāṇijā jīvitakkhayaṁ pattā, Valāhakassarājassa vacanakarā vāṇijā sakasakaṭṭhānesu patiṭṭhitā, evameva Buddhānaṁ ovādaṁ akarontā bhikkhūpi bhikkhuniyopi upāsakāpi upāsikāyopi catūsu apāyesu pañcavidhabandhanakammakaraṇaṭṭhānādīsu mahādukkhaṁ pāpuṇanti. Ovādakarā pana tisso kulasampattiyo ca cha kāmasagge vīsati brahmaloketi imāni ca ṭhānāni patvā amatamahānibbānaṁ sacchikatvā mahantaṁ sukhaṁ anubhavantī"ti vatvā abhisambuddho hutvā imā gāthā avoca—

91. "Ye na kāhanti ovādaṁ, narā Buddhena desitaṁ.
Byasanaṁ te gamissanti, rakkhasīhiva vāṇijā.

92. Ye ca kāhanti ovādaṁ, narā Buddhena desitaṁ.
Sotthiṁ pāraṁ gamissanti, valāheneva vāṇijā"ti.

Tattha **ye na kāhantī**ti ye na karissanti. **Byasanaṁ te gamissantī**ti te mahāvināsaṁ pāpuṇissanti. **Rakkhasīhiva vāṇijā**ti rakkhasīhi palobhitavāṇijā viya. **Sotthiṁ pāraṁ gamissantī**ti anantarāyena nibbānaṁ pāpuṇissanti. **Valāheneva vāṇijā**ti valāheneva[2]

---

1. Tambapaṇṇitale (Ka) 2. Vālāheneva (Sī)

"āgacchathā"ti vuttā tassa vacanakarā vāṇijā viya. Yathā hi te samuddapāraṁ gantvā sakasakaṭṭhānaṁ agamaṁsu, evaṁ Buddhānaṁ ovādakarā saṁsārapāraṁ nibbānaṁ gacchantīti amatamahānibbānena dhammadesanāya kūṭaṁ gaṇhi.

Satthā imaṁ dhammadesanaṁ āharitvā saccāni pakāsetvā jātakaṁ samodhānesi, saccapariyosāne ukkaṇṭhitabhikkhu sotāpattiphale patiṭṭhahi, aññepi bahū sotāpattiphalasakadāgāmiphala-anāgāmiphala-arahattaphalāni pāpuṇiṁsu. Tadā valāhakassarājassa vacanakarā aḍḍhateyyasatā vāṇijā Buddhaparisā ahesuṁ, Valāhakassarājā pana ahameva ahosinti.

Valāhakassajātakavaṇṇanā chaṭṭhā.

---

7. Mittāmittajātakavaṇṇanā (197)

Na naṁ umhayate disvāti idaṁ Satthā Jetavane viharanto aññataraṁ bhikkhuṁ ārabbha kathesi. Aññataro bhikkhu "mayā gahite mayhaṁ upajjhāyo na kujjhissatī"ti upajjhāyena ṭhapitaṁ vissāsena ekaṁ vatthakhaṇḍaṁ gahetvā upāhanatthavikaṁ katvā pacchā upajjhāyaṁ āpucchi. Atha taṁ upajjhāyo "kiṁkāraṇā gaṇhī"ti vatvā "mayā gahite na kujjhissatīti tumhākaṁ vissāsenā"ti vutte "ko mayā saddhiṁ tuyhaṁ vissāso nāmā"ti vatvā kuddho uṭṭhahitvā pahari. Tassa sā kiriyā bhikkhūsu pākaṭā jātā. Athekadivasaṁ bhikkhū dhammasabhāyaṁ kathaṁ samuṭṭhāpesuṁ "āvuso asuko kira daharo upajjhāyassa vissāsena vatthakhaṇḍaṁ gahetvā upāhanatthavikaṁ akāsi. Atha naṁ upajjhāyo 'ko mayā saddhiṁ tuyhaṁ vissāso nāmā'ti vatvā kuddho uṭṭhahitvā paharī"ti. Satthā āgantvā "kāya nuttha bhikkhave etarahi kathāya sannisinnā"ti pucchitvā "imāya nāmā"ti vutte "na bhikkhave idānevesa bhikkhu attano saddhivihārikena saddhiṁ avissāsiko, pubbepi avissāsikoyevā"ti vatvā atītaṁ āhari.

Atīte Bārāṇasiyaṁ Brahmadatte rajjaṁ kārente bodhisatto Kāsiraṭṭhe brāhmaṇakule nibbattitvā vayappatto isipabbajjaṁ pabbajitvā

abhiññā ca samāpattiyo ca nibbattetvā gaṇasatthā hutvā Himavantapadese vāsaṁ kappesi. Tasmiṁ isigaṇe eko tāpaso bodhisattassa vacanaṁ akatvā ekaṁ matamātikaṁ hatthipotakaṁ paṭijaggi. Atha naṁ so vuddhippatto māretvā araññaṁ pāvisi. Tassa sarīrakiccaṁ katvā isigaṇo bodhisattaṁ parivāretvā "bhante kena nu kho kāraṇena mittabhāvo vā amittabhāvo vā sakkā jānitun"ti pucchi. Bodhisatto "iminā ca iminā ca kāraṇenā"ti ācikkhanto imā gāthā avoca—

93. "Na naṁ umhayate disvā, na ca naṁ paṭinandati.
Cakkhūni cassa na dadāti, paṭilomañca vattati.

94. Ete bhavanti ākārā, amittasmiṁ patiṭṭhitā.
Yehi amittaṁ jāneyya, disvā sutvā ca paṇḍito"ti.

Tattha **na naṁ umhayate disvā**ti yo hi yassa amitto hoti, so taṁ puggalaṁ disvā na umhayate, hasitaṁ na karoti, pahaṭṭhākāraṁ na dasseti. **Na ca naṁ paṭinandatī**ti tassa vacanaṁ sutvāpi taṁ puggalaṁ na paṭinandati, sādhu subhāsitanti na cānumodati. **Cakkhūni cassa na dadātī**ti cakkhunā cakkhuṁ āhacca paṭimukho hutvā na oloketi, aññato cakkhūni harati. **Paṭilomañca vattatī**ti tassa kāyakammampi vacīkammampi na roceti, paṭilomagāhaṁ gaṇhāti paccanīkagāhaṁ. **Ākārā**ti kāraṇāni. **Yehi amitta**nti yehi kāraṇehi tāni kāraṇāni disvā sutvā ca paṇḍito puggalo "ayaṁ me amitto"ti jāneyya, tato viparītehi pana mittabhāvo jānitabboti.

Evaṁ bodhisatto mittāmittabhāvakāraṇāni ācikkhitvā brahmavihāre bhāvetvā brahmalokūpago ahosi.

Satthā imaṁ dhammadesanaṁ āharitvā jātakaṁ samodhānesi "tadā hatthiposakatāpaso saddhivihāriko ahosi, hatthī upajjhāyo, isigaṇo[1] Buddhaparisā, gaṇasatthā pana ahameva ahosin"ti.

Mittāmittajātakavaṇṇanā sattamā.

1. Hatthigaṇā (Ka)

8. Rādhajātakavaṇṇanā (198)

Pavāsā āgato tātāti idaṁ Satthā Jetavane viharanto ekaṁ ukkaṇṭhitabhikkhuṁ ārabbha kathesi. So kira Satthārā "saccaṁ kira tvaṁ bhikkhu ukkaṇṭhito"ti puṭṭho "saccaṁ bhante"ti vatvā "kiṁkāraṇā"ti vutte "ekaṁ alaṅkata-itthiṁ disvā kilesavasenā"ti āha. Atha naṁ Satthā "mātugāmo nāma bhikkhu na sakkā rakkhituṁ, pubbepi dovārike ṭhapetvā rakkhantāpi rakkhituṁ na sakkhiṁsu, kiṁ te itthiyā, laddhāpi sā rakkhituṁ na sakkā"ti vatvā atītaṁ āhari.

Atīte Bārāṇasiyaṁ Brahmadatte rajjaṁ kārente bodhisatto suvayoniyaṁ nibbatti, "Rādho"tissa nāmaṁ, kaniṭṭhabhātā panassa Poṭṭhapādo nāma. Te ubhopi taruṇakāleyeva eko luddako gahetvā Bārāṇasiyaṁ aññatarassa brāhmaṇassa adāsi, brāhmaṇo te puttaṭṭhāne ṭhapetvā paṭijaggi. Brāhmaṇassa pana brāhmaṇī arakkhitā[1] dussīlā. So vohārakaraṇatthāya gacchanto te suvapotake āmantetvā "tātā ahaṁ vohārakaraṇatthāya gacchāmi, kāle vā vikāle vā tumhākaṁ mātu karaṇakammaṁ olokeyyātha, aññassa purisassa gamanabhāvaṁ vā agamanabhāvaṁ vā jāneyyāthā"ti brāhmaṇiṁ suvapotakānaṁ paṭicchāpetvā agamāsi. Sā tassa nikkhantakālato paṭṭhāya anācāraṁ cari, rattimpi divāpi āgacchantānañca gacchantānañca pamāṇaṁ natthi.

Taṁ disvā Poṭṭhapādo Rādhaṁ pucchi "brāhmaṇo imaṁ brāhmaṇiṁ amhākaṁ niyyādetvā gato, ayañca pāpakammaṁ karoti, vadāmi nan"ti. Rādho "mā vadāhī"ti āha. So tassa vacanaṁ aggahetvā "amma kiṁkāraṇā pāpakammaṁ karosī"ti āha. Sā taṁ māretukāmā hutvā "tāta tvaṁ nāma mayhaṁ putto, ito paṭṭhāya na karissāmi, ehi tāta tāvā"ti piyāyamānā viya pakkositvā āgataṁ gahetvā "tvaṁ maṁ ovadasi, attano pamāṇaṁ na jānāsī"ti gīvaṁ parivattetvā māretvā uddhanantaresu pakkhipi. Brāhmaṇo āgantvā vissamitvā bodhisattaṁ "kiṁ tāta Rādha mātā te anācāraṁ karoti, na karotī"ti pucchanto paṭhamaṁ gāthamāha—

---

1. Arakkhiyā (Sī), arakkhikā (Syā)

95. "Pavāsā āgato tāta, idāni nacirāgato.
Kaccinnu tāta te mātā, na aññamupasevatī"ti.

Tassattho—ahaṁ tāta Rādha pavāsā āgato, so camhi idāneva āgato nacirāgato, tena pavattiṁ ajānanto taṁ pucchāmi "kacci nu te tāta mātā aññaṁ purisaṁ na upasevatī"ti.

Rādho "tāta paṇḍitā nāma bhūtaṁ vā abhūtaṁ vā aniyyānikaṁ nāma na kathesun"ti ñāpento dutiyaṁ gāthamāha—

96. "Na kho panetaṁ subhaṇaṁ, giraṁ saccupasaṁhitaṁ.
Sayetha Poṭṭhapādova, mummure upakūthito"ti[1].

Tattha **giran**ti vacanaṁ. Tañhi yathā idāni girā, evaṁ tadā "giran"ti vuccati, so suvapotako liṅgaṁ anādiyitvā evamāha. Ayaṁ panettha attho—tāta paṇḍitena nāma saccupasaṁhitaṁ yathābhūtaṁ atthayuttaṁ sabhāvavacanampi aniyyānikaṁ na subhaṇaṁ. Aniyyānikañca saccaṁ bhaṇanto **sayetha Poṭṭhapādova, mummure upakūthito**[2], yathā Poṭṭhapādo kukkuḷe jhāmo sayati, evaṁ sayeyyāti. "Upakūdhito"tipi[3] pāṭho, ayamevattho.

Evaṁ bodhisatto brāhmaṇassa dhammaṁ desetvā "mayāpi imasmiṁ ṭhāne vasituṁ na sakkā"ti brāhmaṇaṁ āpucchitvā araññameva pāvisi.

Satthā imaṁ dhammadesanaṁ āharitvā saccāni pakāsetvā jātakaṁ samodhānesi, saccapariyosāne ukkaṇṭhitabhikkhu sotāpattiphale patiṭṭhahi. Tadā Poṭṭhapādo Ānando ahosi, Rādho pana ahameva ahosinti.

Rādhajātakavaṇṇanā aṭṭhamā.

---

1. Upakūsitoti (Sī, Syā, I)
2. Upakūsito (Sī, Syā, I)
3. Upakūjitotipi (Sī, I), upakuṭṭhitotipi (Syā)

9. Gahapatijātakavaṇṇanā (199)

Ubhayaṁ me na khamatīti idaṁ Satthā Jetavane viharanto ukkaṇṭhitameva bhikkhuṁ ārabbha kathesi. Kathento ca "mātugāmo nāma arakkhito, pāpakammaṁ katvā yena kenaci upāyena sāmikaṁ vañcetiyevā"ti vatvā atītaṁ āhari.

Atīte Bārāṇasiyaṁ Brahmadatte rajjaṁ kārente bodhisatto Kāsiraṭṭhe gahapatikule nibbattitvā vayappatto gharāvāsaṁ gaṇhi. Tassa bhariyā dussīlā gāmabhojakena saddhiṁ anācāraṁ carati. Bodhisatto taṁ ñatvā pariggaṇhanto carati. Tadā pana antovasse bījesu nīhaṭesu chātakaṁ ahosi, sassānaṁ gabbhagahaṇakālo jāto. Sakalagāmavāsino "ito māsadvayena sassāni uddharitvā vīhiṁ dassāmā"ti ekato hutvā gāmabhojakassa hatthato ekaṁ jaragoṇaṁ gahetvā maṁsaṁ khādiṁsu.

Athekadivasaṁ gāmabhojako khaṇaṁ oloketvā bodhisattassa bahigatavelāyaṁ gehaṁ pāvisi. Tesaṁ sukhanipannakkhaṇeyeva bodhisatto gāmadvārena pavisitvā gehābhimukho pāyāsi. Sā itthī gāmadvārābhimukhī taṁ disvā "ko nu kho eso"ti ummāreṭhatvā olokentī "soyevā"ti ñatvā gāmabhojakassa ācikkhi, gāmabhojako bhīto pakampi. Atha naṁ sā "mā bhāyi, attheko upāyo, amhehi tava hatthato goṇamaṁsaṁ khāditaṁ, tvaṁ maṁsamūlaṁ sodhento viya hohi, ahaṁ koṭṭhaṁ āruyha koṭṭhadvāre ṭhatvā 'vīhi natthī'ti vakkhāmi. Tvaṁ gehamajjhe ṭhatvā 'amhākaṁ ghare dārakā chātā, maṁsamūlaṁ me dehī'ti punappunaṁ codeyyāsī"ti vatvā koṭṭhaṁ āruyha koṭṭhadvāre nisīdi. Itaro gehamajjhe ṭhatvā "maṁsamūlaṁ dehī"ti vadati. Sā koṭṭhadvāre nisinnā "koṭṭhe vīhi natthi, sasse uddharante dassāmi gacchāhī"ti āha.

Bodhisatto gehaṁ pavisitvā tesaṁ kiriyaṁ disvā "imāya pāpāya kata-upāyo esa bhavissatī"ti ñatvā gāmabhojakaṁ āmantetvā "bho gāmabhojaka amhe tava jaragoṇassa maṁsaṁ khādantā 'ito māsadvayena vīhiṁ dassāmā'ti khādimha, tvaṁ aḍḍhamāsampi anatikkamitvā

idāneva kasmā āharāpesi, na tvaṁ iminā kāraṇena āgato, aññena kāraṇena āgato bhavissasi, mayhaṁ tava kiriyā na ruccati, ayampi anācārā pāpadhammā koṭṭhe vīhīnaṁ abhāvaṁ jānāti, sā dāni koṭṭhaṁ āruyha 'vīhi natthī'ti vadati, tvampi 'dehī'ti vadasi, ubhinnampi vo karaṇaṁ[1] mayhaṁ na ruccatī"ti etamatthaṁ pakāsento imā gāthā avoca—

97. "Ubhayaṁ me na khamati, ubhayaṁ me na ruccati.
Yācāyaṁ koṭṭhamotiṇṇā, nadassaṁ[2] iti bhāsati.

98. Taṁ taṁ gāmapati brūmi, kadare appasmi jīvite.
Dve māse saṅgaraṁ katvā, maṁsaṁ jaraggavaṁ kisaṁ.
Appattakāle codesi, tampi mayhaṁ na ruccatī"ti.

Tattha **taṁ taṁ gāmapati brūmī**ti ambho gāmajeṭṭhaka tena kāraṇena taṁ vadāmi. **Kadare appasmi jīvite**ti amhākaṁ jīvitaṁ nāma kadarañceva thaddhaṁ lūkhaṁ kasiraṁ appañca mandaṁ parittaṁ, tasmiṁ no evarūpe jīvite vattamāne. **Dve māse saṅgaraṁ katvā, maṁsaṁ jaraggavaṁ kisan**ti amhākaṁ maṁsaṁ gaṇhantānaṁ jaraggavaṁ kisaṁ dubbalaṁ jaragoṇaṁ dadamāno tvaṁ "dvīhi māsehi mūlaṁ dātabban"ti evaṁ dve māse saṅgaraṁ paricchedaṁ katvā. **Appattakāle codesī**ti tasmiṁ kāle asampatte antarāva codesi. **Tampi mayhaṁ na ruccatī**ti yā cāyaṁ pāpadhammā dussīlā antokoṭṭhe vīhīnaṁ natthibhāvaṁ jānamānāva ajānantī viya hutvā koṭṭhamotiṇṇā koṭṭhadvāre ṭhatvā na dassaṁ iti bhāsati, yañca tvaṁ akāle codesi, tampīti idaṁ ubhayampi mama neva khamati na ruccatīti.

Evaṁ so kathentova gāmabhojakaṁ cūḷāya gahetvā kaḍḍhitvā gehamajjhe pātetvā[3] "gāmabhojakomhīti parassa rakkhitagopitabhaṇḍe aparajjhasī"ti-ādīhi paribhāsitvā pothetvā dubbalaṁ katvā gīvāya gahetvā gehā nikkaḍḍhitvā tampi duṭṭha-itthiṁ kesesu gahetvā koṭṭhā otāretvā nippothetvā "sace puna evarūpaṁ karosi, jānissasī"ti santajjesi. Tato paṭṭhāya gāmabhojako taṁ gehaṁ oloketumpi na visahi, sāpi pāpā puna manasāpi aticarituṁ nāsakkhi.

---

1. Kāraṇaṁ (Sī, Syā, I) 2. Nāddasaṁ (Ka) 3. Pothetvā (Ka)

Satthā imaṁ dhammadesanaṁ āharitvā saccāni pakāsetvā jātakaṁ samodhānesi, saccapariyosāne ukkaṇṭhitabhikkhu sotāpattiphale patiṭṭhahi. Tadā gāmabhojako Devadatto, niggahakārako gahapati pana ahameva ahosinti.

Gahapatijātakavaṇṇanā navamā.

---

10. Sādhusīlajātakavaṇṇanā (200)

Sarīradabyanti idaṁ Satthā Jetavane viharanto aññataraṁ brāhmaṇaṁ ārabbha kathesi. Tassa kira catasso dhītaro ahesuṁ. Tā cattāro janā patthenti, tesu eko abhirūpo sarīrasampanno, eko vayappatto mahallako, eko jātisampanno, eko sīlavā. Brāhmaṇo cintesi "dhītaro nivesentena patiṭṭhāpentena[1] kassa nu kho dātabbā, kiṁ rūpasampannassa, udāhu vayappattassa, jātisampannasīlavantānaṁ aññatarassā"ti. So cintentopi ajānitvā "imaṁ kāraṇaṁ Sammāsambuddho jānissati, taṁ pucchitvā etesaṁ antare anucchavikassa dassāmī"ti gandhamālādīni gāhāpetvā vihāraṁ gantvā Satthāraṁ vanditvā ekamantaṁ nisinno ādito paṭṭhāya tamatthaṁ ārocetvā "bhante imesu catūsu janesu kassa dātuṁ vaṭṭatī"ti pucchi. Satthā "pubbepi paṇḍitā etaṁ pañhaṁ kathayiṁsu, bhavasaṅkhepagatattā pana sallakkhetuṁ na sakkosī"ti vatvā tena yācito atītaṁ āhari.

Atīte Bārāṇasiyaṁ Brāhmadatte rajjaṁ kārente bodhisatto brāhmaṇakule nibbattitvā vayappatto Takkasilāyaṁ sippaṁ uggaṇhitvā āgantvā Bārāṇasiyaṁ disāpāmokkho ācariyo ahosi. Athekassa brāhmaṇassa catasso dhītaro ahesuṁ, tā evameva cattāro janā patthayiṁsu. Brāhmaṇo "kassa nu kho dātabbā"ti ajānanto "ācariyaṁ pucchitvā dātabbayuttakassa dassāmī"ti tassa santikaṁ gantvā tamatthaṁ pucchanto paṭhamaṁ gāthamāha—

---

1. Patthentena (Ka)

99. “Sarīradabyaṁ vuḍḍhabyaṁ, sojaccaṁ sādhusīliyaṁ.
Brāhmaṇaṁ teva pucchāma, kannu tesaṁ vanimhase”ti.

Tattha **“sarīradabyan”**ti-ādīhi tesaṁ catunnaṁ vijjamāne guṇe pakāseti. Ayañhettha adhippāyo—dhītaro me cattāro janā patthenti, tesu ekassa sarīradabyamatthi, sarīrasampadā abhirūpabhāvo saṁvijjati. Ekassa vuḍḍhabyaṁ vuḍḍhibhāvo mahallakatā atthi. Ekassa sojaccaṁ Sujātitā jātisampadā atthi. “Sujaccan”tipi pāṭho. Ekassa sādhusīliyaṁ sundarasīlabhāvo sīlasampadā atthi. **Brāhmaṇaṁ teva pucchāmā**ti tesu asukassa nāmetā dātabbāti ajānantā mayaṁ bhavantaṁ brāhmaṇaññeva pucchāma. **Kannu tesaṁ vanimhase**ti tesaṁ catunnaṁ janānaṁ kaṁ vanimhase, kaṁ icchāma, kassa tā kumārikā dadāmāti pucchati.

Taṁ sutvā ācariyo “rūpasampadādīsu vijjamānāsupi vipannasīlo gārayho, tasmā taṁ nappamāṇaṁ, amhākaṁ sīlavantabhāvo ruccatī”ti imamatthaṁ pakāsento dutiyaṁ gāthamāha—

100. “Attho atthi sarīrasmiṁ, vuḍḍhabyassa namo kare.
Attho atthi Sujātasmiṁ, sīlaṁ asmāka ruccatī”ti.

Tattha **attho atthi sarīrasmin**ti rūpasampanne sarīrepi attho viseso vuddhi atthiyeva, “natthī”ti na vadāmi. **Vuḍḍhabyassa namo kare**ti vuḍḍhabhāvassa pana namakkārameva karomi. Vuḍḍhabhāvo hi vandanamānanaṁ labhati. **Attho atthi sujātasmin**ti sujātepi purise vuḍḍhi atthi, jātisampattipi icchitabbāyeva. **Sīlaṁ asmāka ruccatī**ti amhākaṁ pana sīlameva ruccati. Sīlavā hi ācārasampanno sarīradabyavirahitopi pujjo pāsaṁsoti. Brāhmaṇo tassa vacanaṁ sutvā sīlavantasseva dhītaro adāsi.

Satthā imaṁ dhammadesanaṁ āharitvā saccāni pakāsetvā jātakaṁ samodhānesi, saccapariyosāne brāhmaṇo sotāpattiphale patiṭṭhahi. Tadā brāhmaṇo ayameva brāhmaṇo ahosi, disāpāmokkho ācariyo pana ahameva ahosinti.

Sādhusīlajātakavaṇṇanā dasamā.

Ruhakavaggo pañcamo.

Tassuddānaṁ

Ruhakaṁ Sirikāḷakaṁ, Padumaṁ Maṇicorakaṁ.
Pabbatūpattharavalāhaṁ, Mittāmittañca Rādhañca.
Gahapati Sādhusīlaṁ.

---

6. Nataṁdaḷhavagga

1. Bandhanāgārajātakavaṇṇanā (201)

Na taṁ daḷhaṁ bandhanamāhu dhīrāti idaṁ Satthā Jetavane viharanto bandhanāgāraṁ ārabbha kathesi. Tasmiṁ kira kāle bahū sandhicchedakapanthaghātakacore ānetvā Kosalarañño dassesuṁ. Te rājā addubandhanarajjubandhanasaṅkhalikabandhanehi bandhāpesi. Tiṁsamattā jānapadā bhikkhū Satthāraṁ daṭṭhukāmā āgantvā disvā vanditvā punadivase piṇḍāya carantā bandhanāgāraṁ gantvā te core disvā piṇḍapātapaṭikkantā sāyanhasamaye Tathāgataṁ upasaṅkamitvā "bhante ajja amhehi piṇḍāya carantehi bandhanāgāre bahū corā addubandhanādīhi baddhā mahādukkhaṁ anubhavantā diṭṭhā, te tāni bandhanāni chinditvā palāyituṁ na sakkonti, atthi nu kho tehi bandhanehi thirataraṁ nāma aññaṁ bandhanan"ti pucchiṁsu. Satthā "bhikkhave kiṁ bandhanāni nāmetāni, yaṁ panetaṁ dhanadhaññaputtadārādīsu taṇhāsaṅkhātaṁ kilesabandhanaṁ, etaṁ etehi bandhanehi sataguṇena sahassaguṇena thirataraṁ, evaṁ mahantampi panetaṁ ducchindaniyaṁ[1] bandhanaṁ porāṇakapaṇḍitā chinditvā Himavantaṁ pavisitvā pabbajiṁsū"ti vatvā atītaṁ āhari.

Atīte Bārāṇasiyaṁ Brahmadatte rajjaṁ kārente bodhisatto ekasmiṁ duggatagahapatikule nibbatti, tassa vayappattassa pitā kālamakāsi. So bhatiṁ katvā mātaraṁ posesi, athassa mātā anicchamānasseva ekaṁ kuladhītaraṁ gehe katvā[2] aparabhāge kālamakāsi. Bhariyāyapissa kucchiyaṁ gabbho patiṭṭhāsi. So gabbhassa patiṭṭhitabhāvaṁ ajānanto "bhadde tvaṁ bhatiṁ katvā jīvāhi, ahaṁ pabbajissāmī"ti

---

1. Acchindiyaṁ (Sī), ducchindiyaṁ (Syā)
2. Gahetvā (Ka)

āha. Sāpi “gabbho me patiṭṭhito, mayi vijātāya dārakaṁ disvā pabbajissasī”ti āha. So “sādhū”ti sampaṭicchitvā tassā vijātakāle “bhadde tvaṁ sotthinā vijātā, idānāhaṁ pabbajissāmī”ti āpucchi. Atha naṁ sā “puttakassa tāva thanapānato apagamanakālaṁ āgamehī”ti vatvā puna gabbhaṁ gaṇhi.

So cintesi “imaṁ sampaṭicchāpetvā gantuṁ na sakkā, imissā anācikkhitvāva palāyitvā pabbajissāmī”ti. So tassā anācikkhitvā rattibhāge uṭṭhāya palāyi. Atha naṁ nagaraguttikā aggahesuṁ. So “ahaṁ sāmi mātuposako nāma, vissajjetha man”ti tehi attānaṁ vissajjāpetvā ekasmiṁ ṭhāne vasitvā aggadvāreneva nikkhamitvā Himavantaṁ pavisitvā isipabbajjaṁ pabbajitvā abhiññā ca samāpattiyo ca nibbattetvā jhānakīḷaṁ kīḷanto vihāsi. So tattha vasanto “evarūpampi nāma me ducchindaniyaṁ puttadārabandhanaṁ kilesabandhanaṁ chinditan”ti udānaṁ udānento imā gāthā avoca—

101. “Na taṁ daḷhaṁ bandhanamāhu dhīrā,
Yadāyasaṁ dārujapabbajañca.
Sārattarattā maṇikuṇḍalesu,
Puttesu dāresu ca yā apekkhā.

102. Etaṁ daḷhaṁ bandhanamāhu dhīrā,
Ohārinaṁ sīthilaṁ duppamuñcaṁ.
Etampi chetvāna vajanti dhīrā,
Anapekkhino kāmasukhaṁ pahāyā”ti.

Tattha **dhīrā**ti dhitimantā, dhikkatapāpāti dhīrā. Atha vā dhī vuccati paññā, tāya paññāya samannāgatāti dhīrā, Buddhā Paccekabuddhā Buddhasāvakā bodhisattā ca ime dhīrā nāma. **Yadāyasan**ti-ādīsu yaṁ saṅkhalikasaṅkhātaṁ ayasā nibbattaṁ āyasaṁ, yaṁ addubandhanasaṅkhātaṁ dārujaṁ, yañca pabbajatiṇehi vā aññehi vā vākādīhi rajjuṁ katvā katarajjubandhanaṁ, taṁ āyasādiṁ chindituṁ sakkuṇeyyabhāvena dhīrā daḷhaṁ thiranti nāhu na kathenti. **Sārattarattā**ti sārattā hutvā rattā, balavarāgarattāti attho. **Maṇikuṇḍalesū**ti maṇīsu ca kuṇḍalesu ca, maṇiyuttesu vā kuṇḍalesu.

Etaṁ daḷhanti ye maṇikuṇḍalesu sārattarattā, tesaṁ yo ca sārāgo, yā ca tesaṁ puttadāresu apekkhā taṇhā, etaṁ kilesamayaṁ bandhanaṁ daḷhaṁ thiranti dhīrā āhu. **Ohārinan**ti ākaḍḍhitvā catūsu apāyesu pātanato avaharati heṭṭhā haratīti ohārinaṁ. **Sithilan**ti bandhanaṭṭhāne chavicammamaṁsāni na chindati, lohitaṁ na nīharati, bandhanabhāvampi na jānāpeti, thalapathajalapathādīsu kammāni kātuṁ detīti[1] sithilaṁ. **Duppamuñcan**ti taṇhālobhavasena hi ekavārampi uppannaṁ kilesabandhanaṁ daṭṭhaṭṭhānato kacchapo viya dummocayaṁ hotīti duppamuñcaṁ. **Etampi chetvānā**ti etaṁ evaṁ daḷhampi kilesabandhanaṁ ñāṇakhaggena chinditvā ayadāmāni[2] chinditvā mattavaravāraṇā[3]viya pañjare chinditvā sīhapotakā viya ca dhīrā vatthukāmakilesakāme ukkārabhūmiṁ viya jigucchamānā anapekkhino hutvā kāmasukhaṁ pahāya vajanti pakkamanti, pakkamitvā ca pana Himavantaṁ pavisitvā isipabbajjaṁ pabbajitvā jhānasukhena vītināmentīti.

Evaṁ bodhisatto imaṁ udānaṁ udānetvā aparihīnajjhāno brahmalokaparāyaṇo ahosi.

Satthā imaṁ dhammadesanaṁ āharitvā saccāni pakāsetvā jātakaṁ samodhānesi, saccapariyosāne keci sotāpannā, keci sakadāgāmino, keci anāgāmino, keci arahanto ahesuṁ. Tadā mātā Mahāmāyā ahosi, pitā Suddhodanamahārājā, bhariyā Rāhulamātā, putto Rāhulo, puttadāraṁ pahāya nikkhamitvā pabbajito puriso pana ahameva ahosinti.

Bandhanāgārajātakavaṇṇanā paṭhamā.

---

2. Keḷisīlajātakavaṇṇanā (202)

Haṁsā koñcā mayūrā cāti idaṁ Satthā Jetavane viharanto āyasmantaṁ Lakuṇḍakabhaddiyaṁ[4] ārabbha kathesi. So kirāyasmā Buddhasāsane pākaṭo ahosi paññāto madhurassaro madhuradhammakathiko paṭisambhidāppatto mahākhīṇāsavo asītiyā mahātherānaṁ

---

1. Na detīti (Ka)
2. Āyasāni (Ka)
3. Mattavāraṇo (Ka)
4. Lakuṇṭakabhaddiyaṁ (Sī)

antaro pamāṇena omako Lakuṇḍako sāmaṇero viya, khuddako[1] kīḷanatthāya kato viya. Tasmiṁ ekadivasaṁ Tathāgataṁ vanditvā Jetavanakoṭṭhakaṁ gate janapadā tiṁsamattā bhikkhū "Dasabalaṁ vandissāmā"ti Jetavanaṁ pavisantā vihārakoṭṭhake theraṁ disvā "sāmaṇero eso"ti[2] saññāya theraṁ cīvarakaṇṇe gaṇhantā hatthe gaṇhantā sīsaṁ gaṇhantā nāsāya parāmasantā kaṇṇesu gahetvā cāletvā hatthakukkuccaṁ katvā pattacīvaraṁ paṭisāmetvā Satthāraṁ upasaṅkamitvā vanditvā nisīditvā Satthārā madhurapaṭisanthāre kate pucchiṁsu "bhante Lakuṇḍakabhaddiyatthero kira nāmeko tumhākaṁ sāvako madhuradhammakathiko atthi, kahaṁ so idānī"ti. Kiṁ pana bhikkhave daṭṭhukāmatthāti. Āma bhanteti. Yaṁ bhikkhave tumhe dvārakoṭṭhake disvā cīvarakaṇṇādīsu gaṇhantā hatthakukkuccaṁ katvā āgatā, esa soti. Bhante evarūpo patthitapatthano abhinīhārasampanno sāvako kiṁkāraṇā appesakkho jātoti. Satthā "attanā katapāpakammaṁ nissāyā"ti vatvā tehi yācito atītaṁ āhari.

Atīte Bārāṇasiyaṁ Brahmadatte rajjaṁ kārente bodhisatto Sakko devarājā ahosi. Tadā Brahmadattassa jiṇṇaṁ jarāppattaṁ hatthiṁ vā assaṁ vā goṇaṁ vā dassetuṁ na sakkā, keḷisīlo hutvā tathārūpaṁ disvāva anubandhāpeti, jiṇṇasakaṭampi disvā bhindāpeti, jiṇṇamātugāme disvā pakkosāpetvā udare paharāpetvā pātāpetvā puna uṭṭhāpetvā bhāyāpeti, jiṇṇapurise disvā laṅghake viya bhūmiyaṁ saṁparivattakādikīḷaṁ kīḷāpeti, apassanto "asukaghare kira mahallako atthī"ti sutvāpi pakkosāpetvā kīḷati. Manussā lajjantā attano mātāpitaro tiroraṭṭhāni pesenti, mātupaṭṭhānadhammo pitupaṭṭhānadhammo pacchijji, rājasevakāpi keḷisīlāva ahesuṁ. Matamatā cattāro apāye pūrenti, devaparisā parihāyati.

Sakko abhinave devaputte apassanto "kiṁ nu kho kāraṇan"ti āvajjento taṁ kāraṇaṁ ñatvā "damessāmi nan"ti mahallakavaṇṇaṁ abhinimminitvā jiṇṇayānake dve takkacāṭiyo āropetvā dve

---

1. Bhaṇḍako (Syā) 2. Ekoti (Sī)

jaragoṇe yojetvā ekasmiṁ chaṇadivase alaṅkatahatthiṁ abhiruhitvā Brahmadatte alaṅkatanagaraṁ padakkhiṇaṁ karonte pilotikanivattho taṁ yānakaṁ pājento rañño abhimukho agamāsi. Rājā jiṇṇayānakaṁ disvā "etaṁ yānakaṁ apanethā"ti vadati. Manussā "kahaṁ deva na passāmā"ti āhaṁsu. Sakko attano ānubhāvena raññoyeva dassesi. Atha naṁ bahusampatte tasmiṁ tassa uparibhāgena pājento rañño matthake ekaṁ cāṭiṁ bhinditvā nivattāpento[1] dutiyaṁ bhindi. Athassa sīsato paṭṭhāya ito cito ca takkaṁ paggharati, so tena aṭṭīyati harāyati jigucchati. Athassa taṁ upaddutabhāvaṁ ñatvā Sakko yānakaṁ antaradhāpetvā Sakkattabhāvaṁ māpetvā vajirahattho ākāse ṭhatvā "pāpa Adhammikarāja kiṁ tvaṁ mahallako na bhavissasi, tava sarīraṁ jarā na paharissati, keḷisīlo hutvā vuḍḍhe viheṭhanakammaṁ karosi, ekakaṁ taṁ nissāya etaṁ kammaṁ katvā matamatā apāye paripūrenti, manussā mātāpitaro paṭijaggituṁ na labhanti. Sace imamhā kammā na viramissasi, vajirena te sīsaṁ padālessāmi, mā ito paṭṭhāyetaṁ kammaṁ akatthā"ti santajjetvā mātāpitūnaṁ guṇaṁ kathetvā vuḍḍhāpacāyikakammassa ānisaṁsaṁ pakāsetvā ovaditvā sakaṭṭhānameva agamāsi. Rājā tato paṭṭhāya tathārūpaṁ kammaṁ kātuṁ cittampi na uppādesi.

Satthā imaṁ atītaṁ āharitvā abhisambuddho hutvā imā gāthā avoca—

103. "Haṁsā koñcā mayūrā ca, hatthayo pasadā migā.
Sabbe sīhassa bhāyanti, natthi kāyasmi tulyatā.

104. Evameva manussesu, daharo cepi paññavā.
So hi tattha mahā hoti, neva bālo sarīravā"ti.

Tattha **pasadā migā**ti pasadasaṅkhātā migā, pasadā migā ca avasesā migā cātipi attho. "Pasadamigā"tipi pāṭho, pasadā migāti attho. **Natthi kāyasmi tulyatā**ti sarīre pamāṇaṁ nāma natthi. Yadi bhaveyya, mahāsarīrā hatthino ceva pasadamigā ca sīhaṁ māreyyuṁ, sīho

1. Tintāpento (Sī)

haṁsādayo khuddakasarīreyeva māreyya, khuddakāyeva[1] sīhassa bhāyeyyuṁ, na mahantā. Yasmā panetaṁ natthi, tasmā sabbepi te sīhassa bhāyanti. **Sarīravā**ti bālo mahāsarīropi mahā nāma na hoti, tasmā Lakuṇḍakabhaddiyo sarīrena khuddakopi mā taṁ ñāṇenapi khuddakoti maññitthāti attho.

Satthā imaṁ dhammadesanaṁ āharitvā saccāni pakāsetvā jātakaṁ samodhānesi, saccapariyosāne tesu bhikkhūsu keci sotāpannā, keci sakadāgāmino, keci anāgāmino, keci arahanto ahesuṁ. Tadā rājā Lakuṇḍakabhaddiyo ahosi, so tāya keḷisīlatāya paresaṁ keḷinissayo jāto, Sakko pana ahameva ahosinti.

Keḷisīlajātakavaṇṇanā dutiyā.

---

3. Khandhajātakavaṇṇanā (203)

Virūpakkhehi me mettanti idaṁ Satthā Jetavane viharanto aññataraṁ bhikkhuṁ ārabbha kathesi. Taṁ kira jantāgharadvāre kaṭṭhāni phālentaṁ pūtirukkhantarā nikkhamitvā eko sappo pādaṅguliyaṁ ḍaṁsi, so tattheva mato. Tassa matabhāvo sakalavihāre pākaṭo ahosi. Dhammasabhāyaṁ bhikkhū kathaṁ samuṭṭhāpesuṁ "āvuso asuko kira bhikkhu jantāgharadvāre kaṭṭhāni phālento sappena daṭṭho tattheva mato"ti. Satthā āgantvā "kāya nuttha bhikkhave etarahi kathāya sannisinnā"ti pucchitvā "imāya nāmā"ti vutte "sace so bhikkhave bhikkhu cattāri ahirājakulāni ārabbha mettaṁ abhāvayissa, na naṁ sappo ḍaṁseyya. Porāṇakatāpasāpi anuppanne Buddhe catūsu ahirājakulesu mettaṁ bhāvetvā tāni ahirājakulāni nissāya uppajjanakabhayato mucciṁsū"ti vatvā atītaṁ āhari.

---

1. Yadi evaṁ khuddakāyeva (Syā, Ka)

Atīte Bārāṇasiyaṁ Brahmadatte rajjaṁ kārente bodhisatto Kāsiraṭṭhe brāhmaṇakule nibbattitvā vayappatto kāme pahāya isipabbajjaṁ pabbajitvā abhiññā ca samāpattiyo ca nibbattetvā Himavantapadese ekasmiṁ Gaṅgānivattane assamapadaṁ māpetvā jhānakīḷaṁ kīḷanto isigaṇaparivuto vihāsi. Tadā Gaṅgātīre nānappakārā dīghajātikā isīnaṁ paripanthaṁ karonti, yebhuyyena isayo jīvitakkhayaṁ pāpuṇanti. Tāpasā tamatthaṁ bodhisattassa ārocesuṁ. Bodhisatto sabbe tāpase sannipātāpetvā "sace tumhe catūsu ahirājakulesu mettaṁ bhāveyyātha, na vo sappā ḍaṁseyyuṁ, tasmā ito paṭṭhāya catūsu ahirājakulesu evaṁ mettaṁ bhāvethā"ti vatvā imaṁ gāthamāha—

105. "Virūpakkhehi me mettaṁ, mettaṁ Erāpathehi me.
Chabyāputtehi me mettaṁ, mettaṁ Kaṇhāgotamakehi cā"ti.

Tattha **virūpakkhehi me mettan**ti Virūpakkhanāgarājakulehi saddhiṁ mayhaṁ mettaṁ. **Erāpathā**dīsupi eseva nayo. Etānipi hi Erāpathanāgarājakulaṁ Chabyāputtanāgarājakulaṁ Kaṇhāgotamakanāgarājakulanti nāgarājakulāneva.

Evaṁ cattāri nāgarājakulāni dassetvā "sace tumhe etesu mettaṁ bhāvetuṁ sakkhissatha, dīghajātikā vo na ḍaṁsissanti na viheṭhessantī"ti vatvā dutiyaṁ gāthamāha—

"Apādakehi me mettaṁ, mettaṁ dvipādakehi me.
Catuppadehi me mettaṁ, mettaṁ bahuppadehi me"ti.

Tattha paṭhamapadena odissakaṁ katvā sabbesu apādakesu dīghajātikesu ceva macchesu ca mettābhāvanā dassitā, dutiyapadena manussesu ceva pakkhijātesu ca, tatiyapadena hatthi-assādīsu sabbacatuppadesu, catutthapadena vicchikasatapadi-uccāliṅgapāṇakamakkaṭakādīsu.

Evaṁ sarūpena mettābhāvanaṁ dassetvā idāni āyācanavasena dassento imaṁ gāthamāha—

"Mā maṁ apādako hiṁsi, mā maṁ hiṁsi dvipādako.
Mā maṁ catuppado hiṁsi, mā maṁ hiṁsi bahuppado"ti.

Tattha **mā man**ti etesu apādakādīsu koci ekopi mā maṁ hiṁsatu, mā viheṭhetūti evaṁ āyācantā mettaṁ bhāvethāti attho.

Idāni anodissakavasena mettābhāvanaṁ dassento imaṁ gāthamāha—

"Sabbe sattā sabbe pāṇā, sabbe bhūtā ca kevalā.
Sabbe bhadrāni passantu, mā kañci pāpamāgamā"ti.

Tattha taṇhādiṭṭhivasena vaṭṭe pañcasu khandhesu āsattā visattā laggā laggitāti **sattā,** assāsapassāsapavattanasaṅkhātena pāṇanavasena **pāṇā,** bhūtabhāvitanibbattanavasena **bhūtā**ti evaṁ vacanamattaviseso veditabbo. Avisesena pana sabbānipetāni padāni sabbasattasaṅgāhakāneva. **Kevalā**ti sakalā. Idaṁ sabbasaddasseva[1] hi pariyāyavacanaṁ. **Bhadrāni passantū**ti sabbepete sattā bhadrāni sādhūni kalyāṇāneva passantu. **Mā kañci pāpamāgamā**ti etesu kañci ekaṁ sattampi pāpaṁ lāmakaṁ dukkhaṁ mā āgamā, mā āgacchatu mā pāpuṇātu, sabbe averā abyāpajjā sukhī niddukkhā hontūti.

Evaṁ "sabbasattesu anodissakavasena mettaṁ bhāvethā"ti vatvā puna tiṇṇaṁ ratanānaṁ guṇe anussarāpetuṁ—

106. "Appamāṇo Buddho, appamāṇo dhammo.
Appamāṇo saṁgho"ti āha.

Tattha pamāṇakarānaṁ kilesānaṁ abhāvena guṇānañca pamāṇābhāvena Buddharatanaṁ **appamāṇaṁ. Dhammo**ti navavidho lokuttaradhammo. Tassapi pamāṇaṁ kātuṁ na sakkāti **appamāṇo.** Tena appamāṇena dhammena samannāgatattā **saṁghopi appamāṇo.**

Iti bodhisatto "imesaṁ tiṇṇaṁ ratanānaṁ guṇe anussarathā"ti vatvā tiṇṇaṁ ratanānaṁ appamāṇaguṇataṁ dassetvā sappamāṇe satte dassetuṁ—

---

1. Sabbasattasseva (Syā, I), sabbasattavasena (Ka)

"Pamāṇavantāni sarīsapāni, ahi vicchika satapadī,
Uṇṇanābhi sarabū mūsikā"ti āha.

Tattha **sarīsapānī**ti sappadīghajātikānaṁ nāmaṁ. Te hi sarantā gacchanti, sirena vā sapantīti sarīsapā. **"Ahī"**ti-ādi tesaṁ sarūpato nidassanaṁ. Tattha **uṇṇanābhī**ti makkaṭako. Tassa hi nābhito uṇṇāsadisaṁ suttaṁ nikkhamati, tasmā "uṇṇanābhī"ti vuccati. **Sarabū**ti gharagoḷikā.

Iti bodhisatto "yasmā etesaṁ antorāgādayo pamāṇakarā dhammā atthi, tasmā tāni sarīsapādīni pamāṇavantānī"ti dassetvā "appamāṇānaṁ tiṇṇaṁ ratanānaṁ ānubhāvena ime pamāṇavantā[1] sattā rattindivaṁ parittakammaṁ karontūti evaṁ tiṇṇaṁ ratanānaṁ guṇe anussarathā"ti vatvā tato uttari kattabbaṁ dassetuṁ imaṁ gāthamāha—

"Katā me rakkhā katā me parittā,
Paṭikkamantu bhūtāni.
Sohaṁ namo Bhagavato,
Namo sattannaṁ Sammāsambuddhānan"ti.

Tattha **katā me rakkhā**ti mayā ratanattayaguṇe anussarantena attano rakkhā gutti katā. **Katā me parittā**ti parittāṇampi me attano kataṁ. **Paṭikkamantu bhūtānī**ti mayi ahitajjhāsayāni bhūtāni paṭikkamantu apagacchantu. **Sohaṁ namo Bhagavato**ti so ahaṁ evaṁ kataparitto atītassa parinibbutassa sabbassapi Buddhassa Bhagavato namo karomi. **Namo sattannaṁ Sammāsambuddhānan**ti visesena pana atīte paṭipāṭiyā parinibbutānaṁ sattannaṁ Sammāsambuddhānaṁ namo karomīti.

Evaṁ "namakkāraṁ karontāpi satta Buddhe[2] anussarathā"ti bodhisatto isigaṇassa imaṁ parittaṁ bandhitvā adāsi. Ādito pana paṭṭhāya dvīhi gāthāhi catūsu ahirājakulesu mettāya dīpitattā odissakānodissakavasena vā dvinnaṁ mettābhāvanānaṁ dīpitattā idaṁ parittaṁ idha vuttanti veditabbaṁ, aññaṁ vā[3] kāraṇaṁ pariyesitabbaṁ. Tato paṭṭhāya isigaṇo bodhisattassa ovāde ṭhatvā mettaṁ bhāvesi, Buddhaguṇe anussari.

---

1. Nopamāṇavantā (Sī), no pamāṇavantā (Syā, I)
2. Sabbabuddhe (Syā, Ka)
3. Aññathā (Syā, Ka)

evametesu Buddhaguṇe anussarantesuyeva sabbe dīghajātikā paṭikkamiṁsu. Bodhisattopi brahmavihāre bhāvetvā brahmalokaparāyaṇo ahosi.

Satthā imaṁ dhammadesanaṁ āharitvā jātakaṁ samodhānesi "tadā isigaṇo Buddhaparisā ahosi, gaṇasatthā pana ahameva ahosin"ti.

Khandhajātakavaṇṇanā tatiyā.

---

4. Vīrakajātakavaṇṇanā (204)

Api vīraka passesīti idaṁ Satthā Jetavane viharanto sugatālayaṁ ārabbha kathesi. Devadattassa parisaṁ gahetvā āgatesu hi theresu Satthā "Sāriputta Devadatto tumhe disvā kiṁ akāsī"ti pucchitvā "sugatālayaṁ bhante dassesī"ti vutte "na kho Sāriputta idāneva Devadatto mama anukiriyaṁ karonto vināsaṁ patto, pubbepi vināsaṁ pāpuṇī"ti vatvā therena yācito atītaṁ āhari.

Atīte Bārāṇasiyaṁ Brahmadatte rajjaṁ kārente bodhisatto Himavantapadese udakakākayoniyaṁ nibbattitvā ekaṁ saraṁ upanissāya vasi, "Vīrako"tissa nāmaṁ ahosi. Tadā Kāsiraṭṭhe dubbhikkhaṁ ahosi, manussā kākabhattaṁ vā dātuṁ yakkhanāgabalikammaṁ vā kātuṁ nāsakkhiṁsu. Chātakaraṭṭhato kākā yebhuyyena araññaṁ pavisiṁsu. Tattheko Bārāṇasivāsī Saviṭṭhako nāma kāko kākiṁ ādāya Vīrakassa vasanaṭṭhānaṁ gantvā taṁ saraṁ nissāya ekamante vāsaṁ kappesi. So ekadivasaṁ tasmiṁ sare gocaraṁ gaṇhanto Vīrakaṁ saraṁ otaritvā macche khāditvā paccuttaritvā sarīraṁ sukkhāpentaṁ disvā "imaṁ udakakākaṁ nissāya sakkā bahū macche laddhuṁ, imaṁ upaṭṭhahissāmī"ti taṁ upasaṅkamitvā "kiṁ sammā"ti vutte "icchāmi taṁ sāmi upaṭṭhahitun"ti vatvā "sādhū"ti tena sampaṭicchito tato paṭṭhāya upaṭṭhāsi. Vīrakopi tato paṭṭhāya attano yāpanamattaṁ khāditvā macche uddharitvā Saviṭṭhakassa deti. Sopi attano yāpanamattaṁ khāditvā sesaṁ kākiyā deti.

Tassa aparabhāge māno uppajji "ayampi udakakāko kāḷako, ahampi kāḷako, akkhituṇḍapādehipi etassa ca mayhañca nānākaraṇaṁ natthi, ito paṭṭhāya iminā gahitamacchehi mayhaṁ kammaṁ natthi, ahameva gaṇhissāmī"ti. So Vīrakaṁ upasaṅkamitvā "samma ito paṭṭhāya ahameva saraṁ otaritvā macche gaṇhissāmī"ti vatvā "na tvaṁ samma udakaṁ otaritvā macche gaṇhanakakule nibbatto, mā nassī"ti tena vāriyamānopi vacanaṁ anādiyitvā saraṁ oruyha udakaṁ pavisitvā ummujjamāno sevālaṁ chinditvā nikkhamituṁ nāsakkhi, sevālantare laggi, aggatuṇḍameva paññāyi. So nirassāso anto-udakeyeva jīvitakkhayaṁ pāpuṇi. Athassa bhariyā āgamanaṁ apassamānā taṁ pavattiṁ jānanatthaṁ Vīrakassa santikaṁ gantvā "sāmi Saviṭṭhako na paññāyati, kahaṁ nu kho so"ti pucchamānā paṭhamaṁ gāthamāha—

107. "Api Vīraka passesi, sakuṇaṁ mañjubhāṇakaṁ.
Mayūragīvasaṅkāsaṁ, patiṁ mayhaṁ Saviṭṭhakan"ti.

Tattha **api Vīraka passesī**ti sāmi Vīraka api passasi. **Mañjubhāṇakan**ti mañjubhāṇinaṁ. Sā hi rāgavasena "madhurassaro me patī"ti maññati, tasmā evamāha. **Mayūragīvasaṅkāsan**ti moragīvasamānavaṇṇaṁ.

Taṁ sutvā vīrako "āma jānāmi te sāmikassa gataṭṭhānan"ti vatvā dutiyaṁ gāthamāha—

108. "Udakathalacarassa pakkhino,
Niccaṁ āmakamacchabhojino.
Tassā'nukaraṁ Saviṭṭhako,
Sevāle paliguṇṭhito mato"ti.

Tattha **udakathalacarassā**ti udake ca thale ca carituṁ samatthassa. **Pakkhino**ti attānaṁ sandhāya vadati. **Tassā'nukaran**ti tassa anukaronto. **Sevāle paliguṇṭhito mato**ti udakaṁ pavisitvā sevālaṁ chinditvā nikkhamituṁ asakkonto sevālapariyonaddho anto-udakeyeva mato, passa, etassa tuṇḍaṁ dissatīti. Taṁ sutvā kākī paridevitvā Bārāṇasimeva agamāsi.

Satthā imaṁ dhammadesanaṁ āharitvā jātakaṁ samodhānesi "tadā Saviṭṭhako Devadatto ahosi, Vīrako pana ahameva ahosin"ti.

Vīrakajātakavaṇṇanā catutthā.

---

5. Gaṅgeyyajātakavaṇṇanā (205)

Sobhati maccho gaṅgeyyoti idaṁ Satthā Jetavane viharanto dve daharabhikkhū ārabbha kathesi. Te kira Sāvatthivāsino kulaputtā sāsane pabbajitvā asubhabhāvanaṁ ananuyuñjitvā rūpapasaṁsakā hutvā rūpaṁ upalāḷentā[1] vicariṁsu. Te ekadivasaṁ "tvaṁ na sobhasi, ahaṁ sobhāmī"ti rūpaṁ nissāya uppannavivādā avidūre nisinnaṁ ekaṁ mahallakattheraṁ disvā "eso amhākaṁ sobhanabhāvaṁ vā asobhanabhāvaṁ vā jānissatī"ti taṁ upasaṅkamitvā "bhante ko amhesu sobhano"ti pucchiṁsu. So "āvuso tumhehi ahameva sobhanataro"ti āha. Daharā "ayaṁ mahallako amhehi pucchitaṁ akathetvā apucchitaṁ kathetī"ti taṁ paribhāsitvā pakkamiṁsu. Sā tesaṁ kiriyā bhikkhusaṁghe pākaṭā jātā. Athekadivasaṁ dhammasabhāyaṁ kathaṁ samuṭṭhāpesuṁ "āvuso asuko mahallako thero kira te rūpanissitake dahare lajjāpesī"ti. Satthā āgantvā "kāya nuttha bhikkhave etarahi kathāya sannisinnā"ti pucchitvā "imāya nāmā"ti vutte "na bhikkhave ime dve daharā idāneva rūpapasaṁsakā, pubbepete rūpameva upalāḷentā[1] vicariṁsū"ti vatvā atītaṁ āhari.

Atīte Bārāṇasiyaṁ Brahmadatte rajjaṁ kārente bodhisatto Gaṅgātīre rukkhadevatā ahosi. Tadā Gaṅgāyamunānaṁ samāgamaṭṭhāne Gaṅgeyyo ca Yāmuneyyo ca dve macchā "ahaṁ sobhāmi, tvaṁ na sobhasī"ti rūpaṁ nissāya vivadamānā avidūre Gaṅgātīre kacchapaṁ nipannaṁ disvā "eso amhākaṁ sobhanabhāvaṁ vā asobhanabhāvaṁ vā jānissatī"ti taṁ upasaṅkamitvā "kiṁ nu kho samma kacchapa Gaṅgeyyo sobhati, udāhu Yāmuneyyo"ti pucchiṁsu. Kacchapo "Gaṅgeyyopi

---

1. Upalāpentā (Syā)

sobhati, Yāmuneyyopi sobhati, tumhehi pana dvīhi ahameva atirekataraṁ sobhāmī”ti imamatthaṁ pakāsento paṭhamaṁ gāthamāha—

109. “Sobhati maccho Gaṅgeyyo, atho sobhati Yāmuno.
Catuppadoyaṁ puriso, nigrodhaparimaṇḍalo.
Īsakāyatagīvo ca, sabbeva atirocatī”ti.

Tattha **catuppadoyan**ti catuppado ayaṁ. **Puriso**ti attānaṁ sandhāya vadati. **Nigrodhaparimaṇḍalo**ti sujāto nigrodho viya parimaṇḍalo. **Īsakāyatagīvo**ti rathīsā viya āyatagīvo. **Sabbeva atirocatī**ti evaṁ saṇṭhānasampanno kacchapo sabbeva atirocati, ahameva sabbe tumhe atikkamitvā sobhāmīti vadati.

Macchā tassa kathaṁ sutvā “ambho pāpakacchapa amhehi pucchitaṁ akathetvā aññameva kathesī”ti vatvā dutiyaṁ gāthamāha—

110. “Yaṁ pucchito na taṁ akkhāsi, aññaṁ akkhāsi pucchito.
Attappasaṁsako poso, nāyaṁ asmāka ruccatī”ti.

Tattha **attappasaṁsako**ti attānaṁ pasaṁsanasīlo attukkaṁsako poso. **Nāyaṁ asmāka ruccatī**ti ayaṁ pāpakacchapo amhākaṁ na ruccati na khamatīti kacchapassa upari udakaṁ khipitvā sakaṭṭhānameva gamiṁsu.

Satthā imaṁ dhammadesanaṁ āharitvā jātakaṁ samodhānesi “tadā dve macchā dve daharabhikkhū ahesuṁ, kacchapo mahallako, imassa kāraṇassa paccakkhakārikā Gaṅgātīre nibbattarukkhadevatā pana ahameva ahosin”ti.

Gaṅgeyyajātakavaṇṇanā pañcamā.

---

6. Kuruṅgamigajātakavaṇṇanā (206)

Iṅgha vaṭṭamayaṁ pāsanti idaṁ Satthā Veḷuvane viharanto Devadattaṁ ārabbha kathesi. Tadā hi Satthā “Devadatto vadhāya parisakkatī”ti sutvā “na bhikkhave Devadatto idāneva mayhaṁ vadhāya parisakkati, pubbepi parisakkiyevā”ti vatvā atītaṁ āhari.

Atīte Bārāṇasiyaṁ Brahmadatte rajjaṁ kārente bodhisatto Kuruṅgamigo hutvā araññe ekassa sarassa avidūre ekasmiṁ gumbe vāsaṁ kappesi. Tasseva sarassa avidūre ekasmiṁ rukkhagge satapatto, sarasmiṁ pana kacchapo vāsaṁ kappesi. Evaṁ te tayopi sahāyakā aññamaññaṁ piyasaṁvāsaṁ vasiṁsu. Atheko migaluddako araññe caranto pānīyatitthe bodhisattassa padavalañjaṁ disvā lohanigaḷasadisaṁ vaṭṭamayaṁ[1] pāsaṁ oḍḍetvā agamāsi. Bodhisatto pānīyaṁ pātuṁ āgato paṭhamayāmeyeva pāse bajjhitvā baddharavaṁ ravi. Tassa tena saddena rukkhaggato satapatto udakato ca kacchapo āgantvā "kiṁ nu kho kātabban"ti mantayiṁsu. Atha satapatto kacchapaṁ āmantetvā "samma tava dantā atthi, tvaṁ imaṁ pāsaṁ chinda, ahaṁ gantvā yathā so nāgacchati, tathā karissāmi, evaṁ amhehi dvīhipi kataparakkamena sahāyo no jīvitaṁ labhissatī"ti imamamatthaṁ pakāsento paṭhamaṁ gāthamāha—

111. "Iṅgha vaṭṭamayaṁ pāsaṁ, chinda dantehi kacchapa.
Ahaṁ tathā karissāmi, yathā nehiti luddako"ti.

Atha kacchapo cammavarattaṁ khādituṁ ārabhi, satapatto luddakassa vasanagāmaṁ gato[2] avidūre rukkhe nisīdi. Luddako paccūsakāleyeva sattiṁ gahetvā nikkhami. Sakuṇo tassa nikkhamanabhāvaṁ ñatvā vassitvā pakkhe papphoṭetvā taṁ purimadvārena nikkhamantaṁ mukhe pahari. Luddo "kāḷakaṇṇinā sakuṇenamhi pahaṭo"ti nivattitvā thokaṁ sayitvā puna sattiṁ gahetvā uṭṭhāsi. Sakuṇo "ayaṁ paṭhamaṁ purimadvārena nikkhanto idāni pacchimadvārena nikkhamissatī"ti ñatvā gantvā pacchimagehe nisīdi. Luddopi "purimadvārena me nikkhantena kāḷakaṇṇī sakuṇo diṭṭho, idāni pacchimadvārena nikkhamissāmī"ti pacchimadvārena nikkhami, sakuṇo puna vassitvā gantvā mukhe pahari. Luddo "punapi kāḷakaṇṇīsakuṇena pahaṭo, na dāni me esa nikkhamituṁ detī"ti nivattitvā yāva aruṇuggamanā sayitvā aruṇuggamanavelāya sattiṁ gahetvā nikkhami. Sakuṇo vegena gantvā "luddo āgacchatī"ti bodhisattassa kathesi.

---

1. Vaddhamayaṁ (Sī, Syā, I)
2. Vasanagāmato (Syā)

Tasmiṁkhaṇe kacchapena ekameva cammavaddhaṁ ṭhapetvā sesavarattā khāditā honti. Dantā panassa patanākārappattā jātā, mukhato lohitaṁ paggharati[1]. Bodhisatto luddaputtaṁ sattiṁ gahetvā asanivegena āgacchantaṁ disvā taṁ vaddhaṁ chinditvā vanaṁ pāvisi, sakuṇo rukkhagge nisīdi, kacchapo pana dubbalattā tattheva nipajji. Luddo kacchapaṁ gahetvā pasibbake pakkhipitvā ekasmiṁ khāṇuke laggesi. Bodhisatto nivattitvā olokento kacchapassa gahitabhāvaṁ ñatvā "sahāyassa jīvitadānaṁ dassāmī"ti dubbalo viya hutvā luddassa attānaṁ dassesi. So "dubbalo esa bhavissati, māressāmi nan"ti sattiṁ ādāya anubandhi. Bodhisatto nātidūre nāccāsanne gacchanto taṁ ādāya araññaṁ pāvisi, dūraṁ gatabhāvaṁ ñatvā padaṁ vañcetvā aññena maggena vātavegena gantvā siṅgena pasibbakaṁ ukkhipitvā bhūmiyaṁ pātetvā phāletvā kacchapaṁ nīhari. Satapattopi rukkhā otari. Bodhisatto dvinnampi ovādaṁ dadamāno "ahaṁ tumhe nissāya jīvitaṁ labhiṁ, tumhehi sahāyakassa kattabbaṁ mayhaṁ kataṁ, idāni luddo āgantvā tumhe gaṇheyya, tasmā samma satapatta tvaṁ attano puttake gahetvā aññattha yāhi, tvampi samma kacchapa udakaṁ pavisāhī"ti āha. Te tathā akaṁsu.

Satthā abhisambuddho hutvā dutiyaṁ gāthamāha—

112. "Kacchapo pāvisī vāriṁ, Kuruṅgo pāvisī vanaṁ.
Satapatto dumaggamhā, dūre putte apānayī"ti.

Tattha **apānayī**ti ānayi, gahetvā agamāsīti attho.

Luddopi taṁ ṭhānaṁ āgantvā kañci apassitvā chinnapasibbakaṁ gahetvā domanassappatto attano gehaṁ agamāsi. Te tayopi sahāyā yāvajīvaṁ vissāsaṁ acchinditvā yathākammaṁ gatā.

Satthā imaṁ dhammadesanaṁ āharitvā jātakaṁ samodhānesi "tadā luddako Devadatto ahosi, satapatto Sāriputto, kacchapo Moggallāno, Kuruṅgamigo pana ahameva ahosin"ti.

Kuruṅgamigajātakavaṇṇanā chaṭṭhā.

---

1. Mukhaṁ lohitamakkhitaṁ (Sī, Syā, I)

7. Assakajātakavaṇṇanā (207)

Aya'massakarājenāti idaṁ Satthā Jetavane viharanto purāṇadutiyikāpalobhanaṁ ārabbha kathesi. So hi bhikkhu Satthārā "saccaṁ kira tvaṁ bhikkhu ukkaṇṭhitosī"ti puṭṭho "saccan"ti vatvā "kena ukkaṇṭhāpitosī"ti vutte "purāṇadutiyikāyā"ti āha. Atha naṁ Satthā "na idāneva tassā bhikkhu itthiyā tayi sineho atthi, pubbepi tvaṁ taṁ nissāya mahādukkhaṁ patto"ti vatvā atītaṁ āhari.

Atīte Kāsiraṭṭhe Pāṭalinagare[1] Assako nāma rājā rajjaṁ kāresi. Tassa Uparī[2] nāma aggamahesī piyā ahosi manāpā abhirūpā dassanīyā pāsādikā atikkantā mānusavaṇṇaṁ, apattā dibbavaṇṇaṁ. Sā kālamakāsi, tassā kālakiriyāya rājā sokābhibhūto ahosi dukkhī dummano. So tassā sarīraṁ doṇiyaṁ nipajjāpetvā telakalalaṁ pakkhipāpetvā heṭṭhāmañce ṭhapāpetvā nirāhāro rodamāno paridevamāno nipajji. Mātāpitaro avasesañātakā mittāmaccabrāhmaṇagahapatikādayopi "mā soci mahārāja, aniccā saṅkhārā"ti-ādīni vadantā saññāpetuṁ nāsakkhiṁsu. Tassa vilapantasseva satta divasā atikkantā. Tadā bodhisatto pañcābhiñña-aṭṭhasamāpattilābhī tāpaso hutvā Himavantapadese viharanto ālokaṁ vaḍḍhetvā dibbena cakkhunā jambudīpaṁ olokento taṁ rājānaṁ tathā paridevamānaṁ disvā "etassa mayā avassayena bhavitabban"ti iddhānubhāvena ākāse uppatitvā rañño uyyāne otaritvā maṅgalasilāpaṭṭe kañcanapaṭimā viya nisīdi.

Atheko Pāṭalinagaravāsī brāhmaṇamāṇavo uyyānaṁ gato bodhisattaṁ disvā vanditvā nisīdi. Bodhisatto tena saddhiṁ paṭisanthāraṁ katvā "kiṁ māṇava rājā dhammiko"ti pucchi. Āma bhante, dhammiko rājā, bhariyā panassa kālakatā, so tassā sarīraṁ doṇiyaṁ pakkhipāpetvā vilapamāno nipanno, ajja sattamo divaso, kissa tumhe rājānaṁ evarūpā dukkhā na mocetha, yuttaṁ nu kho tumhādisesu sīlavantesu saṁvijjamānesu rañño evarūpaṁ dukkhaṁ anubhavitunti. Na kho

---

1. Potale nāma nagare (Sī), Potali nāma nagare (I) 2. Ubbarī (Sī, Syā, I)

ahaṁ māṇava rājānaṁ jānāmi, sace pana so āgantvā maṁ puccheyya, ahamevassa tassā nibbattaṭṭhānaṁ ācikkhitvā rañño santikeyeva taṁ kathāpeyyanti. "Tena hi bhante yāva rājānaṁ ānemi, tāva idheva nisīdathā"ti māṇavo bodhisattassa paṭiññaṁ gahetvā rañño santikaṁ gantvā tamatthaṁ ārocetvā "tassa dibbacakkhukassa santikaṁ gantuṁ vaṭṭatī"ti āha.

Rājā "upariṁ kira daṭṭhuṁ labhissāmī"ti tuṭṭhamānaso rathaṁ abhiruhitvā tattha gantvā bodhisattaṁ vanditvā ekamantaṁ nisinno "saccaṁ kira tumhe deviyā nibbattaṭṭhānaṁ jānāthā"ti pucchi. Āma mahārājāti. Kattha nibbattāti. Sā kho mahārāja rūpasmiṁyeva mattā pamādamāgamma kalyāṇakammaṁ akatvā imasmiṁyeva uyyāne gomayapāṇakayoniyaṁ nibbattāti. Nāhaṁ saddahāmīti. Tena hi te[1] dassetvā kathāpemīti. Sādhu kathāpethāti. Bodhisatto attano ānubhāvena "ubhopi gomayapiṇḍaṁ vaṭṭayamānā rañño purato āgacchantū"ti tesaṁ āgamanaṁ akāsi. Te tatheva āgamiṁsu. Bodhisatto taṁ dassento "ayaṁ te mahārāja uparidevī, taṁ jahitvā gomayapāṇakassa pacchato pacchatogacchati, passatha nan"ti āha. Bhante "Uparī nāma gomayapāṇakayoniyaṁ nibbattissatī"ti na saddahāmahanti. Kathāpemi naṁ mahārājāti. Kathāpetha bhanteti.

Bodhisatto attano ānubhāvena taṁ kathāpento "Uparī"ti āha. Sā manussabhāsāya "kiṁ bhante"ti āha. Tvaṁ atītabhave[2] kā nāma ahosīti. Bhante Assakarañño aggamahesī Uparī nāma ahosinti. Kiṁ pana te idāni Assakarājā piyo, udāhu gomayapāṇakoti. "Bhante so mayhaṁ purimajātiyā sāmiko, tadā ahaṁ imasmiṁ uyyāne tena saddhiṁ rūpasaddagandharasaphoṭṭhabbe anubhavamānā vicariṁ. Idāni pana me bhavasaṅkhepagatakālato paṭṭhāya so kiṁ hoti, ahañhi idāni Assakarājānaṁ māretvā tassa galalohitena mayhaṁ sāmikassa gomayapāṇakassa pāde makkheyyan"ti vatvā parisamajjhe manussabhāsāya imā gāthā avoca—

---

1. Taṁ (Ka)
2. Atītattabhāve (Sī, Syā, I)

113. "Aya'massakarājena, deso vicarito mayā.
Anukāmaya kāmena, piyena patinā saha.

114. Navena sukhadukkhena, porāṇaṁ apidhīyati.
Tasmā assakaraññāva, kīṭo piyataro mamā"ti.

Tattha **aya'massakarājena, deso vicarito mayā**ti ayaṁ ramaṇīyo uyyānapadeso pubbe mayā Assakarājena saddhiṁ vicarito. **Anukāmaya kāmenā**ti[1] **anū**ti nipātamattaṁ, mayā taṁ kāmayamānāya tena maṁ kāmayamānena sahāti attho. **Piyenā**ti tasmiṁ attabhāve piyena. **Navena sukhadukkhena, porāṇaṁ apidhīyatī**ti bhante navena hi sukhena porāṇaṁ sukhaṁ, navena ca dukkhena porāṇaṁ dukkhaṁ pidhīyati paṭicchādīyati, esā lokassa dhammatāti dīpeti. **Tasmā assakaraññāva, kīṭo piyataro mamā**ti yasmā navena porāṇaṁ pidhīyati, tasmā mama Assakarājato sataguṇena sahassaguṇena kīṭova piyataroti.

Taṁ sutvā Assakarājā vippaṭisārī hutvā tattha ṭhitova kuṇapaṁ nīharāpetvā sīsaṁ nhatvā bodhisattaṁ vanditvā nagaraṁ pavisitvā aññaṁ aggamahesiṁ katvā dhammena rajjaṁ kāresi. Bodhisattopi rājānaṁ ovaditvā nissokaṁ katvā Himavantameva agamāsi.

Satthā imaṁ dhammadesanaṁ āharitvā saccāni pakāsetvā jātakaṁ samodhānesi, saccapariyosāne ukkaṇṭhitabhikkhu sotāpattiphale patiṭṭhahi. Tadā Uparī purāṇadutiyikā ahosi, Assakarājā ukkaṇṭhito bhikkhu, māṇavo Sāriputto, tāpaso pana ahameva ahosinti.

Assakajātakavaṇṇanā sattamā.

---

1. Anukāmayānukāmenāti (Sī, I)

8. Susumārajātakavaṇṇanā (208)

Alaṁ me'tehi ambehīti idaṁ Satthā Jetavane viharanto Devadattassa vadhāya parisakkanaṁ ārabbha kathesi. Tadā hi Satthā "Devadatto vadhāya parisakkatī"ti sutvā "na bhikkhave idāneva Devadatto mayhaṁ vadhāya parisakkati, pubbepi parisakkiyeva, santāsamattampi pana kātuṁ na sakkhī"ti vatvā atītaṁ āhari.

Atīte Bārāṇasiyaṁ Brahmadatte rajjaṁ kārente Himavantapadese bodhisatto kapiyoniyaṁ nibbattitvā nāgabalo thāmasampanno mahāsarīro sobhaggappatto hutvā Gaṅgānivattane araññāyatane vāsaṁ kappesi. Tadā Gaṅgāya eko Susumāro vasi. Athassa bhariyā bodhisattassa sarīraṁ disvā tassa hadayamaṁse dohaḷaṁ uppādetvā Susumāraṁ āha "ahaṁ sāmi etassa Kapirājassa hadayamaṁsaṁ khāditukāmā"ti. Bhadde mayaṁ jalagocarā, eso thalagocaro, kinti naṁ gaṇhituṁ sakkhissāmāti. Yena kenaci upāyena gaṇha, sace na labhissāmi, marissāmīti. "Tena hi mā soci, attheko upāyo, khādāpessāmi taṁ tassa hadayamaṁsan"ti Susumāriṁ samassāsetvā bodhisattassa Gaṅgāya pānīyaṁ pivitvā Gaṅgātīre nisinnakāle santikaṁ gantvā evamāha "Vānarinda imasmiṁ padese kasāyaphalāni[1] khādanto kiṁ tvaṁ niviṭṭhaṭṭhāneyeva[2] carasi, pāragaṅgāya ambalabujādīnaṁ madhuraphalānaṁ anto natthi, kiṁ te tattha gantvā phalāphalaṁ khādituṁ na vaṭṭatī"ti. Kumbhīlarāja Gaṅgā mahodakā vitthiṇṇā, kathaṁ tattha gamissāmīti. Sace icchasi, ahaṁ taṁ mama piṭṭhiṁ āropetvā nessāmīti. So saddahitvā "sādhū"ti sampaṭicchi. "Tena hi ehi piṭṭhiṁ me abhiruhā"ti ca vutte taṁ abhiruhi. Susumāro thokaṁ netvā udake osīdāpesi.

Bodhisatto "samma udake maṁ osīdāpesi, kiṁ nu kho etan"ti-āha. Nāhaṁ taṁ dhammasudhammatāya gahetvā gacchāmi, bhariyāya pana me tava hadayamaṁse dohaḷo uppanno, tamahaṁ tava hadayaṁ khādāpetukāmoti. Samma kathentena te sundaraṁ kataṁ. Sace hi amhākaṁ udare hadayaṁ bhaveyya, sākhaggesu carantānaṁ cuṇṇavicuṇṇaṁ bhaveyyāti. Kahaṁ pana tumhe ṭhapethāti.

---

1. Kasaṭaphalāni (Sī, I), kadaliphalāni (Syā)
2. Ciṇṇaṭṭhāneyeva (Sī, Syā, I)

Bodhisatto avidūre ekaṁ udumbaraṁ pakkaphalapiṇḍisañchannaṁ[1] dassento "passetāni amhākaṁ hadayāni etasmiṁ udumbare olambantī"ti āha. Sace me hadayaṁ dassasi, ahaṁ taṁ na māressāmīti. Tena hi maṁ ettha nehi, ahaṁ te rukkhe olambantaṁ dassāmīti. So taṁ ādāya tattha agamāsi. Bodhisatto tassa piṭṭhito uppatitvā udumbararukkhe nisīditvā "samma bāla Susumāra 'imesaṁ sattānaṁ hadayaṁ nāma rukkhagge hotī'ti saññī ahosi, bālosi, ahaṁ taṁ vañcesiṁ, tava phalāphalaṁ taveva hotu, sarīrameva pana te mahantaṁ, paññā pana natthī"ti vatvā imamatthaṁ pakāsento imā gāthā avoca—

115. "Alaṁ me'tehi ambehi, jambūhi panasehi ca.
Yāni pāraṁ samuddassa, varaṁ mayhaṁ udumbaro.

116. Mahatī vata te bondi, na ca paññā tadūpikā.
Susumāra vañcito mesi, gaccha dāni yathāsukhan"ti.

Tattha **alaṁ me'tehī**ti yāni tayā dīpake niddiṭṭhāni, etehi mayhaṁ alaṁ. **Varaṁ mayhaṁ udumbaro**ti mayhaṁ ayameva udumbararukkho varaṁ. **Bondī**ti sarīraṁ. **Tadūpikā**ti paññā pana te tadūpikā tassa sarīrassa anucchavikā natthi. **Gaccha dāni yathāsukhan**ti idāni yathāsukhaṁ gaccha, natthi te hadayamaṁsagahaṇūpāyoti attho[2]. Susumāro sahassaṁ parājito viya dukkhī dummano pajjhāyantova attano nivāsaṭṭhānameva gato.

Satthā imaṁ dhammadesanaṁ āharitvā jātakaṁ samodhānesi "tadā Susumāro Devadatto ahosi, Susumārī Ciñcamāṇavikā, Kapirājā pana ahameva ahosin"ti.

Susumārajātakavaṇṇanā aṭṭhamā.

---

1. Pakkaphalapiṇḍisampannaṁ (Sī, Syā, I)
2. Natthi te hadayanti (Sī, I), hadayamaṁsalabhanūpāyoti attho (Syā)

9. Kukkuṭajātakavaṇṇanā (209)

Diṭṭhā mayā vane rukkhāti idaṁ Satthā Jetavane viharanto Dhammasenāpatisāriputtattherassa saddhivihārikaṁ daharabhikkhuṁ ārabbha kathesi. So kira attano sarīrassa guttikamme cheko ahosi. "Sarīrassa me na sukhaṁ bhaveyyā"ti bhayena atisītaṁ accuṇhaṁ paribhogaṁ na karoti, "sītuṇhehi sarīraṁ kilameyyā"ti bhayena bahi na nikkhamati, atikilinna-uttaṇḍulādīni na bhuñjati. Tassa sā sarīraguttikusalatā saṁghamajjhe pākaṭā jātā. Bhikkhū dhammasabhāyaṁ kathaṁ samuṭṭhāpesuṁ "āvuso asuko daharo kira bhikkhu sarīraguttikamme cheko"ti. Satthā āgantvā "kāya nuttha bhikkhave etarahi kathāya sannisinnā"ti pucchitvā "imāya nāmā"ti vutte "na bhikkhave ayaṁ daharo idāneva sarīraguttikamme cheko, pubbepi chekova ahosī"ti vatvā atītaṁ āhari.

Atīte Bārāṇasiyaṁ Brahmadatte rajjaṁ kārente bodhisatto araññāyatane rukkhadevatā ahosi. Atheko sakuṇaluddako ekaṁ dīpakakukkuṭamādāya[1] vālarajjuñca yaṭṭhiñca gahetvā araññe kukkuṭe bandhanto ekaṁ palāyitvā araññaṁ paviṭṭhaṁ porāṇakukkuṭaṁ bandhituṁ ārabhi. So vālapāse kusalatāya attānaṁ bandhituṁ na deti, uṭṭhāyuṭṭhāya nilīyati. Luddako attānaṁ sākhāpallavehi paṭicchādetvā punappunaṁ yaṭṭhiñca pāsañca oḍḍeti. Kukkuṭo taṁ lajjāpetukāmo mānusiṁ vācaṁ nicchāretvā paṭhamaṁ gāthamāha—

117. "Diṭṭhā mayā vane rukkhā, assakaṇṇā vibhīṭakā.
Na tāni evaṁ sakkanti, yathā tvaṁ rukkha sakkasī"ti.

Tassattho—samma luddaka mayā imasmiṁ vane jātā bahū assakaṇṇā ca vibhīṭakā ca rukkhā diṭṭhapubbā, tāni pana rukkhāni yathā tvaṁ sakkasi saṅkamasi ito cito ca vicarasi, evaṁ na sakkanti na saṅkamanti na vicarantīti.

Evaṁ vatvā ca pana so kukkuṭo palāyitvā aññattha agamāsi. Tassa palāyitvā gatakāle luddako dutiyaṁ gāthamāha—

---

1. Dīpakakkaraṁ ādāya (Sī, I), ekaṁ kakkaraṁ ādāya (Syā)

118. “Porāṇakukkuṭo ayaṁ, bhetvā pañjaramāgato.
Kusalo vālapāsānaṁ, apakkamati bhāsatī”ti.

Tattha **kusalo vālapāsānan**ti vālamayesu pāsesu kusalo attānaṁ bandhituṁ adatvā apakkamati ceva bhāsati ca, bhāsitvā ca pana palātoti evaṁ vatvā luddako araññe caritvā yathāladdhamādāya gehameva gato.

Satthā imaṁ dhammadesanaṁ āharitvā jātakaṁ samodhānesi “tadā luddako Devadatto ahosi, kukkuṭo kāyaguttikusalo daharabhikkhu, tassa pana kāraṇassa paccakkhakārikā rukkhadevatā pana ahameva ahosin”ti.

Kukkuṭajātakavaṇṇanā navamā.

---

10. Kandagalakajātakavaṇṇanā (210)

Ambho ko nāmayaṁ rukkhoti idaṁ Satthā Veḷuvane viharanto sugatālayaṁ ārabbha kathesi. Tadā hi Satthā “Devadatto sugatālayaṁ akāsī”ti sutvā “na bhikkhave idāneva Devadatto mayhaṁ anukiriyaṁ karonto vināsaṁ patto, pubbepi pāpuṇiyevā”ti vatvā atītaṁ āhari.

Atīte Bārāṇasiyaṁ Brahmadatte rajjaṁ kārente bodhisatto Himavantapadese rukkhakoṭṭakasakuṇayoniyaṁ nibbatti, “Khadiravaniyo”tissa nāmaṁ ahosi. So Khadiravaneyeva gocaraṁ gaṇhi, tasseko Kandagalako nāma sahāyo ahosi, so Simbalipālibhaddakavane[1] gocaraṁ gaṇhāti. So ekadivasaṁ Khadiravaniyassa santikaṁ agamāsi. Khadiravaniyo “sahāyo me āgato”ti Kandagalakaṁ gahetvā Khadiravanaṁ pavisitvā khadirakhandhaṁ tuṇḍena paharitvā rukkhato pāṇake nīharitvā adāsi. Kandagalako dinne dinne madhurapūve viya chinditvā chinditvā khādi. Tassa khādantasseva māno uppajji “ayampi rukkhakoṭṭakayoniyaṁ nibbatto, ahampi, kiṁ me etena dinnagocarena, sayameva Khadiravane

---

1. Pālibhaddakavane (Sī), Phālibhaddakavane (I), Pātalibhaddavane (Syā)

gocaraṁ gaṇhissāmī"ti. So Khadiravaniyaṁ āha "samma mā tvaṁ dukkhaṁ anubhavi, ahameva Khadiravane gocaraṁ gaṇhissāmī"ti.

Atha naṁ so "handa tvaṁ samma Simbalipālibhaddakādivane nissāre gocaraggahaṇakule jāto, Khadirā nāma jātasārā[1] thaddhā, mā te etaṁ ruccī"ti āha. Kandagalako "kiṁ dānāhaṁ na rukkhakoṭṭakayoniyaṁ nibbatto"ti tassa vacanaṁ anādiyitvā vegena gantvā khadirarukkhaṁ tuṇḍena pahari. Tavadevassa tuṇḍaṁ bhijji, akkhīni nikkhamanākārappattāni jātāni, sīsaṁ phalitaṁ. So khandhe patiṭṭhātuṁ asakkonto bhūmiyaṁ patitvā paṭhamaṁ gāthamāha—

119. "Ambho ko nāmayaṁ rukkho, sinnapatto sakaṇṭako.
Yattha ekappahārena, uttamaṅgaṁ vibhijjitan"ti.

Tattha **ambho ko nāmayaṁ rukkho**ti bho Khadiravaniya ko nāma ayaṁ rukkho. "Ko nāma so"tipi pāṭho. **Sinnapatto**ti[2] sukhumapatto. **Yattha ekappahārenā**ti yasmiṁ rukkhe ekeneva pahārena. **Uttamaṅgaṁ vibhijjitan**ti sīsaṁ bhinnaṁ, na kevalañca sīsaṁ, tuṇḍampi bhinnaṁ. So vedanāppattatāya[3] khadirarukkhaṁ "kiṁ rukkho nāmeso"ti jānituṁ asakkonto vedanāppatto hutvā imāya gāthāya vippalapi.

Taṁ vacanaṁ sutvā Khadiravaniyo dutiyaṁ gāthamāha—

120. "Acāri vatāyaṁ vitudaṁ vanāni, kaṭṭhaṅgarukkhesu asārakesu.
Athā'sadā khadiraṁ jātasāraṁ,
Yattha'bbhidā garuḷo uttamaṅgan"ti.

Tattha **acāri vatāyan**ti acari vata ayaṁ. **Vitudaṁ vanānī**ti nissārasimbalipālibhaddakavanāni vitudanto vijjhanto. **Kaṭṭhaṅgarukkhesū**ti vanakaṭṭhakoṭṭhāsesu rukkhesu. **Asārakesū**ti nissāresu Pālibhaddakasimbali-ādīsu. **Athā'sadā khadiraṁ jātasāran**ti atha potakakālato paṭṭhāya jātasāraṁ khadiraṁ sampāpuṇi. **Yattha'bbhidā garuḷo uttamaṅgan**ti **yattha'bbhidā**ti yasmiṁ khadire abhindi padālayi. **Garuḷo**ti sakuṇo. Sabbasakuṇānañhetaṁ sagāravasappatissa vacanaṁ.

1. Jātisārā (Ka) 2. Sīnapattoti (Sī), sītapattoti (I) 3. Vedanāmattatāya (Sī)

Iti naṁ Khadiravaniyo vatvā “bho Kandagalaka yattha tvaṁ uttamaṅgaṁ abhindi, khadiro nāmeso sārarukkho”ti āha. So tattheva jīvitakkhayaṁ pāpuṇi.

Satthā imaṁ dhammadesanaṁ āharitvā jātakaṁ samodhānesi “tadā Kandagalako Devadatto ahosi, Khadiravaniyo pana ahameva ahosin”ti.

Kandagalakajātakavaṇṇanā dasamā.

Nataṁdaḷhavaggo chaṭṭho.

Tassuddānaṁ

Bandhanāgāraṁ Keḷisīlaṁ, Khaṇḍaṁ Vīrakagaṅgeyyaṁ.
Kuruṅgamassakañceva, Susumārañca Kukkuṭaṁ.

Kandagalakanti te dasa.

---

7. Bīraṇathambhavagga

1. Somadattajātakavaṇṇanā (211)

Akāsi yogganti idaṁ Satthā Jetavane viharanto Lāḷudāyittheraṁ ārabbha kathesi. So hi dvinnaṁ tiṇṇaṁ janānaṁ antare ekavacanampi sampādetvā kathetuṁ na sakkoti, sārajjabahulo “aññaṁ kathessāmī”ti aññameva kathesi. Tassa taṁ pavattiṁ bhikkhū dhammasabhāyaṁ kathentā nisīdiṁsu. Satthā āgantvā “kāya nuttha bhikkhave etarahi kathāya sannisinnā”ti pucchitvā “imāya nāmā”ti vutte “na bhikkhave Lāḷudāyī idāneva sārajjabahulo, pubbepi sārajjabahuloyevā”ti vatvā atītaṁ āhari.

Atīte Bārāṇasiyaṁ Brahmadatte rajjaṁ kārente bodhisatto Kāsiraṭṭhe aññatarasmiṁ brāhmaṇakule nibbattitvā vayappatto Takkasilāyaṁ sippaṁ uggaṇhitvā puna gehaṁ āgantvā mātāpitūnaṁ duggatabhāvaṁ ñatvā “parihīnakulato seṭṭhikulaṁ patiṭṭhapessāmī”ti mātāpitaro

āpucchitvā Bārāṇasiṁ gantvā rājānaṁ upaṭṭhāsi. So raññā piyo ahosi manāpo. Athassa pituno dvīhiyeva goṇehi kasiṁ katvā jīvikaṁ kappentassa eko goṇo mato. So bodhisattaṁ upasaṅkamitvā "tāta eko goṇo mato, kasikammaṁ na pavattati, rājānaṁ ekaṁ goṇaṁ yācāhī"ti āha. Tāta na cirasseva me rājā diṭṭho, idāneva goṇaṁ yācituṁ na yuttaṁ, tumhe yācathāti. Tāta tvaṁ mayhaṁ sārajjabahulabhāvaṁ na jānāsi, ahañhi dvinnaṁ tiṇṇaṁ sammukhe kathaṁ sampādetuṁ na sakkomi. Sace ahaṁ rañño santikaṁ goṇaṁ yācituṁ gamissāmi, imampi datvā āgamissāmīti. Tāta yaṁ hoti, taṁ hotu, na sakkā mayā rājānaṁ yācituṁ, apica kho panāhaṁ tumhe yoggaṁ kāressāmīti. Tena hi sādhu maṁ yoggaṁ kārehīti.

Bodhisatto pitaraṁ ādāya bīraṇatthambhakasusānaṁ gantvā tattha tattha tiṇakalāpe bandhitvā "ayaṁ rājā, ayaṁ uparājā, ayaṁ senāpatī"ti nāmāni katvā paṭipāṭiyā pitu dassetvā "tāta tvaṁ rañño santikaṁ gantvā 'jayatu mahārājā'ti evaṁ imaṁ gāthaṁ vatvā goṇaṁ yāceyyāsī"ti gāthaṁ uggaṇhāpesi—

"Dve me goṇā mahārāja, yehi khettaṁ kasāmase.
Tesu eko mato deva, dutiyaṁ dehi khattiyā"ti.

Brāhmaṇo ekena saṁvaccharena imaṁ gāthaṁ paguṇaṁ katvā bodhisattaṁ āha "tāta Somadatta gāthā me paguṇā jātā, idāni ahaṁ yassa kassaci santike vattuṁ sakkomi, maṁ rañño santikaṁ nehī"ti. So "sādhu tātā"ti tathārūpaṁ paṇṇākāraṁ gāhāpetvā pitaraṁ rañño santikaṁ nesi. Brāhmaṇo "jayatu mahārājā"ti vatvā paṇṇākāraṁ adāsi. Rājā "ayaṁ te Somadatta brāhmaṇo kiṁ hotī"ti āha. Pitā me mahārājāti. Kenaṭṭhenāgatoti. Tasmiṁ khaṇe brāhmaṇo goṇayācanatthāya gāthaṁ vadanto—

"Dve me goṇā mahārāja, yehi khettaṁ kasāmase.
Tesu eko mato deva, dutiyaṁ gaṇha khattiyā"ti—āha.

Rājā brāhmaṇena virajjhitvā kathitabhāvaṁ ñatvā sitaṁ katvā "Somadatta tumhākaṁ gehe bahū maññe goṇā"ti āha. Tumhehi

dinnā bhavissanti mahārājāti. Rājā bodhisattassa tussitvā brāhmaṇassa soḷasa goṇe alaṅkārabhaṇḍake nivāsanagāmañcassa brahmadeyyaṁ datvā mahantena yasena brāhmaṇaṁ uyyojesi. Brāhmaṇo sabbasetasindhavayuttaṁ rathaṁ abhiruyha mahantena parivārena gāmaṁ agamāsi. Bodhisatto pitarā saddhiṁ rathe nisīditvā gacchanto "tāta ahaṁ tumhe sakalasaṁvaccharaṁ yoggaṁ kāresiṁ, sanniṭṭhānakāle pana tumhākaṁ goṇaṁ rañño adatthā"ti vatvā paṭhamaṁ gāthamāha—

121. "Akāsi yoggaṁ dhuva'mappamatto,
Saṁvaccharaṁ bīraṇathambhakasmiṁ.
Byākāsi saññaṁ parisaṁ vigayha,
Na niyyamo tāyati appapaññan"ti.

Tattha **akāsi yoggaṁ dhuva'mappamatto, saṁvaccharaṁ bīraṇathambhakasmin**ti tāta tvaṁ niccaṁ appamatto bīraṇatthambhamaye susāne yoggaṁ akāsi. **Byākāsi saññaṁ parisaṁ vigayhā**ti atha ca pana parisaṁ vigāhitvā taṁ saññaṁ vi-akāsi vikāraṁ āpādesi, parivattesīti[1] attho. **Na niyyamo tāyati appapaññan**ti appapaññaṁ nāma puggalaṁ niyyamo yoggāciṇṇaṁ caraṇaṁ[2] na tāyati na rakkhatīti.

Athassa vacanaṁ sutvā brāhmaṇo dutiyaṁ gāthamāha—

122. "Dvayaṁ yācanako tāta, Somadatta nigacchati.
Alābhaṁ dhanalābhaṁ vā, evaṁdhammā hi yācanā"ti.

Tattha **evaṁdhammā hi yācanā**ti yācanā hi evaṁsabhāvāti.

Satthā "na bhikkhave Lāḷudāyī idāneva sārajjabahulo, pubbepi sārajjabahuloyevā"ti vatvā imaṁ dhammadesanaṁ āharitvā jātakaṁ samodhānesi "tadā rājā Ānando, Somadattassa pitā Lāḷudāyī ahosi, Somadatto pana ahameva ahosin"ti.

Somadattajātakavaṇṇanā paṭhamā.

---

1. Parivattayīti (Sī, I)
2. Yoggaṁ ciṇṇacaraṇaṁ (Sī), yoggā ciṇṇacaraṇaṁ (I)

2. Ucchiṭṭhabhattajātakavaṇṇanā (212)

Añño uparimo vaṇṇoti idaṁ Satthā Jetavane viharanto purāṇadutiyikāpalobhanaṁ ārabbha kathesi. So hi bhikkhu Satthārā "saccaṁ kira tvaṁ bhikkhu ukkaṇṭhitosī"ti puṭṭho "saccan"ti vatvā "ko taṁ ukkaṇṭhāpesī"ti vutte "purāṇadutiyikā"ti āha. Atha naṁ Satthā "bhikkhu ayaṁ te itthī anatthakārikā, pubbepi attano jārassa ucchiṭṭhakaṁ bhojesī"ti vatvā atītaṁ āhari.

Atīte Bārāṇasiyaṁ Brahmadatte rajjaṁ kārente bodhisatto ekasmiṁ ṭhāne bhikkhaṁ caritvā jīvikakappake kapaṇe naṭakakule nibbattitvā vayappatto duggato durūpako hutvā bhikkhaṁ caritvā jīvikaṁ kappesi. Tadā Kāsiraṭṭhe ekasmiṁ gāmake ekassa brāhmaṇassa brāhmaṇī dussīlā pāpadhammā aticāraṁ carati. Athekadivasaṁ brāhmaṇe kenacideva karaṇīyena bahi gate tassā jāro taṁ khaṇaṁ oloketvā taṁ gehaṁ pāvisi. Sā tena saddhiṁ aticaritvā "muhuttaṁ accha, bhuñjitvāva gamissasī"ti bhattaṁ sampādetvā sūpabyañjanasampannaṁ uṇhabhattaṁ vaḍḍhetvā "tvaṁ bhuñjā"ti tassa datvā sayaṁ brāhmaṇassa āgamanaṁ olokayamānā dvāre aṭṭhāsi. Bodhisatto brāhmaṇiyā jārassa bhuñjanaṭṭhāne piṇḍaṁ paccāsīsanto aṭṭhāsi.

Tasmiṁ khaṇe brāhmaṇo gehābhimukho āgacchati. Brāhmaṇī taṁ āgacchantaṁ disvā vegena pavisitvā "uṭṭhehi, brāhmaṇo āgacchatī"ti jāraṁ koṭṭhe otāretvā brāhmaṇassa pavisitvā nisinnakāle phalakaṁ upanetvā hatthadhovanaṁ datvā itarena bhuttāvasiṭṭhassa sītabhattassa upari uṇhabhattaṁ vaḍḍhetvā brāhmaṇassa adāsi. So bhatte hatthaṁ otāretvā upari uṇhaṁ heṭṭhā ca bhattaṁ sītalaṁ disvā cintesi "iminā aññassa bhuttādhikena ucchiṭṭhabhattena bhavitabban"ti. So brāhmaṇiṁ pucchanto paṭhamaṁ gāthamāha—

123. "Añño uparimo vaṇṇo, añño vaṇṇo ca heṭṭhimo.
Brāhmaṇī tveva pucchāmi, kiṁ heṭṭhā kiñca upparī"ti.

Tattha **vaṇṇo**ti ākāro. Ayañhi uparimassa uṇhabhāvaṁ heṭṭhimassa ca sītabhāvaṁ pucchanto evamāha. **Kiṁ heṭṭhā kiñca upparī**ti

vuḍḍhitabhattena nāma upari sītalena, heṭṭhā uṇhena bhavitabbaṁ, idañca pana na tādisaṁ, tena taṁ pucchāmi "kena kāraṇena upari bhattaṁ uṇhaṁ, heṭṭhimaṁ sītalan"ti.

Brāhmaṇī attanā katakammassa uttānabhāvabhayena brāhmaṇe punappunaṁ kathentepi tuṇhīyeva ahosi. Tasmiṁ khaṇe Naṭaputtassa etadahosi "koṭṭhe nisīdāpitapāpapurisena jārena bhavitabbaṁ, iminā gehassāmikena, brāhmaṇī pana attanā katakammassa pākaṭabhāvabhayena kiñci na katheti, handāhaṁ imissā katakammaṁ pakāsetvā jārassa koṭṭhake nisīdāpitabhāvaṁ brāhmaṇassa kathemī"ti. So brāhmaṇassa gehā nikkhantakālato paṭṭhāya itarassa gehapavesanaṁ aticaraṇaṁ aggabhattabhuñjanaṁ brāhmaṇiyā dvāre ṭhatvā maggaṁ olokanaṁ itarassa koṭṭhe otāritabhāvanti sabbaṁ taṁ pavattiṁ ācikkhitvā dutiyaṁ gāthamāha—

124. "Ahaṁ naṭosmi bhaddante, bhikkhakosmi idhāgato.
Ayaṁ hi koṭṭhamotiṇṇo, ayaṁ so yaṁ gavesasī"ti.

Tattha **ahaṁ naṭosmi bhaddante**ti sāmi ahaṁ naṭajātiko. **Bhikkhakosmi idhāgato**ti svāhaṁ imaṁ ṭhānaṁ bhikkhako bhikkhaṁ pariyesamāno āgatosmi. **Ayaṁ hi koṭṭhamotiṇṇo**ti ayaṁ pana etissā jāro imaṁ bhattaṁ bhuñjanto tava bhayena koṭṭhaṁ otiṇṇo. **Ayaṁ so yaṁ gavesasī**ti yaṁ tvaṁ kassa nu kho iminā ucchiṭṭhakena bhavitabbanti gavesasi, ayaṁ so. Cūḷāya naṁ gahetvā koṭṭhā nīharitvā yathā na punevarūpaṁ pāpaṁ karoti, tathā assa satiṁ janehīti[1] vatvā pakkāmi. Brāhmaṇo ubhopi te yathā naṁ na punevarūpaṁ pāpaṁ karonti, tajjanapothanehi tathā sikkhāpetvā yathākammaṁ gato.

Satthā imaṁ dhammadesanaṁ āharitvā saccāni pakāsetvā jātakaṁ samodhānesi, saccapariyosāne ukkaṇṭhito bhikkhu sotāpattiphale patiṭṭhahi. Tadā brāhmaṇī purāṇadutiyikā ahosi, brāhmaṇo ukkaṇṭhito bhikkhu, Naṭaputto pana ahameva ahosinti.

Ucchiṭṭhabhattajātakavaṇṇanā dutiyā.

---

1. Tathā assa taṁ jānāhīti (Syā)

3. Bharujātakavaṇṇanā (213)

Isīna'mantaraṁ katvāti idaṁ Satthā Jetavane viharanto Kosalarājānaṁ ārabbha kathesi. Bhagavato hi bhikkhusaṁghassa ca lābhasakkāro mahā ahosi. Yathāha—

> "Tena kho pana samayena Bhagavā sakkato hoti garukato mānito pūjito apacito lābhī cīvarapiṇḍapātasenāsanagilānapaccayabhesajja-parikkhārānaṁ. Bhikkhusaṁghopi kho sakkato hoti -pa- parikkhārānaṁ. Aññatitthiyā pana paribbājakā asakkatā honti -pa- parikkhārānan"ti[1].

Te evaṁ parihīnalābhasakkārā ahorattaṁ guḷhasannipātaṁ katvā mantayanti "samaṇassa Gotamassa uppannakālato paṭṭhāya mayaṁ hatalābhasakkārā jātā, samaṇo Gotamo lābhaggayasaggappatto jāto, kena nu kho kāraṇenassa esā sampattī"ti. Tatreke evamāhaṁsu "samaṇo Gotamo sakalajambudīpassa uttamaṭṭhāne bhūmisīse vasati. Tenassa lābhassakkāro uppajjatī"ti, sesā "atthetaṁ kāraṇaṁ, mayampi Jetavanapiṭṭhe titthiyārāmaṁ kāremu, evaṁ lābhino bhavissāmā"ti āhaṁsu. Te sabbepi "evametan"ti sanniṭṭhānaṁ katvā "sacepi mayaṁ rañño anārocetvā ārāmaṁ kāressāma, bhikkhū vāressanti, lañjaṁ labhitvā abhijjanako nāma natthi, tasmā rañño lañjaṁ datvā ārāmaṭṭhānaṁ gaṇhissāmā"ti sammantetvā upaṭṭhāke yācitvā rañño satasahassaṁ datvā "mahārāja mayaṁ Jetavanapiṭṭhiyaṁ titthiyārāmaṁ karissāma, sace bhikkhū 'kātuṁ na dassāmā'ti tumhākaṁ ārocenti, nesaṁ paṭivacanaṁ na dātabban"ti āhaṁsu. Rājā lañjalobhena "sādhū"ti sampaṭicchi.

Titthiyā rājānaṁ saṅgaṇhitvā vaḍḍhakiṁ pakkosāpetvā kammaṁ paṭṭhapesuṁ, mahāsaddo ahosi. Satthā "ke panete Ānanda uccāsaddamahāsaddā"ti pucchi. Aññatitthiyā bhante Jetavanapiṭṭhiyaṁ titthiyārāmaṁ kārenti, tattheso saddoti. "Ānanda netaṁ ṭhānaṁ titthiyārāmassa anucchavikaṁ, titthiyā uccāsaddakāmā, na sakkā tehi

---

1. Khu 1. 89 piṭṭhe.

saddhiṁ vasitun"ti vatvā bhikkhusaṁghaṁ sannipātetvā "gacchatha bhikkhave rañño ācikkhitvā titthiyārāmakaraṇaṁ nivārethā"ti āha. Bhikkhusaṁgho gantvā rañño nivesanadvāre aṭṭhāsi. Rājā saṁghassa āgatabhāvaṁ sutvāpi[1] "titthiyārāmaṁ nissāya āgatā bhavissantī"ti lañjassa gahitattā "rājā gehe natthī"ti vadāpesi. Bhikkhū gantvā Satthu ārocesuṁ. Satthā "lañjaṁ nissāya evaṁ karotī"ti dve aggasāvake pesesi. Rājā tesampi āgatabhāvaṁ sutvā tatheva vadāpesi. Tepi āgantvā Satthu ārocesuṁ. Satthā "na idāni Sāriputta rājā gehe nisīdituṁ labhissati, bahi nikkhamissatī"ti punadivase pubbaṇhasamayaṁ nivāsetvā pattacīvaramādāya pañcahi bhikkhusatehi saddhiṁ rañño nivesanadvāraṁ agamāsi. Rājā sutvā pāsādā otaritvā pattaṁ gahetvā Satthāraṁ pavesetvā Buddhappamukhassa saṁghassa yāgukhajjakaṁ datvā Satthāraṁ vanditvā ekamantaṁ nisīdi. Satthā rañño ekaṁ pariyāyadhammadesanaṁ ārabhanto "mahārāja porāṇakarājāno lañjaṁ gahetvā sīlavante aññamaññaṁ kalahaṁ kāretvā attano raṭṭhassa assāmino hutvā mahāvināsaṁ pāpuṇiṁsū"ti vatvā tena yācito atītaṁ āhari.

Atīte Bharuraṭṭhe Bharurājā[2] nāma rajjaṁ kāresi. Tadā bodhisatto pañcābhiñño aṭṭhasamāpattilābhī gaṇasatthā tāpaso hutvā Himavantapadese ciraṁ vasitvā loṇambilasevanatthāya pañcasatatāpasaparivuto Himavantā otaritvā anupubbena Bharunagaraṁ patvā tattha piṇḍāya caritvā nagarā nikkhamitvā uttaradvāre sākhāviṭapasampannassa vaṭarukkhassa mūle nisīditvā bhattakiccaṁ katvā tattheva rukkhamūle vāsaṁ kappesi. Evaṁ tasmiṁ isigaṇe tattha vasante aḍḍhamāsaccayena añño gaṇasatthā pañcasataparivāro āgantvā nagare bhikkhāya caritvā nagarā nikkhamitvā dakkhiṇadvāre tādisasseva vaṭarukkhassa mūle nisīditvā bhattakiccaṁ katvā tattha rukkhamūle vāsaṁ kappesi. Iti te dvepi isigaṇā tattha yathābhirantaṁ viharitvā Himavantameva agamaṁsu.

Tesaṁ gatakāle dakkhiṇadvāre vaṭarukkho sukkho. Punavāre tesu āgacchantesu dakkhiṇadvāre vaṭarukkhavāsino paṭhamataraṁ āgantvā attano

1. Ñatvā (Ka) 2. Kururaṭṭhe Kururājā (Ka), Saṁ-Ṭṭha 3. 314 piṭṭhe passitabbaṁ.

vaṭarukkhassa sukkhabhāvaṁ ñatvā bhikkhāya caritvā nagarā nikkhamitvā uttaradvāre vaṭarukkhamūlaṁ gantvā bhattakiccaṁ katvā tattha vāsaṁ kappesuṁ. Itare pana isayo pacchā āgantvā nagare bhikkhāya caritvā attano rukkhamūlameva gantvā bhattakiccaṁ katvā vāsaṁ kappesuṁ. Te "na so tumhākaṁ rukkho, amhākaṁ rukkho"ti rukkhaṁ nissāya aññamaññaṁ kalahaṁ kariṁsu, kalaho mahā ahosi. Eke "amhākaṁ paṭhamaṁ vasitaṭṭhānaṁ tumhe na labhissathā"ti vadanti. Eke "mayaṁ imasmiṁ vāre paṭhamataraṁ idhāgatā, tumhe na labhissathā"ti vadanti. Iti te "mayaṁ sāmino, mayaṁ sāmino"ti kalahaṁ karontā rukkhamūlassatthāya rājakulaṁ agamaṁsu. Rājā paṭhamaṁ vuttha-isigaṇaññeva sāmikaṁ akāsi. Itare "na dāni mayaṁ imehi parājitāti attānaṁ vadāpessāmā"ti dibbacakkhunā oloketvā ekaṁ cakkavattiparibhogaṁ rathapañjaraṁ disvā āharitvā rañño lañjaṁ datvā "mahārāja amhepi sāmike karohī"ti āhaṁsu.

Rājā lañjaṁgahetvā "dvepi gaṇā vasantū"ti dvepi sāmike akāsi. Itare isayo tassa rathapañjarassa rathacakkāni nīharitvā lañjaṁ datvā "mahārāja amheyeva sāmike karohī"ti āhaṁsu. Rājā tathā akāsi. Isigaṇā "amhehi vatthukāme ca kilesakāme ca pahāya pabbajitehi rukkhamūlassa kāraṇā kalahaṁ karontehi lañjaṁ dadantehi ayuttaṁ katan"ti vippaṭisārino hutvā vegena palāyitvā Himavantameva agamaṁsu. Sakalabharuraṭṭhavāsino devatā ekato hutvā "sīlavante kalahaṁ karontena raññā ayuttaṁ katan"ti Bharurañño kujjhitvā tiyojanasatikaṁ Bharuraṭṭhaṁ samuddaṁ ubbattetvā araṭṭhamakaṁsu. Iti ekaṁ Bharurājānaṁ nissāya sakalaraṭṭhavāsinopi vināsaṁ pattāti.

Satthā imaṁ atītaṁ āharitvā abhisambuddho hutvā imā gāthā avoca—

125. "Isīna'mantaraṁ katvā, Bharurājāti me sutaṁ.
Ucchinno saha raṭṭhehi[1], sa rājā vibhavaṅgato.

126. Tasmā hi chandāgamanaṁ, nappasaṁsanti paṇḍitā.
Aduṭṭhacitto bhāseyya, giraṁ saccupasaṁhitan"ti.

---

1. Raṭṭhena (Sī, I)

Tattha **antaraṁ katvā**ti chandāgativasena vivaraṁ katvā. **Bharurājā**ti Bharuraṭṭhe[1] rājā. **Iti me sutan**ti iti mayā pubbe etaṁ sutaṁ. **Tasmā hi chandāgamanan**ti yasmā hi chandāgamanaṁ gantvā Bharurājā saha raṭṭhena ucchinno, tasmā chandāgamanaṁ paṇḍitā nappasaṁsanti. **Aduṭṭhacitto**ti kilesehi adūsitacitto hutvā. **Bhāseyya giraṁ saccupasaṁhitan**ti sabhāvanissitaṁ atthanissitaṁ kāraṇanissitameva giraṁ bhāseyya. Ye hi tattha Bharurañño lañjaṁ gaṇhantassa ayuttaṁ etanti paṭikkosantā saccupasaṁhitaṁ giraṁ bhāsiṁsu, tesaṁ ṭhitaṭṭhānaṁ Nāḷikeradīpe ajjāpi dīpakasahassaṁ paññāyatīti.

Satthā imaṁ dhammadesanaṁ āharitvā "mahārāja chandavasikena nāma na bhavitabbaṁ, dve pabbajitagaṇe kalahaṁ kāretuṁ na vaṭṭatī"ti vatvā jātakaṁ samodhānesi "ahaṁ tena samayena jeṭṭhaka-isi ahosin"ti, rājā Tathāgatassa bhattakiccaṁ katvā gatakāle manusse pesetvā titthiyārāmaṁ viddhaṁsāpesi, titthiyā appatiṭṭhā ahesuṁ.

Bharujātakavaṇṇanā tatiyā.

---

4. Puṇṇanadījātakavaṇṇanā (214)

Puṇṇaṁ nadinti idaṁ Satthā Jetavane viharanto paññāpāramiṁ ārabbha kathesi. Ekasmiñhi divase dhammasabhāyaṁ bhikkhū Tathāgatassa paññaṁ ārabbha kathaṁ samuṭṭhāpesuṁ "āvuso Sammāsambuddho mahāpañño puthupañño hāsapañño javanapañño tikkhapañño gambhīrapañño nibbedhikapañño upāyapaññāya samannāgato"ti. Satthā āgantvā "kāya nuttha bhikkhave etarahi kathāya sannisinnā"ti pucchitvā "imāya nāmā"ti vutte "na bhikkhave idāneva, pubbepi Tathāgato paññavā upāyakusaloyevā"ti vatvā atītaṁ āhari.

Atīte Bārāṇasiyaṁ Brahmadatte rajjaṁ kārente bodhisatto purohitakule nibbattitvā vayappatto Takkasilāyaṁ sabbasippāni uggaṇhitvā pitu accayena purohitaṭṭhānaṁ labhitvā Bārāṇasirañño

---

1. Kururājāti Kururaṭṭhe (Ka)

atthadhammānusāsako ahosi. Aparabhāge rājā paribhedakānaṁ kathaṁ gahetvā bodhisattassa kuddho "mā mama santike vasī"ti bodhisattaṁ Bārāṇasito pabbājesi. Bodhisatto puttadāraṁ gahetvā ekasmiṁ Kāsikagāmake vāsaṁ kappesi. Aparabhāge rājā tassa guṇaṁ saritvā "mayhaṁ kañci pesetvā ācariyaṁ pakkosituṁ na yuttaṁ, ekaṁ pana gāthaṁ bandhitvā paṇṇaṁ likhitvā kākamaṁsaṁ pacāpetvā paṇṇañca maṁsañca setavatthena paliveṭhetvā rājamuddikāya lañchetvā pesessāmi. Yadi paṇḍito bhavissati, paṇṇaṁ vācetvā kākamaṁsabhāvaṁ ñatvā āgamissati, no ce, nāgamissatī"ti "puṇṇaṁ nadin"ti imaṁ gāthaṁ paṇṇe likhi.

127. Puṇṇaṁ nadiṁ yena ca peyyamāhu,
Jātaṁ yavaṁ yena ca guyhamāhu.
Dūraṁ gataṁ yena ca avhayanti,
So tyā'gato handa ca bhuñja brāhmaṇāti.

Tattha **puṇṇaṁ nadiṁ yena ca peyyamāhū**ti kākapeyyā nadīti vadantā yena puṇṇaṁ nadiṁ kākapeyyamāhu[1], na hi apuṇṇā nadī "kākapeyyā"ti vuccati. Yadāpi nadītīre ṭhatvā gīvaṁ pasāretvā kākena pātuṁ sakkā hoti, tadā naṁ "kākapeyyā"ti vadanti. **Jātaṁ yavaṁ yena ca guyhamāhū**ti **yavan**ti desanāsīsamattaṁ, idha pana sabbampi jātaṁ uggataṁ sampannataruṇasassaṁ adhippetaṁ. Tañhi yadā anto paviṭṭhakākaṁ paṭicchādetuṁ sakkoti, tadā guyhatīti guyhaṁ. Kiṁ guyhati? Kākaṁ. Iti kākassa guyhaṁ kākaguyhanti taṁ vadamānā kākena guyhavacanassa kāraṇabhūtena "guyhan"ti vadanti. Tena vuttaṁ "yena ca guyhamāhū"ti. **Dūraṁ gataṁ yena ca avhayantī**ti dūraṁ gataṁ vippavutthaṁ piyapuggalaṁ yaṁ āgantvā nisinnaṁ[2] disvā sace itthannāmo āgacchati, vassa kākāti vā vassantaññeva vā sutvā "yathā kāko vassati, itthannāmo āgamissatī"ti evaṁ vadantā yena ca avhayanti kathenti mantenti, udāharantīti attho. **Sotyā'gato**ti so te ānīto. **Handa ca bhuñja brāhmaṇā**ti gaṇha brāhmaṇa bhuñjassu naṁ, khāda idaṁ kākamaṁsanti attho.

---

1. Peyyamāhu (Sī, I) 2. Nilīnaṁ (Sī, I)

Iti rājā imaṁ gāthaṁ paṇṇe likhitvā bodhisattassa pesesi. So paṇṇaṁ vācetvā "rājā maṁ daṭṭhukāmo"ti ñatvā dutiyaṁ gāthamāha—

128. "Yato maṁ saratī rājā, vāyasampi pahetave.
Haṁsā koñcā mayūrā ca, asatīyeva pāpiyā"ti.

Tattha **yato maṁ saratī rājā, vāyasampi pahetave**ti yadā rājā vāyasamaṁsaṁ labhitvā tampi pahetuṁ maṁ sarati. **Haṁsā koñcā mayūrā cā**ti yadā panassa ete haṁsādayo upanītā bhavissanti, etāni haṁsamaṁsādīni lacchati, tadā maṁ kasmā na sarissatīti attho. Aṭṭhakathāyaṁ pana "haṁsakoñcamayūrānan"ti pāṭho. So sundarataro, imesaṁ haṁsādīnaṁ maṁsaṁ labhitvā kasmā maṁ na sarissati, sarissatiyevāti attho[1]. **Asatīyeva pāpiyā**ti yaṁ vā taṁ vā labhitvā saraṇaṁ nāma sundaraṁ, lokasmiṁ pana asatiyeva pāpiyā, asatikaraṇaṁyeva hīnaṁ lāmakaṁ, tañca amhākaṁ rañño natthi. Sarati maṁ rājā, āgamanaṁ me paccāsīsati, tasmā gamissāmīti yānaṁ yojāpetvā gantvā rājānaṁ passi, rājā tussitvā purohitaṭṭhāneyeva patiṭṭhāpesi.

Satthā imaṁ dhammadesanaṁ āharitvā jātakaṁ samodhānesi "tadā rājā Ānando ahosi, purohito pana ahameva ahosin"ti.

Puṇṇanadījātakavaṇṇanā catutthā.

---

5. Kacchapajātakavaṇṇanā (215)

Avadhī vata attānanti idaṁ Satthā Jetavane viharanto Kokālikaṁ ārabbha kathesi. Vatthu **Mahātakkārijātake**[2] āvi bhavissati. Tadā pana Satthā "na bhikkhave Kokāliko idāneva vācāya hato, pubbepi vācāya hatoyevā"ti vatvā atītaṁ āhari.

Atīte Bārāṇasiyaṁ Brahmadatte rajjaṁ kārente bodhisatto amaccakule nibbattitvā vayappatto tassa atthadhammānusāsako ahosi. So pana rājā bahubhāṇī ahosi, tasmiṁ kathente

---

1. Na sarissatīti cevassa attho (Sī, I)
2. Khu 5. 68 piṭṭhe Jātake.

aññesaṁ vacanassa okāso nāma natthi. Bodhisatto tassa taṁ bahubhāṇitaṁ vāretukāmo[1] ekaṁ upāyaṁ upadhārento vicarati. Tasmiñca kāle Himavantapadese ekasmiṁ sare kacchapo vasati, dve haṁsapotakā gocarāya carantā tena saddhiṁ vissāsaṁ akaṁsu. Te daḷhavissāsikā hutvā ekadivasaṁ kacchapaṁ āhaṁsu "samma kacchapa amhākaṁ Himavante Cittakūṭapabbatatale Kañcanaguhāyaṁ vasanaṭṭhānaṁ ramaṇīyo padeso, gacchasi amhākaṁ saddhin"ti. Ahaṁ kinti katvā gamissāmīti. Mayaṁ taṁ gahetvā gamissāma, sace tvaṁ mukhaṁ rakkhituṁ sakkhissasi, kassaci kiñci na kathessasīti. Rakkhissāmi sāmi, gahetvā maṁ gacchathāti. Te "sādhū"ti vatvā ekaṁ daṇḍakaṁ kacchapena ḍaṁsāpetvā sayaṁ tassa ubho koṭiyo ḍaṁsitvā ākāsaṁ pakkhandiṁsu. Taṁ tathā haṁsehi nīyamānaṁ gāmadārakā disvā "dve haṁsā kacchapaṁ daṇḍakena harantī"ti āhaṁsu.

Kacchapo "yadi maṁ sahāyakā nenti, tumhākaṁ ettha kiṁ duṭṭhaceṭakā"ti vattukāmo haṁsānaṁ sīghavegatāya Bārāṇasinagare rājanivesanassa uparibhāgaṁ sampattakāle daṭṭhaṭṭhānato daṇḍakaṁ vissajjetvā ākāsaṅgaṇe patitvā dvebhāgo ahosi, "kacchapo ākāsato patitvā dvedhā bhinno"ti ekakolāhalaṁ ahosi. Rājā bodhisattaṁ ādāya amaccagaṇaparivuto taṁ ṭhānaṁ gantvā kacchapaṁ disvā bodhisattaṁ pucchi "paṇḍita kinti katvā esa patito"ti. Bodhisatto "cirapaṭikaṅkhohaṁ rājānaṁ ovaditukāmo upāyaṁ upadhārento carāmi, iminā kacchapena haṁsehi saddhiṁ vissāso kato bhavissati, tehi imaṁ 'Himavantaṁ nessāmā'ti daṇḍakaṁ ḍaṁsāpetvā ākāsaṁ pakkhantehi bhavitabbaṁ, atha iminā kassaci vacanaṁ sutvā arakkhitamukhatāya kiñci vattukāmena daṇḍakā vissaṭṭho bhavissati, evaṁ ākāsato patitvā jīvitakkhayaṁ patteneva bhavitabban"ti cintetvā "āma mahārāja atimukharā nāma apariyantavacanā evarūpaṁ dukkhaṁ pāpuṇantiyevā"ti vatvā imā gāthā avoca—

129. "Avadhī vata attānaṁ, kacchapo byāharaṁ giraṁ.
Suggahītasmiṁ kaṭṭhasmiṁ, vācāya sakiyā'vadhi.

---

1. Hāretukāmo (Sī, I)

130. Etampi disvā naravīriyaseṭṭha, vācaṁ pamuñce kusalaṁ nātivelaṁ.
Passasi bahubhāṇena, kacchapaṁ byasanaṁ gatan”ti.

Tattha **avadhī vatā**ti ghātesi vata. **Byāharan**ti byāharanto. **Suggahītasmiṁ kaṭṭhasmin**ti mukhena suṭṭhu ḍaṁsitvā gahite daṇḍake. **Vācāya sakiyā’vadhī**ti atimukharatāya akāle vācaṁ nicchārento daṭṭhaṭṭhānaṁ vissajjetvā tāya sakāya vācāya attānaṁ avadhi ghātesi. Evamesa jīvitakkhayaṁ patto, na aññathāti. **Etampi disvā**ti etampi kāraṇaṁ disvā. **Naravīriyaseṭṭhā**ti naresu vīriyena seṭṭha uttamavīriya rājavara. **Vācaṁ pamuñce kusalaṁ nātivelan**ti saccādipaṭisaṁyuttaṁ kusalameva paṇḍito puriso muñceyya nicchāreyya, tampi hitaṁ kālayuttaṁ, na ativelaṁ, atikkantakālaṁ apariyantavācaṁ na bhāseyya. **Passasī**ti nanu paccakkhato passasi. **Bahubhāṇenā**ti bahubhaṇanena. **Kacchapaṁ byasanaṁ gatan**ti etaṁ kacchapaṁ jīvitakkhayaṁ pattanti.

Rājā “maṁ sandhāya bhāsatī”ti ñatvā “amhe sandhāya kathesi paṇḍitā”ti āha. Bodhisatto “mahārāja tvaṁ vā hohi añño vā, yo koci pamāṇātikkantaṁ bhāsanto evarūpaṁ byasanaṁ pāpuṇātī”ti pākaṭaṁ katvā kathesi. Rājā tato paṭṭhāya viramitvā mandabhāṇī ahosi.

Satthā imaṁ dhammadesanaṁ āharitvā jātakaṁ samodhānesi “tadā kacchapo Kokāliko ahosi, dve haṁsapotakā dve mahātherā, rājā Ānando, amaccapaṇḍito pana ahameva ahosin”ti.

Kacchapajātakavaṇṇanā pañcamā.

---

6. Macchajātakavaṇṇanā (216)

Na mā’yamaggi tapatīti idaṁ Satthā Jetavane viharanto purāṇadutiyikāpalobhanaṁ ārabbha kathesi. Tañhi bhikkhuṁ Satthā “saccaṁ kira tvaṁ bhikkhu ukkaṇṭhitosī”ti pucchi. “Saccaṁ bhante”ti vutte “kena ukkaṇṭhāpitosī”ti puṭṭho “purāṇadutiyikāyā”ti āha. Atha naṁ Satthā “ayaṁ te bhikkhu itthī anatthakārikā, pubbepi tvaṁ etaṁ nissāya sūlena

vijjhitvā aṅgāresu pacitvā khāditabbataṁ patto paṇḍite nissāya jīvitaṁ alatthā"ti vatvā atītaṁ āhari.

Atīte Bārāṇasiyaṁ Brahmadatte rajjaṁ kārente bodhisatto tassa purohito ahosi. Athekadivasaṁ kevaṭṭā jāle laggaṁ macchaṁ uddharitvā uṇhavālukāpiṭṭhe ṭhapetvā "aṅgāresu naṁ pacitvā khādissāmā"ti sūlaṁ tacchiṁsu. Maccho macchiṁ ārabbha paridevamāno imā gāthā avoca—

131. "Na mā'yamaggi tapati, na sūlo sādhutacchito.
Yañca maṁ maññate macchī, aññaṁ so ratiyā gato.

132. So maṁ dahati rāgaggi, cittaṁ cūpatapeti maṁ.
Jālino muñcathā'yirā maṁ, na kāme haññate kvacī"ti.

Tattha **na mā'yamaggi tapatī**ti na maṁ ayaṁ aggi tapati, na tāpaṁ janeti, na socayatīti attho. **Na sūlo**ti ayaṁ sūlopi sādhutacchito maṁ na tapati, na me sokaṁ uppādeti. **Yañca maṁ maññate**ti yaṁ pana maṁ macchī evaṁ maññati "aññaṁ macchiṁ so pañcakāmaguṇaratiyā gato"ti, tadeva maṁ tapati socayati. **So maṁ dahatī**ti yo panesa rāgaggi, so maṁ dahati jhāpeti. **Cittaṁ cūpatapeti man**ti rāgasampayuttakaṁ mama cittameva ca maṁ upatāpeti kilameti viheṭheti. **Jālino**ti kevaṭṭe ālapati. Te hi jālassa atthitāya "jālino"ti vuccanti. **Muñcathā'yirā man**ti muñcatha maṁ sāminoti yācati. **Na kāme haññate kvacī**ti kāme patiṭṭhito[1] kāmena nīyamāno satto na kvaci haññati. Na hi taṁ tumhādisā hanituṁ anucchavikāti paridevati. Atha vā **kāme**ti hetuvacane bhummaṁ, kāmahetu macchiṁ anubandhamāno nāma na kvaci tumhādisehi haññatīti paridevati. Tasmiṁ khaṇe bodhisatto nadītīraṁ gato tassa macchassa paridevitasaddaṁ sutvā kevaṭṭe upasaṅkamitvā taṁ macchaṁ mocesi.

Satthā imaṁ dhammadesanaṁ āharitvā saccāni pakāsetvā jātakaṁ samodhānesi, saccapariyosāne ukkaṇṭhitabhikkhu sotāpattiphale

1. Patthito (Ka)

patiṭṭhahi. Tadā macchī purāṇadutiyikā ahosi, maccho ukkaṇṭhitabhikkhu, purohito pana ahameva ahosinti.

Macchajātakavaṇṇanā chaṭṭhā.

---

7. Seggujātakavaṇṇanā (217)

Sabbo lokoti idaṁ Satthā Jetavane viharanto ekaṁ Paṇṇika-upāsakaṁ ārabbha kathesi. Vatthu Ekakanipāte vitthāritameva. Idhāpi Satthā taṁ "kiṁ upāsaka cirassaṁ āgatosī"ti pucchi. Paṇṇika-upāsako "dhītā me bhante niccaṁ pahaṁsitamukhī, tamahaṁ vīmaṁsitvā ekassa kuladārakassa adāsiṁ, tattha itikattabbatāya tumhākaṁ dassanāya āgantuṁ okāsaṁ na labhin"ti āha. Atha naṁ Satthā "na kho upāsaka idānevesā sīlavatī, pubbepi sīlavatī, tvaṁ ca na idānevetaṁ vīmaṁsasi, pubbepi vīmaṁsiyevā"ti vatvā tena yācito atītaṁ āhari.

Atīte Bārāṇasiyaṁ Brahmadatte rajjaṁ kārente bodhisatto rukkhadevatā ahosi. Tadā ayameva Paṇṇika-upāsako "dhītaraṁ vīmaṁsissāmī"ti araññaṁ netvā kilesavasena icchanto viya hatthe gaṇhi. Atha naṁ paridevamānaṁ paṭhamagāthāya ajjhabhāsi—

133. "Sabbo loko attamano ahosi,
Akovidā gāmadhammassa seggu.
Komāri ko nāma tava'jja dhammo,
Yaṁ tvaṁ gahitā pavane parodasī"ti.

Tattha **sabbo loko attamano ahosī**ti amma sakalopi sattaloko etissā kāmasevanāya attamano jāto. **Akovidā gāmadhammassa seggū**ti **seggū**ti tassā nāmaṁ. Tena tvaṁ pana amma seggu akovidā gāmadhammassa, imasmiṁ gāmadhamme vasaladhamme akusalāsīti vuttaṁ hoti. **Komāri ko nāma**[1] **tava'jja dhammo**ti amma kumāri ko nāmesa[2] tava ajja sabhāvo. **Yaṁ tvaṁ gahitā pavane parodasī**ti tvaṁ[3] mayā imasmiṁ pavane santhavavasena hatthe gahitā

---

1. Komāriko nāma (Syā, I) 2. Kumāriko nāmesa (Syā, I) 3. Yaṁ (Sī)

parodasi na sampaṭicchasi, ko esa tava sabhāvo, kiṁ kumārikāyeva tvanti pucchati.

Taṁ sutvā kumārikā "āma tāta kumārikāyevāhaṁ, nāhaṁ methunadhammaṁ nāma jānāmī"ti vatvā paridevamānā dutiyaṁ gāthamāha—

134. "Yo dukkhaphuṭṭhāya bhaveyya tāṇaṁ,
So me pitā dubbhi vane karoti.
Sā kassa kandāmi vanassa majjhe,
Yo tāyitā so sahasaṁ karotī"ti.

Sā heṭṭhā kathitāyeva. Iti so Paṇṇiko tadā dhītaraṁ vīmaṁsitvā gehaṁ netvā kuladārakassa datvā yathākammaṁ gato.

Satthā imaṁ dhammadesanaṁ āharitvā saccāni pakāsetvā jātakaṁ samodhānesi, saccapariyosāne Paṇṇika-upāsako sotāpattiphale patiṭṭhahi. Tadā dhītā dhītāyeva, pitā pitāyeva ahosi, tassa kāraṇassa paccakkhakārikā rukkhadevatā pana ahameva ahosinti.

Seggujātakavaṇṇanā sattamā.

---

8. Kūṭavāṇijajātakavaṇṇanā (218)

Saṭhassa sāṭheyyamidanti idaṁ Satthā Jetavane viharanto ekaṁ kūṭavāṇijaṁ ārabbha kathesi. Sāvatthivāsino hi kūṭavāṇijo ca paṇḍitavāṇijo ca dve vāṇijā mittikā[1] hutvā pañca sakaṭasatāni bhaṇḍassa pūrāpetvā pubbantato aparantaṁ vicaramānā vohāraṁ katvā bahuṁ lābhaṁ labhitvā Sāvatthiṁ paccāgamiṁsu. Paṇḍitavāṇijo kūṭavāṇijaṁ āha "samma bhaṇḍaṁ bhājemā"ti. Kūṭavāṇijo "ayaṁ dīgharattaṁ dukkhaseyyāya dubbhojanena kilanto attano ghare nānaggarasaṁ bhattaṁ bhuñjitvā ajīrakena marissati, atha sabbampetaṁ bhaṇḍaṁ mayhameva bhavissatī"ti cintetvā "nakkhattaṁ na manāpaṁ, divaso na manāpo, sve

---

1. Pattikā (Sī, Syā, I)

jānissāmi, punadivase jānissāmī”ti kālaṁ khepeti. Atha naṁ paṇḍitavāṇijo nippīḷetvā bhājāpetvā gandhamālaṁ ādāya Satthu santikaṁ gantvā Satthāraṁ pūjetvā vanditvā ekamantaṁ nisīdi. Satthā “kadā āgatosī”ti pucchitvā “aḍḍhamāsamatto me bhante āgatassā”ti vatvā “atha kasmā evaṁ papañcaṁ katvā Buddhupaṭṭhānaṁ āgatosī”ti puṭṭho taṁ pavattiṁ ārocesi. Satthā “na kho upāsaka idāneva, pubbepesa kūṭavāṇijoyevā”ti vatvā tena yācito atītaṁ āhari.

Atīte Bārāṇasiyaṁ Brahmadatte rajjaṁ kārente bodhisatto amaccakule nibbattitvā vayappatto tassa vinicchayāmacco ahosi. Tadā gāmavāsī ca nagaravāsī ca dve vāṇijā mittā ahesuṁ. Gāmavāsī nagaravāsissa santike pañca phālasatāni ṭhapesi. So te phāle vikkiṇitvā mūlaṁ gahetvā phālānaṁ ṭhapitaṭṭhāne mūsikavaccaṁ ākiritvā ṭhapesi. Aparabhāge gāmavāsī āgantvā “phāle me dehī”ti āha. Kūṭavāṇijo “phālā te mūsikāhi khāditā”ti mūsikavaccaṁ dassesi. Itaro “khāditāva hontu, mūsikāhi khādite kiṁ sakkā kātun”ti nhānatthāya tassa puttaṁ ādāya gacchanto ekassa sahāyakassa gehe “imassa katthaci gantuṁ mā adatthā”ti vatvā antogabbhe nisīdāpetvā sayaṁ nhāyitvā kūṭavāṇijassa gehaṁ agamāsi. So “putto me kahan”ti āha. Samma tava puttaṁ tīre ṭhapetvā mama udake nimuggakāle eko kulalo āgantvā tava puttaṁ nakhapañjarena gahetvā ākāsaṁ pakkhanto, ahaṁ pāṇiṁ paharitvā viravitvā vāyamantopi mocetuṁ nāsakkhinti. Tvaṁ musā bhaṇasi, kulalā dārake gahetvā gantuṁ samatthā nāma natthīti. Samma hotu, ayuttepi honte[1] ahaṁ kiṁ karomi, kulaleneva te putto nītoti. So taṁ santajjetvā “are duṭṭhacora manussamāraka idāni taṁ vinicchayaṁ gantvā kaḍḍhāpessāmī”ti[2] nikkhami. So “mama[3] ruccanakameva karosī”ti teneva saddhiṁ vinicchayaṭṭhānaṁ agamāsi.

Kūṭavāṇijo bodhisattaṁ āha “ayaṁ sāmi mama puttaṁ gahetvā nhāyituṁ gato, ‘kahaṁ me putto’ti vutte ‘kulalena haṭo’ti āha,

1. Yuttopi hotu ayuttopi (Ka), yuttampi hotu, ayuttampi hotu (Syā)
2. Kathāpessāmīti (Ka)
3. Tava (Sī, I)

vinicchinatha me aḍḍan”ti. Bodhisatto “saccaṁ bhaṇe”ti itaraṁ pucchi. So āha “āma sāmi, ahaṁ taṁ ādāya gato, senena pahaṭabhāvo saccameva sāmī”ti. Kiṁ pana loke kulalā nāma dārake harantīti. Sāmi ahampi tumhe pucchāmi “kulalā dārake gahetvā ākāse gantuṁ na sakkonti, mūsikā pana ayaphāle khādantī”ti. Idaṁ kiṁ nāmāti. Sāmi mayā etassa ghare pañca phālasatāni ṭhapitāni, svāyaṁ “phālā te mūsikāhi khāditā”ti vatvā “idaṁ te phāle khāditamūsikānaṁ vaccan”ti vaccaṁ dasseti, sāmi mūsikā ce phāle khādanti, kulalāpi dārake harissanti. Sace na khādanti, senāpi taṁ na harissanti. Eso pana “phālā te mūsikāhi khāditā”ti vadati, tesaṁ khāditabhāvaṁ vā akhāditabhāvaṁ vā jānātha, aḍḍaṁ me vinicchinathāti. Bodhisatto “saṭhassa paṭisāṭheyyaṁ katvā jinissāmīti iminā cintitaṁ bhavissatī”ti ñatvā “suṭṭhu te cintitan”ti vatvā imā gāthā avoca—

135. “Saṭhassa sāṭheyyamidaṁ sucintitaṁ,
Paccoḍḍitaṁ paṭikūṭassa kūṭaṁ.
Phālaṁ ce khādeyyuṁ mūsikā,
Kasmā kumāraṁ kulalā na hareyyuṁ.

136. Kūṭassa hi santi kūṭakūṭā,
Bhavati cāpi nikatino nikatyā.
Dehi puttanaṭṭha phālanaṭṭhassa phālaṁ,
Mā te puttamahāsi phālanaṭṭho”ti.

Tattha **saṭhassā**ti saṭhabhāvena kerāṭikena “ekaṁ upāyaṁ katvā parasantakaṁ khādituṁ vaṭṭatī”ti saṭhassa. **Sāṭheyyamidaṁ sucintitan**ti idaṁ paṭisāṭheyyaṁ cintentena tayā suṭṭhu cintitaṁ. **Paccoḍḍitaṁ paṭikūṭassa kūṭan**ti kūṭassa puggalassa tayā paṭikūṭaṁ suṭṭhu paccoḍḍitaṁ, paṭibhāgaṁ katvā oḍḍitasadisameva katanti attho. **Phālaṁ ce khādeyyuṁ**[1] **mūsikā**ti yadi mūsikā phālaṁ khādeyyuṁ. **Kasmā kumāraṁ kulalā na hareyyun**ti mūsikāsu phāle khādantīsu kulalā kiṁkāraṇā kumāraṁ no hareyyuṁ.

---

1. Adeyyuṁ (Sī, Syā, I)

Kūṭassa hi santikūṭakūṭāti tvaṁ "ahameva mūsikāhi phāle khādāpitapuriso kūṭo"ti maññasi, tādisassa pana kūṭassa imasmiṁ loke bahū kūṭā santi, kūṭassa kūṭāti kūṭapaṭikūṭānaṁ etaṁ nāmaṁ, kūṭassa paṭikūṭā nāma santīti vuttaṁ hoti. **Bhavati cāpi nikatino nikatyā**ti nikatino nekatikassa vañcanakapuggalassa nikatyā aparo nikatikārako vañcanakapuriso bhavatiyeva. **Dehi puttanaṭṭha phālanaṭṭhassa phāla**nti ambho naṭṭhaputta purisa etassa naṭṭhaphālassa phālaṁ dehi. **Mā te puttamahāsi phālanaṭṭho**ti sace hissa phālaṁ na dassasi, puttaṁ te harissati, taṁ te[1] esa mā haratu, phālamassa dehīti. Demi sāmi, sace me puttaṁ detīti. Demi sāmi, sace me phāle detīti. Evaṁ naṭṭhaputto puttaṁ, naṭṭhaphālo ca phālaṁ paṭilabhitvā ubhopi yathākammaṁ gatā.

Satthā imaṁ dhammadesanaṁ āharitvā jātakaṁ samodhānesi "tadā kūṭavāṇijo idāni kūṭavāṇijova, paṇḍitavāṇijo paṇḍitavāṇijoyeva, vinicchayāmacco pana ahameva ahosin"ti.

Kūṭavāṇijajātakavaṇṇanā aṭṭhamā.

9. Garahitajātakavaṇṇanā (219)

Hiraññaṁ me suvaṇṇaṁ meti idaṁ Satthā Jetavane viharanto ekaṁ anabhiratiyā ukkaṇṭhitabhikkhuṁ ārabbha kathesi. Etassa hi paccekaṁ gahitaṁ ārammaṇaṁ nāma natthi, anabhirativāsaṁ vasantaṁ pana taṁ Satthu santikaṁ ānesuṁ. So Satthārā "saccaṁ kira tvaṁ bhikkhu ukkaṇṭhitosī"ti puṭṭho "saccan"ti vatvā "kiṁkāraṇā"ti vutte "kilesavasenā"ti āha. Atha naṁ Satthā "ayaṁ bhikkhu kileso nāma pubbe tiracchānehipi garahito, tvaṁ evarūpe sāsane pabbajito kasmā tiracchānehipi garahitakilesavasena ukkaṇṭhito"ti vatvā atītaṁ āhari.

Atīte Bārāṇasiyaṁ Brahmadatte rajjaṁ kārente bodhisatto Himavantapadese vānarayoniyaṁ nibbatti. Tamenaṁ eko vanacarako

1. Tañce (Sī)

gahetvā ānetvā rañño adāsi. So ciraṁ rājagehe vasamāno vattasampanno ahosi, manussaloke vattamānaṁ kiriyaṁ yebhuyyena aññāsi. Rājā tassa vatte pasīditvā vanacarakaṁ pakkosāpetvā "imaṁ vānaraṁ gahitaṭṭhāneyeva vissajjehī"ti āṇāpesi, so tathā akāsi. Vānaragaṇo bodhisattassa āgatabhāvaṁ ñatvā tassa dassanatthāya mahante pāsāṇapiṭṭhe sannipatitvā bodhisattena saddhiṁ sammodanīyaṁ kathaṁ katvā "samma kahaṁ ettakaṁ kālaṁ vutthosī"ti āha. Bārāṇasiyaṁ rājanivesaneti. Atha kathaṁ muttosīti. Rājā maṁ keḷimakkaṭaṁ katvā mama vatte pasanno maṁ vissajjesīti.

Atha naṁ te vānarā "manussaloke vattamānakiriyaṁ[1] nāma tumhe jānissatha, amhākampi tāva kathetha, sotukāmamhā"ti āhaṁsu. Mā maṁ manussānaṁ kiriyaṁ pucchathāti. Kathetha sotukāmamhāti. Bodhisattopi "manussā nāma khattiyāpi brāhmaṇāpi 'mayhaṁ mayhan'ti vadanti, hutvā abhāvaṭṭhena aniccataṁ na jānanti, suṇātha dāni tesaṁ andhabālānaṁ kāraṇan"ti vatvā imā gāthā avoca—

137. "Hiraññaṁ me suvaṇṇaṁ me, esā rattiṁ divā kathā.
Dummedhānaṁ manussānaṁ, ariyadhammaṁ apassataṁ.

138. Dve dve gahapatayo gehe, eko tattha amassuko.
Lambatthano veṇikato, atho aṅkitakaṇṇako.
Kīto dhanena bahunā, so taṁ vitudate janan"ti.

Tattha **hiraññaṁ me suvaṇṇaṁ me**ti desanāsīsamattametaṁ, iminā pana padadvayena dasavidhampi ratanaṁ sabbaṁ, pubbaṇṇāparaṇṇaṁ khettavatthuṁ dvipadacatuppadañca sabbaṁ dassento "idaṁ me idaṁ me"ti āha. **Esā rattiṁ divā kathā**ti esā manussānaṁ rattiñca divā ca niccakālaṁ kathā. Aññaṁ pana te "pañcakkhandhā aniccā"ti vā "hutvā na bhavantī"ti vā na jānanti, evameva paridevantā vicaranti. **Dummedhānan**ti appapaññānaṁ. **Ariyadhammaṁ apassatan**ti ariyānaṁ Buddhādīnaṁ dhammaṁ, ariyaṁ vā niddosaṁ navavidhaṁ lokuttaradhammaṁ apassantānaṁ esāva kathā. Aññā pana "aniccaṁ vā dukkhaṁ vā"ti tesaṁ kathā nāma natthi.

1. Vattanakiriyaṁ (Sī, I), manussānaṁ kiriyaṁ (Ka)

Gahapatayoti gehe adhipatibhūtā. **Eko tatthā**ti tesu dvīsu gharasāmikesu "eko"ti mātugāmaṁ sandhāya vadati. Tattha **veṇikato**ti kataveṇī, nānappakārena saṇṭhāpitakesakalāpoti attho. **Atho aṅkitakaṇṇako**ti atha sveva viddhakaṇṇo chiddakaṇṇoti lambakaṇṇataṁ sandhāyāha. **Kīto dhanena bahunā**ti so panesa amassuko lambatthano veṇikato aṅkitakaṇṇo mātāpitūnaṁ bahuṁ dhanaṁ datvā kīto, maṇḍetvā pasādhetvā yānaṁ āropetvā mahantena parivārena gharaṁ ānīto. **So taṁ vitudate jana**nti so gahapati āgatakālato paṭṭhāya tasmiṁ gehe dāsakammakarādibhedaṁ janaṁ "are duṭṭhadāsa duṭṭhadāsi imaṁ na karosī"ti mukhasattīhi vitudati, sāmiko viya hutvā mahājanaṁ vicāreti. Evaṁ tāva "manussaloke ativiya ayuttan"ti manussalokaṁ garahi.

Taṁ sutvā sabbe vānarā "mā kathetha, mā kathetha, asotabbayuttakaṁ assumhā"ti ubhohi hatthehi kaṇṇe daḷhaṁ pidahiṁsu. "Imasmiṁ ṭhāne amhehi idaṁ ayuttaṁ sutan"ti taṁ ṭhanampi garahitvā aññattha agamaṁsu. So piṭṭhipāsāṇo garahitapiṭṭhipāsāṇoyeva kira nāma jāto.

Satthā imaṁ dhammadesanaṁ āharitvā saccāni pākāsetvā jātakaṁ samodhānesi, saccapariyosāne so bhikkhu sotāpattiphale patiṭṭhahi. Tadā vānaragaṇo Buddhaparisā ahosi, Vānarindo pana ahameva ahosinti.

Garahitajātakavaṇṇanā navamā.

---

10. Dhammadhajajātakavaṇṇanā (220)

Sukhaṁ jīvitarūposīti idaṁ Satthā Veḷuvane viharanto Devadattassa vadhāya parisakkanaṁ ārabbha kathesi. Tadā hi Satthā "na bhikkhave idāneva, pubbepi Devadatto mayhaṁ vadhāya parisakkiyeva, santāsamattampi pana kātuṁ nāsakkhī"ti vatvā atītaṁ āhari.

Atīte Bārāṇasiyaṁ Yasapāṇi[1] nāma rājā rajjaṁ kāresi, Kāḷako nāmassa senāpati ahosi. Tadā bodhisatto tasseva purohito ahosi nāmena Dhammadhajo nāma, rañño pana sīsappasādhanakappako Chattapāṇi nāma. Rājā dhammena rajjaṁ kāreti, senāpati panassa vinicchayaṁ karonto lañjaṁ khādati parapiṭṭhimaṁsiko, lañjaṁ gahetvā assāmike sāmike karoti. Athekadivasaṁ vinicchaye parājito manusso bāhā paggayha kandanto vinicchayā nikkhanto rājupaṭṭhānaṁ gacchantaṁ bodhisattaṁ disvā tassa pādesu patitvā "tumhādisesu nāma sāmi rañño atthañca dhammañca anusāsantesu Kāḷakasenāpati lañjaṁ gahetvā assāmike sāmike karotī"ti attano parājitabhāvaṁ bodhisattassa kathesi. Bodhisatto kāruññaṁ uppādetvā "ehi bhaṇe, aḍḍaṁ te vinicchinissāmī"ti taṁ gahetvā vinicchayaṭṭhānaṁ agamāsi. Mahājano sannipati, bodhisatto taṁ aḍḍaṁ paṭivinicchinitvā sāmikaññeva sāmikaṁ akāsi.

Mahājano sādhukāraṁ adāsi, so saddo mahā ahosi. Rājā taṁ sutvā "kiṁ saddo nāmeso"ti pucchi. Deva Dhammadhajapaṇḍitena dubbinicchito aḍḍo suvinicchito, tatresa sādhukārasaddoti. Rājā tuṭṭho bodhisattaṁ pakkosāpetvā "aḍḍo kira te ācariya vinicchito"ti pucchi. "Āma mahārāja, Kāḷakena dubbinicchitaṁ aḍḍaṁ vinicchinin"ti vutte "ito dāni paṭṭhāya tumheva aḍḍaṁ vinicchinatha, mayhañca kaṇṇasukhaṁ bhavissati lokassa ca vuḍḍhī"ti vatvā anicchantampi taṁ "sattānuddayāya vinicchaye nisīdathā"ti yācitvā sampaṭicchāpesi. Tato paṭṭhāya bodhisatto vinicchaye nisīdati, sāmikeyeva sāmike karoti.

Kāḷako tato paṭṭhāya lañjaṁ alabhanto lābhato parihāyitvā bodhisattassa āghātaṁ bandhitvā "mahārāja Dhammadhajapaṇḍito tava rajjaṁ patthetī"ti bodhisattaṁ rañño antare paribhindi. Rājā asaddahanto "mā evaṁ avacā"ti paṭikkhipitvā puna tena "sace me na saddahatha, tassāgamanakāle vātapānena oloketha. Athānena sakalanagarassa attano hatthe katabhāvaṁ passissathā"ti vutte rājā tassa aḍḍakārakaparisaṁ disvā "etasseva parisā"ti saññāya bhijjitvā "kiṁ

---

1. Pāyāsapāṇi (Sī)

karoma senāpatī”ti pucchi. Deva etaṁ māretuṁ vaṭṭatīti. Oḷārikadosaṁ apassantā kathaṁ māressāmāti. Attheko upāyoti. Katarūpāyoti. Asayhamassa kammaṁ āropetvā[1] taṁ kātuṁ asakkontaṁ taṁ tena dosena māressāmāti. Kiṁ pana asayhakammanti. Mahārāja uyyānaṁ nāma sārabhūmiyaṁ ropitaṁ paṭijaggiyamānaṁ tīhi catūhi[2] saṁvaccharehi phalaṁ deti. Tumhe taṁ pakkosāpetvā “sve uyyānaṁ kīḷissāma, uyyānaṁ me māpehī”ti vadatha, so māpetuṁ na sakkhissati. Atha naṁ tasmiṁ dose māressāmāti.

Rājā bodhisattaṁ āmantetvā paṇḍita mayhaṁ purāṇa-uyyāne ciraṁ kīḷimha, idāni nava-uyyāne kīḷitukāmamha, sve kīḷissāma, uyyānaṁ no māpehi, sace māpetuṁ na sakkhissasi, jīvitaṁ te natthīti. Bodhisatto “Kāḷakena lañjaṁ alabhamānena rājā antare paribhinno bhavissatī”ti ñatvā “sakkonto jānissāmi mahārājā”ti vatvā gehaṁ gantvā subhojanaṁ bhuñjitvā cintayamāno sayane nipajji, Sakkassa bhavanaṁ uṇhākāraṁ dassesi. Sakko āvajjento bodhisattassa cittaṁ ñatvā vegenāgantvā sirigabbhaṁ pavisitvā ākāse ṭhatvā “kiṁ cintesi paṇḍitā”ti pucchi. Kosi tvanti. Sakkohamasmīti. Rājā maṁ uyyānaṁ māpehīti āha, taṁ cintemīti. Paṇḍita mā cintayi, ahaṁ te Nandanavanacittalatāvanasadisaṁ uyyānaṁ māpessāmi, katarasmiṁ ṭhāne māpemīti. Asukaṭṭhāne māpehīti. Sakko māpetvā devapurameva gato.

Punadivase bodhisatto uyyānaṁ paccakkhato disvā gantvā rañño ārocesi “niṭṭhitaṁ te mahārāja uyyānaṁ, kīḷassū”ti. Rājā gantvā aṭṭhārasahatthena manosilāvaṇṇena pākārena parikkhittaṁ dvāraṭṭālakasampannaṁ pupphaphalabhārabharitanānārukkhapaṭimaṇḍitaṁ uyyānaṁ disvā Kāḷakaṁ pucchi “paṇḍitena amhākaṁ vacanaṁ kataṁ, idāni kiṁ karomā”ti. Mahārāja ekarattena uyyānaṁ māpetuṁ sakkonto rajjaṁ gahetuṁ kiṁ na sakkotīti. Idāni kiṁ karomāti. Aparampi naṁ asayhakammaṁ kāremāti. Kiṁ kammaṁ nāmāti. Sattaratanamayaṁ pokkharaṇiṁ māpemāti. Rājā “sādhū”ti bodhisattaṁ āmantetvā “ācariya uyyānaṁ tāva te

1. Ārocetvā (Sī, I)

2. Dvīhi catūhi (Sī, I)

māpitaṁ, etassa pana anucchavikaṁ sattaratanamayaṁ pokkharaṇiṁ māpehi. Sace māpetuṁ na sakkhissasi, jīvitaṁ te natthī”ti āha. Bodhisatto “sādhu mahārāja, sakkonto māpessāmī”ti-āha. Athassa Sakko pokkharaṇiṁ māpesi sobhaggappattaṁ satatitthaṁ sahassavaṅkaṁ pañcavaṇṇapadumasañchannaṁ Nandanapokkharaṇisadisaṁ.

Punadivase bodhisatto tampi paccakkhaṁ katvā rañño ārocesi “māpitā deva pokkharaṇī”ti. Rājā tampidisvā “idāni kiṁ karomā”ti Kāḷakaṁ pucchi. Uyyānassa anucchavikaṁ gehaṁ māpetuṁ āṇāpehi devāti. Rājā bodhisattaṁ āmantetvā “idāni ācariya imassa uyyānassa ceva pokkharaṇiyā ca anucchavikaṁ sabbadantamayaṁ gehaṁ māpehi, no ce māpessasi, jīvitaṁ te natthī”ti āha. Athassa Sakko gehampi māpesi. Bodhisatto punadivase tampi paccakkhaṁ katvā rañño ārocesi. Rājā tampi disvā “idāni kiṁ karomā”ti Kāḷakaṁ pucchi. “Gehassa anucchavikaṁ maṇiṁ māpetuṁ āṇāpehi mahārājā”ti āha. Rājā bodhisattaṁ āmantetvā “paṇḍita imassa dantamayagehassa anucchavikaṁ maṇiṁ māpehi, maṇi-ālokena vicarissāma. Sace māpetuṁ na sakkosi, jīvitaṁ te natthī”ti āha. Athassa Sakko maṇimpi māpesi.

Bodhisatto punadivase taṁ paccakkhaṁ katvā rañño ārocesi. Rājā tampi disvā “idāni kiṁ karissāmā”ti Kāḷakaṁ pucchi. Mahārāja Dhammadhajabrāhmaṇassa icchiticchitadāyikā devatā atthi maññe, idāni yaṁ devatāpi māpetuṁ na sakkoti, taṁ āṇāpehi. Caturaṅgasamannāgataṁ nāma manussaṁ devatāpi māpetuṁ na sakkoti, tasmā “caturaṅgasamannāgataṁ me uyyānapālaṁ māpehī”ti taṁ vadāhīti. Rājā bodhisattaṁ āmantetvā “ācariya tayā amhākaṁ uyyānaṁ, pokkharaṇī, dantamayapāsādo, tassa ālokakaraṇatthāya maṇiratanañca māpitaṁ, idāni me uyyānarakkhakaṁ caturaṅgasamannāgataṁ uyyānapālaṁ māpehi, no ce māpessasi, jīvitaṁ te natthī”ti āha. Bodhisatto “hotu, labhamāno jānissāmī”ti gehaṁ gantvā subhojanaṁ bhuñjitvā nipanno paccūsakāle pabujjhitvā sayanapīṭhe nisinno cintesi “Sakko devarājā yaṁ attanā sakkā māpetuṁ, taṁ māpesi, caturaṅgasamannāgataṁ pana uyyānapālaṁ na sakkā māpetuṁ, evaṁ

sante paresaṁ hatthe maraṇato araññe anāthamaraṇameva varataran”ti. So kassaci anārocetvā pāsādā otaritvā aggadvāreneva nagarā nikkhamitvā araññaṁ pavisitvā aññatarasmiṁ rukkhamūle sataṁ dhammaṁ āvajjamāno nisīdi.

Sakko taṁ kāraṇaṁ ñatvā vanacarako viya hutvā bodhisattaṁ upasaṅkamitvā “brāhmaṇa tvaṁ sukhumālo, adiṭṭhapubbadukkharūpo[1] viya imaṁ araññaṁ pavisitvā kiṁ karonto nisinnosī”ti imamatthaṁ pucchanto paṭhamaṁ gāthamāha—

139. “Sukhaṁ jīvitarūposi, raṭṭhā vivanamāgato.
So ekako rukkhamūle[2], kapaṇo viya jhāyasī”ti.

Tattha **sukhaṁ jīvitarūposī**ti tvaṁ sukhena jīvitasadiso sukhedhito sukhaparihato viya. **Raṭṭhā**ti ākiṇṇamanussaṭṭhānā. **Vivanamāgato**ti nirudakaṭṭhānaṁ araññaṁ paviṭṭho. **Rukkhamūle**ti rukkhasamīpe. **Kapaṇo viya jhāyasī**ti kapaṇo viya ekako nisinno jhāyasi pajjhāyasi, kiṁ nāmetaṁ cintesīti pucchi.

Taṁ sutvā bodhisatto dutiyaṁ gāthamāha—

140. “Sukhaṁ jīvitarūposmi, raṭṭhā vivanamāgato.
So ekako rukkhamūle[2], kapaṇo viya jhāyāmi.
Sataṁ dhammaṁ anussaran”ti.

Tattha **sataṁ dhammaṁ anussaran**ti samma saccametaṁ, ahaṁ sukhaṁ jīvitarūpo raṭṭhā ca vivanamāgato, sohaṁ ekakova imasmiṁ rukkhamūle nisīditvā kapaṇo viya jhāyāmi. Yaṁ pana vadesi “kiṁ nāmetaṁ cintesī”ti, taṁ te pavedemi “sataṁ dhamman”ti. Ahañhi[3] sataṁ dhammaṁ anussaranto idha nisinno. **Sataṁ dhamman**ti Buddhapaccekabuddhabuddhasāvakānaṁ sataṁ sappurisānaṁ paṇḍitānaṁ dhammaṁ. Lābho alābho yaso ayaso nindā pasaṁsā sukhaṁ dukkhanti ayañhi aṭṭhavidho lokadhammo. Iminā pana abbhāhatā santo na kampanti na pavedhenti, ayamettha akampanasaṅkhāto sataṁ dhammo imaṁ anussaranto nisinnomhīti dīpeti.

---

1. Abhidukkharūpo (Ka)
2. Araññasmiṁ rukkhamūle (Sī, Syā, I)
3. Taṁ te pavedemi. Ahañhi (Sī)

Atha naṁ Sakko evaṁsante brāhmaṇa imasmiṁ ṭhāne kasmā nisinnosīti. Rājā caturaṅgasamannāgataṁ uyyānapālaṁ āharāpeti, tādisaṁ na sakkomi laddhuṁ, sohaṁ "kiṁ me parassa hatthe maraṇena, araññaṁ pavisitvā anāthamaraṇaṁ marissāmī"ti cintetvā idhāgantvā nisinnoti. Brāhmaṇa ahaṁ Sakko devarājā, mayā te uyyānādīni māpitāni, caturaṅgasamannāgataṁ uyyānapālaṁ māpetuṁ na sakkā, tumhākaṁ rañño sīsappasādhanakappako Chattapāṇi nāma, so caturaṅgasamannāgato, caturaṅgasamannāgatena uyyānapālena atthe sati etaṁ kappakaṁ uyyānapālaṁ kātuṁ vadehīti. Iti sakko bodhisattassa ovādaṁ datvā "mā bhāyī"ti samassāsetvā attano devapurameva gato.

Bodhisatto gehaṁ gantvā bhuttapātarāso rājadvāraṁ gantvā Chattapāṇimpi tattheva disvā hatthe gahetvā "tvaṁ kira samma Chattapāṇi caturaṅgasamannāgatosī"ti pucchitvā "ko te mayhaṁ caturaṅgasamannāgatabhāvaṁ ācikkhī"ti vutte "Sakko devarājā"ti vatvā "kiṁkaraṇā ācikkhī"ti puṭṭho "iminā nāma kāraṇenā"ti sabbaṁ ācikkhi. So "āma ahaṁ caturaṅgasamannāgato"ti āha. Atha naṁ bodhisatto hatthe gahetvāva rañño santikaṁ gantvā "ayaṁ mahārāja Chattapāṇi caturaṅgasamannāgato, caturaṅgasamannāgatena uyyānapālena atthe sati imaṁ uyyānapālaṁ karothā"ti āha. Atha naṁ rājā "tvaṁ kira caturaṅgasamannāgatosī"ti pucchi. Āma mahārājāti. Katamehi caturaṅgehi samannāgatosīti.

Anusūyako ahaṁ deva, amajjapāyako ahaṁ.
Nisnehako ahaṁ deva, akkodhanaṁ adhiṭṭhitoti.

Mayhañhi mahārāja usūyā nāma natthi, majjaṁ me na pivitapubbaṁ, paresu me sneho vā kodho vā na bhūtapubbo. Imehi catūhi aṅgehi samannāgatomhīti.

Atha naṁ rājā bho Chattapāṇi "anusūyakosmī"ti vadasīti. Āma deva anusūyakomhīti. Kiṁ ārammaṇaṁ disvā anusūyako jātosīti. Suṇāhi devāti attano anusūyakakāraṇaṁ kathento imaṁ gāthamāha—

"Itthiyā kāraṇā rāja, bandhāpesiṁ purohitaṁ.
So maṁ atthe nivedesi[1], tasmāhaṁ anusūyako"ti.

Tassattho—ahaṁ deva pubbe imasmiṁyeva Bārāṇasinagare tādisova rājā hutvā itthiyā kāraṇā purohitaṁ bandhāpesiṁ.

"Abaddhā tattha bajjhanti, yattha bālā pabhāsare.
Baddhāpi tattha muccanti, yattha dhīrā pabhāsare"ti[2]—

imasmiñhi jātake āgatanayeneva ekasmiṁ kāle ayaṁ Chattapāṇi rājā hutvā catusaṭṭhiyā pādamūlikehi saddhiṁ sampadussitvā bodhisattaṁ attano manorathaṁ apūrentaṁ nāsetukāmāya deviyā paribhinno bandhāpesi. Tadā naṁ bandhitvā ānīto bodhisatto yathābhūtaṁ deviyā dosaṁ āropetvā[3] sayaṁ mutto raññā bandhāpite sabbepi te pādamūlike mocetvā "etesañca deviyā ca aparādhaṁ khamatha mahārājā"ti ovadi. Sabbaṁ heṭṭhā vuttanayeneva vitthārato veditabbaṁ. Taṁ sandhāyāha—

"Itthiyā kāraṇā rāja, bandhāpesiṁ purohitaṁ.
So maṁ atthe nivedesi, tasmāhaṁ anusūyako"ti.

Tadā pana sohaṁ cintesiṁ "ahaṁ soḷasa sahassa-itthiyo pahāya etaṁ ekameva kilesavasena saṅgaṇhantopi santappetuṁ nāsakkhiṁ, evaṁ duppūraṇīyānaṁ itthīnaṁ kujjhanaṁ nāma nivatthavatthe kilissante 'kasmā kilissasī'ti kujjhanasadisaṁ hoti, bhuttabhatte gūthabhāvaṁ āpajjante 'kasmā etaṁ sabhāvaṁ āpajjasī'ti kujjhanasadisaṁ hoti[4]. 'Ito dāni paṭṭhāya yāva arahattaṁ na pāpuṇāmi, tāva kilesaṁ nissāya mayi usūyā mā uppajjatū"ti adhiṭṭhahiṁ. Tato paṭṭhāya anusūyako jāto. Idaṁ sandhāya "tasmāhaṁ anusūyako"ti āha.

Atha naṁ rājā "samma Chattapāṇi kiṁ ārammaṇaṁ disvā amajjapo jātosī"ti pucchi. So taṁ kāraṇaṁ ācikkhanto imaṁ gāthamāha—

---

1. Nivesesi (Sī, Syā, I)
2. Khu 5. 28 piṭṭhe.
3. Ārocetvā (Sī, Syā, I)
4. Kujjhanasadisaṁ viya hoti (I)

"Matto ahaṁ mahārāja, puttamaṁsāni khādayiṁ.
Tassa sokenahaṁ phuṭṭho, majjapānaṁ vivajjayin"ti.

Ahaṁ mahārāja pubbe tādiso Bārāṇasirājā hutvā majjena vinā vattituṁ nāsakkhiṁ, amaṁsakabhattampi bhuñjituṁ nāsakkhiṁ. Nagare uposathadivasesu māghāto hoti, bhattakārako pakkhassa terasiyaññeva maṁsaṁ gahetvā ṭhapesi, taṁ dunnikkhittaṁ sunakhā khādiṁsu. Bhattakārako uposathadivase maṁsaṁ alabhitvā rañño nānaggarasabhojanaṁ pacitvā pāsādaṁ āropetvā upanāmetuṁ asakkonto deviṁ upasaṅkamitvā "devi ajja me maṁsaṁ na laddhaṁ, amaṁsakabhojanaṁ nāma upanāmetuṁ na sakkomi, kinti karomī"ti āha. Tāta mayhaṁ putto raññā piyo manāpo, puttaṁ me disvā rājā tameva cumbanto parissajanto attano atthibhāvampi na jānāti, ahaṁ puttaṁ maṇḍetvā rañño ūrumhi nisīdāpeyyaṁ, rañño puttena saddhiṁ kīḷanakāle tvaṁ bhattaṁ upaneyyāsīti. Sā evaṁ vatvā attano puttaṁ alaṅkatābharaṇaṁ[1] maṇḍetvā rañño ūrumhi nisīdāpesi. Rañño puttena saddhiṁ kīḷanakāle bhattakārako bhattaṁ upanāmesi. Rājā surāmadamatto pātiyaṁ[2] maṁsaṁ adisvā "maṁsaṁ kahan"ti pucchitvā "ajja deva uposathadivasaṁ māghātatāya[3] maṁsaṁ na laddhan"ti vutte "mayhaṁ maṁsaṁ nāma dullabhan"ti vatvā ūrumhi nisinnassa piyaputtassa gīvaṁ vaṭṭetvā[4] jīvitakkhayaṁ pāpetvā bhattakārakassa purato khipitvā "vegena sampādetvā āharā"ti āha. Bhattakārako tathā akāsi, rājā puttamaṁsena bhattaṁ bhuñji. Rañño bhayena ekopi kandituṁ vā rodituṁ vā kathetuṁ vā samattho nāma nāhosi.

Rājā bhuñjitvā sayanapiṭṭhe niddaṁ upagantvā paccūsakāle pabujjhitvā vigatamado "puttaṁ me ānethā"ti āha. Tasmiṁ kāle devī kandamānā pādamūle pati. "Kiṁ bhadde"ti ca vutte "deva hiyyo te puttaṁ māretvā puttamaṁsena bhattaṁ bhuttan"ti āha. Rājā puttasokena roditvā kanditvā "idaṁ me dukkhaṁ surāpānaṁ nissāya uppannan"ti surāpāne dosaṁ disvā "ito paṭṭhāya yāva arahattaṁ na pāpuṇāmi, tāva evarūpaṁ

1. Lalitadārakaṁ (Sī, I), pilandhanakumāraṁ (Syā) 2. Pākiyaṁ (Sī)
3. Uposathamāghātatāya (Sī), uposathe māghātatāya (Syā, I)
4. Vaḷetvā (Sī, I), pīḷetvā (Ka)

vināsakārakaṁ suraṁ nāma na pivissāmī”ti paṁsuṁ gahetvā mukhaṁ puñchitvā adhiṭṭhāsi. Tato paṭṭhāya majjaṁ nāma na piviṁ. Imamatthaṁ sandhāya “matto ahaṁ mahārājā”ti imaṁ gāthamāha.

Atha naṁ rājā “kiṁ pana samma Chattapāṇi ārammaṇaṁ disvā nisneho jātosī”ti pucchi. So taṁ kāraṇaṁ ācikkhanto imaṁ gāthamāha—

“Kitavāso nāmahaṁ rāja, putto paccekabodhi me.
Pattaṁ bhinditvā cavito, nisneho tassa kāraṇā”ti.

Mahārāja pubbe ahaṁ Bārāṇasiyaṁyeva Kitavāso nāma rājā. Tassa me putto vijāyi. Lakkhaṇapāṭhakā taṁ disvā “mahārāja ayaṁ kumāro pānīyaṁ alabhitvā marissatī”ti āhaṁsu. “Duṭṭhakumāro”tissa nāmaṁ ahosi. So viññutaṁ patto oparajjaṁ kāresi, rājā kumāraṁ purato vā pacchato vā katvā vicari, pānīyaṁ alabhitvā maraṇabhayena cassa catūsu dvāresu antonagaresu ca tattha tattha pokkharaṇiyo kāresi, catukkādīsu maṇḍape kāretvā pānīyacāṭiyo ṭhapāpesi. So ekadivase alaṅkatapaṭiyatto pātova uyyānaṁ gacchanto antarāmagge Paccekabuddhaṁ passi. Mahājanopi Paccekabuddhaṁ disvā tameva vandati pasaṁsati, añjaliñcassa paggaṇhāti.

Kumāro cintesi “mādisena saddhiṁ gacchantā imaṁ muṇḍakaṁ vandanti pasaṁsanti, añjaliñcassa paggaṇhantī”ti. So kupito hatthikkhandhato oruyha Paccekabuddhaṁ upasaṅkamitvā “laddhaṁ te samaṇa bhattan”ti vatvā “āma kumārā”ti vutte tassa hatthato pattaṁ gahetvā bhūmiyaṁ pātetvā saddhiṁ bhattena madditvā pādappahārena cuṇṇavicuṇṇaṁ akāsi. Paccekabuddho “naṭṭho vatāyaṁ satto”ti tassa mukhaṁ olokesi. Kumāro “ahaṁ samaṇa Kitavāsarañño putto, nāmena Duṭṭhakumāro nāma, tvaṁ me kuddho akkhīni ummīletvā olokento kiṁ karissasī”ti āha.

Paccekabuddho chinnabhatto hutvā vehāsaṁ abbhuggantvā uttarahimavante Nandanamūlapabbhārameva gato. Kumārassāpi taṅkhaṇaññeva pāpakammaṁ paripacci. So “ḍayhāmi ḍayhāmī”ti samuggatasarīraḍāho tattheva pati. Tattha tattheva yattakaṁ pānīyaṁ, tattakaṁ pānīyaṁ sabbaṁ chijji, mātikā[1] sussiṁsu, tattheva

---

1. Cāṭikā (Sī)

jīvitakkhayaṁ patvā Avīcimhi nibbatti. Rājā taṁ pavattiṁ sutvā puttasokena abhibhūto cintesi "ayaṁ me soko piyavatthuto uppajji, sace me sneho nābhavissa, soko na uppajjissa, ito dāni me paṭṭhāya saviññāṇake vā aviññāṇeke vā kismiñci vatthusmiṁ sneho nāma mā uppajjatū"ti adhiṭṭhāsi, tato paṭṭhāya sneho nāma natthi. Taṁ sandhāya "kitavāso nāmāhan"ti gāthamāha.

Tattha **putto paccekabodhi me. Pattaṁ bhinditvā cavito**ti mama putto paccekabodhipattaṁ bhinditvā cavitoti attho. **Nisneho tassa kāraṇā**ti tadā uppannasnehavatthussa kāraṇā ahaṁ nisneho jātoti attho.

Atha naṁ rājā "kiṁ pana samma ārammaṇaṁ disvā nikkodho jātosī"ti pucchi. So taṁ kāraṇaṁ ācikkhanto imaṁ gāthamāha—

"Arako hutvā mettacittaṁ, satta vassāni bhāvayiṁ.
Satta kappe brahmaloke, tasmā akkodhano ahan"ti.

Tassattho—ahaṁ mahārāja Arako nāma tāpaso hutvā satta vassāni mettacittaṁ bhāvetvā satta saṁvaṭṭavivaṭṭakappe brahmaloke vasiṁ, tasmā ahaṁ dīgharattaṁ mettābhāvanāya āciṇṇapariciṇṇattā akkodhano jātoti.

Evaṁ Chattapāṇinā attano catūsu aṅgesu kathitesu rājā parisāya iṅghitasaññaṁ adāsi. Taṅkhaṇaññeva amaccā ca brāhmaṇagahapatikādayo ca uṭṭhahitvā "are lañjakhādaka duṭṭhacora tvaṁ lañjaṁ alabhitvā paṇḍitaṁ upavaditvā māretukāmo jāto"ti Kāḷakaṁ senāpatiṁ hatthapādesu gahetvā rājanivesanā otāretvā gahitagahiteheva pāsāṇamuggarehi sīsaṁ bhinditvā jīvitakkhayaṁ pāpetvā pādesu gahetvā kaḍḍhantā saṅkāraṭṭhāne chaḍḍesuṁ. Tato paṭṭhāya rājā dhammena rajjaṁ kārento yathākammaṁ gato.

Satthā imaṁ dhammadesanaṁ āharitvā jātakaṁ samodhānesi "tadā Kāḷakasenāpati Devadatto ahosi, Chattapāṇikappako Sāriputto, Sakko Anuruddho, Dhammadhajo pana ahameva ahosin"ti.

Dhammadhajajātakavaṇṇanā dasamā.

Bīraṇathambhavaggo sattamo.

Tassuddānaṁ

Somadattañca Ucchiṭṭhaṁ, Kuru Puṇṇanadīpi ca.
Kacchapamacchaseggu ca, Kūṭavāṇijagarahi.
Dhammadhajanti te dasa.

---

8. Kāsāvavagga

1. Kāsāvajātakavaṇṇanā (221)

Anikkasāvo kāsāvanti idaṁ Satthā Jetavane viharanto Devadattaṁ ārabbha kathesi. Vatthu pana Rājagahe samuṭṭhitaṁ. Ekasmiṁ samaye Dhammasenāpati pañcahi bhikkhusatehi saddhiṁ Veḷuvane viharati. Devadattopi attano anurūpāya dussīlaparisāya parivuto Gayāsīse viharati. Tasmiṁ samaye Rājagahavāsino chandakaṁ saṅgharitvā[1] dānaṁ sajjayiṁsu. Atheko vohāratthāya āgatavāṇijo imaṁ sāṭakaṁ vissajjetvā "mampi pattikaṁ karothā"ti mahagghaṁ gandhakāsāvaṁ adāsi. Nāgarā mahādānaṁ pavattayiṁsu, sabbaṁ chandakena saṅkaḍḍhitaṁ kahāpaṇeheva niṭṭhāsi. So sāṭako atireko ahosi. Mahājano sannipatitvā "ayaṁ gandhakāsāvasāṭako atireko, kassa naṁ dema, kiṁ Sāriputtattherassa, udāhu Devadattassā"ti mantayiṁsu.

Tattheke "Sāriputtattherassā"ti āhaṁsu. Apare "Sāriputtatthero katipāhaṁ vasitvā yathāruci pakkamissati, Devadattatthero pana nibaddhaṁ amhākaṁ nagarameva upanissāya viharati, maṅgalāmaṅgalesu ayameva

---

1. Saṁharitvā (Syā, I)

amhākaṁ avassayo, Devadattassa dassāmā”ti āhaṁsu. Sambahulikaṁ karontesupi “Devadattassa dassāmā”ti vattāro bahutarā ahesuṁ, atha naṁ Devadattassa adaṁsu. Devadatto tassa dasā chindāpetvā ovaṭṭikaṁ sibbāpetvā rajāpetvā suvaṇṇapaṭṭavaṇṇaṁ katvā pārupi. Tasmiṁ kāle tiṁsamattā bhikkhū Rājagahā nikkhamitvā Sāvatthiṁ gantvā Satthāraṁ vanditvā katapaṭisanthārā taṁ pavattiṁ ārocetvā “evaṁ bhante attano ananucchavikaṁ arahaddhajaṁ pārupī”ti ārocesuṁ. Satthā “na Devadatto bhikkhave Devadatto idāneva attano ananurūpaṁ arahaddhajaṁ paridahati, pubbepi paridahiyevā”ti vatvā atītaṁ āhari.

Atīte Bārāṇasiyaṁ Brahmadatte rajjaṁ kārente bodhisatto Himavantapadese hatthikule nibbattitvā vayappatto asītisahassamattavāraṇaparivāro yūthapati hutvā araññāyatane vasati. Atheko duggatamanusso Bārāṇasiyaṁ viharanto dantakāravīthiyaṁ dantakāre dantavalayādīni karonte disvā “hatthidante labhitvā gaṇhissathā”ti pucchi. Te “āma gaṇhissāmā”ti āhaṁsu. So āvudhaṁ ādāya kāsāvavatthavasano Paccekabuddhavesaṁ gaṇhitvā paṭisīsakaṁ paṭimuñcitvā hatthivīthiyaṁ ṭhatvā āvudhena hatthiṁ māretvā dante ādāya Bārāṇasiyaṁ vikkiṇanto jīvikaṁ kappesi. So aparabhāge bodhisattassa parivārahatthīnaṁ sabbapacchimaṁ hatthiṁ māretuṁ ārabhi. Hatthino devasikaṁ hatthīsu parihāyantesu “kena nu kho kāraṇena hatthino parihāyantī”ti bodhisattassa ārocesuṁ.

Bodhisatto pariggaṇhanto “Paccekabuddhavesaṁ gahetvā hatthivīthipariyante eko puriso tiṭṭhati, kacci nu kho so māreti, pariggaṇhissāmi nan”ti ekadivasaṁ hatthī purato katvā sayaṁ pacchato ahosi. So bodhisattaṁ disvā āvudhaṁ ādāya pakkhandi. Bodhisatto nivattitvā ṭhito “bhūmiyaṁ pothetvā māressāmi nan”ti soṇḍaṁ pasāretvā tena paridahitāni kāsāvāni disvā “imaṁ arahaddhajaṁ mayā garuṁ kātuṁ vaṭṭatī”ti soṇḍaṁ paṭisaṁharitvā “ambho purisa nanu esa arahaddhajo ananucchaviko tuyhaṁ, kasmā etaṁ paridahasī”ti imā gāthā avoca—

141. “Anikkasāvo kāsāvaṁ, yo vatthaṁ paridahissati.
Apeto damasaccena, na so kāsāvamarahati.

142. Yo ca vantakasāva'ssa, sīlesu susamāhito.
Upeto damasaccena, sa ve kāsāvamarahatī"ti.

Tattha **anikkasāvo**ti kasāvo vuccati rāgo doso moho makkho paḷāso issā macchariyaṁ māyā sāṭheyyaṁ thambho sārambho māno atimāno mado pamādo, sabbe akusalā dhammā sabbe duccaritā sabbaṁ bhavagāmikammaṁ diyaḍḍhakilesasahassaṁ, eso kasāvo nāma. So yassa puggalassa appahīno santānato anissaṭṭho anikkhanto, so anikkasāvo nāma. **Kāsāvan**ti kasāyarasapītaṁ arahaddhajabhūtaṁ. **Yo vatthaṁ paridahissatī**ti[1] yo evarūpo hutvā evarūpaṁ vatthaṁ paridahissati[2] nivāseti ceva pārupati ca. **Apeto damasaccenā**ti indriyadamasaṅkhātena damena ca nibbānasaṅkhātena ca paramatthasaccena apeto parivajjito. Nissakkatthe vā karaṇavacanaṁ, etasmā damasaccā apetoti attho. "Saccan"ti cettha vacīsaccaṁ catusaccampi vaṭṭatiyeva. **Na so kāsāvamarahatī**ti so puggalo anikkasāvattā arahaddhajaṁ kāsāvaṁ na arahati ananucchaviko etassa.

Yo ca vantakasāva'ssāti yo pana puggalo yathāvuttasseva kasāvassa vantattā[3] vantakasāvo assa. **Sīlesu susamāhito**ti maggasīlesu ceva phalasīlesu ca sammā āhito, ānetvā ṭhapito viya tesu patiṭṭhito. Tehi sīlehi samaṅgībhūtassetaṁ adhivacanaṁ. **Upeto**ti samannāgato. **Damasaccenā**ti vuttappakārena damena ca saccena ca. **Sa ve kāsāvamarahatī**ti so evarūpo puggalo imaṁ arahaddhajaṁ kāsāvaṁ arahati.

Evaṁ bodhisatto tassa purisassa imaṁ kāraṇaṁ kathetvā "ito paṭṭhāya 'mā idha āgami, āgacchasi ce, jīvitaṁ te natthī'ti" tajjetvā palāpesi.

Satthā imaṁ dhammadesanaṁ āharitvā jātakaṁ samodhānesi "tadā hatthimārakapuriso Devadatto ahosi, yūthapati pana ahameva ahosin"ti.

Kāsāvajātakavaṇṇanā paṭhamā.

---

1. Paridahessatīti (Sī, I) 2. Paridahessati (Sī, I) 3. Abhavā (Sī, I)

2. Cūḷanandiyajātakavaṇṇanā (222)

Idaṁ tadācariyavacoti idaṁ Satthā Veḷuvane viharanto Devadattaṁ ārabbha kathesi. Ekadivasañhi bhikkhū dhammasabhāyaṁ kathaṁ samuṭṭhāpesuṁ "āvuso Devadatto nāma kakkhaḷo pharuso sāhasiko Sammāsambuddhe abhimāre payojesi, silaṁ pavijjhi, Nāḷāgiriṁ payojesi, khantimettānuddayamattampissa Tathāgate natthī"ti. Satthā āgantvā "kāya nuttha bhikkhave etarahi kathāya sannisinnā"ti pucchitvā "imāya nāmā"ti vutte "na bhikkhave idāneva, pubbepi Devadatto kakkhaḷo pharuso nikkāruṇikoyevā"ti vatvā atītaṁ āhari.

Atīte Bārāṇasiyaṁ Brahmadatte rajjaṁ kārente bodhisatto Himavantapadese Mahānandiyo nāma vānaro ahosi, kaniṭṭhabhātiko panassa Cūḷanandiyo nāma. Te ubhopi asītisahassavānaraparivārā Himavantapadese andhamātaraṁ paṭijaggantā vāsaṁ kappesuṁ. Te mātaraṁ sayanagumbe ṭhapetvā araññaṁ pavisitvā madhurāni phalāphalāni mātuyā pesenti. Āharaṇakavānarā tassā na denti, sā khudāpīḷitā aṭṭhicammāvasesā kisā ahosi. Atha naṁ bodhisatto āha "mayaṁ amma tumhākaṁ madhuraphalāphalāni pesema, tumhe kasmā milāyathā"ti. Tāta nāhaṁ labhāmīti. Bodhisatto cintesi "mayi yūthaṁ pariharante mātā me nassissati, yūthaṁ pahāya mātaraṁyeva paṭijaggissāmī"ti. So Cūḷanandiyaṁ pakkositvā "tāta tvaṁ yūthaṁ parihara, ahaṁ mātaraṁ paṭijaggissāmī"ti āha. Sopi naṁ "bhātika mayhaṁ yūthapariharaṇena kammaṁ natthi, ahampi mātarameva paṭijaggissāmī"ti āha. Iti te ubhopi ekacchandā hutvā yūthaṁ pahāya mātaraṁ gahetvā Himavantā oruyha paccante nigrodharukkhe vāsaṁ kappetvā mātaraṁ paṭijaggiṁsu.

Atheko Bārāṇasivāsī Brāhmaṇamāṇavo Takkasilāyaṁ disāpāmokkhassa ācariyassa santike sabbasippāni uggaṇhitvā "gamissāmī"ti ācariyaṁ āpucchi. Ācariyo aṅgavijjānubhāvena tassa kakkhaḷapharusasāhasikabhāvaṁ ñatvā "tāta tvaṁ kakkhaḷo pharuso sāhasiko, evarūpānaṁ na sabbakālaṁ ekasadisameva ijjhati, mahāvināsaṁ mahādukkhaṁ pāpuṇissasi[1], mā tvaṁ kakkhaḷo hohi, pacchānutāpanakāraṇaṁ kammaṁ mā

1. Pāpuṇissanti (Sī), passissati (Syā), passanti (I)

karī”ti ovaditvā uyyojesi. So ācariyaṁ vanditvā Bārāṇasiṁ gantvā gharāvāsaṁ gahetvā aññehi sippehi jīvikaṁ kappetuṁ asakkonto “dhanukoṭiṁ nissāya jīvissāmi, luddakammaṁ katvā jīvikaṁ kappessāmī”ti Bārāṇasito nikkhamitvā paccantagāmake vasanto dhanukalāpasannaddho araññaṁ pavisitvā nānāmige māretvā maṁsavikkayena jīvikaṁ kappesi. So ekadivasaṁ araññe kiñci alabhitvā āgacchanto aṅgaṇapariyante ṭhitaṁ nigrodharukkhaṁ disvā “api nāmettha kiñci bhaveyyā”ti nigrodharukkhābhimukho pāyāsi.

Tasmiṁ khaṇe ubhopi te bhātaro mātaraṁ phalāni khādāpetvā purato katvā viṭapabbhantare nisinnā taṁ āgacchantaṁ disvā “kiṁ no mātaraṁ karissatī”ti sākhantare nilīyiṁsu. Sopi kho sāhasikapuriso rukkhamūlaṁ āgantvā taṁ tesaṁ mātaraṁ jarādubbalaṁ andhaṁ disvā cintesi “kiṁ me tucchahatthagamanena imaṁ makkaṭiṁ vijjhitvā gahetvā gamissāmī”ti. So tassā vijjhanatthāya dhanuṁ gaṇhi. Taṁ disvā bodhisatto “tāta Cūḷanandiya eso me puriso mātaraṁ vijjhitukāmo, ahamassā jīvitadānaṁ dassāmi, tvaṁ mamaccayena mātaraṁ paṭijaggeyyāsī”ti vatvā sākhantarā nikkhamitvā “bho purisa mā me mātaraṁ vijjhi, esā andhā jarādubbalā, ahamassā jīvitadānaṁ demi, tvaṁ etaṁ amāretvā maṁ mārehī”ti tassa paṭiññaṁ gahetvā sarassa āsannaṭṭhāne nisīdi. So nikkaruṇo bodhisattaṁ vijjhitvā pātetvā mātarampissa vijjhituṁ puna dhanuṁ sannayhi. Taṁ disvā Cūḷanandiyo “ayaṁ me mātaraṁ vijjhitukāmo, ekadivasampi kho me mātā jīvamānā laddhajīvitāyeva nāma hoti, jīvitadānamassā dassāmī”ti sākhantarā nikkhamitvā “bho purisa mā me mātaraṁ vijjhi, ahamassā jīvitadānaṁ dammi, tvaṁ maṁ vijjhitvā amhe dve bhātike gahetvā amhākaṁ mātu jīvitadānaṁ dehī”ti tassa paṭiññaṁ gahetvā sarassa āsannaṭṭhāne nisīdi. So tampi vijjhitvā pātetvā “ayaṁ makkaṭī ghare dārakānaṁ bhavissatī”ti mātarampi tesaṁ vijjhitvā pātetvā tayopi kājenādāya gehābhimukho pāyāsi.

Athassa pāpapurisassa gehe asani patitvā bhariyañca dve dārake ca geheneva saddhiṁ jhāpesi, piṭṭhivaṁsathūṇamattaṁ avasissi. Athassa naṁ gāmadvāreyeva eko puriso disvā taṁ pavattiṁ ārocesi. So

puttadārasokena abhibhūto tasmiṁyeva ṭhāne maṁsakājañca dhanuñca chaḍḍetvā vatthaṁ pahāya naggo bāhā paggayha paridevamāno gantvā gharaṁ pāvisi. Athassa sā thūṇā bhijjitvā sīse patitvā sīsaṁ bhindi, pathavī vivaraṁ adāsi, avīcito jālā uṭṭhahi. So pathaviyā giliyamāno ācariyassa ovādaṁ saritvā "imaṁ vata kāraṇaṁ disvā Pārāsariyabrāhmaṇo mayhaṁ ovādamadāsī"ti paridevamāno imaṁ gāthādvayamāha—

143. "Idaṁ tadācariyavaco, Pārāsariyo[1] yadabravi.
Māsu tvaṁ akari pāpaṁ, yaṁ tvaṁ pacchā kataṁ tape.

144. Yāni karoti puriso, tāni attani passati.
Kalyāṇakārī kalyāṇaṁ, pāpakārī ca pāpakaṁ.
Yādisaṁ vapate bījaṁ, tādisaṁ harate phalan"ti.

Tassattho—yaṁ Pārāsariyo[1] brāhmaṇo abravi "māsu tvaṁ pāpaṁ akarī, yaṁ kataṁ pacchā tvaññeva tapeyyā"ti, idaṁ taṁ ācariyassa vacanaṁ. Yāni kāyavacīmanodvārehi kammāni puriso karoti, tesaṁ vipākaṁ paṭilabhanto tāniyeva attani passati. Kalyāṇakammakārī kalyāṇaṁ phalamanubhoti, pāpakārī ca pāpakameva hīnaṁ lāmakaṁ aniṭṭhaphalaṁ anubhoti. Lokasmimpi hi yādisaṁ vapate bījaṁ, tādisaṁ harate phalaṁ, bījānurūpaṁ bījānucchavikameva phalaṁ harati gaṇhāti anubhavatīti. Iti so paridevanto pathaviṁ pavisitvā Avīcimahāniraye nibbatti.

Satthā "na bhikkhave Devadatto idāneva, pubbepi kakkhaḷo pharuso nikkāruṇikoyevā"ti vatvā imaṁ dhammadesanaṁ āharitvā jātakaṁ samodhānesi "tadā luddakapuriso Devadatto ahosi, disāpāmokkho ācariyo Sāriputto, Cūḷanandiyo Ānando, mātā Mahāpajāpatigotamī, Mahānandiyo pana ahameva ahosin"ti.

Cūḷanandiyajātakavaṇṇanā dutiyā.

---

1. Porāṇācariyo (Ka)

3. Puṭabhattajātakavaṇṇanā (223)

Name namantassa bhaje bhajantanti idaṁ Satthā Jetavane viharanto ekaṁ kuṭumbikaṁ ārabbha kathesi. Sāvatthinagaravāsī kireko kuṭumbiko ekena janapadakuṭumbikena saddhiṁ vohāraṁ akāsi. So attano bhariyaṁ ādāya tassa dhāraṇakassa santikaṁ agamāsi. Dhāraṇako "dātuṁ na sakkomī"ti na kiñci adāsi, itaro kujjhitvā bhattaṁ abhuñjitvāva nikkhami. Atha naṁ antarāmagge chātajjhattaṁ disvā maggapaṭipannā purisā "bhariyāyapi datvā bhuñjāhī"ti bhattapuṭaṁ adaṁsu. So taṁ gahetvā tassā adātukāmo hutvā "bhadde idaṁ corānaṁ tiṭṭhanaṭṭhānaṁ, tvaṁ purato yāhī"ti uyyojetvā sabbaṁ bhattaṁ bhuñjitvā tucchapuṭaṁ dassetvā "bhadde abhattakaṁ tucchapuṭameva adaṁsū"ti āha. Sā tena ekakeneva bhuttabhāvaṁ ñatvā domanassappattā ahosi. Te ubhopi Jetavanapiṭṭhivihārena gacchantā "pānīyaṁ pivissāmā"ti Jetavanaṁ pavisiṁsu.

Satthāpi tesaññeva āgamanaṁ olokento maggaṁ gahetvā[1] ṭhitaluddako viya Gandhakuṭichāyāya nisīdi, te Satthāraṁ disvā upasaṅkamitvā vanditvā nisīdiṁsu. Satthā tehi saddhiṁ paṭisanthāraṁ katvā "kiṁ upāsike ayaṁ te bhattā hitakāmo sasneho"ti pucchi. Bhante ahaṁ etassa sasnehā, ayaṁ pana mayhaṁ nisneho, tiṭṭhantu aññepi divasā, ajjevesa antarāmagge puṭabhattaṁ labhitvā mayhaṁ adatvā attanāva bhuñjīti. "Upāsike niccakālampi tvaṁ etassa hitakāmā sasnehā, ayaṁ pana nisnehova. Yadā pana paṇḍite nissāya tava guṇe jānāti, tadā te sabbissariyaṁ niyyādetī"ti vatvā tāya yācito atītaṁ āhari.

Atīte Bārāṇasiyaṁ Brahmadatte rajjaṁ kārente bodhisatto amaccakule nibbattitvā vayappatto tassa atthadhammānusāsako ahosi. Atha rājā "padubbheyyāpi me ayan"ti attano puttaṁ āsaṅkanto nīhari. So attano bhariyaṁ gahetvā nagarā nikkhamma ekasmiṁ Kāsikagāmake vāsaṁ kappesi. So aparabhāge pitu

1. Migaṁ gahetuṁ (Syā, Ka)

kālakatabhāvaṁ sutvā “kulasantakaṁ rajjaṁ gaṇhissāmī”ti Bārāṇasiṁ paccāgacchanto antarāmagge “bhariyāyapi datvā bhuñjāhī”ti bhattapuṭaṁ labhitvā tassā adatvā sayameva taṁ bhuñji. Sā “kakkhaḷo vatāyaṁ puriso”ti domanassappattā ahosi. So Bārāṇasiyaṁ rajjaṁ gahetvā taṁ aggamahesiṭṭhāne ṭhapetvā “ettakameva etissā alan”ti na aññaṁ sakkāraṁ vā sammānaṁ vā karoti, “kathaṁ yāpesī”tipi naṁ na pucchati.

Bodhisatto cintesi “ayaṁ devī rañño bahūpakārā sasnehā, rājā panetaṁ kismiñci na maññati, sakkārasammānamassā kāressāmī”ti taṁ upasaṅkamitvā upacāraṁ katvā ekamantaṁ ṭhatvā “kiṁ tātā”ti vutte “kathaṁ samuṭṭhāpetuṁ mayaṁ devi tumhe upaṭṭhahāma, kiṁ nāma mahallakānaṁ pitūnaṁ vatthakhaṇḍaṁ vā bhattapiṇḍaṁ vā dātuṁ na vaṭṭatī”ti āha. Tāta ahaṁ attanāva kiñci na labhāmi, tumhākaṁ kiṁ dassāmi, nanu labhanakāle adāsiṁ, idāni pana me rājā na kiñci deti. Tiṭṭhatu aññaṁ dānaṁ, rajjaṁ gaṇhituṁ āgacchanto antarāmagge bhattapuṭaṁ labhitvā bhattamattampi me adatvā attanāva bhuñjīti. Kiṁ pana amma rañño santike evaṁ kathetuṁ sakkhissathāti. Sakkhissāmi tātāti. “Tena hi ajjeva mama rañño santike ṭhitakāle mayi pucchante evaṁ kathetha ajjeva vo guṇaṁ jānāpessāmī”ti evaṁ vatvā bodhisatto purimataraṁ gantvā rañño santike aṭṭhāsi. Sāpi gantvā rañño samīpe aṭṭhāsi.

Atha naṁ bodhisatto “amma tumhe ativiya kakkhaḷā, kiṁ nāma pitūnaṁ vatthakhaṇḍaṁ vā bhattapiṇḍamattaṁ vā dātuṁ na vaṭṭatī”ti āha. Tāta ahameva rañño santikā kiñci na labhāmi, tumhākaṁ kiṁ dassāmīti. Nanu aggamahesiṭṭhānaṁ te laddhanti. Tāta kismiñci sammāne asati aggamahesiṭṭhānaṁ kiṁ karissati, idāni me tumhākaṁ rājā kiṁ dassati, so antarāmagge bhattapuṭaṁ labhitvā tato kiñci adatvā sayameva bhuñjīti. Bodhisatto “evaṁ kira mahārājā”ti pucchi. Rājā adhivāsesi. Bodhisatto tassa adhivāsanaṁ viditvā “tena hi amma rañño appiyakālato paṭṭhāya kiṁ tumhākaṁ idha vāsena. Lokasmiñhi appiyasampayogo ca dukkho, tumhākaṁ idha vāse sati rañño appiyasampayogova

dukkhaṁ bhavissati, ime sattā nāma bhajante bhajanti, abhajanabhāvaṁ ñatvā aññattha gantabbaṁ, mahanto lokasannivāso”ti vatvā imā gāthā avoca—

145. “Name namantassa bhaje bhajantaṁ,
Kiccānukubbassa kareyya kiccaṁ.
Nānatthakāmassa kareyya atthaṁ,
Asambhajantampi na sambhajeyya.

146. Caje cajantaṁ vanathaṁ na kayirā,
Apetacittena na sambhajeyya.
Dijo dumaṁ khīṇaphalanti ñatvā,
Aññaṁ samekkheyya mahā hi loko”ti.

Tattha **name namantassa bhaje bhajantan**ti yo attano namati, tasseva paṭinameyya. Yo ca bhajati, tameva bhajeyya. **Kiccānukubbassa kareyya kiccan**ti attano uppannakiccaṁ anukubbantasseva tassapi uppannakiccaṁ paṭikareyya. **Caje cajantaṁ vanathaṁ na kayirā**ti attānaṁ jahantaṁ jaheyyeva, tasmiṁ taṇhāsaṅkhātaṁ[1] vanathaṁ na kareyya. **Apetacittenā**ti vigatacittena vipallatthacittena. **Na sambhajeyyā**ti tathārūpena saddhiṁ na samāgaccheyya. **Dijo duman**ti yathā sakuṇo pubbe phalitampi rukkhaṁ phale khīṇe “khīṇaphalo ayan”ti ñatvā taṁ chaḍḍetvā aññaṁ samekkhati pariyesati, evaṁ aññaṁ samekkheyya. Mahā hi esa loko, atha[2] tumhe sasnehaṁ ekaṁ purisaṁ labhissathāti.

Taṁ sutvā bārāṇasirājā deviyā sabbissariyaṁ adāsi. Tato paṭṭhāya samaggā sammodamānā vasiṁsu.

Satthā imaṁ dhammadesanaṁ āharitvā saccāni pakāsetvā jātakaṁ samodhānesi, saccapariyosāne dve jayampatikā sotāpattiphale patiṭṭhahiṁsu. Tadā jayampatikā ime dve jayampatikā ahesuṁ, paṇḍitāmacco pana ahameva ahosinti.

Puṭabhattajātakavaṇṇanā tatiyā.

---

1. Taṇhāsanthavasaṅkhātaṁ (Ka)
2. Avassaṁ (Syā, Ka)

4. Kumbhilajātakavaṇṇanā (224)

Yasse'te caturo dhammāti idaṁ Satthā Veḷuvane viharanto Devadattaṁ ārabbha kathesi.

147. Yasse'te caturo dhammā, Vānarinda yathā tava.
Saccaṁ dhammo dhiti cāgo, diṭṭhaṁ so ativattati.

148. Yassa ce'te na vijjanti, guṇā paramabhaddakā.
Saccaṁ dhammo dhiti cāgo, diṭṭhaṁ so nātivattatīti.

Tattha **guṇā paramabhaddakā**ti yassa ete paramabhaddakā cattāro rāsaṭṭhena piṇḍaṭṭhena guṇā na vijjanti, so paccāmittaṁ atikkamituṁ na sakkotīti. Sesamettha sabbaṁ heṭṭhā Kumbhilajātake vuttanayameva saddhiṁ samodhānenāti.

Kumbhilajātakavaṇṇanā catutthā.

---

5. Khantivaṇṇajātakavaṇṇanā (225)

Atthi me puriso devāti idaṁ Satthā Jetavane viharanto Kosalarājānaṁ ārabbha kathesi. Tassa kireko bahūpakāro amacco antepure padussi. Rājā "upakārako me"ti ñatvāpi adhivāsetvā Satthu ārocesi. Satthā "porāṇakarājānopi mahārāja evaṁ adhivāsesuṁyevā"ti vatvā tena yācito atītaṁ āhari.

Atīte Bārāṇasiyaṁ Brahmadatte rajjaṁ kārente eko amacco tassa antepure padussi, amaccassāpi sevako tassa gehe padussi. So tassa aparādhaṁ adhivāsetuṁ asakkonto taṁ ādāya rañño santikaṁ gantvā "deva eko me upaṭṭhāko sabbakiccakārako, so mayhaṁ gehe padussi, tassa kiṁ kātuṁ vaṭṭatī"ti pucchanto paṭhamaṁ gāthamāha—

149. "Atthi me puriso deva, sabbakiccesu byāvaṭo.
Tassa ceko'parādha'tthi, tattha tvaṁ kinti maññasī"ti.

Tattha **tassa ceko’parādha’tthī**ti tassa ca purisassa eko aparādho atthi. **Tattha tvaṁ kinti maññasī**ti tattha tassa purisassa aparādhe tvaṁ “kiṁ kātabban”ti maññasi, yathā te cittaṁ uppajjati, tadanurūpamassa daṇḍaṁ paṇehīti dīpeti.

Taṁ sutvā rājā dutiyaṁ gāthamāha—

150. “Amhākampa’tthi puriso, ediso idha vijjati.
Dullabho aṅgasampanno, khanti’rasmāka ruccatī”ti.

Tassattho—amhākampi rājūnaṁ sataṁ ediso bahūpakāro agāre dussanakapuriso atthi, so ca kho idha vijjati, idānipi idheva saṁvijjati, mayaṁ rājānopi samānā tassa bahūpakārataṁ sandhāya adhivāsema, tuyhaṁ pana araññopi sato adhivāsanabhāro jāto. Aṅgasampanno hi sabbehi guṇakoṭṭhāsehi samannāgato puriso nāma dullabho, tena kāraṇena asmākaṁ evarūpesu ṭhānesu adhivāsanakhantiyeva ruccatīti.

Amacco attānaṁ sandhāya rañño vuttabhāvaṁ ñatvā tato paṭṭhāya antepure padussituṁ na visahi, sopissa sevako rañño ārocitabhāvaṁ ñatvā tato paṭṭhāya taṁ kammaṁ kātuṁ na visahi.

Satthā imaṁ dhammadesanaṁ āharitvā jātakaṁ samodhānesi “tadā ahameva Bārāṇasirājā ahosin”ti. Sopi amacco rañño Satthu kathitabhāvaṁ ñatvā tato paṭṭhāya taṁ kammaṁ kātuṁ nāsakkhīti.

Khantivaṇṇajātakavaṇṇanā pañcamā.

---

6. Kosiyajātakavaṇṇanā (226)

Kāle nikkhamanā sādhūti idaṁ Satthā Jetavane viharanto Kosalarājānaṁ ārabbha kathesi. Kosalarājā paccantavūpasamanatthāya akāle nikkhami. Vatthu heṭṭhā vuttanayameva.

Satthā pana atītaṁ āharitvā āha. Mahārāja atīte Bārāṇasirājā akāle nikkhamitvā uyyāne khandhāvāraṁ nivesayi[1]. Tasmiṁ

1. Nivesesi (Sī, I), nivāsesi (Syā)

kāle eko ulūkasakuṇo veḷugumbaṁ pavisitvā nilīyi. Kākasenā āgantvā "nikkhantameva taṁ gaṇhissāmā"ti parivāresi. So sūriyatthaṅgamanaṁ anoloketvā akāleyeva[1] nikkhamitvā palāyituṁ ārabhi. Atha naṁ kākā parivāretvā tuṇḍehi koṭṭentā paripātesuṁ. Rājā bodhisattaṁ āmantetvā "kiṁ nu kho paṇḍita ime kākā kosiyaṁ paripātentī"ti pucchi. Bodhisatto "akāle mahārāja attano vasanaṭṭhānā nikkhamantā evarūpaṁ dukkhaṁ paṭilabhantiyeva, tasmā akāle attano vasanaṭṭhānā nikkhamituṁ na vaṭṭatī"ti imamatthaṁ pakāsento imaṁ gāthādvayamāha—

151. "Kāle nikkhamanā sādhu, nākāle sādhu nikkhamo.
Akālena hi nikkhamma, ekakampi bahujjano.
Na kiñci atthaṁ joteti, dhaṅkasenāva kosiyaṁ.

152. Dhīro ca vidhividhānaññū, paresaṁ vivarānugū.
Sabbāmitte vasīkatvā, kosiyova sukhī siyā"ti.

Tattha **kāle nikkhamanā sādhū**ti mahārāja nikkhamanā nāma nikkhamanaṁ vā parakkamanaṁ vā yuttapayuttakāle sādhu. **Nākāle sādhu nikkhamo**ti akāle pana attano vasanaṭṭhānato aññattha gantuṁ nikkhamo nāma nikkhamanaṁ vā parakkamanaṁ vā na sādhu. **"Akālena hī"**ti-ādīsu catūsu padesu paṭhamena saddhiṁ tatiyaṁ, dutiyena catutthaṁ yojetvā evaṁ attho veditabbo. Attano vasanaṭṭhānato hi koci puriso akālena nikkhamitvā vā parakkamitvā vā **na kiñci atthaṁ joteti,** attano appamattakampi vuḍḍhiṁ uppādetuṁ na sakkoti, atha kho **ekakampi bahujjano** bahupi so paccatthikajano etaṁ akāle nikkhamantaṁ vā parakkamantaṁ vā ekakaṁ parivāretvā[2] mahāvināsaṁ pāpeti. Tatrāyaṁ upamā—**dhaṅkasenāva kosiyaṁ,** yathā ayaṁ dhaṅkasenā imaṁ akāle nikkhamantañca parakkamantañca kosiyaṁ tuṇḍehi vitudanti mahāvināsaṁ pāpenti, tathā tasmā tiracchānagate ādiṁ katvā kenaci akāle attano vasanaṭṭhānato na nikkhamitabbaṁ na parakkamitabbanti.

---

1. Kālasseva (Sī), akālasseva (Syā, I) 2. Sampaharitvā (Sī), samparivāretvā (Syā, I)

Dutiyagāthāya **dhīro**ti paṇḍito. **Vidhī**ti porāṇakapaṇḍitehi ṭhapitapaveṇī. **Vidhāna**nti koṭṭhāso vā saṁvidahanaṁ vā. **Vivarānugū**ti[1] vivaraṁ anugacchanto jānanto. **Sabbāmitte**ti sabbe amitte. **Vasīkatvā**ti attano vase katvā. **Kosiyovā**ti imamhā bālakosiyā añño paṇḍitakosiyo viya. Idaṁ vuttaṁ hoti—yo ca kho paṇḍito "imasmiṁ kāle nikkhamitabbaṁ parakkamitabbaṁ, imasmiṁ na nikkhamitabbaṁ na parakkamitabban"ti porāṇakapaṇḍitehi ṭhapitassa paveṇisaṅkhātassa vidhino koṭṭhāsasaṅkhātaṁ vidhānaṁ vā tassa vā vidhino vidhānaṁ saṁvidahanaṁ anuṭṭhānaṁ jānāti, so vidhividhānaññū paresaṁ attano paccāmittānaṁ vivaraṁ ñatvā yathā nāma paṇḍito kosiyo rattisaṅkhāte attano kāle nikkhamitvā ca parakkamitvā ca tattha tattha sayitānaññeva kākānaṁ sīsāni chindamāno te sabbe amitte vasīkatvā sukhī siyā, evaṁ dhīropi kāle nikkhamitvā parakkamitvā attano paccāmitte vasīkatvā sukhī niddukkho bhaveyyāti. Rājā bodhisattassa vacanaṁ sutvā nivatti.

Satthā imaṁ dhammadesanaṁ āharitvā jātakaṁ samodhānesi "tadā rājā Ānando ahosi, paṇḍitāmacco pana ahameva ahosin"ti.

Kāsiyajātakavaṇṇanā chaṭṭhā.

---

7. Gūthapāṇajātakavaṇṇanā (227)

Sūro sūrena saṅgammāti idaṁ Satthā Jetavane viharanto aññataraṁ bhikkhuṁ ārabbha kathesi. Tasmiṁ kira kāle Jetavanato tigāvutaḍḍhayojanamatte[2] eko nigamagāmo, tattha bahūni salākabhattapakkhiyabhattāni atthi. Tatreko pañhapucchako Koṇḍo[3] vasati. So salākabhattapakkhiyabhattānaṁ atthāya āgate[4] dahare ca sāmaṇere ca "ke khādanti, ke pivanti, ke bhuñjantī"ti[5] pañhaṁ pucchitvā kathetuṁ asakkonte lajjāpesi. Te tassa bhayena salākabhattapakkhiyabhattatthāya taṁ gāmaṁ na gacchanti. Athekadivasaṁ eko bhikkhu salākaggaṁ gantvā "bhante asukagāme salākabhattaṁ vā pakkhiyabhattaṁ vā atthī"ti

---

1. Vivarantagūti (Sī, I)
2. Gāvutaḍḍhayojanamatte (Sī, Syā, I)
3. Koṇṭho (Sī), koṇṭo (I)
4. Gate (Sī, Syā, I)
5. Keci khādante keci pivante keci bhuñjante (Ka)

pucchitvā "atthāvuso, tattha paneko Koṇḍo pañhaṁ pucchati, taṁ kathetuṁ asakkonte akkosati paribhāsati, tassa bhayena koci gantuṁ na sakkotī"ti vutte "bhante tattha bhattāni mayhaṁ pāpetha, ahaṁ taṁ dametvā nibbisevanaṁ katvā tato paṭṭhāya tumhe disvā palāyanakaṁ karissāmī"ti āha. Bhikkhū "sādhū"ti sampaṭicchitvā tassa tattha bhattāni pāpesuṁ.

So tattha gantvā gāmadvāre cīvaraṁ pārupi. Taṁ disvā Koṇḍo caṇḍameṇḍako viya vegena upagantvā "pañhaṁ me samaṇa kathehī"ti āha. Upāsaka gāme caritvā yāguṁ ādāya āsanasālaṁ tāva me āgantuṁ dehīti. So yāguṁ ādāya āsanasālaṁ āgatepi tasmiṁ tatheva āha. Sopi naṁ bhikkhu "yāguṁ tāva me pātuṁ dehi, āsanasālaṁ tāva sammajjituṁ dehi, salākabhattaṁ tāva me āharituṁ dehī"ti vatvā salākabhattaṁ āharitvā tameva pattaṁ gāhāpetvā "ehi, pañhaṁ te kathessāmī"ti bahigāmaṁ netvā cīvaraṁ saṁharitvā aṁse ṭhapetvā tassa hatthato pattaṁ gahetvā aṭṭhāsi. Tatrāpi naṁ so "samaṇa pañhaṁ me kathehī"ti āha. Atha naṁ "kathemi te pañhan"ti ekappahāreneva pātetvā aṭṭhīni saṁcuṇṇento viya pothetvā gūthaṁ mukhe pakkhipitvā "ito dāni paṭṭhāya imaṁ gāmaṁ āgataṁ kañci bhikkhuṁ pañhaṁ pucchitakāle janissāmī"ti santajjetvā pakkāmi. So tato paṭṭhāya bhikkhū disvāva palāyati. Aparabhāge tassa bhikkhuno sā kiriyā bhikkhusaṁghe pākaṭā jātā. Athekadivasaṁ dhammasabhāyaṁ bhikkhū kathaṁ samuṭṭhāpesuṁ "āvuso asukabhikkhu kira koṇḍassa mukhe gūthaṁ pakkhipitvā gato"ti. Satthā āgantvā "kāya nuttha bhikkhave etarahi kathāya sannisinnā"ti pucchitvā "imāya nāmā"ti vutte "na bhikkhave so bhikkhu idāneva taṁ mīḷhena āsādeti[1], pubbepi āsādesiyevā"ti[2] vatvā atītaṁ āhari.

Atīte Aṅgamagadhavāsino aññamaññassa raṭṭhaṁ gacchantā ekadivasaṁ dvinnaṁ raṭṭhānaṁ sīmantare ekaṁ saraṁ[3] nissāya vasitvā suraṁ pivitvā macchamaṁsaṁ khāditvā pātova yānāni yojetvā pakkamiṁsu. Tesaṁ gatakāle eko gūthakhādako pāṇako gūthagandhena āgantvā tesaṁ pītaṭṭhāne chaḍḍitaṁ suraṁ disvā pipāsāya pivitvā matto hutvā gūthapuñjaṁ abhiruhi,

1. Pakkhipitvā gato (Ka) 2. Mīḷhena pakkhipiyevāti (Ka) 3. Gharaṁ (Syā, I)

allagūthaṁ tasmiṁ āruḷhe thokaṁ onami. So "pathavī maṁ dhāretuṁ na sakkotī"ti viravi. Tasmiññeva khaṇe eko mattavaravāraṇo taṁ padesaṁ patvā gūthagandhaṁ ghāyitvā jigucchanto paṭikkami. So taṁ disvā "esa mama bhayena palāyatī"ti saññī hutvā "iminā me saddhiṁ saṅgāmaṁ kātuṁ vaṭṭatī"ti taṁ avhayanto paṭhamaṁ gāthamāha—

153. "Sūro sūrena saṅgamma, vikkantena pahārinā.
Ehi nāga nivattassu, kiṁ nu bhīto palāyasi.
Passantu aṅgamagadhā, mama tuyhañca vikkaman"ti.

Tassattho—tvaṁ sūro mayā sūrena saddhiṁ samāgantvā vīriyavikkamena[1] vikkantena pahāradānasamatthatāya pahārinā kiṁkāraṇā asaṅgāmetvāva gacchasi, nanu nāma ekasampahāropi dātabbo siyā, tasmā ehi nāga nivattassu, ettakeneva maraṇabhayatajjito hutvā kiṁ nu bhīto palāyasi, ime imaṁ sīmaṁ antaraṁ katvā vasantā passantu, Aṅgamagadhā mama tuyhañca vikkamaṁ ubhinnampi amhākaṁ parakkamaṁ passantūti.

So hatthī kaṇṇaṁ datvā[2] tassa vacanaṁ sutvā nivattitvā tassa santikaṁ gantvā taṁ apasādento dutiyaṁ gāthamāha—

154. "Na taṁ pādā vadhissāmi, na dantehi na soṇḍiyā.
Mīḷhena taṁ vadhissāmi, pūti haññatu pūtinā"ti.

Tassattho—na taṁ pādādīhi vadhissāmi, tuyhaṁ pana anucchavikena mīḷhena taṁ vadhissāmīti.

Evañca pana vatvā "pūtigūthapāṇako pūtināva haññatū"ti tassa matthake mahantaṁ laṇḍaṁ pātetvā udakaṁ vissajjetvā tattheva taṁ jīvitakkhayaṁ pāpetvā koñcanādaṁ nadanto araññameva pāvisi.

Satthā imaṁ dhammadesanaṁ āharitvā jātakaṁ samodhānesi "tadā gūthapāṇako Koṇḍo ahosi, vāraṇo so bhikkhu, taṁ kāraṇaṁ paccakkhato disvā tasmiṁ vanasaṇḍe nivutthadevatā pana ahameva ahosin"ti.

Gūthapāṇajātakavaṇṇanā sattamā.

---

1. Vīriyasaṅkhātena (Ka)
2. Uccāretvā (Syā, Ka)

8. Kāmanītajātakavaṇṇanā (228)

Tayo girinti idaṁ Satthā Jetavane viharanto Kāmanītabrāhmaṇaṁ nāma ārabbha kathesi. Vatthu paccuppannañca atītañca Dvādasakanipāte **Kāmajātake**[1] āvi bhavissati. Tesu pana dvīsu rājaputtesu jeṭṭhako āgantvā Bārāṇasiyaṁ rājā ahosi, kaniṭṭho uparājā. Tesu rājā vatthukāmakilesakāmesu atitto dhanalolo ahosi. Tadā bodhisatto Sakko devarājā hutvā jambudīpaṁ olokento tassa rañño dvīsupi kāmesu atittabhāvaṁ ñatvā "imaṁ rājānaṁ niggaṇhitvā lajjāpessāmī"ti brāhmaṇamāṇavavaṇṇena āgantvā rājānaṁ passi, raññā ca "kenatthena āgatosi māṇavā"ti vutte "ahaṁ mahārāja tīṇi nagarāni passāmi khemāni subhikkhāni pahūtahatthi-assarathapattīni hiraññasuvaṇṇālaṅkārabharitāni, sakkā ca pana tāni appakeneva balena gaṇhituṁ, ahaṁ te tāni gahetvā dātuṁ āgato"ti āha. "Kadā gacchāma māṇavā"ti vutte sve mahārājāti. Tena hi gaccha, pātova āgaccheyyāsīti. "Sādhu mahārāja vegena balaṁ sajjehī"ti vatvā Sakko sakaṭṭhānameva gato.

Rājā punadivase bheriṁ carāpetvā balasajjaṁ kāretvā amacce pakkosāpetvā hiyyo eko brāhmaṇamāṇavo "Uttarapañcāle Indapatte Kekaketi[2] imesu tīsu nagaresu rajjaṁ gahetvā dassāmī"ti āha, taṁ māṇavaṁ ādāya tīsu nagaresu rajjaṁ gaṇhissāma, vegena naṁ pakkosathāti. Katthassa deva nivāso dāpitoti. Na me tassa nivāsagehaṁ dāpitanti. Nivāsaparibbayo[3] pana dinnoti. Sopi na dinnoti. Atha kahaṁ naṁ passissāmāti. Nagaravīthīsu olokethāti. Te olokentā adisvā "na passāma mahārājā"ti āhaṁsu. Rañño māṇavaṁ apassantassa "evaṁ mahantā nāma issariyā parihīnomhī"ti mahāsoko udapādi, hadayavatthu uṇhaṁ ahosi, vatthulohitaṁ kuppi, lohitapakkhandikā udapādi, vejjā tikicchituṁ nāsakkhiṁsu.

Tato tīhacatūhaccayena Sakko āvajjamāno tassa taṁ ābādhaṁ ñatvā "tikicchissāmi nan"ti brāhmaṇavaṇṇena āgantvā dvāre ṭhatvā

---

1. Khu 5. 246 piṭṭhe. 2. Kekayeti (Sī) 3. Nivāpaparibbayo (Sī)

"vejjabrāhmaṇo tumhākaṁ tikicchanatthāya āgato"ti ārocāpesi. Rājā taṁ sutvā "mahantamahantā rājavejjā maṁ tikicchituṁ nāsakkhiṁsu, paribbayamassa dāpetvā uyyojethā"ti āha. Sakko taṁ sutvā "mayhaṁ neva nivāsaparibbayena[1] attho, vejjalābhampi na gaṇhissāmi, tikicchissāmi naṁ, puna rājā maṁ passatū"ti āha. Rājā taṁ sutvā "tena hi āgacchatū"ti āha. Sakko pavisitvā jayāpetvā ekamantaṁ aṭṭhāsi, rājā "tvaṁ maṁ tikicchasī"ti āha. Āma devāti. Tena hi tikicchassūti. Sādhu mahārāja byādhino me lakkhaṇaṁ kathetha, kena kāraṇena uppanno, kiṁ khāditaṁ vā pītaṁ vā nissāya, udāhu diṭṭhaṁ vā sutaṁ vāti. Tāta mayhaṁ byādhi sutaṁ nissāya uppannoti. Kiṁ te sutanti. "Tāta eko māṇavo āgantvā mayhaṁ 'tīsu nagaresu rajjaṁ gaṇhitvā dassāmī'ti āha, ahaṁ tassa nivāsaṭṭhānaṁ vā nivāsaparibbayaṁ vā na dāpesiṁ, so mayhaṁ kujjhitvā aññassa rañño santikaṁ gato bhavissati. Atha me 'evaṁ mahantā nāma issariyā parihīnomhī'ti cintentassa ayaṁ byādhi uppanno. Sace sakkosi tvaṁ me kāmacittaṁ nissāya uppannaṁ byādhiṁ tikicchituṁ, tikicchāhī"ti etamatthaṁ pakāsento paṭhamaṁ gāthamāha—

155. "Tayo giriṁ antaraṁ kāmayāmi,
Pañcālā kuruyo kekake ca.
Tatuttariṁ brāhmaṇa kāmayāmi,
Tikiccha maṁ brāhmaṇa kāmanītan"ti.

Tattha **tayo girin**ti tayo girī, ayameva vā pāṭho. Yathā "Sudassanassa girino, dvāraṁ hetaṁ pakāsatī"ti ettha Sudassanaṁ devanagaraṁ yujjhitvā duggaṇhatāya duccalanatāya "Sudassanagirī"ti vuttaṁ, evamidhāpi tīṇi nagarāni "tayo girin"ti adhippetāni. Tasmā ayamettha attho—tīṇi ca nagarāni tesañca antaraṁ tividhampi raṭṭhaṁ kāmayāmi. "Pañcālā Kuruyo Kekake cā"ti imāni tesaṁ raṭṭhānaṁ nāmāni. Tesu **Pañcālā**ti Uttarapañcālā, tattha Kapilaṁ nāma nagaraṁ. **Kuruyo**ti Kururaṭṭhaṁ, tattha Indapattaṁ nāma nagaraṁ. **Kekake cā**ti[2] paccatte upayogavacanaṁ, tena Kekakaraṭṭhaṁ[3] dasseti. Tattha Kekakarājadhānīyeva nagaraṁ. **Tatuttarin**ti

1. Neva nivāpena na paribbayena (Sī) 2. Kekaye cāti (Sī) 3. Kekayaraṭṭhaṁ (Sī)

taṁ ahaṁ ito paṭiladdhā Bārāṇasirajjā tatuttariṁ tividhaṁ rajjaṁ kāmayāmi. **Tikiccha maṁ brāhmaṇa kāmanītan**ti imehi vatthukāmehi ca kilesakāmehi ca nītaṁ hataṁ pahataṁ sace sakkosi, tikiccha maṁ brāhmaṇāti.

Atha naṁ Sakko "mahārāja tvaṁ mūlosadhādīhi atekiccho, ñāṇosadheneva tikicchitabbo"ti vatvā dutiyaṁ gāthamāha—

156. "Kaṇhāhidaṭṭhassa karonti heke,
Amanussapaviṭṭhassa karonti paṇḍitā.
Na kāmanītassa karoti koci,
Okkantasukkassa hi kā tikicchā"ti.

Tattha **kaṇhāhidaṭṭhassa karonti heke**ti ekacce hi tikicchakā ghoravisena kāḷasappena daṭṭhassa mantehi ceva osadhehi ca tikicchaṁ karonti. **Amanussapaviṭṭhassa karonti paṇḍitā**ti apare paṇḍitā bhūtavejjā bhūtayakkhādīhi amanussehi paviṭṭhassa abhibhūtassa gahitassa balikammaparittakaraṇa-osadhaparibhāvitādīhi tikicchaṁ karonti. **Na kāmanītassa karoti koci**ti kāmehi pana nītassa kāmavasikassa puggalassa aññatra paṇḍitehi añño koci tikicchaṁ na karoti, karontopi kātuṁ samattho nāma natthi. Kiṁkāraṇā? **Okkantasukkassa hi kā tikicchā**ti, okkantasukkassa avakkantassa kusaladhammamariyādaṁ atikkantassa akusaladhamme patiṭṭhitassa puggalassa mantosadhādīhi kā nāma tikicchā, na sakkā osadhehi tikicchitunti.

Itissa mahāsatto imaṁ kāraṇaṁ dassetvā uttari evamāha "mahārāja sace tvaṁ tāni tīṇi rajjāni lacchasi, api nu kho imesu catūsu nagaresu rajjaṁ karonto ekappahāreneva cattāri sāṭakayugāni paridaheyyāsi, catūsu vā suvaṇṇapātīsu bhuñjeyyāsi, catūsu vā sayanesu sayeyyāsi, mahārāja taṇhāvasikena nāma bhavituṁ na vaṭṭati, taṇhā hi nāmesā vipattimūlā. Sā vaḍḍhamānā yo taṁ vaḍḍheti, taṁ puggalaṁ aṭṭhasu mahānirayesu soḷasasu Ussadanirayesu nānappakārabhedesu ca avasesesu apāyesu khipatī"ti. Evaṁ rājānaṁ nirayādibhayena tajjetvā mahāsatto dhammaṁ desesi. Rājāpissa dhammaṁ sutvā vigatasoko hutvā tāvadeva nibyādhitaṁ pāpuṇi. Sakkopissa ovādaṁ

datvā sīlesu patiṭṭhāpetvā devalokameva gato. Sopi tato paṭṭhāya dānādīni puññāni katvā yathākammaṁ gato.

Satthā imaṁ dhammadesanaṁ āharitvā saccāni pakāsetvā jātakaṁ samodhānesi "tadā rājā Kāmanītabrāhmaṇo ahosi, Sakko pana ahameva ahosin"ti.

Kāmanītajātakavaṇṇanā aṭṭhamā.

---

9. Palāyitajātakavaṇṇanā (229)

Gajaggameghehīti idaṁ Satthā Jetavane viharanto Palāyitaparibbājakaṁ[1] ārabbha kathesi. So kira vādatthāya sakalajambudīpaṁ vicaritvā kañci paṭivādiṁ alabhitvā anupubbena Sāvatthiṁ gantvā "atthi nu kho koci mayā saddhiṁ vādaṁ kātuṁ samattho"ti manusse pucchi. Manussā "tādisānaṁ sahassenapi saddhiṁ vādaṁ kātuṁ samattho sabbaññū dvipadānaṁ aggo Mahāgotamo Dhammissaro parappavādamaddano, sakalepi jambudīpe uppanno parappavādo taṁ Bhagavantaṁ atikkamituṁ samattho nāma natthi. Velantaṁ patvā samudda-ūmiyo viya hi sabbavādā tassa pādamūlaṁ patvā cuṇṇavicuṇṇā hontī"ti Buddhaguṇe kathesuṁ. Paribbājako "kahaṁ pana so etarahī"ti pucchitvā "Jetavane"ti sutvā"idānissa vādaṁ āropessāmī"ti mahājanaparivuto Jetavanaṁ gacchanto Jetena rājakumārena navakoṭidhanaṁ vissajjetvā kāritaṁ Jetavanadvārakoṭṭhakaṁ disvā "ayaṁ samaṇassa Gotamassa vasanapāsādo"ti pucchitvā "dvārakoṭṭhako ayan"ti sutvā "dvārakoṭṭhako tāva evarūpo, vasanagehaṁ kīdisaṁ bhavissatī"ti vatvā "Gandhakuṭi nāma appameyyā"ti vutte "evarūpena samaṇena saddhiṁ ko vādaṁ karissatī"ti tatova palāyi. Manussā unnādino hutvā Jetavanaṁ pavisitvā Satthārā "kiṁ akāle āgatatthā"ti vuttā taṁ pavattiṁ kathayiṁsu. Satthā "na kho upāsakā idāneva, pubbepesa mama pasanaṭṭhānassa dvārakoṭṭhakaṁ disvā palāyatevā"ti vatvā tehi yācito atītaṁ āhari.

---

1. Palāsīparibbājakaṁ (Sī), Palāyiparibbājakaṁ (Syā, I)

Atīte Gandhāraraṭṭhe Takkasilāyaṁ bodhisatto rajjaṁ kāresi, Bārāṇasiyaṁ Brahmadatto. So "Takkasilaṁ gaṇhissāmī"ti mahantena balakāyena gantvā nagarato avidūre ṭhatvā "iminā niyāmena hatthī pesetha, iminā asse, iminā rathe, iminā pattī, evaṁ dhāvitvā āvudhehi paharatha, evaṁ ghanavassavalāhakā viya saravassaṁ vassathā"ti senaṁ vicārento imaṁ gāthādvayamāha—

157. "Gajaggameghehi hayaggamālibhi,
Rathūmijātehi sarābhivassebhi.
Tharuggahāvaṭṭadaḷhappahāribhi,
Parivāritā Takkasilā samantato.

158. Abhidhāvatha cūpadhāvatha ca,
Vividhā vināditā vadantibhi.
Vattata'jja tumulo ghoso yathā,
Vijjulatā jaladharassa gajjato"ti.

Tattha **gajaggameghehī**ti aggagajameghehi, koñcanādaṁ gajjantehi mattavaravāraṇavalāhakehīti attho. **Hayaggamālibhī**ti aggahayamālīhi, varasindhavavalāhakakulehi assānīkehīti attho. **Rathūmijātehī**ti sañjāta-ūmivegehi sāgarasalilehi viya sañjātarathūmīhi, rathānīkehīti attho. **Sarābhivassebhī**ti tehiyeva rathānīkehi ghanavassamegho viya saravassaṁ vassantehi. **Tharuggahāvaṭṭadaḷhappahāribhī**ti tharuggahehi[1] āvaṭṭadaḷhappahārīhi, ito cito ca āvattitvā parivattitvā daḷhaṁ paharantehi gahitakhaggaratanatharudaṇḍehi pattiyodhehi cāti attho. **Parivāritā Takkasilā samantato**ti yathā ayaṁ Takkasilā parivāritā hoti, sīghaṁ tathā karothāti attho.

Abhidhāvatha cūpadhāvatha cāti vegena dhāvatha ceva upadhāvatha ca. **Vividhā vināditā vadantibhī**ti varavāraṇehi saddhiṁ vividhā vinaditā bhavatha, selitagajjitavāditehi nānāviravā hothāti attho. **Vattata'jja tumulo ghoso**ti vattatu ajja tumulo mahanto asanisaddasadiso ghoso. **Yathā vijjulatā jaladharassa gajjato**ti yathā

1. Dhanuggahehi (Syā, Ka)

gajjantassa jaladharassa mukhato niggatā vijjulatā caranti, evaṁ vicarantā nagaraṁ parivāretvā rajjaṁ gaṇhathāti vadati.

Iti so rājā gajjitvā senaṁ vicāretvā nagaradvārasamīpaṁ gantvā dvārakoṭṭhakaṁ disvā "idaṁ rañño vasanagehan"ti pucchitvā "ayaṁ nagaradvārakoṭṭhako"ti vutte "nagaradvārakoṭṭhako tāva evarūpo, rañño nivesanaṁ kīdisaṁ bhavissatī"ti vatvā "Vejayantapāsādasadisan"ti sutvā "evaṁ yasasampannena raññā saddhiṁ yujjhituṁ na sakkhissāmā"ti dvārakoṭṭhakaṁ disvāva nivattitvā palāyitvā Bārāṇasimeva agamāsi.

Satthā imaṁ dhammadesanaṁ āharitvā jātakaṁ samodhānesi "tadā Bārāṇasirājā Palāyitaparibbājako ahosi, Takkasilarājā pana ahameva ahosin"ti.

Palāyitajātakavaṇṇanā navamā.

---

10. Dutiyapalāyitajātakavaṇṇanā (230)

Dhajamaparimitanti idaṁ Satthā Jetavane viharanto ekaṁ Palāyitaparibbājakameva ārabbha kathesi. Imasmiṁ pana vatthusmiṁ so paribbājako Jetavanaṁ pāvisi. Tasmiṁ khaṇe Satthā mahājanaparivuto alaṅkatadhammāsane nisinno manosilātale sīhanādaṁ nadanto sīhapotako viya dhammaṁ deseti. Paribbājako Dasabalassa brahmasarīrapaṭibhāgaṁ rūpaṁ puṇṇacandasassirikaṁ mukhaṁ suvaṇṇapaṭṭasadisaṁ nalāṭañca disvā "ko evarūpaṁ purisuttamaṁ jinituṁ sakkhissatī"ti nivattitvā parisantaraṁ pavisitvā palāyi. Mahājano taṁ anubandhitvā nivattitvā Satthussa taṁ pavattiṁ ārocesi. Satthā "na so paribbājako idāneva, pubbepi mama suvaṇṇavaṇṇaṁ mukhaṁ disvā palātoyevā"ti vatvā atītaṁ āhari.

Atīte bodhisatto Bārāṇasiyaṁ rajjaṁ kāresi, Takkasilāyaṁ eko Gandhārarājā. So "Bārāṇasiṁ gahessāmī"ti caturaṅginiyā senāya āgantvā nagaraṁ parivāretvā nagaradvāre ṭhito attano balavāhanaṁ oloketvā "ko ettakaṁ balavāhanaṁ jinituṁ sakkhissatī"ti attano senaṁ saṁvaṇṇetvā paṭhamaṁ gāthamāha—

159. “Dhajamaparimitaṁ anantapāraṁ,
Duppasahaṁ dhaṅkehi sāgaraṁva.
Girimiva anilena duppasayho,
Duppasaho ahamajja tādisenā”ti.

Tattha **dhajamaparimitan**ti idaṁ tāva me rathesu morachade[1] ṭhapetvā ussāpitadhajameva aparimitaṁ bahuṁ anekasatasaṅkhyaṁ. **Anantapāran**ti balavāhanampi me “ettakā hatthī ettakā assā ettakā rathā ettakā pattī”ti gaṇanaparicchedarahitaṁ anantapāraṁ. **Duppasahan**ti na sakkā paṭisattūhi sahituṁ abhibhavituṁ. Yathā kiṁ? **Dhaṅkehi sāgaraṁva,** yathā sāgaro bahūhi kākehi vegavikkhambhanavasena vā atikkamanavasena vā duppasaho, evaṁ duppasahaṁ. **Girimiva anilena duppasayho**ti[2] apica me ayaṁ balakāyo yathā pabbato vātena akampanīyato duppasaho, tathā aññena balakāyena duppasaho. **Duppasaho ahamajja tādisenā**ti svāhaṁ iminā balena samannāgato ajja tādisena duppasahoti aṭṭālake ṭhitaṁ bodhisattaṁ sandhāya vadati.

Athassa so puṇṇacandasassirikaṁ attano mukhaṁ dassetvā “bāla mā vippalapasi, idāni te balavāhanaṁ mattavāraṇo viya naḷavanaṁ viddhaṁsessāmī”ti santajjetvā dutiyaṁ gāthamāha—

160. “Mā bāliyaṁ vilapi na hissa tādisaṁ,
Viḍayhase na hi labhase nisedhakaṁ.
Āsajjasi gajamiva ekacārinaṁ,
Yo taṁ padā naḷamiva pothayissatī”ti.

Tattha **mā bāliyaṁ vilapī**ti mā attano bālabhāvaṁ vippalapasi. **Na hissa tādisan**ti na hi assa tādiso, ayameva vā pāṭho. Tādiso “anantapāraṁ me balavāhanan”ti evarūpaṁ takkento rajjañca gahetuṁ samattho nāma na hi assa, na hotīti attho. **Viḍayhase**ti tvaṁ bāla kevalaṁ rāgadosamohamānapariḷāhena viḍayhasiyeva. **Na hi labhase nisedhakan**ti mādisaṁ pana pasayha abhibhavitvā nisedhakaṁ na tāva labhasi,

1. Morapāde (Sī, Syā, I)
2. Duppasahoti (Sī, Syā, I)

ajja taṁ āgatamaggeneva palāpessāmi. **Āsajjasī**ti upagacchasi. **Gajamiva ekacārinan**ti ekacārinaṁ mattavaravāraṇaṁ viya. **Yo taṁ padā naḷamiva pothayissatī**ti yo taṁ yathā nāma mattavaravāraṇo pādā naḷaṁ potheti saṁcuṇṇeti, evaṁ pothayissati, taṁ tvaṁ āsajjasīti attānaṁ sandhāyāha.

Evaṁ tajjentassa panassa kathaṁ sutvā Gandhārarājā ullokento kañcanapaṭṭasadisaṁ mahānalāṭaṁ disvā attano gahaṇabhīto nivattitvā palāyanto sakanagarameva agamāsi.

Satthā imaṁ dhammadesanaṁ āharitvā jātakaṁ samodhānesi "tadā Gandhārarājā Palāyitaparibbājako ahosi, Bārāṇasirājā pana ahameva ahosin"ti.

Dutiyapalāyitajātakavaṇṇanā dasamā.

Kāsāvavaggo aṭṭhamo.

Tassuddānaṁ

Kāsāvaṁ Cūḷanandiyaṁ, Puṭabhattañca Kumbhilaṁ.
Khantivaṇṇaṁ Kosiyañca, Gūthapāṇaṁ Kāmanītaṁ.

Palāyitadvayampi ca.

---

9. Upāhanavagga

1. Upāhanajātakavaṇṇanā (231)

Yathāpi kītāti idaṁ Satthā Jetavane[1] viharanto Devadattaṁ ārabbha kathesi. Dhammasabhāyañhi bhikkhū kathaṁ samuṭṭhāpesuṁ "āvuso Devadatto ācariyaṁ paccakkhāya Tathāgatassa paṭipakkho paṭisattu hutvā mahāvināsaṁ pāpuṇī"ti. Satthā āgantvā "kāya nuttha bhikkhave etarahi kathāya sannisinnā"ti pucchitvā "imāya nāmā"ti vutte "na bhikkhave

---

1. Veḷuvane (I)

Devadatto idāneva ācariyaṁ paccakkhāya mama paṭipakkho hutvā mahāvināsaṁ patto, pubbepi pattoyevā”ti vatvā atītaṁ āhari.

Atīte Bārāṇasiyaṁ Brahmadatte rajjaṁ kārente bodhisatto hatthācariyakule nibbattitvā vayappatto hatthisippe nipphattiṁ pāpuṇi. Atheko Kāsigāmako māṇavako āgantvā tassa santike sippaṁ uggaṇhi. Bodhisattā nāma sippaṁ vācentā ācariyamuṭṭhiṁ na karonti, attano jānananiyāmena niravasesaṁ sikkhāpenti. Tasmā so māṇavo bodhisattassa jānanasippaṁ niravasesamuggaṇhitvā bodhisattaṁ āha “ācariya ahaṁ rājānaṁ upaṭṭhahissāmī”ti. Bodhisatto “sādhu tātā”ti gantvā rañño ārocesi “mahārāja mama antevāsiko tumhe upaṭṭhātuṁ icchatī”ti. Sādhu upaṭṭhātūti. Tena hissa paribbayaṁ jānāthāti. Tumhākaṁ antevāsiko tumhehi samakaṁ na lacchati, tumhesu sataṁ labhantesu paṇṇāsaṁ lacchati, dve labhantesu ekaṁ lacchatīti. So gehaṁ gantvā taṁ pavattiṁ antevāsikassa ārocesi. Antevāsiko “ahaṁ ācariya tumhehi samaṁ sippaṁ jānāmi. Sace samakaññeva paribbayaṁ labhissāmi, upaṭṭhahissāmi. No ce, na upaṭṭhahissāmī”ti āha. Bodhisatto taṁ pavattiṁ rañño ārocesi. Rājā “sace so tumhehi samappakāro, tumhehi samakaññeva sippaṁ dassetuṁ sakkonto samakaṁ labhissatī”ti āha. Bodhisatto taṁ pavattiṁ tassa ārocetvā tena “sādhu dassessāmī”ti vutte rañño ārocesi. Rājā “tena hi sve sippaṁ dassethā”ti. Sādhu dassessāma, nagare bheriṁ carāpethāti. Rājā “sve kira ācariyo ca antevāsiko ca ubho hatthisippaṁ dassessanti, rājaṅgaṇe sannipatitvā daṭṭhukāmā passantū”ti bheriṁ carāpesi.

Ācariyo “na me antevāsiko upāyakosallaṁ jānātī”ti ekaṁ hatthiṁ gahetvā ekaratteneva vilomaṁ sikkhāpesi. So taṁ “gacchā”ti vutte osakkituṁ, “osakkā”ti vutte gantuṁ, “tiṭṭhā”ti vutte nipajjituṁ, “nipajjā”ti vutte ṭhātuṁ, “gaṇhā”ti vutte ṭhapetuṁ, “ṭhapehī”ti vutte gaṇhituṁ sikkhāpetvā punadivase taṁ hatthiṁ abhiruhitvā rājaṅgaṇaṁ agamāsi. Antevāsikopi ekaṁ manāpaṁ hatthiṁ abhiruhi. Mahājano sannipati. Ubhopi samakaṁ sippaṁ dassesuṁ. Puna bodhisatto attano

hatthiṁ vilomaṁ kāresi, so "gacchā"ti vutte osakki, "osakkā"ti vutte purato dhāvi, "tiṭṭhā"ti vutte nipajji, "nipajjā"ti vutte aṭṭhāsi, "gaṇhā"ti vutte nikkhipi, "nikkhipā"ti vutte gaṇhi. Mahājano "are duṭṭha-antevāsika tvaṁ ācariyena saddhiṁ sārambhaṁ karosi, attano pamāṇaṁ na jānāsi, 'ācariyena samakaṁ jānāmī'ti evaṁsaññī hosī"ti leḍḍudaṇḍādīhi paharitvā tattheva jīvitakkhayaṁ pāpesi.

Bodhisatto hatthimhā oruyha rājānaṁ upasaṅkamitvā "mahārāja sippaṁ nāma attano sukhatthāya gaṇhanti, ekaccassa pana gahitasippaṁ dukkaṭa-upāhanā viya vināsameva āvahatī"ti vatvā idaṁ gāthādvayamāha—

161. "Yathāpi kītā purisassupāhanā,
Sukhassa atthāya dukhaṁ udabbahe.
Ghammābhitattā talasā papīḷitā,
Tasseva pāde purisassa khādare.

162. Evameva yo dukkulīno anariyo,
Tammāka vijjañca sutañca ādiya.
Tameva so tattha sutena khādati,
Anariyo vuccati pānadūpamo"ti[1].

Tattha **udabbahe**ti udabbaheyya. **Ghammābhitattā talasā**[2] **papīḷitā**ti ghammena abhitattā pādatalena ca pīḷitā. **Tassevā**ti yena tā sukhatthāya kiṇitvā pādesu paṭimukkā dukkaṭūpāhanā, tasseva. **Khādare**ti vaṇaṁ karontā pāde khādanti.

Dukkulīnoti dujjātiko akulaputto. **Anariyo**ti hirottappavajjito asappuriso. **Tammāka vijjañca sutañca ādiyā**ti ettha taṁ taṁ manatīti "tammo"ti vattabbe tammāko[3], taṁ taṁ sippaṁ āsevati parivattetīti attho, ācariyassetaṁ nāmaṁ. Tasmā tammākā, gāthābandhasukhatthaṁ panassa rassabhāvo kato. **Vijjan**ti aṭṭhārasasu

1. Dupāhanūpamoti (Syā, Ka) 2. Thalasā (Syā, Ka)
3. Taṁmākoti vattabbe tamhāko (Sī), tumhākanti vattabbe tumhāka iti vuttaṁ (I)

vijjāṭṭhānesu yaṁkiñci. **Sutan**ti yaṁkiñci sutapariyatti. **Ādiyā**ti ādiyitvā. **Tameva so tattha sutena khādatī**ti **tamevā**ti attānameva. **So**ti yo dukkulīno anariyo ācariyamhā vijjañca sutañca ādiyati, so. **Tattha sutena khādatī**ti tassa santike sutena so attānameva khādatīti attho. Aṭṭhakathāyaṁ pana "teneva so tattha sutena khādatī"tipi pāṭho. Tassāpi so tena tattha sutena attānameva khādatīti ayameva attho. **Anariyo vuccati pānadūpamo**ti iti anariyo dupāhanūpamo dukkaṭūpāhanūpamo vuccati. Yathā hi dukkaṭūpāhanā purisaṁ khādanti, evamesa sutena khādanto attanāva attānaṁ khādati. Atha vā pānāya dutoti pānadu, upāhanūpatāpitassa upāhanāya khāditapādassetaṁ nāmaṁ. Tasmā yo so attānaṁ sutena khādati, so tena sutena khāditattā "anariyo"ti vuccati pānadūpamo, upāhanūpatāpitapādasadisoti vuccatīti ayamettha attho. Rājā tuṭṭho bodhisattassa mahantaṁ yasaṁ adāsi.

Satthā imaṁ dhammadesanaṁ āharitvā jātakaṁ samodhānesi "tadā antevāsiko Devadatto ahosi, ācariyo pana ahameva ahosin"ti.

Upāhanajātakavaṇṇanā paṭhamā.

---

2. Vīṇāthūṇajātakavaṇṇanā (232)

Ekacintitoyamatthoti idaṁ Satthā Jetavane viharanto aññataraṁ kumārikaṁ ārabbha kathesi. Sā kirekā Sāvatthiyaṁ seṭṭhidhītā attano gehe Usabharājassa sakkāraṁ kayiramānaṁ disvā dhātiṁ pucchi "amma ko nāmesa evaṁ sakkāraṁ labhatī"ti. Usabharājā nāma ammāti. Puna sā ekadivasaṁ pāsāde ṭhatvā antaravīthiṁ olokentī ekaṁ khujjaṁ disvā cintesi "gunnaṁ antare jeṭṭhakassa piṭṭhiyaṁ kakudhaṁ hoti, manussajeṭṭhakassapi tena bhavitabbaṁ, ayaṁ manussesu purisūsabho bhavissati, etassa mayā pādaparicārikāya bhavituṁ vaṭṭatī"ti. Sā dāsiṁ

pesetvā “seṭṭhidhītā tayā saddhiṁ gantukāmā, asukaṭṭhānaṁ kira gantvā tiṭṭhā”ti tassa ārocetvā sārabhaṇḍakaṁ ādāya aññātakavesena pāsādā otaritvā tena saddhiṁ palāyi. Aparabhāge taṁ kammaṁ nagare ca bhikkhusaṁghe ca pākaṭaṁ jātaṁ. Dhammasabhāyaṁ bhikkhū kathaṁ samuṭṭhāpesuṁ “āvuso asukā kira seṭṭhidhītā khujjena saddhiṁ palātā”ti. Satthā āgantvā “kāya nuttha bhikkhave etarahi kathāya sannisinnā”ti pucchitvā “imāya nāmā”ti vutte Satthā “na bhikkhave idānevesā khujjaṁ kāmeti, pubbepi kāmesiyevā”ti vatvā atītaṁ āhari.

Atīte Bārāṇasiyaṁ Brahmadatte rajjaṁ kārente bodhisatto ekasmiṁ nigamagāme seṭṭhikule nibbattitvā vayappatto gharāvāsaṁ vasanto puttadhītāhi vaḍḍhamāno attano puttassa Bārāṇasīseṭṭhissa dhītaraṁ vāretvā divasaṁ ṭhapesi. Seṭṭhidhītā attano gehe usabhassa sakkārasammānaṁ disvā “ko nāmeso”ti dhātiṁ pucchitvā “usabho”ti sutvā antaravīthiyā gacchantaṁ ekaṁ khujjaṁ disvā “ayaṁ purisūsabho bhavissatī”ti sārabhaṇḍakaṁ gahetvā tena saddhiṁ palāyi. Bodhisattopi kho “seṭṭhidhītaraṁ gehaṁ ānessāmī”ti mahantena parivārena Bārāṇasiṁ gacchanto tameva maggaṁ paṭipajji. Te ubhopi sabbarattiṁ maggaṁ agamaṁsu. Atha khujjassa sabbarattiṁ sītābhihatassa aruṇodaye sarīre vāto kuppi, mahantā vedanā vattanti. So maggā okkamma vedanāppatto hutvā vīṇādaṇḍako viya saṁkuṭito nipajji, seṭṭhidhītāpissa pādamūle nisīdi. Bodhisatto seṭṭhidhītaraṁ khujjassa pādamūle nisinnaṁ disvā sañjānitvā upasaṅkamitvā seṭṭhidhītāya saddhiṁ sallapanto paṭhamaṁ gāthamāha—

163. “Ekacintitoyamattho, bālo apariṇāyako.
Na hi khujjena vāmena, bhoti saṅgantumarahasī”ti.

Tattha **ekacintitoyamattho**ti amma yaṁ tvaṁ atthaṁ cintetvā iminā khujjena saddhiṁ palātā, ayaṁ tayā ekikāya eva cintito bhavissati. **Bālo apariṇāyako**ti ayaṁ khujjo bālo, duppaññabhāvena mahallakopi bālova, aññasmiṁ gahetvā gacchante asati gantuṁ asamatthatāya apariṇāyako. **Na hi khujjena vāmena, bhoti**

saṅgantumarahasīti iminā hi khujjena vāmanattā vāmena bhoti tvaṁ mahākule jātā abhirūpā dassanīyā saṅgantuṁ saha gantuṁ nārahasīti.

Athassa taṁ vacanaṁ sutvā seṭṭhidhītā dutiyaṁ gāthamāha—

164. "Purisūsabhaṁ maññamānā, ahaṁ khujjamakāmayiṁ.
So'yaṁ saṁkuṭito seti, chinnatanti yathā thuṇā"ti[1].

Tassattho—ahaṁ ayya ekaṁ usabhaṁ disvā "gunnaṁ jeṭṭhakassa piṭṭhiyaṁ kakudhaṁ hoti, imassapi taṁ atthi, imināpi purisūsabhena bhavitabban"ti evamahaṁ khujjaṁ purisūsabhaṁ maññamānā akāmayiṁ. So'yaṁ yathā nāma chinnatanti sadoṇiko vīṇādaṇḍako, evaṁ saṁkuṭito setīti.

Bodhisatto tassā aññātakavesena nikkhantabhāvameva ñatvā taṁ nhāpetvā alaṅkaritvā rathaṁ āropetvā gehameva agamāsi.

Satthā imaṁ dhammadesanaṁ āharitvā jātakaṁ samodhānesi "tadā ayameva seṭṭhidhītā ahosi, Bārāṇasīseṭṭhi pana ahameva ahosin"ti.

Vīṇāthūṇajātakavaṇṇanā dutiyā.

---

3. Vikaṇṇakajātakavaṇṇanā (233)

Kāmaṁ yahiṁ icchasi tena gacchati idaṁ Satthā Jetavane viharanto ekaṁ ukkaṇṭhitabhikkhuṁ ārabbha kathesi. So hi dhammasabhaṁ ānīto "saccaṁ kira tvaṁ bhikkhu ukkaṇṭhito"ti Satthārā puṭṭho "saccan"ti vatvā "kasmā ukkaṇṭhitosī"ti vutte "kāmaguṇakāraṇā"ti āha. Atha naṁ satthā "kāmaguṇā nāmete bhikkhu vikaṇṇakasallasadisā, sakiṁ hadaye patiṭṭhaṁ labhamānā vikaṇṇakaṁ viya viddhaṁ[2] suṁsumāraṁ maraṇameva pāpentī"ti vatvā atītaṁ āhari.

Atīte bodhisatto Bārāṇasiyaṁ dhammena rajjaṁ kārento ekadivasaṁ uyyānaṁ gantvā pokkharaṇītīraṁ sampāpuṇi. Naccagītāsu kusalā

---

1. Viṇāti (Syā, Ka) 2. Paviṭṭhaṁ (Sī, Syā, I)

naccagītāni payojesuṁ, pokkharaṇiyaṁ macchakacchapā gītasaddalolatāya sannipatitvā raññāva saddhiṁ gacchanti. Rājā tālakkhandhappamāṇaṁ macchaghaṭaṁ disvā "kiṁ nu kho ime macchā mayā saddhiṁyeva carantī"ti amacce pucchi. Amaccā "ete deva upaṭṭhahantī"ti āhaṁsu. Rājā "ete kira maṁ upaṭṭhahantī"ti tussitvā tesaṁ niccabhattaṁ paṭṭhapesi. Devasikaṁ taṇḍulambaṇaṁ pācesi. Macchā bhattavelāya ekacce āgacchanti, ekacce nāgacchanti, bhattaṁ nassati. Rañño tamatthaṁ ārocesuṁ. Rājā "ito paṭṭhāya bhattavelāya bheriṁ paharitvā bherisaññāya macchesu sannipatitesu bhattaṁ dethā"ti āha. Tato paṭṭhāya bhattakammiko bheriṁ paharāpetvā sannipatitānaṁ macchānaṁ bhattaṁ deti. Tepi bherisaññāya sannipatitvā bhuñjanti.

Tesu evaṁ sannipatitvā bhuñjantesu eko suṁsumāro āgantvā macche khādi. Bhattakammiko rañño ārocesi. Rājā taṁ sutvā "suṁsumāraṁ macchānaṁ khādanakāle vikaṇṇakena vijjhitvā gaṇhā"ti āha. So "sādhū"ti gantvā nāvāya ṭhatvā macche khādituṁ āgataṁ suṁsumāraṁ vikaṇṇakena pahari, taṁ tassa antopiṭṭhiṁ pāvisi. So vedanāppatto[1] hutvā taṁ gahetvāva palāyi. Bhattakammiko tassa viddhabhāvaṁ ñatvā taṁ ālapanto paṭhamaṁ gāthamāha—

165. "Kāmaṁ yahiṁ icchasi tena gaccha,
Viddhosi mammamhi vikaṇṇakena.
Hatosi bhattena suvāditena,
Lolo ca macche anubandhamāno"ti.

Tattha **kāman**ti ekaṁsena. **Yahiṁ icchasi tena gacchā**ti yasmiṁ icchasi, tasmiṁ gaccha. **Mammamhī**ti mammaṭṭhāne. **Vikaṇṇakenā**ti vikaṇṇakasallena. **Hatosi bhattena suvāditena, lolo ca macche anubandhamāno**ti tvaṁ bherivāditasaññāya bhatte dīyamāne lolo hutvā khādanatthāya macche anubandhamāno tena savāditena[2] bhattena hato, gataṭṭhānepi te jīvitaṁ natthīti attho. So attano vasanaṭṭhānaṁ gantvā jīvitakkhayaṁ patto.

---

1. Vedanāmatto (Sī, I) 2. Suvāditena (Ka)

Satthā imaṁ kāraṇaṁ dassetvā abhisambuddho hutvā dutiyaṁ gāthamāha—

166. “Evampi lokāmisaṁ opatanto,
Vihaññatī cittavasānuvattī.
So haññatī ñātisakhāna majjhe,
Macchānugo soriva suṁsumāro”ti.

Tattha **lokāmisan**ti pañca kāmaguṇā. Te hi loko iṭṭhato kantato manāpato gaṇhāti, tasmā “lokāmisan”ti vuccati. **Opatanto**ti taṁ lokāmisaṁ anupatanto kilesavasena cittavasānuvattī puggalo vihaññati kilamati, **so haññatī**ti so evarūpo puggalo ñātīnañca sakhānañca majjhe so vikaṇṇakena viddho macchānugo suṁsumāro viya pañca kāmaguṇe manāpāti gahetvā haññati kilamati mahāvināsaṁ pāpuṇātiyevāti.

Evaṁ Satthā imaṁ dhammadesanaṁ āharitvā saccāni pakāsetvā jātakaṁ samodhānesi, saccapariyosāne ukkaṇṭhitabhikkhu sotāpattiphale patiṭṭhahi. Tadā suṁsumāro Devadatto, macchā Buddhaparisā, Bārāṇasirājā pana ahameva ahosinti.

Vikaṇṇakajātakavaṇṇanā tatiyā.

---

4. Asitābhūjātakavaṇṇanā (234)

Tvameva dāni’makarāti idaṁ Satthā Jetavane viharanto aññataraṁ kumārikaṁ ārabbha kathesi. Sāvatthiyaṁ kirekasmiṁ dvinnaṁ aggasāvakānaṁ upaṭṭhākakule ekā kumārikā abhirūpā sobhaggappattā, sā vayappattā samānajātikaṁ kulaṁ agamāsi. Sāmiko taṁ kismiñci amaññamāno aññattha cittavasena carati. Sā tassa taṁ attani anādarataṁ agaṇetvā dve aggasāvake nimantetvā dānaṁ datvā dhammaṁ suṇantī sotāpattiphale patiṭṭhahi. Sā tato paṭṭhāya maggaphalasukhena vītināmayamānā “sāmikopi maṁ na icchati, gharāvāsena me kammaṁ natthi, pabbajissāmī”ti

cintetvā mātāpitūnaṁ ācikkhitvā pabbajitvā arahattaṁ pāpuṇi. Tassā sā kiriyā bhikkhūsu pākaṭā jātā. Athekadivasaṁ bhikkhū dhammasabhāyaṁ kathaṁ samuṭṭhāpesuṁ "āvuso asukakulassa dhītā atthagavesikā sāmikassa anicchabhāvaṁ ñatvā aggasāvakānaṁ dhammaṁ sutvā sotāpattiphale patiṭṭhāya puna mātāpitaro āpucchitvā pabbajitvā arahattaṁ pattā, evaṁ atthagavesikā āvuso sā kumārikā"ti. Satthā āgantvā "kāya nuttha bhikkhave etarahi kathāya sannisinnā"ti pucchitvā "imāya nāmā"ti vutte "na bhikkhave idānevesā kuladhītā atthagavesikā, pubbepi atthagavesikāyevā"ti vatvā atītaṁ āhari.

Atīte Bārāṇasiyaṁ Brahmadatte rajjaṁ kārente bodhisatto isipabbajjaṁ pabbajitvā abhiññā ca samāpattiyo ca nibbattetvā Himavantapadese vāsaṁ kappesi. Tadā Bārāṇasirājā attano puttassa Brahmadattakumārassa parivārasampattiṁ disvā uppannāsaṅko puttaṁ raṭṭhā pabbājesi. So Asitābhuṁ nāma attano deviṁ ādāya Himavantaṁ pavisitvā macchamaṁsaphalāphalāni khādanto paṇṇasālāya nivāsaṁ kappesi. So ekaṁ Kinnariṁ disvā paṭibaddhacitto "imaṁ pajāpatiṁ karissāmī"ti Asitābhuṁ agaṇetvā tassā anupadaṁ agamāsi. Sā taṁ Kinnariṁ anubandhamānaṁ disvā "ayaṁ maṁ agaṇetvā Kinnariṁ anubandhati, kiṁ me iminā"ti virattacittā hutvā bodhisattaṁ upasaṅkamitvā vanditvā attano kasiṇaparikammaṁ kathāpetvā kasiṇaṁ olokentī abhiññā ca samāpattiyo ca nibbattetvā bodhisattaṁ vanditvā āgantvā attano paṇṇasālāya dvāre aṭṭhāsi. Brahmadattopi Kinnariṁ anubandhanto vicaritvā tassā gatamaggampi adisvā chinnāso hutvā paṇṇasālābhimukhova āgato. Asitābhū taṁ āgacchantaṁ disvā vehāsaṁ abbhuggantvā maṇivaṇṇe gaganatale ṭhitā "ayyaputta taṁ nissāya mayā idaṁ jhānasukhaṁ laddhan"ti vatvā imaṁ gāthamāha—

167. "Tvameva dāni'makara, yaṁ kāmo byagamā tayi.
Soyaṁ appaṭisandhiko, kharachinnaṁva renukan"ti[1].

1. Rerukanti (Sī, I)

Tattha **tvameva dāni'makarā**ti ayyaputta maṁ pahāya Kinnariṁ anubandhanto tvaññeva idāni idaṁ akara. **Yaṁ kāmo byagamā tayī**ti yaṁ mama tayi kāmo vigato vikkhambhanappahānena pahīno, yassa pahīnattā ahaṁ imaṁ visesaṁ pattāti dīpeti. **Soyaṁ appaṭisandhiko**ti so pana kāmo idāni appaṭisandhiko jāto, na sakkā paṭisandhituṁ. **Kharachinnaṁva renukan**ti kharo vuccati kakaco, renukaṁ vuccati hatthidanto. Yathā kakacena chinno hatthidanto appaṭisandhiko hoti, na puna purimanayena allīyati, evaṁ puna mayhaṁ tayā saddhiṁ cittassa ghaṭanaṁ nāma natthīti vatvā tassa passantasseva uppatitvā aññattha agamāsi.

So tassā gatakāle paridevamāno dutiyaṁ gāthamāha—

168. "Atricchaṁ[1] atilobhena, atilobhamadena ca.
Evaṁ hāyati atthamhā, ahaṁva asitābhuyā"ti.

Tattha **atricchaṁ atilobhenā**ti atricchā vuccati atra atra icchāsaṅkhātā apariyantataṇhā, atilobho vuccati atikkamitvā pavattalobho. **Atilobhamadena cā**ti purisamadaṁ uppādanato atilobhamado nāma jāyati[2]. Idaṁ vuttaṁ hoti—atricchāvasena atricchamāno puggalo atilobhena ca atilobhamadena ca yathā ahaṁ asitābhuyā rājadhītāya parihīno, evaṁ atthā hāyatīti.

Iti so imāya gāthāya paridevitvā araññe ekakova vasitvā pitu accayena gantvā rajjaṁ gaṇhi.

Satthā imaṁ dhammadesanaṁ āharitvā jātakaṁ samodhānesi "tadā rājaputto ca rājadhītā ca ime dve janā ahesuṁ, tāpaso pana ahameva ahosin"ti.

Asitābhūjātakavaṇṇanā catutthā.

---

1. Atricchā (Sī, I) 2. Jāto (Ka)

5. Vacchanakhajātakavaṇṇanā (235)

Sukhā gharā vacchanakhāti idaṁ Satthā Jetavane viharanto Rojamallaṁ ārabbha kathesi. So kirāyasmato Ānandassa gihisahāyo. So ekadivasaṁ āgamanatthāya therassa sāsanaṁ pāhesi, thero Satthāraṁ āpucchitvā agamāsi. So theraṁ nānaggarasabhojanaṁ bhojetvā ekamantaṁ nisinno therena saddhiṁ paṭisanthāraṁ katvā theraṁ gihibhogehi pañcahi kāmaguṇehi nimantento "bhante Ānanda mama gehe pahūtaṁ saviññāṇaka-aviññāṇakaratanaṁ, idaṁ majjhe bhinditvā tuyhaṁ dammi, ehi ubho agāraṁ ajjhāvasāmā"ti. Thero tassa kāmaguṇesu ādīnavaṁ kathetvā uṭṭhāyāsanā vihāraṁ gantvā "diṭṭho te Ānanda Rojo"ti Satthārā pucchito "āma bhante"ti vatvā "kimassa kathesī"ti vutte "bhante maṁ Rojo gharāvāsena nimantesi, athassāhaṁ gharāvāse ceva kāmaguṇesu ca ādīnavaṁ kathesin"ti. Satthā "na kho Ānanda Rojo mallo idāneva pabbajite gharāvāsena nimantesi, pubbepi nimantesiyevā"ti vatvā tena yācito atītaṁ āhari.

Atīte Bārāṇasiyaṁ Brahmadatte rajjaṁ kārente bodhisatto aññatarasmiṁ nigamagāme brāhmaṇakule nibbattitvā vayappatto isipabbajjaṁ pabbajitvā Himavantapadese ciraṁ vasitvā loṇambilasevanatthāya Bārāṇasiṁ patvā rājuyyāne vasitvā punadivase Bārāṇasiṁ pāvisi. Athassa Bārāṇasiseṭṭhi ācāravihāre[1] pasīditvā gehaṁ netvā bhojetvā uyyāne vasanatthāya paṭiññaṁ gahetvā taṁ paṭijagganto uyyāne vasāpesi. Te aññamaññaṁ uppannasinehā ahesuṁ.

Athekadivasaṁ Bārāṇasiseṭṭhi bodhisatte pemavissāsavasena evaṁ cintesi "pabbajjā nāma dukkhā, mama sahāyaṁ Vacchanakhaparibbājakaṁ uppabbājetvā sabbaṁ vibhavaṁ majjhe bhinditvā tassa datvā dvepi samaggavāsaṁ vasissāmā"ti. So ekadivasaṁ bhattakiccapariyosāne tena saddhiṁ madhurapaṭisanthāraṁ katvā "bhante Vacchanakha pabbajjā nāma dukkhā, sukho gharāvāso, ehi ubho samaggā kāme paribhuñjantā vasāmā"ti vatvā paṭhamaṁ gāthamāha—

---

1. Cāravihāre (I)

169. “Sukhā gharā vacchanakha, sahiraññā sabhojanā.
Yattha bhutvā pivitvā ca, sayeyyātha anussuko”ti.

Tattha **sahiraññā**ti sattaratanasampannā. **Sabhojanā**ti bahukhādanīyabhojanīyā. **Yattha bhutvā pivitvā cā**ti yesu sahiraññabhojanesu gharesu nānaggarasāni bhojanāni paribhuñjitvā nānāpānāni ca pivitvā. **Sayeyyātha anussuko**ti yesu alaṅkatasirisayanapiṭṭhe anussuko hutvā sayeyyāsi, te gharā nāma ativiya sukhāti.

Athassa taṁ sutvā bodhisatto “mahāseṭṭhi tvaṁ aññāṇatāya kāmagiddho hutvā gharāvāsassa guṇaṁ, pabbajjāya ca aguṇaṁ kathesi, gharāvāsassa te aguṇaṁ kathessāmi, suṇāhi dānī”ti vatvā dutiyaṁ gāthamāha—

170. “Gharā nā’nīhamānassa, gharā nā’bhaṇato musā.
Gharā nādinnadaṇḍassa, paresaṁ anikubbato.
Evaṁ chiddaṁ durabhisambhavaṁ[1], ko gharaṁ paṭipajjatī”ti.

Tattha **gharā nā’nīhamānassā**ti niccakālaṁ kasigorakkhādikaraṇena anīhamānassa avāyamantassa gharā nāma natthi, gharāvāso na patiṭṭhātīti attho. **Gharā nā’bhaṇato musā**ti khettavatthuhiraññasuvaṇṇādīnaṁ atthāya amusābhaṇatopi gharā nāma natthi. **Gharā nādinnadaṇḍassa, paresaṁ anikubbato**ti **nādinnadaṇḍassā**ti aggahitadaṇḍassa, nikkhittadaṇḍassa paresaṁ anikubbato gharā nāma natthi. Yo pana ādinnadaṇḍo hutvā paresaṁ dāsakammakarādīnaṁ tasmiṁ tasmiṁ aparādhe aparādhānurūpaṁ vadhabandhanachedanatāḷanādivasena karoti, tasseva gharāvāso saṇṭhahatīti attho. **Evaṁ chiddaṁ durabhisambhavaṁ, ko gharaṁ paṭipajjatī**ti taṁ dāni evaṁ etesaṁ īhanādīnaṁ akaraṇe sati tāya tāya parihāniyā chiddaṁ karaṇepi sati niccameva kātabbato durabhisambhavaṁ durārādhanīyaṁ, niccaṁ karontassapi vā durabhisambhavameva duppūraṁ gharāvāsaṁ “ahaṁ nipparitasso hutvā ajjhāvasissāmī”ti ko paṭipajjatīti.

Evaṁ mahāsatto gharāvāsassa dosaṁ kathetvā uyyānameva agamāsi.

---

1. Durabhibhavaṁ (Sī, I)

Satthā imaṁ dhammadesanaṁ āharitvā jātakaṁ samodhānesi “tadā Bārāṇasiseṭṭhi Rojo mallo ahosi, Vacchanakhaparibbājako pana ahameva ahosin”ti.

Vacchanakhajātakavaṇṇanā pañcamā.

---

6. Bakajātakavaṇṇanā (236)

Bhaddako vata’yaṁ pakkhīti idaṁ Satthā Jetavane viharanto ekaṁ kuhakabhikkhuṁ ārabbha kathesi. Tañhi Satthā ānetvā dassitaṁ disvā “na bhikkhave idāneva, pubbepesa kuhakoyevā”ti vatvā atītaṁ āhari.

Atīte Bārāṇasiyaṁ Brahmadatte rajjaṁ kārente bodhisatto Himavantapadese ekasmiṁ sare maccho hutvā mahāparivāro vasi. Atheko bako “macche khādissāmī”ti sarassa āsannaṭṭhāne sīsaṁ pātetvā pakkhe pasāretvā mandamando macche olokento aṭṭhāsi tesaṁ pamādaṁ āgamayamāno. Tasmiṁ khaṇe bodhisatto macchagaṇaparivuto gocaraṁ gaṇhanto taṁ ṭhānaṁ pāpuṇi. Macchagaṇo taṁ bakaṁ passitvā paṭhamaṁ gāthamāha—

171. “Bhaddako vata’yaṁ pakkhī, dijo kumudasannibho.
Vūpasantehi pakkhehi, mandamandova jhāyatī”ti.

Tattha **mandamandova jhāyatī**ti abalabalo viya hutvā kiñci ajānanto viya ekakova jhāyatīti.

Atha naṁ bodhisatto oloketvā dutiyaṁ gāthamāha—

172. “Nāssa sīlaṁ vijānātha, anaññāya pasaṁsatha.
Amhe dijo na pāleti, tena pakkhī na phandatī”ti.

Tattha **anaññāyā**ti ajānitvā. **Amhe dijo na pāletī**ti esa dijo amhe na rakkhati na gopāyati, “kataraṁ nu kho etesu kabaḷaṁ karissāmī”ti upadhāreti. **Tena pakkhī na phandatī**ti tenāyaṁ sakuṇo na

phandati na calatīti. Evaṁ vutte macchagaṇo udakaṁ khobhetvā bakaṁ palāpesi.

Satthā imaṁ dhammadesanaṁ āharitvā jātakaṁ samodhānesi "tadā bako kuhako bhikkhu ahosi, maccharājā pana ahameva ahosin"ti.

Bakajātakavaṇṇanā chaṭṭhā.

---

7. Sāketajātakavaṇṇanā (237)

Ko nu kho Bhagavā hetūti idaṁ Satthā Sāketaṁ upanissāya viharanto Sāketaṁ brāhmaṇaṁ ārabbha kathesi. Vatthu panettha atītampi paccuppannampi heṭṭhā Ekakanipāte[1] kathitameva. Tathāgatassa pana vihāraṁ gatakāle bhikkhū "sineho nāmesa bhante kathaṁ patiṭṭhātī"ti pucchantā paṭhamaṁ gāthamāhaṁsu—

173. "Ko nu kho Bhagavā hetu, ekacce idha puggale.
Atīva hadayaṁ nibbāti, cittañcāpi pasīdatī"ti.

Tassattho—ko nu kho hetu, yena idhekacce puggale diṭṭhamatteyeva hadayaṁ ativiya nibbāti, suvāsitassa sītassa udakassa ghaṭasahassena parisittaṁ viya sītalaṁ hoti, ekacce na nibbāti. Ekacce diṭṭhamatteyeva cittaṁ pasīdati, mudu hoti, pemavasena allīyati, ekacce na allīyatīti.

Atha nesaṁ Satthā pemakāraṇaṁ dassento dutiyaṁ gāthamāha—

174. "Pubbeva sannivāsena, paccuppannahitena vā.
Evaṁ taṁ jāyate pemaṁ, uppalaṁva yathodake"ti.

Tassattho—bhikkhave pemaṁ nāmetaṁ dvīhi kāraṇehi jāyati, purimabhave mātā vā pitā vā putto vā dhītā vā bhātā vā bhaginī vā pati vā bhariyā vā sahāyo vā mitto vā hutvā yo yena

1. Jātaka-Ṭṭha 1. 326 piṭṭhe.

saddhiṁ ekaṭṭhāne vutthapubbo, tassa iminā **pubbeva sannivāsena** bhavantarepi anubandhanto so sineho na vijahati. Imasmiṁ attabhāve katena **paccuppannahitena vā evaṁ taṁ jāyate pemaṁ,** imehi dvīhi kāraṇehi pemaṁ nāma jāyati. Yathā kiṁ? **Uppalaṁva yathodake**ti. Vā-kārassa rassattaṁ kataṁ. Samuccayatthe cesa vutto, tasmā uppalañca sesaṁ jalajapupphañca yathā udake jāyamānaṁ dve kāraṇāni nissāya jāyati udakañceva kalalañca, tathā etehi dvīhi kāraṇehi pemaṁ jāyatīti evamettha attho daṭṭhabbo.

Satthā imaṁ dhammadesanaṁ āharitvā jātakaṁ samodhānesi "tadā brāhmaṇo ca brāhmaṇī ca ime dve janā ahesuṁ, putto pana ahameva ahosin"ti.

Sāketajātakavaṇṇanā sattamā.

---

8. Ekapadajātakavaṇṇanā (238)

Iṅgha ekapadaṁ tātāti idaṁ Satthā Jetavane viharanto ekaṁ kuṭumbikaṁ ārabbha kathesi. Sāvatthivāsī kiresa kuṭumbiko, athassa ekadivasaṁ aṅke nisinno putto atthassa dvāraṁ nāma pañhaṁ pucchi. So "Buddhavisayo esa pañho, na taṁ añño kathetuṁ sakkhissatī"ti puttaṁ gahetvā Jetavanaṁ gantvā Satthāraṁ vanditvā "bhante ayaṁ me dārako ūrumhi nisinno atthassa dvāraṁ nāma pañhaṁ pucchi, ahaṁ taṁ ajānanto idhāgato, kathetha bhante imaṁ pañhan"ti. Satthā "na kho upāsaka ayaṁ dārako idāneva atthagavesako, pubbepi atthagavesakova hutvā imaṁ pañhaṁ paṇḍite pucchi, porāṇakapaṇḍitāpissa kathesuṁ, bhavasaṅkhepagatattā pana na sallakkhesī"ti vatvā tena yācito atītaṁ āhari.

Atīte Bārāṇasiyaṁ Brahmadatte rajjaṁ kārente bodhisatto seṭṭhikule nibbattitvā vayappatto pitu accayena seṭṭhiṭṭhānaṁ labhi. Athassa putto daharo kumāro ūrumhi nisīditvā "tāta mayhaṁ ekapadaṁ anekatthanissitaṁ ekaṁ kāraṇaṁ kathethā"ti pucchanto paṭhamaṁ gāthamāha—

175. "Iṅgha ekapadaṁ tāta, anekatthapadassitaṁ.
Kiñci saṅgāhikaṁ brūsi, yena'tthe sādhayemase"ti.

Tattha **iṅghā**ti yācanatthe codanatthe vā nipāto. **Ekapadan**ti ekaṁ kāraṇapadaṁ, ekaṁ kāraṇūpasañhitaṁ vā byañjanapadaṁ. **Anekatthapadassitan**ti anekāni atthapadāni kāraṇapadāni nissitaṁ. **Kiñci saṅgāhikaṁ brūsī**ti kiñci ekapadaṁ[1] bahūnaṁ padānaṁ saṅgāhikaṁ brūhi, ayameva vā pāṭho. **Yena'tthe sādhayemase**ti yena ekena padena anekatthanissitena mayaṁ attano vuḍḍhiṁ sādheyyāma, taṁ me kathehīti pucchi.

Athassa pitā kathento dutiyaṁ gāthamāha—

176. "Dakkheyye'kapadaṁ tāta, anekatthapadassitaṁ.
Tañca sīlena saññuttaṁ, khantiyā upapāditaṁ.
Alaṁ mitte sukhāpetuṁ, amittānaṁ dukhāya cā"ti.

Tattha **dakkheyye'kapadan**ti dakkheyyaṁ ekapadaṁ. Dakkheyyaṁ nāma lābhuppādakassa chekassa kusalassa ñāṇasampayuttaṁ vīriyaṁ. **Anekatthapadassitan**ti evaṁ vuttappakāraṁ vīriyaṁ anekehi atthapadehi nissitaṁ. Katarahīti? Sīlādīhi. Teneva **"tañca sīlena saññuttan"**ti-ādimāha. Tassattho—tañca panetaṁ vīriyaṁ ācārasīlasampayuttaṁ adhivāsanakhantiyā upetaṁ mitte sukhāpetuṁ amittānañca dukkhāya alaṁ samatthaṁ. Ko hi nāma lābhuppādakañāṇasampayuttakusalavīriyasamannāgato ācārakhantisampanno mitte sukhāpetuṁ, amitte vā dukkhāpetuṁ na sakkotīti.

Evaṁ bodhisatto puttassa pañhaṁ kathesi. Sopi pitu kathitanayeneva attano atthaṁ sādhetvā yathākammaṁ gato.

Satthā imaṁ dhammadesanaṁ āharitvā saccāni pakāsetvā jātakaṁ samodhānesi, saccapariyosāne pitāputtā sotāpattiphale patiṭṭhitā. Tadā putto ayameva putto ahosi, Bārāṇasiseṭṭhi pana ahameva ahosinti.

Ekapadajātakavaṇṇanā aṭṭhamā.

---

1. Ekaṁ (Sī, I)

9. Haritamaṇḍūkajātakavaṇṇanā (239)

Āsīvisampi maṁ santanti idaṁ Satthā Veḷuvane viharanto Ajātasattuṁ ārabbha kathesi. Kosalarājassa hi pitā Mahākosalo Bimbisārarañño dhītaraṁ dadamāno dhītu nhānamūlaṁ Kāsigāmakaṁ nāma adāsi. Sā Ajātasattunā pitughātakakamme kate rañño sinehena na cirasseva kālamakāsi. Ajātasattu mātari kālakatāyapi taṁ gāmaṁ bhuñjateva. Kosalarājā "pitughātakassa corassa mama kulasantakaṁ gāmaṁ na dassāmī"ti tena saddhiṁ yujjhati. Kadāci mātulassa jayo hoti, kadāci bhāgineyyassa. Yadā pana Ajātasattu jināti, tadā somanassappatto rathe dhajaṁ ussāpetvā mahantena yasena nagaraṁ pavisati. Yadā pana parājayati, tadā domanassappatto kañci ajānāpetvāva pavisati. Athekadivasaṁ dhammasabhāyaṁ bhikkhū kathaṁ samuṭṭhāpesuṁ "āvuso Ajātasattu mātulaṁ jinitvā tussati, parājito domanassappatto hotī"ti. Satthā āgantvā "kāya nuttha bhikkhave etarahi kathāya sannisinnā"ti pucchitvā "imāya nāmā"ti vutte "na bhikkhave idāneva, pubbepesa jinitvā tussati, parājito domanassappatto hotī"ti vatvā atītaṁ āhari.

Atīte Bārāṇasiyaṁ Brahmadatte rajjaṁ kārente bodhisatto nīlamaṇḍūkayoniyaṁ nibbatti. Tadā manussā nadīkandarādīsu tattha tattha macche gahaṇatthāya kumīnāni oḍḍesuṁ. Ekasmiṁ kumīne bahū macchā pavisiṁsu. Atheko udakāsīviso macche khādanto taṁ kumīnaṁ pāvisi, bahū macchā ekato hutvā taṁ khādantā ekalohitaṁ akaṁsu. So paṭisaraṇaṁ apassanto maraṇabhayatajjito kumīnamukhena nikkhamitvā vedanāppatto udakapariyante nipajji. Nīlamaṇḍūkopi tasmiṁ khaṇe uppatitvā kumīnasūlamatthake nipanno hoti. Āsīviso vinicchayaṭṭhānaṁ alabhanto tattha nipannaṁ taṁ disvā "samma Nīlamaṇḍūka imesaṁ macchānaṁ kiriyā ruccati tuyhan"ti pucchanto paṭhamaṁ gāthamāha—

177. "Āsīvisampi maṁ santaṁ, paviṭṭhaṁ kumināmukhaṁ.
Ruccate haritāmātā, yaṁ maṁ khādanti macchakā"ti.

Tattha **āsīvisampi maṁ santan**ti maṁ āgatavisaṁ samānaṁ. **Ruccate haritāmātā, yaṁ maṁ khādanti macchakā**ti etaṁ tava ruccati haritamaṇḍūkaputtāti vadati.

Atha naṁ haritamaṇḍūko "āma samma ruccatī"ti. Kiṁ kāraṇāti. "Sace tvampi tava padesaṁ āgate macche khādasi, macchāpi attano padesaṁ āgataṁ taṁ khādanti, attano visaye padese gocarabhūmiyaṁ abalavā nāma natthī"ti vatvā dutiyaṁ gāthamāha—

178. "Vilumpateva puriso, yāva'ssa upakappati.
Yadā caññe vilumpanti, so vilutto vilumpatī"ti.

Tattha **vilumpateva puriso, yāva'ssa upakappatī**ti yāva assa purisassa issariyaṁ upakappati ijjhati pavattati, tāva so aññaṁ vilumpatiyeva. "Yāva so upakappatī"tipi pāṭho, yattakaṁ kālaṁ so puriso sakkoti vilumpitunti attho. **Yadā caññe vilumpantī**ti yadā ca aññe issarā hutvā vilumpanti. **So vilutto vilumpatī**ti atha so vilumpako aññehi vilumpati. "Vilumpate"tipi pāṭho, ayamevattho. "Vilumpanan"tipi paṭhanti, tassattho na sameti. Evaṁ "vilumpako puna vilumpaṁ pāpuṇātī"ti bodhisattena aḍḍe vinicchite udakāsīvisassa dubbalabhāvaṁ ñatvā "paccāmittaṁ gaṇhissāmā"ti macchagaṇā kumīnamukhā nikkhamitvā tattheva naṁ jīvitakkhayaṁ pāpetvā pakkamuṁ.

Sattho imaṁ dhammadesanaṁ āharitvā jātakaṁ samodhānesi "tadā udakāsīviso Ajātasattu ahosi, Nīlamaṇḍūko pana ahameva ahosin"ti.

Haritamaṇḍūkajātakavaṇṇānā navamā.

---

10. Mahāpiṅgalajātakavaṇṇanā (240)

Sabbo janoti idaṁ Satthā Jetavane viharanto Devadattaṁ ārabbha kathesi. Devadatte Satthari āghātaṁ bandhitvā navamāsaccayena Jetavanadvārakoṭṭhake pathaviyaṁ nimugge Jetavanavāsino ca sakalaraṭṭhavāsino ca "Buddhapaṭikaṇṭako Devadatto pathaviyā gilito, nihatapaccāmitto

dāni Sammāsambuddho jāto”ti tuṭṭhahaṭṭhā ahesuṁ. Tesaṁ kathaṁ sutvā paramparaghosena sakalajambudīpavāsino yakkhabhūtadevagaṇā ca tuṭṭhahaṭṭhā eva ahesuṁ. Athekadivasaṁ bhikkhū dhammasabhāyaṁ kathaṁ samuṭṭhāpesuṁ “āvuso Devadatte pathaviyaṁ nimugge ‘Buddhapaṭikaṇṭako Devadatto pathaviyā gilito’ti mahājano attamano jāto”ti. Satthā āgantvā “kāya nuttha bhikkhave etarahi kathāya sannisinnā”ti pucchitvā “imāya nāmā”ti vutte “na bhikkhave idāneva Devadatte mate mahājano tussati ceva hasati ca, pubbepi tussi ceva hasi cā”ti vatvā atītaṁ āhari.

Atīte Bārāṇasiyaṁ Mahāpiṅgalo nāma rājā adhammena visamena rajjaṁ kāresi, chandādivasena pāpakammāni karonto daṇḍabalijaṅghakahāpaṇādiggahaṇena ucchuyante ucchuṁ viya mahājanaṁ pīḷesi kakkhaḷo pharuso sāhasiko, paresu anuddayāmattampi nāmassa natthi, gehe itthīnampi puttadhītānampi amaccabrāhmaṇagahapatikādīnampi appiyo amanāpo, akkhimhi patitarajaṁ viya, bhattapiṇḍe sakkharā viya, paṇhiṁ vijjhitvā paviṭṭhakaṇṭako viya ca ahosi. Tadā bodhisatto Mahāpiṅgalassa putto hutvā nibbatti. Mahāpiṅgalo dīgharattaṁ rajjaṁ kāretvā kālamakāsi. Tasmiṁ kālakate sakalabārāṇasivāsino haṭṭhatuṭṭhā mahāhasitaṁ hasitvā dārūnaṁ sakaṭasahassena mahāpiṅgalaṁ jhāpetvā anekehi ghaṭasahassehi āḷāhanaṁ nibbāpetvā bodhisattaṁ rajje abhisiñcitvā “dhammiko no rājā laddho”ti haṭṭhatuṭṭhā nagare ussavabheriṁ carāpetvā samussitadhajapaṭākaṁ nagaraṁ alaṅkaritvā dvāre dvāre maṇḍapaṁ kāretvā vippakiṇṇalājakusumamaṇḍitatalesu alaṅkatamaṇḍapesu nisīditvā khādiṁsu ceva piviṁsu ca.

Bodhisattopi alaṅkate mahātale samussitasetacchattassa pallaṅkavarassa majjhe mahāyasaṁ anubhavanto nisīdi. Amaccā ca brāhmaṇagahapatiraṭṭhikadovārikādayo ca rājānaṁ parivāretvā aṭṭhaṁsu. Atheko dovāriko nātidūre ṭhatvā assasanto passasanto parodi. Bodhisatto taṁ disvā “samma dovārika mama pitari kālakate sabbe tuṭṭhapahaṭṭhā ussavaṁ kīḷantā vicaranti, tvaṁ pana rodamāno

ṭhito, kiṁ nu kho mama pitā taveva piyo ahosi manāpo"ti pucchanto paṭhamaṁ gāthamāha—

179. "Sabbo jano hiṁsito Piṅgalena,
Tasmiṁ mate paccayā vedayanti.
Piyo nu te āsi akaṇhanetto,
Kasmā nu tvaṁ rodasi dvārapālā"ti.

Tattha **hiṁsito**ti nānappakārehi daṇḍabali-ādīhi pīḷito. **Piṅgalenā**ti piṅgalakkhena. Tassa kira dvepi akkhīni nibbiddhapiṅgalāni biḷārakkhivaṇṇāni ahesuṁ, tenevassa "Piṅgalo"ti nāmaṁ akaṁsu. **Paccayā vedayantī**ti pītiyo pavedayanti. **Akaṇhanetto**ti Piṅgalanetto. **Kasmā nu tvan**ti kena nu kāraṇena tvaṁ rodasi. Aṭṭhakathāyaṁ pana "kasmā tuvan"ti pāṭho.

So tassa vacanaṁ sutvā "nāhaṁ mahārāja 'Mahāpiṅgalo mato'ti sokena rodāmi, sīsassa me sukhaṁ jātaṁ. Piṅgalarājā hi pāsādā otaranto ca ārohanto ca kammāramuṭṭhikāya paharanto viya mayhaṁ sīse aṭṭhaṭṭha khaṭake deti, so paralokaṁ gantvāpi mama sīse dadamāno viya nirayapālānampi yamassapi sīse khaṭake dassati, atha naṁ te 'ativiya ayaṁ amhe bādhatī'ti puna idheva ānetvā vissajjeyyuṁ, atha me so punapi sīse khaṭake dadeyyāti bhayenāhaṁ rodāmī"ti imamatthaṁ pakāsento dutiyaṁ gāthamāha—

180. "Na me piyo āsi akaṇhanetto,
Bhāyāmi paccāgamanāya tassa.
Ito gato hiṁseyya maccurājaṁ,
So hiṁsito āneyya puna idhā"ti.

Atha naṁ bodhisatto "so rājā dārūnaṁ vāhasahassena daḍḍho udakaghaṭasatehi sitto, sāpissa āḷāhanabhūmi samantato khatā, pakatiyāpi ca paralokaṁ gatā nāma aññattha gativasā[1] puna teneva sarīrena nāgacchanti[2], mā tvaṁ bhāyī"ti taṁ samassāsento imaṁ gāthamāha—

---

1. Gato nāma aññattha gatova, so (Syā)
2. Nāgacchati (Syā)

181. “Daḍḍho vāhasahassehi, sitto ghaṭasatehi so.
Parikkhatā ca sā bhūmi, mā bhāyi nāgamissatī”ti.

Tato paṭṭhāya dovāriko assāsaṁ paṭilabhi. Bodhisatto dhammena rajjaṁ kāretvā dānādīni puññāni katvā yathākammaṁ gato.

Satthā imaṁ dhammadesanaṁ āharitvā jātakaṁ samodhānesi “tadā Mahāpiṅgalo Devadatto ahosi, putto pana ahameva ahosin”ti.

Mahāpiṅgalajātakavaṇṇanā dasamā.

Upāhanavaggo navamo.

Tassuddānaṁ

Upāhanaṁ Vīṇāthūṇaṁ, Vikaṇṇakaṁ Asitābhu.
Vacchanakhaṁ Bakañceva, Sāketañca Ekapadaṁ.
Haritamātu Piṅgalaṁ.

---

10. Siṅgālavagga

1. Sabbadāṭhajātakavaṇṇanā (241)

Siṅgālo mānatthaddhoti idaṁ Satthā Veḷuvane viharanto Devadattaṁ ārabbha kathesi. Devadatto Ajātasattuṁ pasādetvā uppāditaṁ lābhasakkāraṁ ciraṭṭhitikaṁ kātuṁ nāsakkhi, Nāḷāgiripayojane pāṭihāriyassa diṭṭhakālato paṭṭhāya tassa so lābhasakkāro antaradhāyi. Athekadivasaṁ bhikkhū dhammasabhāyaṁ kathaṁ samuṭṭhāpesuṁ “āvuso Devadatto lābhasakkāraṁ uppādetvā ciraṭṭhitikaṁ kātuṁ nāsakkhī”ti. Satthā āgantvā “kāya nuttha bhikkhave etarahi kathāya sannisinnā”ti pucchitvā “imāya nāmā”ti vutte “na bhikkhave Devadatto idāneva attano uppannaṁ lābhasakkāraṁ antaradhāpeti, pubbepi antaradhāpesiyevā”ti vatvā atītaṁ āhari.

Atīte Bārāṇasiyaṁ Brahmadatte rajjaṁ kārente bodhisatto tassa purohito ahosi tiṇṇaṁ vedānaṁ aṭṭhārasannañca sippānaṁ pāraṁ gato. So pathavījayamantaṁ nāma jānāti. Pathavījayamantoti āvaṭṭanamanto vuccati. Athekadivasaṁ bodhisatto "taṁ mantaṁ sajjhāyissāmī"ti ekasmiṁ aṅgaṇaṭṭhāne piṭṭhipāsāṇe nisīditvā sajjhāyamakāsi. Taṁ kira mantaṁ aññavihitaṁ dhitivirahitaṁ[1] sāvetuṁ na sakkā, tasmā naṁ so tathārūpe ṭhāne sajjhāyati. Athassa sajjhāyanakāle eko Siṅgālo ekasmiṁ bile nipanno taṁ mantaṁ sutvāva paguṇamakāsi. So kira anantarātīte attabhāve paguṇapathavījayamanto eko brāhmaṇo ahosi. Bodhisatto sajjhāyaṁ katvā uṭṭhāya "paguṇo vata me ayaṁ manto"ti āha. Siṅgālo bilā nikkhamitvā "ambho brāhmaṇa ayaṁ manto tayāpi mameva paguṇataro"ti vatvā palāyi. Bodhisatto "ayaṁ Siṅgālo mahantaṁ akusalaṁ karissatī"ti "gaṇhatha gaṇhathā"ti thokaṁ anubandhi. Siṅgālo palāyitvā araññaṁ pāvisi.

So gantvā ekaṁ Siṅgāliṁ thokaṁ sarīre ḍaṁsi, "kiṁ sāmī"ti ca vutte "mayhaṁ jānāsi na jānāsī"ti āha. Sā "āma jānāmī"ti sampaṭicchi. So pathavījayamantaṁ parivattetvā anekāni siṅgālasatāni āṇāpetvā sabbepi hatthi-assasīhabyagghasūkaramigādayo catuppade attano santike akāsi. Katvā ca pana Sabbadāṭho nāma rājā hutvā ekaṁ Siṅgāliṁ aggamahesiṁ akāsi. Dvinnaṁ hatthīnaṁ piṭṭhe sīho tiṭṭhati, sīhapiṭṭhe Sabbadāṭho Siṅgālo rājā Siṅgāliyā aggamahesiyā saddhiṁ nisīdati, mahanto yaso ahosi. So yasamahantena pamajjitvā mānaṁ uppādetvā "Bārāṇasirajjaṁ gaṇhissāmī"ti sabbacatuppadaparivuto Bārāṇasiyā avidūraṭṭhānaṁ sampāpuṇi, parisā dvādasayojanā ahosi. So avidūre ṭhitoyeva "rajjaṁ vā detu, yuddhaṁ vā"ti rañño sāsanaṁ pesesi. Bārāṇasivāsino bhītatasitā nagaradvārāni pidahitvā aṭṭhaṁsu.

Bodhisatto rājānaṁ upasaṅkamitvā "mā bhāyi mahārāja, Sabbadāṭhasiṅgālena saddhiṁ yuddhaṁ mama bhāro, ṭhapetvā maṁ añño tena saddhiṁ

1. Aññaṁ vidhirahitaṁ (Sī, I), aññavihitena dhitivirahitaṁ (Syā)

yujjhituṁ samattho nāma natthī”ti rājānañca nāgare ca samassāsetvā “kinti katvā nu kho Sabbadāṭho rajjaṁ gahessati, pucchissāmi tāva nan”ti dvāraṭṭālakaṁ abhiruhitvā “samma Sabbadāṭha kinti katvā imaṁ rajjaṁ gaṇhissasī”ti pucchi. Sīhanādaṁ nādāpetvā mahājanaṁ saddena santāsetvā gaṇhissāmīti. Bodhisatto “atthetan”ti ñatvā aṭṭālakā oruyha “sakaladvādasayojanikabārāṇasinagaravāsino kaṇṇacchiddāni māsapiṭṭhena lañjantū”ti[1] bheriṁ carāpesi. Mahājano bheriyā āṇaṁ sutvā antamaso biḷāle upādāya sabbacatuppadānañceva attano ca kaṇṇacchiddāni yathā parassa saddaṁ sotuṁ na sakkā, evaṁ māsapiṭṭhena lañji[2].

Atha bodhisatto puna aṭṭālakaṁ abhiruhitvā “Sabbadāṭhā”ti āha. Kiṁ brāhmaṇāti. Imaṁ rajjaṁ kinti katvā gaṇhissasīti. Sīhanādaṁ nadāpetvā manusse tāsetvā jīvitakkhayaṁ pāpetvā gaṇhissāmīti. Sīhanādaṁ nadāpetuṁ na sakkhissasi. Jātisampannā hi surattahatthapādā kesarasīharājāno tādisassa jarasiṅgālassa āṇaṁ na karissantīti. Siṅgālo mānatthaddho hutvā “aññe tāva sīhā tiṭṭhantu, yassāhaṁ piṭṭhe nisinno, taññeva nadāpessāmī”ti āha. Tena hi nadāpehi, yadi sakkosīti. So yasmiṁ sīhe nisinno, tassa “nadāhī”ti pādena saññaṁ adāsi. Sīho hatthikumbhe mukhaṁ uppīḷetvā tikkhattuṁ appaṭivattiyaṁ sīhanādaṁ nadi. Hatthī santāsappattā hutvā Siṅgālaṁ pādamūle pātetvā pādenassa sīsaṁ akkamitvā cuṇṇavicuṇṇaṁ akaṁsu, Sabbadāṭho tattheva jīvitakkhayaṁ patto. Tepi hatthī sīhanādaṁ sutvā maraṇabhayatajjitā aññamaññaṁ ovijjhitvā tattheva jīvitakkhayaṁ pāpuṇiṁsu, ṭhapetvā sīhe sesāpi migasūkarādayo sasabiḷārapariyosānā sabbe catuppādā tattheva jīvitakkhayaṁ pāpuṇiṁsu. Sīhā palāyitvā araññaṁ pavisiṁsu, dvādasayojaniko maṁsarāsi ahosi. Bodhisatto aṭṭālakā otaritvā nagaradvārāni vivarāpetvā “sabbe attano kaṇṇesu māsapiṭṭhaṁ apanetvā maṁsatthikā maṁsaṁ āharantū”ti nagare bheriṁ carāpesi. Manussā allamaṁsaṁ khāditvā sesaṁ sukkhāpetvā vallūramakaṁsu. Tasmiṁ kira kāle vallūrakaraṇaṁ udapādīti vadanti.

---

1. Limpantūti (Sī, I)
2. Limpi (Sī, I)

Satthā imaṁ dhammadesanaṁ āharitvā imā abhisambuddhagāthā vatvā jātakaṁ samodhānesi—

182. "Siṅgālo mānatthaddho ca, parivārena atthiko.
Pāpuṇi mahatiṁ bhūmiṁ, rājāsi Sabbadāṭhinaṁ.

183. Evameva manussesu, yo hoti parivāravā.
So hi tattha mahā hoti, Siṅgālo viya dāṭhinan"ti.

Tattha **mānatthaddho**ti parivāraṁ nissāya uppannena mānena thaddho. **Parivārena atthiko**ti uttarimpi parivārena atthiko hutvā. **Mahatiṁ bhūmin**ti mahantaṁ sampattiṁ. **Rājāsi Sabbadāṭhinan**ti sabbesaṁ dāṭhīnaṁ rājā āsi. **So hi tattha mahā hotī**ti so parivārasampanno puriso tesu parivāresu mahā nāma hoti. **Siṅgālo viya dāṭhinan**ti yathā Siṅgālo dāṭhīnaṁ mahā ahosi, evaṁ mahā hoti, atha so Siṅgālo viya pamādaṁ āpajjitvā taṁ parivāraṁ nissāya vināsaṁ pāpuṇātīti.

Tadā Siṅgālo Devadatto ahosi, rājā Sāriputto, purohito pana ahameva ahosinti.

Sabbadāṭhajātakavaṇṇanā paṭhamā.

---

2. Sunakhajātakavaṇṇanā (242)

Bālo vatāyaṁ sunakhoti idaṁ Satthā Jetavane viharanto ambaṇakoṭṭhake āsanasālāya bhattabhuñjanasunakhaṁ ārabbha kathesi. Taṁ kira jātakālato paṭṭhāya pānīyahārakā gahetvā tattha posesuṁ. So aparabhāge tattha bhattaṁ bhuñjanto thūlasarīro ahosi. Athekadivasaṁ eko gāmavāsī puriso taṁ ṭhānaṁ patto sunakhaṁ disvā pānīyahārakānaṁ uttarisāṭakañca kahāpaṇañca datvā gaddūlena bandhitvā taṁ ādāya pakkāmi. So gahetvā nīyamāno na vassi, dinnaṁ dinnaṁ khādanto pacchato pacchato agamāsi. Atha so puriso "ayaṁ idāni maṁ piyāyatī"ti gaddūlaṁ mocesi, so vissaṭṭhamatto

ekavegena āsanasālameva gato. Bhikkhū taṁ disvā tena gatakāraṇaṁ jānitvā sāyanhasamaye dhammasabhāyaṁ kathaṁ samuṭṭhāpesuṁ “āvuso āsanasālāya sunakho bandhanamokkhakusalo vissaṭṭhamattova puna āgato”ti. Satthā āgantvā “kāya nuttha bhikkhave etarahi kathāya sannisinnā”ti pucchitvā “imāya nāmā”ti vutte “na bhikkhave so sunakho idāneva bandhanamokkhakusalo, pubbepi kusaloyevā”ti vatvā atītaṁ āhari.

Atīte Bārāṇasiyaṁ Brahmadatte rajjaṁ kārente bodhisatto Kāsiraṭṭhe ekasmiṁ mahābhogakule nibbattitvā vayappatto gharāvāsaṁ aggahesi. Tadā Bārāṇasiyaṁ ekassa manussassa sunakho ahosi, so piṇḍibhattaṁ labhanto thūlasarīro jāto. Atheko gāmavāsī Bārāṇasiṁ āgato taṁ sunakhaṁ disvā tassa manussassa uttarisāṭakañca kahāpaṇañca datvā sunakhaṁ gahetvā cammayottena bandhitvā yottakoṭiyaṁ gahetvā gacchanto aṭavimukhe ekaṁ sālaṁ pavisitvā sunakhaṁ bandhitvā phalake nipajjitvā niddaṁ okkami. Tasmiṁ kāle bodhisatto kenacideva karaṇīyena aṭaviṁ paṭipanno taṁ sunakhaṁ yottena bandhitvā ṭhapitaṁ disvā paṭhamaṁ gāthamāha—

184. “Bālo vatāyaṁ sunakho, yo varattaṁ[1] na khādati.
Bandhanā ca pamuñceyya, asito ca gharaṁ vaje”ti.

Tattha **pamuñceyyā**ti pamoceyya[2], ayameva vā pāṭho. **Asito ca gharaṁ vaje**ti asito suhito hutvā attano vasanaṭṭhānaṁ gaccheyya.

Taṁ sutvā sunakho dutiyaṁ gāthamāha—

185. “Aṭṭhitaṁ me manasmiṁ me, atho me hadaye kataṁ.
Kālañca paṭikaṅkhāmi, yāva passupatū jano”ti.

Tattha **aṭṭhitaṁ me manasmiṁ me**ti yaṁ tumhe kathetha, taṁ mayā adhiṭṭhitameva, manasmiṁyeva me etaṁ. **Atho me hadaye katan**ti atha ca pana me tumhākaṁ vacanaṁ hadaye katameva. **Kālañca paṭikaṅkhāmī**ti kālaṁ

1. Yo ca yottaṁ (Ka) 2. Pamocetvā (I, Ka)

paṭimānemi. **Yāva passupatū jano**ti yāvāyaṁ mahājano pasupatu niddaṁ okkamatu, tāvāhaṁ kālaṁ paṭimānemi. Itarathā hi "ayaṁ sunakho palāyatī"ti ravo uppajjeyya, tasmā rattibhāge sabbesaṁ suttakāle cammayottaṁ khāditvā palāyissāmīti. So evaṁ vatvā mahājane niddaṁ okkante yottaṁ khāditvā suhito hutvā palāyitvā attano sāmikānaṁ gharameva gato.

Satthā imaṁ dhammadesanaṁ āharitvā jātakaṁ samodhānesi "tadā sunakhova etarahi sunakho, paṇḍitapuriso pana ahameva ahosin"ti.

Sunakhajātakavaṇṇanā dutiyā.

---

3. Guttilajātakavaṇṇanā (243)

Sattatantiṁ sumadhuranti idaṁ Satthā Veḷuvane viharanto Devadattaṁ ārabbha kathesi. Tasmiñhi kāle bhikkhū Devadattaṁ āhaṁsu "āvuso Devadatta Sammāsambuddho tuyhaṁ ācariyo, tvaṁ Sammāsambuddhaṁ nissāya tīṇi piṭakāni uggaṇhi, cattāri jhānāni uppādesi, ācariyassa nāma paṭisattunā bhavituṁ na yuttan"ti. Devadatto "kiṁ pana me āvuso samaṇo Gotamo ācariyo, nanu mayā attano baleneva tīṇi piṭakāni uggahitāni, cattāri jhānāni uppāditānī"ti ācariyaṁ paccakkhāsi. Bhikkhū dhammasabhāyaṁ kathaṁ samuṭṭhāpesuṁ "āvuso Devadatto ācariyaṁ paccakkhāya Sammāsambuddhassa paṭisattu hutvā mahāvināsaṁ patto"ti. Satthā āgantvā "kāya nuttha bhikkhave etarahi kathāya sannisinnā"ti pucchitvā "imāya nāmā"ti vutte "na bhikkhave Devadatto idāneva ācariyaṁ paccakkhāya mama paṭisattu hutvā vināsaṁ pāpuṇāti, pubbepi pattoyevā"ti vatvā atītaṁ āhari.

Atīte Bārāṇasiyaṁ Brahmadatte rajjaṁ kārente bodhisatto gandhabbakule nibbatti, "Guttilakumāro"tissa nāmaṁ akaṁsu. So vayappatto gandhabbasippe nipphattiṁ patvā Guttilagandhabbo nāma sakalajambudīpe aggagandhabbo ahosi. So dārābharaṇaṁ akatvā andhe mātāpitaro posesi. Tadā Bārāṇasivāsino vāṇijā vaṇijjāya Ujjeninagaraṁ

gantvā ussave ghuṭṭhe chandakaṁ saṁharitvā bahuṁ mālāgandhavilepanañca khajjabhojjādīni ca ādāya kīḷanaṭṭhāne sannipatitvā “vetanaṁ datvā ekaṁ gandhabbaṁ ānethā”ti āhaṁsu. Tena ca samayena Ujjeniyaṁ Mūsilo nāma jeṭṭhagandhabbo hoti, te taṁ pakkosāpetvā attano gandhabbaṁ kāresuṁ.

Mūsilo vīṇaṁ vādento vīṇaṁ uttamamucchanāya mucchitvā vādesi. Tesaṁ Guttilagandhabbassa gandhabbe jātaparicayānaṁ tassa gandhabbaṁ kilañcakaṇḍūvanaṁ viya hutvā upaṭṭhāsi, ekopi pahaṭṭhākāraṁ na dassesi. Mūsilo tesu tuṭṭhākāraṁ adassentesu “atikharaṁ katvā vādemi maññe”ti majjhimamucchanāya mucchitvā majjhimasarena vādesi, te tatthapi majjhattāva ahesuṁ. Atha so “ime na kiñci jānanti maññe”ti sayampi ajānanako viya hutvā tantiyo sithile vādesi, te tatthapi na kiñci āhaṁsu. Atha ne Mūsilo “ambho vāṇijā kiṁ nu kho mayi vīṇaṁ vādente tumhe na tussathā”ti. Kiṁ pana tvaṁ vīṇaṁ vādesi, mayañhi “ayaṁ vīṇaṁ mucchetī”ti saññaṁ akarimhāti. Kiṁ pana tumhe mayā uttaritaraṁ ācariyaṁ jānātha, udāhu attano ajānanabhāvena na tussathāti. Vāṇijā “Bārāṇasiyaṁ Guttilagandhabbassa vīṇāsaddaṁ sutapubbānaṁ tava vīṇāsaddo itthīnaṁ dārake tosāpanasaddo viya hotī”ti āhaṁsu. Tena hi handa tumhehi dinnaparibbayaṁ paṭiggaṇhatha, na mayhaṁ etenattho, apica kho pana Bārāṇasiṁ gacchantā maṁ gaṇhitvā gaccheyyāthāti. Te “sādhū”ti sampaṭicchitvā gamanakāle taṁ ādāya Bārāṇasiṁ gantvā tassa “etaṁ guttilassa vasanaṭṭhānan”ti ācikkhitvā sakasakanivesanaṁ agamiṁsu.

Mūsilo bodhisattassa gehaṁ pavisitvā laggetvā ṭhapitaṁ bodhisattassa jātivīṇaṁ disvā gahetvā vādesi, atha bodhisattassa mātāpitaro andhabhāvena taṁ apassantā “mūsikā maññe vīṇaṁ khādantī”ti saññāya “susū”ti āhaṁsu. Tasmiṁ kāle Mūsilo vīṇaṁ ṭhapetvā bodhisattassa mātāpitaro vanditvā “kuto āgatosī”ti vutte “ācariyassa santike sippaṁ uggaṇhituṁ ujjenito āgatomhī”ti āha. So “sādhū”ti vutte “kahaṁ ācariyo”ti pucchitvā “vippavuttho tāta, ajja āgamissatī”ti sutvā tattheva nisīditvā bodhisattaṁ āgataṁ

disvā tena katapaṭisanthāro attano āgatakāraṇaṁ ārocesi. Bodhisatto aṅgavijjāpāṭhako, so tassa asappurisabhāvaṁ ñatvā “gaccha tāta, natthi tava sippan”ti paṭikkhipi. So bodhisattassa mātāpitūnaṁ pāde gahetvā upakāraṁ karonto te ārādhetvā “sippaṁ me dāpethā”ti yāci. Bodhisatto mātāpitūhi punappunaṁ vuccamāno te atikkamituṁ asakkonto sippaṁ adāsi. So bodhisatteneva saddhiṁ rājanivesanaṁ gacchati. Rājā taṁ disvā “ko esa ācariyā”ti pucchi. Mayhaṁ antevāsiko mahārājāti. So anukkamena rañño vissāsiko ahosi. Bodhisatto ācariyamuṭṭhiṁ akatvā attano jānananiyāmena sabbaṁ sippaṁ sikkhāpetvā “niṭṭhitaṁ te tāta sippan”ti āha.

So cintesi “mayhaṁ sippaṁ paguṇaṁ, idañca Bārāṇasinagaraṁ sakalajambudīpe agganagaraṁ, ācariyopi mahallako, idheva mayā vasituṁ vaṭṭatī”ti. So ācariyaṁ āha “ācariya ahaṁ rājānaṁ upaṭṭhahissāmī”ti. Ācariyo “sādhu tāta, rañño ārocessāmī”ti gantvā “amhākaṁ antevāsiko devaṁ upaṭṭhātuṁ icchati, deyyadhammamassa jānāthā”ti rañño ārocetvā raññā “tumhākaṁ deyyadhammato upaḍḍhaṁ labhissatī”ti vutte taṁ pavattiṁ Mūsilassa ārocesi. Mūsilo “ahaṁ tumhehi samakaññeva labhanto upaṭṭhahissāmi, na alabhanto”ti āha. Kiṁkāraṇāti. Nanu ahaṁ tumhākaṁ jānanasippaṁ sabbaṁ jānāmīti. Āma jānāsīti. Evaṁ sante kasmā mayhaṁ upaḍḍhaṁ detīti. Bodhisatto rañño ārocesi. Rājā “yadi evaṁ tumhehi samakaṁ sippaṁ dassetuṁ sakkonto samakaṁ labhissatī”ti āha. Bodhisatto rañño vacanaṁ tassa ārocetvā tena “sādhu dassessāmī”ti vutte rañño taṁ pavattiṁ ārocetvā “sādhu dassetu, kataradivasaṁ sākacchā hotū”ti vutte “ito sattame divase hotu mahārājā”ti āha.

Rājā Mūsilaṁ pakkosāpetvā “saccaṁ kira tvaṁ ācariyena saddhiṁ sākacchaṁ karissasī”ti pucchitvā “saccaṁ devā”ti vutte “ācariyena saddhiṁ viggaho nāma na vaṭṭati, mā karī”ti vāriyamānopi “alaṁ mahārāja, hotuyeva me ācariyena saddhiṁ sattame divase sākacchā

katarassa jānibhāvaṁ[1] jānissāmā"ti āha. Rājā "sādhū"ti sampaṭicchitvā "ito kira sattame divase ācariyaguttilo ca antevāsikamūsilo ca rājadvāre aññamaññaṁ sākacchaṁ katvā sippaṁ dassessanti, nāgarā sannipatitvā sippaṁ passantū"ti bheriṁ carāpesi.

Bodhisatto cintesi "ayaṁ Mūsilo daharo taruṇo, ahaṁ mahallako parihīnathāmo, mahallakassa kiriyā nāma na sampajjati. Antevāsike nāma parājitepi viseso natthi, antevāsikassa pana jaye sati pattabbalajjato araññaṁ pavisitvā maraṇaṁ varataran"ti. So araññaṁ pavisitvā maraṇabhayena nivattati, lajjābhayena gacchati. Evamassa gamanāgamanaṁ karontasseva cha divasā atikkantā, tiṇāni matāni, jaṅghamaggo nibbatti. Tasmiṁ khaṇe Sakkassa bhavanaṁ uṇhākāraṁ dassesi. Sakko āvajjamāno taṁ kāraṇaṁ ñatvā "Guttilagandhabbo antevāsikassa bhayena araññe mahādukkhaṁ anubhoti, etassa mayā avassayena bhavituṁ vaṭṭatī"ti vegena gantvā bodhisattassa purato ṭhatvā "ācariya kasmā araññaṁ paviṭṭhosī"ti pucchitvā "kosi tvan"ti vutte "sakkohamasmī"ti āha. Atha naṁ bodhisatto "ahaṁ kho devarāja antevāsikato parājayabhayena araññaṁ paviṭṭho"ti vatvā paṭhamaṁ gāthamāha—

186. "Sattatantiṁ sumadhuraṁ, rāmaṇeyyaṁ avācayiṁ.
So maṁ raṅgamhi avheti, saraṇaṁ me hohi kosiyā"ti.

Tassattho—ahaṁ devarāja Mūsilaṁ nāma antevāsikaṁ sattatantiṁ sumadhuraṁ rāmaṇeyyaṁ vīṇaṁ attano jānananiyāmena sikkhāpesiṁ, so maṁ idāni raṅgamaṇḍale pakkosati, tassa me tvaṁ kosiyagotta saraṇaṁ hohīti.

Sakko tassa vacanaṁ sutvā "mā bhāyi, ahaṁ te tāṇañca leṇañcā"ti vatvā dutiyaṁ gāthamāha—

187. "Ahaṁ taṁ saraṇaṁ samma, ahamācariyapūjako.
Na taṁ jayissati sisso, sissamācariya jessasī"ti.

1. Jānanabhāvaṁ (Sī, Syā, I)

Tattha **ahaṁ taṁ saraṇan**ti ahaṁ saraṇaṁ avassayo patiṭṭhā hutvā taṁ tāyissāmi. **Sammā**ti piyavacanametaṁ. **Sissamācariya jessasī**ti ācariya tvaṁ vīṇaṁ vādayamāno sissaṁ jinissasi. Apica tvaṁ vīṇaṁ vādento ekaṁ tantiṁ chinditvā cha vādeyyāsi, vīṇāya te pakatisaddo bhavissati. Mūsilopi tantiṁ chindissati, athassa vīṇāya saddo na bhavissati. Tasmiṁ khaṇe so parājayaṁ pāpuṇissati. Athassa parājayabhāvaṁ ñatvā dutiyampi tatiyampi catutthampi pañcamampi chaṭṭhampi sattamampi tantiṁ chinditvā suddhadaṇḍakameva vādeyyāsi, chinnatantikoṭīhi saro nikkhamitvā sakalaṁ dvādasayojanikaṁ Bārāṇasinagaraṁ chādetvā ṭhassatīti.

Evaṁ vatvā Sakko bodhisattassa tisso pāsakaghaṭikā datvā evamāha "vīṇāsaddeneva pana sakalanagare chādite ito ekaṁ pāsakaghaṭikaṁ ākāse khipeyyāsi, atha te purato otaritvā tīṇi accharāsatāni naccissanti. Tāsaṁ naccanakāle ca dutiyaṁ khipeyyāsi, athāparānipi tīṇi satāni otaritvā tava vīṇādhure naccissanti. Tato tatiyaṁ khipeyyāsi, athāparāni tīṇi satāni otaritvā raṅgamaṇḍale naccissanti. Ahampi te santikaṁ āgamissāmi, gaccha mā bhāyī"ti bodhisattaṁ assāsesi. Bodhisatto pubbaṇhasamaye gehaṁ agamāsi. Nāgarā rājadvārasamīpe maṇḍapaṁ katvā rañño āsanaṁ paññāpesuṁ. Rājā pāsādā otaritvā alaṅkatamaṇḍape pallaṅkamajjhe nisīdi, dvādasasahassā alaṅkatitthiyo amaccabrāhmaṇagahapatikādayo ca rājānaṁ parivārayiṁsu, sabbe nāgarā sannipatiṁsu, rājaṅgaṇe cakkāticakke mañcātimañce bandhiṁsu.

Bodhisattopi nhātānulitto nānaggarasabhojanaṁ bhuñjitvā vīṇaṁ gāhāpetvā attano paññattāsane nisīdi. Sakko adissamānakāyena āgantvā ākāse aṭṭhāsi, bodhisattoyeva naṁ passati. Mūsilopi āgantvā attano āsane nisīdi. Mahājano parivāresi, āditova dvepi samasamaṁ vādayiṁsu. Mahājano dvinnampi vāditena tuṭṭho ukkuṭṭhisahassāni pavattesi. Sakko ākāse ṭhatvā bodhisattaññeva sāvento "ekaṁ tantiṁ chindā"ti āha. Bodhisatto tantiṁ chindi, sā chinnāpi chinnakoṭiyā saraṁ muñcateva, devagandhabbaṁ viya vattati. Mūsilopi tantiṁ chindi, tato saddo na nikkhimi. Ācariyo dutiyampi

chindi -pa- sattamampi chindi. Suddhadaṇḍakaṁ vādentassa saddo nagaraṁ chādetvā aṭṭhāsi. Celukkhepasahassāni ceva ukkuṭṭhisahassāni ca pavattayiṁsu. Bodhisatto ekaṁ pāsakaṁ ākāse khipi, tīṇi accharāsatāni otaritvā nacciṁsu. Evaṁ dutiye ca tatiye ca khitte tīṇi tīṇi accharāsatāni otaritvā vuttanayeneva nacciṁsu.

Tasmiṁ khaṇe rājā mahājanassa iṅgitasaññaṁ adāsi, mahājano uṭṭhāya "tvaṁ ācariyena saddhiṁ virujjhitvā 'samakāraṁ karomī'ti vāyamasi, attano pamāṇaṁ na jānāsī"ti Mūsilaṁ tajjetvā gahitagahiteheva pāsāṇadaṇḍādīhi saṁcuṇṇetvā jīvitakkhayaṁ pāpetvā pāde gahetvā saṅkāraṭṭhāne chaḍḍesi. Rājā tuṭṭhacitto ghanavassaṁ vassāpento viya bodhisattassa bahuṁ dhanaṁ adāsi, tathā nāgarā. Sakko bodhisattena saddhiṁ paṭisanthāraṁ katvā "ahaṁ te paṇḍita sahassayuttaṁ ājaññarathaṁ gāhāpetvā pacchā Mātaliṁ pesessāmi, tvaṁ sahassayuttaṁ Vejayantarathavaraṁ abhiruyha devalokaṁ āgaccheyyāsī"ti vatvā pakkāmi.

Atha naṁ gantvā Paṇḍukambalasilāyaṁ nisinnaṁ "kahaṁ gatāttha mahārājā"ti devadhītaro pucchiṁsu. Sakko tāsaṁ taṁ kāraṇaṁ vitthārena kathetvā bodhisattassa sīlañca guṇañca vaṇṇesi. Devadhītaro "mahārāja mayampi ācariyaṁ daṭṭhukāmā, idha naṁ ānehī"ti āhaṁsu, Sakko Mātaliṁ āmantetvā "tāta devaccharā Guttilagandhabbaṁ daṭṭhukāmā, gaccha naṁ Vejayantarathe nisīdāpetvā ānehī"ti. So "sādhū"ti gantvā bodhisattaṁ ānesi. Sakko bodhisattena saddhiṁ sammoditvā "devakaññā kira te ācariya gandhabbaṁ sotukāmā"ti āha. Mayaṁ mahārāja gandhabbā nāma sippaṁ nissāya jīvāma, mūlaṁ labhantā vādeyyāmāti. Vādehi, ahaṁ te mūlaṁ dassāmīti. Na mayhaṁ aññena mūlenattho, imā pana devadhītaro attano attano kalyāṇakammaṁ kathentu, evāhaṁ vādessāmīti. Atha naṁ devadhītaro āhaṁsu "amhehi kataṁ kalyāṇakammaṁ pacchā tumhākaṁ kathessāma, gandhabbaṁ karohi ācariyā"ti. Bodhisatto sattāhaṁ devatānaṁ gandhabbaṁ akāsi, taṁ dibbagandhabbaṁ abhibhavitvā pavatti. Sattame divase ādito paṭṭhāya devadhītānaṁ kalyāṇakammaṁ pucchi. Ekaṁ Kassapasammāsambuddhakāle ekassa bhikkhuno

uttamavatthaṁ datvā Sakkassa paricārikā hutvā nibbattaṁ accharāsahassaparivāraṁ uttamavatthadevakaññaṁ "tvaṁ purimabhave kiṁ kammaṁ katvā nibbattā"ti pucchi. Tassa pucchanākāro ca vissajjanā ca vimānavatthumhi āgatameva. Vuttañhi tattha—

"Abhikkantena vaṇṇena, yā tvaṁ tiṭṭhasi devate.
Obhāsentī disā sabbā, osadhī viya tārakā.

Kena te'tādiso vaṇṇo, kena te idha mijjhati.
Uppajjanti ca te bhogā, ye keci manaso piyā.

Pucchāmi taṁ devi mahānubhāve,
Manussabhūtā kimakāsi puññaṁ.
Kenāsi evaṁ jalitānubhāvā,
Vaṇṇo ca te sabbadisā pabhāsatīti.

Vatthuttamadāyikā nārī, pavarā hoti naresu nārīsu.
Evaṁ piyarūpadāyikā manāpaṁ, dibbaṁ sā labhate upecca ṭhānaṁ.

Tassā me passa vimānaṁ, accharā kāmavaṇṇinīhamasmi.
Accharāsahassassāhaṁ, pavarā passa puññānaṁ vipākaṁ.

Tena me'tādiso vaṇṇo, tena me idha mijjhati.
Uppajjanti ca me bhogā, ye keci manaso piyā.

Tenamhi evaṁ jalitānubhāvā,
Vaṇṇo ca me sabbadisā pabhāsatī"ti[1].

Aparā piṇḍāya caramānassa bhikkhuno pūjanatthāya pupphāni adāsi, aparā "cetiye gandhapañcaṅgulikaṁ dethā"ti gandhe adāsi, aparā madhurāni phalāphalāni adāsi, aparā ucchurasaṁ adāsi, aparā Kassapadasabalassa cetiye gandhapañcaṅgulikaṁ adāsi, aparā maggapaṭipannānaṁ bhikkhūnaṁ bhikkhunīnañca kulagehe vāsaṁ upagatānaṁ santike dhammaṁ assosi, aparā nāvāya upakaṭṭhāya velāya bhuttassa bhikkhuno udake ṭhatvā udakaṁ adāsi, aparā agāramajjhe vasamānā akkodhanā hutvā sassusasuravattaṁ akāsi, aparā attano laddhakoṭṭhāsatopi saṁvibhāgaṁ

1. Khu 2. 39 piṭṭhe.

katvāva paribhuñji, sīlavatī ca ahosi, aparā paragehe dāsī hutvā nikkodhanā nimmānā attano laddhakoṭṭhāsato saṁvibhāgaṁ katvā devarañño paricārikā hutvā nibbattā[1]. Evaṁ sabbāpi Guttilavimānavatthusmiṁ āgatā chattiṁsa[2] devadhītā yaṁ yaṁ kammaṁ katvā tattha nibbattā, sabbaṁ bodhisatto pucchi. Tāpissa attano katakammaṁ gāthāhiyeva kathesuṁ. Taṁ sutvā bodhisatto "lābhā vata me, suladdhaṁ vata me, svāhaṁ idhāgantvā appamattakenapi kammena paṭiladdhadibbasampattiyo assosiṁ. Ito dāni paṭṭhāya manussalokaṁ gantvā dānādīni kusalakammāneva karissāmī"ti vatvā imaṁ udānaṁ udānesi—

"Svāgataṁ vata me ajja, suppabhātaṁ suhuṭṭhitaṁ.
Yaṁ addasāmi devatāyo, accharākāmavaṇṇiyo.

Imāsāhaṁ dhammaṁ sutvā, kāhāmi kusalaṁ bahuṁ.
Dānena samacariyāya, saṁyamena damena ca.
Svāhaṁ tattha gamissāmi, yattha gantvā na socare"ti[3].

Atha naṁ sattāhaccayena devarājā Mātalisaṅgāhakaṁ āṇāpetvā rathe nisīdāpetvā Bārāṇasimeva pesesi. So Bārāṇasiṁ gantvā devaloke attanā diṭṭhakāraṇaṁ manussānaṁ ācikkhi. Tato paṭṭhāya manussā sa-ussāhā puññāni kātuṁ maññiṁsu.

Satthā imaṁ dhammadesanaṁ āharitvā jātakaṁ samodhānesi "tadā Mūsilo Devadatto ahosi, Sakko Anuruddho, rājā Ānando, Guttilagandhabbo pana ahameva ahosin"ti.

Guttilajātakavaṇṇanā tatiyā.

---

1. Vimāna-Ṭṭha 129 piṭṭhe passitabbaṁ. 2. Sattatiṁsa (Sī, Syā) 3. Khu 2. 47 piṭṭhe.

4. Vigaticchajātakavaṇṇanā (244)

Yaṁ passati na taṁ icchatīti idaṁ Satthā Jetavane viharanto ekaṁ Palāyikaṁ paribbājakaṁ[1] ārabbha kathesi. So kira sakalajambudīpe paṭivādaṁ alabhitvā Sāvatthiṁ āgantvā "ko mayā saddhiṁ vādaṁ kātuṁ samattho"ti pucchitvā "Sammāsambuddho"ti sutvā mahājanaparivuto Jetavanaṁ gantvā Bhagavantaṁ catuparisamajjhe dhammaṁ desentaṁ pañhaṁ pucchi. Athassa Satthā taṁ vissajjetvā "ekaṁ nāma kin"ti pañhaṁ pucchi, so taṁ kathetuṁ asakkonto uṭṭhāya palāyi. Nisinnaparisā "ekapadeneva vo bhante paribbājako niggahito"ti āhaṁsu. Satthā "nāhaṁ upāsakā idānevetaṁ ekapadeneva niggaṇhāmi, pubbepi niggaṇhiṁyevā"ti vatvā atītaṁ āhari.

Atīte Bārāṇasiyaṁ Brahmadatte rajjaṁ kārente bodhisatto Kāsiraṭṭhe brāhmaṇakule nibbattitvā vayappatto kāme pahāya isipabbajjaṁ pabbajitvā dīgharattaṁ Himavante vasi. So pabbatā oruyha ekaṁ nigamagāmaṁ nissāya Gaṅgānivattane paṇṇasālāyaṁ vāsaṁ kappesi. Atheko paribbājako sakalajambudīpe paṭivādaṁ alabhitvā taṁ nigamaṁ patvā "atthi nu kho koci mayā saddhiṁ vādaṁ kātuṁ samattho"ti pucchitvā "atthī"ti bodhisattassa ānubhāvaṁ sutvā mahājanaparivuto tassa vasanaṭṭhānaṁ gantvā paṭisanthāraṁ katvā nisīdi. Atha naṁ bodhisatto "vaṇṇagandhaparibhāvitaṁ Gaṅgāpānīyaṁ pivissasī"ti pucchi. Paribbājako vādena ottharanto "kā Gaṅgā, vālukā Gaṅgā, udakaṁ Gaṅgā, orimatīraṁ Gaṅgā, pārimatīraṁ Gaṅgā"ti āha. Bodhisatto "tvaṁ pana paribbājaka ṭhapetvā udakaṁ vālukaṁ orimatīraṁ pārimatīrañca kahaṁ gaṅgaṁ labhissasī"ti āha. Paribbājako appaṭibhāno hutvā uṭṭhāya palāyi. Tasmiṁ palāte bodhisatto nisinnaparisāya dhammaṁ desento imā gāthā avoca—

188. "Yaṁ passati na taṁ icchati, yañca na passati taṁ kiri'cchati.
Maññāmi ciraṁ carissati, na hi taṁ lacchati yaṁ sa icchati.

189. Yaṁ labhati na tena tussati, yaṁ ca pattheti laddhaṁ hīḷeti.
Icchā hi anantagocarā, vigaticchāna[2] namo karomase"ti.

---

1. Palāyitaparibbājakaṁ (Ka)
2. Vīticchānaṁ (Sī, I)

Tattha **yaṁ passatī**ti yaṁ udakādiṁ passati, taṁ Gaṅgāti na icchati. **Yañca na passatī**ti yañca udakādivinimuttaṁ gaṅgaṁ na passati, taṁ kiri'cchati. **Maññāmi ciraṁ carissatī**ti ahaṁ evaṁ maññāmi—ayaṁ paribbājako evarūpaṁ gaṅgaṁ pariyesanto ciraṁ carissati. Yathā vā udakādivinimuttaṁ gaṅgaṁ, evaṁ rūpādivinimuttaṁ attānampi pariyesanto saṁsāre ciraṁ carissati. **Na hi taṁ lacchatī**ti ciraṁ carantopi yaṁ taṁ evarūpaṁ gaṅgaṁ vā attānaṁ vā icchati, taṁ na lacchati. **Yaṁ labhatī**ti yaṁ udakaṁ vā rūpadiṁ vā labhati, tena na tussati. **Yaṁ ca pattheti laddhaṁ hīḷetī**ti evaṁ laddhena atussanto yaṁ yaṁ sampattiṁ pattheti, taṁ taṁ labhitvā "kiṁ etāyā"ti hīḷeti avamaññati. **Icchā hi anantagocarā**ti laddhaṁ hīḷetvā aññamaññaṁ ārammaṇaṁ icchanato ayaṁ icchā nāma taṇhā anantagocarā. **Vigaticchāna namo karomase**ti tasmā ye vigaticchā Buddhādayo, tesaṁ mayaṁ namakkāraṁ karomāti.

Satthā imaṁ dhammadesanaṁ āharitvā jātakaṁ samodhānesi "tadā paribbājako etarahi paribbājako ahosi, tāpaso pana ahameva ahosin"ti.

Vigaticchajātakavaṇṇanā catutthā.

---

5. Mūlapariyāyajātakavaṇṇanā (245)

Kālo ghasati bhūtānīti idaṁ Satthā Ukkaṭṭhaṁ nissāya Subhagavane viharanto Mūlapariyāyasuttantaṁ ārabbha kathesi. Tadā kira pañcasatā brāhmaṇā tiṇṇaṁ vedānaṁ pāragū sāsane pabbajitvā tīṇi piṭakāni uggaṇhitvā mānamadamattā hutvā "Sammāsambuddhopi tīṇeva piṭakāni jānāti, mayampi tāni jānāma, evaṁ sante kiṁ tassa amhehi nānākaraṇan"ti Buddhupaṭṭhānaṁ na gacchanti, paṭipakkhā[1] hutvā caranti.

Athekadivasaṁ Satthā tesu āgantvā attano santike nisinnesu aṭṭhahi bhūmīhi paṭimaṇḍetvā Mūlapariyāyasuttantaṁ kathesi, te na kiñci sallakkhesuṁ. Atha nesaṁ etadahosi "mayaṁ 'amhehi sadisā paṇḍitā

---

1. Samasatthā (Sī, I)

natthī'ti mānaṁ karoma, idāni pana na kiñci jānāma, Buddhehi sadiso paṇḍito nāma natthi, aho Buddhaguṇā nāmā"ti. Te tato paṭṭhāya nihatamānā hutvā uddhaṭadāṭhā viya sappā nibbisevanā jātā. Satthā Ukkaṭṭhākaṁ yathābhirantaṁ viharitvā Vesāliṁ gantvā Gotamakacetiye Gotamakasuttantaṁ nāma kathesi, dasasahassilokadhātu kampi, taṁ sutvā te bhikkhū arahattaṁ pāpuṇiṁsu. Mūlapariyāyasuttantapariyosāne pana Satthari Ukkaṭṭhāyaṁ viharanteyeva bhikkhū dhammasabhāyaṁ kathaṁ samuṭṭhāpesuṁ "āvuso aho Buddhānaṁ ānubhāvo, te nāma brāhmaṇapabbajitā tathā mānamadamattā Bhagavatā Mūlapariyāyadesanāya nihatamānā katā"ti. Satthā āgantvā "kāya nuttha bhikkhave etarahi kathāya sannisinnā"ti pucchitvā "imāya nāmā"ti vutte "na bhikkhave idāneva, pubbepāhaṁ ime evaṁ mānapaggahitasire vicarante nihatamāne akāsiṁyevā"ti vatvā atītaṁ āhari.

Atīte Bārāṇasiyaṁ Brahmadatte rajjaṁ kārente bodhisatto brāhmaṇakule nibbattitvā vayappatto tiṇṇaṁ vedānaṁ pāragū disāpāmokkho ācariyo hutvā pañca māṇavakasatāni mante vācesi. Te pañcasatāpi niṭṭhitasippā sippe anuyogaṁ datvā "yattakaṁ mayaṁ jānāma, ācariyopi tattakameva, viseso natthī"ti mānatthaddhā hutvā ācariyassa santikaṁ na gacchanti, vattapaṭivattaṁ na karonti. Te ekadivasaṁ ācariye badarirukkhamūle nisinne taṁ vambhetukāmā[1] badarirukkhaṁ nakhena ākoṭetvā "nissārovāyaṁ rukkho"ti āhaṁsu. Bodhisatto attano vambhanabhāvaṁ ñatvā antevāsike "ekaṁ vo pañhaṁ pucchissāmī"ti āha. Te haṭṭhatuṭṭhā "vadetha, kathessāmā"ti. Ācariyo pañhaṁ pucchānto paṭhamaṁ gāthamāha—

190. "Kālo ghasati bhūtāni, sabbāneva saha'ttanā.
Yo ca kālaghaso bhūto, sa bhūtapacaniṁ pacī"ti.

Tattha **kālo**ti purebhattakālopi pacchābhattakālopīti evamādi. **Bhūtānī**ti sattādhivacanametaṁ, na kālo bhūtānaṁ cammamaṁsādīni luñcitvā khādati, apica kho nesaṁ āyuvaṇṇabalāni khepento

1. Vañcetukāmā (Sī, I)

yobbaññaṁ maddanto ārogyaṁ vināsento ghasati khādatīti vuccati. Evaṁ ghasanto ca na kiñci vajjeti, **sabbāneva ghasati.** Na kevalañca bhūtāneva, apica kho **saha'ttanā** attānampi ghasati, purebhattakālo pacchābhattakālaṁ na pāpuṇāti. Esa nayo pacchābhattakālādīsu. **Yo ca kālaghaso bhūto**ti khīṇāsavassetaṁ adhivacanaṁ. So hi ariyamaggena āyatiṁ paṭisandhikālaṁ khepetvā khāditvā ṭhitattā "kālaghaso bhūto"ti vuccati. **Sa bhūtapacaniṁ pacī**ti so yāyaṁ taṇhā apāyesu bhūte pacati, taṁ ñāṇagginā paci dahi bhasmamakāsi, tena "bhūtapacaniṁ pacī"ti vuccati. "Pajanin"tipi pāṭho, janikaṁ nibbattakinti[1] attho.

Imaṁ pañhaṁ sutvā māṇavesu ekopi jānituṁ samattho nāma nāhosi. Atha ne bodhisatto "mā kho tumhe 'ayaṁ pañho tīsu vedesu atthī'ti saññaṁ akattha, tumhe 'yamahaṁ jānāmi, taṁ sabbaṁ jānāmā'ti maññamānā maṁ badarirukkhasadisaṁ karotha, mama tumhehi aññātassa bahuno jānanabhāvaṁ na jānātha, gacchatha sattame divase kālaṁ dammi, ettakena kālena imaṁ pañhaṁ cintethā"ti. Te bodhisattaṁ vanditvā attano attano vasanaṭṭhānaṁ gantvā sattāhaṁ cintetvāpi pañhassa neva antaṁ, na koṭiṁ passiṁsu. Te sattamadivase ācariyassa santikaṁ gantvā vanditvā nisīditvā "kiṁ bhadramukhā jānittha pañhan"ti vutte "na jānāmā"ti vadiṁsu. Atha bodhisatto te garahamāno dutiyaṁ gāthamāha—

191. "Bahūni narasīsāni, lomasāni brahāni ca.
Gīvāsu paṭimukkāni, kocideve'ttha kaṇṇavā"ti.

Tassattho—bahūni narānaṁ sīsāni dissanti, sabbāni ca tāni lomasāni, sabbāni mahantāni gīvāsuyeva ṭhapitāni, na tālaphalaṁ viya hatthena gahitāni, natthi tesaṁ imehi dhammehi nānākaraṇaṁ. Ettha pana kocideva kaṇṇavāti attānaṁ sandhāyāha. **Kaṇṇavā**ti paññavā, kaṇṇachiddaṁ pana na kassaci natthi. Iti te māṇavake "kaṇṇachiddamattameva tumhākaṁ bālānaṁ atthi, na paññā"ti garahitvā pañhaṁ vissajjesi. Te sutvā

1. Janitaṁ nibbattitanti (Ka)

"aho ācariyā nāma mahantā"ti khamāpetvā nihatamānā bodhisattaṁ upaṭṭhahiṁsu.

Satthā imaṁ dhammadesanaṁ āharitvā jātakaṁ samodhānesi "tadā pañcasatā māṇavakā ime bhikkhū ahesuṁ, ācariyo pana ahameva ahosin"ti.

Mūlapariyāyajātakavaṇṇanā pañcamā.

---

6. Bālovādajātakavaṇṇanā (246)

Hantvā chetvā vadhitvā cāti idaṁ Satthā Vesāliṁ upanissāya Kūṭāgārasālāyaṁ viharanto Sīhasenāpatiṁ ārabbha kathesi. So hi Bhagavantaṁ saraṇaṁ gantvā nimantetvā punadivase samaṁsakabhattaṁ adāsi. Nigaṇṭhā taṁ sutvā kupitā anattamanā Tathāgataṁ viheṭhetukāmā "samaṇo Gotamo jānaṁ uddissakataṁ maṁsaṁ bhuñjatī"ti akkosiṁsu. Bhikkhū dhammasabhāyaṁ kathaṁ samuṭṭhāpesuṁ "āvuso Nigaṇṭho Nāṭaputto 'samaṇo Gotamo jānaṁ uddissakataṁ maṁsaṁ bhuñjatī'ti saddhiṁ parisāya akkosanto āhiṇḍatī"ti. Taṁ sutvā Satthā "na bhikkhave Nigaṇṭho Nāṭaputto idāneva maṁ uddissakatamaṁsakhādanena garahati, pubbepi garahiyevā"ti vatvā atītaṁ āhari.

Atīte Bārāṇasiyaṁ Brahmadatte rajjaṁ kārente bodhisatto brāhmaṇakule nibbattitvā vayappatto isipabbajjaṁ pabbajitvā loṇambilasevanatthāya Himavantato Bārāṇasiṁ gantvā punadivase nagaraṁ bhikkhāya pāvisi. Atheko kuṭumbiko "tāpasaṁ viheṭhessāmī"ti gharaṁ pavesetvā paññattāsane nisīdāpetvā macchamaṁsena parivisitvā bhattakiccāvasāne ekamantaṁ nisīditvā "imaṁ maṁsaṁ tumheyeva uddissa pāṇe māretvā kataṁ, idaṁ akusalaṁ mā amhākameva, tumhākampi hotū"ti vatvā paṭhamaṁ gāthamāha—

192. "Hantvā chetvā[1] vadhitvā ca, deti dānaṁ asaññato.
Edisaṁ bhattaṁ bhuñjamāno, sa pāpene upalippatī"ti[2].

---

1. Jhatvā (Sī, I), ghatvā (Syā)
2. Sa pāpamupalimpatīti (Ka)

Tattha **hantā**ti paharitvā. **Chentvā**ti kilametvā. **Vadhitvā**ti māretvā. **Deti dānaṁ asaññato**ti asaññato dussīlo evaṁ katvā dānaṁ deti. **Edisaṁ bhattaṁ bhuñjamāno, sa pāpena upalippatī**ti edisaṁ uddissakatabhattaṁ bhuñjamāno so samaṇopi pāpena upalippati saṁyujjatiyevāti.

Taṁ sutvā bodhisatto dutiyaṁ gāthamāha—

193. "Puttadārampi ce hantvā, deti dānaṁ asaññato.
Bhuñjamānopi sappañño, na pāpena upalippatī"ti.

Tattha **bhuñjamānopi sappañño**ti tiṭṭhatu aññaṁ maṁsaṁ, puttadāraṁ vadhitvāpi dussīlena dinnaṁ sappañño khantimettādiguṇasampanno taṁ bhuñjamānopi pāpena na upalippatīti. Evamassa bodhisatto dhammaṁ kathetvā uṭṭhāyāsanā pakkāmi.

Satthā imaṁ dhammadesanaṁ āharitvā jātakaṁ samodhānesi "tadā kuṭumbiko Nigaṇṭho Nāṭaputto ahosi, tāpaso pana ahameva ahosin"ti.

Bālovādajātakavaṇṇanā chaṭṭhā.

---

7. Pādañjalijātakavaṇṇanā (247)

Addhā pādañjalī sabbeti idaṁ Satthā Jetavane viharanto Lāḷudāyītheraṁ ārabbha kathesi. Ekasmiñhi divase dve aggasāvakā pañhaṁ vinicchinanti, bhikkhū pañhaṁ suṇantā there pasaṁsanti. Lāḷudāyīthero pana parisantare nisinno "ete amhehi samaṁ kiṁ jānantī"ti oṭṭhaṁ bhañji. Taṁ disvā therā uṭṭhāya pakkamiṁsu, parisā bhijji. Dhammasabhāyaṁ bhikkhū kathaṁ samuṭṭhāpesuṁ "āvuso Lāḷudāyī dve aggasāvake garahitvā oṭṭhaṁ bhañjī"ti. Taṁ sutvā Satthā "na bhikkhave idāneva, pubbepi Lāḷudāyī ṭhapetvā oṭṭhabhañjanaṁ tato uttari aññaṁ na jānātī"ti vatvā atītaṁ āhari.

Atīte Bārāṇasiyaṁ Brahmadatte rajjaṁ kārente bodhisatto tassa atthadhammānusāsako amacco ahosi. Rañño Pādañjalī nāma putto lālo dandhaparisakkano ahosi. Aparabhāge rājā kālamakāsi. Amaccā rañño matakiccāni katvā "taṁ rajje abhisiñcissāmā"ti mantayamānā rājaputtaṁ pādañjaliṁ āhaṁsu. Bodhisatto pana "ayaṁ kumāro lālo dandhaparisakkano, pariggahetvā naṁ abhisiñcissāmā"ti āha. Amaccā vinicchayaṁ sajjetvā kumāraṁ samīpe nisīdāpetvā aḍḍaṁ vinicchinantā na sammā vinicchiniṁsu. Te assāmikaṁ sāmikaṁ katvā kumāraṁ pucchiṁsu "kīdisaṁ kumāra suṭṭhu aḍḍaṁ vinicchinimhā"ti. So oṭṭhaṁ bhañji. Bodhisatto "paṇḍito vata maññe kumāro, asammāvinicchitabhāvo tena ñāto bhavissatī"ti maññamāno paṭhamaṁ gāthamāha—

194. "Addhā Pādañjalī sabbe, paññāya atirocati.
Tathā hi oṭṭhaṁ bhañjati, uttariṁ nūna passatī"ti.

Tassattho—ekaṁsena Pādañjalikumāro sabbe amhe paññāya atirocati. Tathā hi oṭṭhaṁ bhañjati, nūna uttariṁ aññaṁ kāraṇaṁ passatīti.

Te aparasmimpi divase vinicchayaṁ sajjetvā aññaṁ aḍḍaṁ suṭṭhu vinicchinitvā "kīdisaṁ deva suṭṭhu vinicchinitan"ti pucchiṁsu. So punapi oṭṭhameva bhañji. Athassa andhabālabhāvaṁ ñatvā bodhisatto dutiyaṁ gāthamāha—

195. "Nāyaṁ dhammaṁ adhammaṁ vā, atthānatthañca bujjhati.
Aññatra oṭṭhanibbhogā, nāyaṁ jānāti kiñcanan"ti.

Amaccā Pādañjalikumārassa lālabhāvaṁ ñatvā bodhisattaṁ rajje abhisiñciṁsu.

Satthā imaṁ dhammadesanaṁ āharitvā jātakaṁ samodhānesi "tadā Pādañjalī Lāḷudāyī ahosi, paṇḍitāmacco pana ahameva ahosin"ti.

Pādañjalijātakavaṇṇanā sattamā.

8. Kiṁsukopamajātakavaṇṇanā (248)

Sabbehi kiṁsuko diṭṭhoti idaṁ Satthā Jetavane viharanto Kiṁsukopamasuttantaṁ ārabbha kathesi. Cattāro hi bhikkhū Tathāgataṁ upasaṅkamitvā kammaṭṭhānaṁ yāciṁsu, Satthā tesaṁ kammaṭṭhānaṁ kathesi. Te kammaṭṭhānaṁ gahetvā attano rattiṭṭhānadivāṭṭhānāni agamiṁsu. Tesu eko cha phassāyatanāni pariggaṇhitvā arahattaṁ pāpuṇi, eko pañcakkhandhe, eko cattāro mahābhūte, eko aṭṭhārasa dhātuyo. Te attano attano adhigatavisesaṁ Satthu ārocesuṁ. Athekassa bhikkhuno parivitakko udapādi "imesaṁ kammaṭṭhānāni nānā, nibbānaṁ ekaṁ, kathaṁ sabbehi arahattaṁ pattan"ti. So Satthāraṁ pucchi. Satthā "kiṁ te bhikkhu kiṁsukadiṭṭhabhātikehi nānattan"ti vatvā "idaṁ no bhante kāraṇaṁ kathethā"ti bhikkhūhi yācito atītaṁ āhari.

Atīte Bārāṇasiyaṁ Brahmadatte rajjaṁ kārente tassa cattāro puttā ahesuṁ. Te ekadivasaṁ sārathiṁ pakkosetvā "mayaṁ samma kiṁsukaṁ daṭṭhukāmā, kiṁsukarukkhaṁ no dassehī"ti āhaṁsu. Sārathi "sādhu dassessāmī"ti vatvā catunnampi ekato adassetvā jeṭṭharājaputtaṁ tāva rathe nisīdāpetvā araññaṁ netvā "ayaṁ kiṁsuko"ti khāṇukakāle[1] kiṁsukaṁ dassesi. Aparassa bahalapalāsakāle, aparassa pupphitakāle, aparassa phalitakāle. Aparabhāge cattāropi bhātaro ekato nisinnā "kiṁsuko nāma kīdiso"ti kathaṁ samuṭṭhāpesuṁ. Tato eko "seyyathāpi jhāmathūṇo"ti āha. Dutiyo "seyyathāpi nigrodharukkho"ti, tatiyo "seyyathāpi maṁsapesī"ti, catuttho "seyyathāpi sirīso"ti. Te aññamaññassa kathāya aparituṭṭhā pitu santikaṁ gantvā "deva kiṁsuko nāma kīdiso"ti pucchitvā "tumhehi kiṁ kathitan"ti vutte attanā kathitanīhāraṁ rañño kathesuṁ. Rājā "catūhipi tumhehi kiṁsuko diṭṭho, kevalaṁ vo kiṁsukassa dassento sārathi 'imasmiṁ kāle kiṁsuko kīdiso, imasmiṁ kīdiso'ti vibhajitvā na pucchito, tena vo kaṅkhā uppannā"ti vatvā paṭhamaṁ gāthamāha—

1. Khāṇukorakāle (Sī, I)

196. “Sabbehi kiṁsuko diṭṭho, kiṁ nvettha vicikicchatha.
Na hi sabbesu ṭhānesu, sārathī paripucchito”ti.

Tattha **na hi sabbesu ṭhānesu, sārathī paripucchito**ti sabbehi vo kiṁsuko diṭṭho, kiṁ nu tumhe ettha vicikicchatha, sabbesu ṭhānesu kiṁsukoveso, tumhehi pana na hi sabbesu ṭhānesu sārathi paripucchito, tena vo kaṅkhā uppannāti.

Satthā imaṁ kāraṇaṁ dassetvā “yathā bhikkhu te cattāro bhātikā vibhāgaṁ katvā apucchitattā kiṁsuke kaṅkhaṁ uppādesuṁ, evaṁ tvampi imasmiṁ dhamme kaṅkhaṁ uppādesī”ti vatvā abhisambuddho hutvā dutiyaṁ gāthamāha—

197. “Evaṁ sabbehi ñāṇehi, yesaṁ dhammā ajānitā.
Te ve dhammesu kaṅkhanti, kiṁsukasmiṁva bhātaro”ti.

Tassattho—yathā te bhātaro sabbesu ṭhānesu kiṁsukassa adiṭṭhattā kaṅkhiṁsu, evaṁ sabbehi vipassanāñāṇehi yesaṁ sabbe chaphassāyatanakhandhabhūtadhātubhedā dhammā ajānitā, sotāpattimaggassa anadhigatattā appaṭividdhā, te ve tesu phassāyatanādidhammesu kaṅkhanti yathā ekasmiṁyeva kiṁsukasmiṁ cattāro bhātaroti.

Satthā imaṁ dhammadesanaṁ āharitvā jātakaṁ samodhānesi “tadā Bārāṇasirājā ahameva ahosin”ti.

Kiṁsukopamajātakavaṇṇanā aṭṭhamā.

---

9. Sālakajātakavaṇṇanā (249)

Ekaputtako bhavissasīti idaṁ Satthā Jetavane viharanto aññataraṁ mahātheraṁ ārabbha kathesi. So kirekaṁ kumārakaṁ pabbājetvā pīḷento tattha viharati. Sāmaṇero pīḷaṁ sahituṁ asakkonto uppabbaji. Thero gantvā taṁ upalāpeti “kumāra tava cīvaraṁ taveva bhavissati pattopi, mama santakaṁ pattacīvarampi taveva bhavissati, ehi pabbajāhī”ti. So “nāhaṁ pabbajissāmī”ti vatvāpi punappunaṁ vuccamāno

pabbaji. Atha naṁ pabbajitadivasato paṭṭhāya puna thero viheṭhesi. So pīḷaṁ asahanto puna uppabbajitvā anekavāraṁ yācantepi tasmiṁ "tvaṁ neva maṁ sahasi, na vinā vattituṁ sakkosi, gaccha na pabbajissāmī"ti na pabbaji. Bhikkhū dhammasabhāyaṁ kathaṁ samuṭṭhāpesuṁ "āvuso suhadayo vata so dārako mahātherassa āsayaṁ ñatvā na pabbajī"ti. Satthā āgantvā "kāya nuttha bhikkhave etarahi kathāya sannisinnā"ti pucchitvā "imāya nāmā"ti vutte "na bhikkhave idānevesa suhadayo, pubbepi suhadayova, ekavāraṁ etassa dosaṁ disvā na puna upagacchī"ti vatvā atītaṁ āhari.

Atīte Bārāṇasiyaṁ Brahmadatte rajjaṁ kārente bodhisatto kuṭumbikakule nibbattitvā vayappatto dhaññavikkayena jīvikaṁ kappesi. Aññataropi ahituṇḍiko[1] ekaṁ makkaṭaṁ sikkhāpetvā osadhaṁ gāhāpetvā tena sappaṁ kīḷāpento jīvikaṁ kappesi. So Bārāṇasiyaṁ ussave ghuṭṭhe ussavaṁ kīḷitukāmo "imaṁ mā pamajjī"ti taṁ makkaṭaṁ tassa dhaññavāṇijassa hatthe ṭhapetvā ussavaṁ kīḷitvā sattame divase tassa santikaṁ gantvā "kahaṁ makkaṭo"ti pucchi. Makkaṭo sāmikassa saddaṁ sutvāva dhaññāpaṇato vegena nikkhami. Atha naṁ so veḷupesikāya piṭṭhiyaṁ pothetvā ādāya uyyānaṁ gantvā ekamante bandhitvā niddaṁ okkami. Makkaṭo tassa niddāyanabhāvaṁ ñatvā attano bandhanaṁ mocetvā palāyitvā ambarukkhaṁ āruyha ambapakkaṁ khāditvā aṭṭhiṁ ahituṇḍikassa sarīre pātesi. So pabujjhitvā ullokento taṁ disvā "madhuravacanena naṁ vañcetvā rukkhā otāretvā gaṇhissāmī"ti taṁ upalāpento paṭhamaṁ gāthamāha—

198. "Ekaputtako bhavissasi,
Tvañca no hessasi issaro kule.
Oroha dumasmā sālaka,
Ehi dāni gharakaṁ vajemase"ti.

Tassattho—tvaṁ mayhaṁ ekaputtako bhavissasi, kule ca me bhogānaṁ issaro, etamhā rukkhā otara, ehi amhākaṁ gharaṁ gamissāma. **Sālakā**ti nāmena ālapanto āha.

---

1. Ahiguṇṭhiko (Sī, Syā, I)

Taṁ sutvā makkaṭo dutiyaṁ gāthamāha—

199. "Nanu maṁ suhadayoti maññasi[1],
Yañca maṁ hanasi veḷuyaṭṭhiyā.
Pakkambavane ramāmase,
Gaccha tvaṁ gharakaṁ yathāsukhan"ti.

Tattha **nanu maṁ suhadayoti maññasī**ti nanu tvaṁmaṁ "suhadayo"ti maññasi[2], "suhadayo ayan"ti maññasīti attho. **Yañca maṁ hanasi veḷuyaṭṭhiyā**ti yaṁ maṁ evaṁ atimaññasi, yañca veḷupesikāya hanasi, tenāhaṁ nāgacchāmīti dīpeti. Atha naṁ "mayaṁ imasmiṁ **pakkambavane ramāmase, gaccha tvaṁ gharakaṁ yathāsukhan**"tivatvā uppatitvā vanaṁ pāvisi. Ahi tuṇḍikopi anattamano attano gehaṁ agamāsi.

Satthā imaṁ dhammadesanaṁ āharitvā jātakaṁ samodhānesi "tadā makkaṭo sāmaṇero ahosi, ahituṇḍiko mahāthero, dhaññavāṇijo pana ahameva ahosin"ti.

Sālakajātakavaṇṇanā navamā.

---

10. Kapijātakavaṇṇanā (250)

Ayaṁ isī upasamasaṁyame ratoti idaṁ Satthā Jetavane viharanto ekaṁ kuhakaṁ bhikkhuṁ ārabbha kathesi. Tassa hi kuhakabhāvo bhikkhūsu pākaṭo jāto. Bhikkhū dhammasabhāyaṁ kathaṁ samuṭṭhāpesuṁ "āvuso asuko bhikkhu niyyānike Buddhasāsane pabbajitvā kuhakavattaṁ pūretī"ti. Satthā āgantvā "kāya nuttha bhikkhave etarahi kathāya sannisinnā"ti pucchitvā "imāya nāmā"ti vutte "na bhikkhave esa bhikkhu idāneva, pubbepi kuhakoyeva, aggimattassa kāraṇā makkaṭo hutvā kohaññamakāsī"ti vatvā atītaṁ āhari.

Atīte Bārāṇasiyaṁ Brahmadatte rajjaṁ kārente bodhisatto Kāsiraṭṭhe brāhmaṇakule nibbattitvā vayappatto puttassa ādhāvitvā paridhāvitvā vicaraṇakāle brāhmaṇiyā matāya puttaṁ aṅkenādāya

---

1. Hadayetimaññasi (Sī, I)
2. Hadaye atimaññasi (Sī, I)

Himavantaṁ pavisitvā isipabbajjaṁ pabbajitvā tampi puttaṁ Tāpasakumārakaṁ katvā paṇṇasālāya vāsaṁ kappesi. Vassārattasamaye acchinnadhāre deve vassante eko makkaṭo sītapīḷito dante khādanto kampanto vicarati. Bodhisatto mahante dārukkhandhe āharitvā aggiṁ katvā mañcake nipajji, puttakopissa pāde parimajjamāno nisīdi. So makkaṭo ekassa matatāpasassa santakāni vakkalāni nivāsetvā ca pārupitvā ca ajinacammaṁ aṁse katvā kājakamaṇḍaluṁ ādāya isivesenāgantvā paṇṇasāladvāre aggissa kāraṇā kuhakakammaṁ katvā aṭṭhāsi. Tāpasakumārako taṁ disvā "tāta tāpaso eko sītapīḷito kampamāno tiṭṭhati, idha naṁ pakkosatha, visibbessatī"ti pitaraṁ āyācanto paṭhamaṁ gāthamāha—

200. "Ayaṁ isī upasamasaṁyame rato,
Sa tiṭṭhati sisirabhayena aṭṭito.
Handa ayaṁ pavisatu'maṁ agārakaṁ,
Vinetu sītaṁ darathañca kevalan"ti.

Tattha **upasamasaṁyame rato**ti rāgādikilesa-upasame ca sīlasaṁyame ca rato. **Sa tiṭṭhatī**ti so tiṭṭhati. **Sisirabhayenā**ti vātavuṭṭhijanitassa sisirassa bhayena. **Aṭṭito**ti pīḷito. **Pavisatu'man**ti pavisatu imaṁ. **Kevalan**ti sakalaṁ anavasesaṁ.

Bodhisatto puttassa vacanaṁ sutvā uṭṭhāya olokento makkaṭabhāvaṁ ñatvā dutiyaṁ gāthamāha—

201. "Nāyaṁ isī upasamasaṁyame rato,
Kapī ayaṁ dumavarasākhagocaro.
So dūsako rosako cāpi jammo,
Sace vaje'mampi dūseyyagāran"ti.

Tattha **dumavarasākhagocaro**ti dumavarānaṁ sākhagocaro. **So dūsako rosako cāpi jammo**ti so evaṁ gatagataṭṭhānassa dūsanato dūsako, ghaṭṭanatāya rosako, lāmakabhāvena jammo. **Sace vaje**ti yadi imaṁ paṇṇasālaṁ vaje paviseyya, sabbaṁ uccārapassāvakaraṇena ca aggidānena ca dūseyyāti.

Evañca pana vatvā bodhisatto ummukaṁ gahetvā taṁ santāsetvā palāpesi. So uppatitvā vanaṁ pakkhanto tathā pakkhantova ahosi, na puna taṁ ṭhānaṁ agamāsi. Bodhisatto abhiññā ca samāpattiyo ca nibbattetvā Tāpasakumārassa kasiṇaparikammaṁ ācikkhi, sopi abhiññā ca samāpattiyo ca uppādesi. Te ubhopi aparihīnajjhānā brahmalokaparāyaṇā ahesuṁ.

Satthā "na bhikkhave idāneva, porāṇato paṭṭhāyapesa kuhakoyevā"ti imaṁ dhammadesanaṁ āharitvā saccāni pakāsetvā jātakaṁ samodhānesi, saccapariyosāne keci sotāpannā, keci sakadāgāmino, keci anāgāmino, keci arahanto ahesuṁ. Tadā makkaṭo kuhakabhikkhu ahosi, putto Rāhulo, pitā pana ahameva ahosin"ti.

Kapijātakavaṇṇanā dasamā.

Siṅgālavaggo dasamo.

Tassuddānaṁ

Sabbadāṭhī ca Sunakho, Guttilo Vigaticchā ca.
Mūlapariyāyaṁ Bālovādaṁ, Pādañjali Kiṁsukopamaṁ.
Sālakaṁ kapi te dasa.

Atha vagguddānaṁ—

Daḷhavaggo ca Santhavo, Kalyāṇadhammā'sadiso.
Rūhako Daḷhavaggo ca, Bīraṇathambhakāsāvo.
Upāhano Siṅgālo ca, dasavaggā duke siyuṁ.

Dukanipātavaṇṇanā niṭṭhitā.

3. Tikanipāta

1. Saṅkappavagga

1. Saṅkapparāgajātakavaṇṇanā (251)

Saṅkapparāgadhotenāti idaṁ Satthā Jetavane viharanto ukkaṇṭhitabhikkhuṁ ārabbha kathesi. Sāvatthinagaravāsī kireko kulaputto sāsane uraṁ datvā pabbajitvā ekadivasaṁ Sāvatthiyaṁ piṇḍāya caranto ekaṁ alaṅkatapaṭiyattaṁ itthiṁ disvā uppannakāmarāgo anabhirato vicari. Tamenaṁ ācariyupajjhāyādayo disvā anabhiratikāraṇaṁ pucchitvā vibbhamitukāmabhāvamassa ñatvā "āvuso Satthā nāma kāmarāgādikilesapīḷitānaṁ kilese hāretvā saccāni pakāsetvā sotāpattiphalādīni deti, ehi taṁ Satthu santikaṁ nessāmā"ti ādāya agamaṁsu. Satthārā ca "kiṁ nu kho bhikkhave anicchamānakaññeva bhikkhuṁ gahetvā āgatatthā"ti vutte tamatthaṁ ārocesuṁ. Satthā "saccaṁ kira tvaṁ bhikkhu ukkaṇṭhito"ti pucchitvā "saccaṁ bhante"ti vutte "kiṁkāraṇā"ti pucchi. So tamatthaṁ ārocesi. Atha naṁ satthā "itthiyo nāmetā bhikkhu pubbe jhānabalena vikkhambhitakilesānaṁ visuddhasattānampi saṁkilesaṁ uppādesuṁ, tādisaṁ tucchapuggalaṁ kiṁkāraṇā na saṁkilesissanti, visuddhāpi sattā saṁkilissanti, uttamayasasamaṅginopi āyasakyaṁ pāpuṇanti, pageva aparisuddhā. Sinerukampanakavāto purāṇapaṇṇakasaṭaṁ kiṁ na kampessati, bodhitale nisīditvā abhisambujjhanakasattaṁ ayaṁ kileso āloḷesi, tādisaṁ kiṁ na āloḷessatī"ti vatvā tehi yācito atītaṁ āhari.

Atīte Bārāṇasiyaṁ Brahmadatte rajjaṁ kārente bodhisatto asītikoṭivibhave brāhmaṇamahāsālakule nibbattitvā vayappatto Takkasilāyaṁ sabbasippāni uggaṇhitvā Bārāṇasiṁ paccāgantvā katadārapariggaho mātāpitūnaṁ accayena tesaṁ matakiccāni katvā hiraññolokanakammaṁ karonto "idaṁ dhanaṁ paññāyati, yehi panetaṁ sambhataṁ,

te na paññāyantī”ti āvajjento saṁvegappatto ahosi, sarīrā sedā mucciṁsu. So gharāvāse ciraṁ vasanto mahādānaṁ datvā kāme pahāya assumukhaṁ ñātisaṁghaṁ pariccajitvā Himavantaṁ pavisitvā isipabbajjaṁ pabbajitvā ramaṇīye padese paṇṇasālaṁ māpetvā uñchācariyāya vanamūlaphalādīhi yāpento na cirasseva abhiññā ca samāpattiyo ca uppādetvā jhānakīḷaṁ kīḷanto ciraṁ vasitvā cintesi “manussapathaṁ gantvā loṇambilaṁ upasevissāmi, evaṁ me sarīrañceva thiraṁ bhavissati, jaṅghavihāro ca kato bhavissati, ye ca mādisassa sīlasampannassa bhikkhaṁ vā dassanti, abhivādanādīni vā karissanti, te saggapuraṁ pūressantī”ti.

So Himavantā otaritvā anupubbena cārikaṁ caramāno Bārāṇasiṁ patvā sūriyatthaṅgamanavelāya vasanaṭṭhānaṁ olokento rājuyyānaṁ disvā “idaṁ paṭisallānasāruppaṁ, ettha vasissāmī”ti uyyānaṁ pavisitvā aññatarasmiṁ rukkhamūle nisinno jhānasukhena rattiṁ khepetvā punadivase katasarīrapaṭijaggano pubbaṇhasamaye jaṭājinavakkalāni saṇṭhapetvā bhikkhābhājanaṁ ādāya santindriyo santamānaso iriyāpathasampanno yugamattadassano hutvā sabbākārasampannāya attano rūpasiriyā lokassa locanāni ākaḍḍhento nagaraṁ pavisitvā bhikkhāya caranto rañño nivesanadvāraṁ pāpuṇi. Rājā mahātale caṅkamanto vātapānantarena bodhisattaṁ disvā iriyāpathasmiññeva pasīditvā “sace santadhammo nāma atthi, imassa tena abbhantare bhavitabban”ti cintetvā “gaccha taṁ tāpasaṁ ānehī”ti ekaṁ amaccaṁ āṇāpesi. So gantvā vanditvā bhikkhābhājanaṁ gahetvā “rājā bhante taṁ pakkosatī”ti āha. Bodhisatto “mahāpuñña amhe rājā na jānātī”ti āha. Tena hi bhante yāvāhaṁ āgacchāmi, tāva idheva hothāti gantvā rañño ārocesi. Rājā “amhākaṁ kulūpakatāpaso natthi, gaccha naṁ ānehī”ti sayampi vātapānena hatthaṁ pasāretvā vandanto “ito etha bhante”ti āha. Bodhisatto amaccassa hatthe bhikkhābhājanaṁ datvā mahātalaṁ abhiruhi.

Atha naṁ rājā vanditvā rājapallaṅke nisīdāpetvā attano sampāditehi yāgukhajjakabhattehi parivisitvā katabhattakiccaṁ pañhaṁ pucchi. Pañhabyākaraṇena bhiyyoso mattāya pasīditvā vanditvā “bhante tumhe

katthavāsikā, kuto āgatatthā”ti pucchitvā “Himavantavāsikā mayaṁ mahārāja, Himavantato āgatā”ti vutte puna “kiṁkāraṇā”ti pucchitvā “vassārattakāle mahārāja nibaddhavāso nāma laddhuṁ vaṭṭatī”ti vutte “tena hi bhante rājuyyāne vasatha, tumhe ca catūhi paccayehi na kilamissatha, ahañca saggasaṁvattanikaṁ puññaṁ pāpuṇissāmī”ti paṭiññaṁ gahetvā bhuttapātarāso bodhisattena saddhiṁ uyyānaṁ gantvā paṇṇasālaṁ kāretvā caṅkamaṁ māpetvā sesānipi rattiṭṭhānadivāṭṭhānādīni sampādetvā pabbajitaparikkhāre paṭiyādetvā “sukhena vasatha bhante”ti uyyānapālaṁ sampaṭicchāpesi. Bodhisatto tato paṭṭhāya dvādasa saṁvaccharāni tattheva vasi.

Athekadivasaṁ rañño paccanto kupito. So tassa vūpasamanatthāya gantukāmo deviṁ āmantetvā “bhadde tayā nagare ohīyituṁ vaṭṭatī”ti āha. Kiṁ nissāya kathetha devāti. Sīlavantaṁ tāpasaṁ bhaddeti. Deva nāhaṁ tasmiṁ pamajjissāmi, amhākaṁ ayyassa paṭijagganaṁ mama bhāro, tumhe nirāsaṅkā gacchathāti. Rājā nikkhamitvā gato. Devīpi bodhisattaṁ tatheva sakkaccaṁ upaṭṭhāti. Bodhisatto pana rañño gatakāle nibaddhavelāyaṁ āgantvā attano rucitāya velāya rājanivesanaṁ gantvā bhattakiccaṁ karoti.

Athekadivasaṁ bodhisatte aticirāyante devī sabbaṁ khādanīyabhojanīyaṁ paṭiyādetvā nhatvā alaṅkaritvā nīcamañcakaṁ paññāpetvā bodhisattassa āgamanaṁ olokayamānā maṭṭhasāṭakaṁ sithilaṁ katvā nivāsetvā nipajji. Bodhisattopi velaṁ sallakkhetvā bhikkhābhājanaṁ ādāya ākāsenāgantvā mahāvātapānadvāraṁ pāpuṇi. Tassa vakkalasaddaṁ sutvā sahasā uṭṭhahamānāya deviyā sarīrā maṭṭhasāṭako bhassittha, bodhisatto visabhāgārammaṇaṁ disvā indriyāni bhinditvā subhavasena olokesi. Athassa jhānabalena sannisinnopi kileso karaṇḍake pakkhitta-āsīviso viya phaṇaṁ katvā uṭṭhahi, khīrarukkhassa vāsiyā ākoṭitakālo viya ahosi. Kilesuppādanena saheva jhānaṅgāni parihāyiṁsu, indriyāni aparipuṇṇāni[1] ahesuṁ, sayaṁ pakkhacchinnakāko viya ahosi. So pubbe viya nisīditvā bhattakiccaṁ kātuṁ

---

1. Aparisuddhāni (I)

nāsakkhi, nisīdāpiyamānopi na nisīdi. Athassa devī sabbaṁ khādanīyabhojanīyaṁ bhikkhābhājaneyeva pakkhipi. Yathā ca pubbe bhattakiccaṁ katvā sīhapañjarena nikkhamitvā ākāseneva gacchati, evaṁ taṁ divasaṁ gantuṁ nāsakkhi. Bhattaṁ pana gahetvā mahānisseṇiyā otaritvā uyyānaṁ agamāsi. Devīpi assa attani paṭibaddhacittataṁ aññāsi. So uyyānaṁ gantvā bhattaṁ abhuñjitvāva heṭṭhāmañcake nikkhipitvā "deviyā evarūpā hatthasobhā pādasobhā, evarūpaṁ kaṭipariyosānaṁ, evarūpaṁ ūrulakkhaṇan"ti-ādīni vippalapanto sattāhaṁ nipajji, bhattaṁ pūtikaṁ ahosi nīlamakkhikāparipuṇṇaṁ.

Atha rājā paccantaṁ vūpasametvā paccāgato alaṅkatapaṭiyattaṁ nagaraṁ padakkhiṇaṁ katvā rājanivesanaṁ agantvāva "bodhisattaṁ passissāmī"ti uyyānaṁ gantvā uklāpaṁ assamapadaṁ disvā "pakkanto bhavissatī"ti paṇṇasālāya dvāraṁ vivaritvā antopaviṭṭho taṁ nipannakaṁ disvā "kenaci aphāsukena bhavitabban"ti pūtibhattaṁ chaḍḍāpetvā paṇṇasālaṁ paṭijaggāpetvā "bhante kiṁ te aphāsukan"ti pucchi. Viddhosmi mahārājāti. Rājā "mama paccāmittehi mayi okāsaṁ alabhantehi 'mamāyanaṭṭhānamassa[1] dubbalaṁ karissāmā'ti āgantvā esa viddho bhavissati maññe"ti sarīraṁ parivattetvā viddhaṭṭhānaṁ olokento viddhaṭṭhānaṁ adisvā "kattha viddhosi bhante"ti pucchi. Bodhisatto "nāhaṁ mahārāja aññena viddho, ahaṁ pana attanāva attānaṁ hadaye vijjhin"ti vatvā uṭṭhāya nisīditvā imā gāthā avoca—

1. "Saṅkapparāgadhotena, vitakkanisitena ca.
   Nālaṅkatena bhadrena, usukārākatena ca.

2. Na kaṇṇāyatamuttena, nāpi morūpasevinā.
   Tenamhi hadaye viddho, sabbaṅgaparidāhinā.

3. Āvedhañca na passāmi, yato ruhira'massave.
   Yāva ayoniso cittaṁ, sayaṁ me dukkha'mābhatan"ti.

---

1. Piyaṭṭhānamassa (Sī, I)

Tattha **saṅkapparāgadhotenā**ti kāmavitakkasampayuttarāgadhotena. **Vitakkanisitena cā**ti teneva rāgodakena vitakkapāsāṇe nisitena. **Nālaṅkatena bhadrenā**ti neva alaṅkatena bhadrena, analaṅkatena bībhacchenāti[1] attho. **Usukārākatena cā**ti usukārehipi akatena. **Na kaṇṇāyatamuttenā**ti yāva dakkhiṇakaṇṇacūḷakaṁ ākaḍḍhitvā amuttakena. **Nāpi morūpasevinā**ti morapattagijjhapattādīhi akatūpasevanena. **Tenamhi hadaye viddho**ti tena kilesakaṇḍenāhaṁ hadaye viddho amhi. **Sabbaṅgaparidāhinā**ti sabbāni aṅgāni paridahanasamatthena. Mahārāja tena hi kilesakaṇḍena hadaye viddhakālato paṭṭhāya mama aggi padittāniva sabbāni aṅgāni ḍayhantīti dasseti.

Āvedhañca na passāmīti viddhaṭṭhāne vaṇañca na passāmi. **Yato ruhira'massave**ti yato me āvedhato lohitaṁ pagghareyya, taṁ na passāmīti attho. **Yāva ayoniso cittan**ti ettha **yāvā**ti daḷhatthe nipāto, ativiya daḷhaṁ katvā ayoniso cittaṁ vaḍḍhitanti attho. **Sayaṁ me dukkha'mābhatan**ti attanāva mayā attano dukkhaṁ ānītanti.

Evaṁ bodhisatto imāhi tīhi gāthāhi rañño dhammaṁ desetvā rājānaṁ paṇṇasālato bahi katvā kasiṇaparikammaṁ katvā naṭṭhaṁ jhānaṁ uppādetvā paṇṇasālāya nikkhamitvā ākāse nisinno rājānaṁ ovaditvā "mahārāja ahaṁ Himavantameva gamissāmī"ti vatvā "na sakkā bhante gantun"ti vuccamānopi "mahārāja mayā idha vasantena evarūpo vippakāro patto, idāni na sakkā idha vasitun"ti rañño yācantasseva ākāse uppatitvā Himavantaṁ gantvā tattha yāvatāyukaṁ ṭhatvā brahmalokūpago ahosi.

Satthā imaṁ dhammadesanaṁ āharitvā saccāni pakāsetvā jātakaṁ samodhānesi, saccapariyosāne ukkaṇṭhitabhikkhu arahatte patiṭṭhahi. Keci sotāpannā, keci sakadāgāmino, keci anāgāmino, keci arahanto ahesuṁ. Tadā rājā Ānando ahosi, tāpaso pana ahameva ahosinti.

Saṅkapparāgajātakavaṇṇanā paṭhamā.

---

1. Alaṅkatena vigatenāti (Ka)

2. Tilamuṭṭhijātakavaṇṇanā (252)

Ajjāpi me taṁ manasīti idaṁ Satthā Jetavane viharanto aññataraṁ kodhanaṁ bhikkhuṁ ārabbha kathesi. Aññataro kira bhikkhu kodhano ahosi upāyāsabahulo, appampi vutto samāno kuppi abhisajji, kopañca dosañca appaccayañca pātvākāsi. Athekadivasaṁ bhikkhū dhammasabhāyaṁ kathaṁ samuṭṭhāpesuṁ "āvuso asuko nāma bhikkhu kodhano upāyāsabahulo uddhane pakkhittaloṇaṁ viya taṭataṭāyanto vicarati, evarūpe nikkodhane Buddhasāsane pabbajito samāno kodhamattampi niggaṇhituṁ na sakkotī"ti. Satthā tesaṁ kathaṁ sutvā ekaṁ bhikkhuṁ pesetvā taṁ bhikkhuṁ pakkosāpetvā "saccaṁ kira tvaṁ bhikkhu kodhano"ti pucchitvā "saccaṁ bhante"ti vutte "na bhikkhave idāneva, pubbepi ayaṁ kodhano ahosī"ti vatvā atītaṁ āhari.

Atīte Bārāṇasiyaṁ Brahmadatte rajjaṁ kārente tassa putto Brahmadattakumāro nāma ahosi. Porāṇakarājāno ca attano putte "evaṁ ete nihatamānadappā sītuṇhakkhamā lokacārittaññū ca bhavissantī"ti attano nagare disāpāmokkha-ācariye vijjamānepi sippuggahaṇatthāya dūre tiroraṭṭhaṁ pesenti, tasmā sopi rājā soḷasavassuddesikaṁ puttaṁ pakkosāpetvā ekapaṭalika-upāhanā ca paṇṇacchattañca kahāpaṇasahassañca datvā "tāta Takkasilaṁ gantvā sippaṁ uggaṇhā"ti pesesi. So "sādhū"ti mātāpitaro vanditvā nikkhamitvā anupubbena Takkasilaṁ patvā ācariyassa gehaṁ pucchitvā ācariye māṇavakānaṁ sippaṁ vācetvā uṭṭhāya gharadvāre caṅkamante gehaṁ gantvā yasmiṁ ṭhāne ṭhito ācariyaṁ addasa, tattheva upāhanā omuñcitvā chattañca apanetvā ācariyaṁ vanditvā aṭṭhāsi. So tassa kilantabhāvaṁ ñatvā āgantukasaṅgahaṁ kāresi. Kumāro bhuttabhojano thokaṁ vissamitvā ācariyaṁ upasaṅkamitvā vanditvā aṭṭhāsi, "kuto āgatosi tātā"ti ca vutte "Bārāṇasito"ti āha. Kassa puttosīti. Bārāṇasiraññoti. Kenatthenāgatosīti. Sippaṁ uggaṇhatthāyāti. Kiṁ te ācariyabhāgo ābhato, udāhu dhammantevāsiko[1] hotukāmosīti. So "ācariyabhāgo

1. Kammantevāsiko (Ka)

me ābhato"ti vatvā ācariyassa pādamūle sahassatthavikaṁ ṭhapetvā vandi.

Dhammantevāsikā divā ācariyassa kammaṁ katvā rattiṁ sippaṁ uggaṇhanti ācariyabhāgadāyakā gehe jeṭṭhaputtā viya hutvā sippameva uggaṇhanti. Tasmā sopi ācariyo sallahukena subhanakkhattena kumārassa sippaṁ paṭṭhapesi. Kumāropi sippaṁ uggaṇhanto ekadivasaṁ ācariyena saddhiṁ nhāyituṁ agamāsi. Athekā mahallikā itthī tilāni sete katvā[1] pattharitvā rakkhamānā nisīdi. Kumāro setatile disvā khāditukāmo hutvā ekaṁ tilamuṭṭhiṁ gahetvā khādi, mahallikā "taṇhāluko eso"ti kiñci avatvā tuṇhī ahosi. So punadivasepi tāya velāya tatheva akāsi, sāpi naṁ na kiñci āha. Itaro tatiyadivasepi tathevākāsi, tadā mahallikā "disāpāmokkho ācariyo attano antevāsikehi maṁ vilumpāpetī"ti bāhā paggayha kandi. Ācariyo nivattitvā "kiṁ etaṁ ammā"ti pucchi. Sāmi antevāsiko te mayā katānaṁ setatilānaṁ ajjekaṁ muṭṭhiṁ khādi, hiyyo ekaṁ, pare ekaṁ, nanu evaṁ khādanto mama santakaṁ sabbaṁ nāsessatīti. Amma mā rodi, mūlaṁ te dāpessāmīti. Na me sāmi mūlenattho, yathā panesa kumāro puna evaṁ na karoti, tathā taṁ sikkhāpehīti. Ācariyo "tena hi passa ammā"ti dvīhi māṇavehi taṁ kumāraṁ dvīsu hatthesu gāhāpetvā veḷupesikaṁ gahetvā "puna evarūpaṁ mā akāsī"ti tikkhattuṁ piṭṭhiyaṁ pahari. Kumāro ācariyassa kujjhitvā rattāni akkhīni katvā pādapiṭṭhito yāva kesamatthakā olokesi. Sopissa kujjhitvā olokitabhāvaṁ aññāsi. Kumāro sippaṁ niṭṭhāpetvā "anuyogaṁ datvā mārāpetabbo esa mayā"ti tena katadosaṁ hadaye ṭhapetvā gamanakāle ācariyaṁ vanditvā "yadāhaṁ ācariya Bārāṇasirajjaṁ patvā tumhākaṁ santikaṁ pesessāmi, tadā tumhe āgaccheyyāthā"ti sasineho viya paṭiññaṁ gahetvā pakkāmi.

So Bārāṇasiṁ patvā mātāpitaro vanditvā sippaṁ dassesi. Rājā "jīvamānena me putto diṭṭho, jīvamānovassa rajjasiriṁ passāmī"ti puttaṁ rajje patiṭṭhāpesi. So rajjasiriṁ anubhavamāno ācariyena

---

1. Nitthuse katvā (Syā)

katadosaṁ saritvā uppannakodho "mārāpessāmi nan"ti pakkosanatthāya ācariyassa dūtaṁ pāhesi. Ācariyo "taruṇakāle naṁ saññāpetuṁ na sakkhissāmī"ti agantvā tassa rañño majjhimavayakāle "idāni naṁ saññāpetuṁ sakkhissāmī"ti gantvā rājadvāre ṭhatvā "Takkasilācariyo āgato"ti ārocāpesi. Rājā tuṭṭho brāhmaṇaṁ pakkosāpetvā taṁ attano santikaṁ āgataṁ disvāva kodhaṁ uppādetvā rattāni akkhīni katvā amacce āmantetvā "bho ajjāpi me ācariyena pahaṭaṭṭhānaṁ rujjati, ācariyo nalāṭena maccuṁ ādāya 'marissāmī'ti āgato, ajjassa jīvitaṁ natthī"ti vatvā purimā dve gāthā avoca—

4. "Ajjāpi me taṁ manasi[1], yaṁ maṁ tvaṁ tilamuṭṭhiyā.
Bāhāya maṁ gahetvāna, laṭṭhiyā anutāḷayi.

5. Nanu jīvite na ramasi, yenāsi brāhmaṇā'gato.
Yaṁ maṁ bāhā gahetvāna, tikkhattuṁ anutāḷayī"ti.

Tattha yaṁ maṁ **bāhāya man**ti dvīsu padesu upayogavacanaṁ anutāḷanagahaṇāpekkhaṁ. Yaṁ maṁ tvaṁ tilamuṭṭhiyā kāraṇā anutāḷayi, anutāḷento ca maṁ bāhāya gahetvā anutāḷayi, taṁ anutāḷanaṁ ajjāpi me manasīti ayañhettha attho. **Nanu jīvite na ramasī**ti maññe tvaṁ attano jīvitamhi nābhiramasi. **Yenāsi brāhmaṇā'gato**ti yasmā brāhmaṇa idha mama santikaṁ āgatosi. **Yaṁ maṁ bāhā gahetvānā**ti yaṁ mama bāhā gahetvā, yaṁ maṁ bāhāya gahetvātipi attho. **Tikkhattuṁ anutāḷayī**ti tayo vāre veḷulaṭṭhiyā tāḷesi, ajja dāni tassa phalaṁ vindāhīti naṁ maraṇena santajjento evamāha.

Taṁ sutvā ācariyo tatiyaṁ gāthamāha—

6. "Ariyo anariyaṁ kubbantaṁ[2], yo daṇḍena nisedhati.
Sāsanaṁ taṁ na taṁ veraṁ, iti naṁ paṇḍitā vidū"ti.

---

1. Sarasi (Ka)
2. Kubbānaṁ (Sī, I)

Tattha **ariyo**ti sundarādhivacanametaṁ. So pana ariyo catubbidho hoti ācāra-ariyo dassana-ariyo liṅga-ariyo paṭivedha-ariyoti. Tattha manusso vā hotu tiracchāno vā, ariyācāre ṭhito **ācāra-ariyo** nāma. Vuttampi cetaṁ—

"Ariyavatta'si vakkaṅga, yo piṇḍamapacāyati.
Cajāmi te taṁ bhattāraṁ, gacchathūbho yathāsukhan"ti[1].

Rūpena pana iriyāpathena ca pāsādikena dassanīyena samannāgato dassana-ariyo nāma. Vuttampi cetaṁ—

"Ariyāvakāsosi pasannanetto,
Maññe bhavaṁ pabbajito kulamhā.
Kathaṁ nu cittāni pahāya bhoge,
Pabbaji nikkhamma gharā sapaññā"ti[2].

Nivāsanapārupanaliṅgaggahaṇena pana samaṇasadiso hutvā vicaranto dussīlopi liṅga-ariyo nāma. Yaṁ sandhāya vuttaṁ—

"Chadanaṁ katvāna subbatānaṁ,
Pakkhandī kuladūsako pagabbho.
Māyāvī asaññato palāpo,
Patirūpena caraṁ sa maggadūsī"ti[3].

Buddhādayo pana paṭivedha-ariyā nāma. Tena vuttaṁ "ariyā vuccanti Buddhā ca Paccekabuddhā ca Buddhasāvakā cā"ti. Tesu idha ācāra-ariyova adhippeto.

Anariyanti dussīlaṁ pāpadhammaṁ. **Kubbantan**ti pāṇātipātādikaṁ pañcavidhadussīlyakammaṁ karontaṁ, ekameva vā etaṁ atthapadaṁ, anariyaṁ hīnaṁ lāmakaṁ pañcaverabhayakammaṁ karontaṁ puggalaṁ. **Yo**ti khattiyādīsu yo koci. **Daṇḍenā**ti yena kenaci paharaṇakena. **Nisedhatī**ti "mā puna evarūpaṁ karī"ti paharanto nivāreti. **Sāsanaṁ taṁ na taṁ veran**ti taṁ mahārāja akattabbaṁ karonte puttadhītaro vā antevāsike vā evaṁ paharitvā nisedhanaṁ nāma imasmiṁ loke sāsanaṁ anusiṭṭhi-ovādo, na veraṁ. **Iti naṁ**

---

1. Khu 6. 92 piṭṭhe. 2. Khu 6. 16 piṭṭhe. 3. Khu 1. 294 piṭṭhe suttanipāte.

paṇḍitā vidūti evametaṁ paṇḍitā jānanti. Tasmā mahārāja tvampi evaṁ jāna, na evarūpe ṭhāne veraṁ kātuṁ arahasi. Sace hi tvaṁ mahārāja mayā evaṁ sikkhāpito nābhavissa, atha gacchante kāle pūvasakkhali-ādīni ceva phalāphalādīni ca haranto corakammesu paluddho anupubbena sandhicchedanapanthadūhanagāmaghātakādīni katvā "rājāparādhiko coro"ti sahoḍḍhaṁ gahetvā rañño dassito "gacchathassa dosānurūpaṁ daṇḍaṁ upanethā"ti daṇḍabhayaṁ pāpuṇissa, kuto te evarūpā sampatti abhavissa, nanu maṁ nissāya idaṁ issariyaṁ tayā laddhanti evaṁ ācariyo rājānaṁ saññāpesi. Parivāretvā ṭhitā amaccāpissa kathaṁ sutvā "saccaṁ deva idaṁ issariyaṁ tumhākaṁ ācariyasseva santakan"ti āhaṁsu.

Tasmiṁ khaṇe rājā ācariyassa guṇaṁ sallakkhetvā "sabbissariyaṁ te ācariya dammi, rajjaṁ paṭicchā"ti āha. Ācariyo "na me mahārāja rajjenattho"ti paṭikkhipi. Rājā Takkasilaṁ pesetvā ācariyassa puttadāraṁ āharāpetvā mahantaṁ issariyaṁ datvā tameva purohitaṁ katvā pituṭṭhāne ṭhapetvā tassovāde ṭhito dānādīni puññāni katvā saggaparāyaṇo ahosi.

Satthā imaṁ dhammadesanaṁ āharitvā saccāni pakāsetvā jātakaṁ samodhānesi, saccapariyosāne kodhano bhikkhu anāgāmiphale patiṭṭhahi, bahū janā sotāpannasakadāgāmi-anāgāmino ahesuṁ. Tadā rājā kodhano bhikkhu ahosi, ācariyo pana ahameva ahosinti.

Tilamuṭṭhijātakavaṇṇanā dutiyā.

---

3. Maṇikaṇṭhajātakavaṇṇanā (253)

Mamannapānanti idaṁ Satthā Āḷaviṁ nissāya Aggāḷave cetiye viharanto **Kuṭikārasikkhāpadaṁ**[1] ārabbha kathesi. Āḷavakā hi bhikkhū saññācikāya kuṭiyo kārayamānā yācanabahulā viññattibahulā vihariṁsu "purisaṁ detha, parisatthakaraṁ dethā"ti-ādīni vadantā.

---

1. Vi 1. 218 piṭṭhe.

manussā upaddutā yācanāya upaddutā viññattiyā bhikkhū disvā ubbijjiṁsupi uttasiṁsupi palāyiṁsupi. Athāyasmā Mahākassapo Āḷaviṁ upasaṅkamitvā piṇḍāya pāvisi, manussā therampi disvā tatheva paṭipajjiṁsu. So pacchābhattaṁ piṇḍapātapaṭikkanto bhikkhū āmantetvā "pubbāyaṁ āvuso Āḷavī sulabhapiṇḍā, idāni kasmā dullabhapiṇḍā jātā"ti pucchitvā taṁ kāraṇaṁ sutvā Bhagavati Āḷaviṁ āgantvā Aggāḷavacetiye viharante Bhagavantaṁ upasaṅkamitvā etamatthaṁ ārocesi. Satthā etasmiṁ kāraṇe bhikkhusaṁghaṁ sannipātāpetvā Āḷavake bhikkhūpaṭipucchi "saccaṁ kira tumhe bhikkhave saññācikāya kuṭiyo kārethā"ti. "Saccaṁ bhante"ti vutte te bhikkhū garahitvā "bhikkhave yācanā nāmesā sattaratanaparipuṇṇe Nāgabhavane vasantānaṁ nāgānampi amanāpā, pageva manussānaṁ, yesaṁ ekaṁ kahāpaṇakaṁ uppādentānaṁ pāsāṇato maṁsaṁ uppāṭanakālo[1] viya hotī"ti vatvā atītaṁ āhari.

Atīte Bārāṇasiyaṁ Brahmadatte rajjaṁ kārente bodhisatto mahāvibhave brāhmaṇakule nibbatti. Tassa ādhāvitvā paridhāvitvā vicaraṇakāle aññopi puññavā satto tassa mātu kucchismiṁ nibbatti. Te ubhopi bhātaro vayappattā mātāpitūnaṁ kālakiriyāya saṁviggahadayā isipabbajjaṁ pabbajitvā Gaṅgātīre paṇṇasālaṁ māpetvā vasiṁsu. Tesu jeṭṭhassa uparigaṅgāya paṇṇasālā ahosi, kaniṭṭhassa adhogaṅgāya. Athekadivasaṁ Maṇikaṇṭho nāma nāgarājā Nāgabhavanā nikkhamitvā Gaṅgātīre māṇavakavesena vicaranto kaniṭṭhassa assamaṁ gantvā vanditvā ekamantaṁ nisīdi, te aññamaññaṁ sammodanīyakathaṁ kathetvā vissāsikā ahesuṁ, vinā vattituṁ nāsakkhiṁsu. Maṇikaṇṭho abhiṇhaṁ kaniṭṭhatāpasassa santikaṁ āgantvā kathāsallāpena nisīditvā gamanakāle tāpase sinehena attabhāvaṁ vijahitvā bhogehi tāpasaṁ parikkhipanto parissajitvā uparimuddhani mahantaṁ phaṇaṁ dhāretvā thokaṁ vasitvā taṁ sinehaṁ vinodetvā sarīraṁ viniveṭhetvā tāpasaṁ vanditvā sakaṭṭhānameva gacchati. Tāpaso tassa bhayena kiso ahosi lūkho dubbaṇṇo uppaṇḍuppaṇḍukajāto dhamanisanthatagatto.

1. Papaṁ uppādanakālo (Ka)

So ekadivasaṁ bhātu santikaṁ agamāsi. Atha naṁ so pucchi "kissa tvaṁ bho kiso lūkho dubbaṇṇo uppaṇḍuppaṇḍukajāto dhamanisanthatagatto"ti. So tassa taṁ pavattiṁ ārocetvā "kiṁ pana tvaṁ bho tassa nāgarājassa āgamanaṁ icchasi, na icchasī"ti puṭṭho "na icchāmī"ti vatvā "so pana nāgarājā tava santikaṁ āgacchanto kiṁ piḷandhanaṁ piḷandhitvā āgacchatī"ti vutte "maṇiratanan"ti āha. Tena hi tvaṁ tasmiṁ nāgarāje tava santikaṁ āgantvā anisinneyeva "maṇiṁ me dehī"ti yāca, evaṁ so nāgo taṁ bhogehi aparikkhipitvāva gamissati. Punadivase assamapadadvāre ṭhatvā āgacchantameva naṁ yāceyyāsi, tatiyadivase Gaṅgātīre ṭhatvā udakā ummujjantameva naṁ yāceyyāsi, evaṁ so tava santikaṁ puna na āgamissatīti.

Tāpaso "sādhū"ti paṭissuṇitvā attano paṇṇasālaṁ gantvā punadivase nāgarājānaṁ āgantvā ṭhitamattameva "etaṁ attano piḷandhanamaṇiṁ me dahī"ti yāci, so anisīditvāva palāyi. Atha naṁ dutiyadivase assamapadadvāre ṭhatvā āgacchantameva "hiyyo me maṇiratanaṁ nādāsi, ajja dānaṁ laddhuṁ vaṭṭatī"ti āha. Nāgo assamapadaṁ apavisitvāva palāyi. Tatiyadivase udakato ummujjantameva naṁ "ajja me tatiyo divaso yācantassa, dehi dāni me etaṁ maṇiratanan"ti āha. Nāgarājā udake ṭhatvāva tāpasaṁ paṭikkhipanto dve gāthā āha—

7. "Mamannapānaṁ vipulaṁ uḷāraṁ,
Uppajjatī'massa maṇissa hetu.
Taṁ te na dassaṁ atiyācakosi,
Na cāpi te assama'māgamissaṁ.

8. Susū yathā sakkharadhotapāṇī,
Tāsesimaṁ selaṁ yācamāno.
Taṁ te na dassaṁ atiyācakosi,
Na cāpi te assama'māgamissan"ti.

Tattha **mamannapānan**ti mama yāgubhattādidibbabhojanaṁ aṭṭhapānakabhedañca dibbapānaṁ. **Vipulan**ti bahu. **Uḷāran**ti seṭṭhaṁ paṇītaṁ. **Taṁ te**ti taṁ maṇiṁ tuyhaṁ.

Atiyācakosīti kālañca pamāṇañca atikkamitvā ajja tīṇi divasāni mayhaṁ piyaṁ manāpaṁ maṇiratanaṁ yācamāno atikkamma yācakosi. **Na cāpi te**ti na kevalaṁ na dassaṁ, assamampi te nāgamissaṁ. **Susū yathā**ti yathā nāma yuvā taruṇamanusso. **Sakkharadhotapāṇī**ti sakkharāya dhotapāṇi, telena pāsāṇe dhota-asihattho. **Tāsesimaṁ selaṁ yācamāno**ti imaṁ maṇiṁ yācanto tvaṁ kañcanatharukhaggaṁ abbāhitvā "sīsaṁ te chindāmī"ti vadanto taruṇapuriso viya maṁ tāsesi.

Evaṁ vatvā so nāgarājā udake nimujjitvā attano Nāgabhavanameva gantvā na paccāgañchi. Atha so tāpaso tassa dassanīyassa nāgarājassa adassanena bhiyyoso mattāya kiso ahosi lūkho dubbaṇṇo uppaṇḍuppaṇḍukajāto dhamanisanthatagatto. Atha jeṭṭhatāpaso "kaniṭṭhassa pavattiṁ jānissāmī"ti tassa santikaṁ āgantvā taṁ bhiyyoso mattāya paṇḍuroginaṁ disvā "kiṁ nu kho bho tvaṁ bhiyyoso mattāya paṇḍurogī jāto"ti vatvā "tassa dassanīyassa nāgarājassa adassanenā"ti sutvā "ayaṁ tāpaso nāgarājānaṁ vinā vattituṁ na sakkotī"ti sallakkhetvā tatiyaṁ gāthamāha—

9. "Na taṁ yāce ya'ssa piyaṁ jigīse,
Desso hoti atiyācanāya.
Nāgo maṇiṁ yācito brāhmaṇena,
Adassanaṁyeva tada'jjhagamā"ti.

Tattha **na taṁ yāce**ti taṁ bhaṇḍaṁ na yāceyya. **Ya'ssa piyaṁ jigīse**ti yaṁ bhaṇḍaṁ assa puggalassa piyanti jāneyya. **Desso hotī**ti appiyo hoti. **Atiyācanāyā**ti pamāṇaṁ atikkamitvā varabhaṇḍaṁ yācanto tāya atiyācanāya. **Adassanaṁyeva tada'jjhagamā**ti tato paṭṭhāya adassanameva gatoti.

Evaṁ pana taṁ vatvā "ito dāni paṭṭhāya mā socī"ti samassāsetvā jeṭṭhabhātā attano assamameva gato. Athāparabhāge te dvepi bhātaro abhiññā ca samāpattiyo ca nibbattetvā brahmalokaparāyaṇā ahesuṁ.

Satthā "evaṁ bhikkhave sattaratanaparipuṇṇe Nāgabhavane vasantānaṁ nāgānampiyācanā nāma amanāpā, kimaṅgaṁ pana manussānan"ti imaṁ dhammadesanaṁ āharitvā jātakaṁ samodhānesi "tadā kaniṭṭho Ānando ahosi, jeṭṭho pana ahameva ahosin"ti.

Maṇikaṇṭhajātakavaṇṇanā tatiyā.

---

4. Kuṇḍakakucchisindhavajātakavaṇṇanā (254)

Bhutvā tiṇaparighāsanti idaṁ Satthā Jetavane viharanto Sāriputtattheraṁ ārabbha kathesi. Ekasmiñhi samaye Sammāsambuddhe Sāvatthiyaṁ vassaṁ vasitvā cārikaṁ caritvā puna paccāgate manussā "āgantukasakkāraṁ karissāmā"ti Buddhappamukhassa bhikkhusaṁghassa mahādānaṁ dadanti. Vihāre ekaṁ dhammaghosakabhikkhuṁ ṭhapesuṁ, so ye ye āgantvā yattake bhikkhū icchanti, tesaṁ tesaṁ bhikkhū vicāretvā deti.

Athekā duggatamahallikā itthī ekameva paṭivīsaṁ sajjetvā tesaṁ tesaṁ manussānaṁ bhikkhūsu vicāretvā dinnesu ussūre dhammaghosakassa santikaṁ āgantvā "mayhaṁ ekaṁ bhikkhuṁ dethā"ti āha. So "mayā sabbe bhikkhū vicāretvā dinnā, Sāriputtatthero pana vihāreyeva, tvaṁ tassa bhikkhaṁ dehī"ti āha. Sā "sādhū"ti tuṭṭhacittā Jetavanadvārakoṭṭhake ṭhatvā therassa āgatakāle vanditvā hatthato pattaṁ gahetvā gharaṁ netvā nisīdāpesi. "Ekāya kira mahallikāya Dhammasenāpati attano ghare nisīdāpito"ti bahūni saddhāni kulāni assosuṁ. Tesu rājā Passenadī Kosalo taṁ pavattiṁ sutvā tassā sāṭakena ceva sahassatthavikāya ca saddhiṁ bhattabhājanāni pahiṇi "mayhaṁ ayyaṁ parivisamānā imaṁ sāṭakaṁ nivāsetvā ime kahāpaṇe vaḷañjetvā theraṁ parivisatū"ti. Yathā ca rājā, evaṁ Anāthapiṇḍiko Cūḷa-anāthapiṇḍiko Visākhā ca mahā-upāsikā pahiṇi. Aññānipi pana kulāni ekasatadvisatādivasena attano attano balānurūpena kahāpaṇe pahiṇiṁsu. Evaṁ ekāheneva sā mahallikā satasahassamattaṁ labhi. Thero pana tāya dinnayāgumeva

pivitvā tāya katakhajjakameva pakkabhattameva ca paribhuñjitvā anumodanaṁ katvā taṁ mahallikaṁ sotāpattiphale patiṭṭhāpetvā vihārameva agamāsi.

Dhammasabhāyaṁ bhikkhū therassa guṇakathaṁ samuṭṭhāpesuṁ "āvuso Dhammasenāpati mahallikagahapatāniṁ duggatabhāvato mocesi, patiṭṭhā ahosi. Tāya dinnamāhāraṁ ajigucchanto paribhuñjī"ti. Satthā āgantvā "kāya nuttha bhikkhave etarahi kathāya sannisinnā"ti pucchitvā "imāya nāmā"ti vutte "na bhikkhave Sāriputto idāneva etissā mahallikāya avassayo jāto, na ca idāneva tāya dinnaṁ āhāraṁ ajigucchanto paribhuñjati, pubbepi paribhuñjiyevā"ti vatvā atītaṁ āhari.

Atīte Bārāṇasiyaṁ Brahmadatte rajjaṁ kārente bodhisatto Uttarāpathe assavāṇijakule nibbatti. Uttarāpathajanapadato pañcasatā assavāṇijā asse Bārāṇasiṁ ānetvā vikkiṇanti. Aññataropi assavāṇijo pañca-assasatāni ādāya Bārāṇasimaggaṁ paṭipajji. Antarāmagge ca Bārāṇasito avidūre eko nigamagāmo atthi, tattha pubbe mahāvibhavo seṭṭhi ahosi. Tassa mahantaṁ nivesanaṁ, taṁ pana kulaṁ anukkamena parikkhayaṁ gataṁ, ekāva mahallikā avasiṭṭhā, sā tasmiṁ nivesane vasati. Atha so assavāṇijo taṁ nigamagāmaṁ patvā "vetanaṁ dassāmī"ti tassā nivesane nivāsaṁ gaṇhitvā asse ekamante ṭhapesi. Taṁdivasamevassa ekissā ājānīyāvaḷavāya gabbhavuṭṭhānaṁ ahosi. So dve tayo divase vasitvā asse balaṁ gāhāpetvā "rājānaṁ passissāmī"ti asse ādāya pāyāsi. Atha naṁ mahallikā "gehavetanaṁ dehī"ti vatvā "sādhu amma demī"ti vutte "tāta vetanaṁ me dadamāno imampi assapotakaṁ vetanato khaṇḍetvā dehī"ti āha. Vāṇijo tathā katvā pakkāmi. Sā tasmiṁ assapotake puttasinehaṁ paccupaṭṭhapetvā avassāvanajhāmakabhattavighāsatiṇāni datvā taṁ paṭijaggi.

Athāparabhāge bodhisatto pañca assasatāni ādāya āgacchanto tasmiṁ gehe nivāsaṁ gaṇhi. Kuṇḍakakhādakassa sindhavapotakassa ṭhitaṭṭhānato gandhaṁ ghāyitvā eka-assopi gehaṁ pavisituṁ nāsakkhi. Bodhisatto mahallikaṁ pucchi "amma kacci imasmiṁ gehe asso

atthī”ti. Tāta añño asso nāma natthi, ahaṁ pana puttaṁ katvā ekaṁ assapotakaṁ paṭijaggāmi, so ettha atthīti. Kahaṁ so ammāti. Carituṁ gato tātāti. Kāya velāya āgamissati ammāti. Sāyanhe tātāti. Bodhisatto tassa āgamanaṁ paṭimānento asse bahi ṭhapetvāva nisīdi. Sindhavapotakopi vicaritvā kāleyeva āgami. Bodhisatto kuṇḍakakucchisindhavapotakaṁ disvā lakkhaṇāni samānetvā “ayaṁ sindhavo anaggho, mahallikāya mūlaṁ datvā gahetuṁ vaṭṭatī”ti cintesi. Sindhavapotakopi gehaṁ pavisitvā attano vasanaṭṭhāneyeva ṭhito. Tasmiṁ khaṇe te assā gehaṁ pavisituṁ sakkhiṁsu.

Bodhisatto dvīhatīhaṁ vasitvā asse santappetvā gacchanto “amma imaṁ assapotakaṁ mūlaṁ gahetvā mayhaṁ dehī”ti āha. Kiṁ vadesi tāta, puttaṁ vikkiṇantā nāma atthīti. Amma tvaṁ etaṁ kiṁ khādāpetvā paṭijaggasīti. Odanakañjikañca jhāmakabhattañca vighāsatiṇañca khādāpetvā kuṇḍakayāguñca pāyetvā paṭijaggāmi tātāti. Amma ahaṁ etaṁ labhitvā piṇḍarasabhojanaṁ bhojessāmi, ṭhitaṭṭhāne celavitānaṁ pasāretvā attharaṇapiṭṭhe ṭhapessāmīti. Tāta evaṁ sante mama putto ca sukhaṁ anubhavatu, taṁ gahetvā gacchāti. Atha bodhisatto tassa catunnaṁ pādānaṁ naṅguṭṭhassa mukhassa ca mūlaṁ ekekaṁ katvā cha sahassatthavikāyo ṭhapetvā mahallikaṁ navavatthaṁ nivāsāpetvā sindhavapotakassa purato ṭhapesi. So akkhīni ummīletvā mātaraṁ oloketvā assūni pavattesi. Sāpi tassa piṭṭhiṁparimajjitvā āha “mayā puttaposāvanikaṁ laddhaṁ, tvaṁ tāta gacchāhī”ti, tadā so agamāsi.

Bodhisatto punadivase assapotakassa piṇḍarasabhojanaṁ sajjetvā “vīmaṁsissāmi tāva naṁ, jānāti nu kho attano balaṁ, udāhu na jānātī”ti doṇiyaṁ kuṇḍakayāguṁ ākirāpetvā dāpesi. So “nāhaṁ imaṁ bhojanaṁ bhuñjissāmī”ti taṁ yāguṁ pāyituṁ na icchi. Bodhisatto tassa vīmaṁsanavasena paṭhamaṁ gāthamāha—

10. “Bhutvā tiṇaparighāsaṁ, bhutvā ācāmakuṇḍakaṁ.
Etaṁ te bhojanaṁ āsi, kasmā dāni na bhuñjasī”ti.

Tattha **bhutvā tiṇaparighāsan**ti tvaṁ pubbe mahallikāya dinnaṁ tesaṁ tesaṁ khāditāvasesaṁ vighāsatiṇasaṅkhātaṁ parighāsaṁ[1] bhuñjitvā vaḍḍhito. **Bhutvā ācāmakuṇḍakan**ti ettha ācāmo vuccati odanāvasesaṁ[2]. **Kuṇḍakan**ti kuṇḍakameva. Etañca bhuñjitvā vaḍḍhitosīti dīpeti. **Etaṁ te**ti etaṁ tava pubbe bhojanaṁ āsi. **Kasmā dāni na bhuñjasī**ti mayāpi te tameva dinnaṁ, tvaṁ taṁ kasmā idāni na bhuñjasīti.

Taṁ sutvā sindhavapotako itarā dve gāthā avoca—

11. "Yattha posaṁ na jānanti, jātiyā vinayena vā.
    Bahu tattha mahābrahme, api ācāmakuṇḍakaṁ.

12. Tvañca kho maṁ pajānāsi, yādisā'yaṁ hayuttamo.
    Jānanto jāna'māgamma, na te bhakkhāmi kuṇḍakan"ti.

Tattha **yatthā**ti yasmiṁ ṭhāne. **Posan**ti sattaṁ. **Jātiyā vinayena vā**ti "jātisampanno vā eso, na vā, ācārayutto vā, na vā"ti evaṁ na jānanti. **Mahābrahme**ti garukālapanena ālapanto āha. **Yādisā'yan**ti yādiso ayaṁ, attānaṁ sandhāya vadati. **Jānanto jāna'māgammā**ti ahaṁ attano balaṁ jānanto jānantameva taṁ āgamma paṭicca tava santike kuṇḍakaṁ kiṁ bhuñjissāmi. Na hi tvaṁ kuṇḍakaṁ bhojāpetukāmatāya cha sahassāni datvā maṁ gaṇhīti.

Taṁ sutvā bodhisatto "taṁ vīmaṁsanatthāya taṁ mayā kataṁ, mā kujjhī"ti taṁ samassāsetvā subhojanaṁ bhojetvā ādāya rājaṅgaṇaṁ gantvā ekasmiṁ passe pañca assasatāni ṭhapetvā ekasmiṁ passe vicittasāṇiṁ parikkhipitvā heṭṭhā attharaṇaṁ pattharitvā upari celavitānaṁ bandhitvā sindhavapotakaṁ ṭhapesi.

Rājā āgantvā asse olokento "ayaṁ asso kasmā visuṁ ṭhapito"ti pucchitvā "mahārāja ayaṁ sindhavo ime asse visuṁ akato mocessatī"ti sutvā "sobhano bho sindhavo"ti pucchi. Bodhisatto "āma mahārājā"ti vatvā "tena hissa javaṁ

---

1. Bhiṇaparighāsasaṅkhātaṁ vighāsatiṇaṁ (Sī, I)
2. Odanāvassāvanaṁ (Sī), odanāvasānaṁ (Ka)

passissāmī”ti vutte taṁ assaṁ kappetvā abhiruhitvā “passa mahārājā”ti manusse ussāretvā rājaṅgaṇe assaṁ pāhesi. Sabbaṁ rājaṅgaṇaṁ nirantaraṁ assapantīti parikkhittamivāhosi. Puna bodhisatto “passa mahārāja sindhavapotakassa vegan”ti vissajjesi, ekapurisopi naṁ na addasa. Puna rattapaṭaṁ udare parikkhipitvā vissajjesi, rattapaṭameva passiṁsu. Atha naṁ antonagare ekissā uyyānapokkharaṇiyā udakapiṭṭhe vissajjesi, tatthassa udakapiṭṭhe dhāvato khuraggānipi na temiṁsu. Punavāraṁ paduminipattānaṁ upari dhāvanto ekapaṇṇampi na udake osīdāpesi. Evamassa javasampannaṁ dassetvā oruyha pāṇiṁ paharitvā hatthatalaṁ upanāmesi, asso upagantvā cattāro pāde ekato katvā hatthatale aṭṭhāsi. Atha mahāsatto rājānaṁ āha “mahārāja imassa assapotakassa sabbākārena vege dassiyamāne samuddapariyanto nappahotī”ti. Rājā tussitvā mahāsattassa upaḍḍharajjaṁ adāsi. Sindhavapotakampi abhisiñcitvā maṅgala-assaṁ akāsi.

So rañño piyo ahosi manāpo, sakkāropissa mahā ahosi. Tassa hi vasanaṭṭhānaṁ rañño alaṅkatapaṭiyatto vāsagharagabbho viya ahosi, catujātigandhehi bhūmilepanaṁ akaṁsu, gandhadāmamālādāmāni osārayiṁsu, upari suvaṇṇatārakakhacitaṁ celavitānaṁ ahosi, samantato citrasāṇi parikkhittā ahosi, niccaṁ gandhatelapadīpā jhāyiṁsu, uccārapassāvaṭṭhānepissa suvaṇṇakaṭāhaṁ ṭhapayiṁsu, niccaṁ rājārahabhojanameva bhuñji. Tassa pana āgatakālato paṭṭhāya rañño sakalajambudīpe rajjaṁ hatthagatameva ahosi. Rājā bodhisattassa ovāde ṭhatvā dānādīni puññāni katvā saggaparāyaṇo ahosi.

Satthā imaṁ dhammadesanaṁ āharitvā saccāni pakāsetvā jātakaṁ samodhānesi, saccapariyosāne bahū sotāpannā sakadāgāmino anāgāmino arahanto ca ahesuṁ. Tadā mahallikā ayameva mahallikā ahosi, sindhavo Sāriputto, rājā Ānando, assavāṇijjo pana ahameva ahosinti.

Kuṇḍakakucchisindhavajātakavaṇṇanā catutthā.

5. Sukajātakavaṇṇanā (255)

Yāva so mattamaññāsīti idaṁ Satthā Jetavane viharanto ekaṁ atibahuṁ bhuñjitvā ajīraṇena kālakataṁ bhikkhuṁ ārabbha kathesi. Tasmiṁ kira evaṁ kālakate dhammasabhāyaṁ bhikkhū tassa aguṇakathaṁ samuṭṭhāpesuṁ "āvuso asuko nāma bhikkhu attano kucchippamāṇaṁ ajānitvā atibahuṁ bhuñjitvā jīrāpetuṁ asakkonto kālakato"ti. Satthā āgantvā "kāya nuttha bhikkhave etarahi kathāya sannisinnā"ti pucchitvā "imāya nāmā"ti vutte "na bhikkhave idāneva, pubbepesa atibhojanapaccayeneva mato"ti vatvā atītaṁ āhari.

Atīte Bārāṇasiyaṁ Brahmadatte rajjaṁ kārente bodhisatto Himavantapadese sukayoniyaṁ nibbattitvā anekānaṁ sukasahassānaṁ samuddānugate Himavantapadese vasantānaṁ rājā ahosi. Tasseko putto ahosi, tasmiṁ balappatte bodhisatto dubbalacakkhuko ahosi. Sukānaṁ kira sīgho vego hoti, tena tesaṁ mahallakakāle paṭhamaṁ cakkhumeva dubbalaṁ hoti. Bodhisattassa putto mātāpitaro kulāvake ṭhapetvā gocaraṁ āharitvā posesi. So ekadivasaṁ gocarabhūmiṁ gantvā pabbatamatthake ṭhito samuddaṁ olokento ekaṁ dīpakaṁ passi, tasmiṁ pana suvaṇṇavaṇṇaṁ madhuraphalaṁ ambavanaṁ atthi, so punadivase gocaravelāya uppatitvā tasmiṁ ambavane otaritvā ambarasaṁ pivitvā ambapakkaṁ ādāya āgantvā mātāpitūnaṁ adāsi. Bodhisatto taṁ khādanto rasaṁ sañjānitvā "tāta nanu imaṁ asukadīpake ambapakkan"ti vatvā "āma tātā"ti vutte "tāta etaṁ dīpakaṁ gacchantā nāma sukā dīghamāyuṁ pālentā nāma natthi, mā kho tvaṁ puna taṁ dīpakaṁ agamāsī"ti āha. So tassa vacanaṁ aggahetvā agamāsiyeva.

Athekadivasaṁ bahuṁ ambarasaṁ pivitvā mātāpitūnaṁ atthāya ambapakkaṁ ādāya samuddamatthakenāgacchanto atidhātatāya[1] kilantakāyo niddāyābhibhūto, so niddāyantopi āgacchateva, tuṇḍena panassa gahitaṁ ambapakkaṁ pati. So anukkamena āgamanavīthiṁ jahitvā osīdanto udakapiṭṭheneva āgacchanto udake pati. Atha naṁ eko maccho

1. Atibhāratāya (Ka), atidāvatāya (Syā)

gahetvā khādi. Bodhisatto tasmiṁ āgamanavelāya anāgacchanteyeva "samudde patitvā mato bhavissatī"ti aññāsi. Athassa mātāpitaropi āhāraṁ alabhamānā sussitvā mariṁsu.

Satthā imaṁ atītaṁ āharitvā abhisambuddho hutvā imā gāthā avoca—

13. "Yāva so mattamaññāsi, bhojanasmiṁ vihaṅgamo.
Tāva addhāna'māpādi, mātarañca aposayi.

14. Yato ca kho bahutaraṁ, bhojanaṁ ajjhavāhari[1].
Tato tattheva saṁsīdi, amattaññū hi so ahu.

15. Tasmā mattaññutā sādhu, bhojanasmiṁ agiddhatā.
Amattaññū hi sīdanti, mattaññū ca na sīdare"ti.

Tattha **yāva so**ti yāva so vihaṅgamo bhojane mattamaññāsi. **Tāva addhāna'māpādī**ti tattakaṁ kālaṁ jīvita-addhānaṁ āpādi, āyuṁ vindi. **Mātarañcā**ti desanāsīsametaṁ, mātāpitaro ca aposayīti attho. **Yato ca kho**ti yasmiṁ ca kho kāle. **Bhojanaṁ ajjhavāharī**ti ambarasaṁ ajjhohari. **Tato**ti tasmiṁ kāle. **Tattheva saṁsīdī**ti tasmiṁ samuddeyeva osīdi nimujji, macchabhojanataṁ āpajji.

Tasmā mattaññutā sādhūti yasmā bhojane amattaññū suko samudde osīditvā mato, tasmā bhojanasmiṁ agiddhitāsaṅkhāto mattaññubhāvo sādhu, pamāṇajānanaṁ sundaranti attho. Atha vā "paṭisaṅkhā yoniso āhāraṁ āhāreti, neva davāya na madāya -pa- phāsuvihāro cā"ti,

"Allaṁ sukkhañca bhuñjanto, na bāḷhaṁ suhito siyā.
Ūnudaro mitāhāro, sato bhikkhu paribbaje.

Cattāro pañca ālope, abhutvā udakaṁ pive.
Alaṁ phāsuvihārāya, pahitattassa bhikkhuno[2].

---

1. Ajjhupāhari (Sī, I)
2. Khu 2. 343 piṭṭhe Theragāthāyaṁ.

Manujassa sadā satīmato, mattaṁ jānato laddhabhojane.
Tanū tassa bhavanti vedanā, saṇikaṁ jīrati āyuṁ pālayan"ti[1]—

evaṁ vaṇṇitā mattaññutāpi sādhu.

"Kantāre puttamaṁsaṁva, akkhassabbhañjanaṁ yathā.
Evaṁ āhari āhāraṁ, yāpanatthamamucchito"ti[2]—

evaṁ vaṇṇitā agiddhitāpi sādhu. Pāḷiyaṁ pana "agiddhimā"ti likhitaṁ, tato ayaṁ Aṭṭhakathāpāṭhova sundarataro. **Amattaññū hi sīdantī**ti bhojane pamāṇaṁ ajānantā hi rasataṇhāvasena pāpakammaṁ katvā catūsu apāyesu sīdanti. **Mattaññū ca na sīdare**ti ye pana bhojane pamāṇaṁ jānanti, te diṭṭhadhammepi samparāyepi na sīdantīti.

Satthā imaṁ dhammadesanaṁ āharitvā saccāni pakāsetvā jātakaṁ samodhānesi, saccapariyosāne bahū sotāpannāpi sakadāgāminopi anāgāminopi arahantopi ahesuṁ. Tadā Sukarājaputto bhojane amattaññū bhikkhu ahosi, Sukarājā pana ahameva ahosinti.

Sukajātakavaṇṇanā pañcamā.

---

6. Jarūdapānajātakavaṇṇanā (256)

Jarūdapānaṁ khaṇamānāti idaṁ Satthā Jetavane viharanto Sāvatthivāsino vāṇije ārabbha kathesi. Te kira Sāvatthiyaṁ bhaṇḍaṁ gahetvā sakaṭāni pūretvā vohāratthāya gamanakāle Tathāgataṁ nimantetvā saraṇāni gahetvā sīlesu patiṭṭhāya Satthāraṁ vanditvā "mayaṁ bhante vohāratthāya dīghamaggaṁ gamissāma, bhaṇḍaṁ vissajjetvā siddhippattā[3] sotthinā paccāgantvā puna tumhe vandissāmā"ti vatvā maggaṁ paṭipajjiṁsu. Te kantāramagge purāṇa-udapānaṁ disvā "imasmiṁ udapāne pānīyaṁ natthi, mayañca pipāsitā, khaṇissāma nan"ti khaṇantā paṭipāṭiyā bahuṁ ayaṁ -pa- veḷuriyaṁ labhiṁsu. Te teneva santuṭṭhā hutvā tesaṁ ratanānaṁ

---

1. Saṁ 1. 82 piṭṭhe. 2. Visuddhi 1. 43 piṭṭhe. 3. Siddhiyātrā (Syā)

sakaṭāni pūretvā sotthinā Sāvatthiṁ paccāgamiṁsu. Te ābhataṁ dhanaṁ paṭisāmetvā mayaṁ "siddhippattā bhattaṁ dassāmā"ti Tathāgataṁ nimantetvā dānaṁ datvā vanditvā ekamantaṁ nisinnā attano dhanassa laddhākāraṁ Satthu ārocesuṁ. Satthā "tumhe kho upāsakā tena dhanena santuṭṭhā hutvā pamāṇaññutāya dhanañca jīvitañca alabhittha, porāṇakā pana asantuṭṭhā amattaññuno paṇḍitānaṁ vacanaṁ akatvā jīvitakkhayaṁ pattā"ti vatvā tehi yācito atītaṁ āhari.

Atīte Bārāṇasiyaṁ Brahmadatte rajjaṁ kārente bodhisatto Bārāṇasiyaṁ vāṇijakule nibbattitvā vayappatto satthavāhajeṭṭhako ahosi. So Bārāṇasiyaṁ bhaṇḍaṁ gahetvā sakaṭāni pūretvā bahū vāṇije ādāya tameva kantāraṁ paṭipanno tameva udapānaṁ addasa. Tattha te vāṇijā "pānīyaṁ pivissāmā"ti taṁ udapānaṁ khaṇantā paṭipāṭiyā bahūni ayādīni labhiṁsu. Te bahumpi ratanaṁ labhitvā tena asantuṭṭhā "aññampi ettha ito sundarataraṁ bhavissatī"ti bhiyyoso mattāya taṁ khaṇiṁsuyeva. Atha bodhisatto te āha "bho vāṇijā lobho nāmesa vināsamūlaṁ, amhehi bahu dhanaṁ laddhaṁ, ettakeneva santuṭṭhā hotha, mā atikhaṇathā"ti. Te tena nivāriyamānāpi khaṇiṁsuyeva. So ca udapāno nāgapariggahito, athassa heṭṭhā Vasanakanāgarājā attano vimāne bhijjante leḍḍūsu ca paṁsūsu ca patamānesu kuddho ṭhapetvā bodhisattaṁ avasese sabbepi nāsikavātena paharitvā jīvitakkhayaṁ pāpetvā Nāgabhavanā nikkhamma sakaṭāni yojetvā sabbaratanānaṁ pūretvā bodhisattaṁ sukhayānake nisīdāpetvā nāgamāṇavakehi saddhiṁ sakaṭāni yojāpento bodhisattaṁ Bārāṇasiṁ netvā gharaṁ pavesetvā taṁ paṭisāmetvā attano Nāgabhavanameva gato. Bodhisatto taṁ dhanaṁ vissajjetvā sakalajambudīpaṁ unnaṅgalaṁ katvā dānaṁ datvā sīlaṁ samādiyitvā uposathakammaṁ katvā jīvitapariyosāne saggapuraṁ pūresi.

Satthā imaṁ dhammadesanaṁ āharitvā abhisambuddho hutvā imā gāthā avoca—

16. “Jarūdapānaṁ khaṇamānā, vāṇijā udakatthikā.
Ajjhagamuṁ ayasaṁ lohaṁ, tipusīsaṁ ca vāṇijā.
Rajataṁ jātarūpañca, muttā veḷuriyā bahū.

17. Te ca tena asantuṭṭhā, bhiyyo bhiyyo akhāṇisuṁ.
Te tatthā’sīviso ghoro, tejassī tejasā hani.

18. Tasmā khaṇe nātikhaṇe, atikhātaṁ hi pāpakaṁ.
Khātena ca dhanaṁ laddhaṁ, atikhātena nāsitan”ti.

Tattha **ayasan**ti kāḷalohaṁ. **Lohan**ti tambalohaṁ. **Muttā**ti muttāyo. **Te ca tena asantuṭṭhā**ti te ca vāṇijā tena dhanena asantuṭṭhā. **Te tatthā**ti te vāṇijā tasmiṁ udapāne. **Tejassī**ti visatejena samannāgato. **Tejasā hanī**ti visatejena ghātesi. **Atikhātena nāsitan**ti atikhaṇena tañca dhanaṁ jīvitañca nāsitaṁ.

Satthā imaṁ dhammadesanaṁ āharitvā jātakaṁ samodhānesi “tadā nāgarājā Sāriputto ahosi, satthavāhajeṭṭhako pana ahameva ahosin”ti.

Jarūdapānajātakavaṇṇanā chaṭṭhā.

---

7. Gāmaṇicandajātakavaṇṇanā (257)

Nāyaṁ gharānaṁ kusaloti idaṁ Satthā Jetavane viharanto paññāpasaṁsanaṁ ārabbha kathesi. Dhammasabhāyañhi bhikkhū Dasabalassa paññaṁ pasaṁsantā nisīdiṁsu “āvuso Tathāgato mahāpañño puthupañño hāsapañño javanapañño tikkhapañño nibbedhikapañño sadevakaṁ lokaṁ paññāya atikkamatī”ti. Satthā āgantvā “kāya nuttha bhikkhave etarahi kathāya sannisinnā”ti pucchitvā “imāya nāmā”ti vutte “na bhikkhave idāneva, pubbepi Tathāgato paññāvāyevā”ti vatvā atītaṁ āhari.

Atīte Bārāṇasiyaṁ Janasandho nāma rājā rajjaṁ kāresi. Bodhisatto tassa aggamahesiyā kucchimhi nibbatti. Tassa mukhaṁ

suparimajjitakañcanādāsatalaṁ viya parisuddhaṁ ahosi atisobhaggappattaṁ, tenassa nāmaggahaṇadivase " Ādāsamukhakumāro"ti nāmaṁ akaṁsu. Taṁ sattavassabbhantareyeva pana pitā tayo vede ca sabbañca loke kattabbākattabbaṁ sikkhāpetvā tassa sattavassikakāle kālamakāsi. Amaccā mahantena sakkārena rañño sarīrakiccaṁ katvā matakadānaṁ datvā sattame divase rājaṅgaṇe sannipatitvā "kumāro atidaharo, na sakkā rajje abhisiñcituṁ, vīmaṁsitvā naṁ abhisiñcissāmā"ti ekadivasaṁ nagaraṁ alaṅkārāpetvā vinicchayaṭṭhānaṁ sajjetvā pallaṅkaṁ paññapetvā kumārassa santikaṁ gantvā "vinicchayaṭṭhānaṁ deva gantuṁ vaṭṭatī"ti āhaṁsu. Kumāro "sādhū"ti mahantena parivārena gantvā pallaṅke nisīdi.

Tassa nisinnakāle amaccā ekaṁ dvīhi pādehi vicaraṇamakkaṭaṁ vatthuvijjācariyavesaṁ gāhāpetvā vinicchayaṭṭhānaṁ netvā "deva ayaṁ puriso pitu mahārājassa kāle vatthuvijjācariyo paguṇavijjo antobhūmiyaṁ sattaratanaṭṭhāne guṇadosaṁ passati, eteneva gahitaṁ rājakulānaṁ gehaṭṭhānaṁ hoti, imaṁ devo saṅgaṇhitvā ṭhānantare ṭhapetū"ti āhaṁsu. Kumāro taṁ heṭṭhā ca uparica oloketvā "nāyaṁ manusso, makkaṭo eso"ti ñatvā "makkaṭā nāma kataṁ kataṁ viddhaṁsetuṁ jānanti, akataṁ pana kātuṁ vā vicāretuṁ vā na jānantī"ti cintetvā amaccānaṁ paṭhamaṁ gāthamāha—

19. "Nāyaṁ gharānaṁ kusalo, lolo ayaṁ valīmukho.
Kataṁ kataṁ kho dūseyya, evaṁdhamma'midaṁ kulan"ti.

Tattha **nāyaṁ gharānaṁ kusalo**ti ayaṁ satto na gharānaṁ kusalo, gharāni vicāretuṁ vā kātuṁ vā cheko na hoti. **Lolo**ti lolajātiko. **Valīmukho**ti valiyo mukhe assāti valīmukho. **Evaṁdhamma'midaṁkulan**ti idaṁ makkaṭakulaṁ nāma kataṁ kataṁ dūsetabbaṁ vināsetabbanti evaṁsabhāvanti.

Athāmaccā "evaṁ bhavissati devā"ti taṁ apanetvā ekāhadvīhaccayena puna tameva alaṅkaritvā vinicchayaṭṭhānaṁ ānetvā "ayaṁ deva pitu mahārājassa kāle vinicchayāmacco, vinicchayasuttamassa supavattitaṁ[1],

1. Suppavatti (Sī), suppavattati (Syā)

imaṁ saṅgaṇhitvā vinicchayakammaṁ kāretuṁ vaṭṭatī”ti āhaṁsu. Kumāro taṁ oloketvā “cittavato manussassa[1] lomaṁ nāma evarūpaṁ na hoti, ayaṁ nicittako vānaro vinicchayakammaṁ kātuṁ na sakkhissatī”ti ñatvā dutiyaṁ gāthamāha—

20. “Nayidaṁ cittavato lomaṁ, nāyaṁ assāsiko migo.
Siṭṭhaṁ[2] me janasandhena, nāyaṁ kiñci vijānatī”ti.

Tattha **nayidaṁ cittavato loman**ti yaṁ idaṁ etassa sarīre pharusalomaṁ, idaṁ vicāraṇapaññāya sampayuttacittavato na hoti. Pākatikacittena pana acittako nāma tiracchānagato natthi. **Nāyaṁ assāsiko**ti ayaṁ avassayo vā hutvā anusāsaniṁ vā datvā aññaṁ assāsetuṁ asamatthatāya na assāsiko. **Migo**ti makkaṭaṁ āha. **Siṭṭhaṁ me janasandhenā**ti mayhaṁ pitarā janasandhena etaṁ siṭṭhaṁ kathitaṁ, “makkaṭo nāma kāraṇākāraṇaṁ na jānātī”ti evaṁ anusāsanī dinnāti dīpeti. **Nāyaṁ kiñci vijānatī**ti tasmā ayaṁ vānaro na kiñci jānātīti niṭṭhamettha gantabbaṁ. Pāḷiyaṁ pana “nāyaṁ kiñci na dūsaye”ti likhitaṁ, taṁ Aṭṭhakathāyaṁ natthi.

Amaccā imampi gāthaṁ sutvā “evaṁ bhavissati devā”ti taṁ apanetvā punapi ekadivasaṁ tameva alaṅkaritvā vinicchayaṭṭhānaṁ ānetvā “ayaṁ deva puriso pitu mahārājassa kāle mātāpitu-upaṭṭhānakārako, kulejeṭṭhāpacāyikakammakārako, imaṁ saṅgaṇhituṁ vaṭṭatī”ti āhaṁsu. Kumāro taṁ oloketvā “makkaṭā nāma calacittā, evarūpaṁ kammaṁ kātuṁ na samatthā”ti cintetvā tatiyaṁ gāthamāha—

21. “Na mātaraṁ pitaraṁ vā, bhātaraṁ bhaginiṁ sakaṁ.
Bhareyya tādiso poso, siṭṭhaṁ dasarathena me”ti.

Tattha **bhātaraṁ bhaginiṁ sakan**ti attano bhātaraṁ vā bhaginiṁ vā. Pāḷiyaṁ pana “sakhan”ti likhitaṁ, taṁ pana Aṭṭhakathāyaṁ “sakanti vutte sakabhātikabhaginiyo labbhanti, sakhanti vutte sahāyako labbhatī”ti vicāritameva. **Bhareyyā**ti poseyya. **Tādiso poso**ti yādiso esa dissati, tādiso makkaṭajātiko satto na bhareyya. **Siṭṭhaṁ dasarathena**

1. Sampannamānasassa (Sī, I)
2. Satthaṁ (Sī, Syā, I)

meti evaṁ me pitarā anusiṭṭhaṁ. Pitā hissa janaṁ catūhi saṅgahavatthūhi sandahanato "janasandho"ti vuccati, dasahi rathehi kattabbākattabbaṁ attano ekeneva rathena karaṇato "dasaratho"ti. Tassa santikā evarūpassa ovādassa sutattā evamāha.

Amaccā "evaṁ bhavissati devā"ti makkaṭaṁ apanetvā "paṇḍito kumāro, sakkhissati rajjaṁ kāretun"ti bodhisattaṁ rajje abhisiñcitvā "Ādāsamukharañño āṇā"ti nagare bheriṁ carāpesuṁ. Tato paṭṭhāya bodhisatto dhammena rajjaṁ kāresi, paṇḍitabhāvopissa sakalajambudīpaṁ pattharitvā gato.

Paṇḍitabhāvadīpanatthaṁ panassa imāni cuddasa vatthūni ābhatāni—

"Goṇo putto hayo ceva, naḷakāro gāmabhojako.
Gaṇikā taruṇī sappo, migo tittiradevatā.
Nāgo tapassino ceva, atho brāhmaṇamāṇavo"ti.

Tatrāyaṁ anupubbīkathā—Bodhisattasmiṁ hi rajje abhisiñcite eko Janasandharañño pādamūliko nāmena Gāmaṇicando nāma evaṁ cintesi "idaṁ rajjaṁ nāma samānavayehi saddhiṁ sobhati, ahañca mahallako, daharaṁ kumāraṁ upaṭṭhātuṁ na sakkhissāmi, janapade kasikammaṁ katvā jīvissāmī"ti, so nagarato tiyojanamattaṁ gantvā ekasmiṁ gāmake vāsaṁ kappesi. Kasikammatthāya panassa goṇāpi natthi, so deve vuṭṭhe ekaṁ sahāyakaṁ dve goṇe yācitvā sabbadivasaṁ kasitvā tiṇaṁ khādāpetvā goṇe sāmikassa niyyādetuṁ gehaṁ agamāsi. So tasmiṁ khaṇe bhariyāya saddhiṁ gehamajjhe nisīditvā bhattaṁ bhuñjati. Goṇāpi paricayena gehaṁ pavisiṁsu, tesu pavisantesu sāmiko thālakaṁ ukkhipi, bhariyā thālakaṁ apanesi. Gāmaṇicando "bhattena maṁ nimanteyyun"ti olokento goṇe aniyyādetvāva gato. Corā rattiṁ vajaṁ bhinditvā teyeva goṇe hariṁsu. Goṇasāmiko pātova vajaṁ paviṭṭho te goṇe adisvā corehi haṭabhāvaṁ jānantopi "Gāmaṇicandassa gīvaṁ karissāmī"ti taṁ upasaṅkamitvā "bho goṇe me dehī"ti āha. Nanu goṇā gehaṁ paviṭṭhāti. Kiṁ pana te mayhaṁ niyyāditāti. Na niyyāditāti. "Tena hi ayaṁ te rājadūto,

ehī”ti āha. Tesu hi janapadesu yaṁkiñci sakkharaṁ vā kapālakhaṇḍaṁ vā ukkhipitvā “ayaṁ te rājadūto, ehī”ti vutte yo na gacchati, tassa rājāṇaṁ karoti, tasmā so “rājadūto”ti sutvāva nikkhami.

So tena saddhiṁ rājakulaṁ gacchanto ekaṁ sahāyakassa vasanagāmaṁ patvā “bho atichātomhi, yāva gāmaṁ pavisitvā āhārakiccaṁ katvā āgacchāmi, tāva idheva hohī”ti vatvā sahāyagehaṁ pāvisi. Sahāyo panassa gehe natthi, sahāyikā disvā “sāmi pakkāhāro natthi, muhuttaṁ adhivāsehi, idāneva pacitvā dassāmī”ti nisseṇiyā vegena taṇḍulakoṭṭhakaṁ abhiruhantī bhūmiyaṁ pati, taṅkhaṇaññeva tassā sattamāsiko gabbho patito. Tasmiṁ khaṇe tassā sāmiko āgantvā taṁ disvā “tvaṁ me bhariyaṁ paharitvā gabbhaṁ pātesi, ayaṁ te rājadūto, ehī”ti taṁ gahetvā nikkhami. Tato paṭṭhāya dve janā gāmaṇiṁ majjhe katvā gacchanti.

Athekasmiṁ gāmadvāre eko assagopako assaṁ nivattetuṁ na sakkoti, assopi tesaṁ santikena gacchati. Assagopako Gāmaṇicandaṁ disvā “mātula Gāmaṇicanda etaṁ tāva assaṁ kenacideva paharitvā nivattehī”ti āha. So ekaṁ pāsāṇaṁ gahetvā khipi, pāsāṇo assassa pāde paharitvā eraṇḍadaṇḍakaṁ viya bhindi. Atha naṁ assagopako “tayā me assassa pādo bhinno, ayaṁ te rājadūto”ti vatvā gaṇhi.

So tīhi janehi nīyamāno cintesi “ime maṁ rañño dassessanti, ahaṁ goṇamūlampi dātuṁ na sakkomi, pageva gabbhapātanadaṇḍaṁ, assamūlaṁ pana kuto labhissāmi, mataṁ me seyyo”ti. So gacchanto antarāmagge aṭaviyaṁ maggasamīpeyeva ekaṁ ekato papātaṁ pabbataṁ addasa, tassa chāyāya dve pitāputtā naḷakārā ekato kilañjaṁ cinanti[1]. Gāmaṇicando “bho sarīrakiccaṁ kātukāmomhi, thokaṁ idheva hotha, yāva āgacchāmī”ti vatvā pabbataṁ abhiruhitvā papātapasse patamāno pitunaḷakārassa piṭṭhiyaṁ pati, naḷakāro ekappahāreneva jīvitakkhayaṁ pāpuṇi. Gāmaṇi uṭṭhāya aṭṭhāsi. Naḷakāraputto “tvaṁ me pitughātakacoro, ayaṁ te rājadūto”ti vatvā taṁ hatthe gahetvā gumbato

1. Vinanti (Syā)

nikkhami, “kiṁ etan”ti ca vutte “pitughātakacoro me”ti āha. Tato paṭṭhāya gāmaṇiṁ majjhe katvā cattāro janā parivāretvā nayiṁsu.

Athāparasmiṁ gāmadvāre eko gāmabhojako Gāmaṇicandaṁ disvā “mātula Gāmaṇicanda kahaṁ gacchasī”ti vatvā “rājānaṁ passitun”ti vutte “addhā tvaṁ rājānaṁ passissasi, ahaṁ rañño sāsanaṁ dātukāmo, harissasī”ti āha. Āma harissāmīti. Ahaṁ pakatiyā abhirūpo dhanavā yasasampanno arogo, idāni panamhi duggato ceva paṇḍurogī ca, tattha kiṁ kāraṇanti rājānaṁ puccha, rājā kira paṇḍito, so te kathessati, tassa sāsanaṁ puna mayhaṁ katheyyāsīti. So “sādhū”ti sampaṭicchi.

Atha naṁ purato aññatarasmiṁ gāmadvāre ekā gaṇikā disvā “mātula Gāmaṇicanda kataṁ gacchasī”ti vatvā “rājānaṁ passitun”ti vutte “rājā kira paṇḍito, mama sāsanaṁ harā”ti vatvā evamāha “pubbe ahaṁ bahuṁ bhatiṁ labhāmi, idāni pana tambulamattampi na labhāmi, koci me santikaṁ āgato nāma natthi, tattha kiṁ kāraṇanti rājānaṁ pucchitvā paccāgantvā mayhaṁ katheyyāsī”ti.

Atha naṁ purato aññatarasmiṁ gāmadvāre ekā taruṇitthī disvā tatheva pucchitvā “ahaṁ neva sāmikassa gehe vasituṁ sakkomi, na kulagehe, tattha kiṁ kāraṇanti rājānaṁ pucchitvā paccāgantvā mayhaṁ katheyyāsī”ti āha.

Atha naṁ tato parabhāge mahāmaggasamīpe ekasmiṁ vammike vasanto sappo disvā “Gāmaṇicanda kahaṁ yāsī”ti pucchitvā “rājānaṁ passitun”ti vutte “rājā kira paṇḍito, sāsanaṁ me harā”ti vatvā “ahaṁ gocaratthāya gamanakāle chātajjhatto milātasarīro vammikato nikkhamanto sarīrena bilaṁ pūretvā sarīraṁ kaḍḍhento kicchena nikkhamāmi, gocaraṁ caritvā āgato pana suhito thūlasarīro hutvā pavisanto bilapassāni aphusanto sahasāva pavisāmi, tattha kiṁ kāraṇanti rājānaṁ pucchitvā mayhaṁ katheyyāsī”ti āha.

Atha naṁ purato eko migo disvā tatheva pucchitvā "ahaṁ aññattha tiṇaṁ khādituṁ na sakkhomi, ekasmiṁyeva rukkhamūle sakkomi, tattha kiṁ kāraṇanti rājānaṁ puccheyyāsī"ti āha.

Atha naṁ tato parabhāge eko tittiro disvā tatheva pucchitvā "ahaṁ ekasmiṁyeva vammikapāde nisīditvā vassanto manāpaṁ karitvā vassituṁ sakkomi, sesaṭṭhānesu nisinno na sakkomi, tattha kiṁ kāraṇanti rājānaṁ puccheyyāsī"ti āha.

Atha naṁ purato ekā rukkhadevatā disvā "Canda kahaṁ yāsī"ti pucchitvā "rañño santikan"ti vutte "rājā kira paṇḍito, ahaṁ pubbe sakkārappatto ahosiṁ, idāni pana pallavamuṭṭhimattampi na labhāmi, tattha kiṁ kāraṇanti rājānaṁ puccheyyāsī"ti āha.

Tato aparabhāge eko nāgarājā taṁ disvā tatheva pucchitvā "rājā kira paṇḍito, pubbe imasmiṁ sare udakaṁ pasannaṁ maṇivaṇṇaṁ, idāni āvilaṁ paṇṇakasevālapariyonaddhaṁ, tattha kiṁ kāraṇanti rājānaṁ puccheyyāsī"ti āha.

Atha naṁ purato nagarassa āsannaṭṭhāne ekasmiṁ ārāme vasantā tāpasā disvā tatheva pucchitvā "rājā kira paṇḍito, pubbe imasmiṁ ārāme phalāphalāni madhurāni ahesuṁ, idāni nirojāni kasaṭāni jātāni, tattha kiṁ kāraṇanti rājānaṁ puccheyyāsī"ti āhaṁsu.

Tato naṁ purato gantvā nagaradvārasamīpe ekissaṁ sālāyaṁ brāhmaṇamāṇavakā disvā "kahaṁ bho Canda gacchasī"ti vatvā "rañño santikan"ti vutte "tena hi no sāsanaṁ gahetvā gaccha, amhākañhi pubbe gahitagahitaṭṭhānaṁ pākaṭaṁ ahosi, idāni pana chiddaghaṭe udakaṁ viya na saṇṭhāti na paññāyati, andhakāro viya hoti, tattha kiṁ kāraṇanti rājānaṁ puccheyyāsī"ti āhaṁsu.

Gāmaṇicando imāni dasa[1] sāsanāni gahetvā rañño santikaṁ agamāsi. Rājā vinicchayaṭṭhāne nisinno ahosi. Goṇasāmiko Gāmaṇicandaṁ gahetvā rājānaṁ upasaṅkami. Rājā Gāmaṇicandaṁ disvā

1. Cuddasa (Sī, I, Ka)

sañjānitvā "ayaṁ amhākaṁ pitu upaṭṭhāko, amhe ukkhipitvā parihari, kahaṁ nu kho ettakaṁ kālaṁ vasī"ti cintetvā "ambho Gāmaṇicanda kahaṁ ettakaṁ kālaṁ vasasi, cirakālato paṭṭhāya na paññāyasi, kenatthena āgatosī"ti āha. Āma deva, amhākaṁ devassa saggagatakālato paṭṭhāya janapadaṁ gantvā kasikammaṁ katvā jīvāmi, tato maṁ ayaṁ puriso goṇa-aḍḍakāraṇā rājadūtaṁ dassetvā tumhākaṁ santikaṁ ākaḍḍhīti. Anākaḍḍhiyamāno nāgaccheyyāsi, ākaḍḍhitabhāvoyeva sobhano, idāni taṁ daṭṭhuṁ labhāmi, kahaṁ so purisoti. Ayaṁ devāti. Saccaṁ kira bho amhākaṁ Candassa dūtaṁ dassesīti. Saccaṁ devāti. Kiṁ kāraṇāti. Ayaṁ me deva dve goṇe na detīti. Saccaṁ kira Candāti. Tena hi deva mayhampi vacanaṁ suṇāthāti sabbaṁ pavattiṁ kathesi. Taṁ sutvā rājā goṇasāmikaṁ pucchi "kiṁ bho tava gehaṁ pavisante goṇe addasā"ti. Nāddasaṁ devāti. Kiṁ bho maṁ "Ādāsamukharājā nāmā"ti kathentānaṁ na sutapubbaṁ tayā, vissattho[1] kathehīti. Addasaṁ devāti. "Bho Canda goṇānaṁ aniyyāditattā goṇā tava gīvā, ayaṁ pana puriso disvāva 'na passāmī'ti sampajānamusāvādaṁ bhaṇi, tasmā tvaññeva kammiko hutvā imassa ca purisassa pajāpatiyāya cassa akkhīni uppāṭetvā sayaṁ goṇamūlaṁ catuvīsati kahāpaṇe dehī"ti. Evaṁ vutte goṇasāmikaṁ bahi kariṁsu. So "akkhīsu uppāṭitesu catuvīsatikahāpaṇehi kiṁ karissāmī"ti Gāmaṇicandassa pādesu patitvā "sāmi Canda goṇamūlakahāpaṇā tuyheva hontu, ime ca gaṇhāhī"ti aññepi kahāpaṇe datvā palāyi.

Tato dutiyo āha "ayaṁ deva mama pajāpatiṁ paharitvā gabbhaṁ pātesī"ti. Saccaṁ Candāti. Suṇohi mahārājāti Cando sabbaṁ vitthāretvā kathesi. Atha naṁ rājā "kiṁ pana tvaṁ etassa pajāpatiṁ paharitvā gabbhaṁ pātesī"ti pucchi. Na pātemi devāti. Ambho sakkhissasi tvaṁ iminā gabbhassa pātitabhāvaṁ sādhetunti. Na sakkomi devāti. Idāni kiṁ karosīti. Deva puttaṁ me laddhuṁ vaṭṭatīti. Tena hi ambho Canda tvaṁ etassa pajāpatiṁ tava gehe karitvā yadā

---

1. Nirāsaṅko (Syā)

puttavijātā hoti, tadā naṁ netvā etasseva dehīti. Sopi Gāmaṇicandassa pādesu patitvā “mā me sāmi gehaṁ bhindī”ti kahāpaṇe datvā palāyi.

Atha tatiyo āgantvā “iminā me deva paharitvā assassa pādo bhinno”ti āha. Saccaṁ Candāti. Suṇohi mahārājāti Cando taṁ pavattiṁ vitthārena kathesi. Taṁ sutvā rājā assagopakaṁ āha “saccaṁ kira tvaṁ ‘assaṁ paharitvā nivattehī’ti kathesī”ti. Na kathemi devāti. So punavāre pucchito “āma kathemī”ti āha. Rājā candaṁ āmantetvā “ambho Canda ayaṁ kathetvāva ‘na kathemī’ti musāvādaṁ vadati, tvaṁ etassa jivhaṁ chinditvā assamūlaṁ amhākaṁ santikā gahetvā sahassaṁ dehī”ti āha. Assagopako aparepi kahāpaṇe datvā palāyi.

Tato Naḷakāraputto “ayaṁ me deva pitughātakacoro”ti āha. Saccaṁ kira Candāti. Suṇohi devāti Cando tampi kāraṇaṁ vitthāretvā kathesi. Atha rājā Naḷakāraṁ āmantetvā “idāni kiṁ karosī”ti pucchi. Deva me pitaraṁ laddhuṁ vaṭṭatīti. Ambho Canda imassa kira pitaraṁ laddhuṁ vaṭṭati, matakaṁ pana na sakkā puna ānetuṁ, tvaṁ imassa mātaraṁ ānetvā tava gehe katvā etassa pitā hohīti. Naḷakāraputto “mā me sāmi matassa pitu gehaṁ bhindī”ti Gāmaṇicandassa kahāpaṇe datvā palāyi.

Gāmaṇicando aḍḍe jayaṁ patvā tuṭṭhacitto rājānaṁ āha “atthi deva tumhākaṁ kehici sāsanaṁ pahitaṁ, taṁ vo kathemī”ti. Kathehi candāti. Cando brāhmaṇamāṇavakānaṁ sāsanaṁ ādiṁ katvā paṭilomakkamena ekekaṁ kathaṁ kathesi. Rājā paṭipāṭiyā vissajjesi.

Kathaṁ? Paṭhamaṁ tāva sāsanaṁ sutvā “pubbe tesaṁ vasanaṭṭhāne velaṁ jānitvā vassanakukkuṭo ahosi, tesaṁ tena saddena uṭṭhāya mante gahetvā sajjhāyaṁ karontānaññeva aruṇo uggacchati, tena tesaṁ gahitagahitaṁ na nassati. Idāni pana nesaṁ vasanaṭṭhāne avelāya vassanakakukkuṭo atthi, so atirattiṁ vā vassati atipabhāte vā, atirattiṁ vassantassa tassa saddena uṭṭhāya mante gahetvā

niddābhibhūtā sajjhāyaṁ akatvāva[1] puna sayanti, atipabhāte vassantassa saddena uṭṭhāya sajjhāyituṁ na labhanti, tena tesaṁ gahitagahitaṁ na paññāyatī”ti āha.

Dutiyaṁ sutvā “te pubbe samaṇadhammaṁ karontā kasiṇaparikamme yuttapayuttā ahesuṁ, idāni pana samaṇadhammaṁ vissajjetvā akattabbesu yuttapayuttā ārāme uppannāni phalāphalāni upaṭṭhākānaṁ datvā piṇḍapaṭipiṇḍakena micchājīvena jīvikaṁ kappenti, tena nesaṁ phalāphalāni na madhurāni jātāni. Sace pana te pubbe viya puna samaṇadhamme yuttapayuttā bhavissanti, puna tesaṁ phalāphalāni madhurāni bhavissanti. Te tāpasā rājakulānaṁ paṇḍitabhāvaṁ na jānanti, samaṇadhammaṁ tesaṁ kātuṁ vadehī”ti āha.

Tatiyaṁ sutvā “te nāgarājāno aññamaññaṁ kalahaṁ karonti, tena taṁ udakaṁ āvilaṁ jātaṁ. Sace te pubbe viya samaggā bhavissanti, puna pasannaṁ bhavissatī”ti āha.

Catutthaṁ sutvā “sā rukkhadevatā pubbe aṭaviyaṁ paṭipanne manusse rakkhati, tasmā nānappakāraṁ balikammaṁ labhati. Idāni pana ārakkhaṁ na karoti, tasmā balikammaṁ na labhati. Sace pubbe viya ārakkhaṁ karissati, puna lābhaggappattā bhavissati. Sā rājūnaṁ atthibhāvaṁ na jānāti, tasmā aṭavi-āruḷhamanussānaṁ ārakkhaṁ kātuṁ vadehī”ti āha.

Pañcamaṁ sutvā “yasmiṁ vammikapāde nisīditvā so tittiro manāpaṁ vassati, tassa heṭṭhā mahantī nidhikumbhi atthi, taṁ uddharitvā tvaṁ gaṇhāhī”ti āha.

Chaṭṭhaṁ sutvā “yassa rukkhassa mūle so migo tiṇāni khādituṁ sakkoti, tassa rukkhassa upari mahantaṁ bhamaramadhu atthi, so madhumakkhitesu tiṇesu paluddho aññāni khādituṁ na sakkoti, tvaṁ taṁ madhupaṭalaṁ haritvā aggamadhuṁ amhākaṁ pahiṇa, sesaṁ attanā paribhuñjā”ti āha.

Sattamaṁ sutvā “yasmiṁ vammike so sappo vasati, tassa heṭṭhā mahantī nidhikumbhi atthi, so taṁ rakkhamāno vasanto nikkhamanakāle dhanalobhena sarīraṁ sithilaṁ katvā lagganto nikkhamati, gocaraṁ

---

1. Karonto (Syā)

gahetvā dhanasinehena alagganto vegena sahasā pavisati. Taṁ nidhikumbhiṁ uddharitvā tvaṁ gaṇhāhī”ti āha.

Aṭṭhamaṁ sutvā “tassā taruṇitthiyā sāmikassa ca mātāpitūnañca vasanagāmānaṁ antare ekasmiṁ gāmake jāro atthi, sā taṁ saritvā tasmiṁ sinehena sāmikassa gehe vasituṁ asakkontī ‘mātāpitaro passissāmī’ti jārassa gehe katipāhaṁ vasitvā mātāpitūnaṁ gehaṁ gacchati, tattha katipāhaṁ vasitvā puna jāraṁ saritvā ‘sāmikassa gehaṁ gamissāmī’ti puna jārasseva gehaṁ gacchati. Tassā itthiyā rājūnaṁ atthibhāvaṁ ācikkhitvā ‘sāmikasseva kira gehe vasatu. Sace taṁ rājā gaṇhāpeti, jīvitaṁ te natthi, appamādaṁ kātuṁ vaṭṭatī’ti tassā kathehī”ti āha.

Navamaṁ sutvā “sā gaṇikā pubbe ekassa hatthato bhatiṁ gahetvā taṁ ajīrāpetvā aññassa hatthato na gaṇhāti, tenassā pubbe bahuṁ uppajji. Idāni pana attano dhammataṁ vissajjetvā ekassa hatthato gahitaṁ ajīrāpetvāva aññassa hatthato haṇhāti, purimassa okāsaṁ akatvā pacchimassa karoti, tenassā bhati na uppajjati, na keci naṁ upasaṅkamanti. Sace attano dhamme ṭhassati, pubbasadisāva bhavissati. Attano dhamme ṭhātumassā kathehī”ti āha.

Dasamaṁ sutvā “so gāmabhojako pubbe dhammena samena aḍḍaṁ vinicchini, tena manussānaṁ piyo ahosi manāpo, sampiyāyamānā cassa manussā bahupaṇṇākāraṁ āhariṁsu, tena abhirūpo dhanavā yasasampanno ahosi. Idāni pana lañjavittako hutvā adhammena aḍḍaṁ vinicchinati, tena duggato kapaṇo hutvā paṇḍurogena abhibhūto. Sace pubbe viya dhammena aḍḍaṁ vinicchinissati, puna pubbasadiso bhavissati. So rañño atthibhāvaṁ na jānāti, dhammena aḍḍaṁ vinicchinitumassa kathehī”ti āha.

Iti so Gāmaṇicando imāni ettakāni sāsanāni rañño ārocesi, rājā attano paññāya sabbānipi tāni Sabbaññubuddho viya byākaritvā Gāmaṇicandassa bahuṁ dhanaṁ datvā tassa vasanagāmaṁ brahmadeyyaṁ katvā tasseva datvā uyyojesi. So nagarā nikkhamitvā bodhisattena

dinnasāsanaṁ brāhmaṇamāṇavakānañca tāpasānañca nāgarājassa ca rukkhadevatāya ca ārocetvā tittirassa vasanaṭṭhānato nidhiṁ gahetvā migassa tiṇakhādanaṭṭhāne rukkhato bhamaramadhuṁ gahetvā rañño madhuṁ pesetvā sappassa vasanaṭṭhāne vammikaṁ khaṇitvā nidhiṁ gahetvā taruṇitthiyā ca gaṇikāya ca gāmabhojakassa ca rañño kathitaniyāmeneva sāsanaṁ ārocetvā mahantena yasena attano gāmakaṁ gantvā yāvatāyukaṁ ṭhatvā yathākammaṁ gato. Ādāsamukharājāpi dānādīni puññāni katvā jīvitapariyosāne saggapuraṁ pūrento gato.

Satthā "na bhikkhave Tathāgato idāneva mahāpañño, pubbepi mahāpaññoyevā"ti vatvā imaṁ dhammadesanaṁ āharitvā saccāni pakāsetvā jātakaṁ samodhānesi, saccapariyosāne bahū sotāpannasakadāgāmi-anāgāmi-arahanto ahesuṁ. Tadā Gāmaṇicando Ānando ahosi, Ādāsamukharājā pana ahameva ahosinti.

Gāmaṇicandajātakavaṇṇanā sattamā.

---

8. Mandhātujātakavaṇṇanā (258)

Yāvatā candimasūriyāti idaṁ Satthā Jetavane viharanto ekaṁ ukkaṇṭhitabhikkhuṁ ārabbha kathesi. So kira Sāvatthiṁ piṇḍāya caramāno ekaṁ alaṅkatapaṭiyattaṁ itthiṁ disvā ukkaṇṭhi. Atha naṁ bhikkhū dhammasabhaṁ ānetvā "ayaṁ bhante bhikkhu ukkaṇṭhito"ti Satthu dassesuṁ. Satthā "saccaṁ kira tvaṁ bhikkhu ukkaṇṭhito"ti pucchitvā "saccaṁ bhante"ti vutte "kadā tvaṁ bhikkhu agāraṁ ajjhāvasamāno taṇhaṁ pūretuṁ sakkhissasi, kāmataṇhā hi nāmesā samuddo viya duppūrā, porāṇakarājāno dvisahassaparittadīpaparivāresu catūsu mahādīpesu cakkavattirajjaṁ kāretvā manussaparihāreneva Cātumahārājikadevaloke rajjaṁ kāretvā Tāvatiṁsadevaloke chattiṁsāya Sakkānañca vasanaṭṭhāne devarajjaṁ kāretvāpi attano kāmataṇhaṁ pūretuṁ asakkontāva kālamakaṁsu, tvaṁ panetaṁ taṇhaṁ kadā pūretuṁ sakkhissasī"ti vatvā atītaṁ āhari.

Atīte Paṭhamakappikesu Mahāsammato nāma rājā ahosi. Tassa putto Rojo nāma, tassa putto Vararojo nāma, tassa

putto Kalyāṇo nāma, tassa putto Varakalyāṇo nāma, tassa putto Uposatho nāma, tassa putto Mandhātu nāma ahosi. So sattahi ratanehi catūhi ca iddhīhi samannāgato cakkavattirajjaṁ kāresi. Tassa vāmahatthaṁ samañjitvā dakkhiṇahatthena apphoṭitakāle ākāsā dibbamegho viya jāṇuppamāṇaṁ sattaratanavassaṁ vassati, evarūpo acchariyamanusso ahosi. So caturāsīti vassasahassāni kumārakīḷaṁ kīḷi. Caturāsīti vassasahassāni oparajjaṁ kāresi, caturāsīti vassasahassāni cakkavattirajjaṁ kāresi, āyuppamāṇaṁ asaṅkhyeyyaṁ ahosi.

So ekadivasaṁ kāmataṇhaṁ pūretuṁ asakkonto ukkaṇṭhitākāraṁ dassesi. Athāmaccā "kiṁ nu kho deva ukkaṇṭhitosī"ti pucchiṁsu. Mayhaṁ puññabale olokiyamāne idaṁ rajjaṁ kiṁ karissati, kataraṁ nu kho ṭhānaṁ ramaṇīyanti. Devaloko mahārājāti. So cakkaratanaṁ abbhukkiritvā saddhiṁ parisāya Cātumahārājikadevalokaṁ agamāsi. Athassa cattāro mahārājāno dibbamālāgandhahatthā devagaṇaparivutā paccuggamanaṁ katvā taṁ ādāya Cātumahārājikadevalokaṁ gantvā devarajjaṁ adaṁsu. Tassa sakaparisāya parivāritasseva tasmiṁ rajjaṁ kārentassa dīgho addhā vītivatto.

So tatthāpi taṇhaṁ pūretuṁ asakkonto ukkaṇṭhitākāraṁ dassesi, cattāro mahārājāno "kiṁ nu kho deva ukkaṇṭhitosī"ti pucchiṁsu. Imamhā devalokā kataraṁ ṭhānaṁ ramaṇīyanti. Mayaṁ deva paresaṁ upaṭṭhākaparisā, Tāvatiṁsadevaloko ramaṇīyoti. Mandhātā cakkaratanaṁ abbhukkiritvā attano parisāya parivuto Tāvatiṁsābhimukho pāyāsi. Athassa Sakko devarājā dibbamālāgandhahattho devagaṇaparivuto paccuggamanaṁ katvā taṁ hatthe gahetvā "ito ehi mahārājā"ti āha. Rañño devagaṇaparivutassa gamanakāle pariṇāyakaratanaṁ cakkaratanaṁ ādāya saddhiṁ parisāya manussapathaṁ otaritvā attano nagarameva pāvisi. Sakko Mandhātuṁ Tāvatiṁsabhavanaṁ netvā devatā dve koṭṭhāse katvā attano devarajjaṁ majjhe bhinditvā adāsi. Tato paṭṭhāya dve rājāno rajjaṁ kāresuṁ. Evaṁ kāle gacchante Sakko saṭṭhi ca vassasatasahassāni tisso ca vassakoṭiyo āyuṁ khepetvā cavi, añño Sakko nibbatti. Sopi

devarajjaṁ kāretvā āyukkhayena cavi. Etenūpāyena chattiṁsa Sakkā caviṁsu, Mandhātā pana manussaparihārena devarajjaṁ kāresiyeva.

Tassa evaṁ kāle gacchante bhiyyoso mattāya kāmataṇhā uppajji, so "kiṁ me upaḍḍharajjena, Sakkaṁ māretvā ekarajjameva karissāmī"ti cintesi. Sakkaṁ māretuṁ nāma na sakkā, taṇhā nāmesā vipattimūlā, tenassa āyusaṅkhāro parihāyi, jarā sarīraṁ pahari. Manussasarīrañca nāma devaloke na bhijjati, atha so devalokā bhassitvā uyyāne otari. Uyyānapālo tassa āgatabhāvaṁ rājakule nivedesi. Rājakulaṁ āgantvā uyyāneyeva sayanaṁ paññapesi. Rājā anuṭṭhānaseyyāya nipajji. Amaccā "deva tumhākaṁ parato kinti kathemā"ti pucchiṁsu. Mama parato tumhe imaṁ sāsanaṁ mahājanassa katheyyātha "Mandhātumahārājā dvisahassaparittadīpaparivāresu catūsu mahādīpesu cakkavattirajjaṁ kāretvā dīgharattaṁ Cātumahārājikesu rajjaṁ kāretvā chattiṁsāya Sakkānaṁ āyuppamāṇena devaloke rajjaṁ kāretvā taṇhaṁ apūretvā kālamakāsī"ti. So evaṁ vatvā kālaṁ katvā yathākammaṁ gato.

Satthā imaṁ atītaṁ āharitvā abhisambuddho hutvā imā gāthā avoca—

22. "Yāvatā candimasūriyā, pariharanti disā bhanti virocanā[1].
Sabbeva dāsā Mandhātu, ye pāṇā pathavissitā[2].

23. Na kahāpaṇavassena, titti kāmesu vijjati.
Appassādā dukhā kāmā, iti viññāya paṇḍito.

24. Api dibbesu kāmesu, ratiṁ so nādhigacchati.
Taṇhakkhayarato hoti, Sammāsambuddhasāvako"ti.

Tattha **yāvatā**ti paricchedavacanaṁ. **Pariharantī**ti yattakena paricchedena sineruṁ pariharanti. **Disā bhantī**ti dasasu disāsu bhāsanti pabhāsanti. **Virocanā**ti ālokakaraṇatāya virocanasabhāvā. **Sabbeva dāsā Mandhātu, ye pāṇā pathavissitā**ti etthake padese ye

---

1. Pavirocamānā (Ka) 2. Paṭhavinissitā (Sī, I)

pathavinissitā pāṇā janapadavāsino manussā, sabbeva te "dāsā mayaṁ rañño Mandhātussa, ayyako no rājā Mandhātā"ti evaṁ upagatattā bhujissāpi samānā dāsāyeva.

Na kahāpaṇavassenāti tesaṁ dāsabhūtānaṁ manussānaṁ anuggahāya yaṁ Mandhātā apphoṭetvā sattaratanavassaṁ vassāpeti, taṁ idha "kahāpaṇavassan"ti vuttaṁ. **Titti kāmesū**ti tenāpi kahāpaṇavassena vatthukāmakilesakāmesu titti nāma natthi, evaṁ duppūrā esā taṇhā. **Appassādā dukhā kāmā**ti supinakūpamattā kāmā nāma appassādā parittasukhā, dukkhameva panettha bahutaraṁ. Taṁ Dukkhakkhandhasuttapariyāyena dīpetabbaṁ. **Iti viññāyā**ti evaṁ jānitvā.

Dibbesūti devatānaṁ paribhogesu rūpādīsu. **Ratiṁ so**ti so vipassako bhikkhu dibbehi kāmehi nimantiyamānopi tesu ratiṁ nādhigacchati āyasmā samiddhi viya. **Taṇhakkhayarato**ti nibbānarato. Nibbānañhi āgamma taṇhā khīyati, tasmā taṁ "taṇhakkhayo"ti vuccati. Tattha rato hoti abhirato. **Sammāsambuddhasāvako**ti Buddhassa savanante jāto bahussuto yogāvacarapuggalo[1].

Evaṁ Satthā imaṁ dhammadesanaṁ āharitvā saccāni pakāsetvā jātakaṁ samodhānesi, saccapariyosāne ukkaṇṭhitabhikkhu sotāpattiphale patiṭṭhahi, aññe pana bahū sotāpattiphalādīni pāpuṇiṁsu. Tadā Mandhāturājā ahameva ahosinti.

Mandhātujātakavaṇṇanā aṭṭhamā.

---

9. Tirīṭavacchajātakavaṇṇanā (259)

Nayimassa vijjāti idaṁ Satthā Jetavane viharanto āyasmato Ānandassa Kosalarañño mātugāmānaṁ hatthato pañcasatāni, rañño hatthato pañcasatānīti dussasahassapaṭilābhavatthuṁ ārabbha kathesi. Vatthu heṭṭhā Dukanipāte **Guṇajātake**[2] vitthāritameva.

---

1. Sammā sāmañca saccānaṁ buddhattā Sammāsambuddho, savanante jātattā sāvako bahussuto yogāvacaro puggaloti (Ka)
2. Jātaka-Ṭṭha 2. 21 piṭṭhe.

Atīte Bārāṇasiyaṁ Brahmadatte rajjaṁ kārente bodhisatto Kāsiraṭṭhe brāhmaṇakule nibbattitvā nāmaggahaṇadivase **Tirīṭavacchakumāro**ti katanāmo anupubbena vayappatto Takkasilāyaṁ sabbasippāni uggaṇhitvā agāraṁ ajjhāvasanto mātāpitūnaṁ kālakiriyāya saṁviggahadayo hutvā nikkhamitvā isipabbajjaṁ pabbajitvā araññāyatane vanamūlaphalāhāro hutvā vāsaṁ kappesi. Tasmiṁ tattha vasante Bārāṇasirañño paccanto kupi, so tattha gantvā yuddhe parājito maraṇabhayabhīto hatthikkhandhagato ekena passena palāyitvā araññe vicaranto pubbaṇhasamaye Tirīṭavacchassa phalāphalatthāya gatakāle tassa assamapadaṁ pāvisi. So "tāpasānaṁ vasanaṭṭhānan"ti hatthito otaritvā vātātapena kilanto pipāsito pānīyaghaṭaṁ olokento katthaci adisvā caṅkamanakoṭiyaṁ udapānaṁ addasa. Udaka-ussiñcanatthāya pana rajjughaṭaṁ adisvā pipāsaṁ sandhāretuṁ asakkonto hatthissa kucchiyaṁ baddhayottaṁ gahetvā hatthiṁ udapānataṭe ṭhapetvā tassa pāde yottaṁ bandhitvā yottena udapānaṁ otaritvā yotte apāpuṇante uttaritvā uttarasāṭakaṁ yottakoṭiyā saṅghāṭetvā puna otari, tathāpi nappahosiyeva. So aggapādehi udakaṁ phusitvā atipipāsito "pipāsaṁ vinodetvā maraṇampi sumaraṇan"ti cintetvā udapāne patitvā yāvadatthaṁ pivitvā paccuttarituṁ asakkonto tattheva aṭṭhāsi. Hatthīpi susikkhitattā aññattha agantvā rājānaṁ olokento tattheva aṭṭhāsi. Bodhisatto sāyanhasamaye phalāphalaṁ āharitvā hatthiṁ disvā "rājā āgato bhavissati, vammitahatthīyeva pana paññāyati, kiṁ nu kho kāraṇan"ti so hatthisamīpaṁ upasaṅkami. Hatthīpi tassa upasaṅkamanabhāvaṁ ñatvā ekamantaṁ aṭṭhāsi. Bodhisatto udapānataṭaṁ gantvā rājānaṁ disvā "mā bhāyi mahārājā"ti samassāsetvā nisseṇiṁ bandhitvā rājānaṁ uttāretvā kāyamassa sambāhitvā telena makkhetvā nhāpetvā phalāphalāni khādāpetvā hatthissa sannāhaṁ mocesi. Rājā dvīhatīhaṁ vissamitvā bodhisattassa attano santikaṁ āgamanatthāya paṭiññaṁ gahetvā pakkāmi. Rājabalakāyo nagarassa avidūre khandhāvāraṁ bandhitvā ṭhito. Rājānaṁ āgacchantaṁ disvā parivāresi, rājā nagaraṁ pāvisi.

Bodhisattopi aḍḍhamāsaccayena Bārāṇasiṁ patvā uyyāne vasitvā punadivase bhikkhaṁ caramāno rājadvāraṁ gato. Rājā mahāvātapānaṁ ugghāṭetvā rājaṅgaṇaṁ olokayamāno bodhisattaṁ disvā sañjānitvā pāsādā oruyha vanditvā mahātalaṁ āropetvā samussitasetacchatte rājapallaṅke nisīdāpetvā attano paṭiyāditaṁ āhāraṁ bhojetvā sayampi bhuñjitvā uyyānaṁ netvā tatthassa caṅkamanādiparivāraṁ vasanaṭṭhānaṁ kāretvā sabbe pabbajitaparikkhāre datvā uyyānapālaṁ paṭicchāpetvā vanditvā pakkāmi. Tato paṭṭhāya bodhisatto rājanivesaneyeva paribhuñji, mahāsakkārasammāno ahosi.

Taṁ asahamānā amaccā "evarūpaṁ sakkāraṁ ekopi yodho labhamāno kiṁ nāma na kareyyā"ti vatvā uparājānaṁ upagantvā "deva amhākaṁ rājā ekaṁ tāpasaṁ ativiya mamāyati, kiṁ nāma tena tasmiṁ diṭṭhaṁ, tumhepi tāva raññā saddhiṁ mantethā"ti āhaṁsu. So "sādhū"ti sampaṭicchitvā amaccehi saddhiṁ rājānaṁ upasaṅkamitvā paṭhamaṁ gāthamāha—

15. "Nayimassa vijjāmaya'matthi kiñci,
    Na bandhavo no pana te sahāyo.
    Atha kena vaṇṇena Tirīṭavaccho,
    Tedaṇḍiko bhuñjati aggapiṇḍan"ti.

Tattha **nayimassa vijjāmaya'matthi kiñcī**ti imassa tāpasassa vijjāmayaṁ kiñci kammaṁ natthi. **Na bandhavo**ti puttabandhavasippabandhavagottabandhavañātibandhavesu aññataropi na hoti. **No pana te sahāyo**ti sahapaṁsukīḷiko sahāyakopi te na hoti. **Kena vaṇṇenā**ti kena kāraṇena. **Tirīṭavaccho**ti tassa nāmaṁ. **Tedaṇḍiko**ti kuṇḍikaṭhapanatthāya tidaṇḍakaṁ gahetvā caranto. **Aggapiṇḍan**ti rasasampannaṁ rājārahaṁ aggabhojanaṁ.

Taṁ sutvā rājā puttaṁ āmantetvā "tāta mama paccantaṁ gantvā yuddhaparājitassa dvīhatīhaṁ anāgatabhāvaṁ sarasī"ti vatvā "sarāmī"ti vutte "tadā mayā imaṁ nissāya jīvitaṁ laddhan"ti sabbaṁ taṁ pavattiṁ ācikkhitvā

“tāta mayhaṁ jīvitadāyake mama santikaṁ āgate rajjaṁ dadantopi ahaṁ neva etena kataguṇānurūpaṁ kātuṁ sakkomī”ti vatvā itarā dve gāthā avoca—

26. “Āpāsu[1] me yuddhaparājitassa,
Ekassa katvā vivanasmi ghore.
Pasārayī kicchagatassa pāṇiṁ,
Tenūdatāriṁ dukhasampareto.

27. Etassa kiccena idhānupatto,
Vesāyino visayā jīvaloke.
Lābhāraho tāta Tirīṭavaccho,
Detha’ssa bhogaṁ yajathañca yaññan”ti.

Tattha **āpāsū**ti āpadāsu. **Ekassā**ti adutiyassa. **Katvā**ti anukampaṁ karitvā pemaṁ uppādetvā. **Vivanasmin**ti pānīyarahite araññe. **Ghore**ti dāruṇe. **Pasārayī kicchagatassa pāṇin**ti nisseṇiṁ bandhitvā kūpaṁ otāretvā dukkhagatassa mayhaṁ uttāraṇatthāya vīriyapaṭisaṁyuttaṁ hatthaṁ pasāresi. **Tenūdatāriṁ dukhasamparetо**ti tena kāraṇenamhi dukkhaparivāritopi tamhā kūpā uttiṇṇo.

Etassa kiccena idhānupattoti ahaṁ etassa tāpasassa kiccena, etena katassa kiccassānubhāvena idhānuppatto. **Vesāyino visayā**ti vesāyī vuccati yamo, tassa visayā. **Jīvaloke**ti manussaloke. Ahañhi imasmiṁ jīvaloke ṭhito yamavisayaṁ maccuvisayaṁ paralokaṁ gato nāma ahosiṁ, somhi etassa kāraṇā tato puna idhāgatoti vuttaṁ hoti. **Lābhāraho**ti lābhaṁ[2] araho catupaccayalābhassa anucchaviko. **Detha’ssa bhogan**ti etena paribhuñjitabbaṁ catupaccayasamaṇaparikkhārasaṅkhātaṁ bhogaṁ etassa detha. **Yajathañca yaññan**ti tvañca amaccā ca nāgarā cāti sabbepi tumhe etassa bhogañca detha, yaññañca yajatha. Tassa hi dīyamāno deyyadhammo tena bhuñjitabbattā bhogo hoti, itaresaṁ dānayaññattā yañño. Tenāha “detha’ssa bhogaṁ yajathañca yaññan”ti.

---

1. Avāsu (Ka) 2. Lābhassa (Sī, Syā)

Evaṁ raññā gaganatale puṇṇacandaṁ uṭṭhāpentena viya bodhisattassa guṇe pakāsite tassa guṇo sabbatthameva pākaṭo jāto, atirekataro tassa lābhasakkāro udapādi. Tato paṭṭhāya uparājā vā amaccā vā añño vā koci kiñci rājānaṁ vattuṁ na visahi. Rājā bodhisattassa ovāde ṭhatvā dānādīni puññāni katvā saggapuraṁ pūresi. Bodhisattopi abhiññā ca samāpattiyo ca uppādetvā brahmalokaparāyaṇo ahosi.

Satthā "porāṇakapaṇḍitāpi upakāravasena kariṁsū"ti imaṁ dhammadesanaṁ āharitvā jātakaṁ samodhānesi "tadā rājā Ānando ahosi, tāpaso pana ahameva ahosin"ti.

Tirīṭavacchajātakavaṇṇanā navamā.

---

10. Dūtajātakavaṇṇanā (260)

Yassatthā dūramāyantīti idaṁ Satthā Jetavane viharanto ekaṁ lolabhikkhuṁ ārabbha kathesi. Vatthu Navakanipāte **Cakkavākajātake**[1] āvi bhavissati. Satthā pana taṁ bhikkhuṁ āmantetvā "na kho bhikkhu idāneva, pubbepi tvaṁ lolo, lolyakāraṇeneva pana asinā sīsacchedanaṁ labhī"ti vatvā atītaṁ āhari.

Atīte Bārāṇasiyaṁ Brahmadatte rajjaṁ kārente bodhisatto tassa putto hutvā vayappatto Takkasilāyaṁ sabbasippāni uggaṇhitvā pitu accayena rajje patiṭṭhāya bhojanasuddhiko ahosi, tenassa **Bhojanasuddhikarājā**tveva nāmaṁ jātaṁ. So kira tathārūpena vidhānena bhattaṁ bhuñjati, yathāssa ekissā bhattapātiyā satasahassaṁ vayaṁ gacchati[2]. Bhuñjanto pana antogehe na bhuñjati, attano bhojanavidhānaṁ olokentaṁ mahājanaṁ puññaṁ kāretukāmatāya rājadvāre ratanamaṇḍapaṁ kāretvā bhojanavelāya taṁ alaṅkarāpetvā kañcanamaye samussitasetacchatte rājapallaṅke nisīditvā khattiyakaññāhi

---

1. Khu 5. 194 piṭṭhe. Kākajātake (Sī, Syā, I)
2. Satasahassagghavayo hoti (Syā), sahasahassagghanikoyeva hoti (Ka)

parivuto satasahassagghanikāya suvaṇṇapātiyā sabbarasabhojanaṁ bhuñjati. Atheko lolapuriso tassa bhojanavidhānaṁ oloketvā taṁ bhojanaṁ bhuñjitukāmo hutvā pipāsaṁ sandhāretuṁ asakkonto "attheko upāyo"ti gāḷhaṁ nivāsetvā hatthe ukkhipitvā "bho ahaṁ dūto dūto"ti uccāsaddaṁ karonto rājānaṁ upasaṅkami. Tena ca samayena tasmiṁ janapade "dūtomhī"ti vadantaṁ na vārenti, tasmā mahājano dvidhā bhijjitvā okāsaṁ adāsi. So vegena gantvā rañño pātiyā ekaṁ bhattapiṇḍaṁ gahetvā mukhe pakkhipi, athassa "sīsaṁ chindissāmī"ti asigāho asiṁ abbāhesi, rājā "mā paharī"ti nivāresi, "mā bhāyi, bhuñjassū"ti hatthaṁ dhovitvā nisīdi. Bhojanapariyosāne cassa attano pivanapānīyañceva tambūlañca dāpetvā "bho purisa tvaṁ 'dūtomhī'ti vadasi, kassa dūtosī"ti pucchi. "Mahārāja ahaṁ taṇhādūto udaradūto, taṇhā maṁ āṇāpetvā 'tvaṁ gacchāhī'ti dūtaṁ katvā pesesī"ti vatvā purimā dve gāthā avoca—

28. "Yassatthā dūramāyanti, amittamapi yācituṁ.
Tassūdarassahaṁ dūto, mā me kujjha rathesabha.

29. Yassa divā ca ratto ca, vasamāyanti māṇavā.
Tassūdarassahaṁ dūto, mā me kujjha rathesabhā"ti.

Tattha **yassatthā dūramāyantī**ti yassa atthāya ime sattā taṇhāvasikā hutvā dūrampi gacchanti. **Rathesabhā**ti rathayodhajeṭṭhaka.

Rājā tassa vacanaṁ sutvā "saccametaṁ, ime sattā udaradūtā taṇhāvasena vicaranti, taṇhāva ime satte vicāreti, yāva manāpaṁ vata iminā kathitan"ti tassa purisassa tussitvā tatiyaṁ gāthamāha—

30. "Dadāmi te brāhmaṇa rohiṇīnaṁ,
Gavaṁ sahassaṁ saha puṅgavena.
Dūto hi dūtassa kathaṁ na dajjaṁ,
Mayampi tasseva bhavāma dūtā"ti.

Tattha **brāhmaṇā**ti ālapanamattametaṁ. **Rohiṇīnan**ti rattavaṇṇānaṁ. **Saha puṅgavenā**ti yūthapariṇāyakena upaddavarakkhakena usabhena saddhiṁ. **Mayampī**ti ahañca avasesā ca sabbe sattā tasseva udarassa dūtā bhavāma, tasmā ahaṁ udaradūto samāno udaradūtassa tuyhaṁ kasmā na dajjanti. Evañca pana vatvā "iminā vata purisena assutapubbaṁ kāraṇaṁ kathitan"ti[1] tuṭṭhacitto tassa mahantaṁ yasaṁ adāsi.

Satthā imaṁ dhammadesanaṁ āharitvā saccāni pakāsetvā jātakaṁ samodhānesi, saccapariyosāne so lolabhikkhu sakadāgāmiphale[2] patiṭṭhahi, aññepi bahū sotāpannādayo ahesuṁ. Tadā lolapuriso etarahi lolabhikkhu ahosi, Bhojanasuddhikarājā pana ahameva ahosinti.

Dūtajātakavaṇṇanā dasamā.

Saṅkappavaggo paṭhamo.

Tassuddānaṁ

Saṅkappa Tilamuṭṭhi ca, Maṇi ca Sindhavā sukaṁ.
Jarūdapānaṁ Gāmaṇi, Mandhātā Tirīṭadūtanti.

---

2. Padumavagga

1. Padumajātakavaṇṇanā (261)

Yathā kesā ca massū cāti idaṁ Satthā Jetavane viharanto Ānandabodhimhi mālāpūjakārake bhikkhū ārabbha kathesi. Vatthu **Kāliṅgabodhijātake**[3] āvi bhavissati. So pana Ānandattherena ropitattā "Ānandabodhī"ti jāto. Therena hi Jetavanadvārakoṭṭhake bodhissa ropitabhāvo sakalajambudīpe patthari. Athekacce janapadavāsino bhikkhū "Ānandabodhimhi mālāpūjaṁ karissāmā"ti

---

1. Iminā vatamhi purisena sutavittakatāya apubbaṁ kāraṇaṁ sāvitoti (Sī)
2. Anāgāmiphale (Sī, Syā)
3. Khu 5. 264 piṭṭhe.

Jetavanaṁ āgantvā Satthāraṁ vanditvā punadivase Sāvatthiṁ pavisitvā uppalavīthiṁ gantvā mālaṁ alabhitvā āgantvā Ānandattherassa ārocesuṁ "āvuso mayaṁ 'bodhimhi mālāpūjaṁ karissāmā'ti uppalavīthiṁ gantvā ekamālampi na labhimhā"ti. Thero "ahaṁ vo āvuso āharissāmī"ti uppalavīthiṁ gantvā bahū nīluppalakalāpe ukkhipāpetvā āgamma tesaṁ dāpesi, te tāni gahetvā bodhissa pūjaṁ kariṁsu. Taṁ pavattiṁ sutvā dhammasabhāyaṁ bhikkhū therassa guṇakathaṁ samuṭṭhāpesuṁ "āvuso jānapadā bhikkhū appapuññā uppalavīthiṁ gantvā mālaṁ na labhiṁsu, thero pana gantvāva āharāpesīti. Satthā āgantvā "kāya nuttha bhikkhave etarahi kathāya sannisinnā"ti pucchitvā "imāya nāmā"ti vutte "na bhikkhave idāneva vattuchekā kathākusalā mālaṁ labhanti, pubbepi labhiṁsuyevā"ti vatvā atītaṁ āhari.

Atīte Bārāṇasiyaṁ Brahmadatte rajjaṁ kārente bodhisatto seṭṭhiputto ahosi. Antonagare ca ekasmiṁ sare padumāni pupphanti. Eko chinnanāso puriso taṁ saraṁ rakkhati. Athekadivasaṁ Bārāṇasiyaṁ ussave ghuṭṭhe mālaṁ piḷandhitvā ussavaṁ kīḷitukāmā tayo seṭṭhiputtā "nāsacchinnassa abhūtena vaṇṇaṁ vatvā mālaṁ yācissāmā"ti tassa padumāni bhañjanakāle sarassa santikaṁ gantvā ekamantaṁ aṭṭhaṁsu.

Tesu eko taṁ āmantetvā paṭhamaṁ gāthamāha—

31. "Yathā kesā ca massū ca, chinnaṁ chinnaṁ virūhati.
Evaṁ ruhatu te nāsā, padumaṁ dehi yācito"ti.

So tassa kujjhitvā padumaṁ na adāsi.

Athassa dutiyo dutiyaṁ gāthamāha—

32. "Yathā sāradikaṁ bījaṁ, khette vuttaṁ virūhati.
Evaṁ ruhatu te nāsā, padumaṁ dehi yācito"ti.

Tattha **sāradikan**ti saradasamaye gahetvā nikkhittaṁ sārasampannaṁ bījaṁ. So tassapi kujjhitvā padumaṁ na adāsi.

Athassa tatiyo tatiyaṁ gāthamāha—

33. “Ubhopi palapante’te[1], api padmāni dassati.
Vajjuṁ vā te na vā vajjuṁ, natthi nāsāya rūhanā.
Dehi samma padumāni, ahaṁ yācāmi yācito”ti.

Tattha **ubhopi palapante’te**ti ete dvepi musā vadanti. **Api padmānī**ti “api nāma no padumāni dassatī”ti cintetvā evaṁ vadanti. **Vajjuṁ vā te na vā vajju**nti “tavanāsā ruhatū”ti evaṁ vadeyyuṁ vā na vā vadeyyuṁ, etesaṁ vacanaṁ appamāṇaṁ, sabbatthāpi natthi nāsāya ruhanā, ahaṁ pana te nāsaṁ paṭicca na kiñci vadāmi, kevalaṁ yācāmi, tassa me dehi samma padumāni yācitoti.

Taṁ sutvā padumasaragopako “imehi dvīhi musāvādo kathito, tumhehi sabhāvo kathito, tumhākaṁ anucchavikāni padumānī”ti mahantaṁ padumakalāpaṁ ādāya tassa datvā attano padumasarameva gato.

Satthā imaṁ dhammadesanaṁ āharitvā jātakaṁ samodhānesi “tadā padumalābhī seṭṭhiputto ahameva ahosin”ti.

Padumajātakavaṇṇanā paṭhamā.

2. Mudupāṇijātakavaṇṇanā (262)

Pāṇi ce muduko cassāti idaṁ Satthā Jetavane viharanto ekaṁ ukkaṇṭhitabhikkhuṁ ārabbha kathesi. Tañhi Satthā dhammasabhaṁ ānītaṁ “saccaṁ kira tvaṁ bhikkhu ukkaṇṭhitosī”ti pucchitvā “saccaṁ bhante”ti vutte “bhikkhu itthiyo nāmetā kilesavasena gamanato arakkhiyā, porāṇakapaṇḍitāpi attano dhītaraṁ rakkhituṁ nāsakkhiṁsu, pitarā hatthe gahetvā ṭhitāva pitaraṁ ajānāpetvā kilesavasena purisena saddhiṁ palāyī”ti vatvā atītaṁ āhari.

Atīte Bārāṇasiyaṁ Brahmadatte rajjaṁ kārente bodhisatto tassa aggamahesiyā kucchimhi nibbattitvā vayappatto Takkasilāyaṁ sabbasippāni uggaṇhitvā pitu accayena rajje patiṭṭhāya dhammena rajjaṁ kāresi.

1. Vilapantete (Syā, Ka)

so dhītarañca bhāgineyyañca dvepi antonivesane posento ekadivasaṁ amaccehi saddhiṁnisinno "mamaccayena mayhaṁ bhāgineyyo rājā bhavissati, dhītāpi me tassa aggamahesī bhavissatī"ti vatvā aparabhāge bhāgineyyassa vayappattakāle puna amaccehi saddhiṁ nisinno "mayhaṁ bhāgineyyassa aññassa rañño dhītaraṁ ānessāma, mayhaṁ dhītarampi aññasmiṁ rājakule dassāma, evaṁ no ñātakā bahutarā bhavissantī"ti āha. Amaccā sampaṭicchiṁsu.

Atha rājā bhāgineyyassa bahigehaṁ dāpesi, anto pavesanaṁ nivāresi. Te pana aññamaññaṁ paṭibaddhacittā ahesuṁ. Kumāro "kena nu kho upāyena rājadhītaraṁ bahi nīharāpeyyan"ti cintento "atthi upāyo"ti dhātiyā lañjaṁ datvā "kiṁ ayyaputta kiccan"ti vutte "amma kathaṁ nu kho rājadhītaraṁ bahi kātuṁ okāsaṁ labheyyāmā"ti āha. Rājadhītāya saddhiṁ kathetvā jānissāmīti. Sādhu ammāti. Sā gantvā "ehi amma, sīse te ūkā gaṇhissāmī"ti taṁ nīcapīṭhake nisīdāpetvā sayaṁ ucce nisīditvā tassā sīsaṁ attano ūrūsu ṭhapetvā ūkā gaṇhayamānā rājadhītāya sīsaṁ nakhehi vijjhi. Rājadhītā "nāyaṁ attano nakhehi vijjhati, pitucchāputtassa me kumārassa nakhehi vijjhatī"ti ñatvā "amma tvaṁ kumārassa santikaṁ agamāsī"ti pucchi. Āma ammāti. Kiṁ tena sāsanaṁ kathitanti. Tava bahikaraṇūpāyaṁ pucchati ammāti. Rājadhītā "paṇḍito honto jānissatī"ti paṭhamaṁ gāthaṁ bandhitvā "amma imaṁ uggahetvā kumārassa kathehī"ti āha.

34. "Pāṇi ce muduko cassa, nāgo cassa sukārito.
Andhakāro ca vasseyya, atha nūna tadā siyā"ti.

Sā taṁ uggaṇhitvā kumārassa santikaṁ gantvā "amma rājadhītā kimāhā"ti vutte "ayyaputta aññaṁ kiñci avatvā imaṁ gāthaṁ pahiṇī"ti taṁ gāthaṁ udāhāsi. Kumāro ca tassatthaṁ ñatvā "gaccha ammā"ti taṁ uyyojesi.

Gāthāyattho—sace te ekissā cūḷupaṭṭhākāya mama hattho viya hattho mudu assa, yadi ca te āneñjakāraṇaṁ sukārito eko hatthī assa, yadi ca taṁ divasaṁ caturaṅgasamannāgato ativiya bahalo andhakāro assa, devo ca vasseyya. **Atha nūna tadā**

siyāti tādise kāle ime cattāro paccaye āgamma ekaṁsena te manorathassa matthakagamanaṁ siyāti.

Kumāro etamatthaṁ tathato ñatvā ekaṁ abhirūpaṁ muduhatthaṁ cūḷupaṭṭhākaṁ sajjaṁ katvā maṅgalahatthigopakassa lañjaṁ datvā hatthiṁ āneñjakāraṇaṁ kāretvā kālaṁ āgamento acchi.

Athekasmiṁ kāḷapakkhuposathadivase majjhimayāmasamanantare ghanakāḷamegho vassi. So "ayaṁ dāni rājadhītāya vuttadivaso"ti vāraṇaṁ abhiruhitvā muduhatthakaṁ cūḷupaṭṭhākaṁ hatthipiṭṭhe nisīdāpetvā gantvā rājanivesanassa ākāsaṅgaṇābhimukhe ṭhāne hatthiṁ mahābhittiyaṁ allīyāpetvā vātapānasamīpe temento aṭṭhāsi. Rājāpi dhītaraṁ rakkhanto aññattha sayituṁ na deti, attano santike cūḷasayane sayāpeti. Sāpi "ajja kumāro āgamissatī"ti ñatvā niddaṁ anokkamitvāva nipannā "tāta nhāyitukāmāmhī"ti āha. Rājā "ehi ammā"ti taṁ hatthe gahetvā vātapānasamīpaṁ netvā "nhāyāhi ammā"ti ukkhipitvā vātapānassa bahipasse pamukhe[1] ṭhapetvā ekasmiṁ hatthe gahetvā aṭṭhāsi. Sā nhāyamānāva kumārassa hatthaṁ pasāresi, so tassā hatthato ābharaṇāni omuñcitvā upaṭṭhākāya hatthe piḷandhitvā taṁ ukkhipitvā rājadhītaraṁnissāya pamukhe[2] ṭhapesi. Sā tassā hatthaṁ gahetvā pitu hatthe ṭhapesi, so tassā hatthaṁ gahetvā dhītu hatthaṁ muñci, sā itarasmāpi hatthā ābharaṇāni omuñcitvā tassā dutiyahatthe piḷandhitvā pitu hatthe ṭhapetvā kumārena saddhiṁ agamāsi. Rājā "dhītāyeva me"ti saññāya taṁ dārikaṁ nhānapariyosāne sirigabbhe sayāpetvā dvāraṁ pidhāya lañchetvā ārakkhaṁ datvā attano sayanaṁ gantvā nipajji.

So pabhātāya rattiyā dvāraṁ vivaritvā taṁ dārikaṁ disvā "kimetan"ti pucchi, sā tassā kumārena saddhiṁ gatabhāvaṁ kathesi. Rājā vippaṭisārī hutvā "hatthe gahetvā carantenapi mātugāmaṁ rakkhituṁ na sakkā, evaṁ arakkhiyā nāmitthiyo"ti cintetvā itarā dve gāthā avoca—

35. "Analā mudusambhāsā, duppūrā tā nadīsamā.
Sīdanti naṁ viditvāna, ārakā parivajjaye.

1. Bāhirapadumake (Sī), bāhirapasse padumake (Syā) 2. Padumake (Sī, Syā)

36. Yaṁ etā upasevanti, chandasā vā dhanena vā.
Jātavedova saṁ ṭhānaṁ, khippaṁ anudahanti nan"ti.

Tattha **analā mudusambhāsā**ti muduvacanenapi asakkuṇeyyā, neva sakkā saṇhavācāya saṅgaṇhituntі attho. Purisehi vā etāsaṁ na alanti analā. **Mudusambhāsā**ti hadaye thaddhepi sambhāsāva mudu etāsanti mudusambhāsā. **Duppūrā tā nadīsamā**ti yathā nadī āgatāgatassa udakassa sandanato udakena duppūrā, evaṁ anubhūtānubhūtehi methunādīhi aparitussanato duppūrā. Tena vuttaṁ—

"Tiṇṇaṁ bhikkhave dhammānaṁ atitto appaṭivāno mātugāmo ālaṁ karoti. Katamesaṁ tiṇṇaṁ. Methunasamāpattiyā ca vijāyanassa ca alaṅkārassa ca. Imesaṁ kho bhikkhave tiṇṇaṁ dhammānaṁ atitto appaṭivāno mātugāmo kālaṁ karotī"ti[1].

Sīdantīti aṭṭhasu mahānirayesu soḷasasu Ussadanirayesu[2] nimujjanti. **Nan**ti nipātamattaṁ. **Viditvānā**ti evaṁ jānitvā. **Ārakā parivajjaye**ti "etā itthiyo nāma methunadhammādīhi atittā kālaṁ katvā etesu nirayesu sīdanti, etā evaṁ attanā sīdamānā kassaññassa sukhāya bhavissantī"ti evaṁ ñatvā paṇḍito puriso dūratova tā parivajjayeti dīpeti. **Chandasā vā dhanena vā**ti attano vā chandena ruciyā pemena, bhativasena laddhadhanena vā yaṁ purisaṁ etā itthiyo upasevanti bhajanti. **Jātavedo**ti aggi. So hi jātamattova vediyati, vidito pākaṭo hotīti jātavedo. So yathā attano ṭhānaṁ kāraṇaṁ okāsaṁ anudahati, evametāpi yaṁ upasevanti, taṁ purisaṁ dhanayasasīlapaññāsamannāgatampi tesaṁ sabbesaṁ dhanādīnaṁ vināsanato puna tāya sampattiyā abhabbuppattikaṁ kurumānā khippaṁ anudahanti jhāpenti. Vuttampi cetaṁ—

"Balavanto dubbalā honti, thāmavantopi[3] hāyare.
Cakkhumā andhakā[4] honti, mātugāmavasaṁ gatā.

---

1. Aṅguttarapāḷiyaṁ tikanipāte na dissati, Aṁ 1. 77 piṭṭhe pana dve dhammā āgatā.
2. Ussūdanirayesu (Syā)
3. Paññavantopi (Ka)
4. Andhitā (Sī)

Guṇavanto nigguṇā honti, paññavantopi hāyare.
Pamattā[1] bandhane senti, mātugāmavasaṁ gatā.

Ajjhenañca tapaṁ sīlaṁ, saccaṁ cāgaṁ satiṁ matiṁ[2].
Acchindanti pamattassa, panthadūbhīva takkarā.

Yasaṁ kittiṁ dhitiṁ sūraṁ, bāhusaccaṁ pajānanaṁ.
Khepayanti pamattassa, kaṭṭhapuñjaṁva pāvako"ti.

Evaṁ vatvā mahāsatto "bhāgineyyopi mayāva posetabbo" ti mahantena sakkārena dhītaraṁ tasseva datvā taṁ oparajje patiṭṭhapesi. Sopi mātulassa accayena rajje patiṭṭhahi.

Satthā imaṁ dhammadesenaṁ āharitvā saccāni pakāsetvā jātakaṁ samodhānesi, saccapariyosāne ukkaṇṭhitabhikkhu sotāpattiphale patiṭṭhahi. Tadā rājā ahameva ahosinti.

Mudupāṇijātakavaṇṇanā dutiyā.

---

3. Cūḷapalobhanajātakavaṇṇanā (263)

Abhijjamāne vārisminti idaṁ Satthā Jetavane viharanto ekaṁ ukkaṇṭhitabhikkhumeva ārabbha kathesi. Tañhi Satthā dhammasabhaṁ ānītaṁ "saccaṁ kira tvaṁ bhikkhu ukkaṇṭhitosī"ti pucchitvā "saccaṁ bhante"ti vutte "bhikkhu itthiyo nāmetā porāṇake suddhasattepi saṁkilesesun"ti vatvā atītaṁ āhari.

Atīte Bārāṇasiyaṁ Brahmadatto rājā aputtako hutvā attano itthiyo "puttapatthanaṁ karothā"ti āha. Tā putte patthenti. Evaṁ addhāne gate bodhisatto brahmalokā cavitvā aggamahesiyā kucchismiṁ nibbatti. Taṁ jātamattaṁ nhāpetvā thaññapāyanatthāya dhātiyā adaṁsu. So pāyamāno rodati, atha naṁ aññissā adaṁsu. Mātugāmahatthagato neva tuṇhī hoti. Atha naṁ ekassa pādamūlikassa adaṁsu, tena gahitamattoyeva tuṇhī ahosi. Tato paṭṭhāya

---

1. Pamuttā (Ka) 2. Patibbataṁ (Ka)

purisāva taṁ gahetvā caranti. Thaññaṁ pāyentā duhitvā vā pāyenti, sāṇi-antarena vā thanaṁ mukhe ṭhapenti. Tenassa **Anitthigandhakumāro**ti nāmaṁ kariṁsu. Tassa aparāparaṁ vaddhamānassapi mātugāmaṁ nāma dassetuṁ na sakkā. Tenassa rājā visuṁyeva nisajjādiṭṭhānāni jhānāgārañca kāresi.

So tassa soḷasavassikakāle cintesi "mayhaṁ añño putto natthi, ayaṁ pana kumāro kāme na paribhuñjati, rajjampi na icchissati, dulladdho vata me putto"ti. Atha naṁ ekā naccagītavāditakusalā purise paricaritvā attano vase kātuṁ paṭibalā taruṇanāṭakitthī upasaṅkamitvā "deva kinnu cintesī"ti āha, rājā taṁ kāraṇaṁ ācikkhi. Hotu deva, ahaṁ taṁ palobhetvā kāmarasaṁ jānāpessāmīti. Sace me puttaṁ Anitthigandhakumāraṁ palobhetuṁ sakkhissasi, so rājā bhavissati, tvaṁ aggamahesīti. Sā "mameso bhāro, tumhe mā cintayitthā"ti vatvā ārakkhamanusse upasaṅkamitvā āha "ahaṁ paccūsasamaye āgantvā ayyaputtassa sayanaṭṭhāne bahijhānāgāre ṭhatvā gāyissāmi. Sace so kujjhati, mayhaṁ katheyyātha, ahaṁ apagacchissāmi. Sace suṇāti, vaṇṇaṁ me katheyyāthā"ti. Te "sādhū"ti sampaṭicchiṁsu.

Sāpi paccūsakāle tasmiṁ padese ṭhatvā tantissarena gītassaraṁ, gītassarena tantissaraṁ anatikkamitvā madhurena saddena gāyi, kumāro suṇantova nipajji, punadivase ca āsannaṭṭhāne ṭhatvā gāyituṁ āṇāpesi, punadivase jhānāgāre ṭhatvā gāyituṁ āṇāpesi, punadivase attano samīpe ṭhatvāti evaṁ anukkameneva taṇhaṁ uppādetvā lokadhammaṁ sevitvā kāmarasaṁ ñatvā "mātugāmaṁ nāma aññesaṁ na dassāmī"ti asiṁ gahetvā antaravīthiṁ otaritvā purise anubandhanto vicari. Atha naṁ rājā gāhāpetvā tāya kumārikāya saddhiṁ nagarā nīharāpesi. Ubhopi araññaṁ pavisitvā adhogaṅgaṁ gantvā ekasmiṁ passe gaṅgaṁ, ekasmiṁ samuddaṁ katvā ubhinnamantare assamapadaṁ māpetvā vāsaṁ kappayiṁsu. Kumārikā paṇṇasālāyaṁ nisīditvā kandamūlādīni pacati, bodhisatto araññato phalāphalaṁ āharati.

Athekadivasaṁ tasmiṁ phalāphalatthāya gate samuddadīpakā eko tāpaso bhikkhācāratthāya ākāsena gacchanto dhūmaṁ disvā assamapade otari. Atha naṁ sā "nisīda, yāva paccatī"ti nisīdāpetvā itthikuttena palobhetvā jhānā cāvetvā brahmacariyamassa antaradhāpesi. So pakkhachinnakāko viya hutvā taṁ jahituṁ asakkonto sabbadivasaṁ tatthe va ṭhatvā bodhisattaṁ āgacchantaṁ disvā vegena samuddābhimukho palāyi. Atha naṁ so "paccāmitto me ayaṁ bhavissatī"ti asiṁ gahetvā anubandhi. Tāpaso ākāse uppatanākāraṁ dassetvā samudde pati. Bodhisatto "esa tāpaso ākāsenāgato bhavissati, jhānassa parihīnattā samudde patito, mayā dānissa avassayena bhavituṁ vaṭṭatī"ti cintetvā velante ṭhatvā imā gāthā avoca—

37. "Abhijjamāne vārismiṁ, sayaṁ[1] āgamma iddhiyā.
Missībhāvi'tthiyā gantvā, saṁsīdasi[2] mahaṇṇave.

38. Āvaṭṭanī mahāmāyā, brahmacariyavikopanā.
Sīdanti naṁ viditvāna, ārakā parivajjaye.

39. Yaṁ etā upasevanti, chandasā vā dhanena vā.
Jātavedova saṁ ṭhānaṁ, khippaṁ anudahanti nan"ti.

Tattha **abhijjamāne vārisminti** imasmiṁ udake acalamāne akampamāne udakaṁ anāmasitvā sayaṁ ākāseneva iddhiyā āgantvā. **Missībhāvi'tthiyāti** lokadhammavasena itthiyā saddhiṁ missībhāvaṁ. **Āvaṭṭanī mahāmāyāti** itthiyo nāmetā kāmāvaṭṭena āvaṭṭanato āvaṭṭanī, anantāhi itthimāyāhi samannāgatattā mahāmāyā nāma. Vuttañhetaṁ—

"Māyā cetā marīcī ca, soko rogo cupaddavo.
Kharā ca bandhanā cetā, maccupāso guhāsayo.
Tāsu yo vissase poso, so naresu narādhamo"ti[3].

---

1. Ayaṁ (Ka) 2. Saṁsīdati (Ka) 3. Khu 6. 93 piṭṭhe.

Brahmacariyavikopanāti seṭṭhacariyassa methunaviratibrahmacariyassa vikopanā. **Sīdantī**ti itthiyo nāmetā isīnaṁ brahmacariyavikopanena apāyesu sīdanti. Sesaṁ purimanayeneva yojetabbaṁ.

Etaṁ pana bodhisattassa vacanaṁ sutvā tāpaso samuddamajjhe ṭhitoyeva naṭṭhajjhānaṁ puna uppādetvā ākāsena attano vasanaṭṭhānameva gato. Bodhisatto cintesi "ayaṁ tāpaso evaṁ bhāriko samāno simbalitūlaṁ viya ākāsena gato, mayāpi iminā viya jhānaṁ uppādetvā ākāsena carituṁ vaṭṭatī"ti. So assamaṁ gantvā taṁ itthiṁ manussapathaṁ netvā "gaccha tvan"ti uyyojetvā araññaṁ pavisitvā manuññe bhūmibhāge assamaṁ māpetvā isipabbajjaṁ pabbajitvā kasiṇaparikammaṁ katvā abhiññā ca samāpattiyo ca nibbattetvā brahmalokaparāyaṇo ahosi.

Satthā imaṁ dhammadesanaṁ āharitvā saccāni pakāsetvā jātakaṁ samodhānesi, saccapariyosāne ukkaṇṭhitabhikkhu sotāpattiphale patiṭṭhahi. Tadā Anitthigandhakumāro ahameva ahosinti.

Cūḷapalobhanajātakavaṇṇanā tatiyā.

---

4. Mahāpanādajātakavaṇṇanā (264)

Panādo nāma so rājāti idaṁ Satthā Gaṅgātīre nisinno Bhaddajittherassānubhāvaṁ ārabbha kathesi. Ekasmiñhi samaye Satthā Sāvatthiyaṁ vassaṁ vasitvā "Bhaddajikumārassa saṅgahaṁ karissāmī"ti bhikkhusaṁghaparivuto cārikaṁ caramāno Bhaddiyanagaraṁ patvā jātiyāvane tayo māse vasi kumārassa ñāṇaparipākaṁ āgamayamāno. Bhaddajikumāro mahāyaso asītikoṭivibhavassa Bhaddiyaseṭṭhino ekaputtako. Tassa tiṇṇaṁ utūnaṁ anucchavikā tayo pāsādā ahesuṁ. Ekekasmiṁ cattāro cattāro māse vasati. Ekasmiṁ vasitvā nāṭakaparivuto mahantena yasena aññaṁ pāsādaṁ gacchati. Tasmiṁ khaṇe "kumārassa yasaṁ passissāmā"ti sakalanagaraṁ saṅkhubhi, pāsādantare cakkāticakkāni mañcātimañcāni bandhanti.

Satthā tayo māse vasitvā "mayaṁ gacchāmā"ti nagaravāsīnaṁ ārocesi. Nāgarā "bhante sve gamissathā"ti Satthāraṁ nimantetvā dutiyadivase Buddhappamukhassa bhikkhusaṁghassa mahādānaṁ sajjetvā nagaramajjhe maṇḍapaṁ katvā alaṅkaritvā āsanāni paññapetvā kālaṁ ārocesuṁ. Satthā bhikkhusaṁghaparivuto tattha gantvā nisīdi, manussā mahādānaṁ adaṁsu. Satthā niṭṭhitabhattakicco madhurassarena anumodanaṁ ārabhi. Tasmiṁ khaṇe Bhaddajikumāropi pāsādato pāsādaṁ gacchati, tassa sampattidassanatthāya taṁ divasaṁ na koci agamāsi, attano manussāva parivāresuṁ. So manusse pucchi "aññasmiṁ kāle mayi pāsādato pāsādaṁ gacchante sakalanagaraṁ saṅkhubhati, cakkāticakkāni mañcātimañcāni bandhanti, ajja pana ṭhapetvā mayhaṁ manusse añño koci natthi, kiṁ nu kho kāraṇan"ti. Sāmi Sammāsambuddho imaṁ Bhaddiyanagaraṁ upanissāya tayo māse vasitvā ajjeva gamissati, so bhattakiccaṁ niṭṭhāpetvā mahājanassa dhammaṁ deseti, sakalanagaravāsinopi tassa dhammakathaṁ suṇantīti. So "tena hi etha, mayampi suṇissāmā"ti sabbābharaṇapaṭimaṇḍitova mahantena parivārena upasaṅkamitvā parisapariyante ṭhito dhammaṁ suṇanto ṭhitova sabbakilese khepetvā aggaphalaṁ arahattaṁ pāpuṇi.

Satthā Bhaddiyaseṭṭhiṁ āmantetvā "mahāseṭṭhi putto te alaṅkatapaṭiyattova dhammakathaṁ suṇanto arahatte patiṭṭhito, tenassa ajjeva pabbajituṁ vā vaṭṭati parinibbāyituṁ vā"ti āha. Bhante mayhaṁ puttassa parinibbānena kiccaṁ natthi, pabbājetha naṁ, pabbājetvā ca pana naṁ gahetvā sve amhākaṁ gehaṁ upasaṅkamathāti. Bhagavā nimantanaṁ adhivāsetvā kulaputtaṁ ādāya vihāraṁ gantvā pabbājetvā upasampadaṁ dāpesi. Tassa mātāpitaro sattāhaṁ mahāsakkāraṁ kariṁsu. Satthā sattāhaṁ vasitvā kulaputtamādāya cārikaṁ caranto Koṭigāmaṁ pāpuṇi. Koṭigāmavāsino manussā Buddhappamukhassa bhikkhusaṁghassa mahādānaṁ adaṁsu. Satthā bhattakiccāvasāne anumodanaṁ ārabhi. Kulaputto anumodanakaraṇakāle bahigāmaṁ gantvā "Satthu āgatakāleyeva uṭṭhahissāmī"ti Gaṅgātitthasamīpe ekasmiṁ rukkhamūle jhānaṁ samāpajjitvā nisīdi. Mahallakattheresu āgacchantesupi anuṭṭhahitvā Satthu āgatakāleyeva uṭṭhahi. Puthujjanā bhikkhū "ayaṁ pure viya pabbajitvā mahāthere āgacchantepi disvā na uṭṭhahatī"ti kujjhiṁsu.

Koṭigāmavāsino manussā nāvāsaṅghāte bandhiṁsu. Satthā nāvāsaṅghāte ṭhatvā "kahaṁ Bhaddajī"ti pucchi. Esa bhante idhevāti. Ehi Bhaddaji amhehi saddhiṁ ekanāvaṁ abhiruhāti. Theropi uppatitvā ekanāvāya aṭṭhāsi. Atha naṁ Gaṅgāya majjhaṁ majjhe gatakāle Satthā āha "Bhaddaji tayā Mahāpanādarājakāle ajjhāvutthapāsādo kahan"ti. Imasmiṁ ṭhāne nimuggo bhanteti. Puthujjanā bhikkhū "Bhaddajitthero aññaṁ byākarotī"ti āhaṁsu. Satthā "tena hi Bhaddaji sabrahmacārīnaṁ kaṅkhaṁ chindā"ti āha. Tasmiṁ khaṇe thero Satthāraṁ vanditvā iddhibalena gantvā pāsādathūpikaṁ pādaṅguliyā gahetvā pañcavīsatiyojanaṁ pāsādaṁ gahetvā ākāse uppati. Uppatito ca pana heṭṭhāpāsāde ṭhitānaṁ pāsādaṁ bhinditvā paññāyi. So ekayojanaṁ dviyojanaṁ tiyojananti yāva vīsatiyojanā udakato pāsādaṁ ukkhipi. Athassa purimabhave ñātakā pāsādalobhena macchakacchapanāgamaṇḍūkā hutvā tasmiṁyeva pāsāde nibbattā pāsāde uṭṭhahante parivattitvā parivattitvā udakeyeva patiṁsu. Satthā te patante disvā "ñātakā te Bhaddaji kilamantī"ti āha. Thero Satthu vacanaṁ sutvā pāsādaṁ vissajjesi, pāsādo yathāṭhāneyeva patiṭṭhahi, Satthā pāragaṅgaṁ gato. Athassa Gaṅgātīreyeva āsanaṁ paññāpayiṁsu, so paññatte varabuddhāsane taruṇasūriyo viya rasmiyo muñcanto nisīdi. Atha naṁ bhikkhū "kasmiṁ kāle bhante ayaṁ pāsādo Bhaddajittherena ajjhāvuttho"ti pucchiṁsu. Satthā "Mahāpanādarājakāle"ti vatvā atītaṁ āhari.

Atīte Videharaṭṭhe Mithilāyaṁ Suruci nāma rājā ahosi, puttopi tassa Suruciyeva, tassa pana putto Mahāpanādo nāma ahosi, te imaṁ pāsādaṁ paṭilabhiṁsu. Paṭilābhatthāya panassa idaṁ pubbakammaṁ—dve pitāputtā naḷehi ca udumbaradārūhi ca Paccekabuddhassa vasanapaṇṇasālaṁ kariṁsu. Imasmiṁ jātake sabbaṁ atītavatthu Pakiṇṇakanipāte **Surucijātake**[1] āvi bhavissati.

Satthā imaṁ atītaṁ āharitvā Sammāsambuddho hutvā imā gāthā avoca—

---

1. Khu 5. 288 piṭṭhe.

40. "Panādo nāma so rājā, yassa yūpo suvaṇṇayo.
Tiriyaṁ soḷasubbedho, uddhamāhu sahassadhā.

41. Sahassakaṇḍo satageṇḍu, dhajālu haritāmayo.
Anaccuṁ tattha gandhabbā, cha sahassāni sattadhā.

42. Evametaṁ[1] tadā āsi, yathā bhāsasi Bhaddaji.
Sakko ahaṁ tadā āsiṁ, veyyāvaccakaro tavā"ti.

Tattha **yūpo**ti pāsādo. **Tiriyaṁ soḷasubbedho**ti vitthārato soḷasakaṇḍapātavitthāro ahosi. **Uddhamāhu sahassadhā**ti ubbedhena sahassakaṇḍagamanamattaṁ ucco ahu, sahassakaṇḍagamanagaṇanāya pañcavīsatiyojanappamāṇaṁ hoti. Vitthāro panassa aṭṭhayojanamatto[2].

Sahassakaṇḍo satageṇḍūti so panesa sahassakaṇḍubbedho pāsādo satabhūmiko ahosi. **Dhajālū**ti dhajasampanno. **Haritāmayo**ti haritamaṇiparikkhitto. Aṭṭhakathāyaṁ pana "samāluharitāmayo"ti[3] pāṭho, haritamaṇimayehi dvārakavāṭavātapānehi samannāgatoti attho. **Samālū**ti kira dvārakavāṭavātapānānaṁ nāmaṁ. **Gandhabbā**ti naṭā, **cha sahassāni sattadhā**ti cha gandhabbasahassāni sattadhā hutvā tassa pāsādassa sattasu ṭhānesu rañño ratijananatthāya nacciṁsūti attho. Te evaṁ naccantāpi rājānaṁ hāsetuṁ nāsakkhiṁsu, atha Sakko devarājā devanaṭaṁ pesetvā samajjaṁ kāresi, tadā Mahāpanādo hasi.

Yathā bhāsasi Bhaddajīti Bhaddajittherena hi "Bhaddaji tayā Mahāpanādarājakāle ajjhāvutthapāsādo kahan"ti vutte "imasmiṁ ṭhāne nimuggo bhante"ti vadantena tasmiṁ kāle attano atthāya tassa pāsādassa nibbattabhāvo ca Mahāpanādarājabhāvo ca bhāsito hoti. Taṁ gahetvā Satthā "yathā tvaṁ Bhaddaji bhāsasi, tadā etaṁ tatheva ahosi, ahaṁ tadā tava kāyaveyyāvaccakaro Sakko Devānamindo ahosin"ti āha. Tasmiṁ khaṇe puthujjanabhikkhū nikkaṅkhā ahesuṁ.

---

1. Evameva (Ka) 2. Aḍḍhayojanamatto (Sī, Syā) 3. Jhasāluharitāmayoti (Sī)

Satthā imaṁ dhammadesanaṁ āharitvā jātakaṁ samodhānesi “tadā Mahāpanādo rājā Bhaddaji ahosi, Sakko pana ahameva ahosin”ti.

Mahāpanādajātakavaṇṇanā catutthā.

---

5. Khurappajātakavaṇṇanā (265)

Disvā khurappeti idaṁ Satthā Jetavane viharanto ekaṁ ossaṭṭhavīriyaṁ bhikkhuṁ ārabbha kathesi. Tañhi Satthā “saccaṁ kira tvaṁ bhikkhu ossaṭṭhavīriyo”ti pucchitvā “saccaṁ bhante”ti vutte “bhikkhu kasmā evaṁ tvaṁ niyyānikasāsane pabbajitvā vīriyaṁ ossaji, porāṇakapaṇḍitā aniyyānikaṭṭhānepi vīriyaṁ kariṁsū”ti vatvā atītaṁ āhari.

Atīte Bārāṇasiyaṁ Brahmadatte rajjaṁ kārente bodhisatto ekasmiṁ aṭavi-ārakkhakakule nibbattitvā vayappatto pañcapurisasataparivāro aṭavi-ārakkhakesu sabbajeṭṭhako hutvā aṭavimukhe ekasmiṁ gāme vāsaṁ kappesi. So bhatiṁ gahetvā manusse aṭaviṁ atikkāmeti. Athekasmiṁ divase Bārāṇaseyyako satthavāhaputto pañcahi sakaṭasatehi taṁ gāmaṁ patvā taṁ pakkosāpetvā “samma sahassaṁ gahetvā maṁ aṭaviṁ atikkāmehī”ti āha. So “sādhū”ti tassa hatthato sahassaṁ gaṇhi, bhatiṁ gaṇhantoyeva tassa jīvitaṁ pariccaji. So taṁ ādāya aṭaviṁ pāvisi, aṭavimajjhe pañcasatā corā uṭṭhahiṁsu, core disvāva sesapurisā urena nipajjiṁsu, ārakkhakajeṭṭhako ekova nadanto vagganto paharitvā pañcasatepi core palāpetvā satthavāhaputtaṁ sotthinā kantāraṁ tāresi.

Satthavāhaputto parakantāre Satthaṁ nivesetvā ārakkhatajeṭṭhakaṁ nānaggarasabhojanaṁ bhojetvā sayampi bhuttapātarāso sukhanisinno tena saddhiṁ sallapanto “samma tathādāruṇānaṁ corānaṁ āvudhāni gahetvā avattharaṇakāle kena nu kho te kāraṇena cittutrāsamattampi na uppannan”ti pucchanto paṭhamaṁ gāthamāha—

43. "Disvā khurappe dhanuveganunne,
Khagge gahīte tikhiṇe teladhote.
Tasmiṁ bhayasmiṁ maraṇe viyūḷhe[1],
Kasmā nu te nāhu chambhi tattan"ti.

Tattha **dhanuveganunne**ti dhanuvegena vissaṭṭhe. **Khagge gahīte**ti tharudaṇḍehi sugahite khagge. **Maraṇe viyūḷhe**ti maraṇe paccupaṭṭhite. **Kasmā nu te nāhū**ti kena nu kho kāraṇena nāhosi. **Chambhitattan**ti sarīracalanaṁ.

Taṁ sutvā ārakkhakajeṭṭhako itarā dve gāthā abhāsi—

44. "Disvā khurappe dhanuveganunne,
Khagge gahīte tikhiṇe teladhote.
Tasmiṁ bhayasmiṁ maraṇe viyūḷhe,
Vedaṁ alatthaṁ vipulaṁ uḷāraṁ.

45. So vedajāto ajjhabhaviṁ amitte,
Pubbeva me jīvita'māsi cattaṁ.
Na hi jīvite ālayaṁ kubbamāno,
Sūro kayirā sūrakiccaṁ kadācī"ti.

Tattha **vedaṁ alatthan**ti tuṭṭhiñceva somanassañca paṭilabhiṁ. **Vipulan**ti bahuṁ. **Uḷāran**ti uttamaṁ. **Ajjhabhavin**ti jīvitaṁ pariccajitvā abhibhaviṁ. **Pubbeva me jīvita'māsi cattan**ti mayā pubbeva tava hatthato bhatiṁ gaṇhanteneva jīvitaṁ cattamāsi. **Na hi jīvite ālayaṁ kubbamāno**ti jīvitasmiñhi nikantiṁ kurumāno purisakiccaṁ kadācipi na karoti.

Evaṁ so saravasse vassante jīvitanikantiyā vissaṭṭhattā attanā sūrakiccassa katabhāvaṁ ñāpetvā satthavāhaputtaṁ uyyojetvā sakagāmameva paccāgantvā dānādīni puññāni katvā yathākammaṁ gato.

Satthā imaṁ dhammadesanaṁ āharitvā saccāni pakāsetvā jātakaṁ samodhānesi, saccapariyosāne ossaṭṭhavīriyo bhikkhu arahatte patiṭṭhahi. Tadā ārakkhakajeṭṭhako ahameva ahosinti.

Khurappajātakavaṇṇanā pañcamā.

---

1. Virūḷhe (Ka)

6. Vātaggasindhavajātakavaṇṇanā (266)

Yenāsi kisiyā paṇḍūti idaṁ Satthā Jetavane viharanto Sāvatthiyaṁ aññataraṁ kuṭumbikaṁ ārabbha kathesi. Sāvatthiyaṁ kirekā abhirūpā itthī ekaṁ abhirūpaṁ kuṭumbikaṁ disvā paṭibaddhacittā ahosi, sakalasarīraṁ jhāyamāno viyassā abbhantare kilesaggi uppajji. Sā neva kāyassādaṁ labhi, na cittassādaṁ, bhattampissā na rucci, kevalaṁ mañcaka-aṭaniṁ gahetvā nipajji. Atha naṁ upaṭṭhāyikā ca sahāyikā ca pucchiṁsu "kiṁ nu kho tvaṁ kampamānacittā aṭaniṁ gahetvā nipannā, kiṁ te aphāsukan"ti. Sā ekaṁ dve vāre akathetvā punappunaṁ vuccamānā tamatthaṁ ārocesi. Atha naṁ tā samassāsetvā "tvaṁ mā cintayi, mayaṁ taṁ ānessāmā"ti vatvā gantvā kuṭumbikena saddhiṁ mantesuṁ, so paṭikkhipitvā punappunaṁ vuccamāno adhivāsesi. Tā "asukadivase asukavelāyaṁ āgacchā"ti paṭiññaṁ gahetvā gantvā tassā ārocesuṁ. Sā attano sayanagabbhaṁ sajjetvā attānaṁ alaṅkaritvā sayanapiṭṭhe nisinnā tasmiṁ āgantvā sayanekadese nisinne cintesi "sacāhaṁ imassa garukaṁ akatvā idāneva okāsaṁ karissāmi, issariyaṁ me parihāyissati, āgatadivaseyeva okāsakaraṇaṁ nāma akāraṇaṁ, ajja naṁ maṅkuṁ katvā aññasmiṁ divase okāsaṁ karissāmī"ti. Atha naṁ hatthagahaṇādivasena keḷiṁ kātuṁ āraddhaṁ hatthe gahetvā "apehi apehi, na me tayā attho"ti nibbhacchesi. So osakkitvā lajjito uṭṭhāya attano gehameva gato.

Itarā itthiyo tāya tathā katabhāvaṁ ñatvā kuṭumbike nikkhante taṁ upasaṅkamitvā evamāhaṁsu "tvaṁ etasmiṁ paṭibaddhacittā āhāraṁ paṭikkhipitvā nipajji, atha naṁ mayaṁ punappunaṁ yācitvā ānayimha, tassa kasmā okāsaṁ na akāsī"ti. Sā tamatthaṁ ārocesi. Itarā "tena hi paññāyissasī"ti vatvā pakkamiṁsu. Kuṭumbiko puna nivattitvāpi na olokesi. Sā taṁ alabhamānā nirāhārā tattheva jīvitakkhayaṁ pāpuṇi. Kuṭumbiko tassā matabhāvaṁ ñatvā bahuṁ mālāgandhavilepanaṁ ādāya Jetavanaṁ gantvā Satthāraṁ pūjetvā ekamantaṁ nisīditvā Satthārā ca "kiṁ nu kho upāsaka na paññāyasī"ti pucchite tamatthaṁ ārocetvā "svāhaṁ bhante ettakaṁ kālaṁ lajjāya Buddhupaṭṭhānaṁ nāgato"ti āha. Satthā

‘na upāsaka idānevesā kilesavasena taṁ pakkosāpetvā āgatakāle taṁ okāsaṁ akatvā lajjāpesi, pubbepi pana paṇḍitesu paṭibaddhacittā hutvā pakkosāpetvā āgatakāle okāsaṁ akatvā kilametvāva uyyojesī”ti[1] vatvā tena yācito atītaṁ āhari.

Atīte Bārāṇasiyaṁ Brahmadatte rajjaṁ kārente bodhisatto sindhavakule nibbattitvā Vātaggasindhavo nāma hutvā tassa maṅgala-asso ahosi. Assagopakā taṁ netvā Gaṅgāyaṁ nhāpenti. Atha naṁ Bhaddalī[2] nāma gadrabhī disvā paṭibaddhacittā hutvā kilesavasena kampamānā neva tiṇaṁ khādi, na udakaṁ pivi, parisussitvā kisā aṭṭhicammamattā ahosi. Atha naṁ putto gadrabhapotako mātaraṁ parisussamānaṁ disvā “kiṁ nu kho tvaṁ amma neva tiṇaṁ khādasi, na udakaṁ pivasi, parisussitvā tattha tattha kampamānā nipajjasi, kiṁ te aphāsukan”ti pucchi. Sā akathetvā punappunaṁ vuccamānā tamatthaṁ kathesi. Atha naṁ putto samassāsetvā “amma mā cintayi, ahaṁ taṁ ānessāmī”ti vatvā Vātaggasindhavassa nhāyituṁ āgatakāle taṁ upasaṅkamitvā “tāta mayhaṁ mātā tumhesu paṭibaddhacittā nirāhārā sussitvā marissati, jīvitadānamassā dethā”ti āha. “Sādhu tāta dassāmi, assagopakā maṁ nhāpetvā thokaṁ Gaṅgātīre vicaraṇatthāya vissajjenti, tvaṁ mātaraṁ gahetvā taṁ padesaṁ ehī”ti. So gantvā mātaraṁ ānetvā tasmiṁ padese vissajjetvā ekamantaṁ paṭicchanno aṭṭhāsi.

Assagopakāpi Vātaggasindhavaṁ tasmiṁ ṭhāne vissajjesuṁ. So taṁ gadrabhiṁ oloketvā upasaṅkami. Atha sā gadrabhī tasmiṁ upasaṅkamitvā attano sarīraṁ upasiṅghamāne “sacāhaṁ garuṁ akatvā āgatakkhaṇeyevassa okāsaṁ karissāmi, evaṁ me yaso ca issariyañca parihāyissati, anicchamānā viya bhavituṁ vaṭṭatī”ti cintetvā sindhavassa heṭṭhāhanuke pādena paharitvā palāyi, dantamūlamassa bhijjitvā gatakālo viya ahosi. Vātaggasindhavo “ko me etāya attho”ti lajjito tatova palāyi. Sā vippaṭisārinī hutvā tattheva patitvā socamānā nipajji.

---

1. Vippayojesīti (Sī) 2. Kundalī (Sī, I)

Atha naṁ putto upasaṅkamitvā pucchanto paṭhamaṁ gāthamāha—

46. "Yenāsi kisiyā paṇḍu, yena bhattaṁ na ruccati.
Ayaṁ so āgato bhattā[1], kasmā dāni palāyasī"ti.

Tattha **yenā**ti tasmiṁ paṭibaddhacittatāya yena kāraṇabhūtena.

Puttassa vacanaṁ sutvā gadrabhī dutiyaṁ gāthamāha—

47. "Sace[2] panā'dikeneva, santhavo nāma jāyati.
Yaso hāyati itthīnaṁ, tasmā tāta palāya'han"ti[3].

Tattha **ādikenevā**ti āditova paṭhamameva. **Santhavo**ti methunadhammasaṁyogavasena mittasanthavo. **Yaso hāyati itthīnan**ti tāta itthīnañhi garukaṁ akatvā āditova santhavaṁ kurumānānaṁ yaso hāyati, issariyagabbitabhāvo parihāyatīti. Evaṁ sā itthīnaṁ sabhāvaṁ puttassa kathesi.

Tatiyagāthaṁ pana Satthā abhisambuddho hutvā āha—

48. "Yasassinaṁ kule jātaṁ, āgataṁ yā na icchati.
Socati cirarattāya, vātagga'miva Bhaddalī"ti.

Tattha **yasassinan**ti yasasampannaṁ. **Yā na icchatī**ti yā itthī tathārūpaṁ purisaṁ na icchati. **Cirarattāyā**ti cirarattaṁ, dīghamaddhānanti attho.

Satthā imaṁ dhammadesanaṁ āharitvā saccāni pakāsetvā jātakaṁ samodhānesi, saccapariyosāne kuṭumbiko sotāpattiphale patiṭṭhahi. Tadā gadrabhī sā itthī ahosi, Vātaggasindhavo pana ahemeva ahosinti.

Vātaggasindhavajātakavaṇṇanā chaṭṭhā.

---

1. Tāto (Sī, Syā, I) 2. Na kho (Syā, Ka) 3. Palāyihanti (Syā, Ka)

7. Kakkaṭakajātakavaṇṇanā (267)

Siṅgī migoti idaṁ Satthā Jetavane viharanto aññataraṁ itthiṁ ārabbha kathesi. Sāvatthiyaṁ kireko kuṭumbiko attano bhariyaṁ gahetvā uddhārasodhanatthāya[1] janapadaṁ gantvā uddhāraṁ sodhetvā[2] āgacchanto antarāmagge corehi gahito. Bhariyā panassa abhirūpā pāsādikā dassanīyā, corajeṭṭhako tassā sinehena kuṭumbikaṁ māretuṁ ārabhi. Sā pana itthī sīlavatī ācārasampannā patidevatā, sā corajeṭṭhakassa pādesu nipatitvā "sāmi sace mayi sineho atthi, mā mayhaṁ sāmikaṁ mārehi. Sace māresi, ahampi visaṁ vā khāditvā nāsavātaṁ vā sannirumbhitvā marissāmi, tayā pana saddhiṁ na gamissāmi, mā me akāraṇena[3] sāmikaṁ mārehī"ti yācitvā taṁ vissajjāpesi. Te ubhopi sotthinā Sāvatthiṁ patvā Jetavanapiṭṭhivihārena gacchantā "vihāraṁ pavisitvā Satthāraṁ vandissāmā"ti Gandhakuṭipariveṇaṁ gantvā Satthāraṁ vanditvā ekamantaṁ nisīdiṁsu. Te Satthārā "kahaṁ gatattha upāsakā"ti puṭṭhā "uddhārasodhanatthāyā"ti āhaṁsu. "Antarāmagge pana ārogyena āgatatthā"ti vutte kuṭumbiko āha "antarāmagge no bhante corā gaṇhiṁsu, tatresā maṁ māriyamānaṁ corajeṭṭhakaṁ yācitvā mocesi, imaṁ nissāya mayā jīvitaṁ laddhan"ti. Satthā "na upāsaka idānevetāya evaṁ tuyhaṁ jīvitaṁ dinnaṁ, pubbepi paṇḍitānampi jīvitaṁ adāsiyevā"ti vatvā tena yācito atītaṁ āhari.

Atīte Bārāṇasiyaṁ Brahmadatte rajjaṁ kārente Himavante mahā-udakarahado, tattha mahāsuvaṇṇakakkaṭako ahosi. So tassa nivāsabhāvena "Kuḷīradayo"ti paññāyittha. Kakkaṭako mahā ahosi khalamaṇḍalappamāṇo, hatthī gahetvā vadhitvā khādati. Hatthī tassa bhayena tattha otaritvā gocaraṁ gaṇhituṁ na sakkonti. Tadā bodhisatto Kuḷīradahaṁ upanissāya vasamānaṁ hatthiyūthajeṭṭhakaṁ paṭicca kareṇuyā[4] kucchismiṁ paṭisandhiṁ gaṇhi. Athassa mātā "gabbhaṁ rakkhissāmī"ti aññaṁ pabbatappadesaṁ gantvā gabbhaṁ rakkhitvā puttaṁ vijāyi. So anukkamena viññutaṁ

---

1. Uddhārasādhanatthāya (Sī, I)
2. Sādhetvā (Sī, I)
3. Akāraṇā (Sī, I)
4. Kaṇeruyā (Sī, I)

patto mahāsarīro thāmasampanno sobhaggappatto añjanapabbato viya ahosi. So ekāya kareṇuyā saddhiṁ saṁvāsaṁ kappetvā "kakkaṭakaṁ gaṇhissāmī"ti attano bhariyañca mātarañca ādāya taṁ hatthiyūthaṁ upasaṅkamitvā pitaraṁ passitvā "tāta ahaṁ kakkaṭakaṁ gaṇhissāmī"ti āha. Atha naṁ pitā "na sakkhissasi tātā"ti vāretvā punappunaṁ vadantaṁ "tvaññeva jānissasī"ti āha.

So Kuḷīradahaṁ upanissāya vasante sabbavāraṇe sannipātetvā sabbehi saddhiṁ dahasamīpaṁ gantvā "kiṁ so kakkaṭako otaraṇakāle gaṇhāti, udāhu gocaraṁ gaṇhanakāle, udāhu uttaraṇakāle"ti pucchitvā "uttaraṇakāle"ti sutvā "tena hi tumhe Kuḷīradahaṁ otaritvā yāvadatthaṁ gocaraṁ gahetvā paṭhamaṁ uttaratha, ahaṁ pacchato bhavissāmī"ti āha. Vāraṇā tathā kariṁsu. Kuḷīro pacchato uttarantaṁ bodhisattaṁ mahāsaṇḍāsena kammāro lohasalākaṁ viya aḷadvayena pāde daḷhaṁ gaṇhi, kareṇukā bodhisattaṁ avijahitvā samīpeyeva aṭṭhāsi. Bodhisatto ākaḍḍhanto kuḷīraṁ cāletuṁ nāsakkhi, kuḷīro pana taṁ ākaḍḍhanto attano abhimukhaṁ karoti. So maraṇabhayatajjito baddharavaṁ ravi, sabbe vāraṇā maraṇabhayatajjitā koñcanādaṁ katvā muttakarīsaṁ cajamānā palāyiṁsu, kareṇukāpissa saṇṭhātuṁ asakkontī palāyituṁ ārabhi.

Atha naṁ so attano baddhabhāvaṁ saññāpetvā tassā apalāyanatthaṁ paṭhamaṁ gāthamāha—

49. "Siṅgī migo āyatacakkhunetto,
Aṭṭhittaco vārisayo alomo.
Tenā'bhibhūto kapaṇaṁ rudāmi,
Mā heva maṁ pāṇasamaṁ jaheyyā"ti.

Tattha **siṅgī migo**ti siṅgī suvaṇṇavaṇṇo migo. Dvīhi aḷehi siṅgakiccaṁ sādhentehi yuttatāya siṅgīti attho. Migoti pana sabbapāṇasaṅgāhakavasena idha kuḷīro vutto. **Āyatacakkhunetto**ti ettha dassanaṭṭhena cakkhu, nayanaṭṭhena nettaṁ, āyatāni cakkhusaṅkhātāni

nettāni assāti āyatacakkhunetto, dīgha-akkhīti attho. Aṭṭhimevassa tacakiccaṁ sādhetīti **aṭṭhittaco. Tenā'bhibhūto**ti tena migena abhibhūto ajjhotthato niccalaṁ gahito hutvā. **Kapaṇaṁ rudāmī**ti kāruññappatto hutvā rudāmi viravāmi. **Mā heva man**ti maṁ evarūpaṁ byasanappattaṁ attano pāṇasamaṁ piyasāmikaṁ tvaṁ mā heva jahīti.

Atha sā Kareṇukā nivattitvā taṁ assāsayamānā dutiyaṁ gāthamāha—

50. "Ayya na taṁ jahissāmi, kuñjaraṁ saṭṭhihāyanaṁ.
Pathabyā cāturantāya, suppiyo hosi me tuvan"ti.

Tattha **saṭṭhihāyanan**ti jātiyā saṭṭhivassakālasmiñhi kuñjarā thāmena parihāyanti, sā ahaṁ evaṁ thāmahīnaṁ imaṁ byasanaṁ pattaṁ taṁ na jahissāmi, mā bhāyi, imissā hi catūsu disāsu samuddaṁ patvā ṭhitāya cāturantāya pathaviyā tvaṁ mayhaṁ suṭṭhu piyoti.

Atha naṁ santhambhetvā "ayya idāni taṁ Kuḷīrena saddhiṁ thokaṁ kathāsallāpaṁ labhamānā vissajjāpessāmī"ti vatvā Kuḷīraṁ yācamānā tatiyaṁ gāthamāha—

51. "Ye Kuḷīrā Samuddasmiṁ, Gaṅgāya Yamunāya[1] ca.
Tesaṁ tvaṁ vārijo seṭṭho, muñca rodantiyā patin"ti.

Tassattho—ye Samudde vā Gaṅgāya vā Yamunāya vā Kuḷīrā, sabbesaṁ vaṇṇasampattiyā ca mahantattena ca tvameva seṭṭho uttamo. Tena taṁ yācāmi, mayhaṁ rodamānāya sāmikaṁ muñcāti.

Kuḷīro tassā kathayamānāya itthisadde nimittaṁ gahetvā ākaḍḍhiyamānaso[2] hutvā vāraṇassa pādato aḷe viniveṭhento "ayaṁ vissaṭṭho idaṁ nāma karissatī"ti na kiñci aññāsi. Atha naṁ vāraṇo pādaṁ ukkhipitvā piṭṭhiyaṁ akkami, tāvadeva aṭṭhīni bhijjiṁsu. Vāraṇo tuṭṭharavaṁ ravi, sabbe vāraṇā sannipatitvā kuḷīraṁ nīharitvā mahītale ṭhapetvā maddantā cuṇṇavicuṇṇamakaṁsu. Tassa dve aḷā sarīrato bhijjitvā ekamante patiṁsu. So ca Kuḷīradaho Gaṅgāya

1. Nammadāya (Sī, I) 2. Kampitamānaso (Sī)

ekābaddho, Gaṅgāya pūraṇakāle gaṅgodakena pūrati, udake mandībhūte dahato udakaṁ gaṅgaṁ otarati. Atha dvepi te aḷā uplavitvā Gaṅgāya vuyhiṁsu. Tesu eko Samuddaṁ pāvisi, ekaṁ Dasabhātikarājāno udake kīḷamānā labhitvā āḷiṅgaṁ[1] nāma mudiṅgaṁ akaṁsu. Samuddaṁ pana paviṭṭhaṁ asurā gahetvā ālambaraṁ nāma bheriṁ kāresuṁ. Te aparabhāge sakkena saṅgāme parājitā taṁ chaḍḍetvā palāyiṁsu, atha naṁ Sakko attano atthāya gaṇhāpesi. "Ālambaramegho viya thanatī"ti taṁ sandhāya vadanti.

Satthā imaṁ dhammadesanaṁ āharitvā saccāni pakāsetvā jātakaṁ samodhānesi, saccapariyosāne ubho jayampatikā sotāpattiphale patiṭṭhahiṁsu. Tadā Kareṇukā ayaṁ upāsikā ahosi, Vāraṇo pana ahameva ahosinti.

Kakkaṭakajātakavaṇṇanā sattamā.

---

8. Ārāmadūsakajātakavaṇṇanā (268)

Yo ve sabbasametānanti idaṁ Satthā Dakkhiṇāgirijanapade aññataraṁ uyyānapālaputtaṁ ārabbha kathesi. Satthā kira vutthavasso Jetavanā nikkhamitvā Dakkhiṇāgirijanapade cārikaṁ cari. Atheko upāsako Buddhappamukhaṁ bhikkhusaṁghaṁ nimantetvā uyyāne nisīdāpetvā yāgukhajjakehi santappetvā "ayyā uyyānacārikaṁ caritukāmā iminā uyyānapālena saddhiṁ carantū"ti vatvā "ayyānaṁ phalāphalāni dadeyyāsī"ti uyyānapālaṁ āṇāpesi. Bhikkhū caramānā ekaṁ chiddaṭṭhānaṁ disvā "idaṁ ṭhānaṁ chiddaṁ viraḷarukkhaṁ, kiṁ nu kho kāraṇan"ti pucchiṁsu. Atha nesaṁ uyyānapālo ācikkhi "eko kira uyyānapālaputto uparopakesu udakaṁ āsiñcanto 'mūlappamāṇena āsiñcissāmī'ti uppāṭetvā mūlappamāṇena udakaṁ āsiñci, tena taṁ ṭhānaṁ chiddaṁ jātan"ti. Bhikkhū Satthu santikaṁ gantvā tamatthaṁ ārocesuṁ. Satthā "na bhikkhave idāneva, pubbepi so kumārako Ārāmadūsakoyevā"ti vatvā atītaṁ āhari.

---

1. Āṇakaṁ (Sī, I)

Atīte Bārāṇasiyaṁ Vissasene nāma raññe rajjaṁ kārente ussave ghuṭṭhe uyyānapālo "ussavaṁ kīḷissāmī"ti uyyānavāsino makkaṭe āha "idaṁ uyyānaṁ tumhākaṁ bahūpakāraṁ, ahaṁ sattāhaṁ ussavaṁ kīḷissāmi, tumhe satta divase uparopakesu udakaṁ āsiñcathā"ti. Te "sādhū"ti sampaṭicchiṁsu. So tesaṁ cammaghaṭake datvā pakkāmi. Makkaṭā udakaṁ āsiñcantā uparopakesu āsiñciṁsu. Atha ne makkaṭajeṭṭhako āha "āgametha tāva, udakaṁ nāma sabbakālaṁ dullabhaṁ, taṁ rakkhitabbaṁ, uparopake uppāṭetvā mūlappamāṇaṁ ñatvā dīghamūlakesu bahuṁ, rassamūlakesu appaṁ udakaṁ siñcituṁ vaṭṭatī"ti. Te "sādhū"ti vatvā ekacce uparopake uppāṭetvā gacchanti, ekacce te ropetvā udakaṁ siñcanti.

Tasmiṁ kāle bodhisatto Bārāṇasiyaṁ ekassa kulassa putto ahosi, so kenacideva karaṇīyena uyyānaṁ gantvā te makkaṭe tathā karonte disvā "ko tumhe evaṁ kāretī"ti pucchitvā "vānarajeṭṭhako"ti vutte "jeṭṭhakassa tāva vo ayaṁ paññā, tumhākaṁ pana kīdisī bhavissatī"ti tamatthaṁ pakāsento imaṁ paṭhamaṁ gāthamāha—

52. "Yo ve sabbasametānaṁ, ahuvā seṭṭhasammato.
Tassāyaṁ edisī paññā, kimeva itarā pajā"ti.

Tattha **sabbasametānan**ti imesaṁ sabbesaṁ samānajātīnaṁ[1]. **Ahuvā**ti ahosi. **Kimeva itarā pajā**ti yā itarā etesu lāmikā pajā, kīdisā nu kho tassā paññāti.

Tassa kathaṁ sutvā vānarā dutiyaṁ gāthamāhaṁsu—

53. "Evameva tuvaṁ brahme, anaññāya vinindasi.
Kathaṁ mūlaṁ adisvāna, rukkhaṁ jaññā patiṭṭhitan"ti.

Tattha **brahme**ti ālapanamattaṁ. Ayaṁ panettha saṅkhepattho—tvaṁ bho purisa kāraṇākāraṇaṁ ajānitvā evameva amhe vinindasi, rukkhaṁ nāma "gambhīre patiṭṭhito vā esa, na vā"ti mūlaṁ anuppāṭetvā kathaṁ ñātuṁ sakkā, tena mayaṁ uppāṭetvā mūlappamāṇena udakaṁ āsiñcāmāti.

1. Samāgatānaṁ (Sī, I)

Taṁ sutvā bodhisatto tatiyaṁ gāthamāha—

54. "Nāhaṁ tumhe vinindāmi, ye caññe vānarā vane.
Vissasenova gārayho, yassatthā rukkharopakā"ti.

Tattha **vissasenova gārayhot**i Bārāṇasirājā Vissasenoyeva ettha garahitabbo. **Yassatthā rukkharopakā**ti yassatthāya tumhādisā rukkharopakā jātāti.

Satthā imaṁ dhammadesanaṁ āharitvā jātakaṁ samodhānesi "tadā vānarajeṭṭhako Ārāmadūsakakumāro ahosi, paṇḍitapuriso pana ahameva ahosin"ti.

Ārāmadūsakajātakavaṇṇanā aṭṭhamā.

---

9. Sujātajātakavaṇṇanā (269)

Na hi vaṇṇena sampannāti idaṁ Satthā Jetavane viharanto Anāthapiṇḍikassa suṇisaṁ Dhanañcayaseṭṭhidhītaraṁ Visākhāya kaniṭṭhabhaginiṁ Sujātaṁ ārabbha kathesi. Sā kira mahantena yasena Anāthapiṇḍikassa gharaṁ pūrayamānā pāvisi, "mahākulassa dhītā ahan"ti mānathaddhā ahosi kodhanā caṇḍī pharusā, sassusasurasāmikavattāni na karoti, gehajanaṁ tajjentī paharantī carati. Athekadivasaṁ Satthā pañcahi bhikkhusatehi parivuto Anāthapiṇḍikassa gehaṁ gantvā nisīdi. Mahāseṭṭhi dhammaṁ suṇantova Bhagavantaṁ upanisīdi, tasmiṁ khaṇe Sujātā dāsakammakarehi saddhiṁ kalahaṁ karoti. Satthā dhammakathaṁ ṭhapetvā "kiṁ saddo eso"ti āha. Esā bhante kulasuṇhā agāravā, nevassā sassusasurasāmikavattaṁ atthi, assaddhā appasannā ahorattaṁ kalahaṁ kurumānā vicaratīti. Tena hi naṁ pakkosathāti. Sā āgantvā vanditvā ekamantaṁ aṭṭhāsi.

Atha naṁ Satthā "sattimā Sujāte purisassa bhariyā, tāsaṁ tvaṁ katarā"ti pucchi. Bhante nāhaṁ saṁkhittena kathitassa atthaṁ ājānāmi, vitthārena me kathethāti. Satthā "tena hi ohitasotā suṇohī"ti vatvā imā gāthā abhāsi—

“Paduṭṭhacittā ahitānukampinī,
Aññesu rattā atimaññate patiṁ,
Dhanena kītassa vadhāya ussukā.
Yā evarūpā purisassa bhariyā,
Vadhakā ca bhariyāti ca sā pavuccati. (1)

Yaṁ itthiyā vindati sāmiko dhanaṁ,
Sippaṁ vaṇijjañca kasiṁ adhiṭṭhahaṁ,
Appampi tassa apahātumicchati.
Yā evarūpā purisassa bhariyā,
Corī ca bhariyāti ca sā pavuccati. (2)

Akammakāmā alasā mahagghasā,
Pharusā ca caṇḍī ca duruttavādinī,
Uṭṭhāyakānaṁ abhibhuyya vattati.
Yā evarūpā purisassa bhariyā,
Ayyā ca bhariyāti ca sā pavuccati. (3)

Yā sabbadā hoti hitānukampinī,
Mātāva puttaṁ anurakkhate patiṁ,
Tato dhanaṁ sambhatamassa rakkhati.
Yā evarūpā purisassa bhariyā,
Mātā ca bhariyāti ca sā pavuccati. (4)

Yathāpi jeṭṭhā bhaginī kaniṭṭhakā,
Sagāravā hoti sakamhi sāmike,
Hirīmanā bhattu vasānuvattinī.
Yā evarūpā purisassa bhariyā,
Bhaginī ca bhariyāti ca sā pavuccati. (5)

Yācīdha disvāna patiṁ pamodati,
Sakhī sakhāraṁva cirassamāgataṁ,
Koleyyakā sīlavatī patibbatā.
Yā evarūpā purisassa bhariyā,
Sakhī ca bhariyāti ca sā pavuccati. (6)

Akkuddhasantā vadhadaṇḍatajjitā,
Aduṭṭhacittā patino titikkhati,
Akkodhanā bhattu vasānuvattinī.
Yā evarūpā purisassa bhariyā,
Dāsī ca bhariyāti ca sā pavuccati[1]. (7)

Imā kho Sujāte purisassa satta bhariyā. Tāsu vadhakasamā corīsamā ayyasamāti imā tisso niraye nibbattanti, itarā catasso Nimmānaratidevaloke.

Yācīdha bhariyā vadhakāti vuccati,
Corīti ayyāti ca yā pavuccati,
Dussīlarūpā pharusā anādarā,
Kāyassa bhedā nirayaṁ vajanti tā.

Yācīdha mātā bhaginī sakhīti ca,
Dāsīti bhariyāti ca yā pavuccati,
Sīle ṭhitattā cirarattasaṁvutā,
Kāyassa bhedā sugatiṁ vajanti tā"ti[2].

Evaṁ Satthari imā satta bhariyā dassenteyeva Sujātā sotāpattiphale patiṭṭhahi. "Sujāte[3] tvaṁ imāsaṁ sattannaṁ bhariyānaṁ katarā"ti vutte "dāsisamā ahaṁ bhante"ti vatvā Tathāgataṁ vanditvā khamāpesi. Iti Satthā Sujātaṁ gharasuṇhaṁ ekovādeneva dametvā katabhattakicco Jetavanaṁ gantvā bhikkhusaṁghena vatte dassite Gandhakuṭiṁ pāvisi. Dhammasabhāyampi kho bhikkhū Satthu guṇakathaṁ samuṭṭhāpesuṁ "āvuso ekovādeneva Satthā Sujātaṁ gharasuṇhaṁ dametvā sotāpattiphale patiṭṭhāpesī"ti. Satthā āgantvā "kāya nuttha bhikkhave etarahi kathāya sannisinnā"ti pucchitvā "imāya nāmā"ti vutte "na bhikkhave idāneva, pubbepi mayā Sujātā ekovādeneva damitā"ti vatvā atītaṁ āhari.

Atīte Bārāṇasiyaṁ Brahmadatte rajjaṁ kārente bodhisatto tassa aggamahesiyā kucchismiṁ nibbattitvā vayappatto Takkasilāyaṁ

---

1. Aṁ 2. 467 piṭṭhe. 2. Aṁ 2. 468 piṭṭhe. 3. Tato (Sī)

sabbasippāni uggaṇhitvā pitu accayena rajje patiṭṭhāya dhammena samena rajjaṁ kāresi. Tassa mātā kodhanā ahosi caṇḍā pharusā akkosikā paribhāsikā. So mātu ovādaṁ dātukāmopi "avatthukaṁ kathetuṁ na yuttan"ti tassā anusāsanatthaṁ ekaṁ upamaṁ olokento carati. Athekadivasaṁ uyyānaṁ agamāsi, mātāpi puttena saddhiṁyeva agamāsi. Atha antarāmagge kikī sakuṇo viravi, bodhisattaparisā taṁ saddaṁ sutvā kaṇṇe pidahitvā "ambho caṇḍavāce pharusavāce mā saddamakāsī"ti āha. Bodhisatte pana nāṭakaparivārite mātarā saddhiṁ uyyāne vicarante ekasmiṁ supupphitasālarukkhe nilīnā ekā kokilā madhurena sarena vassi. Mahājano tassā saddena[1] sammatto hutvā añjaliṁ paggahetvā "saṇhavāce sakhilavāce muduvāce vassa vassā"ti gīvaṁ ukkhipitvā ohitasoto olokento aṭṭhāsi.

Atha mahāsatto tāni dve kāraṇāni disvā "idāni mātaraṁ saññāpetuṁ sakkhissāmī"ti cintetvā "amma antarāmagge kikīsaddaṁ sutvā mahājano 'mā saddamakāsi, mā saddamakāsī'ti kaṇṇe pidahi, pharusavācā nāma na kassaci piyā"ti vatvā imā gāthā avoca—

55. "Na hi vaṇṇena sampannā, mañjukā piyadassanā.
Kharavācā piyā honti, asmiṁ loke paramhi ca.

56. Nanu passasimaṁ kāḷiṁ, dubbaṇṇaṁ tilakāhataṁ.
Kokilaṁ saṇhabhāṇena[2], bahūnaṁ pāṇinaṁ piyaṁ.

57. Tasmā sakhilavācassa, mantabhāṇī anuddhato.
Atthaṁ dhammañca dīpeti, madhuraṁ tassa bhāsitan"ti.

Tāsaṁ ayamattho—amma ime sattā piyaṅgusāmādinā sarīravaṇṇena samannāgatā kathānigghosassa madhuratāya **mañjukā,** abhirūpatāya **viyadassanā** samānāpi antamaso mātāpitaropi akkosaparibhāsādivasena pavattāya kharavācāya samannāgatattā **kharavācā** imasmiṁ ca parasmiṁ ca loke piyā nāma na honti antarāmagge kharavācā kikī viya,

---

1. Sare (Sī), sarena (Syā)   2. Saṇhavācena (Ka)

saṇhabhāṇino pana maṭṭhāya madhurāya vācāya samannāgatā virūpāpi piyā honti. Tena taṁ vadāmi—nanu passasi tvaṁ imaṁ koḷiṁ dubbaṇṇaṁ sarīravaṇṇatopi kāḷatarehi tilakehi āhataṁ kokilaṁ, yā evaṁ dubbaṇṇā samānāpi saṇhabhāsanena[1] bahūnaṁ piyā jātā. Iti yasmā kharavāco satto loke mātāpitūnampi appiyo, tasmā bahujanassa piyabhāvaṁ icchanto poso sakhilavāco saṇhamaṭṭhamuduvāco assa. Paññāsaṅkhātāya mantāya paricchinditvā vacanato **mantabhāṇī,** vinā uddhaccena pamāṇayuttasseva kathanato **anuddhato.** Yo hi evarūpo puggalo Pāḷiñca atthañca dīpeti, tassa bhāsitaṁ kāraṇasannissitaṁ katvā paraṁ anakkosetvā kathitatāya madhuranti.

Evaṁ bodhisatto imāhi tīhi gāthāhi mātu dhammaṁ desetvā mātaraṁ saññāpesi, sā tato paṭṭhāya ācārasampannā ahosi. Bodhisattopi mātaraṁ ekovādena nibbisevanaṁ katvā yathākammaṁ gato.

Satthā imaṁ dhammadesanaṁ āharitvā jātakaṁ samodhānesi "tadā Bārāṇasirañño mātā Sujātā ahosi, rājā pana ahameva ahosin"ti.

Sujātajātakavaṇṇanā navamā.

---

10. Ulūkajātakavaṇṇanā (270)

Sabbehi kira ñātīhīti idaṁ Satthā Jetavane viharanto kākolūkakalahaṁ ārabbha kathesi. Tasmiñhi kāle kākā divā ulūke khādanti, ulūkā sūriyatthaṅgamanato paṭṭhāya tattha tattha sayitānaṁ kākānaṁ sīsāni chinditvā te jīvitakkhayaṁ pāpenti. Athekassa bhikkhuno Jetavanapaccante ekasmiṁ pariveṇe vasantassa sammajjanakāle rukkhato patitāni sattaṭṭhanāḷimattānipi bahutarānipi kākasīlāni chaḍḍetabbāni honti. So tamatthaṁ bhikkhūnaṁ ārocesi. Bhikkhū dhammasabhāyaṁ kathaṁ samuṭṭhāpesuṁ "āvuso amukassa kira bhikkhuno

---

1. Saṇhavācabhāvena (Ka)

vasanaṭṭhāne divase divase ettakāni nāma kākasīsāni chaḍḍetabbāni hontī”ti. Satthā āgantvā “kāya nuttha bhikkhave etarahi kathāya sannisinnā”ti pucchi, bhikkhū “imāya nāmā”ti vatvā “kadā paṭṭhāya pana bhante kākānañca ulūkānañca aññamaññaṁ veraṁ uppannan”ti pucchiṁsu, Satthā “Paṭhamakappikakālato paṭṭhāyā”ti vatvā atītaṁ āhari.

Atīte Paṭhamakappikā manussā sannipatitvā ekaṁ abhirūpaṁ sobhaggappattaṁ ācārasampannaṁ sabbākāraparipuṇṇaṁ purisaṁ gahetvā rājānaṁ kariṁsu, catuppadāpi sannipatitvā ekaṁ sīhaṁ rājānaṁ akaṁsu, Mahāsamudde macchā Ānandaṁ nāma macchaṁ rājānaṁ akaṁsu. Tato sakuṇagaṇā Himavantapadese ekasmiṁ piṭṭhipāsāṇe sannipatitvā “manussesu rājā paññāyati, tathā catuppadesu ceva macchesu ca. Amhākaṁ panantare rājā nāma natthi, appatissavāso nāma na vaṭṭati, amhākampi rājānaṁ laddhuṁ vaṭṭati, ekaṁ rājaṭṭhāne ṭhapetabbayuttakaṁ jānāthā”ti. Te tādisaṁ sakuṇaṁ olokayamānā ekaṁ ulūkaṁ rocetvā “ayaṁ no ruccatī”ti āhaṁsu. Atheko sakuṇo sabbesaṁ ajjhāsahaggahaṇatthaṁ tikkhattuṁ sāvesi. Tassa sāventassa dve sāvanā adhivāsetvā tatiyasāvanāya eko kāko uṭṭhāya “tiṭṭha tāvetassa[1] imasmiṁ rājābhisekakāle evarūpaṁ mukhaṁ bhavati, kuddhassa kīdisaṁ bhavissati, iminā hi kuddhena olokitā mayaṁ tattakapāle pakkhittaloṇaṁ[2] viya tattha tattheva bhijjissāma, imaṁ rājānaṁ kātuṁ mayhaṁ na ruccatī”ti imamatthaṁ pakāsetuṁ paṭhamaṁ gāthamāha—

58. “Sabbehi kira ñātīhi, kosiyo issaro kato.
Sace ñātīhanuññāto, bhaṇeyyāhaṁ ekavācikan”ti.

Tassattho—yā esā sāvanā vattati, taṁ sutvā vadāmi. Sabbehi kira imehi samāgatehi ñātīti ayaṁ Kosiyo rājā kato. Sace panāhaṁ ñātīti anuññāto bhaveyyaṁ, ettha vattabbaṁ ekavācikaṁ kiñci bhaṇeyyanti.

---

1. Akkuddhassa tāva tassa (Ka)
2. Pakkhittatilā (Sī, I)

Atha naṁ anujānantā sakuṇā dutiyaṁ gāthamāhaṁsu—

59. “Bhaṇa samma anuññāto, atthaṁ dhammañca kevalaṁ.
Santi hi daharā pakkhī, paññavanto jutindharā”ti.

Tattha **bhaṇa samma anuññāto**ti samma vāyasa tvaṁ amhehi sabbehi anuññāto, yaṁ te bhaṇitabbaṁ, taṁ bhaṇa. **Atthaṁ dhammañca kevala**nti bhaṇanto ca kāraṇañceva paveṇi-āgatañca vacanaṁ amuñcitvā bhaṇa. **Paññavanto jutindharā**ti paññāsampannā ceva ñāṇobhāsadharā ca daharāpi pakkhino atthiyeva.

So evaṁ anuññāto tatiyaṁ gāthamāha—

60. “Na me ruccati bhaddaṁ vo, ulūkassā’bhisecanaṁ.
Akkuddhassa mukhaṁ passa, kathaṁ kuddho karissatī”ti.

Tassattho—bhaddaṁ tumhākaṁ hotu, yaṁ panetaṁ tikkhattuṁ sāvanavācāya ulūkassa abhisecanaṁ karīyati, etaṁ mayhaṁ na ruccati. Etassa hi idāni tuṭṭhacittassa akkuddhassa mukhaṁ passatha, kuddho panāyaṁ kathaṁ karissatīti na jānāmi, sabbathāpi etaṁ mayhaṁ na ruccatīti.

So evaṁ vatvā “mayhaṁ na ruccati, mayhaṁ na ruccatī”ti viravanto ākāse uppati, ulūkopi naṁ uṭṭhāya anubandhi. Tato paṭṭhāya te aññamaññaṁ veraṁ bandhiṁsu. Sakuṇā suvaṇṇahaṁsaṁ rājānaṁ katvā pakkamiṁsu.

Satthā imaṁ dhammadesanaṁ āharitvā saccāni pakāsetvā jātakaṁ samodhānesi, saccapariyosāne bahū sotāpannādayo ahesuṁ. Tadā rajje abhisittahaṁsapoto ahameva ahosinti.

Ulūkajātakavaṇṇanā dasamā.

Padumavaggo dutiyo.

Tassuddānaṁ

Padumaṁ mudupāṇī ca, Palobhanaṁ Panādakaṁ.
Khurappaṁ Sindhavañceva, Kakkaṭā, Rāmadūsakaṁ.
Sujātaṁ Ulūkaṁ dasa.

3. Udapānavagga

1. Udapānadūsakajātakavaṇṇanā (271)

Āraññikassa isinoti idaṁ Satthā Jetavane viharanto ekaṁ udapānadūsakasiṅgālaṁ ārabbha kathesi. Eko kira siṅgālo bhikkhusaṁghassa pānīya-udapānaṁ uccārapassāvakaraṇena dūsetvā pakkāmi. Atha naṁ ekadivasaṁ udapānasamīpaṁ āgataṁ sāmaṇerā leḍḍūhi paharitvā kilamesuṁ, so tato paṭṭhāya taṁ ṭhānaṁ puna nivattitvāpi na olokesi. Bhikkhū taṁ pavattiṁ ñatvā dhammasabhāyaṁ kathaṁ samuṭṭhāpesuṁ "āvuso udapānadūsakasiṅgālo kira sāmaṇerehi kilamitakālato paṭṭhāya puna nivattitvāpi na olokesī"ti. Satthā āgantvā "kāya nuttha bhikkhave etarahi kathāya sannisinnā"ti pucchitvā "imāya nāmā"ti vutte "na bhikkhave idāneva, pubbepesa siṅgālo udapānadūsakoyevā"ti vatvā atītaṁ āhari.

Atīte Bārāṇasiyaṁ idameva Isipatanaṁ ayameva udapāno ahosi. Tadā bodhisatto Bārāṇasiyaṁ kulaghare nibbattitvā vayappatto isipabbajjaṁ pabbajitvā isigaṇaparivuto Isipatane vāsaṁ kappesi. Tadā eko siṅgālo idameva udapānaṁ dūsetvā pakkamati. Atha naṁ ekadivasaṁ tāpasā parivāretvā ṭhitā ekenupāyena gahetvā bodhisattassa santikaṁ ānayiṁsu. Bodhisatto siṅgālena saddhiṁ sallapanto paṭhamaṁ gāthamāha—

61. "Āraññikassa isino, cirarattatapassino.
Kicchākataṁ udapānaṁ, kathaṁ samma avāhayī"ti.

Tassattho—arañña vasanatāya **āraññikassa,** esitaguṇattā **isino,** cirarattaṁ tapaṁ nissāya vutthattā **cirarattatapassino kicchākataṁ** kicchena dukkhena nipphāditaṁ udapānaṁ **kathaṁ** kimatthāya **samma** siṅgāla tvaṁ **avāhayi** muttakarīsena ajjhotthari dūsesi, taṁ vā muttakarīsaṁ ettha avāhayi pātesīti.

Taṁ sutvā siṅgālo dutiyaṁ gāthamāha—

62. "Esa dhammo siṅgālānaṁ, yaṁ pitvā ohadāmase.
Pitupitāmahaṁ dhammo, na taṁ ujjhātu'marahasī"ti.

Tattha **esa dhammo**ti esa sabhāvo. **Yaṁ pitvā ohadāmase**ti samma yaṁ mayaṁ yattha pānīyaṁ pivāma, tameva ūhadāmapi omuttemapi, esa amhākaṁ siṅgālānaṁ dhammoti dasseti. **Pitupitāmahan**ti pitūnañca pitāmahānañca no esa dhammo. **Na taṁ ujjhātu'marahasī**ti taṁ amhākaṁ paveṇi-āgataṁ dhammaṁ sabhāvaṁ tvaṁ ujjhātuṁ na arahasi, na yuttaṁ te ettha kujjhituntі.

Athassa bodhisatto tatiyaṁ gāthamāha—

63. "Yesaṁ vo ediso dhammo, adhammo pana kīdiso.
Mā vo dhammaṁ adhammaṁ vā, addasāma kudācanan"ti.

Tattha **mā vo**ti tumhākaṁ dhammaṁ vā adhammaṁ vā na mayaṁ kadāci addasāmāti.

Evaṁ bodhisatto tassa ovādaṁ datvā "mā puna āgacchā"ti āha. So tato paṭṭhāya puna nivattitvāpi na olokesi.

Satthā imaṁ dhammadesanaṁ āharitvā saccāni pakāsetvā jātakaṁ samodhānesi "tadā udapānadūsako ayameva siṅgālo ahosi, gaṇasatthā pana ahameva ahosin"ti.

Udapānadūsakajātakavaṇṇanā paṭhamā.

---

2. Byagghajātakavaṇṇanā (272)

Yena mittena saṁsaggāti idaṁ Satthā Jetavane viharanto Kokālikaṁ ārabbha kathesi. Kokālikavatthu Terasakanipāte **Takkāriyajātake**[1] āvi bhavissati. Kokāliko pana "Sāriputtamoggallāne gahetvā āgamissāmī"ti Kokālikaraṭṭhato Jetavanaṁ āgantvā Satthāraṁ vanditvā there upasaṅkamitvā "āvuso Kokālikaraṭṭhavāsino manussā tumhe pakkosanti, etha gacchāmā"ti āha. Gaccha tvaṁ āvuso, na mayaṁ āgacchāmāti. So therehi paṭikkhitto sayameva agamāsi. Atha bhikkhū dhammasabhāyaṁ kathaṁ samuṭṭhāpesuṁ "āvuso Kokāliko Sāriputtamoggallānehi

---

1. Khu 5. 268 piṭṭhe.

Sahāpi vināpi vattituṁ na sakkoti, saṁyogampi na sahati, viyogampi na sahatī"ti. Satthā āgantvā "kāya nuttha bhikkhave etarahi kathāya sannisinnā"ti pucchitvā "imāya nāmā"ti vutte "na bhikkhave idāneva, pubbepi Kokāliko Sāriputtamoggallānehi neva saha, na vinā vattituṁ sakkotī"ti vatvā atītaṁ āhari.

Atīte Bārāṇasiyaṁ Brahmadatte rajjaṁ kārente bodhisatto aññatarasmiṁ araññāyatane rukkhadevatā hutvā nibbatti. Tassa vimānato avidūre aññatarasmiṁ vanappatijeṭṭhake aññā rukkhadevatā vasati. Tasmiṁ vanasaṇḍe sīho ca byaggho ca vasanti. Tesaṁ bhayena koci tattha na khettaṁ karoti, na rukkhaṁ chindati, nivattitvā oloketuṁ samattho nāma natthi. Te pana sīhabyagghā nānappakāre mige vadhitvā khādanti, khāditāvasesaṁ tattheva pahāya pacchanti. Tena so vanasaṇḍo asucikuṇapagandho hoti. Atha itarā rukkhadevatā andhabālā kāraṇākāraṇaṁ ajānamānā ekadivasaṁ bodhisattaṁ āha "samma ete no sīhabyagghe nissāya vanasaṇḍo asucikuṇapagandho jāto, ahaṁ ete palāpemī"ti. Bodhisatto "samma ime dve nissāya amhākaṁ vimānāni rakkhiyanti, etesu palāyantesu vimānāni no vinassissanti, sīhabyagghānaṁ padaṁ apassantā manussā sabbaṁ vanaṁ chinditvā ekaṅgaṇaṁ katvā khettāni karissanti, mā te evaṁ ruccī"ti vatvā purimā dve gāthā avoca—

64. "Yena mittena saṁsaggā, yogakkhemo vihiyyati[1].
Pubbeva'jjhābhavaṁ tassa, rakkhe akkhīva paṇḍito.

65. Yena mittena saṁsaggā, yogakkhamo pavaḍḍhati.
Kāreyya'ttasamaṁ vuttiṁ, sabbakiccesu paṇḍito"ti.

Tattha **yena mittena saṁsaggā**ti yena pāpamittena saddhiṁ saṁsaggahetu saṁsaggakāraṇā, yena saddhiṁ dassanasaṁsaggo savanasaṁsaggo kāyasaṁsaggo samullapanasaṁsaggo paribhogasaṁsaggoti imassa pañcavidhassa saṁsaggassa katattāti attho. **Yogakkhemo**ti kāyacittasukhaṁ.

---

1. Vihiṁsati (Sī, I)

Tañhi dukkhayogato khemattā idha yogakkhemoti adhippetaṁ. **Vihiyyatī**ti parihāyati. **Pubbeva'jjhābhavaṁ tassa, rakkhe akkhīva paṇḍito**ti tassa pāpamittassa ajjhābhavaṁ tena abhibhavitabbaṁ attano lābhayasajīvitaṁ, yathā naṁ so na ajjhābhavati, tathā paṭhamatarameva attano akkhī viya paṇḍito puriso rakkheyya.

Dutiyagāthāya **yenā**ti yena kalyāṇamittena saha saṁsaggakāraṇā. **Yogakkhemo pavaḍḍhatī**ti kāyacittasukhaṁ vaḍḍhati. **Kareyya'ttasamaṁ vutti**nti tassa kalyāṇamittassa sabbakiccesu paṇḍito puriso yathā attano jīvitavuttiñca upabhogaparibhogavuttiñca karoti, evametaṁ sabbaṁ kareyya, adhikampi kareyya, hīnaṁ pana na kareyyāti.

Evaṁ bodhisattena kāraṇe kathitepi sā bāladevatā anupadhāretvā ekadivasaṁ bheravarūpārammaṇaṁ dassetvā te sīhabyagghe palāpesi. Manussā tesaṁ padavalañjaṁ adisvā "sīhabyagghā aññaṁ vanasaṇḍaṁ gatā"ti ñatvā vanasaṇḍassa ekapassaṁ chindiṁsu. Devatā bodhisattaṁ upasaṅkamitvā "ahaṁ samma tava vacanaṁ akatvā te palāpesiṁ, idāni tesaṁ gatabhāvaṁ ñatvā manussā vanasaṇḍaṁ chindanti, kiṁ nu kho kātabban"ti vatvā "idāni te asukavanasaṇḍe nāma vasanti, gantvā te ānehī"ti vuttā tattha gantvā tesaṁ purato ṭhatvā añjaliṁ paggayha tatiyaṁ gāthamāha—

66. "Etha byagghā nivattavho, paccupetha[1] mahāvanaṁ.
Mā vanaṁ chindi nibyagghaṁ, byagghā māhesu nibbanā"ti.

Tattha **byagghā**ti ubhopi te byagghanāmenevālapantī āha. **Nivattavho**ti nivattatha. **Paccupethamahāvanan**ti taṁ mahāvanaṁ paccupetha puna upagacchatha, ayameva vā pāṭho. **Mā vanaṁ chindi nibyagghan**ti amhākaṁ vasanakavanasaṇḍaṁ idāni tumhākaṁ abhāvena nibyagghaṁ manussā mā chindiṁsu. **Byagghā māhesu nibbanā**ti tumhādisā ca byaggharājāno attano vasanaṭṭhānā palāyitattā nibbanā vasanaṭṭhānabhūtena vanena virahitā mā ahesuṁ. Te evaṁ tāya devatāya yāciyamānāpi "gaccha tvaṁ, na mayaṁ āgamissāmā"ti paṭikkhipiṁsuyeva. Devatā ekikāva vanasaṇḍaṁ paccāgañchi. Manussāpi katipāheneva sabbaṁ vanaṁ chinditvā khettāni karitvā kasikammaṁ kariṁsu.

---

1. Paccametha (Sī, I)

Satthā imaṁ dhammadesanaṁ āharitvā saccāni pakāsetvā jātakaṁ samodhānesi "tadā apaṇḍitā devatā Kokāliko ahosi, sīho Sāriputto, byaggho Moggallāno, paṇḍitadevatā pana ahameva ahosin"ti.

Byagghajātakavaṇṇanā dutiyā.

---

3. Kacchapajātakavaṇṇanā (273)

Ko nu uddhitabhattovāti idaṁ Satthā Jetavane viharanto Kosalarājassa dvinnaṁ mahāmattānaṁ kalahavūpasamanaṁ ārabbha kathesi. Paccuppannavatthu Dukanipāte kathitameva.

Atīte pana Bārāṇasiyaṁ Brahmadatte rajjaṁ kārente bodhisatto Kāsiraṭṭhe brāhmaṇakule nibbattitvā vayappatto Takkasilāyaṁ sabbasippāni uggaṇhitvā kāme pahāya isipabbajjaṁ pabbajitvā Himavantapadese Gaṅgātīre assamapadaṁ māpetvā tattha abhiññā ca samāpattiyo ca nibbattetvā jhānakīḷaṁ kīḷanto vāsaṁ kappesi. Imasmiṁ kira jātake bodhisatto paramamajjhatto ahosi, upekkhāpāramiṁ pūresi. Tassa paṇṇasāladvāre nisinnassa eko pagabbho dussīlo makkaṭo āgantvā kaṇṇasotesu aṅgajātena salākapavesanakammaṁ karoti, bodhisatto avāretvā majjhatto hutvā nisīdatiyeva. Athekadivasaṁ eko kacchapo udakā uttaritvā Gaṅgātīre mukhaṁ vivaritvā ātapaṁ tappanto niddāyati. Taṁ disvā so lolavānaro tassa mukhe salākapavesanakammaṁ akāsi. Athassa kacchapo pabujjhitvā aṅgajātaṁ samugge pakkhipanto viya ḍaṁsi, balavavedanā uppajji. Vedanaṁ adhivāsetuṁ asakkonto "ko nu kho maṁ imamhā dukkhā moceyya, kassa santikaṁ gacchāmī"ti cintetvā "añño maṁ imamhā dukkhā mocetuṁ samattho natthi aññatra tāpasena, tasseva santikaṁ mayā gantuṁ vaṭṭatī"ti kacchapaṁ dvīhi hatthehi ukkhipitvā bodhisattassa santikaṁ agamāsi. Bodhisatto tena dussīlamakkaṭena saddhiṁ davaṁ karonto paṭhamaṁ gāthamāha—

67. "Ko nu uddhitabhattova, pūrahatthova brāhmaṇo.
Kahaṁ nu bhikkhaṁ acari, kaṁ saddhaṁ upasaṅkamī"ti.

Tattha **ko nu uddhitabhattovā**ti ko nu esa vaḍḍhitabhatto viya, ekaṁ vaḍḍhitabhattaṁ[1] bhattapūrapātiṁ hatthehi gahetvā viya ko nu eso āgacchatīti attho. **Pūrahatthova brāhmaṇo**ti kattikamāse vācanakaṁ labhitvā pūrahattho brāhmaṇo viya ca ko nu kho esoti vānaraṁ sandhāya vadati. **Kahaṁ nu bhikkhaṁ acarī**ti bho vānara kasmiṁ padese ajja tvaṁ bhikkhaṁ acari. **Kaṁ saddhaṁ upasaṅkamī**ti kataraṁ nāma pubbapete uddissa kataṁ saddhabhattaṁ, kataraṁ vā saddhaṁ puggalaṁ tvaṁ upasaṅkami, kuto te ayaṁ deyyadhammo laddhoti dīpeti.

Taṁ sutvā dussīlavānaro dutiyaṁ gāthamāha—

68. "Ahaṁ kapi'smi dummedho, anāmāsāni āmasiṁ.
Tvaṁ maṁ mocaya bhaddaṁ te, mutto gaccheyya pabbatan"ti.

Tattha **ahaṁ kapi'smi dummedho**ti bhaddaṁ te ahaṁ asmi dummedho capalacitto makkaṭo. **Anāmāsāni āmasin**ti anāmasitabbaṭṭhānāni āmasiṁ. **Tvaṁ maṁ mocaya bhaddaṁ te**ti tvaṁ dayālu anukampako maṁ imamhā dukkhā mocehi, bhaddaṁ te hotu. **Mutto gaccheyya pabbatan**ti sohaṁ tavānubhāvena imamhā byasanā mutto pabbatameva gaccheyyaṁ, na te puna cakkhupathe attānaṁ dasseyyanti.

Bodhisatto tasmiṁ kāruññena kacchapena saddhiṁ sallapanto tatiyaṁ gāthamāha—

69. "Kacchapā Kassapā honti, Koṇḍaññā honti makkaṭā.
Muñca Kassapa Koṇḍaññaṁ, kataṁ methunakaṁ tayā"ti.

Tassattho—kacchapā nāma Kassapagottā honti, makkaṭā Koṇḍaññagottā, Kassapakoṇḍaññānaṁ ca aññamaññaṁ āvāhavivāhasambandho atthi. Addhā tayidaṁ lolena dussīlamakkaṭena tayā saddhiṁ, tayā ca dussīlena iminā makkaṭena saddhiṁ gottasadisatāsaṅkhātassa

---

1. Bhattavaḍḍhitikaṁ (Sī, I)

methunadhammassa anucchavikaṁ dussīlyakammasaṅkhātampi methunakaṁ kataṁ, tasmā **muñca kassapa koṇḍaññan**ti.

Kacchapo bodhisattassa vacanaṁ sutvā kāraṇena pasanno vānarassa aṅgajātaṁ muñci. Makkaṭo muttamattova bodhisattaṁ vanditvā palāto, puna taṁ ṭhānaṁ nivattitvāpi na olokesi. Kacchapopi bodhisattaṁ vanditvā sakaṭṭhānameva gato. Bodhisattopi aparihīnajjhāno brahmalokaparāyaṇo ahosi.

Satthā imaṁ dhammadesanaṁ āharitvā saccāni pakāsetvā jātakaṁ samodhānesi "tadā kacchapavānarā dve mahāmattā ahesuṁ, tāpaso pana ahameva ahosin"ti.

Kacchapajātakavaṇṇanā tatiyā.

---

4. Lolajātakavaṇṇanā (274)

Kā'yaṁ balākā sikhinīti idaṁ Satthā Jetavane viharanto ekaṁ lolabhikkhuṁ ārabbha kathesi. Tañhi dhammasabhaṁ ānītaṁ Satthā "na tvaṁ bhikkhu idāneva lolo, pubbepi loloyeva, lolatāyeva ca jīvitakkhayaṁ patto, taṁ nissāya porāṇakapaṇḍitāpi attano vasanaṭṭhānā paribāhirā ahesun"ti vatvā atītaṁ āhari.

Atīte Bārāṇasiyaṁ Brahmadatte rajjaṁ kārente Bārāṇasiseṭṭhino mahānase bhattakārako puññatthāya nīḷapacchiṁ ṭhapesi. Tadā bodhisatto pārāvatayoniyaṁ nibbattitvā tattha vāsaṁ kappesi. Atheko lolakāko mahānasamatthakena gacchanto nānappakāraṁ macchamaṁsavikatiṁ disvā pipāsābhibhūto "kaṁ nu kho nissāya sakkā bhaveyyaṁ okāsaṁ laddhun"ti cintetvā bodhisattaṁ disvā "imaṁ nissāya sakkā"ti sanniṭṭhānaṁ katvā tassa gocarāya araññagamanakāle piṭṭhito piṭṭhito anubandhi. Atha naṁ bodhisatto "mayaṁ kho kāka aññagocarā, tvampi aññagocaro, kiṁ nu kho maṁ anubandhasī"ti āha. Tumhākaṁ sāmi kiriyā mayhaṁ ruccati, ahampi tumhehi samānagocaro hutvā tumhe

upaṭṭhātuṁ icchāmīti. Bodhisatto sampaṭicchi. So tena saddhiṁ gocarabhūmiyaṁ ekagocaraṁ caranto viya osakkitvā gomayarāsiṁ viddhaṁsetvā pāṇake khāditvā kucchipūraṁ katvā bodhisattaṁ upasaṅkamitvā "tumhe ettakaṁ kālaṁ caratheva, nanu bhojane nāma pamāṇaṁ ñātuṁ vaṭṭati, etha nātisāyameva gacchāmā"ti āha. Bodhisatto taṁ ādāya vasanaṭṭhānaṁ agamāsi. Bhattakārako "amhākaṁ pārāvato sahāyaṁ gahetvā āgato"ti kākassāpi ekaṁ thusapacchiṁ ṭhapesi. Kākopi catūhapañcāhaṁ teneva nīhārena vasi.

Athekadivasaṁ seṭṭhino bahumacchamaṁsaṁ āhariyittha, kāko taṁ disvā lobhābhibhūto paccūsakālato paṭṭhāya nitthunanto nipajji. Atha naṁ punadivase bodhisatto "ehi samma, gocarāya pakkamissāmā"ti āha. Tumhe gacchatha, mayhaṁ ajiṇṇāsaṅkā[1] atthīti. Samma kākānaṁ ajīrako nāma natthi, dīpavaṭṭimattameva hi tumhākaṁ kucchiyaṁ thokaṁ tiṭṭhati, sesaṁ ajjhohaṭamattameva jīrati, mama vacanaṁ karohi, mā etaṁ macchamaṁsaṁ disvā evamakāsīti. Sāmi kiṁ nāmetaṁ kathetha, ajiṇṇāsaṅkāva mayhanti. "Tena hi appamatto hohī"ti taṁ ovaditvā bodhisatto pakkāmi.

Bhattakārakopi nānāmacchamaṁsavikatiyo sampādetvā sarīrato sedaṁ apanento mahānasadvāre aṭṭhāsi. Kāko "ayaṁ idāni kālo maṁsaṁ khāditun"ti gantvā rasakaroṭimatthake nisīdi. Bhattakārako "kirī"ti saddaṁ sutvā nivattitvā olokento kākaṁ disvā pavisitvā taṁ gahetvā sakalasarīralomaṁ luñcitvā matthake cūḷaṁ ṭhapetvā siṅgīveramaricādīni[2] pisitvā takkena āloḷetvā "tvaṁ amhākaṁ seṭṭhino macchamaṁsaṁ ucchiṭṭhakaṁ karosī"ti sakalasarīramassa makkhetvā khipitvā nīḷapacchiyaṁ pātesi, balavavedanā uppajji. Bodhisatto gocarabhūmito āgantvā taṁ nitthunantaṁ disvā davaṁ karonto paṭhamaṁ gāthamāha—

70. "Kā'yaṁ balākā sikhinī, corī laṅghipitāmahā.
Oraṁ balāke āgaccha, caṇḍo me vāyaso sakhā"ti.

---

1. Ajīrako rogo (Ka)
2. Siṅgīverajīrakādīni (Sī, I)

Tattha **kā’yaṁ balākā sikhinī**ti taṁ kākaṁ tassa bahalatakkena makkhitasarīrasetavaṇṇattā matthake ca sikhāya ṭhapitattā “kā esā balākā sikhinī”ti pucchanto ālapati. **Corī**ti kulassa[1] ananuññāya kulagharaṁ, kākassa vā aruciyā pacchiṁ paviṭṭhattā “corī”ti vadati. **Laṅghipitāmahā**ti laṅghī vuccati ākāse laṅghanato megho, balākā ca nāma meghasaddena gabbhaṁ gaṇhantīti meghasaddo balākānaṁ pitā, megho pitāmaho hoti. Tenāha “laṅghipitāmahā”ti. **Oraṁ balāke āgacchā**ti ambho balāke ito ehi. **Caṇḍo me vāyaso sakhā**ti mayhaṁ sakhā pacchisāmiko vāyaso caṇḍo pharuso, so āgato taṁ disvā kaṇayasadisena[2] tuṇḍena koṭṭetvā jīvitakkhayaṁ pāpeyya, tasmā yāva vāyaso nāgacchati, tāva pacchito otaritvā ito ehi, sīghaṁ palāyassūti vadati.

Taṁ sutvā kāko dutiyaṁ gāthamāha—

71. “Nāhaṁ balākā sikhinī, ahaṁ lolosmi vāyaso.
Akatvā vacanaṁ tuyhaṁ, passa lūnosmi āgato”ti.

Tattha **āgato**ti tvaṁ idāni gocarabhūmito āgato, maṁ lūnaṁ passāti attho.

Taṁ sutvā bodhisatto tatiyaṁ gāthamāha—

72. “Punapā’pajjasī samma, sīlaṁ hi tava tādisaṁ.
Na hi mānusakā bhogā, subhuñjā honti pakkhinā”ti.

Tattha **punapā’pajjasī sammā**ti samma vāyasa punapi tvaṁ evarūpaṁ dukkhaṁ paṭilabhissaseva, natthi te ettakena mokkho[3]. Kiṁkāraṇā? **Sīlaṁ hi tava tādisaṁ** pāpakaṁ, yasmā tava ācārasīlaṁ tādisaṁ dukkhādhigamasseva anurūpaṁ. **Na hi mānusakā**ti manussā nāma mahāpuññā, tiracchānagatānaṁ tathārūpaṁ puññaṁ natthi, tasmā mānusakā bhogā tiracchānagatena pakkhinā na bhuñjīyantīti[4].

---

1. Kākassa (Ka)
2. Kattarisadisena (Ka)
3. Sukhaṁ (Ka)
4. Na subhuñjāti (Sī, I), na bhuñjitabbāti (Syā)

Evañca pana vatvā bodhisatto "ito dāni paṭṭhāya mayā ettha vasituṁ na sakkā"ti uppatitvā aññattha agamāsi. Kākopi nitthunanto tattheva kālamakāsi.

Satthā imaṁ dhammadesanaṁ āharitvā saccāni pakāsetvā jātakaṁ samodhānesi, saccapariyosāne lolabhikkhu anāgāmiphale patiṭṭhahi. Tadā lolakāko lolabhikkhu ahosi, pārāvato pana ahameva ahosinti.

Lolajātakavaṇṇanā catutthā.

---

5. Rucirajātakavaṇṇanā (275)

Kā'yaṁ balākā rucirāti idaṁ Satthā Jetavane viharanto ekaṁ lolabhikkhuṁ ārabbha kathesi. Dvepi vatthūni purimasadisāneva gāthāpi.

73. "Kā'yaṁ balākā rucirā, kākanīḷasmi'macchati.
Caṇḍo kāko sakhā mayhaṁ, yassa cetaṁ kulāvakaṁ.

74. Nanu maṁ samma jānāsi, dija sāmākabhojana.
Akatvā vacanaṁ tuyhaṁ, passa lūnosmi āgato.

75. Punapā'pajjasī samma, sīlaṁ hi tava tādisaṁ.
Na hi mānusakā bhogā, subhuñjā honti pakkhinā"ti—

gāthā hi ekantarikāyeva.

Tattha **"rucirā"**ti takkamakkhitasarīratāya setavaṇṇataṁ sandhāya vadati. Rucirā piyadassanā, paṇḍarāti attho. **Kākanīḷasmin**ti kākakulāvake. "Kākaniḍḍhasmin"tipi[1] pāṭho. **Dijā**ti kāko pārevataṁ ālapati. **Sāmākabhojanā**ti tiṇabījabhojana. Sāmākaggahaṇena hettha sabbampi tiṇabījaṁ gahitaṁ. Idhāpi bodhisatto "na idāni sakkā ito paṭṭhāya mayā ettha vasitun"ti uppatitvā aññattha gato.

---

1. Kākanīḷamhītipi (Ka)

Satthā imaṁ dhammadesanaṁ āharitvā saccāni pakāsetvā jātakaṁ samodhānesi, saccapariyosāne lolabhikkhu anāgāmiphale patiṭṭhahi. Tadā lolakāko lolabhikkhu ahosi, pārāvato pana ahameva ahosinti.

Rucirajātakavaṇṇanā pañcamā.

---

6. Kurudhammajātakavaṇṇanā[1] (276)

Tava saddhañca sīlañcāti idaṁ Satthā Jetavane viharanto ekaṁ haṁsaghātakabhikkhuṁ ārabbha kathesi. Sāvatthivāsino dve sahāyakā bhikkhūpabbajitvā laddhūpasampadā yebhuyyena ekato vicaranti. Te ekadivasaṁ Aciravatiṁ gantvā nhatvā vālukapuline ātapaṁ tappamānā sāraṇīyakathaṁ kathentā aṭṭhaṁsu, tasmiṁ khaṇe dve haṁsā ākāsena gacchanti. Atheko daharabhikkhu sakkharaṁ gahetvā "ekassa haṁsapotakassa akkhiṁ paharissāmī"ti āha, itaro "na sakkhissasī"ti āha. Tiṭṭhatu imasmiṁ passe akkhi, parapasse akkhiṁ paharissāmīti. Idampi na sakkhissasiyevāti. "Tena hi upadhārehī"ti tiyaṁsaṁ[2] sakkharaṁ gahetvā haṁsassa pacchābhāge khipi. Haṁso sakkharasaddaṁ sutvā nivattitvā olokesi, atha naṁ itaro vaṭṭasakkharaṁ gahetvā parapasse akkhimhi paharitvā orimakkhinā nikkhamāpesi. Haṁso viravanto parivattitvā tesaṁ pādamūleyeva pati. Tattha tattha ṭhitā bhikkhū disvā āgantvā "āvuso evarūpe niyyānikasāsane pabbajitvā ananucchavikaṁ vo kataṁ pāṇātipātaṁ karontehī"ti vatvā te ādāya Tathāgatassa dassesuṁ. Satthā "saccaṁ kira tayā bhikkhu pāṇātipāto kato"ti pucchitvā "saccaṁ bhante"ti vutte "bhikkhu kasmā evarūpe niyyānikasāsane pabbajitvā evamakāsi, porāṇakapaṇḍitā anuppanne Buddhe agāramajjhe saṁkiliṭṭhavāsaṁ[3] vasamānā appamattakesupi ṭhānesu kukkuccaṁ kariṁsu, tvaṁ pana evarūpe niyyānikasāsane pabbajitvā kukkuccamattampi na akāsi, nanu nāma bhikkhunā kāyavācācittehi saññatena bhavitabban"ti vatvā atītaṁ āhari.

---

1. Garudhammajātakavaṇṇanā (Ka)
2. Tikhiṇasakkharaṁ (Syā)
3. Sakalattavāsaṁ (Sī, I)

Atīte Kururaṭṭhe Indapatthanagare[1] Dhanañcaye Korabye rajjaṁ kārente bodhisatto tassa aggamahesiyā kucchimhi paṭisandhiṁ gahetvā anupubbena viññutaṁ patto Takkasilāyaṁ sabbasippāni uggaṇhitvā pitarā oparajje patiṭṭhāpito aparabhāge pitu accayena rajjaṁ patvā dasa rājadhamme akopento kurudhamme[2] vattittha. Kurudhammo nāma pañca sīlāni, tāni bodhisatto parisuddhāni katvā rakkhi. Yathā ca bodhisatto, evamassa mātā aggamahesī kaniṭṭhabhātā uparājā purohito brāhmaṇo Rajjugāhako amacco Sārathi seṭṭhi Doṇamāpako mahāmatto Dovāriko nagarasobhinī vaṇṇadāsīti evamete.

Rājā mātā mahesī ca, uparājā purohito.
Rajjuko Sārathi seṭṭhi, Doṇo Dovāriko tathā.
Gaṇikekādasa janā, kurudhamme patiṭṭhitāti.

Iti ime sabbepi parisuddhāni katvā pañca sīlāni rakkhiṁsu. Rājā catūsu nagaradvāresu ca nagaramajjhe ca nivesanadvāre cāti cha dānasālāyo kāretvā devasikaṁ chasatasahassaṁ dhanaṁ vissajjento sakalajambudīpaṁ unnaṅgalaṁ katvā dānaṁ adāsi, tassa pana dānajjhāsayatā dānābhiratatā sakalajambudīpaṁ ajjhotthari. Tasmiṁ kāle Kāliṅgaraṭṭhe Dantapuranagare Kāliṅgarājā rajjaṁ kāresi. Tassa raṭṭhe devo na vassi, tasmiṁ avassante sakalaraṭṭhe chātakaṁ jātaṁ, āhāravipattiyā ca manussānaṁ rogo udapādi, dubbuṭṭhibhayaṁ chātakabhayaṁ rogabhayanti tīṇi bhayāni uppajjiṁsu. Manussā niggahaṇā dārake hatthesu gahetvā tattha tattha vicaranti.

Sakalaraṭṭhavāsino ekato hutvā Dantapuraṁ gantvā rājadvāre ukkuṭṭhimakaṁsu. Rājā vātapānaṁ nissāya ṭhito taṁ saddaṁ sutvā "kiṁkāraṇā ete viravantī"ti pucchi. Mahārāja sakalaraṭṭhe tīṇi bhayāni uppannāni, devo na vassati, sassāni na vipannāni, chātakaṁ jātaṁ. Manussā dubbhojanā rogābhibhūtā niggahaṇā putte hatthesu gahetvā vicaranti, devaṁ vassāpehi mahārājāti. Porāṇakarājāno deve avassante kiṁ karontīti. Porāṇakarājāno mahārāja deve avassante dānaṁ

---

1. Indapattanagare (Sī, I, Ka), Indapaṭṭanagare (Syā) 2. Garudhamme (Ka)

datvā uposathaṁ adhiṭṭhāya samādinnasīlā sirigabbhaṁ pavisitvā dabbasanthare sattāhaṁ nipajjanti, tadā devo vassatīti. Rājā "sādhū"ti sampaṭicchitvā tathā akāsi. Evaṁ santepi devo na vassi.

Rājā amacce pucchi "ahaṁ kattabbakiccaṁ akāsiṁ, devo na vassati, kinti karomā"ti. Mahārāja Indapatthanagare Dhanañcayassa Korabyarañño Añjanavaṇṇo[1] nāma maṅgalahatthī atthi, taṁ ānessāma, evaṁ sante devo vassatīti. So rājā balavāhanasampanno duppasaho, kathamassa hatthiṁ ānessāmāti. Mahārāja tena saddhiṁ yuddhakiccaṁ natthi, dānajjhāsayo rājā dānābhirato yācito samāno alaṅkatasīsampi chinditvā pasādasampannāni akkhīnipi uppāṭetvā sakalarajjampi niyyādetvā dadeyya, hatthimhi vattabbameva natthi, avassaṁ yācito dassatīti. Ke pana taṁ yācituṁ samatthāti. Brāhmaṇā mahārājāti. Rājā brāhmaṇagāmato[2] aṭṭha brāhmaṇe pakkosāpetvā sakkārasammānaṁ katvā hatthiṁ yācanatthāya pesesi. Te paribbayaṁ ādāya addhikavesaṁ gahetvā sabbattha ekarattivāsena turitagamanaṁ gantvā katipāhaṁ nagaradvāre dānasālāsu bhuñjitvā sarīraṁ santappetvā "kadā rājā dānaggaṁ āgacchissatī"ti pucchiṁsu. Manussā "pakkhassa tayo divase cātuddase pannarase aṭṭhamiyañca āgacchati, sve pana puṇṇamī, tasmā sve āgacchissatī"ti vadiṁsu.

Brāhmaṇā punadivase pātova gantvā pācīnadvāre aṭṭhaṁsu. Bodhisatto pātova nhatvā gattānulitto[3] sabbālaṅkārapaṭimaṇḍito alaṅkatahatthikkhandhavaragato mahantena parivārena pācīnadvārena dānasālaṁ gantvā otaritvā sattaṭṭhajanānaṁ sahatthā bhattaṁ datvā "imināva nīhārena dethā"ti vatvā hatthiṁ abhiruhitvā dakkhiṇadvāraṁ agamāsi. Brāhmaṇā pācīnadvāre ārakkhassa balavatāya okāsaṁ alabhitvā dakkhiṇadvārameva gantvā rājānaṁ āgacchantaṁ olokayamānā dvārato nātidūre unnataṭṭhāne ṭhitā sampattaṁ rājānaṁ hatthe ukkhipitvā "jayatu bhavaṁ mahārājā"ti jayāpesuṁ. Rājā vajiraṅkusena vāraṇaṁ nivattetvā tesaṁ

1. Añjanavasabho (Sī, I), añjanasannibho (Syā)
2. Brāhmaṇavāsato (Syā), brāhmaṇavāṭato (Ka)
3. Nhātānulitto (Sī, Syā, I)

santikaṁ gantvā "bho brāhmaṇā kiṁ icchathā"ti pucchi. Brāhmaṇā bodhisattassa guṇaṁ vaṇṇentā paṭhamaṁ gāthamāhaṁsu—

76. "Tava saddhañca sīlañca, viditvāna janādhipa.
Vaṇṇaṁ Añjanavaṇṇena, Kāliṅgasmiṁnimimhase"ti[1].

Tattha **saddhan**ti kammaphalānaṁ saddahanavasena okappaniyasaddhaṁ. **Sīlan**ti saṁvarasīlaṁ avītikkamasīlaṁ. **Vaṇṇan**ti tadā tasmiṁ dese suvaṇṇaṁ vuccati, desanāsīsameva cetaṁ. Iminā pana padena sabbampi hiraññasuvaṇṇadidhanadhaññaṁ saṅgahitaṁ. **Añjanavaṇṇenā**ti añjanapuñjasamānavaṇṇena iminā tava nāgena, **Kāliṅgasmin**ti Kāliṅgarañño santike. **Nimimhase**ti vinimayavasena[2] gaṇhimha, paribhogavasena vā udare pakkhipimhāti attho. **Se**ti nipātamattaṁ. Idaṁ vuttaṁ hoti—mayañhi janādhipa tava saddhañca sīlañca viditvāna "addhā no evaṁ saddhāsīlasampanno rājā yācito Añjanavaṇṇaṁ nāgaṁ dassatī"ti iminā attano santakena viya Añjanavaṇṇena Kāliṅgarañño santike nāgaṁ vo āharissāmāti vatvā bahudhanadhaññaṁ nimimhase parivattayimha ceva udare ca pakkhipimha. Evaṁ taṁ[3] mayaṁ dhārayamānā idhāgatā. Tattha kattabbaṁ devo jānātūti.

Aparo nayo—tava saddhañca sīlaguṇasaṅkhātaṁ vaṇṇañca sutvā "uḷāraguṇo rājā jīvitampi yācito dadeyya, pageva tiracchānagataṁ nāgan"ti evaṁ Kāliṅgassa santike iminā Añjanavaṇṇena tava vaṇṇaṁ[4] nimimhase nimimha tulayimha, tenamhā idhāgatāti.

Taṁ sutvā bodhisatto "sace vo brāhmaṇā imaṁ nāgaṁ parivattetvā dhanaṁ khāditaṁ sukhāditaṁ mā cintayittha, yathālaṅkatameva vo nāgaṁ dassāmī"ti samassāsetvā itarā dve gāthā avoca—

77. "Annabhaccā ca'bhaccā ca, yodha uddissa gacchati.
Sabbe te appaṭikkhippā, pubbācariyavaco idaṁ.

---

1. Vinimhaseti (Syā), vanimhaseti (Ka)
2. Vinivaṭṭanavasena (Ka)
3. Tassa (Sī, I)
4. Añjanavaṇṇaṁ nāgaṁ (Sī, I)

78. Dadāmi vo brāhmaṇā nāga’metaṁ,
Rājārahaṁ rājabhoggaṁ yasassinaṁ.
Alaṅkataṁ hemajālābhichannaṁ,
Sasārathiṁ gacchatha yenakāman”ti.

Tattha **annabhaccā ca’bhaccā cā**ti purisaṁ upanissāya jīvamānā yāgubhattādinā annena bharitabbāti annabhaccā, itare tathā abharitabbattā abhaccā. Sandhivasena panettha akāralopo veditabbo. Ettāvatā attānaṁ upanissāya ca anupanissāya ca jīvamānavasena sabbepi sattā dve koṭṭhāse katvā dassitā honti. **Yodha uddissa gacchatī**ti tesu sattesu idha jīvaloke yo satto yaṁ purisaṁ kāyacideva paccāsīsanāya uddissa gacchati. **Sabbe te appaṭikkhippā**ti tathā uddissa gacchantā sacepi bahū honti, tathāpi tena purisena sabbe te appaṭikkhippā, “apetha, na vo dassāmī”ti evaṁ na paṭikkhipitabbāti attho. **Pubbācariyavaco idan**ti pubbācariyā vuccanti mātāpitaro, idaṁ tesaṁ vacanaṁ. Evamahaṁ mātāpitūhi sikkhāpitoti dīpeti.

Dadāmi vo brāhmaṇā nāga’metanti yasmā idaṁ amhākaṁ pubbācariyavaco, tasmāhaṁ brāhmaṇā tumhākaṁ imaṁ nāgaṁ dadāmi. **Rājārahan**ti rañño anucchavikaṁ. **Rājabhoggan**ti rājaparibhogaṁ. **Yasassinan**ti parivārasampannaṁ, taṁ kira hatthiṁ nissāya hatthigopakahatthivejjādīni pañca kulasatāni jīvanti, tehi saddhiññeva vo dadāmīti attho. **Alaṅkatan**ti nānāvidhehi hatthi-alaṅkārehi alaṅkataṁ. **Hemajālābhichannan**ti suvaṇṇajālena abhicchannaṁ. **Sasārathin**ti yo panassa sārathi hatthigopako ācariyo, tena saddhiṁyeva dadāmi, tasmā sasārathi hutvā tumhe saparivāraṁ imaṁ nāgaṁ gahetvā yenakāmaṁ gacchathāti.

Evaṁ hatthikkhandhavaragatova mahāsatto vācāya datvā puna hatthikkhandhā oruyha “sace analaṅkataṭṭhānaṁ atthi, alaṅkaritvā dassāmī”ti vatvā tikkhattuṁ padakkhiṇaṁ karonto upadhāretvā analaṅkataṭṭhānaṁ adisvā tassa soṇḍaṁ brāhmaṇānaṁ hatthesu ṭhapetvā suvaṇṇabhiṅkārena pupphagandhavāsitaṁ udakaṁ pātetvā adāsi. Brāhmaṇā saparivāraṁ nāgaṁ

sampaṭicchitvā hatthipiṭṭhe nisinnā dantapuraṁ gantvā hatthiṁ rañño adaṁsu, hatthimhi āgatepi devo na vassateva. Rājā "kiṁ nu kho kāraṇan"ti uttariṁ pucchanto "Dhanañcayakorabyarājā kurudhammaṁ rakkhati, tenassa raṭṭhe anvaḍḍhamāsaṁ anudasāhaṁ devo vassati, rañño guṇānubhāvo cesa, imassa pana tiracchānagatassa guṇā hontāpi kittakā bhaveyyun"ti sutvā "tena hi yathālaṅkatameva saparivāraṁ hatthiṁ patinetvā rañño datvā yaṁ so kurudhammaṁ rakkhati, taṁ suvaṇṇapaṭṭe likhitvā ānethā"ti brāhmaṇe ca amacce ca pesesi. Te gantvā rañño hatthiṁ niyyādetvā "deva imasmiṁ hatthimhi gatepi amhākaṁ raṭṭhe devo na vassati, tumhe kira kurudhammaṁ nāma rakkhatha, amhākampi rājā taṁ rakkhitukāmo imasmiṁ suvaṇṇapaṭṭhe likhitvā ānethā"ti pesesi. Detha no kurudhammanti. Tātā saccāhaṁ[1] etaṁ kurudhammaṁ rakkhāmi[2], idāni pana me tattha kukkuccaṁ atthi, na me so kurudhammo cittaṁ ārādheti, tasmā tumhākaṁ dātuṁ na sakkāti.

Kasmā pana taṁ sīlaṁ rājānaṁ na ārādhetīti? Tadā kira rājūnaṁ tatiye tatiye saṁvacchare kattikamāse pavatto chaṇo nāma hoti, taṁ chaṇaṁ kīḷantā rājāno sabbālaṅkārapaṭimaṇḍitā devavesaṁ gahetvā Cittarājassa nāma yakkhassa santike ṭhatvā catuddisā pupphapaṭimaṇḍite cittasare khipanti. Ayampi rājā taṁ khaṇaṁ kīḷanto ekissā taḷākapāḷiyā cittarājassa yakkhassa santike ṭhatvā catuddisā cittasare khipitvā[3] tesu sesadisāgate tayo sare disvā udakapiṭṭhe khittasaraṁ na addasa[4]. Rañño "kacci nu kho mayā khitto saro macchasarīre patito"ti kukkuccaṁ ahosi pāṇātipātakammena sīlabhedaṁ ārabbha, tasmā sīlaṁ na ārādheti. So evamāha "tātā mayhaṁ kurudhamme kukkuccaṁ atthi, mātā pana me surakkhitaṁ rakkhati, tassā santike gaṇhathā"ti. Mahārāja tumhākaṁ "pāṇaṁ vadhissāmī"ti cetanā natthi, taṁ[5] vinā pāṇātipāto nāma na hoti, detha no attanā rakkhitaṁ kurudhammanti. "Tena hi likhathā"ti suvaṇṇapaṭṭe likhāpesi "pāṇo na hantabbo, adinnaṁ nādātabbaṁ, kāmesu micchā na caritabbaṁ[6], musā na

1. Sacāhaṁ (Ka) 2. Rakkhiṁ (Sī, I) 3. Khipi (Sī, I) 4. Addasaṁsu (Sī, I)
5. Cittaṁ (Sī, I) 6. Kāmesumicchācāro na caritabbo (Syā, Ka)

bhaṇitabbaṁ, majjaṁ na pātabban”ti likhāpetvā ca pana “evaṁ santepi neva maṁ ārādheti, mātu me santike gaṇhathā”ti āha.

Dūtā rājānaṁ vanditvā tassā santikaṁ gantvā “devi tumhe kira kurudhammaṁ rakkhatha, taṁ no dethā”ti vadiṁsu. Tātā saccāhaṁ kurudhammaṁ rakkhāmi, idāni pana me tattha kukkuccaṁ uppannaṁ, na me so kurudhammo ārādheti tena vo dātuṁ na sakkāti. Tassā kira dve puttā jeṭṭho rājā, kaniṭṭho uparājā. Atheko rājā bodhisattassa satasahassaggha nakaṁ candanasāraṁ sahassagghanakaṁ kañcanamālaṁ pesesi. So “mātaraṁ pūjessāmī”ti taṁ sabbaṁ mātu pesesi. Sā cintesi “ahaṁ neva candanaṁ vilimpāmi, na mālaṁ dhāremi, suṇisānaṁ dassāmī”ti. Athassā etadahosi “jeṭṭhasuṇisā me issarā, aggamahesiṭṭhāne ṭhitā, tassā suvaṇṇamālaṁ dassāmi. Kaniṭṭhasuṇisā pana duggatā, tassā candanasāraṁ dassāmī”ti. Sā rañño deviyā suvaṇṇamālaṁ datvā uparājabhariyāya candanasāraṁ adāsi, datvā ca panassā “ahaṁ kurudhammaṁ rakkhāmi, etāsaṁ duggatāduggatabhāvo mayhaṁ appamāṇaṁ, jeṭṭhāpacāyikakammameva pana kātuṁ mayhaṁ anurūpaṁ, kacci nu kho me tassa akatattā sīlaṁ bhinnan”ti kukkuccaṁ ahosi, tasmā evamāha. Atha naṁ dūtā “attano santakaṁ nāma yathāruciyā dīyati, tumhe ettakenapi kukkuccaṁ kurumānā kiṁ aññaṁ pāpaṁ karissatha, sīlaṁ nāma evarūpena na bhijjati, detha no kurudhamman”ti vatvā tassāpi santike gahetvā suvaṇṇapaṭṭe likhiṁsu.

“Tātā evaṁ santepi neva maṁ ārādheti, suṇisā pana me suṭṭhu rakkhati, tassā santike gaṇhathā”ti vuttā ca pana aggamahesiṁ upasaṅkamitvā purimanayeneva kurudhammaṁ yāciṁsu. Sāpi purimanayeneva vatvā “idāni maṁ sīlaṁ nārādheti, tena vo dātuṁ na sakkā”ti āha. Sā kira ekadivasaṁ sīhapañjare ṭhitā rañño nagaraṁ padakkhiṇaṁ karontassa pacchato hatthipiṭṭhe nisinnaṁ uparājaṁ disvā lobhaṁ uppādetvā “sacāhaṁ iminā saddhiṁ santhavaṁ kareyyaṁ, bhātu accayena rajje patiṭṭhito maṁ esa saṅgaṇheyyā”ti cintesi. Athassā “ahaṁ kurudhammaṁ rakkhamānā sasāmikā hutvā kilesavasena aññaṁ purisaṁ olokesiṁ, sīlena me bhinnena bhavitabban”ti kukkuccaṁ ahosi, tasmā evamāha. Atha naṁ dūtā “aticāro nāma ayye cittuppādamattena

na hoti, tumhe ettakenapi kukkuccaṁ kurumānā vītikkamaṁ kiṁkarissatha, na ettakena sīlaṁ bhijjati, detha no kurudhamman”ti vatvā tassāpi santike gahetvā suvaṇṇapaṭṭe likhiṁsu.

“Tātā evaṁ santepi neva maṁ ārādheti, uparājā pana suṭṭhu rakkhati, tassa santike gaṇhathā”ti vuttā ca pana uparājānaṁ upasaṅkamitvā purimanayeneva kurudhammaṁ yāciṁsu. So pana sāyaṁ rājupaṭṭhānaṁ gacchanto ratheneva rajaṅgaṇaṁ patvā sace rañño santike bhuñjitvā tattheva sayitukāmo hoti, rasmiyo ca patodañca antodhure[1] chaḍḍeti. Tāya saññāya jano pakkamitvā punadivase pātova gantvā tassa nikkhamanaṁ olokentova tiṭṭhati. Sārathipi rathaṁ gopayitvā[2] punadivase pātova taṁ ādāya rājadvāre tiṭṭhati. Sace taṅkhaṇaññeva nikkhantukāmo hoti, rasmiyo ca patodañca antoratheyeva ṭhapetvā rājupaṭṭhānaṁ gacchati. Mahājano tāya saññāya “idāneva nikkhamissatī”ti rājadvāreyeva tiṭṭhati. So ekadivasaṁ evaṁ katvā rājanivesanaṁ pāvisi, paviṭṭhamattassayevassa devo pāvassi. Rājā “devo vassatī”ti tassa nikkhantuṁ nādāsi, so tattheva bhuñjitvā sayi. Mahājano “idāni nikkhamissatī”ti sabbarattiṁ temento aṭṭhāsi. Uparājā dutiyadivase nikkhamitvā temetvā ṭhitaṁ mahājanaṁ disvā “ahaṁ kurudhammaṁ rakkhanto ettakaṁ janaṁ kilamesiṁ, sīlena me bhinnena bhavitabban”ti kukkuccaṁ ahosi, tena tesaṁ dūtānaṁ “saccāhaṁ kurudhammaṁ rakkhāmi, idāni pana me kukkuccaṁ atthi, tena vo na sakkā dātun”ti vatvā tamatthaṁ ārocesi. Atha naṁ dūtā “tumhākaṁ deva ‘ete kilamantū’ti cittaṁ natthi, acetanakaṁ kammaṁ na hoti, ettakenapi kukkuccaṁ karontānaṁ kathaṁ tumhākaṁ vītikkamo bhavissatī”ti vatvā tassapi santike sīlaṁ gahetvā suvaṇṇapaṭṭe likhiṁsu.

“Evaṁ santepi neva maṁ ārādheti, purohito pana suṭṭhu rakkhati, tassa santike gaṇhathā”ti vuttā ca pana purohitaṁ upasaṅkamitvā yāciṁsu. Sopi ekadivasaṁ rājupaṭṭhānaṁ gacchanto ekena raññā tassa rañño pesitaṁ taruṇaravivaṇṇaṁ[3] rathaṁ antarāmagge disvā “kassāyaṁ ratho”ti pucchitvā “rañño ābhato”ti sutvā

1. Rathadhure (Ka)
2. Vāhayitvā (Syā), gāhayitvā (Ka)
3. Taruṇaruciravaṇṇaṁ (Sya)

“ahaṁ mahallako, sace me rājā imaṁ rathaṁ dadeyya, sukhaṁ imaṁ āruyha vicareyyan”ti cintetvā rājupaṭṭhānaṁ gato. Tassa jayāpetvā ṭhitakāle rañño rathaṁ dassesuṁ. Rājā disvā “ati viya sundaro ayaṁ ratho, ācariyassa naṁ dethā”ti āha. Purohito na icchi, punappunaṁ vuccamānopi na icchiyeva. Kiṁkāraṇā? Evaṁ kirassa ahosi “ahaṁ kurudhammaṁ rakkhantova parasantake lobhaṁ akāsiṁ, bhinnena me sīlena bhavitabban”ti. So etamatthaṁ ācikkhitvā “tātā kurudhamme me kukkuccaṁ atthi, na maṁ so dhammo ārādheti, tasmā na sakkā dātun”ti āha. Atha naṁ dūtā “ayya lobhuppādamattena na sīlaṁ bhijjati, tumhe ettakenapi kukkuccaṁ karontā kiṁ vītikkamaṁ karissathā”ti vatvā tassapi santike sīlaṁ gahetvā suvaṇṇapaṭṭe likhiṁsu.

“Evaṁ santepi neva maṁ ārādheti, Rajjugāhako amacco pana suṭṭhu rakkhati, tassa santike gaṇhathā”ti vuttā ca pana tampi upasaṅkamitvā yāciṁsu. Sopi ekadivasaṁ janapade khettaṁ minanto rajjuṁ daṇḍake bandhitvā ekaṁ koṭiṁ khettasāmikena gaṇhāpetvā ekaṁ attanā aggahesi, tena gahitarajjukoṭiyā baddhadaṇḍako ekassa kakkaṭakassa bilamajjhaṁ pāpuṇi. So cintesi “sace daṇḍakaṁ bile otāressāmi, antobile kakkaṭako nassissati. Sace pana parato[1] karissāmi, rañño santakaṁ nassissati. Sace orato karissāmi, kuṭumbikassa santakaṁ nassissati, kiṁ nu kho kātabban”ti. Athassa etadahosi “bile kakkaṭakena bhavitabbaṁ, sace bhaveyya, paññāyeyya, ettheva naṁ otāressāmī”ti bile daṇḍakaṁ otāresi, kakkaṭako “kirī”ti saddamakāsi. Athassa etadahosi “daṇḍako kakkaṭakapiṭṭhe otiṇṇo bhavissati, kakkaṭako mato bhavissati, ahañca kurudhammaṁ rakkhāmi, tena me sīlena bhinnena bhavitabban”ti. So etamatthaṁ ācikkhitvā “iminā me kāraṇena kurudhamme kukkuccaṁ atthi, tena vo na sakkā dātun”ti āha. Atha naṁ dūtā “tumhākaṁ ‘kakkaṭako maratū’ti cittaṁ natthi, acetanakaṁ kammaṁ nāma na hoti. Tumhe ettakenapi kukkuccaṁ karontā kiṁ vītikkamaṁ karissathā”ti vatvā tassapi santike sīlaṁ gahetvā suvaṇṇapaṭṭe likhiṁsu.

1. Purato (Sī, Syā)

“Evaṁ santepi neva maṁ ārādheti, sārathi pana suṭṭhu rakkhati, tassa santike gaṇhathā”ti vuttā ca pana tampi upasaṅkamitvā yāciṁsu. So ekadivasaṁ rājānaṁ rathena uyyānaṁ nesi. Rājā tattha divā[1] kīḷitvā sāyaṁ nikkhamitvā rathaṁ abhiruhi, tassa nagaraṁ asampattasseva sūriyatthaṅgamanavelāya megho uṭṭhahi. Sārathi rañño temanabhayena sindhavānaṁ patodasaññamadāsi, sindhavā javena pakkhandiṁsu, tato paṭṭhāya ca pana te uyyānaṁ gacchantāpi tato āgacchantāpi taṁ ṭhānaṁ patvā javena gacchanti āgacchanti. Kiṁkāraṇā? Tesaṁ kira etadahosi “imasmiṁ ṭhāne parissayena bhavitabbaṁ, tena no sārathi tadā patodasaññaṁ adāsī”ti. Sārathissapi etadahosi “rañño temane vā atemane vā mayhaṁ doso natthi, ahaṁ pana aṭṭhāne susikkhitasindhavānaṁ patodasaññaṁ adāsiṁ, tena ime idāni aparāparaṁ javantā kilamanti, ahañca kurudhammaṁ rakkhāmi, tena me bhinnena sīlena bhavitabban”ti. So etamatthaṁ ācikkhitvā “iminā kāraṇena kurudhamme kukkuccaṁ atthi, tena vo na sakkā dātun”ti āha. Atha naṁ dūtā “tumhākaṁ ‘sindhavā kilamantū’ti cittaṁ natthi, acetanakaṁ kammaṁ nāma na hoti, ettakenapi ca tumhe kukkuccaṁ karontā kiṁ vītikkamaṁ karissathā”ti vatvā tassa santike sīlaṁ gahetvā suvaṇṇapaṭṭe likhiṁsu.

“Evaṁ santepi neva maṁ ārādheti, seṭṭhi pana suṭṭhu rakkhati, tassa santike gaṇhathā”ti vuttā ca pana tampi upasaṅkamitvā yāciṁsu. Sopi ekadivasaṁ gabbhato nikkhantasālisīsaṁ attano sālikhettaṁ gantvā paccavekkhitvā nivattamāno “vīhimālaṁ bandhāpessāmī”ti ekaṁ sālisīsamuṭṭhiṁ gāhāpetvā thūṇāya[2] bandhāpesi. Athassa etadahosi “imamhā kedārā mayā rañño bhāgo dātabbo, adinnabhāgatoyeva me kedārato sālisīsamuṭṭhi gāhāpito, ahañca kurudhammaṁ rakkhāmi, tena me bhinnena sīlena bhavitabban”ti. So etamatthaṁ ācikkhitvā “iminā me kāraṇena kurudhamme kukkuccaṁ atthi, tena vo na sakkā dātun”ti āha. Atha naṁ dūtā “tumhākaṁ theyyacittaṁ natthi, tena vinā adinnādānaṁ nāma paññāpetuṁ[3] na sakkā, ettakenapi kukkuccaṁ karontā tumhe parasantakaṁ

1. Divasampi (Ka) 2. Cūḷāya (Syā, Ka) 3. Saññāpetuṁ (Ka)

nāma kiṁ gaṇhissathā”ti vatvā tassapi santike sīlaṁ gahetvā suvaṇṇapaṭṭe likhiṁsu.

“Evaṁ santepi neva maṁ ārādheti, Doṇamāpako pana mahāmatto suṭṭhu rakkhati, tassa santike gaṇhathā”ti vuttā ca pana tampi upasaṅkamitvā yāciṁsu. So kira ekadivasaṁ koṭṭhāgāradvāre nisīditvā rājabhāge vīhiṁ mināpento amitavīhirāsito vīhiṁ gahetvā lakkhaṁ ṭhapesi, tasmiṁ khaṇe devo pāvassi. Mahāmatto lakkhāni gaṇetvā[1] “mitavīhī ettakā nāma hontī”ti vatvā lakkhavīhiṁ saṁkaḍḍhitvā mitarāsimhi pakkhipitvā vegena gantvā dvārakoṭṭhake ṭhatvā cintesi “kiṁ nu kho mayā lakkhavīhī mitavīhirāsimhi pakkhittā, udāhu amitarāsimhī”ti. Athassa etadahosi “sace me mitavīhirāsimhi pakkhittā akāraṇeneva rañño santakaṁ vaḍḍhitaṁ, gahapatikānaṁ santakaṁ nāsitaṁ, ahañca kurudhammaṁ rakkhāmi, tena me bhinnena sīlena bhavitabban”ti. So etamatthaṁ ācikkhitvā “iminā me kāraṇena kurudhamme kukkuccaṁ atthi, tena vo na sakkā dātun”ti āha. Atha naṁ dūtā “tumhākaṁ theyyacittaṁ natthi, tena vinā adinnādānaṁ nāma paññāpetuṁ na sakkā, ettakenapi kukkuccaṁ karontā kiṁ tumhe parassa santakaṁ gaṇhissathā”ti vatvā tassapi santike sīlaṁ gahetvā suvaṇṇapaṭṭe likhiṁsu.

“Evaṁ santepi neva maṁ ārādheti, Dovāriko pana suṭṭhu rakkhati, tassa santike gaṇhathā”ti vuttā ca pana tampi upasaṅkamitvā yāciṁsu. Sopi ekadivasaṁ nagaradvāraṁ pidhānavelāya tikkhattuṁ saddamanussāvesi. Atheko daliddamanusso attano kaniṭṭhabhaginiyā saddhiṁ dārupaṇṇatthāya araññaṁ gantvā nivattanto tassa saddaṁ sutvā bhaginiṁ ādāya vegena dvāraṁ sampāpuṇi. Atha naṁ dovāriko “tvaṁ nagare rañño atthibhāvaṁ kiṁ na jānāsi, ‘sakālasseva imassa nagarassa dvāraṁ pidhīyatī’ti na jānāsi, attano mātugāmaṁ gahetvā araññe kāmaratikīḷaṁ kīḷanto divasaṁ vicarasī”ti āha. Athassa itarena “na me sāmi bhariyā, bhaginī me esā”ti vutte etadahosi “akāraṇaṁ vata me kataṁ bhaginiṁ bhariyāti kathentena, ahañca kurudhammaṁ rakkhāmi, tena me bhinnena sīlena bhavitabban”ti. So etamatthaṁ ācikkhitvā “iminā me kāraṇena kurudhamme

1. Vaḍḍhitvā (Syā, Ka)

kukkuccaṁ atthi, tena vo na sakkā dātun”ti āha. Atha naṁ dūtā “etaṁ tumhehi tathāsaññāya kathitaṁ, ettha vo sīlabhedo natthi, ettakenapi ca tumhe kukkuccāyantā kurudhamme sampajānamusāvādaṁ nāma kiṁ karissathā”ti vatvā tassapi santike sīlaṁ gahetvā suvaṇṇapaṭṭe likhiṁsu.

“Evaṁ santepi neva maṁ ārādheti, Vaṇṇadāsī pana suṭṭhu rakkhati, tassa santike gaṇhathā”ti vuttā ca pana tampi upasaṅkamitvā yāciṁsu. Sā purimanayeneva paṭikkhipi. Kiṁkāraṇā? Sakko kira Devānamindo “tassā sīlaṁ vīmaṁsissāmī”ti māṇavakavaṇṇena āgantvā “ahaṁ āgamissāmī”ti vatvā sahassaṁ datvā devalokameva gantvā tīṇi saṁvaccharāni nāgacchi. Sā attano sīlabhedabhayena tīṇi saṁvaccharāni aññassa purisassa hatthato tambūlamattampi na gaṇhi, sā anukkamena duggatā hutvā cintesi “mayhaṁ sahassaṁ datvā gatapurisassa tīṇi saṁvaccharāni anāgacchantassa duggatā jātā, jīvitavuttiṁ ghaṭetuṁ na sakkomi, ito dāni paṭṭhāya mayā vinicchayamahāmattānaṁ ārocetvā paribbayaṁ gahetuṁ vaṭṭatī”ti. Sā vinicchayaṁ gantvā “sāmi paribbayaṁ datvā gatapurisassa me tīṇi saṁvaccharāni, matabhāvampissa na jānāmi, jīvitaṁ ghaṭetuṁ na sakkomi, kiṁ karomi sāmī”ti āha. Tīṇi saṁvaccharāni anāgacchante kiṁ karissati, ito paṭṭhāya paribbayaṁ gaṇhāti. Tassā laddhavinicchayāya vinicchayato nikkhamamānāya eva eko puriso sahassabhaṇḍikaṁ upanāmesi.

Tassa gahaṇatthāya hatthaṁ pasāraṇakāle Sakko attānaṁ dassesi. Sā disvāva “mayhaṁ saṁvaccharattayamatthake sahassadāyako puriso āgato, tāta natthi me tava kahāpaṇehi attho”ti hatthaṁ samiñjesi. Sakko attano sarīraññeva abhinimminitvā taruṇasūriyo viya jalanto ākāse aṭṭhāsi, sakalanagaraṁ sannipati. Sakko mahājanamajjhe “ahaṁ etissā vīmaṁsanavasena saṁvaccharattayamatthake sahassaṁ adāsiṁ, sīlaṁ rakkhantā nāma evarūpā hutvā rakkhathā”ti ovādaṁ datvā tassā nivesanaṁ sattaratanehi pūretvā “ito paṭṭhāya appamattā hohī”ti taṁ anusāsitvā devalokameva agamāsi. Iminā kāraṇena sā “ahaṁ gahitabhatiṁ ajīrāpetvāva aññena dīyamānāya bhatiyā hatthaṁ pasāresiṁ, iminā

kāraṇena maṁ sīlaṁ nārādheti, tena vo dātuṁ na sakkā”ti paṭikkhipi. Atha naṁ dūtā “hatthappasāraṇamattena sīlabhedo natthi, sīlaṁ nāma etaṁ paramavisuddhi hotī”ti vatvā tassāpi santike sīlaṁ gahetvā suvaṇṇapaṭṭe likhiṁsu.

Iti imesaṁ ekādasannaṁ janānaṁ rakkhaṇasīlaṁ suvaṇṇapaṭṭe likhitvā dantapuraṁ gantvā Kāliṅgarañño suvaṇṇapaṭṭaṁ datvā taṁ pavattiṁ ārocesuṁ. Rājā tasmiṁ kurudhamme vattamāno pañca sīlāni pūresi. Tasmiṁ khaṇe sakalakāliṅgaraṭṭhe devo vassi, tīṇi bhayāni vūpasantāni, raṭṭhaṁ khemaṁ subhikkhaṁ ahosi. Bodhisatto yāvajīvaṁ dānādīni puññāni katvā saparivāro saggapuraṁ pūresi.

Satthā imaṁ dhammadesanaṁ āharitvā saccāni pakāsetvā jātakaṁ samodhānesi. Saccapariyosāne keci sotāpannā ahesuṁ, keci sakadāgāmino, keci anāgāmino, keci arahantoti. Jātakasamodhāne pana—

Gaṇikā Uppalavaṇṇā, Puṇṇo Dovāriko tadā.
Rajjugāho Kaccāyano, Moggallāno Doṇamāpako.

Sāriputto tadā seṭṭhi, Anuruddho ca sārathi.
Brāhmaṇo Kassapo thero, uparājā Nandapaṇḍito.

Mahesī Rāhulamātā, Māyādevī janettiyā.
Kururājā bodhisatto, evaṁ dhāretha jātakanti.

Kurudhammajātakavaṇṇanā chaṭṭhā.

---

7. Romakajātakavaṇṇanā (277)

Vassāni paññāsa samādhikānīti idaṁ Satthā Veḷuvane viharanto Bhagavato vadhāya parisakkanaṁ ārabbha kathesi. Paccuppannavatthu uttānameva.

Atīte pana Bārāṇasiyaṁ Brahmadatte rajjaṁ kārente bodhisatto pārāvato hutvā bahupārāvataparivuto araññe pabbataguhāyaṁ vāsaṁ kappesi. Aññataropi kho tāpaso sīlasampanno tesaṁ pārāvatānaṁ

vasanaṭṭhānato avidūre ekaṁ paccantagāmaṁ upanissāya assamapadaṁ māpetvā pabbataguhāyaṁ vāsaṁ kappesi. Bodhisatto antarantarā tassa santikaṁ āgantvā sotabbayuttakaṁ suṇāti. Tāpaso tattha ciraṁ vasitvā pakkāmi, athañño kūṭajaṭilo āgantvā tattha vāsaṁ kappesi. Bodhisatto pārāvataparivuto taṁ upasaṅkamitvā vanditvā paṭisanthāraṁ katvā assamapade vicaritvā girikandarasamīpe gocaraṁ gahetvā sāyaṁ attano vasanaṭṭhānaṁ gacchati. Kūṭatāpaso tattha atirekapaṇṇāsavassāni vasi.

Athassa ekadivasaṁ paccantagāmavāsino manussā pārāvatamaṁsaṁ abhisaṅkharitvā adaṁsu. So tattha rasataṇhāya bajjhitvā "kiṁ maṁsaṁ nāmetan"ti pucchitvā "pārāvatamaṁsan"ti sutvā cintesi "mayhaṁ assamapadaṁ bahū pārāvatā āgacchanti, te māretvā maṁsaṁ khādituṁ vaṭṭatī"ti. So taṇḍulasappidadhikhīramaricādīni[1] āharitvā ekamante ṭhapetvā muggaraṁ cīvarakaṇṇena paṭicchādetvā pārāvatānaṁ āgamanaṁ olokento paṇṇasāladvāre nisīdi. Bodhisatto pārāvataparivuto āgantvā tassa kūṭajaṭilassa duṭṭhakiriyaṁ oloketvā "ayaṁ duṭṭhatāpaso aññenākārena nisinno, kacci nu kho amhākaṁ samānajātīnaṁ maṁsaṁ khādi, parigaṇhissāmi nan"ti anuvāte ṭhatvā tassa sarīragandhaṁ ghāyitvā "ayaṁ amhe māretvā maṁsaṁ khāditukāmo, na tassa santikaṁ gantuṁ vaṭṭatī"ti pārāvate ādāya paṭikkamitvā cari. Tāpaso taṁ anāgacchantaṁ disvā "madhurakathaṁ tehi saddhiṁ kathetvā vissāsena upagate māretvā maṁsaṁ khādituṁ vaṭṭatī"ti cintetvā purimā dve gāthā avoca—

79. "Vassāni paññāya samādhikāni,
Vasimha selassa guhāya romaka.
Asaṅkamānā abhinibbutattā,
Hatthattamāyanti mama'ṇḍajā pure.

80. Tedāni vakkaṅga kimattha'mussukā,
Bhajanti aññaṁ girikandaraṁ dijā.
Na nūna maññanti mamaṁ yathā pure,
Cirappavutthā atha vā na te ime"ti.

---

1. Taṇḍulasappidadhījīrakamaricādīni (Sī, I)

Tattha **samādhikānī**ti sama adhikāni. **Romakā**ti rumāya uppanna[1], sudhotapavāḷena samānavaṇṇanettapādatāya[2] bodhisattaṁ pārāvataṁ ālapati. **Asaṅkamānā**ti evaṁ atirekapaññāsavassāni imissā pabbataguhāya vasantesu amhesu ete aṇḍajā ekadivasampi mayi āsaṅkaṁ akatvā abhinibbutacittāva hutvā pubbe mama hatthatthaṁ[3] hatthappasāraṇokāsaṁ āgacchantīti attho.

Tedānīti te idāni. **Vakkaṅgā**ti bodhisattaṁ ālapati, sabbepi pana pakkhino uppatanakāle gīvaṁ vakkaṁ katvā uppatanato "vakkaṅgā"ti vuccanti. **Kimatthan**ti kiṁkāraṇaṁ sampassamānā. **Ussukā**ti ukkaṇṭhitarūpā hutvā. **Girikandaran**ti girito aññaṁ pabbatakandaraṁ. **Yathā pure**ti yathā pubbe ete pakkhino maṁ garuṁ katvā piyaṁ katvā maññanti, tathā idāni na nūna maññanti, pubbe idha nivutthatāpaso añño, ayaṁ añño, evaṁ maññe ete maṁ maññantīti[4] dīpeti. **Cirappavutthā atha vā na te ime**ti kiṁ nu kho ime ciraṁ vippavasitvā dīghassa addhuno accayena āgatattāmaṁ "soyeva ayan"ti na sañjānanti, udāhu ye amhesu abhinibbutacittā[5], na te ime, aññeva āgantukapakkhino, ime kena[6] maṁ na upasaṅkamantīti pucchati.

Taṁ sutvā bodhisatto pakkamitvā ṭhitova tatiyaṁ gāthamāha—

81. "Jānāma taṁ na mayaṁ sampamūḷhā,
Soyeva tvaṁ te maya'masma nā'ññe.
Cittañca te asmiṁ jane paduṭṭhaṁ,
Ājīvikā tena tamuttasāmā"ti.

Tattha na **mayaṁ sampamūḷhā**ti mayaṁ mūḷhā[7] pamattā na homa. **Cittañca te asmiṁ jane paduṭṭhan**ti tvaṁ, soyeva mayampi teyeva, na taṁ sañjānāma, apica kho pana tava cittaṁ asmiṁ jane paduṭṭhaṁ amhe māretuṁ uppannaṁ. **Ājīvikā**ti[8] ājīvahetu pabbajita paduṭṭhatāpasa. **Tena tamuttasāmā**ti tena kāraṇena taṁ uttasāma bhāyāma na upasaṅkamāma.

---

1. Dumāyaṁ uppannaṁ (Ka)
2. Sudhotapavāḷasamānavaṇṇarattapādatāya (Syā)
3. Hatthatthaṁ (Syā)
4. Ayaṁ añño evaṁ añño ete maṁ maññantīti (I), assamopi aññoti evaṁ aññe eteti maṁ maññantīti (Ka)
5. Abhinibbutattā (Sī, I)
6. Tena (Syā, Ka)
7. Na mayaṁ asma mūḷhāti (Sī, I)
8. Ājīvakāti (Sī, Syā)

Kūṭatāpaso "ñāto ahaṁ imehī"ti muggaraṁ khipitvā virajjhitvā "gaccha tāva tvaṁ viraddhomhī"ti āha. Atha naṁ bodhisatto "maṁ tāva viraddhosi, cattāro pana apāye na virajjhasi. Sace idha vasissasi, gāmavāsīnaṁ 'coro ayan'ti ācikkhitvā taṁ gāhāpessāmi sīghaṁ palāyassū"ti taṁ tajjetvā pakkāmi. Kūṭajaṭilo tattha vasituṁ nāsakkhi, aññattha agamāsi.

Satthā imaṁ dhammadesanaṁ āharitvā saccāni pakāsetvā jātakaṁ samodhānesi "tadā kūṭatāpaso Devadatto ahosi, purimo sīlavantatāpaso Sāriputto, pārāvatajeṭṭhako pana ahameva ahosin"ti.

Romakajātakavaṇṇanā sattamā.

---

8. Mahiṁsajātakavaṇṇanā (278)

Kimatthamabhisandhāyāti idaṁ Satthā Jetavane viharanto ekaṁ lolamakkaṭaṁ ārabbha kathesi. Sāvatthiyaṁ kira ekasmiṁ kule eko posāvaniyalolamakkaṭo hatthisālaṁ gantvā ekassa sīlavantassa hatthissa piṭṭhiyaṁ nisīditvā uccārapassāvaṁ karoti, piṭṭhiyaṁ caṅkamati. Hatthī attano sīlavantatāya khantisampadāya na kiñci karoti. Athekadivasaṁ tassa hatthissa ṭhāne añño duṭṭhahatthipoto aṭṭhāsi. Makkaṭo "soyeva ayan"ti saññāya duṭṭhahatthissa piṭṭhiṁ abhiruhi. Atha naṁ so soṇḍāya gahetvā bhūmiyaṁ ṭhapetvā pādena akkamitvā sañcuṇṇesi. Sā pavatti bhikkhusaṁghe pākaṭā jātā. Athekadivasaṁ bhikkhū dhammasabhāyaṁ kathaṁ samuṭṭhāpesuṁ "āvuso lolamakkaṭo kira sīlavantahatthisaññāya duṭṭhahatthipiṭṭhiṁ abhiruhi, atha naṁ so jīvitakkhayaṁ pāpesī"ti. Satthā āgantvā "kāya nuttha bhikkhave etarahi kathāya sannisinnā"ti pucchitvā "imāya nāmā"ti vutte "na bhikkhave idānevesa, lolamakkaṭo evaṁsīlo, porāṇato paṭṭhāya evaṁsīloyevā"ti vatvā atītaṁ āhari.

Atīte Bārāṇasiyaṁ Brahmadatte rajjaṁ kārente bodhisatto Himavantapadese mahiṁsayoniyaṁ nibbattitvā vayappatto thāmasampanno

mahāsarīro pabbatapādapabbhāragiriduggavanaghaṭesu vicaranto ekaṁ phāsukaṁ rukkhamūlaṁ disvā gocaraṁ gahetvā divā tasmiṁ rukkhamūle aṭṭhāsi. Atheko lolamakkaṭo rukkhā otaritvā tassa piṭṭhiṁ abhiruhitvā uccārapassāvaṁ katvā siṅge gaṇhitvā olambanto naṅguṭṭhe gahetvā dolāyantova kīḷi. Bodhisatto khantimettānuddayasampadāya taṁ tassa anācāraṁ na manasākāsi, makkaṭo punappunaṁ tatheva kari. Athekadivasaṁ tasmiṁ rukkhe adhivatthā devatā rukkhakkhandhe ṭhatvā naṁ "mahiṁsarāja kasmā imassa duṭṭhamakkaṭassa avamānaṁ sahasi, nisedhehi nan"ti vatvā etamatthaṁ pakāsentī purimā dve gāthā avoca—

82. "Kimatthamabhisandhāya, lahucittassa dubbhino.
Sabbakāmadadasseva, imaṁ dukkhaṁ titikkhasi.

83. Siṅgena nihanāhe'taṁ, padasā ca adhiṭṭhaha.
Bhiyyo bālā pakujjheyyuṁ, no cassa paṭisedhako"ti.

Tattha **kimatthamabhisandhāyā**ti[1] kiṁ nu kho kāraṇaṁ paṭicca kiṁ sampassamāno. **Dubbhino**ti mittadubbhissa. **Sabbakāmadadassevā**ti sabbakāmadadassa sāmikassa iva. **Titikkhasī**ti adhivāsesi. **Padasā ca adhiṭṭhahā**ti pādena ca naṁ tiṇhakhuraggena yathā ettheva marati, evaṁ akkama. **Bhiyyo bālā**ti sace hi paṭisedhako na bhaveyya, bālā aññāṇasattā punappunaṁ kujjheyyuṁ ghaṭṭeyyuṁ[2] viheṭheyyuṁ evāti dīpeti.

Taṁ sutvā bodhisatto "rukkhadevate sacāhaṁ iminā jātigottabalādīhi adhiko samāno imassa dosaṁ na sahissāmi, kathaṁ me manoratho nipphattiṁ gamissati. Ayaṁ pana maṁ viya aññampi maññamāno evaṁ anācāraṁ karissati, tato yesaṁ caṇḍamahiṁsānaṁ esa evaṁ karissati, eteyeva etaṁ vadhissanti. Sā tassa aññehi māraṇā mayhaṁ dukkhato ca pāṇātipātato ca vimutti bhavissatī"ti vatvā tatiyaṁ gāthamāha—

84. "Mamevāyaṁ maññamāno, aññepevaṁ karissati.
Te naṁ tattha vadhissanti, sā me mutti bhavissatī"ti.

---

1. Kamatthamabhisandhāyāti (Sī, I)
2. Ghāteyyuṁ (Ka)

Katipāhaccayena pana bodhisatto aññattha gato. Añño caṇḍamahiṁso tattha āgantvā aṭṭhāsi. Duṭṭhamakkaṭo "soyeva ayan"ti saññāya tassa piṭṭhiṁ abhiruhitvā tatheva anācāraṁ cari. Atha naṁ so vidhunanto bhūmiyaṁ pātetvā siṅgena hadaye vijjhitvā pādehi madditvā sañcuṇṇesi.

Satthā imaṁ dhammadesanaṁ āharitvā saccāni pakāsetvā jātakaṁ samodhānesi "tadā duṭṭhamahiṁso ayaṁ duṭṭhahatthī ahosi, duṭṭhamakkaṭo etarahi ayaṁ makkaṭo, sīlavā mahiṁsarājā pana ahameva ahosin"ti.

Mahiṁsarājajātakavaṇṇanā aṭṭhamā.

---

9. Satapattajātakavaṇṇanā (279)

Yathā māṇavako pantheti idaṁ Satthā Jetavane viharanto Paṇḍukalohitake ārabbha kathesi. Chabbaggiyānañhi dve janā Mettiyabhūmajakā Rājagahaṁ upanissāya vihariṁsu, dve Assajipunabbasukā Kīṭāgiriṁ upanissāya vihariṁsu, Paṇḍukalohitakā ime pana dve Sāvatthiṁ upanissāya Jetavane vihariṁsu. Te dhammena nīhaṭaṁ adhikaraṇaṁ ukkoṭenti. Yepi tesaṁ sandiṭṭhasambhattā honti, tesaṁ upatthambhā hutvā "na āvuso tumhe etehi jātiyā vā gottena vā sīlena vā nihīnatarā[1]. Sace tumhe attano gāhaṁ vissajjetha, suṭṭhutaraṁ vo ete adhibhavissantī"ti-ādīni vatvā gāhaṁ vissajjetuṁ na denti. Tena bhaṇḍanāni ceva kalahaviggahavivādā ca pavattanti. Bhikkhū etamatthaṁ Bhagavato ārocesuṁ. Atha Bhagavā etasmiṁ nidāne etasmiṁ pakaraṇe bhikkhū sannipātāpetvā Paṇḍukalohitake pakkosāpetvā "saccaṁ kira tumhe bhikkhave attanāpi adhikaraṇaṁ ukkoṭetha, aññesampi gāhaṁ vissajjetuṁ na dethā"ti pucchitvā "saccaṁ bhante"ti vutte "evaṁ sante bhikkhave tumhākaṁ kiriyā satapattamāṇavassa[2] kiriyā viya hotī"ti vatvā atītaṁ āhari.

1. Vatādīhi vā na samā nihīnatarā (Ka)
2. Satapattasakuṇassa (Syā)

Atīte Bārāṇasiyaṁ Brahmadatte rajjaṁ kārente bodhisatto aññatarasmiṁ Kāsigāmake ekasmiṁ kule nibbattitvā vayappatto kasivaṇijjādīhi jīvikaṁ akappetvā pañcasatamatte core gahetvā tesaṁ jeṭṭhako hutvā panthadūhanasandhicchedādīni karonto jīvikaṁ kappesi. Tadā Bārāṇasiyaṁ eko kuṭumbiko ekassa jānapadassa kahāpaṇasahassaṁ datvā puna aggahetvāva kālamakāsi. Athassa bhariyā aparabhāge gilānā maraṇamañce nipannā puttaṁ āmantetvā "tāta pitā te ekassa sahassaṁ datvā anāharāpetvāva mato, sace ahampi marissāmi, na so tuyhaṁ dassati, gaccha naṁ mayi jīvantiyā āharāpetvā gaṇhā"ti āha. So "sādhū"ti sampaṭicchitvā tattha gantvā kahāpaṇe labhi. Athassa mātā kālakiriyaṁ katvā puttasinehena tassa āgamanamagge opapātikasiṅgālī hutvā nibbatti.

Tadā so corajeṭṭhako maggapaṭipanne vilumpamāno sapariso tasmiṁ magge aṭṭhāsi. Atha sā siṅgālī putte aṭavīmukhaṁ sampatte "tāta mā aṭaviṁ abhiruhi, corā ettha ṭhitā, te taṁ māretvā kahāpaṇe gaṇhissantī"ti punappunaṁ maggaṁ occhindamānā nivāreti. So taṁ kāraṇaṁ ajānanto "ayaṁ kāḷakaṇṇī siṅgālī mayhaṁ maggaṁ occhindatī"ti leḍḍudaṇḍaṁ gahetvā mātaraṁ palāpetvā aṭaviṁ paṭipajji. Atheko satapattasakuṇo "imassa purisassa hatthe kahāpaṇasahassaṁ atthi, imaṁ māretvā taṁ kahāpaṇaṁ gaṇhathā"ti viravanto corābhimukho pakkhandi. Māṇavo tena katakāraṇaṁ ajānanto "ayaṁ maṅgalasakuṇo, idāni me sotthi bhavissatī"ti cintetvā "vassa sāmi vassa sāmī"ti vatvā añjaliṁ paggaṇhi.

Bodhisatto sabbarutaññū tesaṁ dvinnaṁ kiriyaṁ disvā cintesi—imāya siṅgāliyā etassa mātarā bhavitabbaṁ, tena sā "imaṁ māretvā kahāpaṇe gaṇhantī"ti bhayena vāreti. Iminā pana satapattena paccāmittena bhavitabbaṁ, tena so "imaṁ māretvā kahāpaṇe gaṇhathā"ti amhākaṁ ārocesi. Ayaṁ pana etamatthaṁ ajānanto atthakāmaṁ mātaraṁ tajjetvā palāpesi, anatthakāmassa satapattassa "atthakāmo me"ti saññāya añjaliṁ paggaṇhāti, aho vatāyaṁ

bāloti. Bodhisattānañhi evaṁ mahāpurisānampi sataṁ parasantakaggahaṇaṁ visamapaṭisandhiggahaṇavasena hoti, "nakkhattadosenā"tipi vadanti.

Māṇavo āgantvā corānaṁ sīmantaraṁ pāpuṇi. Bodhisatto taṁ gāhāpetvā "kattha vāsikosī"ti pucchi. Bārāṇasivāsikomhīti. Kahaṁ agamāsīti. Ekasmiṁ gāmake sahassaṁ laddhabbaṁ atthi, tattha agamāsinti. Laddhaṁ pana teti. Āma laddhanti. Kena tvaṁ pesitosīti. Sāmi pitā me mato, mātāpi me gilānā, sā "mayi matāya esa na labhissatī"ti maññamānā maṁ pesesīti. Idāni tava mātu pavattiṁ jānāsīti. Na jānāmi sāmīti. "Mātā te tayi nikkhante kālaṁ katvā puttasinehena siṅgālī hutvā tava maraṇa bhayabhītā maggaṁ te occhinditvā taṁ vāresi, taṁ tvaṁ tajjetvā palāpesi, satapattasakuṇo pana te paccāmitto. So 'imaṁ māretvā kahāpaṇe gaṇhathā'ti amhākaṁ ācikkhi, tvaṁ attano bālatāya atthakāmaṁ mātaraṁ 'anatthakāmā me'ti maññasi, anatthakāmaṁ satapattaṁ 'atthakāmo me'ti. Tassa tumhākaṁ kataguṇo nāma natthi, mātā pana te mahāguṇā, kahāpaṇe gahetvā gacchā"ti vissajjesi.

Satthā imaṁ dhammadesanaṁ āharitvā abhisambuddho hutvā imā gāthā avoca—

85. "Yathā māṇavako panthe, siṅgāliṁ vanagocariṁ.
Atthakāmaṁ pavedentiṁ, anatthakāmāti maññati.
Anatthakāmaṁ satapattaṁ, atthakāmoti maññati.

86. Evameva idhekacco, puggalo hoti tādiso.
Hitehi vacanaṁ vutto, paṭiggaṇhāti vāmato.

87. Ye ca kho naṁ pasaṁsanti, bhayā ukkaṁsayanti vā.
Tañhi so maññate mittaṁ, satapattaṁva māṇavo"ti.

Tattha **hitehī**ti hitaṁ vuḍḍhiṁ icchamānehi. **Vacanaṁ vutto**ti hitasukhāvahaṁ ovādānusāsanaṁ vutto. **Paṭiggaṇhāti vāmato**ti ovādaṁ agaṇhanto "ayaṁ me na atthāvaho hoti, anatthāvaho me ayan"ti gaṇhanto vāmato paṭiggaṇhāti nāma.

Ye ca kho nanti ye ca kho taṁ attano gāhaṁ gahetvā ṭhitapuggalaṁ "adhikaraṇaṁ gahetvā ṭhitehi nāma tumhādisehi bhavitabban"ti vaṇṇenti. **Bhayā ukkaṁsayanti vā**ti imassa gāhassa vissaṭṭhapaccayā tumhākaṁ idañcidañca bhayaṁ uppajjissati, mā vissajjayittha, na ete bāhusaccakulaparivārādīhi tumhe sampāpuṇantīti evaṁ vissajjanapaccayā bhayaṁ dassetvā ukkhipanti. **Tañhi so maññate mittan**ti ye evarūpā honti, tesu yaṁkiñci so ekacco bālapuggalo attano bālatāya mittaṁ maññati, "ayaṁ me atthakāmo mitto"ti maññati. **Satapattaṁva māṇavo**ti yathā anatthakāmaññeva satapattaṁ so māṇavo attano bālatāya "atthakāmo me"ti maññati, paṇḍito pana evarūpaṁ "anuppiyabhāṇī mitto"ti agahetvā dūratova naṁ vivajjeti. Tena vuttaṁ—

"Aññadatthuharo mitto, yo ca mitto vacīparo.
Anuppiyañca yo āha, apāyesu ca yo sakhā.

Ete amitte cattāro, iti viññāya paṇḍito.
Ārakā parivajjeyya, maggaṁ paṭibhayaṁ yathā"ti[1].

Satthā imaṁ dhammadesanaṁ āharitvā jātakaṁ samodhānesi "tadā corajeṭṭhako ahameva ahosin"ti.

Satapattajātakavaṇṇanā navamā.

---

10. Puṭadūsakajātakavaṇṇanā (280)

Addhā hi nūna migarājāti idaṁ Satthā Jetavane viharanto ekaṁ puṭadūsakaṁ ārabbha kathesi. Sāvatthiyaṁ kireko amacco Buddhappamukhaṁ bhikkhusaṁghaṁ nimantetvā uyyāne nisīdāpetvā dānaṁ dadamāno "antarābhatte uyyāne caritukāmā carantū"ti āha. Bhikkhū uyyānacārikaṁ cariṁsu. Tasmiṁ khaṇe uyyānapālo pattasampannaṁ rukkhaṁ abhiruhitvā mahantamahantāni paṇṇani gahetvā "ayaṁ pupphānaṁ bhavissati, ayaṁ phalānan"ti puṭe katvā rukkhamūle pāteti. Tassa putto dārako pātitapātitaṁ puṭaṁ viddhaṁseti. Bhikkhū tamatthaṁ Bhagavato ārocesuṁ.

---

1. Dī 3. 152 piṭṭhe.

Satthā “na bhikkhave idāneva, pubbepesa puṭadūsakoyevā”ti vatvā atītaṁ āhari.

Atīte Bārāṇasiyaṁ Brahmadatte rajjaṁ kārente bodhisatto Bārāṇasiyaṁ ekasmiṁ brāhmaṇakule nibbattitvā vayappatto agāraṁ ajjhāvasamāno ekadivasaṁ kenacideva karaṇīyena uyyānaṁ agamāsi. Tattha bahū vānarā vasanti. Uyyānapālo imināva niyāmena pattapuṭe pāteti, jeṭṭhavānaro pātitapātite viddhaṁseti. Bodhisatto taṁ āmantetvā “uyyānapālena pātitapātitaṁ puṭaṁ viddhaṁsetvā manāpataraṁ kātukāmo maññetī”ti vatvā paṭhamaṁ gāthamāha—

88. “Addhā hi nūna migarājā, puṭakammassa kovido.
Tathā hi puṭaṁ dūseti, aññaṁ nūna karissatī”ti.

Tattha **migarājā**ti makkaṭaṁ vaṇṇento vadati. **Puṭakammassā**ti mālāpuṭakaraṇassa. **Kovido**ti cheko. Ayaṁ panettha saṅkhepattho—ayaṁ mirāgajā ekaṁsena puṭakammassa kovido maññe, tathā hi pātitapātitaṁ puṭaṁ dūseti, aññaṁ nūna tato manāpataraṁ karissatīti.

Taṁ sutvā makkaṭo dutiyaṁ gāthamāha—

89. “Na me mātā vā pitā vā, puṭakammassa kovido.
Kataṁ kataṁ kho dūsema, evaṁ dhammamidaṁ kulan”ti.

Taṁ sutvā bodhisatto tatiyaṁ gāthamāha—

90. “Yesaṁ vo ediso dhammo, adhammo pana kīdiso.
Mā vo dhammaṁ adhammaṁ vā, addasāma kudācanan”ti.

Evaṁ vatvā ca pana vānaragaṇaṁ garahitvā pakkāmi.

Satthā imaṁ dhammadesanaṁ āharitvā saccāni pakāsetvā jātakaṁ samodhānesi “tadā vānaro puṭadūsakadārako ahosi, paṇḍitapuriso pana ahameva ahosin”ti.

Puṭadūsakajātakavaṇṇanā dasamā.

Udapānavaggo tatiyo.

Tassuddānaṁ

Udapānavaraṁ vanabyaggha kapi,
Sikhinī ca balāka ruciravaro.
Sujanādhipa romaka dūsa puna,
Satapattavaro puṭakamma dasāti.

---

4. Abbhantaravagga

1. Abbhantarajātakavaṇṇanā (281)

Abbhantaro nāma dumoti idaṁ Satthā Jetavane viharanto Sāriputtattherassa Bimbādevītheriyā ambarasadānaṁ ārabbha kathesi. Sammāsambuddhe hi pavattitavaradhammacakke Vesāliyaṁ Kūṭāgārasālāyaṁ viharante Mahāpajāpatī Gotamī pañca sākiyasatāni ādāya gantvā pabbajjaṁ yācitvā pabbajjañceva upasampadañca labhi. Aparabhāge tā pañcasatā bhikkhuniyo **Nandakovādaṁ**[1] sutvā arahattaṁ pāpuṇiṁsu. Satthari pana Sāvatthiṁ upanissāya viharante Rāhulamātā Bimbādevī "sāmiko me pabbajitvā sabbaññutaṁ patto, puttopi me pabbajitvā tasseva santike vasati, ahaṁ agāramajjhe kiṁkarissāmi, ahampi pabbajitvā Sāvatthiṁ gantvā Sammāsambuddhañca puttañca nibaddhaṁ passamānā viharissāmī"ti cintetvā bhikkhunupassayaṁ gantvā pabbajitvā ācariyupajjhāyāhi saddhiṁ Sāvatthiṁ gantvā Satthārañca piyaputtañca passamānā ekasmiṁ bhikkhunupassaye vāsaṁ kappesi. Rāhulasāmaṇero āgantvā mātaraṁ passati.

Athekadivasaṁ theriyā udaravāto kuppi. Sā putte daṭṭhuṁ āgate tassa dassanatthāya nikkhamituṁ nāsakkhi, aññāva āgantvā aphāsukabhāvaṁ kathayiṁsu. So mātu santikaṁ gantvā "kiṁ te laddhuṁ vaṭṭatī"ti pucchi. Tāta agāramajjhe me sakkharayojite ambarase pīte udaravāto vūpasammati, idāni piṇḍāya caritvā jīvikaṁ kappema, kuto taṁ labhissāmāti. Sāmaṇero "labhanto āharissāmī"ti vatvā nikkhami.

---

1. Ma 3. 314 piṭṭhe.

Tassa panāyasmato upajjhāyo Dhammasenāpati, ācariyo Mahāmoggallāno, cūḷapitā Ānandatthero, pitā Sammāsambuddhoti mahāsampatti. Evaṁ santepi aññassa santikaṁ agantvā upajjhāyassa santikaṁ gantvā vanditvā dummukhākāro hutvā aṭṭhāsi. Atha naṁ thero "kiṁ nu kho Rāhula dummukho viyāsī"ti[1] āha. Mātu me bhante theriyā udaravāto kupitoti. Kiṁ laddhuṁ vaṭṭatīti. Sakkharayojitena kira ambarasena phāsu hotīti. Hotu labhissāmi, mā cintayīti.

So punadivase taṁ ādāya Sāvatthiṁ pavisitvā sāmaṇeraṁ āsanasālāyaṁ nisīdāpetvā rājadvāraṁ agamāsi. Kosalarājā theraṁ disvā nisīdāpesi, taṅkhaṇaññeva uyyānapālo piṇḍipakkānaṁ madhura-ambānaṁ ekaṁ puṭaṁ āhari. Rājā ambānaṁ tacaṁ apanetvā sakkharaṁ pakkhipitvā sayameva madditvā therassa pattaṁ pūretvā adāsi. Thero rājanivesanā nikkhamitvā āsanasālaṁ gantvā sāmaṇerassa adāsi "haritvā mātu te dehī"ti. So haritvā adāsi, theriyā paribhuttamatteva udaravāto vūpasami. Rājāpi manussaṁ pesesi "thero idha nisīditvā ambarasaṁ na paribhuñji, gaccha kassaci dinnabhāvaṁ jānāhī"ti. So therena saddhiṁyeva gantvā taṁ pavattiṁ ñatvā āgantvā rañño kathesi. Rājā cintesi "sace Satthā agāraṁ ajjhāvasissa, cakkavattirājā abhavissa, Rāhulasāmaṇero pariṇāyakaratanaṁ, therī itthiratanaṁ, sakalacakkavāḷarajjaṁ etesaññeva abhavissa. Amhehi ete upaṭṭhahantehi caritabbaṁ assa, idāni pabbajitvā amhe upanissāya vasantesu etesu na yuttaṁ amhākaṁ pamajjitun"ti. So tato paṭṭhāya theriyā nibaddhaṁ ambarasaṁ dāpesi. Therena Bimbādevītheriyā ambarasassa dinnabhāvo bhikkhusaṁghe pākaṭo jāto. Athekadivasaṁ bhikkhū dhammasabhāyaṁ kathaṁ samuṭṭhāpesuṁ "āvuso Sāriputtatthero kira Bimbādevītheriṁ ambarasena santappesī"ti. Satthā āgantvā "kāya nuttha bhikkhave etarahi kathāya sannisinnā"ti pucchitvā "imāya nāmā"ti vutte "na bhikkhave idāneva Rāhulamātā Sāriputtena ambarasena santappitā, pubbepesa etaṁ santappesiyevā"ti vatvā atītaṁ āhari.

1. Vihāsīti (Syā), ṭhassasīti (Ka)

Atīte Bārāṇasiyaṁ Brahmadatte rajjaṁ kārente bodhisatto Kāsigāmake brāhmaṇakule nibbattitvā vayappatto Takkasilāyaṁ sabbasippāni uggaṇhitvā saṇṭhapitagharāvāso mātāpitūnaṁ accayena isipabbajjaṁ pabbajitvā Himavantapadese abhiññā ca samāpattiyo ca nibbattetvā isigaṇaparivuto gaṇasatthā hutvā dīghassa addhuno accayena loṇambilasevanatthāya pabbatapādā otaritvā cārikaṁ caramāno Bārāṇasiṁ patvā uyyāne vāsaṁ kappesi. Athassa isigaṇassa sīlatejena Sakkassa bhavanaṁ kampi. Sakko āvajjamāno taṁ kāraṇaṁ ñatvā "imesaṁ tāpasānaṁ avāsāya parisakkissāmi, atha te bhinnāvāsā upaddutā caramānā cittekaggataṁ na labhissanti, evaṁ me phāsukaṁ bhavissatī"ti cintetvā "ko nu kho upāyo"ti vīmaṁsanto imaṁ upāyaṁ addasa—majjhimayāmasamanantare rañño aggamahesiyā sirigabbhaṁ pavisitvā ākāse ṭhatvā "bhadde sace tvaṁ abbhantara-ambapakkaṁ khādeyyāsi, puttaṁ labhissasi, so cakkavattirājā bhavissatī"ti ācikkhissāmi, rājā deviyā kathaṁ sutvā ambapakkatthāya uyyānaṁ pesessati, athāhaṁ ambāni antaradhāpessāmi, rañño uyyāne ambānaṁ abhāvaṁ ārocessanti, "ke te khādantī"ti vutte "tāpasā khādantī"ti vakkhanti, taṁ sutvā rājā tāpase pothetvā nīharāpessati, evaṁ te upaddutā bhavissantīti.

So majjhimayāmasamanantare sirigabbhaṁ pavisitvā ākāse ṭhito attano devarājabhāvaṁ jānāpetvā tāya saddhiṁ sallapanto purimā dve gāthā avoca—

91. "Abbhantaro nāma dumo, yassa dibyamidaṁ phalaṁ.
Bhutvā dohaḷinī nārī, cakkavattiṁ vijāyati.

92. Tvampi bhadde mahesīsi, sā cāpi patino piyā.
Āharissati te rājā, idaṁ abbhantaraṁ phalan"ti.

Tattha **abbhantaro nāma dumo**ti iminā tāva gāmanigamajanapadapabbatādīnaṁ asukassa abbhantaroti[1] avatvā kevalaṁ ekaṁ abbhantaraṁ

1. Abbhantareti (Sī, I)

ambarukkhaṁ kathesi. **Yassa dibyamidaṁ phalan**ti yassa ambarukkhassa devatānaṁ paribhogārahaṁ dibyaṁ phalaṁ. **Idan**ti pana nipātamattameva. **Dohaḷinī**ti sañjātadohaḷā. **Tvampi bhadde mahesīsī**ti tvaṁ sobhane mahesī asi. Aṭṭhakathāyaṁ pana "mahesī cā"tipi[1] pāṭho. **Sā cāpi**[2] **patino piyā**ti soḷasannaṁ devīsahassānaṁ abbhantare aggamahesī cāpi[3] patino cāpi piyāti attho. **Āharissati te rājā, idaṁ abbhantaraṁ phalan**ti tassā te piyāya aggamahesiyā idaṁ mayā vuttappakāraṁ phalaṁ rājā āharāpessati, sā tvaṁ taṁ paribhuñjitvā cakkavattigabbhaṁ labhissasīti.

Evaṁ Sakko deviyā imā dve gāthā vatvā "tvaṁ appamattā hohi, mā papañcaṁ akāsi, sve rañño āroceyyāsī"ti taṁ anusāsitvā attano vasanaṭṭhānameva gato. Sā punadivase gilānālayaṁ dassetvā paricārikānaṁ saññaṁ datvā nipajji. Rājā samussitasetacchatte sīhāsane nisinno nāṭakāni passanto deviṁ adisvā "kahaṁ devī"ti paricārike pucchi. Gilānā devāti. So tassā santikaṁ gantvā sayanapasse nisīditvā piṭṭhiṁ parimajjanto "kiṁ te bhadde aphāsukan"ti pucchi. Mahārāja aññaṁ aphāsukaṁ nāma natthi, dohaḷo me uppannoti. Kiṁ icchasi bhaddeti. Abbhantara-ambaphalaṁ devāti. Abbhantara-ambo[4] nāma kahaṁ atthīti. Nāhaṁ deva abbhantara-ambaṁ jānāmi, tassa pana me phalaṁ labhamānāya jīvitaṁ atthi, alabhamānāya natthīti. "Tena hi āharāpessāmi, mā cintayī"ti rājā deviṁ assāsetvā uṭṭhāya gantvā rājapallaṅke nisinno amacce pakkosāpetvā "deviyā abbhantara-ambe nāma dohaḷo uppanno, kiṁ kātabban"ti pucchi. Deva dvinnaṁ ambānaṁ antare ṭhito ambo abbhantara-ambo nāma, uyyānaṁ pesetvā abbhantare ṭhita-ambato phalaṁ āharāpetvā deviyā dāpethāti.

Rājā "sādhu evarūpaṁ ambaṁ āharathā"ti uyyānaṁ pesesi. Sakko attano ānubhāvena uyyāne ambāni khāditasadisāni katvā antaradhāpesi. Ambatthāya gatā manussā sakala-uyyānaṁ vicarantā ekaṁ ambampi alabhitvā gantvā uyyāne ambānaṁ abhāvaṁ rañño kathayiṁsu.

---

1. Mahesī vātipi (Sī, Syā)
2. Sā asi (Sī, I)
3. Cāsi (Sī, I)
4. Abbhantara-ambā (Sī)

Ke ambāni khādantīti. Tāpasā devāti. Tāpase uyyānato pothetvā nīharathāti. Manussā "sādhū"ti paṭissuṇitvā nīhariṁsu. Sakkassa manoratho matthakaṁ pāpuṇi. Devī ambaphalatthāya nibaddhaṁ katvā nipajjiyeva. Rājā kattabbakiccaṁ apassanto amacce ca brāhmaṇe ca sannipātāpetvā "abbhantara-ambassa atthibhāvaṁ jānāthā"ti pucchi. Brāhmaṇā āhaṁsu "deva abbhantara-ambo nāma devatānaṁ paribhogo, 'Himavante Kañcanaguhāya anto atthī'ti ayaṁ no paramparāgato anussavo"ti. Ko pana tato ambaṁ āharituṁ sakkhissatīti. Na sakkā tattha manussabhūtena gantuṁ, ekaṁ suvapotakaṁ pesetuṁ vaṭṭatīti.

Tena ca samayena rājakule eko suvapotako mahāsarīro kumārakānaṁ yānakacakkanābhimatto thāmasampanno paññavā upāyakusalo. Rājā taṁ āharāpetvā "tāta suvapotaka ahaṁ tava bahūpakāro, kañcanapañjare vasasi[1], suvaṇṇataṭṭake madhulāje khādasi, sakkharapānakaṁ pivasi, tayāpi amhākaṁ ekaṁ kiccaṁ nittharituṁ vaṭṭatī"ti āha. Kiṁ devāti. Tāta deviyā abbhantara-ambe dohaḷo uppanno, so ca ambo Himavante Kañcanapabbatantare atthi devatānaṁ paribhogo, na sakkā manussabhūtena tattha gantuṁ, tayā tato ambaphalaṁ āharituṁ vaṭṭatīti. Sādhu deva, āharissāmīti. Atha naṁ rājā suvaṇṇataṭṭake madhulāje khādāpetvā sakkharapānakaṁ pāyetvā satapākatelena tassa pakkhantarāni makkhetvā ubhohi hatthehi gahetvā sīhapañjare ṭhatvā ākāse vissajjesi. Sopi rañño nipaccakāraṁ dassetvā ākāse pakkhandanto manussapathaṁ atikkamma Himavante paṭhame pabbatantare vasantānaṁ sukānaṁ santikaṁ gantvā "abbhantara-ambo nāma kattha atthi, kathetha me taṁ ṭhānan"ti pucchi. Mayaṁ na jānāma, dutiye pabbatantare sukā jānissantīti.

So tesaṁ vacanaṁ sutvā tato uppatitvā dutiyaṁ pabbatantaraṁ agamāsi, tathā tatiyaṁ, catutthaṁ, pañcamaṁ, chaṭṭhaṁ agamāsi. Tatthapi naṁ sukā "na mayaṁ jānāma, sattamapabbatantare sukā jānissantī"ti āhaṁsu, so tatthapi gantvā "abbhantara-ambo nāma kattha atthī"ti pucchi. "Asukaṭṭhāne nāma Kañcanapabbatantare"ti āhaṁsu. Ahaṁ tassa phalatthāya āgato, maṁ tattha netvā tato me phalaṁ dāpethāti.

1. Vasāpesiṁ (Ka)

Sukagaṇā āhaṁsu "samma so Vessavaṇamahārājassa paribhogo, na sakkā upasaṅkamituṁ, sakalarukkho mūlato paṭṭhāya sattahi lohajālehi parikkhitto, sahassakumbhaṇḍarakkhasā[1] rakkhanti, tehi diṭṭhassa jīvitaṁ nāma natthi, kappuṭṭhānaggi-avīcimahānirayasadisaṭṭhānaṁ, mā tattha patthanaṁ karī"ti. Sace tumhe na gacchatha, mayhaṁ ṭhānaṁ ācikkhathāti. Tena hi asukena ca asukena ca ṭhānena yāhīti. So tehi ācikkhitavaseneva suṭṭhu maggaṁ upadhāretvā taṁ ṭhānaṁ gantvā divā attānaṁ adassetvā majjhimayāmasamanantare rakkhasānaṁ niddokkamanasamaye abbhantara-ambassa santikaṁ gantvā ekena mūlantarena saṇikaṁ abhiruhituṁ ārabhi. Lohajālaṁ "kirī"ti saddamakāsi.

Rakkhasā pabujjhitvā sukapotakaṁ disvā "ambacoroyan"ti gahetvā kammakaraṇaṁ saṁvidahiṁsu. Eko "mukhe pakkhipitvā gilissāmi nan"ti āha, aparo "hatthehi madditvā puñjitvā[2] vippakirissāmi nan"ti, aparo "dvedhā phāletvā aṅgāresu pacitvā khādissāmī"ti. So tesaṁ kammakaraṇasaṁvidhānaṁ sutvāpi asantasitvāva te rakkhase āmantetvā "ambho rakkhasā tumhe kassa manussā"ti āha. Vessavaṇamahārājassāti. "Ambho tumhepi ekassa raññova manussā, ahampi raññova manusso, Bārāṇasirājā maṁ abbhantara-ambaphalatthāya pesesi, svāhaṁ tattheva attano rañño jīvitaṁ datvā āgato. Yo hi attano mātāpitūnañceva sāmikassa ca atthāya jīvitaṁ pariccajati, so devalokeyeva nibbattati, tasmā ahampi imamhā tiracchānayoniyā cavitvā devaloke nibbattissāmī"ti vatvā tatiyaṁ gāthamāha—

93. "Bhatturatthe parakkanto, yaṁ ṭhānamadhigacchati.
Sūro attapariccāgī, labhamāno bhavāmahan"ti.

Tattha **bhatturatthe**ti bhattā vuccanti bhattādīhi bharaṇaposakā[3] pitā mātā sāmiko ca, iti tividhassapetassa bhattu atthāya. **Parakkanto**ti parakkamaṁ karonto vāyamanto. **Yaṁ ṭhānamadhigacchatī**ti yaṁ sukhakāraṇaṁ yasaṁ vā lābhaṁ vā saggaṁ vā adhigacchati. **Sūro**ti abhīru vikkamasampanno.

---

1. Koṭisahassaṁ kumbhaṇḍarakkhasā (Sī, I) 2. Puñchitvā (Sī), suphusitvā (Ka)
3. Bharaṇaposako (Syā)

Attapariccāgīti kāye ca jīvite ca nirapekkho hutvā tassa tividhassapi bhattu atthāya[1] attānaṁ pariccajanto. **Labhamāno bhavāmahan**ti yaṁ so evarūpo sūro devasampattiṁ vā manussasampattiṁ vā labhati, ahampi taṁ labhamāno bhavāmi, tasmā hāsova me ettha, na tāso, kiṁ maṁ tumhe tāsethāti.

Evaṁ so imāya gāthāya tesaṁ dhammaṁ desesi. Te tassa dhammakathaṁ sutvā pasannacittā "dhammiko esa, na sakkā māretuṁ, vissajjema nan"ti vatvā sukapotakaṁ vissajjetvā "ambho sukapotaka muttosi, amhākaṁ hatthato sotthinā gacchā"ti āhaṁsu. Mayhaṁ āgamanaṁ mā tucchaṁ karotha, detha me ekaṁ ambaphalanti. Sukapotaka tuyhaṁ ekaṁ ambaphalaṁ dātuṁ nāma na bhāro, imasmiṁ pana rukkhe ambāni aṅketvā gahitāni[2], ekasmiṁ phale asamente amhākaṁ jīvitaṁ natthi. Vessavaṇena hi kujjhitvā sakiṁ olokite tattakapāle pakkhittatilā viya kumbhaṇḍasahassaṁ bhijjitvā vippakirīyati, tena te dātuṁ na sakkoma, labhanaṭṭhānaṁ pana ācikkhissāmāti. Yo koci detu, phaleneva me attho, labhanaṭṭhānaṁ ācikkhathāti. Etassa Kañcanapabbatassa antare jotiraso nāma tāpaso aggiṁ Juhamāno Kañcanapattiyā nāma[3] paṇṇasālāyaṁ vasati Vessavaṇassa kulūpako, Vessavaṇo tassa nibaddhaṁ cattāri ambaphalāni peseti, tassa santikaṁ gacchati.

So "sādhū"ti sampaṭicchitvā tāpasassa santikaṁ gantvā vanditvā ekamantaṁ nisīdi. Atha naṁ tāpaso "kuto āgatosī"ti pucchi. Bārāṇasirañño santikāti. Kimatthāya āgatosīti. Sāmi amhākaṁ rañño deviyā abbhantara-ambapakke dohaḷo uppanno, tadatthaṁ āgatomhi, rakkhasā pana me sayṁ ambapakkaṁ adatvā tumhākaṁ santikaṁ pesesunti. Tena hi nisīda, labhissasīti. Athassa Vessavaṇo cattāri phalāni pesesi. Tāpaso tato dve paribhuñji, ekaṁ suvapotakassa khādanatthāya adāsi. Tena tasmiṁ khādite ekaṁ phalaṁ sikkāya pakkhipitvā suvapotakassa gīvāya paṭimuñcitvā "idāni gacchā"ti sukapotakaṁ

1. Atthe (Sī, Syā, I) 2. Gaṇitāni gaṇitāni (Syā)
3. Kañcanapantiyā nāma (Syā), Kañcanapabbataguhāya (Ka)

vissajjesi. So taṁ āharitvā deviyā adāsi. Sā taṁ khāditvā dohaḷaṁ paṭippassambhesi, tatonidānaṁ panassā putto nāhosi.

Satthā imaṁ dhammadesanaṁ āharitvā jātakaṁ samodhānesi "tadā devī Rāhulamātā ahosi, suko Ānando, ambapakkadāyako tāpaso Sāriputto, uyyāne nivutthatāpaso pana ahameva ahosin"ti.

Abbhantarajātakavaṇṇanā paṭhamā.

---

2. Seyyajātakavaṇṇanā (282)

Seyyaṁso seyyaso hotīti idaṁ Satthā Jetavane viharanto ekaṁ Kosalarañño amaccaṁ ārabbha kathesi. So kira rañño bahūpakāro sabbakiccanipphādako ahosi. Rājā "bahūpakāro me ayan"ti tassa mahantaṁ yasaṁ adāsi. Taṁ asahamānā aññe rañño pesuññaṁ upasaṁharitvā taṁ paribhindiṁsu. Rājā tesaṁ vacanaṁ saddahitvā dosaṁ anupaparikkhitvāva taṁ sīlavantaṁ niddosaṁ saṅkhalikabandhanena bandhāpetvā bandhanāgāre pakkhipāpesi. So tattha ekako vasanto sīlasampattiṁ nissāya cittekaggataṁ labhitvā ekaggacitto saṅkhāre sammasitvā sotāpattiphalaṁ pāpuṇi. Athassa rājā aparabhāge niddosabhāvaṁ ñatvā saṅkhalikabandhanaṁ bhindāpetvā purimayasato mahantataraṁ yasaṁ adāsi. So "Satthāraṁ vandissāmī"ti bahūni mālāgandhādīni ādāya vihāraṁ gantvā Tathāgataṁ pūjetvā vanditvā ekamantaṁ nisīdi. Satthā tena saddhiṁ paṭisanthāraṁ karonto "anattho kira te uppannoti assumhā"ti āha. Āma bhante uppanno, ahaṁ pana tena anatthena atthaṁ akāsiṁ, bandhanāgāre nisīditvā sotāpattiphalaṁ nibbattesinti. Satthā "na kho upāsaka tvaññeva anatthena atthaṁ āhari, porāṇakapaṇḍitāpi attano anatthena atthaṁ āhariṁsuyevā"ti vatvā tena yācito atītaṁ āhari.

Atīte Bārāṇasiyaṁ Brahmadatte rajjaṁ kārente bodhisatto tassa aggamahesiyā kucchimhi nibbattitvā vayappatto Takkasilāyaṁ

sabbasippāni uggaṇhitvā pitu accayena rajje patiṭṭhāya dasa rājadhamme akopetvā dānaṁ deti, pañca sīlāni rakkhati, uposathakammaṁ karoti. Athasseko amacco antepure padussi. Pādamūlikādayo ñatvā "asuka-amacco antepure paduṭṭho"ti rañño ārocesuṁ. Rājā pariggaṇhanto yathāsabhāvato ñatvā pakkosāpetvā "mā maṁ ito paṭṭhāya upaṭṭhāhī"ti nibbisayaṁ[1] akāsi. So gantvā aññataraṁ sāmantarājānaṁ upaṭṭhahīti sabbaṁ vatthu heṭṭhā **Mahāsīlavajātake**[2] kathitasadisameva. Idhāpi so rājā tikkhattuṁ vīmaṁsitvā tassa amaccassa vacanaṁ saddahitvā "Bārāṇasirajjaṁ gaṇhissāmī"ti mahantena parivārena rajjasīmaṁ pāpuṇi. Bārāṇasirañño sattasatamattā[3] mahāyodhā taṁ pavattiṁ sutvā "deva asuko nāma kira rājā Bārāṇasirajjaṁ gaṇhissāmī'ti janapadaṁ bhindanto āgacchati, ettheva naṁ gantvā gaṇhissāmā"ti āhaṁsu. Mayhaṁ paravihiṁsāya laddhena rajjena kiccaṁ natthi, mā kiñci karitthāti.

Corarājā āgantvā nagaraṁ parikkhipi, puna amaccā rājānaṁ upasaṅkamitvā "deva mā evaṁ karittha, gaṇhissāma nan"ti āhaṁsu. Rājā "na labbhā kiñci kātuṁ, nagaradvārāni vivarathā"ti vatvā sayaṁ amaccagaṇaparivuto mahātale rājapallaṅke nisīdi. Corarājā catūsu dvāresu manusse pothento nagaraṁ pavisitvā pāsādaṁ abhiruyha amaccaparivutaṁ rājānaṁ gāhāpetvā saṅkhalikāti bandhāpetvā bandhanāgāre pakkhipāpesi. Rājā bandhanāgāre nisinnova corarājānaṁ mettāyanto mettajjhānaṁ uppādesi. Tassa mettanubhāvena corarañño kāye ḍāho uppajji, sakalasarīraṁ yamaka-ukkāhi jhāpiyamānaṁ viya jātaṁ. So mahādukkhābhitunno "kiṁ nu kho kāraṇan"ti pucchi. Tumhe sīlavantaṁ rājānaṁ bandhanāgāre pakkhipetha, tena vo idaṁ dukkhaṁ uppannaṁ bhavissatīti. So gantvā bodhisattaṁ khamāpetvā "tumhākaṁ rajjaṁ tumhākameva hotū"ti rajjaṁ tasseva niyyādetvā "ito paṭṭhāya tumhākaṁ paccatthiko me bhāro hotū"ti vatvā paduṭṭhāmaccassa rājāṇaṁ kāretvā attano nagarameva gato.

Bodhisatto alaṅkatamahātale samussitasetacchatte rājapallaṅke nisinno amaccehi saddhiṁ sallapanto purimā dve gāthā avoca—

---

1. Nissariyam (Syā) 2. Khu 5. 13 piṭṭhe. 3. Pañcasatamattā (Sī, I)

94. "Seyyaṁso seyyaso hoti, yo seyyamupasevati.
Ekena sandhiṁ katvāna, sataṁ vajjhe amocayiṁ.

95. Tasmā sabbena lokena, sandhiṁ katvāna ekato[1].
Pecca saggaṁ nigaccheyya, idaṁ suṇātha kāsiyā"ti.

Tattha **seyyaṁso seyyaso hoti, yo seyyamupasevatī**ti anavajja-uttamadhammasaṅkhāto seyyo aṁso koṭṭhāso assāti seyyaṁso, kusaladhammanissitapuggalo. Yo punappunaṁ taṁ seyyaṁ kusaladhammabhāvanaṁ[2] kusalābhirataṁ vā uttamapuggalamupasevati, so seyyaso hoti pāsaṁsataro ceva uttaritaro ca hoti. **Ekena sandhiṁ katvāna, sataṁ vajjhe amocayin**ti tadamināpi cetaṁ veditabbaṁ—ahaṁ hi seyyaṁ mettābhāvanaṁ upasevanto tāya mettābhāvanāya ekena corarañña sandhiṁ santhavaṁ katvā mettābhāvanaṁ bhāvetvā[3] tumhe satajane vajjhe amocayiṁ.

Dutiyagāthāya attho—yasmā ahaṁ ekena saddhiṁ ekato[1] mettābhāvanāya sandhiṁ katvā tumhe vajjhappatte satajane mocayiṁ, tasmā veditabbamevetaṁ tasmā sabbena lokena saddhiṁ mettābhāvanāya sandhiṁ katvā ekato puggalo pecca paraloke saggaṁ nigaccheyya. Mettāya hi upacāraṁ kāmāvacare paṭisandhiṁ deti, appanā brahmaloke. Idaṁ mama vacanaṁ sabbepi tumhe Kāsiraṭṭhavāsino suṇāthāti.

Evaṁ mahāsatto mahājanassa mettābhāvanāya guṇaṁ vaṇṇetvā dvādasayojanike Bārāṇasinagare setacchattaṁ pahāya Himavantaṁ pavisitvā isipabbajjaṁ pabbaji. Satthā Sammāsambuddho hutvā tatiyaṁ gāthamāha—

96. "Idaṁ vatvā mahārājā, Kaṁso Bārāṇasiggaho.
Dhanuṁ kaṇḍañca nikkhippa, saṁyamaṁ ajjhupāgamī"ti.

Tattha mahanto rājāti **mahārājā. Kaṁso**ti tassa nāmaṁ. Bārāṇasiṁ gahetvā ajjhāvasanato **Bārāṇasiggaho.** So rājā idaṁ vacanaṁ vatvā **dhanu**ñca sarasaṅkhātaṁ **kaṇḍañca**[4] **nikkhippa** ohāya chaḍḍetvā

1. Ekako (Sī, I)
2. Kusaladhammabhāvaṁ vā (Ka)
3. Ghaṭetvā (Syā, Ka)
4. Dhanuñca tūṇiñca (Sī, I)

sīlasaṁyamaṁ upagato pabbajito, pabbajitvā ca pana jhānaṁ uppādetvā aparihīnajjhāno brahmaloke uppannoti.

Satthā imaṁ dhammadesanaṁ āharitvā jātakaṁ samodhānesi "tadā corarājā Ānando ahosi, Bārāṇasirājā pana ahameva ahosin"ti.

Seyyajātakavaṇṇanā dutiyo.

---

3. Vaḍḍhakīsūkarajātakavaṇṇanā (283)

Varaṁ varaṁ tvanti idaṁ Satthā Jetavane viharanto Dhanuggahatissattheraṁ ārabbha kathesi. Pasenadirañño pitā Mahākosalo Bimbisārarañño dhītaraṁ Vedehiṁ nāma Kosaladeviṁ dadamāno tassā nhānacuṇṇamūlaṁ satasahassuṭṭhānaṁ Kāsigāmaṁ adāsi. Ajātasattunā pana pitari mārite Kosaladevīpi sokābhibhūtā kālamakāsi. Tato Pasenadi Kosalarājā cintesi "Ajātasattunā pitā mārito, bhaginīpi me sāmike kālakate tena sokena[1] kālakatā, pitughātakassa corassa Kāsigāmaṁ na dassāmī"ti. So taṁ Ajātasattussa na adāsi. Taṁ gāmaṁ nissāya tesaṁ dvinnampi kālena kālaṁ yuddhaṁ hoti, Ajātasattu taruṇo samattho, Pasenadi mahallakoyeva. So abhikkhaṇaṁ parajjati, Mahākosalassāpi manussā yebhuyyena parājitā. Atha rājā "mayaṁ abhiṇhaṁ parajjāma, kiṁ nu kho kātabban"ti amacce pucchi. Deva ayyā nāma mantacchekā honti, Jetavanavihāre bhikkhūnaṁ kathaṁ sotuṁ vaṭṭatīti. Rājā "tena hi tāyaṁ velāyaṁ bhikkhūnaṁ kathāsallāpaṁ suṇāthā"ti carapurise āṇāpesi. Te tato paṭṭhāya tathā akaṁsu.

Tasmiṁ pana kāle dve mahallakattherā vihārapaccante paṇṇasālāyaṁ vasanti Dattatthero[2] ca Dhanuggahatissatthero ca. Tesu Dhanuggahatissatthero paṭhamayāmepi majjhimayāmepi niddāyitvā pacchimayāme pabujjhitvā ummukkāni

---

1. Sāmikagatena sokena (Sī, I)
2. Uttaratthero (Sī), Uttatthero (I)

sodhetvā[1] aggiṁ jāletvā nisinnako āha "bhante Dattattherā"ti. Kiṁ bhante Tissattherāti. Kiṁ niddāyasi no tvanti. Aniddāyantākiṁ karissāmāti. Uṭṭhāya tāva nisīdathāti. So uṭṭhāya nisinno taṁ Dattattheraṁ āha "bhante Dattatthera ayaṁ te lolo[2] mahodarakosalo cāṭimattaṁ bhattameva pūtiṁ[3] karoti, yuddhavicāraṇaṁ pana kiñci na jānāti, parājito parājitotveva vadāpetī"ti[4]. Kiṁ pana kātuṁ vaṭṭatīti. Tasmiṁ khaṇe te carapurisā tesaṁ kathaṁ suṇantā aṭṭhaṁsu.

Dhanuggahatissatthero yuddhaṁ vicāresi "bhante yuddho[5] nāma tividho padumabyūho, cakkabyūho, sakaṭabyūhoti, Ajātasattuṁ gaṇhitukāmena asuke nāma pabbatakucchismiṁ dvīsu pabbatabhittīsu manusse ṭhapetvā purato dubbalabalaṁ dassetvā pabbatantaraṁ paviṭṭhabhāvaṁ jānitvā[6] paviṭṭhamaggaṁ occhinditvā purato ca pacchato ca ubhosu pabbatabhittīsu vaggitvā unnaditvā khipe patitamacchaṁ[7] viya antomuṭṭhiyaṁ vaṭṭapotakaṁ[8] viya ca katvā sakkā assa taṁ gahetun"ti. Carapurisā taṁ sāsanaṁ rañño ārocesuṁ. Taṁ sutvā rājā saṅgāmabheriṁ carāpetvā gantvā sakaṭabyūhaṁ katvā Ajātasattuṁ jīvaggāhaṁ gāhāpetvā attano dhītaraṁ Vajirakumāriṁ bhāgineyyassa datvā Kāsigāmaṁ tassā nhānamūlaṁ katvā datvā uyyojesi. Sā pavatti bhikkhusaṁghe pākaṭā jātā. Athekadivasaṁ bhikkhū dhammasabhāyaṁ kathaṁ samuṭṭhāpesuṁ "āvuso Kosalarājā kira Dhanuggahatissattherassa vicāraṇāya Ajātasattuṁ jinī"ti. Satthā āgantvā "kāya nuttha bhikkhave etarahi kathāya sannisinnā"ti pucchitvā "imāya nāmā"ti vutte "na bhikkhave idāneva, pubbepi Dhanuggahatisso yuddhavicāraṇāya chekoyevā"ti vatvā atītaṁ āhari.

Atīte Bārāṇasiyaṁ Brahmadatte rajjaṁ kārente bodhisatto araññe rukkhadevatā hutvā nibbatti. Tadā Bārāṇasiṁ nissāya nivutthavaḍḍhakigāmakā eko vaḍḍhakī thambhatthāya araññaṁ gantvā āvāṭe patitaṁ sūkarapotakaṁ disvā taṁ gharaṁ netvā paṭijaggi. So vuḍḍhippatto mahāsarīro

---

1. Pothetvā (Sī, Syā, I)
2. Ayaṁ bālo (Syā)
3. Pātibhuttabhattaṁ pūtimeva (Syā, Ka)
4. Dāpetīti (I)
5. Yuddhe (Sī, Syā)
6. Ajānāpetvā (Syā, Ka)
7. Jāle pakkhittamacchaṁ (Ka)
8. Maṇḍūkapotakaṁ (Sī, I)

vaṅkadāṭho ācārasampanno ahosi, vaḍḍhakinā positattā pana "vaḍḍhakīsūkaro"tveva paññāyi. Vaḍḍhakissa rukkhatacchanakāle tuṇḍena rukkhaṁ parivatteti, mukhena ḍaṁsitvā vāsipharasunikhādanamuggare āharati, kālasuttakoṭiyaṁ gaṇhāti. Atha so vaḍḍhakī "kocideva naṁ khādeyyā"ti bhayena netvā araññe vissajjesi. Sopi araññaṁ pavisitvā khemaṁ phāsukaṭṭhānaṁ olokento ekaṁ pabbatantare mahantaṁ girikandaraṁ addasa sampannakandamūlaphalaṁ phāsukaṁ vasanaṭṭhānaṁ anekasatasūkarasamākiṇṇaṁ. Te sūkarā taṁ disvā tassa santikaṁ āgamaṁsu. Sopi te āha "ahaṁ tumheva olokento vicarāmi, apica vo mayā diṭṭhā, idañca ṭhānaṁ ramaṇīyaṁ, ahampi idāni idheva vasissāmī"ti. Saccaṁ idaṁ ṭhānaṁ ramaṇīyaṁ, parissayo panettha atthīti. Ahampi tumhe disvā etaṁ aññāsiṁ, evaṁ gocarasampanne ṭhāne vasantānaṁ vo sarīresu maṁsalohitaṁ natthi, kiṁ pana vo ettha bhayanti. Eko byaggho pātova āgantvā diṭṭhadiṭṭhaṁyeva gahetvā gacchatīti. Kiṁ pana so nibaddhaṁ gaṇhāti, udātu antarantarāti. Nibaddhaṁ gaṇhātīti. Kati pana te byagghāti. Ekoyevāti. Ettakā tumhe ekassa yujjhituṁ na sakkothāti. Āma na sakkomāti. Ahaṁ taṁ gaṇhissāmi, kevalaṁ tumhe mama vacanaṁ karotha, so byaggho kahaṁ vasatīti. Etasmiṁ pabbateti.

So rattiññeva sūkare carāpetvā yuddhaṁ vicārento "yuddhaṁ nāma padumabyūhacakkabyūhasakaṭabyūhavasena tividhaṁ hotī"ti vatvā padumabyūhavasena vicāresi. So hi bhūmisīsaṁ jānāsi. Tasmā "imasmiṁ ṭhāne yuddhaṁ vicāretuṁ vaṭṭatī"ti sūkarapillake mātaro ca tesaṁ majjhaṭṭhāne ṭhapesi. So tā āvijjhitvā majjhimasūkariyo, tā āvijjhitvā potakasūkare, te āvijjhitvā jarasūkare[1], te āvijjhitvā dīghadāṭhasūkare, te āvijjhitvā yuddhasamatthe balavatarasūkare dasa vīsa tiṁsa jane tasmiṁ tasmiṁ ṭhāne balagumbaṁ katvā ṭhapesi. Attano ṭhitaṭṭhānassa purato ekaṁ parimaṇḍalaṁ āvāṭaṁ khaṇāpesi, pacchato ekaṁ suppasaṇṭhānaṁ anupubbaninnaṁ pabbhārasadisaṁ. Tassa saṭṭhisattatimatte yodhasūkare ādāya tasmiṁ tasmiṁ ṭhāne "mā bhāyitthā"ti kammaṁ vicārato aruṇaṁ uṭṭhahi.

1. Daharasūkare (Sī, I)

Byaggho uṭṭhāya "kālo"ti ñatvā gantvā tesaṁ sammukhā ṭhite pabbatatale ṭhatvā akkhīni ummīletvā sūkare olokesi. Vaḍḍhakīsūkaro "paṭi-oloketha nan"ti sūkarānaṁ saññaṁ adāsi, te paṭi-olokesuṁ. Byaggho mukhaṁ ugghāṭetvā assosi[1], sūkarāpi tathā kariṁsu. Byaggho muttaṁ chaḍḍesi, sūkarāpi chaḍḍayiṁsu. Iti yaṁ yaṁ so karoti, taṁ taṁ te paṭikariṁsu. So cintesi "pubbe sūkarā mayā olokitakāle palāyantā palāyitumpi na sakkonti, ajja apalāyitvā mama paṭisattu hutvā mayā katameva paṭikaronti etasmiṁ bhūmisīte ṭhito eko tesaṁ saṁvidhāyakopi atthi, ajja mayhaṁ gatassa jayo na paññāyatī"ti. So nivattitvā attano vasanaṭṭhānameva agamāsi. Tena pana gahitamaṁsakhādako eko kūṭajaṭilo atthi, so taṁ tucchahatthameva āgacchantaṁ disvā tena saddhiṁ sallapanto paṭhamaṁ gāthamāha—

97. "Varaṁ varaṁ tvaṁ nihanaṁ pure cari,
Asmiṁ padese abhibhuyya sūkare.
Sodāni eko byapagamma jhāyasi,
Balaṁ nu te byaggha na ca'jja vijjatī"ti.

Tattha **varaṁ varaṁ tvaṁ nihanaṁ pure cari, asmiṁ padese abhibhuyya sūkare**ti ambho byaggha tvaṁ pubbe imasmiṁ padese sabbasūkare abhibhavitvā imesu sūkaresu varaṁ varaṁ tvaṁ uttamuttamaṁ sūkaraṁ nihananto vicari. **Sodāni eko byapagamma jhāyasī**ti so tvaṁ idāni aññataraṁ sūkaraṁ aggahetvā ekakova apagantvā jhāyasi pajjhāyasi. **Balaṁ nu te byaggha na ca'jja vijjatī**ti kiṁ nu te ambhobyaggha ajja kāyabalaṁ natthīti.

Taṁ sutvā byaggho dutiyaṁ gāthamāha—

98. "Ime sudaṁ[2] yanti disodisaṁ pure,
Bhayaṭṭitā leṇagavesino puthū.
Te dāni saṅgamma vasanti ekato,
Yattha'ṭṭhitā duppasaha'jja'me mayā"ti.

1. Nibbāṭhetvā assasi (Sī, I), uppāṭetvā assasi (Syā)
2. Imassutā (Syā, Ka)

Tattha **sudanti**[1] nipāto. Ayaṁ pana saṅkhepattho—ime sūkarā pubbe maṁ disvā bhayena aṭṭitā pīḷitā attano leṇagavesino **puthū** visuṁ visuṁ hutvā **disodisaṁ yanti,** taṁ taṁ disaṁ abhimukhā palāyanti, te dāni sabbepi samāgantvā ekato vasanti tiṭṭhanti[2], tañca bhūmisīsaṁ upagatā, yattha ṭhitā duppasahā dummaddayā ajja ime mayāti.

Athassa ussāhaṁ janento kūṭajaṭilo "mā bhāyi, gaccha tayi naditvā pakkhandante sabbepi bhītā bhijjitvā palāyissantī"ti āha. Byaggho tasmiṁ ussāhaṁ janente sūro hutvā puna gantvā pabbatatale aṭṭhāsi. Vaḍḍhakīsūkaro dvinnaṁ āvāṭānaṁ antare aṭṭhāsi. Sūkarā "sāmi mahācoro punāgato"ti āhaṁsu. Mā bhāyittha, idāni taṁ gaṇhissāmīti. Byaggho naditvā vaḍḍhakīsūkarassa upari patati, sūkaro tassa attano upari patanakāle parivattitvā vegena ujukaṁ khata-āvāṭe pati. Byaggho vegaṁ sandhāretuṁ asakkonto uparibhāgena gantvā suppamukhassa tiriyaṁ khata-āvāṭassa atisambādhe mukhaṭṭhāne patitvā puñjakato viya ahosi. Sūkaro āvāṭā uttaritvā asanivegena gantvā byagghaṁ antarasatthimhi dāṭhāya paharitvā yāva vakkapadesā phāletvā pañcamadhuramaṁsaṁ dāṭhāya paliveṭhetvā byagghassa matthake āvijjhitvā "gaṇhatha tumhākaṁ paccāmittan"ti ukkhipitvā bahi-āvāṭe chaḍḍesi. Paṭhamaṁ āgatā byagghamaṁsaṁ labhiṁsu, pacchā āgatā "byagghamaṁsaṁ kīdisaṁ hotī"ti tesaṁ mukhaṁ upasiṅghantā vicariṁsu.

Sūkarā na tāva tussanti. Vaḍḍhakīsūkaro tesaṁ iṅghitaṁ disvā "kiṁnu kho tumhe na tussathā"ti āha. Sāmi kiṁ etena byagghena ghātitena, añño pana byaggha-āṇāpanasamattho[3] kūṭajaṭilo atthiyevāti. Ko nāmesoti. Eko dussīlatāpasoti. "Byagghopi mayā ghātito, so me kiṁ pahoti, etha gaṇhissāma nan"ti sūkaraghaṭāya saddhiṁ pāyāsi. Kūṭatāpasopi byagghe cirāyante "kiṁ nu kho sūkarā byagghaṁ gaṇhiṁsū"ti paṭipathaṁ gacchanto te sūkare āgacchante disvā attano parikkhāraṁ ādāya palāyanto tehi anubandhito parikkhāraṁ chaḍḍetvāvegena udumbararukkhaṁ abhiruhi. Sūkarā "idānimha sāmi naṭṭhā, tāpaso

1. Assutāti (Syā, Ka) 2. Rasanti nadanti (Sī, I)
3. Aññe dasa byagghe ānayanasamattho (Sī, Syā, I)

palāyitvā rukkhaṁ abhiruhī”ti āhaṁsu. Kiṁrukkhaṁ nāmāti. Udumbararukkhanti. So “sūkariyo udakaṁ āharantu, sūkarapotakā pathaviṁ khaṇantu, dīghadāṭhā sūkarā mūlāni chindantu, sesā parivāretvā ārakkhantū”ti saṁvidahitvā tesu tathā karontesu sayaṁ udumbarassa ujukaṁ thūlamūlaṁ pharasunā paharanto viya ekappahārameva katvā udumbararukkhaṁ pātesi. Parivāretvā ṭhitasūkarā kūṭajaṭilaṁ bhūmiyaṁ pātetvā khaṇḍākhaṇḍikaṁ katvā yāva aṭṭhito khāditvā vaḍḍhakīsūkaraṁ udumbarakhandheyeva nisīdāpetvā kūṭajaṭilassa paribhogasaṅkhena udakaṁ āharitvā abhisiñcitvā rājānaṁ kariṁsu, ekañca taruṇasūkariṁ tassa aggamahesiṁ akaṁsu. Tato paṭṭhāya kira yāvajjatanā rājāno udumbarabhaddapīṭhe nisīdāpetvā tīhi saṅkhehi abhisiñcanti.

Tasmiṁ vanasaṇḍe adhivatthā devatā taṁ acchariyaṁ disvā ekasmiṁ viṭapantare sūkarānaṁ abhimukhā hutvā tatiyaṁ gāthamāha—

99. “Namatthu saṁghāna samāgatānaṁ,
Disvā sayaṁ sakhya vadāmi abbhutaṁ.
Byagghaṁ migā yattha jiniṁsu dāṭhino,
Sāmaggiyā dāṭhabalesu muccare”ti.

Tattha **namatthu saṁghānan**ti ayaṁ mama namakkāro samāgatānaṁ sūkarasaṁghānaṁ atthu. **Disvā sayaṁ sakhya vadāmi abbhutan**ti idaṁ pubbe abhūtapubbaṁ abbhutaṁ sakhyaṁ mittabhāvaṁ sayaṁ disvā vadāmi. **Byagghaṁ migā yattha jiniṁsu dāṭhino**ti yatra hi nāma dāṭhino sūkaramigā byagghaṁ jiniṁsu, ayameva vā pāṭho. **Sāmaggiyā dāṭhabalesu muccare**ti yā sā dāṭhabalesu sūkaresu sāmaggī ekajjhāsayatā, tāya tesu sāmaggiyā te dāṭhabalā paccāmittaṁ gahetvā ajja maraṇabhayā muttāti attho.

Satthā imaṁ dhammadesanaṁ āharitvā jātakaṁ samodhānesi “tadā Dhanuggahatisso vaḍḍhakīsūkaro ahosi, rukkhadevatā pana ahameva ahosin”ti.

Vaḍḍhakīsūkarajātakavaṇṇanā tatiyā.

4. Sirijātakavaṇṇanā (284)

Yaṁ ussukā saṅgharantīti idaṁ Satthā Jetavane viharanto ekaṁ siricorabrāhmaṇaṁ ārabbha kathesi. Imasmiṁ jātake paccuppannavatthu heṭṭhā **Khadiraṅgārajātake**[1] vitthāritameva. Idhāpi pana sā Anāthapiṇḍikassa ghare catutthe dvārakoṭṭhake vasanakā micchādiṭṭhidevatā daṇḍakammaṁ karontī catupaññāsahiraññakoṭiyo āharitvā koṭṭhe pūretvā seṭṭhinā saddhiṁ sahāyikā ahosi. Atha naṁ so ādāya Satthu santikaṁ nesi. Satthā tassā dhammaṁ desesi, sā dhammaṁ sutvā sotāpannā ahosi. Tato paṭṭhāya seṭṭhino yaso yathāporāṇova jāto. Atheko Sāvatthivāsī sirilakkhaṇaññū brāhmaṇo cintesi "Anāthapiṇḍiko duggato hutvā puna issaro jāto, yaṁnūnāhaṁ taṁ daṭṭhukāmo viya gantvā[2] tassa gharato siriṁ thenetvā āgaccheyyan"ti. So tassa gharaṁ gantvā tena katasakkārasammāno sāraṇīyakathāya vattamānāya "kimatthaṁ āgatosī"ti vutte "kattha nu kho sirī patiṭṭhitā"ti olokesi. Seṭṭhino ca sabbaseto dhotasaṅkhapaṭibhāgo kukkuṭo suvaṇṇapañjare pakkhipitvā ṭhapito atthi, tassa cūḷāya sirī patiṭṭhāsi. Brāhmaṇo olokayamāno siriyā tattha patiṭṭhitabhāvaṁ ñatvā āha "ahaṁ mahāseṭṭhi pañcasate māṇave mante vācemi, akālaraviṁ ekaṁ kukkuṭaṁ nissāya te ca mayañca kilamāma, ayañca kira kukkuṭo kālaravī, imassatthāya āgatomhi, dehi me etaṁ kukkuṭan"ti. Gaṇha brāhmaṇa, demi te kukkuṭanti. Demīti ca vuttakkhaṇeyeva sirī tassa cūḷato apagantvā ussīsake ṭhapite maṇikkhandhe patiṭṭhāsi.

Brāhmaṇo siriyā maṇimhi patiṭṭhitabhāvaṁ ñatvā maṇimpi yāci. "Maṇimpi demī"ti vuttakkhaṇeyeva sirī maṇito apagantvā ussīsake ṭhapita-ārakkhayaṭṭhiyaṁ patiṭṭhāsi. Brāhmaṇo siriyā tattha patiṭṭhitabhāvaṁ ñatvā tampi yāci. "Gahetvā gacchāhī"ti vuttakkhaṇeyeva sirī yaṭṭhito apagantvā Puññalakkhaṇadeviyā nāma seṭṭhino aggamahesiyā sīse patiṭṭhāsi. Siricorabrāhmaṇo tattha patiṭṭhitabhāvaṁ ñatvā "avissajjiyabhaṇḍaṁ etaṁ, yācitumpi na sakkā"ti cintetvā seṭṭhiṁ etadavoca "mahāseṭṭhi

---

1. Khu 5. 10 piṭṭhe. 2. Hutvā (Ka)

ahaṁ tumhākaṁ gehe 'siriṁ thenetvā gamissāmī'ti āgacchiṁ, sirī pana te kukkuṭassa cūḷāyaṁ patiṭṭhitā ahosi, tasmiṁ mama dinne tato apagantvā maṇimhi patiṭṭhahi, maṇimhi dinne ārakkhayaṭṭhiyaṁ patiṭṭhati, ārakkhayaṭṭhiyā dinnāya tato apagantvā puññalakkhaṇadeviyā sīse patiṭṭhahi, 'idaṁ kho pana avissajjiyabhaṇḍan'ti imampi[1] me na gahitaṁ, na sakkā tava siriṁ thenetuṁ, tava santakaṁ taveva hotū"ti uṭṭhāyāsanā pakkāmi. Anāthapiṇḍiko "imaṁ kāraṇaṁ Satthu kathessāmī"ti vihāraṁ gantvā Satthāraṁ pūjetvā vanditvā ekamantaṁ nisinno sabbaṁ Tathāgatassa ārocesi. Satthā taṁ sutvā "na kho gahapati idāneva aññesaṁ sirī aññattha gacchati, pubbepi appapuññehi uppāditasirī pana puññavantānaṁyeva pādamūlaṁ gatā"ti vatvā tena yācito atītaṁ āhari.

Atīte Bārāṇasiyaṁ Brahmadatte rajjaṁ kārente bodhisatto Kāsiraṭṭhe brāhmaṇakule nibbattitvā vayappatto Takkasilāyaṁ sippaṁ uggaṇhitvā agāraṁ ajjhāvasanto mātāpitūnaṁ kālakiriyāya saṁviggo nikkhamitvā Himavantapadese isipabbajjaṁ pabbajitvā abhiññā ca samāpattiyo ca uppādetvā dīghassa addhuno accayena loṇambilasevanatthāya janapadaṁ gantvā Bārāṇasirañño uyyāne vasitvā punadivase bhikkhaṁ caramāno hatthācariyassa gharadvāraṁ agamāsi. So tassa ācāravihāre pasanno bhikkhaṁ datvā uyyāne vasāpetvā niccaṁ paṭijaggi. Tasmiṁ kāle eko kaṭṭhahārako araññato dārūni āharanto velāya nagaradvāraṁ pāpuṇituṁ nāsakkhi. Sāyaṁ ekasmiṁ devakule dārukalāpaṁ ussīsake katvā nipajji, devakule vissaṭṭhā bahū kukkuṭā tassa avidūre ekasmiṁ rukkhe sayiṁsu. Tesu uparisayitakukkuṭo paccūsakāle vaccaṁ pātento heṭṭhāsayitakukkuṭassa sarīre pātesi. "Kena me sarīre vaccaṁ pātitan"ti ca vutte "mayā"ti āha. "Kiṁkāraṇā"ti ca vutte "anupadhāretvā"ti vatvā punapi pātesi. Tato ubhopi aññamaññaṁ kuddhā[2] "kiṁ te balaṁ, kiṁ te balan"ti kalahaṁ kariṁsu. Atha heṭṭhāsayitakukkuṭo āha "maṁ māretvā aṅgāre pakkamaṁsaṁ khādanto pātova kahāpaṇasahassaṁ labhatī"ti. Uparisayitakukkuṭo āha "ambho mā tvaṁ ettakena gajji, mama thūlamaṁsaṁ khādanto rājā hoti,

1. Nāmampi (Sī) 2. Vatvā (Sī, I)

bahimaṁsaṁ khādanto puriso ce, senāpatiṭṭhānaṁ, itthī ce, aggamahesiṭṭhānaṁ labhati. Aṭṭhimaṁsaṁ pana me khādanto gihī ce, bhaṇḍāgārikaṭṭhānaṁ, pabbajito ce, rājakulūpakabhāvaṁ labhatī”ti.

Kaṭṭhahārako tesaṁ vacanaṁ sutvā “rajje patte sahassena kiccaṁ natthī”ti saṇikaṁ abhiruhitvā uparisayitakukkuṭaṁ gahetvā māretvā ucchaṅge katvā “rājā bhavissāmī”ti gantvā vivaṭadvāreneva nagaraṁ pavisitvā kukkuṭaṁ nittacaṁ katvā udaraṁ sodhetvā “idaṁ kukkuṭamaṁsaṁ sādhukaṁ sampādehī”ti pajāpatiyā adāsi. Sā kukkuṭamaṁsañca bhattañca sampādetvā “bhuñjasāmī”ti tassa upanāmesi. “Bhadde etaṁ maṁsaṁ mahānubhāvaṁ, etaṁ khāditvā ahaṁ rājā bhavissāmi, tvaṁ aggamahesī bhavissasi, taṁ bhattañca maṁsañca ādāya Gaṅgātīraṁ gantvā nhāyitvā bhuñjissāmā”ti bhattabhājanaṁ tīre ṭhapetvā nhānatthāya otariṁsu. Tasmiṁ khaṇe vātena khubhitaṁ udakaṁ āgantvā bhattabhājanaṁ ādāya agamāsi. Taṁ nadīsotena vuyhamānaṁ heṭṭhānadiyaṁ hatthiṁ nhāpento eko hatthācariyo mahāmatto disvā ukkhipāpetvā vivarāpetvā “kimetthā”ti pucchi. Bhattañceva kukkuṭamaṁsañca sāmīti. So taṁ pidahāpetvā lañchāpetvā “yāva mayaṁ āgacchāma, tāvimaṁ bhattaṁ mā vivarā”ti bhariyāya pesesi. Sopi kho kaṭṭhahārako mukhato paviṭṭhena vālukodakena uddhumāta-udaro palāyi.

Atheko tassa hatthācariyassa kulūpako dibbacakkhukatāpaso “mayhaṁ upaṭṭhāko hatthiṭṭhānaṁ na vijahati, kadā nu kho sampattiṁ pāpuṇissatī”ti dibbacakkhunā upadhārento taṁ purisaṁ disvā taṁ kāraṇaṁ ñatvā puretaraṁ gantvā hatthācariyassa nivesane nisīdi. Hatthācariyo āgantvā taṁ vanditvā ekamantaṁ nisinno taṁ bhattabhājanaṁ āharāpetvā “tāpasaṁ maṁsodanena parivisathā”ti āha. Tāpaso bhattaṁ gahetvā maṁse dīyamāne aggahetvā “imaṁ maṁsaṁ ahaṁ vicāremī”ti vatvā “vicāretha bhante”ti vutte thūlamaṁsādīni ekekaṁ koṭṭhāsaṁ kāretvā thūlamaṁsaṁ hatthācariyassa dāpesi, bahimaṁsaṁ tassa bhariyāya, aṭṭhimaṁsaṁ attanā paribhuñji. So bhattakiccāvasāne gacchanto “tvaṁ ito tatiyadivase rājā bhavissasi, appamatto hotī”ti vatvā pakkāmi. Tatiyadivase eko sāmantarājā āgantvā Bārāṇasiṁ parivāresi.

Bārāṇasirājā hatthācariyaṁ rājavesaṁ gāhāpetvā "hatthiṁ abhiruhitvā yujjhā"ti āṇāpetvā sayaṁ aññātakavesena senāya vicārento ekena mahāvegena sarena viddho taṅkhaṇaññeva mari. Tassa matabhāvaṁ ñatvā hatthācariyo bahū kahāpaṇe nīharāpetvā "dhanatthikā purato hutvā yujjantū"ti bheriṁ carāpesi. Balakāyo muhutteneva sāmantarājānaṁ jīvitakkhayaṁ pāpesi. Amaccā rañño sarīrakiccaṁ katvā "kaṁ rājānaṁ karomā"ti mantayamānā "amhākaṁ rājā jīvamāno attano vesaṁ hatthācariyassa adāsi, ayameva yuddhaṁ katvā rajjaṁ gaṇhi, etasseva rajjaṁ dassāmā"ti taṁ rajjena abhisiñciṁsu, bhariyampissa aggamahesiṁ akaṁsu. Bodhisatto rājakulūpako ahosi.

Satthā atītaṁ āharitvā abhisambuddho hutvā imā dve gāthā abhāsi—

100. "Yaṁ ussukā saṅgharanti, alakkhikā bahuṁ dhanaṁ.
Sippavanto asippā ca, lakkhivā tāni bhuñjati.

101. Sabbattha katapuññassa, aticca'ññeva pāṇino.
Uppajjanti bahū bhogā, appa'nāyatanesupī"ti.

Tattha **yaṁ ussukā**ti yaṁ[1] dhanasaṅgharaṇe ussukkamāpannā chandajātā kicchena bahuṁ dhanaṁ saṅgharanti. "Ye ussukā"tipi pāṭho, ye purisā dhanasaṁharaṇe ussukā hatthisippādivasena sippavanto asippā ca antamaso vetanena kammaṁ katvā bahuṁ dhanaṁ saṅgharantīti attho. **Lakkhivā tāni bhuñjatī**ti tāni "bahuṁ dhanan"ti vuttāni dhanāni puññavā puriso attano puññaphalaṁ paribhuñjanto kiñci kammaṁ akatvāpi paribhuñjati.

Aticca'ññeva pāṇinoti aticca aññe eva pāṇino. Eva-kāro purimapadena yojetabbo, sabbattheva katapuññassa aññe akatapuññe satte atikkamitvāti attho. **Appa'nāyatanesupī**ti[2] api anāyatanesupi aratanākaresu ratanāni asuvaṇṇāyatanādīsu suvaṇṇādīni ahatthāyatanādīsu hatthi-ādayoti saviññāṇaka-aviññāṇakā bahū bhogā uppajjanti. Tattha muttāmaṇi-ādīnaṁ anākare uppattiyaṁ Duṭṭhagāmaṇi-abhayamahārājassa vatthu kathetabbaṁ.

1. Yattha (Sī, I) 2. Apināyatanesupīti (Syā)

Satthā pana imā gāthā vatvā “gahapati imesaṁ sattānaṁ puññasadisaṁ aññaṁ āyatanaṁ nāma natthi, puññavantānaṁ hi anākaresu ratanāni uppajjantiyevā”ti vatvā imaṁ dhammaṁ desesi—

“Esa devamanussānaṁ, sabbakāmadado nidhi.
Yaṁ yadevābhipatthenti, sabbametena labbhati.

Suvaṇṇatā susaratā, susaṇṭhānā surūpatā.
Ādhipaccaparivāro, sabbametena labbhati.

Padesarajjaṁ issariyaṁ, cakkavattisukhaṁ viyaṁ.
Devarajjampi dibbesu, sabbametena labbhati.

Mānussikā ca sampatti, devaloke ca yā rati.
Yā ca nibbānasampatti, sabbametena labbhati.

Mittasampadamāgamma, yonisova payuñjato.
Vijjāvimuttivasībhāvo, sabbametena labbhati.

Paṭisambhidā vimokkhā ca, yā ca sāvakapāramī.
Paccekabodhi buddhabhūmi, sabbametena labbhati.

Evaṁ mahatthikā[1] esā, yadidaṁ puññasampadā.
Tasmā dhīrā pasaṁsanti, paṇḍitā katapuññatan”ti[2].

Idāni yesu Anāthapiṇḍikassa sirī patiṭṭhitā, tāni ratanāni dassetuṁ **“kukkuṭo”**ti-ādimāha.

102. Kukkuṭo maṇayo daṇḍo, thiyo ca puññalakkhaṇā.
Uppajjanti apāpassa, katapuññassa jantunoti.

Tattha **daṇḍo**ti ārakkhayaṭṭhiṁ sandhāya vuttaṁ, **thiyo**ti seṭṭhibhariyaṁ puññalakkhaṇadeviṁ. Sesamettha uttānameva. Gāthaṁ vatvā ca pana jātakaṁ samodhānesi “tadā rājā Ānando ahosi, kulūpakatāpaso pana ahameva Sammāsambuddho ahosin”ti.

Sirijātakavaṇṇanā catutthā.

---

1. Mahiddhiyā (Sī, Syā, I), mahiddhikā (Ka)
2. Khu 1. 10 piṭṭhe.

5. Maṇisūkarajātakavaṇṇanā (285)

Dariyā satta vassānīti idaṁ Satthā Jetavane viharanto Sundarīmāraṇaṁ[1] ārabbha kathesi. Tena kho pana samayena Bhagavā sakkato hoti garukatoti vatthu **Udāne**[2] āgatameva. Ayaṁ panettha saṅkhepo—Bhagavato kira bhikkhusaṁghassa ca pañcannaṁ mahānadīnaṁ mahoghasadise lābhasakkāre uppanne hatalābhasakkārā aññatitthiyā sūriyuggamanakāle khajjopanakā viya nippabhā hutvā ekato sannipatitvā mantayiṁsu "mayaṁ samaṇassa Gotamassa uppannakālato paṭṭhāya hatalābhasakkārā, na koci amhākaṁ atthibhāvampi jānāti, kena nu kho saddhiṁ ekato hutvā samaṇassa Gotamassa avaṇṇaṁ uppādetvā lābhasakkāramassa antaradhāpeyyāmā"ti. Atha nesaṁ etadahosi "Sundariyā saddhiṁ ekato hutvā sakkuṇissāmā"ti.

Te ekadivasaṁ Sundariṁ titthiyārāmaṁ pavisitvā vanditvā ṭhitaṁ nālapiṁsu. Sā punappunaṁ sallapantīpi paṭivacanaṁ alabhitvā "api nu ayyā tumhe kenaci viheṭhitātthā"ti pucchi. Kiṁ bhagini samaṇaṁ Gotamaṁ amhe viheṭhetvā hatalābhasakkāre katvā vicarantaṁ na passasīti. Sā evamāha "mayā ettha kiṁ kātuṁ vaṭṭatī"ti. Tvaṁ khosi bhagini abhirūpā sobhaggappattā, samaṇassa Gotamassa ayasaṁ āropetvā mahājanaṁ tava kathaṁ gāhāpetvā hatalābhasakkāraṁ karohīti. Sā "sādhū"ti sampaṭicchitvā vanditvā pakkantā. Tato paṭṭhāya mālāgandhavilepanakappūrakaṭukaphalādīni gahetvā sāyaṁ mahājanassa Satthu dhammadesanaṁ sutvā nagaraṁ pavisanakāle Jetavanābhimukhī gacchati. "Kahaṁ gacchasī"ti ca puṭṭhā "samaṇassa Gotamassa santikaṁ, ahañhi tena saddhiṁ ekagandhakuṭiyaṁ vasāmī"ti vatvā añña tarasmiṁ titthiyārāme vasitvā pātova Jetavanamaggaṁ otaritvā nagarābhimukhī gacchati. "Kiṁ sundari kahaṁ gatāsī"ti ca puṭṭhā "samaṇena Gotamena saddhiṁ ekagandhakuṭiyaṁ vasitvā taṁ kilesaratiyā ramāpetvā āgatāmhī"ti vadati.

Atha naṁ katipāhaccayena dhuttānaṁ kahāpaṇe datvā "gacchatha Sundariṁ māretvā samaṇassa Gotamassa Gandhakuṭiyā samīpe mālākacavarantare

---

1. Sundarīsamāgamaṁ (Syā, Ka)
2. Khu 1. 128 piṭṭhe.

nikkhipitvā ethā”ti vadiṁsu, te tathā akaṁsu. Tato titthiyā “Sundariṁ na passāmā”ti kolāhalaṁ katvā rañño ārocetvā “kahaṁ vo āsaṅkā”ti vuttā “imesu divasesu Jetavane vasati, tatrassā pavattiṁ na jānāmā”ti vatvā “tena hi gacchatha, naṁ vicinathā”ti raññā anuññātā attano upaṭṭhāke gahetvā Jetavanaṁ gantvā vicinantā mālākacavarantare disvā mañcakaṁ āropetvā nagaraṁ pavesetvā “samaṇassa Gotamassa sāvakā ‘Satthārā katapāpakammaṁ paṭicchādessāmā’ti Sundariṁ māretvā mālākacavarantare nikkhipiṁsū”ti rañño ārocesuṁ, rājā “tena hi gacchatha, nagaraṁ āhiṇḍathā”ti āha. Te nagaravīthīsu “passatha samaṇānaṁ Sakyaputtiyānaṁ kamman”ti-ādīni viravitvā puna rañño nivesanadvāraṁ agamaṁsu.

Rājā Sundariyā sarīraṁ āmakasusāne aṭṭakaṁ āropetvā rakkhāpesi. Sāvatthivāsino ṭhapetvā ariyasāvake sesā yebhuyyena “passatha samaṇānaṁ Sakyaputtiyānaṁ kamman”ti-ādīni vatvā antonagare ca bahinagare ca bhikkhū akkosantā paribhāsantā vicaranti. Bhikkhū taṁ pavattiṁ Tathāgatassa ārocesuṁ. Satthā “tena hi tumhepi te manusse evaṁ paṭicodethā”ti—

“Abhūtavādī nirayaṁ upeti,
Yo vāpi[1] katvā na karomi cāha[2].
Ubhopi te pecca samā bhavanti,
Nihīnakammā manujā paratthā”ti[3]—

imaṁ gāthamāha.

Rājā “Sundariyā aññehi māritabhāvaṁ jānāthā”ti purise pesesi. Tepi kho dhuttā tehi kahāpaṇehi suraṁ pivantā aññamaññaṁ kalahaṁ karonti. Tattheko evamāha “tvaṁ Sundariṁ ekappahāreneva māretvā mālākacavarantare nikkhipitvā tato laddhakahāpaṇehi suraṁ pivasi, hotu hotū”ti. Rājapurisā te dhutte gahetvā rañño dassetuṁ. Atha te rājā “tumhehi māritā”ti pucchi. Āma devāti. Kehi mārāpitāti. Aññatitthiyehi devāti.

---

1. Yo cāpi (Ka) 2. Na karomīti cāha (Sī, Syā, I) 3. Khu 1. 130 piṭṭhe Udāne.

Rājā titthiye pakkosāpetvā Sundariṁ ukkhipāpetvā “gacchatha tumhe, evaṁ vadantā nagaraṁ āhiṇḍatha ‘ayaṁ Sundarī samaṇassa Gotamassa avaṇṇaṁ āropetukāmehi amhehi mārāpitā, neva samaṇassa Gotamassa, na Gotamasāvakānaṁ doso atthi, amhākaṁyeva doso’ti” āṇāpesi. Te tathā akaṁsu. Bālamahājano tadā saddahi, titthiyāpi purisavadhadaṇḍena palibuddhā. Tato paṭṭhāya Buddhānaṁ mahantataro lābhasakkāro ahosi.

Athekadivasaṁ bhikkhū dhammasabhāyaṁ kathaṁ samuṭṭhāpesuṁ “āvuso titthiyā ‘Buddhānaṁ kāḷakabhāvaṁ uppādessāmā’ti sayaṁ kāḷakā jātā, Buddhānaṁ pana mahantataro lābhasakkāro udapādī”ti. Satthā āgantvā “kāya nuttha bhikkhave etarahi kathāya sannisinnā”ti pucchitvā “imāya nāmā”ti vutte “na bhikkhave sakkā Buddhānaṁ saṁkilesaṁ uppādetuṁ, Buddhānaṁ saṁkiliṭṭhabhāvakaraṇaṁ nāma jātimaṇino kiliṭṭhabhāvakaraṇasadisaṁ, pubbe jātimaṇiṁ ‘kiliṭṭhaṁ karissāmā’ti vāyamantāpi nāsakkhiṁsu kiliṭṭhaṁ kātun”ti vatvā tehi yācito atītaṁ āhari.

Atīte Bārāṇasiyaṁ Brahmadatte rajjaṁ kārente bodhisatto ekasmiṁ gāmake brāhmaṇakule nibbattitvā vayappatto kāmesu ādīnavaṁ disvā nikkhamitvā Himavantapadese tisso pabbatarājiyo atikkamitvā tāpaso hutvā paṇṇasālāyaṁ vasi. Tassā avidūre maṇiguhā ahosi, tattha tiṁsamattā sūkarā vasanti, guhāya avidūre eko sīho carati, tassa maṇimhi chāyā paññāyati. Sūkarā sīhacchāyaṁ disvā bhītā utrastā appamaṁsalohitā ahesuṁ. Te “imassa maṇino vippasannattā ayaṁ chāyā paññāyati, imaṁ maṇiṁ saṁkiliṭṭhaṁ vivaṇṇaṁ karomā”ti cintetvā avidūre ekaṁ saraṁ gantvā kalale pavaṭṭetvā āgantvā taṁ maṇiṁ ghaṁsanti. So sūkaralomehi ghaṁsiyamāno vippasannataro ahosi. Sūkarā upāyaṁ apassantā “imassa maṇino vivaṇṇakaraṇūpāyaṁ tāpasaṁ pucchissāmā”ti bodhisattaṁ upasaṅkamitvā vanditvā ekamantaṁ ṭhitā purimā dve gāthā udāhariṁsu—

103. “Dariyā satta vassāni, tiṁsamattā vasāmase.
Haññāma maṇino ābhaṁ, iti no mantanaṁ ahu.

104. Yāvatā maṇiṁ ghaṁsāma, bhiyyo vodāyate maṇi.
Idañcadāni pucchāma, kiṁ kiccaṁ idha maññasī"ti.

Tattha **dariyā**ti maṇiguhāyaṁ. **Vasāmase**ti vasāma. **Haññāmā**ti[1] hanissāma, mayampi vivaṇṇaṁ karissāma. **Idañcadāni pucchāmā**ti idāni mayaṁ "kena kāraṇena ayaṁ maṇi kilissamāno vodāyate"ti idaṁ taṁ pucchāma. **Kiṁ kiccaṁ idha maññasī**ti imasmiṁ atthe tvaṁ imaṁ kiccaṁ kinti maññasīti.

Atha nesaṁ ācikkhanto bodhisatto tatiyaṁ gāthamāha—

105. "Ayaṁ maṇi veḷuriyo, akāco vimalo subho.
Nā'ssa sakkā siriṁ hantuṁ, apakkamatha sūkarā"ti.

Tattha **akāco**ti akakkaso. **Subho**ti sobhano. **Sirin**ti pabhaṁ. **Apakkamathā**ti imassa maṇissa pabhā nāsetuṁ na sakkā, tumhe pana imaṁ maṇiguhaṁ pahāya aññattha gacchathāti.

Te tassa kathaṁ sutvā tathā akaṁsu. Bodhisatto jhānaṁ uppādetvā brahmalokaparāyaṇo ahosi.

Satthā imaṁ dhammadesanaṁ āharitvā jātakaṁ samodhānesi "tadā tāpaso ahameva ahosin"ti.

Maṇisūkarajātakavaṇṇanā pañcamā.

---

6. Sālūkajātakavaṇṇanā (286)

Mā sālūkassa pihayīti idaṁ Satthā Jetavane viharanto thullakumārikāpalobhanaṁ ārabbha kathesi. Taṁ **Cūḷanāradakassapajātake**[2] āvi bhavissati. Taṁ pana bhikkhuṁ Satthā pakkosāpetvā "saccaṁ kira tvaṁ bhikkhu ukkaṇṭhitosī"ti pucchi. Evaṁ bhanteti. Ko taṁ ukkaṇṭhāpetīti. Thullakumārikā bhanteti. Satthā "esā te bhikkhu anatthakārikā, pubbepi tvaṁ etissā vivāhatthāya āgataparisāya uttaribhaṅgo ahosī"ti vatvā bhikkhūhi yācito atītaṁ āhari.

---

1. Hañchemāti (Sī, I) hañchāmāti (?)
2. Khu 5. 261 piṭṭhe.

Atīte Bārāṇasiyaṁ Brahmadatte rajjaṁ kārente bodhisatto Mahālohitagoṇo nāma ahosi, kaniṭṭhabhātā panassa Cūḷalohito nāma. Ubhopi goṇā gāmake ekasmiṁ kule kammaṁ karonti. Tassa kulassa ekā vayappattā kumārikā atthi, taṁ aññakulaṁ vāresi. Atha naṁ kulaṁ "vivāhakāle uttaribhaṅgo bhavissatī"ti Sālūkaṁ nāma sūkaraṁ yāgubhattena paṭijaggi, so heṭṭhāmañce sayati. Athekadivasaṁ Cūḷalohito bhātaraṁ āha "bhātika mayaṁ imasmiṁ kule kammaṁ karoma, amhe nissāya imaṁ kulaṁ jīvati, atha ca panime manussā amhākaṁ tiṇapalālamattaṁ denti, imaṁ sūkaraṁ yāgubhattena posenti, heṭṭhāmañce sayāpenti, kiṁ nāmesa etesaṁ karissatī"ti. Mahālohito "tāta mā tvaṁ etassa yāgubhattaṁ patthaya, etissā kumārikāya vivāhadivase etaṁ uttaribhaṅgaṁ kātukāmā ete maṁsassa thūlabhāvakaraṇatthaṁ posenti, katipāhaccayena taṁ passissasi heṭṭhāmañcato nikkhāmetvā vadhitvā khaṇḍākhaṇḍikaṁ chinditvā āgantukabhattaṁ kariyamānan"ti vatvā purimā dve gāthā samuṭṭhāpesi—

106. "Mā sālūkassa pihayi, āturannāni bhuñjati.
Appossukko bhusaṁ khāda, etaṁ dīghāyulakkhaṇaṁ.

107. Idāni so idhāgantvā, atithī yuttasevako.
Atha dakkhasi sālūkaṁ, sayantaṁ musaluttaran"ti.

Tatthāyaṁ saṅkhepattho—tāta tvaṁ mā Sālūkasūkarabhāvaṁ patthayi, ayañhi **āturannāni** maraṇabhojanāni bhuñjati, yāni bhuñjitvā na cirasseva maraṇaṁ pāpuṇissati, tvaṁ pana **appossukko** nirālayo hutvā attanā laddhaṁ imaṁ palālamissakaṁ bhusaṁ khāda, etaṁ dīghāyubhāvassa **lakkhaṇaṁ** sañjānananimittaṁ. Idāni katipāhasseva so vevāhikapuriso mahatiyā parisāya yutto yuttasevako idha atithi hutvā āgato bhavissati, athetaṁ sālūkaṁ musalasadisena uttaroṭṭhena samannāgatattā **musaluttaraṁ** māritaṁ sayantaṁ dakkhasīti.

Tato katipāhasseva vevāhikesu āgatesu sālūkaṁ māretvā uttaribhaṅgamakaṁsu. Ubho goṇā taṁ tassa vipattiṁ disvā

“amhākaṁ bhusameva varan”ti cintayiṁsu. Satthā abhisambuddho hutvā tadatthajotikaṁ tatiyaṁ gāthamāha—

108. “Vikantaṁ sūkaraṁ disvā, sayantaṁ musaluttaraṁ.
Jaraggavā vicintesuṁ, varamhākaṁ bhusāmivā”ti.

Tattha **bhusāmivā**ti bhusameva amhākaṁ varaṁ uttamanti attho.

Satthā imaṁ dhammadesanaṁ āharitvā saccāni pakāsetvā jātakaṁ samodhānesi, saccapariyosāne so bhikkhu sotāpattiphale patiṭṭhahi. Tadā kumārikā etarahi thullakumārikā ahosi, Sālūko ukkaṇṭhitabhikkhu, Cūḷalohito Ānando, Mahālohito pana ahameva ahosinti.

Sālūkajātakavaṇṇanā chaṭṭhā.

---

7. Lābhagarahajātakavaṇṇanā (287)

Nānummattoti idaṁ Satthā Jetavane viharanto Sāriputtattherassa saddhivihārikaṁ ārabbha kathesi. Therassa kira saddhivihāriko theraṁ upasaṅkamitvā vanditvā ekamantaṁ nisinno “lābhuppattipaṭipadaṁ me bhante kathetha, kiṁ karonto cīvarādīnaṁ lābhī hotī”ti pucchi. Athassa thero “āvuso catūhaṅgehi samannāgatassa lābhasakkāro uppajjati, attano abbhantare hiri-ottappaṁ bhinditvā sāmaññaṁ pahāya anummatteneva ummattena viya bhavitabbaṁ, pisuṇavācā vattabbā, naṭasadisena bhavitabbaṁ, vikiṇṇavācena kutūhalena bhavitabban”ti imaṁ lābhuppattipaṭipadaṁ kathesi. So taṁ paṭipadaṁ garahitvā uṭṭhāya pakkanto. Thero Satthāraṁ upasaṅkamitvā vanditvā taṁ pavattiṁ ācikkhi. Satthā “neso “Sāriputta bhikkhu idāneva lābhaṁ garahati, pubbepesa garahiyevā”ti vatvā therena yācito atītaṁ āhari.

Atīte Bārāṇasiyaṁ Brahmadatte rajjaṁ kārente bodhisatto brāhmaṇakule nibbattitvā vayappatto soḷasavassikakāleyeva tiṇṇaṁ vedānaṁ aṭṭhārasannañca sippānaṁ pariyosānaṁ patvā disāpāmokkho

ācariyo hutvā pañca māṇavakasatāni sippaṁ vācesi. Tatreko māṇavo sīlācārasampanno ekadivasaṁ ācariyaṁ upasaṅkamitvā "kathaṁ imesaṁ sattānaṁ lābho uppajjatī"ti lābhuppattipaṭipadaṁ pucchi. Ācariyo "tāta imesaṁ sattānaṁ catūhi kāraṇehi lābho uppajjatī"ti vatvā paṭhamaṁ gāthamāha—

109. "Nānummatto nāpisuṇo, nānaṭo nākutūhalo.
Mūḷhesu labhate lābhaṁ, esā te anusāsanī"ti.

Tattha **nānummatto**ti na anummatto. Idaṁ vuttaṁ hoti—yathā ummattako nāma itthipurisadārikadārake disvā tesaṁ vatthālaṅkārādīni vilumpati, tato tato macchamaṁsapūvādīni balakkārena gahetvā khādati, evameva yo gihibhūto ajjhattabahiddhasamuṭṭhānaṁ hirottappaṁ pahāya kusalākusalaṁ agaṇetvā nirayabhayaṁ abhāyanto lobhābhibhūto pariyādiṇṇacitto kāmesu pamatto sandhicchedādīni sāhasikakammāni karoti, pabbajitopi hirottappaṁ pahāya kusalākusalaṁ agaṇetvā nirayabhayaṁ abhāyanto Satthārā paññattaṁ sikkhāpadaṁ maddanto lobhena abhibhūto pariyādiṇṇacitto cīvarādimattaṁ nissāya attano sāmaññaṁ vijahitvā pamatto vejjakammadūtakammādīni karoti, veḷudānādīni nissāya jīvikaṁ kappeti, ayaṁ anummattopi ummattasadisattā ummatto nāma, evarūpassa khippaṁ lābho uppajjati. Yo pana evaṁ anummatto lajjī kukkuccako, esa mūḷhesu apaṇḍitesu purisesu lābhaṁ na labhati, tasmā lābhatthikena ummattakena viya bhavitabbanti.

Nāpisuṇoti etthāpi yo pisuṇo hoti, "asukena idaṁ nāma katan"ti rājakule pesuññaṁ upasaṁharati, so aññesaṁ yasaṁ acchinditvā attano gaṇhāti. Rājānopi naṁ "ayaṁ amhesu sasneho"ti ucce ṭhāne ṭhapenti, amaccādayopissa "ayaṁ no rājakule paribhindeyyā"ti bhayena dātabbaṁ maññanti, evaṁ etarahi pisuṇassa lābho uppajjati. Yo pana apisuṇo, so mūḷhesu lābhaṁ na labhatīti evamattho veditabbo.

Nānaṭoti lābhaṁ uppādentena naṭena viya bhavitabbaṁ. Yathā naṭo hirottappaṁ pahāya naccagītavāditehi kīḷaṁ katvā dhanaṁ saṁharati, evameva

lābhatthikesu hirottappaṁ bhinditvā itthipurisadārikadārakānaṁ soṇḍasahāyena[1] viya nānappakāraṁ keḷiṁ karontena vicaritabbaṁ. Yo evaṁ anaṭo, so mūḷhesu lābhaṁ na labhati.

Nākutūhaloti kutūhalo nāma vippakiṇṇavāco. Rājāno hi amacce pucchanti "asukaṭṭhāne kira 'manusso mārito, gharaṁ viluttaṁ, paresaṁ dārā padhaṁsitā'ti suyyati, kesaṁ nu kho idaṁ kamman"ti. Tattha sesesu akathentesuyeva yo uṭṭhahitvā "asuko ca asuko ca nāmā"ti vadati, ayaṁ kutūhalo nāma. Rājāno tassa vacanena te purise pariyesitvā nisedhetvā "imaṁ nissāya no nagaraṁ niccoraṁ jātan"ti tassa mahantaṁ yasaṁ denti, sesāpi janā "ayaṁ no rājapurisehi puṭṭho suyuttaduyuttaṁ katheyyā"ti bhayena tasseva dhanaṁ denti, evaṁ kutūhalassa lābho uppajjati. Yo pana akutūhalo, esa na mūḷhesu labhati lābhaṁ. **Esā te anusāsanī**ti esā amhākaṁ santikā tuyhaṁ lābhānusiṭṭhīti.

Antevāsiko ācariyassa kathaṁ sutvā lābhaṁ garahanto—

110. "Dhiratthu taṁ yasalābhaṁ, dhanalābhañca brāhmaṇa.
Yā vutti vinipātena, adhammacaraṇena vā.

111. Api ce pattamādāya, anagāro paribbaje.
Esāva jīvikā seyyo[2], yā cā'dhammena esanā"ti.

gāthādvayamāha.

Tattha **yā vuttī**ti yā jīvitavutti. **Vinipātenā**ti attano vinipātena. **Adhammacaraṇenā**ti[3] adhammakiriyāya visamakiriyāya vadhabandhanagarahādīhi attānaṁ vinipātetvā adhammaṁ caritvā yā vutti, tañca yasadhanalābhañca sabbaṁ **dhiratthu** nindāmi garahāmi, na me etenatthoti adhippāyo. **Pattamādāyā**ti bhikkhābhājanaṁ gahetvā. **Anagāro paribbaje**ti ageho pabbajito hutvā careyya, na ca sappuriso kāyaduccaritādivasena adhammacariyaṁ careyya. Kiṁ kāraṇā? **Esāva jīvikā seyyo**[4]**,**

---

1. Bhaṇḍaṁ pahārakena (Ka)
2. Seyyā (Sī, Syā, I)
3. Adhammacariyāya vāti (Sī, Syā, I)
4. Seyyā (Sī, Syā, I)

yā cā’dhammena esanāti yā esā adhammena jīvikapariyesanā, tato esā pattahatthassa parakulesu bhikkhācariyāva seyyo[1], sataguṇena sahassaguṇena sundarataroti dasseti.

Evaṁ māṇavo pabbajjāya guṇaṁ vaṇṇetvā nikkhamitvā isipabbajjaṁ pabbajitvā dhammena bhikkhaṁ pariyesanto abhiññā ca samāpattiyo ca nibbattetvā brahmalokaparāyaṇo ahosi.

Satthā imaṁ dhammadesanaṁ āharitvā jātakaṁ samodhānesi “tadā māṇavo lābhagarahī bhikkhu ahosi, ācariyo pana ahameva ahosin”ti.

Lābhagarahajātakavaṇṇanā sattamā.

---

8. Macchuddānajātakavaṇṇanā (288)

Agghanti macchāti idaṁ Satthā Jetavane viharanto ekaṁ kūṭavāṇijaṁ ārabbha kathesi. Vatthu heṭṭhā kathitameva.

Atīte Bārāṇasiyaṁ Brahmadatte rajjaṁ kārente bodhisatto kuṭumbikakule nibbattitvā viññutaṁ patto kuṭumbaṁ saṇṭhapesi. Kaniṭṭhabhātāpissa atthi, tesaṁ aparabhāge pitā kālakato. Te ekadivasaṁ “pitu santakaṁ vohāraṁ sādhessāmā”ti[2] ekaṁ gāmaṁ gantvā kahāpaṇasahassaṁ labhitvā āgacchantā nadītitthe nāvaṁ paṭimānentā puṭabhattaṁ bhuñjiṁsu. Bodhisatto atirekabhattaṁ Gaṅgāya macchānaṁ datvā nadīdevatāya pattiṁ adāsi. Devatā pattiṁ anumoditvāyeva dibbena yasena vaḍḍhitvā attano yasavuḍḍhiṁ āvajjamānā taṁ kāraṇaṁ aññāsi. Bodhisattopi vālikāyaṁ uttarāsaṅgaṁ pattharitvā nipanno niddaṁ okkami, kaniṭṭhabhātā panassa thokaṁ corapakatiko. So te kahāpaṇe bodhisattassa adatvā sayameva gaṇhitukāmatāya kahāpaṇabhaṇḍikasadisaṁ ekaṁ sakkharabhaṇḍikaṁ katvā dvepi bhaṇḍikā ekatova ṭhapesi. Tesaṁ nāvaṁ abhiruhitvā Gaṅgāmajjhagatānaṁ kaniṭṭho nāvaṁ khobhetvā “sakkharabhaṇḍikaṁ udake khipissāmī”ti sahassabhaṇḍikaṁkhipitvā “bhātika sahassabhaṇḍikā

---

1. Seyyā (Sī, Syā, I) 2. Sodhessāmāti (Syā) karissāmāti (Ka)

udake patitā, kinti karomā”ti āha. Udake patitāya kiṁ karissāma, mā cintayīti. Nadīdevatā cintesi “ahaṁ iminā dinnapattiṁ anumoditvā dibbayasena vaḍḍhitvā etassa santakaṁ rakkhissāmī”ti attano ānubhāvena taṁ bhaṇḍikaṁ ekaṁ mahāmacchaṁ gilāpetvā sayaṁ ārakkhaṁ gaṇhi. Sopi coro gehaṁ gantvā “bhātā me vañcito”ti bhaṇḍikaṁ mocento sakkharā passitvā hadayena sussantena mañcassa aṭaniṁ upagūhitvā nipajji.

Tadā kevaṭṭā macchagahaṇatthāya jālaṁ khipiṁsu. So maccho devatānubhāvena jālaṁ pāvisi. Kevaṭṭā taṁ gahetvā vikkiṇituṁ nagaraṁ paviṭṭhā. Manussā mahāmacchaṁ disvā mūlaṁ pucchanti. Kevaṭṭā “kahāpaṇasahassañca satta ca māsake datvā gaṇhathā”ti vadanti. Manussā “sahassagghanakamacchopi no diṭṭho”ti parihāsaṁ karonti. Kevaṭṭā macchaṁ gahetvā bodhisattassa gharadvāraṁ gantvā “imaṁ macchaṁ gaṇhathā”ti āhaṁsu. Kimassa mūlanti. Satta māsake datvā gaṇhathāti. Aññesaṁ dadamānā kathaṁ dethāti. Aññesaṁ sahassena ca sattahi ca māsakehi dema, tumhe pana satta māsake datvā gaṇhathāti. So tesaṁ satta māsake datvā macchaṁ bhariyāya pesesi. Sā macchassa kucchiṁ phalayamānā sahassabhaṇḍikaṁ disvā bodhisattassa ārocesi. Bodhisatto taṁ oloketvā attano lañchaṁ disvā sakasantakabhāvaṁ ñatvā “idāni ime kevaṭṭā imaṁ macchaṁ aññesaṁ dadamānā sahassena ceva sattahi ca māsakehi denti, amhe pana patvā[1] sahassassa amhākaṁ santakattā satteva māsake gahetvā adaṁsu, idaṁ antaraṁ ajānantaṁ na sakkā kañci saddahāpetun”ti cintetvā paṭhamaṁ gāthamāha—

112. “Agghanti macchā adhikaṁ sahassaṁ.
Na so atthi yo imaṁ saddaheyya.
Mayhañca assu idha satta māsā,
Ahampi taṁ macchuddānaṁ kiṇeyyan”ti.

Tattha **adhikan**ti aññehi pucchitā kevaṭṭā “sattamāsādhikaṁ sahassaṁ agghantī”ti vadanti. **Na so atthi yo imaṁ saddaheyyā**ti so puriso

1. Datvā (I)

na atthi, yo imaṁ kāraṇaṁ paccakkhato ajānanto mama vacanena saddaheyya, ettakaṁ vā macchā agghantīti yo imaṁ saddaheyya, so natthi, tasmāyeva te aññehi na gahitātipi attho. **Mayhañca assū**ti mayhaṁ pana satta māsakā ahesuṁ. **Macchuddānan**ti macchavaggaṁ. Tena hi macchena saddhiṁ aññepi macchā ekato baddhā taṁ sakalampi macchuddānaṁ sandhāyetaṁ vuttaṁ. **Kiṇeyyan**ti kiṇiṁ[1], satteva māsake datvā ettakaṁ macchavaggaṁ gaṇhinti attho.

Evañca pana vatvā idaṁ cintesi "kiṁ nu kho nissāya mayā ete kahāpaṇā laddhā"ti. Tasmiṁ khaṇe nadīdevatā ākāse dissamānarūpena[2] ṭhatvā "ahaṁ Gaṅgādevatā, tayā macchānaṁ atirekabhattaṁ datvā mayhaṁ patti dinnā, tenāhaṁ tava santakaṁ rakkhantī āgatā"ti dīpayamānā gāthamāha—

113. "Macchānaṁ bhojanaṁ datvā, mama dakkhiṇamādisi.
Taṁ dakkhiṇaṁ sarantiyā, kataṁ apacitiṁ tayā"ti.

Tattha **dakkhiṇan**ti imasmiṁ ṭhāne pattidānaṁ dakkhiṇā nāma. **Sarantiyā kataṁ apacitiṁtayā**ti taṁ tayā mayhaṁ kataṁ apacitiṁ sarantiyā mayā idaṁ tava dhanaṁ rakkhitanti attho.

Idaṁ vatvā ca pana sā devatā tassa kaniṭṭhena katakūṭakammaṁ sabbaṁ kathetvā "Eso idāni hadayena sussantena nipanno, duṭṭhacittassa vuḍḍhi nāma natthi, ahaṁ pana 'tava santakaṁ mā nassī'ti dhanaṁ te āharitvā adāsiṁ, idaṁ kaniṭṭhacorassa adatvā sabbaṁ tvaññeva gaṇhā"ti vatvā tatiyaṁ gāthamāha—

114. "Paduṭṭhacittassa na phāti hoti,
Na cāpi taṁ devatā pūjayanti.
Yo bhātaraṁ pettikaṁ sāpateyyaṁ,
Avañcayī dukkaṭakammakārī"ti.

Tattha **na phāti hotī**ti evarūpassa puggalassa idhaloke vā paraloke vā vuḍḍhi nāma na hoti. **Na cāpi tan**ti taṁ puggalaṁ tassa santakaṁ rakkhamānā devatā na pūjayanti.

1. Kiṇissaṁ (Sī, I) 2. Dissamānarūpā (Syā, Ka)

Iti devatā mittadubbhicorassa kahāpaṇe adātukāmā evamāha. Bodhisatto pana "na sakkā evaṁ kātun"ti tassapi pañca kahāpaṇasatāni pesesiyeva.

Satthā imaṁ dhammadesanaṁ āharitvā saccāni pakāsetvā jātakaṁ samodhānesi, saccapariyosāne vāṇijo sotāpattiphale patiṭṭhati. Tadā kaniṭṭhabhātā idāni kūṭavāṇijo, jeṭṭhabhātā pana ahameva ahosinti.

Macchuddānajātakavaṇṇanā aṭṭhamā.

---

9. Nānāchandajātakavaṇṇanā (289)

Nānāchandā mahārājāti idaṁ Satthā Jetavane viharanto āyasmato Ānandassa aṭṭhavaralābhaṁ ārabbha kathesi. Vatthu Ekādasakanipāte **Juṇhajātake**[1] āvi bhavissati.

Atīte pana bodhisatto Bārāṇasiyaṁ Brahmadatte rajjaṁ kārente tassa aggamahesiyā kucchimhi nibbattitvā vayappatto Takkasilāyaṁ sabbasippāni uggahetvā pitu accayena rajjaṁ pāpuṇi. Tassa ṭhānato apanīto pitu purohito atthi, so duggato hutvā ekasmiṁ jaragehe vasati. Athekadivasaṁ bodhisatto aññātakavesena rattibhāge nagaraṁ pariggaṇhanto vicarati. Tamenaṁ katakammacorā ekasmiṁ surāpāne suraṁ pivitvā aparampi ghaṭenādāya attano gehaṁ gacchantā antaravīthiyaṁ disvā "are kosi tvan"ti vatvā paharitvā uttarisāṭakaṁ gahetvā ghaṭaṁ ukkhipāpetvā tāsentā gacchiṁsu. Sopi kho brāhmaṇo tasmiṁ khaṇe nikkhamitvā antaravīthiyaṁ ṭhito nakkhattaṁ olokento rañño amittānaṁ hatthagatabhāvaṁ ñatvā brāhmaṇiṁ āmantesi. Sā "kiṁ ayyā"ti vatvā vegena tassa santikaṁ āgatā. Atha naṁ so āha "bhoti amhākaṁ rājā amittānaṁ vasaṁ gato"ti. Ayya kiṁ te rañño santike pavattiyā[2], brāhmaṇā jānissantīti.

---

1. Khu 5. 227 piṭṭhe. 2. Pattayasā (Syā, Ka)

Rājā brāhmaṇassa saddaṁ sutvā thokaṁ gantvā dhutte āha "duggatomhi sāmi, uttarāsaṅgaṁ gahetvā vissajjetha man"ti. Te punappunaṁ kathentaṁ kāruññena vissajjesuṁ. So tesaṁ vasanagehaṁ sallakkhetvā nivatti. Atha porāṇakapurohito brāhmaṇopi "bhoti amhākaṁ rājā amittahatthato mutto"ti āha. Rājā tampi sutvā tampi gehaṁ sallakkhetvā pāsādaṁ abhiruhi. So vibhātāya rattiyā brāhmaṇe pakkosāpetvā "kiṁ ācariyā rattiṁ nakkhattaṁ olokayitthā"ti pucchi. Āma devāti. Kiṁ sobhananti[1]. Sobhanaṁ devāti. Koci gāho natthīti. Natthi devāti. Rājā "asukagehato brāhmaṇaṁ pakkosathā"ti porāṇakapurohitaṁ pakkosāpetvā "kiṁ ācariya rattiṁ te nakkhattaṁ diṭṭhan"ti pucchi. Āma devāti. Atthi koci gāhoti. Āma mahārāja, ajja rattiṁ tumhe amittavasaṁ gantvā muhutteneva muttāti. Rājā "nakkhattajānanakena nāma evarūpena bhavitabban"ti sesabrāhmaṇe nikkaḍḍhāpetvā "brāhmaṇa pasannosmi te, varaṁ tvaṁ gaṇhā"ti āha. Mahārāja puttadārena saddhiṁ mantetvā gaṇhissāmīti. Gaccha mantetvā ehīti.

So gantvā brāhmaṇiñca puttañca suṇisañca dāsiñca pakkositvā "rājā me varaṁ dadāti, kiṁ gaṇhāmā"ti pucchi. Brāhmaṇī "mayhaṁ dhenusataṁ ānehī"ti āha, putto chattamāṇavo nāma "mayhaṁ kumudavaṇṇehi catūhi sindhavehi yuttaṁ ājaññarathan"ti, suṇisā "mayhaṁ maṇikuṇḍalaṁ ādiṁ katvā sabbālaṅkāran"ti, Puṇṇā nāma dāsī "mayhaṁ udukkhalamusalañceva suppañcā"ti. Brāhmaṇo pana gāmavaraṁ gahetukāmo rañño santikaṁ gantvā "kiṁ brāhmaṇa pucchito te puttadāro"ti puṭṭho "āma deva pucchito, anekacchando"ti vatvā paṭhamaṁ gāthādvayamāha—

115. "Nānāchandā mahārāja, ekāgāre vasāmase.
Ahaṁ gāmavaraṁ icche, brāhmaṇī ca gavaṁ sataṁ.

116. Putto ca ājaññarathaṁ, kaññā ca maṇikuṇḍalaṁ.
Yā ce'sā puṇṇikā jammī, udukkhalaṁ'bhikaṅkhatī"ti.

1. Sobhanaṁ asobhananti (Sī, I)

Tattha **icche**ti icchāmi. **Gavaṁsatan**ti dhenūnaṁ[1] gunnaṁ sataṁ. **Kaññā**ti suṇisā. **Yā ce'sā**ti yā esā amhākaṁ ghare Puṇṇikā nāma dāsī, sā jammī lāmikā suppamusalehi saddhiṁ udukkhalaṁ abhikaṅkhati icchatīti.

Rājā "sabbesaṁ icchiticchitaṁ dethā"ti āṇāpento—

117. "Brāhmaṇassa gāmavaraṁ, brāhmaṇiyā gavaṁ sataṁ.
Puttassa ājaññarathaṁ, kaññāya maṇikuṇḍalaṁ.
Yañcetaṁ puṇṇikaṁ jammiṁ, paṭipādethu'dukkhalan"ti—

gāthamāha.

Tattha **yañcetan**ti yañca etaṁ puṇṇikanti vadati, taṁ jammiṁ udukkhalaṁ paṭipādetha sampaṭicchāpethāti.

Iti rājā brāhmaṇena patthitañca aññañca mahantaṁ yasaṁ datvā "ito paṭṭhāya amhākaṁ kattabbakiccesu ussukkaṁ āpajjā"ti vatvā brāhmaṇaṁ attano santike akāsi.

Satthā imaṁ dhammadesanaṁ āharitvā jātakaṁ samodhānesi "tadā brāhmaṇo Ānando ahosi, rājā pana ahameva ahosin"ti.

Nānāchandajātakavaṇṇanā navamā.

---

10. Sīlavīmaṁsakajātakavaṇṇanā (290)

Sīlaṁ kireva kalyāṇanti idaṁ Satthā Jetavane viharanto ekaṁ sīlavīmaṁsakabrāhmaṇaṁ ārabbha kathesi. Vatthu pana paccuppannampi atītampi heṭṭhā Ekakanipāte **Sīlavīmaṁsakajātake**[2] vitthāritameva. Idha pana Bārāṇasiyaṁ Brahmadatte rajjaṁ kārente tassa purohito sīlasampanno "attano sīlaṁ vīmaṁsissāmī"ti heraññikaphalakato dve divase ekekaṁ kahāpaṇaṁ gaṇhi. Atha naṁ tatiyadivase "coro"ti gahetvā rañño santikaṁ nayiṁsu. So antarāmagge ahituṇḍike sappaṁ kīḷāpente[3] addasa. Atha naṁ rājā disvā "kasmā evarūpaṁ akāsī"ti

---

1. Rohiṇīnaṁ (Sī, I), khiradhenūnaṁ (Syā)
2. Khu 5. 20 piṭṭhe.
3. Kīḷāyante (Syā, Ka)

pucchi. Brāhmaṇo "attano sīlaṁ vīmaṁsitukāmatāyā"ti vatvā imā gāthā avoca—

118. "Sīlaṁ kireva kalyāṇaṁ, sīlaṁ loke anuttaraṁ.
Passa ghoraviso nāgo, sīlavāti na haññati.

119. Sohaṁ sīlaṁ samādissaṁ, loke anumataṁ sivaṁ.
Ariyavuttisamācāro, yena vuccati sīlavā.

120. Ñātīnañca piyo hoti, mittesu ca virocati.
Kāyassa bhedā sugatiṁ, upapajjati sīlavā"ti.

Tattha **sīlan**ti ācāro. **Kirā**ti anussavatthe nipāto. **Kalyāṇan**ti sobhanaṁ, "sīlaṁ kireva kalyāṇan"ti evaṁ paṇḍitā vadantīti attho. **Passā**ti atthānameva vadati. **Na haññatī**ti parampi na viheṭheti, parehipi na viheṭṭhīyati[1]. **Samādissan**ti samādiyissāmi. **Anumataṁ sivan**ti "khemaṁ nibbhayan"ti evaṁ paṇḍitehi sampaṭicchitaṁ. **Yena vuccatī**ti yena sīlena sīlavā puriso ariyānaṁ Buddhādīnaṁ paṭipattiṁ samācaranto "ariyavuttisamācāro"ti vuccati, tamahaṁ samādiyissāmīti attho. **Virocatī**ti pabbatamatthake aggikkhandho viya virocati.

Evaṁ bodhisatto tīhi gāthāhi sīlassa vaṇṇaṁ pakāsento rañño dhammaṁ desetvā "mahārāja mama gehe pitu santakaṁ mātu santakaṁ attanā uppāditaṁ tayā dinnañca bahu dhanaṁ atthi, pariyanto nāma na paññāyati, ahaṁ pana sīlaṁ vīmaṁsanto heraññikaphalakato kahāpaṇe gaṇhiṁ. Idāni mayā imasmiṁ loke jātigottakulapadesānaṁ lāmakabhāvo, sīlasseva ca jeṭṭhakabhāvo ñāto, ahaṁ pabbajissāmi, pabbajjaṁ me anujānāhī"ti anujānāpetvā raññā punappunaṁ yāciyamānopi nikkhamma Himavantaṁ pavisitvā isipabbajjaṁ pabbajitvā abhiññā ca samāpattiyo ca nibbattetvā brahmalokaparāyaṇo ahosi.

---

1. Parepi na viheṭheyyāti (Syā)

Satthā imaṁ dhammadesanaṁ āharitvā jātakaṁ samodhānesi “tadā sīlavīmaṁsako purohito brāhmaṇo ahameva ahosin”ti.

Sīlavīmaṁsakajātakavaṇṇanā dasamā.

Abbhantaravaggo catuttho.

Tassuddānaṁ

Duma kaṁsavaruttamabyagghamigā,
Maṇayo maṇi sālukamavhayano.
Anusāsaniyopi ca macchavaro,
Maṇikuṇḍalakena kirena dasāti.

---

5. Kumbhavagga

1. Surāghaṭajātakavaṇṇanā (291)

Sabbakāmadadaṁ kumbhanti idaṁ Satthā Jetavane viharanto Anāthapiṇḍikassa bhāgineyyaṁ ārabbha kathesi. So kira mātāpitūnaṁ santakā cattālīsa hiraññakoṭiyo pānabyasanena nāsetvā seṭṭhino santikaṁ agamāsi. Sopissa “vohāraṁ karohī”ti sahassaṁ adāsi, tampi nāsetvā puna agamāsi. Punassa pañca satāni dāpesi, tānipi nāsetvā puna āgatassa dve thūlasāṭake dāpesi. Tepi nāsetvā puna āgataṁ gīvāyaṁ gāhāpetvā nīharāpesi. So anātho hutvā parakuṭṭaṁ nissāya kālamakāsi, tamenaṁ kaḍḍhitvā bahi chaḍḍesuṁ. Anāthapiṇḍiko vihāraṁ gantvā sabbaṁ taṁ bhāgineyyassa pavattiṁ Tathāgatassa ārocesi. Satthā “tvaṁ etaṁ kathaṁ santappessasi, yamahaṁ pubbe sabbakāmadadaṁ kumbhaṁ datvāpi santappetuṁ nāsakkhin”ti vatvā tena yācito atītaṁ āhari.

Atīte Bārāṇasiyaṁ Brahmadatte rajjaṁ kārente bodhisatto seṭṭhikule nibbattitvā pitu accayena seṭṭhiṭṭhānaṁ labhi. Tassa gehe

bhūmigatameva cattālīsakoṭidhanaṁ ahosi, putto panassa ekoyeva. Bodhisatto dānādīni puññāni katvā kālakato Sakko devarājā hutvā nibbatti. Athassa putto vīthiṁ āvaritvā[1] maṇḍapaṁ kāretvā mahājanaparivuto nisīditvā suraṁ pātuṁ ārabhi. So laṅghanadhāvananaccagītādīni karontānaṁ sahassaṁ sahassaṁ dadamāno itthisoṇḍasurāsoṇḍamaṁsasoṇḍādibhāvaṁ āpajjitvā "kva gītaṁ, kva naccaṁ, kva vāditan"ti samajjatthiko pamatto hutvā āhiṇḍanto na cirasseva cattālīsakoṭidhanaṁ upabhogaparibhogūpakaraṇāni ca vināsetvā duggato kapaṇo pilotikaṁ nivāsetvā vicari. Sakko āvajjento tassa duggatabhāvaṁ ñatvā puttapemena āgantvā sabbakāmadadaṁ kumbhaṁ datvā "tāta yathā ayaṁ kumbho na bhijjati, tathā naṁ rakkha, imasmiṁ te sati dhanassa paricchedo nāma na bhavissati, appamatto hohī"ti ovaditvā devalokameva gato. Tato paṭṭhāya suraṁ pivanto vicari. Athekadivasaṁ matto taṁ kumbhaṁ ākāse khipitvā sampaṭicchanto ekavāraṁ virajjhi, kumbho bhūmiyaṁ patitvā bhijji. Tato paṭṭhāya puna daliddo hutvā pilotikaṁ nivāsetvā kapālahattho bhikkhaṁ caranto parakuṭṭaṁ nissāya kālamakāsi.

Satthā imaṁ atītaṁ āharitvā—

121. "Sabbakāmadadaṁ kumbhaṁ, kuṭaṁ laddhāna dhuttako.
Yāva naṁ anupāleti, tāva so sukhamedhati.

122. Yadā matto ca ditto ca, pamādā kumbha'mabbhidā.
Tadā naggo ca pottho ca, pacchā bālo vihaññati.

123. Evameva yo dhanaṁ laddhā, pamatto paribhuñjati.
Pacchā tappati dummedho, kuṭaṁ bhitvāva dhuttako"ti—

imā abhisambuddhagāthā vatvā jātakaṁ samodhānesi.

Tattha **sabbakāmadadan**ti sabbe vatthukāme dātuṁ samatthaṁ kumbhaṁ. **Kuṭan**ti kumbhavevacanaṁ. **Yāvā**ti yattakaṁ kālaṁ. **Anupāletī**ti yo koci evarūpaṁ labhitvā yāva rakkhati, tāva so sukhamedhatīti attho.

---

1. Kiñci dānavattaṁ avicāretvā (Syā), vīthiṁ vicaritvā (Ka)

Matto ca ditto cāti surāmadena matto dappena[1] ditto. **Pamādā kumbha'mabbhidā**ti pamādena[2] kumbhaṁ bhindi. **Naggo ca pottho cā**ti kadāci naggo, kadāci potthakapilotikāya nivatthattā pottho. **Evamevā**ti evaṁ eva. **Pamatto**ti pamādena. **Tappatī**ti socati.

Tadā surāghaṭabhedako dhutto seṭṭhibhāgineyyo ahosi, Sakko pana ahameva ahosinti.

Surāghaṭajātakavaṇṇanā paṭhamā.

---

2. Supattajātakavaṇṇanā (292)

Bārāṇasyaṁ mahārājāti idaṁ Satthā Jetavane viharanto bimbādeviyā Sāriputtattherena dinnaṁ rohitamaccharasaṁ navasappimissakaṁ sālibhattaṁ ārabbha kathesi. Vatthu heṭṭhā kathita-**abbhantarajātake**[3] vatthusadisameva. Tadāpi hi theriyā udaravāto kuppi, Rāhulabhaddo therassa ācikkhi. Thero taṁ āsanasālāyaṁ nisīdāpetvā Kosalarañño nivesanaṁ gantvā rohitamaccharasaṁ navasappimissakaṁ sālibhattaṁ āharitvā tassa adāsi. So āharitvā mātu theriyā adāsi, tassā bhuttamattāya udaravāto paṭippassambhi. Rājā purise pesetvā pariggaṇhāpetvā tato paṭṭhāya theriyā tathārūpaṁ bhattaṁ adāsi. Athekadivasaṁ bhikkhū dhammasabhāyaṁ kathaṁ samuṭṭhāpesuṁ "āvuso Dhammasenāpati theriṁ evarūpena nāma bhojanena santappesī"ti. Satthā āgantvā "kāya nuttha bhikkhave etarahi kathāya sannisinnā"ti pucchitvā "imāya nāmā"ti vutte "na bhikkhave idāneva Sāriputto Rāhulamātāya patthitaṁ deti, pubbepi adāsiyevā"ti vatvā atītaṁ āhari.

Atīte Bārāṇasiyaṁ Brahmadatte rajjaṁ kārente bodhisatto kākayoniyaṁ nibbattitvā vayappatto asītiyā kākasahassānaṁ jeṭṭhako Supatto nāma kākarājā ahosi, aggamahesī panassa Suphassā[4] nāma kākī ahosi, senāpati Sumukho nāma. So asītiyā kākasahassehi parivuto Bārāṇasiṁ upanissāya vasi.

---

1. Dittarūpena (Ka)
2. Amattāti appamāṇena (Sī, I)
3. Khu 5. 84 piṭṭhe.
4. Supassā (Syā)

So ekadivasaṁ suphassaṁ ādāya gocaraṁ pariyesanto Bārāṇasirañño mahānasamatthakena agamāsi. Sūdo rañño nānāmacchamaṁsavikatiparivāraṁ bhojanaṁ sampādetvā thokaṁ bhājanāni vivaritvā usumaṁ palāpento aṭṭhāsi. Suphassā macchamaṁsagandhaṁ ghāyitvā rājabhojanaṁ bhuñjitukāmā hutvā taṁ divasaṁ akathetvā dutiyadivase "ehi bhadde, gocarāya gamissāmā"ti vuttā "tumhe gacchatha, mayhaṁ eko dohaḷo atthī"ti vatvā "kīdiso dohaḷo"ti vutte "Bārāṇasirañño bhojanaṁ bhuñjitukāmāmhi, na kho pana sakkā mayā taṁ laddhuṁ, tasmā jīvitaṁ pariccajissāmi devā"ti āha. Bodhisatto cintayamāno nisīdi. Sumukho āgantvā "kiṁ mahārāja anattamanosī"ti pucchi, rājā tamatthaṁ ārocesi. Senāpati "mā cintayi mahārājā"ti te ubhopi assāsetvā "ajja tumhe idheva hotha, mayaṁ bhattaṁ āharissāmā"ti vatvā pakkāmi.

So kāke sannipātetvā taṁ kāraṇaṁ kathetvā "etha bhattaṁ āharissāmā"ti kākehi saddhiṁ Bārāṇasiṁ pavisitvā mahānasassa avidūre kāke vagge vagge katvā tasmiṁ tasmiṁ ṭhāne ārakkhatthāya ṭhapetvā sayaṁ aṭṭhahi kākayodhehi saddhiṁ mahānasachadane nisīdi rañño bhattaharaṇakālaṁ olokayamāno. Te ca kāke āha "ahaṁ rañño bhatte hariyamāne bhājanāni pātessāmi, bhājanesu patitesu mayhaṁ jīvitaṁ natthi, tumhesu cattāro janā mukhapūraṁ bhattaṁ, cattāro macchamaṁsaṁ gahetvā netvā Supattaṁ sapajāpatikaṁ kākarājānaṁ bhojetha, 'kahaṁ senāpatī'ti vutte 'pacchato ehitī'ti vadeyyāthā"ti. Atha sūdo rañño bhojanavikatiṁ sampādetvā kājena gahetvā rājakulaṁ pāyāsi. Tassa rājaṅgaṇaṁ gatakāle kākasenāpati kākānaṁ saññaṁ datvā sayaṁ uppatitvā bhattahārakassa ure nisīditvā nakhapañjarena paharitvā kaṇayaggasadisena tuṇḍena nāsaggamassa abhihantvā uṭṭhāya dvīhi pakkhehi mukhamassa pidahi. Rājā mahātale caṅkamanto mahāvātapānena oloketvā taṁ kākassa kiriyaṁ disvā bhattahārakassa saddaṁ datvā "bho bhattahārakabhājanāni chaḍḍetvā kākameva gaṇhā"ti āha. So bhājanāni chaḍḍetvā kākaṁ daḷhaṁ gaṇhi. Rājāpi naṁ "ito ehī"ti āha.

Tasmiṁ khaṇe kākā āgantvā attano pahonakaṁ bhuñjitvā sesaṁ vuttaniyāmeneva gahetvā agamiṁsu. Tato sesā āgantvā sesaṁ bhuñjiṁsu. Tepi aṭṭha janā gantvā rājānaṁ sapajāpatikaṁ bhojesuṁ, Suphassāya dohaḷo vūpasami. Bhattahārako kākaṁ rañño upanesi. Atha naṁ rājā pucchi "bho kāka tvaṁ mamañca na lajji, bhattahārakassa ca nāsaṁ khaṇḍesi, bhattabhājanāni ca bhindi, attano ca jīvitaṁ na rakkhi, kasmā evarūpaṁ kammamakāsī"ti. Kāko "mahārāja amhākaṁ rājā Bārāṇasiṁ upanissāya vasati, ahamassa senāpati, tassa Suphassā nāma bhariyā dohaḷinī tumhākaṁ bhojanaṁ bhuñjitukāmā, rājā tassā dohaḷaṁ mayhaṁ ācikkhi, ahaṁ tattheva mama jīvitaṁ pariccajitvā āgato, idāni me tassā bhojanaṁ pesitaṁ, mayhaṁ manoratho matthakaṁ patto, iminā kāraṇena mayā evarūpaṁ kammaṁ katan"ti dīpento imā gāthā āha.

124. "Bārāṇasyaṁ mahārāja, kākarājā nivāsako.
Asītiyā sahassehi, Supatto parivārito.

125. Tassa dohaḷinī bhariyā, Suphassā bhakkhitumicchati.
Rañño mahānase pakkaṁ, paccagghaṁ rājabhojanaṁ.

126. Tesāhaṁ pahito dūto, rañño camhi idhāgato.
Bhattu apacitiṁ kummi, nāsāya'makaraṁ vaṇan"ti.

Tattha **Bārāṇasyan**ti[1] Bārāṇasiyaṁ. **Nivāsako**ti[2] nibaddhavasanako. **Pakkan**ti nānappakārena sampāditaṁ. Keci "siddhan"ti sajjhāyanti. **Paccagghan**ti abbhuṇhaṁ apārivāsikaṁ[3], macchamaṁsavikatīsu vā paccekaṁ mahagghaṁ etthāti paccagghaṁ. **Tesāhaṁ pahito dūto, rañño camhi idhāgato**ti tesaṁ ubhinnampi ahaṁ dūto āṇattikaro[4] rañño ca amhi pahito, tasmā idha āgatoti attho. **Bhattu apacitiṁ kummī**ti svāhaṁ evaṁ āgato[5] attano bhattu apacitiṁ sakkārasammānaṁ karomi. **Nāsāya'makaraṁ vaṇan**ti mahārāja iminā kāraṇena tumhe ca

1. Bārāṇassanti (Sī, Syā, I) 2. Nivāsikoti (Sī, Syā, I) 3. Abhiṇhaparivāsitaṁ (Ka)
4. Atthakāro (Ka) 5. Āṇatto (Ka)

attano ca jīvitaṁ agaṇetvā bhattabhājanaṁ pātāpetuṁ bhattahārakassa nāsāya mukhatuṇḍakena vaṇaṁ akāsiṁ, mayā attano rañño apaciti katā, idāni tumhe yaṁ icchatha, taṁ daṇḍaṁ karothāti.

Rājā tassa vacanaṁ sutvā "mayaṁ tāva manussabhūtānaṁ mahantaṁ yasaṁ datvā amhākaṁ suhajje kātuṁ na sakkoma, gāmādīni dadamānāpi amhākaṁ jīvitadāyakaṁ na labhāma, ayaṁ kāko samāno attano rañño jīvitaṁ pariccajati, ativiya sappuriso madhurassaro dhammakathiko"ti[1] guṇesu pasīditvā taṁ setacchattena pūjesi. So attanā laddhena setacchattena rājānameva pūjetvā bodhisattassa guṇe kathesi. Rājā naṁ pakkosāpetvā dhammaṁ sutvā ubhinnampi tesaṁ attano bhojananiyāmena bhattaṁ paṭṭhapesi, sesakākānaṁ devasikaṁ ekaṁ taṇḍulambaṇaṁ pacāpesi, sayañca bodhisattassa ovāde ṭhatvā sabbasattānaṁ abhayaṁ datvā pañca sīlāni rakkhi. Supattakākovādo pana satta vassasatāni pavatti.

Satthā imaṁ dhammadesanaṁ āharitvā jātakaṁ samodhānesi "tadā rājā Ānando ahosi, Sumukho senāpati Sāriputto, Suphassā Rāhulamātā, Supatto pana ahameva ahosin"ti.

Supattajātakavaṇṇanā dutiyā.

---

3. Kāyanibbindajātakavaṇṇanā (293)

Phuṭṭhassa meti idaṁ Satthā Jetavane viharanto aññataraṁ purisaṁ ārabbha kathesi. Sāvatthiyaṁ kireko puriso paṇḍurogena aṭṭito vejjehi paṭikkhitto. Puttadāropissa "ko imaṁ paṭijaggituṁ sakkotī"ti cintesi. Tassa etadahosi "sacāhaṁ imamhā rogā vuṭṭhahissāmi, pabbajissāmī"ti. So katipāheneva kiñci sappāyaṁ labhitvā arogo hutvā Jetavanaṁ gantvā Satthāraṁ pabbajjaṁ yāci. So Satthu santike pabbajjañca upasampadañca labhitvā na cirasseva arahattaṁ pāpuṇi. Athekadivasaṁ bhikkhū dhammasabhāyaṁ kathaṁ samuṭṭhāpesuṁ "āvuso asuko nāma

---

1. Dhammikoti (Sī, I)

paṇḍurogī 'imamhā rogā vuṭṭhito pabbajissāmī'ti cintetvā pabbajito ceva arahatthañca patto"ti. Satthā āgantvā "kāya nuttha bhikkhave etarahi kathāya sannisinnā"ti pucchitvā "imāya nāmā"ti vutte "na bhikkhave idāni ayameva, pubbe paṇḍitāpi evaṁ vatvā rogā vuṭṭhāya pabbajitvā attano vuḍḍhimakaṁsū"ti vatvā atītaṁ āhari.

Atīte Bārāṇasiyaṁ Brahmadatte rajjaṁ kārente bodhisatto brāhmaṇakule nibbattitvā vayappatto kuṭumbaṁ saṇṭhapetvā vasanto paṇḍurogī ahosi. Vejjāpi paṭijaggituṁ nāsakkhiṁsu, puttadāropissa vippaṭisārī ahosi. So "imamhā rogā vuṭṭhito pabbajissāmī"ti cintetvā kiñcideva sappāyaṁ labhitvā arogo hutvā Himavantaṁ pavisitvā isipabbajjaṁ pabbajitvā abhiññā ca samāpattiyo ca uppādetvā jhānasukhena viharanto "ettakaṁ kālaṁ evarūpaṁ sukhaṁ nāma nālatthan"ti udānaṁ udānento imā gāthā āha—

127. "Phuṭṭhassa me aññatarena byādhinā,
Rogena bāḷhaṁ dukhitassa ruppato.
Parisussati khippamidaṁ kaḷevaraṁ,
Pupphaṁ yathā paṁsuni ātape kataṁ.

128. Ajaññaṁ jaññasaṅkhātaṁ, asuciṁ sucisammataṁ.
Nānākuṇapaparipūraṁ, jaññarūpaṁ apassato.

129. Dhiratthu'maṁ āturaṁ pūtikāyaṁ,
Jegucchiyaṁ assuciṁ byādhidhammaṁ.
Yatthappamattā adhimucchitā pajā,
Hāpenti maggaṁ sugatūpapattiyā"ti.

Tattha **aññatarenā**ti aṭṭhanavutiyā rogesu ekena paṇḍurogabyādhinā. **Rogenā**ti rujjanasabhāvattā evaṁladdhanāmena. **Ruppato**ti ghaṭṭiyamānassa pīḷiyamānassa. **Paṁsuni ātape katan**ti yathā ātape tattavālikāya ṭhapitaṁ sukhumapupphaṁ parisusseyya, evaṁ parisussatīti attho.

Ajaññaṁ jaññasaṅkhātanti paṭikūlaṁ amanāpameva bālānaṁ manāpanti saṅkhaṁ gataṁ. **Nānākuṇapaparipūran**ti kesādīhi dvattiṁsāya kuṇapehi

paripuṇṇaṁ. **Jaññarūpaṁ apassato**ti apassantassa andhabālaputhujjanassa manāpaṁ sādhurūpaṁ paribhogasabhāvaṁ hutvā upaṭṭhāti, "akkhimhā akkhigūthako"ti-ādinā nayena pakāsito asubhasabhāvo[1] bālānaṁ na upaṭṭhāti.

Āturanti niccagilānaṁ. **Adhimucchitā**ti kilesamucchāya ativiya mucchitā. **Pajā**ti andhabālaputhujjanā. **Hāpenti maggaṁ sugatūpapattiyā**ti imasmiṁ pūtikāye laggā laggitā hutvā apāyamaggaṁ pūrentā devamanussabhedāya sugati-upapattiyā maggaṁ parihāpenti.

Iti mahāsatto nānappakārena asucibhāvañca niccāturabhāvañca pariggaṇhanto kāye nibbinditvā yāvajīvaṁ cattāro brahmavihāre bhāvetvā brahmalokaparāyaṇo ahosi.

Satthā imaṁ dhammadesanaṁ āharitvā saccāni pakāsetvā jātakaṁ samodhānesi, saccapariyosāne bahujanā sotāpattiphalādīni pāpuṇiṁsu. Tadā tāpaso ahameva ahosinti.

Kāyanibbindajātakavaṇṇanā tatiyā.

---

4. Jambukhādakajātakavaṇṇanā (294)

Ko'yaṁ bindussaro vaggūti idaṁ Satthā Veḷuvane[2] viharanto Devadattakokālike ārabbha kathesi. Tadā hi Devadatte parihīnalābhasakkāre Kokāliko kulāni upasaṅkamitvā "Devadattatthero nāma mahāsammatapaveṇiyā Okkākarājavaṁse jāto asambhinnakhattiyavaṁse vaḍḍhito tipiṭakadharo jhānalābhī madhurakatho dhammakathiko, detha karotha therassā"ti Devadattassa vaṇṇaṁ bhāsati. Devadattopi "Kokāliko udiccabrāhmaṇakulā nikkhamitvā pabbajito bahussuto dhammakathiko, detha karotha Kokālikassā"ti Kokālikassa vaṇṇaṁ bhāsati. Iti te aññamaññassa vaṇṇaṁ bhāsitvā kulagharesu bhuñjantā vicaranti. Athekadivasaṁ dhammasabhāyaṁ

---

1. Assa sabhāvo (Sī, I), asucibhāvo (Syā)
2. Jetavane (Ka)

bhikkhū kathaṁ samuṭṭhāpesuṁ “āvuso Devadattakokālikā aññamaññassa abhūtaguṇakathaṁ kathetvā bhuñjantā vicarantī”ti. Satthā āgantvā “kāya nuttha bhikkhave etarahi kathāya sannisinnā”ti pucchitvā “imāya nāmā”ti vutte “na bhikkhave idāneva te aññamaññassa abhūtaguṇakathaṁ kathetvā bhuñjanti, pubbepevaṁ bhuñjiṁsuyevā”ti vatvā atītaṁ āhari.

Atīte Bārāṇasiyaṁ Brahmadatte rajjaṁ kārente bodhisatto aññatarasmiṁ jambuvanasaṇḍe rukkhadevatā hutvā nibbatti. Tatreko kāko jambusākhāya nisinno jambupakkāni khādati. Atheko siṅgālo āgantvā uddhaṁ olokento kākaṁ disvā “yannūnāhaṁ imassa abhūtaguṇakathaṁ kathetvā jambūni khādeyyan”ti tassa vaṇṇaṁ kathento imaṁ gāthamāha—

130. Ko’yaṁ bindussaro vaggu, saravantānamuttamo[1].
Accuto jambusākhāya, moracchāpova kūjatī”ti.

Tattha **bindussaro**ti bindunā avisārena piṇḍitena sarena samannāgato. **Vaggū**ti madhurasaddo[2]. **Accuto**ti na cuto sannisinno. **Moracchāpova kūjatī**ti taruṇamorova manāpena saddena “ko nāmeso kūjatī”ti vadati.

Atha naṁ kāko paṭivasaṁsanto dutiyaṁ gāthamāha—

131. “Kulaputtova jānāti, kulaputtaṁ pasaṁsituṁ.
Byagghacchāpasarīvaṇṇa, bhuñja samma dadāmi te”ti.

Tattha **byaggacchāpasarīvaṇṇā**ti[3] tvaṁ amhākaṁ byagghapotakasamānavaṇṇova khāyasi, tena taṁ vadāmi ambho byagghacchāpasarīvaṇṇa[4]. **Bhuñja samma dadāmi te**ti vayassa[5] yāvadatthaṁ jambupakkāni khāda, ahaṁ te dadāmīti.

Evañca pana vatvā jambusākhaṁ cāletvā phalāni pātesi. Atha tasmiṁ jamburukkhe adhivatthā devatā te ubhopi abhūtaguṇakathaṁ kathetvā jambūni khādante disvā tatiyaṁ gāthamāha—

1. Pavadantānamuttamo (Sī, I)
2. Mudu madhurasaddo (Sī)
3. Byagghacchāpasadisavaṇṇāti (Syā)
4. Byagghacchāpasadisavañña (Syā)
5. Siṅgāla (Ka)

132. "Cirassaṁ vata passāmi, musāvādī samāgate.
Vantādaṁ kuṇapādañca, aññamaññaṁ pasaṁsake"ti.

Tattha **vantādan**ti paresaṁ vantabhattakhādakaṁ kākaṁ. **Kuṇapādañcā**ti kuṇapakhādakaṁ siṅgālañca.

Imañca pana gāthaṁ vatvā sā devatā bheravarūpārammaṇaṁ dassetvā te tato palāpesi.

Satthā imaṁ dhammadesanaṁ āharitvā jātakaṁ samodhānesi "tadā siṅgālo Devadatto ahosi, kāko Kokāliko, rukkhadevatā pana ahameva ahosin"ti.

Jambukhādakajātakavaṇṇanā catutthā.

---

5. Antajātakavaṇṇanā (295)

Usabhasseva te khandhoti idaṁ Satthā Jetavane viharanto teyeva dve jane ārabbha kathesi. Paccuppannavatthu purimasadisameva.

Atīte Bārāṇasiyaṁ Brahmadatte rajjaṁ kārente bodhisatto ekasmiṁ gāmūpacāre eraṇḍarukkhadevatā hutvā nibbatti. Tadā ekasmiṁ gāmake mataṁ jaraggavaṁ nikkaḍḍhitvā gāmadvāre eraṇḍavane chaḍḍesuṁ. Eko siṅgālo āgantvā tassa maṁsaṁ khādi. Eko kāko āgantvā eraṇḍe nilīno taṁ disvā "yannūnāhaṁ etassa abhūtaguṇakathaṁ kathetvā maṁsaṁ khādeyyan"ti cintetvā paṭhamaṁ gāthamāha—

133. "Usabhasseva te khandho, sīhasseva vijambhitaṁ.
Migarāja namo tyatthu, api kiñci labhāmase"ti.

Tattha **namo tyatthū**ti namo te atthu.

Taṁ sutvā siṅgālo dutiyaṁ gāthamāha—

134. "Kulaputtova jānāti, kulaputtaṁ[1] pasaṁsituṁ.
Mayūragīvasaṅkāsa, ito pariyāhi vāyasā"ti.

---

1. Kulaputte (Sī, I)

Tattha **ito pariyāhī**ti eraṇḍato otaritvā ito yenāhaṁ, tenāgantvā maṁsaṁ khādāti vadati.

Taṁ tesaṁ kiriyaṁ disvā rukkhadevatā tatiyaṁ gāthamāha—

135. "Migānaṁ siṅgālo[1] anto, pakkhīnaṁ pana vāyaso.
Eraṇḍo anto rukkhānaṁ, tayo antā samāgatā"ti.

Tattha **anto**ti hīno lāmako.

Satthā imaṁ dhammadesanaṁ āharitvā jātakaṁ samodhānesi "tadā siṅgālo Devadatto ahosi, kāko Kokāliko, rukkhadevatā pana ahameva ahosin"ti.

Antajātakavaṇṇanā pañcamā.

---

6. Samuddajātakavaṇṇanā (296)

Ko nā'yanti idaṁ Satthā Jetavane viharanto Upanandattheraṁ ārabbha kathesi. So hi mahagghaso mahātaṇho ahosi, sakaṭapūrehi paccayehipi santappetuṁ na sakkā. Vassūpanāyikakāle dvīsu tīsu vihāresu vassaṁ upagantvā ekasmiṁ upāhane ṭhapeti, ekasmiṁ kattarayaṭṭhiṁ, ekasmiṁ udakatumbaṁ. Ekasmiṁ sayaṁ vasati, janapadavihāraṁ gantvā paṇītaparikkhāre bhikkhū disvā ariyavaṁsakathaṁ kathetvā tesaṁ paṁsukūlāni gāhāpetvā tesaṁ cīvarāni gaṇhāti, mattikāpatte gāhāpetvā manāpamanāpe patte thālakāni ca gahetvā yānakaṁ pūretvā Jetavanaṁ āgacchati. Athekadivasaṁ bhikkhū dhammasabhāyaṁ kathaṁ samuṭṭhāpesuṁ "āvuso Upanando Sakyaputto mahagghaso mahiccho aññesaṁ paṭipattiṁ kathetvā samaṇaparikkhārena yānakaṁ pūretvā āgacchatī"ti. Satthā āgantvā "kāya nuttha bhikkhave etarahi kathāya sannisinnā"ti pucchitvā "imāya nāmā"ti vutte "ayuttaṁ bhikkhave Upanandena kataṁ paresaṁ ariyavaṁsakathaṁ kathentena, paṭhamatarañhi attanā appicchena[2] hutvā pacchā paresaṁ ariyavaṁsaṁ kathetuṁ vaṭṭatī"ti.

---

1. Kotthuko (Sī, I), koṭṭhako (Syā)
2. Appiccho (Ka)

"Attānameva paṭhamaṁ, patirūpe nivesaye.
Athaññamanusāseyya, na kilisseyya paṇḍito"ti[1]—

imaṁ Dhammapade gāthaṁ desetvā Upanandaṁ garahitvā "na bhikkhave idāneva Upanando mahiccho, pubbe mahāsamuddepi udakaṁ rakkhitabbaṁ maññī"ti vatvā atītaṁ āhari.

Atīte Bārāṇasiyaṁ Brahmadatte rajjaṁ kārente bodhisatto samudda devatā hutvā nibbatti. Atheko kāko[2] samuddassa uparibhāge vicaranto "samudde udakaṁ pamāṇena pivatha, rakkhantā pivathā"ti macchasaṁghasakuṇasaṁghe vārento vārento carati. Taṁ disvā samuddadevatā paṭhamaṁ gāthamāha—

136. "Ko nā'yaṁ[3] loṇatoyasmiṁ, samantā paridhāvati.
Macche makare ca vāreti[4], ūmīsu ca vihaññatī"ti.

Tattha **ko nā'ya**nti[5] ko nu ayaṁ.

Taṁ sutvā samuddakāko dutiyaṁ gāthamāha—

137. "Anantapāyī sakuṇo, atittoti disāsuto.
Samuddaṁ pātumicchāmi, sāgaraṁ saritaṁpatin"ti.

Tassattho—ahaṁ anantasāgaraṁ pātumicchāmi, tenamhi **anantapāyī** nāma **sakuṇo** mahatiyāpi apūraṇiyā taṇhāya samannāgatattā **atittoti**pi ahaṁ disāsu **suto** vissuto pākaṭo, svāhaṁ imaṁ sakalasamuddaṁ sundarānaṁ ratanānaṁ ākarattā sāgarena vā khatattā **sāgaraṁ** saritānaṁ patibhāvena **saritaṁpatiṁ** pātumicchāmīti.

Taṁ sutvā samuddadevatā tatiyaṁ gāthamāha—

138. "So ayaṁ hāyati ceva, pūrate ca mahodadhi.
Nā'ssa nāyati pītanto, apeyyo kira sāgaro"ti.

---

1. Khu 1. 37 piṭṭhe. 2. Udakakāko (Sī, Syā) 3. Konvāyaṁ (Syā)
4. Vārento (Syā) 5. Konvāyanti (Syā)

Tattha **so ayaṁ hāyati cevā**ti udakassa osakkanavelāya hāyati, nikkhamanavelāya pūrati. **Nā'ssa nāyatī**ti assa mahāsamuddassa sacepi naṁ sakalaloko piveyya, tathāpi "ito ettakaṁ nāma udakaṁ pītan"ti pariyanto na paññāyati. **Apeyyo kirā**ti eso kira sāgaro na sakkā kenaci udakaṁ khepetvā pātunti.

Evañca pana vatvā sā bheravarūpārammaṇaṁ dassetvā samuddakākaṁ palāpesi.

Satthā imaṁ dhammadesanaṁ āharitvā jātakaṁ samodhānesi "tadā samuddakāko Upanando ahosi, devatā pana ahameva ahosin"ti.

Samuddajātakavaṇṇanā chaṭṭhā.

---

7. Kāmavilāpajātakavaṇṇanā (297)

Ucce sakuṇa ḍemānāti idaṁ Satthā Jetavane viharanto purāṇadutiyikāpalobhanaṁ ārabbha kathesi. Paccuppannavatthu **Puppharattajātake**[1] kathitaṁ, atītavatthu **Indriyajātake**[2] āvi bhavissati. Taṁ pana purisaṁ jīvantaṁ sūle[3] uttāsesuṁ. So tattha nisinno ākāsena gacchantaṁ ekaṁ kākaṁ disvā tāvakharampi[4] taṁ vedanaṁ agaṇetvā piyabhariyāya sāsanaṁ pesetuṁ kākaṁ āmantento imā gāthā āha—

139. "Ucce sakuṇa ḍemāna, pattayāna vihaṅgama.
Vajjāsi kho tvaṁ vāmūruṁ, ciraṁ kho sā karissati[5].

140. Idaṁ kho sā na jānāti, asiṁ sattiñca oḍḍitaṁ.
Sā caṇḍī kāhati kodhaṁ, taṁ me tapati, no idaṁ[6].

141. Esa uppalasannāho, nikkhañcussīsako'hitaṁ[7].
Kāsikañca muduṁ vatthaṁ, tappetu dhanikā piyā"ti.

---

1. Khu 5. 34 piṭṭhe.
2. Khu 5. 182 piṭṭhe.
3. Jīvasūle (Sī, Syā)
4. Atitibbatarampi (Ka)
5. Sarissati (Ka)
6. Idha (Sī, Syā, I)
7. Nikkhamussīsake kataṁ (Sī, I) nikkhañcussīsake kataṁ (Syā, Ka)

Tattha **ḍemānā**ti gacchamāna caramāna[1]. **Pattayānā**ti tamevālapati, tathā **vihaṅgamā**ti. So hi pattehi yānaṁ katvā gamanato pattayāno, ākāse gamanato vihaṅgamo. **Vajjāsī**ti vadeyyāsi. **Vāmūrun**ti kadalikkhandhasamāna-ūruṁ, mama sūle nisinnabhāvaṁ vadeyyāsi. **Ciraṁ kho sā karissatī**ti sā imaṁ pavattiṁ ajānamānā mama āgamanaṁ ciraṁ karissati[2], "ciraṁ me gatassa piyassa na ca āgacchatī"ti evaṁ cintessatīti attho.

Asiṁ sattiñcāti asisamānatāya sattisamānatāya ca sūlameva sandhāya vadati. Tañhi tassa uttāsanatthāya oḍḍitaṁ ṭhapitaṁ. **Caṇḍī**ti kodhanā. **Kāhati kodhan**ti "aticirāyatī"ti mayi kodhaṁ karissati. **Taṁ me tapatī**ti taṁ tassā kujjhanaṁ maṁ tapati. **No idan**ti[3] idha pana idaṁ sūlaṁ maṁ na tapatīti dīpeti.

"Esa uppalasannāho"ti-ādīhi ghare ussīsake ṭhapitaṁ attano bhaṇḍaṁ ācikkhati. Tattha **uppalasannāho**ti uppalo ca sannāho ca uppalasannāho, uppalasadiso kaṇayo ca sannāhako cāti attho. **Nikkhañcā**ti pañcahi suvaṇṇehi kataṁ aṅgulimuddikaṁ. **Kāsikañca mudu vatthan**ti muduṁ kāsikasāṭakayugaṁ sandhāyāha. Ettakaṁ kira tena ussīsake nikkhittaṁ. **Tappetu dhanikā piyā**ti[4] etaṁ sabbaṁ gahetvā sā mama piyā dhanatthikā iminā dhanena tappetu pūretu, santuṭṭhā hotūti.

Evaṁ so paridevamānova kālaṁ katvā niraye nibbatti.

Satthā imaṁ dhammadesanaṁ āharitvā saccāni pakāsetvā jātakaṁ samodhānesi, saccapariyosāne ukkaṇṭhītabhikkhu sotāpattiphale patiṭṭhahi. Tadā bhariyā etarahi bhariyā ahosi, yena pana devaputtena taṁ kāraṇaṁ diṭṭhaṁ, so ahameva ahosinti.

Kāmavilāpajātakavaṇṇanā sattamā.

---

1. Ḍeyamāna gacchamāna (Syā), tattha tattha ḍayamāna (Ka)
2. Sarissati (Ka)
3. No idhāti (Sī, Syā)
4. Dhanakāmikāti (Sī), dhanakāmiyāti (Syā)

8. Udumbarajātakavaṇṇanā (298)

Udumbarā cime pakkāti idaṁ Satthā Jetavane viharanto aññataraṁ bhikkhuṁ ārabbha kathesi. So kira aññatarasmiṁ paccantagāmake vihāraṁ kāretvā vasati. Ramaṇīyo vihāro piṭṭhipāsāṇe niviṭṭho, mandaṁ sammajjanaṭṭhānaṁ[1] udakaphāsukaṁ, gocaragāmo nātidūre nāccāsanne, sampiyāyamānā manussā bhikkhaṁ denti. Atheko bhikkhu cārikaṁ caramāno taṁ vihāraṁ pāpuṇi. Nevāsiko tassa āgantukavattaṁ katvā punadivase taṁ ādāya gāmaṁ piṇḍāya pāvisi. Manussā paṇītaṁ bhikkhaṁ datvā svātanāya nimantayiṁsu. Āgantuko katipāhaṁ bhuñjitvā cintesi "ekenupāyena imaṁ bhikkhuṁ vañcetvā nikkaḍḍhitvā imaṁ vihāraṁ gaṇhissāmī"ti. Atha naṁ therūpaṭṭhānaṁ āgataṁ pucchi "kiṁ āvuso Buddhūpaṭṭhānaṁ nākāsī"ti. Bhante imaṁ vihāraṁ paṭijagganto natthi, tenamhi na gatapubboti. Yāva tvaṁ Buddhūpaṭṭhānaṁ gantvā āgacchasi, tāvāhaṁ paṭijaggissāmīti. "Sādhu bhante"ti nevāsiko "yāva mamāgamanā there mā pamajjitthā"ti manussānaṁ vatvā pakkāmi.

Tato paṭṭhāya āgantuko "tassa nevāsikassa ayañca ayañca doso"ti te manusse paribhindi. Itaropi Satthāraṁ vanditvā punāgato, athassa so senāsanaṁ na adāsi. So ekasmiṁ ṭhāne vasitvā punadivase piṇḍāya gāmaṁ pāvisi, manussā sāmīcimattampi na kariṁsu. So vippaṭisārī hutvā puna Jetavanaṁ gantvā taṁ kāraṇaṁ bhikkhūnaṁ ārocesi. Te bhikkhū dhammasabhāyaṁ kathaṁ samuṭṭhāpesuṁ "āvuso asuko kira bhikkhu asukaṁ bhikkhuṁ vihārā nikkaḍḍhitvā sayaṁ tattha vasī"ti. Satthā āgantvā "kāya nuttha bhikkhave etarahi kathāya sannisinnā"ti pucchitvā "imāya nāmā"ti vutte "na bhikkhave idāneva, pubbepi so imaṁ vasanaṭṭhānā nikkaḍḍhiyevā"ti vatvā atītaṁ āhari.

Atīte Bārāṇasiyaṁ Brahmadatte rajjaṁ kārente bodhisatto arañño rukkhadevatā hutvā nibbatti. Tattha vassāne sattasattāhaṁ devo vassi. Atheko rattamukhakhuddakamakkaṭo ekissā anovassikāya pāsāṇadariyā vasamāno ekadivasaṁ daridvāre atemanaṭṭhāne

1. Maṇḍapasammajjanaṭṭhānaṁ (Syā), maṇḍalasammajjanaṭṭhānaṁ (Ka)

sukhena nisīdi. Tattha eko kāḷamukhamahāmakkaṭo tinto sītena pīḷiyamāno vicaranto taṁ tathānisinnaṁ disvā "upāyena naṁ nīharitvā ettha vasissāmī"ti cintetvā kucchiṁ olambetvā suhitākāraṁ dassetvā tassa purato ṭhatvā paṭhamaṁ gāthamāha—

142. "Udumbarā cime pakkā, nigrodhā ca kapitthanā.
Ehi nikkhama bhuñjassu, kiṁ jighacchāya miyyasī"ti.

Tattha **kapitthanā**ti pilakkhā. **Ehi nikkhamā**ti ete udumbarādayo phalabhāranamitā, ahampi khāditvā suhito āgatosmi, tvampi gaccha bhuñjassūti.

Sopi tassa vacanaṁ sutvā saddahitvā phalāni khāditukāmo nikkhamitvā tattha tattha vicaritvā kiñci alabhanto punāgantvā taṁ antopāsāṇadariyaṁ pavisitvā nisinnaṁ disvā "vañcessāmi nan"ti tassa purato ṭhatvā dutiyaṁ gāthamāha—

143. "Evaṁ so suhito hoti, yo vuḍḍha'mapacāyati.
Yathāha'majja suhito, dumapakkāni māsito"ti.

Tattha **dumapakkāni māsito**ti udumbarādīni rukkhaphalāni khāditvā asito dhāto suhito[1].

Taṁ sutvā mahāmakkaṭo tatiyaṁ gāthamāha—

144. "Yaṁ vanejo vanejassa, vañceyya kapino kapi.
Daharo kapi saddheyya[2], na hi jiṇṇo jarākapī"ti.

Tassattho—yaṁ vane jāto kapi vane jātassa kapino vañcanaṁ kareyya, taṁ tayā sadiso daharo vānaro saddaheyya[3], mādiso pana jiṇṇo jarākapi mahallakamakkaṭo na hi saddaheyya, satakkhattumpi bhaṇantassa tumhādisassa na saddahati. Imasmiñhi Himavantapadese sabbaṁ

1. Khāditvā āsito suhito jāto (Syā), khāditvā āsito tato suhitoti attho (Ka)
2. Daharopi taṁ na saddheyya (Sī), daharopi na saddheyya (Syā)
3. Na saddaheyya (Sī, Syā)

phalāphalaṁ vassena kilinnaṁ patitaṁ, puna tava idaṁ ṭhānaṁ natthi, gacchāti. So tatova pakkāmo.

Satthā imaṁ dhammadesanaṁ āharitvā jātakaṁ samodhānesi "tadā khuddakamakkaṭo nevāsiko ahosi, kāḷamahāmakkaṭo āgantuko, rukkhadevatā pana ahameva ahosin"ti.

Udumbarajātakavaṇṇanā aṭṭhamā.

---

9. Komāraputtajātakavaṇṇanā (299)

Pure tuvanti idaṁ Satthā Pubbārāme[1] viharanto Keḷisīle bhikkhū ārabbha kathesi. Te kira bhikkhū Satthari uparipāsāde viharante heṭṭhāpāsāde diṭṭhasutādīni kathentā kalahañca paribhāsañca karontā nisīdiṁsu. Satthā Mahāmoggallānaṁ āmantetvā "ete bhikkhū saṁvejehī"ti āha. Thero ākāse uppatitvā pādaṅguṭṭhakena pāsādathupikaṁ paharitvā yāva udakapariyantā pāsādaṁ kampesi. Te bhikkhū maraṇabhayabhītā nikkhamitvā bahi aṭṭhaṁsu. Tesaṁ so Keḷisīlabhāvo bhikkhūsu pākaṭo jāto. Athekadivasaṁ bhikkhū dhammasabhāyaṁ kathaṁ samuṭṭhāpesuṁ "āvuso ekacce bhikkhū evarūpe niyyānikasāsane pabbajitvā Keḷisīlā hutvā vicaranti, 'aniccaṁ dukkhaṁ anattā'ti vipassanāya kammaṁ na karontī"ti. Satthā āgantvā "kāya nuttha bhikkhave etarahi kathāya sannisinnā"ti pucchitvā "imāya nāmā"ti vutte "na bhikkhave idāneva, pubbepete Keḷisīlakāyevā"ti vatvā atītaṁ āhari.

Atīte Bārāṇasiyaṁ Brahmadatte rajjaṁ kārente bodhisatto ekasmiṁ gāmake brāhmaṇakule nibbatti, "Komāraputto"ti[2] naṁ sañjāniṁsu. So aparabhāge nikkhamitvā isipabbajjaṁ pabbajitvā Himavantapadese vasi. Athaññe Keḷisīlā tāpasā Himavantapadese assamaṁ māpetvā vasiṁsu, kasiṇaparikammamattampi nesaṁ natthi, araññato phalāphalāni āharitvā khāditvā hasamānā nānappakārāya keḷiyā vītināmenti. Tesaṁ santike eko makkaṭo atthi, sopi

---

1. Jetavane (Ka)
2. Komāyaputtoti (Sī), Komāriyaputtoti (Syā)

Keḷisīlakova mukhavikārādīni karonto tāpasānaṁ nānāvidhaṁ keḷiṁ dasseti. Tāpasā tattha ciraṁ vasitvā loṇambilasevanatthāya manussapathaṁ agamaṁsu. Tesaṁ gatakālato paṭṭhāya bodhisatto taṁ ṭhānaṁ gantvā vāsaṁ kappesi, makkaṭo tesaṁ viya tassapi keḷiṁ dassesi.

Bodhisatto accharaṁ paharitvā "susikkhitapabbajitānaṁ santike vasantena nāma ācārasampannena kāyādīhi susaññatena jhānesu yuttena bhavituṁ[1] vaṭṭatī"ti tassa ovādaṁ adāsi. So tato paṭṭhāya sīlavā ācārasampanno ahosi, bodhisattopi tato aññattha agamāsi. Atha te tāpasā loṇambilaṁ sevitvā taṁ ṭhānaṁ agamaṁsu. Makkaṭo pubbe viya tesaṁ keḷiṁ na dassesi. Atha naṁ tāpasā "pubbe tvaṁ āvuso amhākaṁ purato keḷiṁ akāsi, idāni na karosi, kiṁkāraṇā"ti pucchantā paṭhamaṁ gāthamāhaṁsu—

145. "Pure tuvaṁ sīlavataṁ sakāse,
Okkantikaṁ kīḷasi assamamhi.
Karoha're makkaṭiyāni makkaṭa,
Na taṁ mayaṁ sīlavataṁ ramāmā"ti.

Tattha **sīlavataṁ sakāse**ti Keḷisīlānaṁ[2] amhākaṁ santike. **Okkantikan**ti[3] migo viya okkantitvā[4] kīḷasi. **Karoha're**ti ettha **are**ti ālapanaṁ. **Makkaṭiyānī**ti mukhamakkaṭikakīḷāsaṅkhātāni mukhavikārāni. **Na taṁ mayaṁ sīlavataṁ ramāmā**ti yaṁ pubbe tava Keḷisīlaṁ keḷivataṁ, taṁ mayaṁ etarahi na ramāma, tvampi no na ramāpesi, kiṁ nu kho kāraṇanti.

Taṁ sutvā makkaṭo dutiyaṁ gāthamāha—

146. "Sutā hi mayhaṁ paramā visuddhi,
Komāraputtassa bahussutassa.
Mā dāni maṁ maññi tuvaṁ yathā pure,
Jhānānuyutto viharāmi āvuso"ti.

---

1. Kāsādīhi susaṁvutena sādarena susaṁyatena bhavituṁ (Ka)
2. Keḷisīlavatānaṁ (Ka)　3. Okkandikanti (Sī, Syā, I)　4. Okkanditvā (Sī, Syā, I)

Tattha **mayhan**ti karaṇatthe sampadānaṁ. **Visuddhī**ti jhānavisuddhi. **Bahussutassā**ti bahūnaṁ kasiṇaparikammānaṁ aṭṭhannañca samāpattīnaṁ sutattā ceva paṭividdhattā ca bahussutassā. **Tuva**nti tesu ekaṁ tāpasaṁ ālapanto idāni mā maṁ tvaṁ pure viya sañjāni, nāhaṁ purimasadiso, ācariyo me laddhoti dīpeti.

Taṁ sutvā tāpasā tatiyaṁ gāthamāhaṁsu—

147. "Sacepi selasmi vapeyya bījaṁ,
Devo ca vasse na hi taṁ virūḷhe[1].
Sutā hi te sā paramā visuddhi,
Ārā tuvaṁ makkaṭa jhānabhūmiyā"ti.

Tassattho—sacepi pāsāṇapiṭṭhe pañcavidhaṁ bījaṁ vapeyya, devo ca sammā vasseyya, akhettatāya taṁ na virūḷheyya, evameva tayā paramā jhānavisuddhi sutā, tvaṁ pana tiracchānayonikattā ārā jhānabhūmiyā dūre ṭhito, na sakkā tayā jhānaṁ nibbattetunti makkaṭaṁ garahiṁsu.

Satthā imaṁ dhammadesanaṁ āharitvā jātakaṁ samodhānesi "tadā Keḷisīlā tāpasā ime bhikkhū ahesuṁ, Komāraputto pana ahameva ahosin"ti.

Komāraputtajātakavaṇṇanā navamā.

---

10. Vakajātakavaṇṇanā (300)

Parapāṇarodhā jīvantoti idaṁ Satthā Jetavane viharanto purāṇasanthataṁ ārabbha kathesi. Vatthu **vinaye**[2] vitthārato āgatameva. Ayaṁ panettha saṅkhepo—āyasmā Upaseno duvassiko ekavassikena saddhivihārikena saddhiṁ Satthāraṁ upasaṅkamitvā Satthārā garahito vanditvā pakkanto vipassanaṁ paṭṭhapetvā arahattappatto appicchatādiguṇayutto terasa dhutaṅgāni samādāya parisampi terasadhutaṅgadharaṁ katvā Bhagavati temāsaṁ paṭisallīne sapariso

---

1. Neva hi taṁ ruheyya (Sī, I)
2. Vi 1. 336 piṭṭhe.

Satthāraṁ upasaṅkamitvā parisaṁ nissāya paṭhamaṁ garahaṁ labhitvā adhammikāya katikāya ananuvattane dutiyaṁ sādhukāraṁ labhitvā "ito paṭṭhāya dhutaṅgadharā bhikkhū yathāsukhaṁ upasaṅkamitvā maṁ passantū"ti Satthārā katānuggaho nikkhamitvā bhikkhūnaṁ tamatthaṁ ārocesi. Tato pabhuti bhikkhū dhutaṅgadharā hutvā Satthāraṁ dassanāya upasaṅkamitvā Satthari paṭisallānā vuṭṭhite tattha tattha paṁsukūlāni chaḍḍetvā attano pattacīvarāneva[1] gaṇhiṁsu. Satthā sambahulehi bhikkhūhi saddhiṁ senāsanacārikaṁ caranto tattha tattha patitāni paṁsukūlāni disvā pucchitvā tamatthaṁ sutvā "bhikkhave imesaṁ nāma bhikkhūnaṁ dhutaṅgasamādānaṁ na ciraṭṭhitikaṁ vakassa uposathakammasadisaṁ ahosī"ti vatvā atītaṁ āhari.

Atīte Bārāṇayaṁ Brahmadatte rajjaṁ kārente bodhisatto Sakko devarājā ahosi. Atheko vako Gaṅgātīre pāsāṇapiṭṭhe vasati, atha Gaṅgāya mahodakaṁ āgantvā taṁ pāsāṇaṁ parikkhipi. Vako abhiruhitvā pāsāṇapiṭṭhe nipajji, nevassa gocaro atthi, na gocarāya gamanamaggo, udakampi vaḍḍhateva. So cintesi "mayhaṁ neva gocaro atthi, na gocarāya gamanaggo, nikkammassa pana nipajjanato uposathakammaṁ varan"ti manasāva uposathaṁ adhiṭṭhāya sīlāni samādiyitvā nipajji. Tadā Sakko devarājā āvajjamāno tassa taṁ dubbalasamādānaṁ ñatvā "etaṁ vakaṁ viheṭhessāmī"ti[2] eḷakarūpena āgantvā tassa avidūre ṭhatvā attānaṁ dassesi. Vako taṁ disvā "aññasmiṁ divase uposathakammaṁ jānissāmī"ti uṭṭhāya taṁ gaṇhituṁ pakkhandi. Eḷakopi ito cito ca pakkhanditvā attānaṁ gahetuṁ nādāsi. Vako taṁ gahetuṁ asakkonto nivattitvā āgamma "uposathakammaṁ tāva me na bhijjatī"ti tattheva puna nipajji. Sakko sakkattabhāveneva ākāse ṭhatvā "tādisassa dubbalajjhāsayassa kiṁ uposathakammena, tvaṁ mama Sakkabhāvaṁ ajānanto eḷakamaṁsaṁ khāditukāmo ahosī"ti taṁ viheṭṭhetvā garahitvā devalokameva gato.

148. "Parapāṇarodhā jīvanto, maṁsalohitabhojano.
Vako vataṁ samādāya, upapajji uposathaṁ.

---

1. Maṭṭacīvarāneva (Sī) 2. Vīmaṁsissāmīti (Syā, Ka)

149. Tassa Sakko vata’ññāya, ajarūpenu’pāgami.
Vītatapo ajjhappatto, bhañji lohitapo tapaṁ.

150. Evameva idhekacce, samādānamhi dubbalā.
Lahuṁ karonti attānaṁ, vakova ajakāraṇā”ti—

tissopi abhisambuddhagāthāva.

Tattha **upapajji uposathan**ti uposathavāsaṁ upagato. **Vata’ññāyā**ti tassa dubbalavataṁ aññāya. **Vītatapo ajjhappatto**ti vigatatapo hutvā upagato, taṁ khādituṁ pakkhandīti attho. **Lohitapo**ti lohitapāyī. **Tapa**nti taṁ attano samādānatapaṁ bhindi.

Satthā imaṁ dhammadesanaṁ āharitvā jātakaṁ samodhānesi “tadā Sakko ahameva ahosin”ti.

Vakajātakavaṇṇanā dasamā.

Kumbhavaggo pañcamo.

Tassuddānaṁ

Varakumbha supatta sirivhayano,
Sucisammata bindusaro cusabho.
Saritampati caṇḍi jarākapinā,
Atha makkaṭiyā vakakena dasāti.

Atha vagguddānaṁ

Saṅkappo padumo ceva, udapānena tatiyaṁ.
Abbhantaraṁ ghaṭabhedaṁ, tikanipātamhi’laṅkatanti.

Tikanipātavaṇṇanā niṭṭhitā.

(Dutiyo bhāgo niṭṭhito)

Jātakaṭṭhakathāya dutiyabhāge

Saṁvaṇṇitapadānaṁ anukkamaṇikā

Jātakaṭṭhakathāya dutiyabhāge

Lakkhitabbapadānaṁ anukkamaṇikā

Jātakaṭṭhakathāya dutiyabhāge

Nāmānaṁ anukkamaṇikā

Jātakaṭṭhakathāya dutiyabhāge

Nānāpāṭhā

Paṭhamo mūlapāṭho, Sī = Sīhaḷapotthakaṁ, Syā = Syāmapotthakaṁ, Kaṁ = Kambojapotthakaṁ, I = Iṅgalisapotthakaṁ, Ka = kesuci Marammapotthakesu dissamānapāṭho, Ka-Sī = kesuci Sīhaḷapotthakesu dissamānapāṭho.

Nānāpāṭhā	Piṭṭhaṅkā
[A]	
Akatvāva = Karonto (Syā)	279
Akāraṇena = Akāraṇā (Sī, I)	308
Akāleyeva = Kālasseva (Sī) Akālasseva (Syā, I)	191
Ajiṇṇāsaṅkā = Ajīrako rogo (Ka)	327
Ajjhavāhari = Ajjhupāhari (Sī, I)	267
Añjanavaṇṇena tava vaṇṇaṁ = Añjanavaṇṇaṁ nāgaṁ (Sī, I)	333
Añjanavaṇṇo = Añjanavasabho (Sī, I) Añjanasannibho (Syā)	332
Aññaṁ vā = Aññathā (Syā, Ka)	135
Añño pana byaggha-āṇāpanasamattho = Aññe dasa byagghe ānayanasamattho (Sī, Syā, I)	366
Aṭṭhayojanamatto = Aḍḍhayojanamatto (Sī, Syā)	302
Aṭṭhāsi = Uṭṭhāsi (Sī, I)	9
Aḍḍaṁ = Aṭṭaṁ (Sī)	1
Atidhātatāya = Atibhāratāya (Ka) Atidāvatāya (Syā)	266
Atītabhave = Atītattabhāve (Sī, Syā, I)	143
Atthāya = Atthe (Sī, Syā, I)	358
Atricchaṁ = Atricchā (Sī, I)	211
Atha = Avassaṁ (Syā, Ka)	188
Adiṭṭhapubbadukkharūpo = Atidukkharūpo (Ka)	174
Addasa = Addasaṁsu (Sī, I)	335

Nānāpāṭhā	Piṭṭhaṅkā
[Da]	
Dakkhiṇajāṇukaṁ = Dakkhiṇajattuṁ (Sī) Dakkhiṇajannu (Syā, I)	107
Dattatthero = Uttaratthero (Sī) Uttatthero (I)	362
Datvā = Uccāretvā (Syā, Ka)	194
Dappena = Dittarūpena (Ka)	390
Dasa = Cuddasa (Sī, I, Ka)	276
Daharo kapi saddheyya = Daharopi taṁ na saddheyya (Sī) Daharopi na saddheyya (Syā)	403
Daḷhaparikkhitto = Naḷaparikkhitto (Sī, I)	70
Dinnadānena rakkhitasīlena = Dinnadāne rakkhitasīle (Sī)	102
Divā = Divasampi (Ka)	339
Dissamānarūpena = Dissamānarūpā (Syā, Ka)	383
Ducchindaniyaṁ = Acchindiyaṁ (Sī) Ducchindiyaṁ (Syā)	127
Duppasayhoti = Duppasahoti (Sī, Syā, I)	201
Durabhisambhavaṁ = Durabhibhavaṁ (Sī, I)	213
Detīti = Na detīti (Ka)	129
Dvaṅgulabahalaṁ = Aṭṭhaṅgulabahalaṁ (Ka)	83
[Dha - Na]	
Dhanikā piyāti = Dhanakāmikāti (Sī) Dhanakāmiyāti (Syā)	401
Dhanukāramuduvākesu = Maruvavākesu (Sī) Marucavākesu (I)	105
Dhammakathikoti = Dhammikoti (Sī, I)	393
Dhammantevāsiko = Kammantevāsiko (Sī)	253
Dhuttikadhātutā = Dhuttikajātikā (Syā) Chindahirottappāvuttikadhātukā (Ka)	104
Dhenūnaṁ = Rohiṇīnaṁ (Sī, I) Khiradhenūnaṁ (Syā)	386
Na karomi cāha = Na karomīti cāha (Sī, Syā, I)	374
Nadamānā = Nisīdamānā (Ka)	60
Nadassaṁ = Nāddasaṁ (Ka)	124
Nadīpiṭṭhena = Nadītitthena (Ka)	12
Na bhuñjīyantīti = Na subhuñjāti (Sī, I) Na bhuñjitabbāti (Syā)	328

Nānāpāṭhā	Piṭṭhaṅkā
[Pa]	
Paṇḍitena = Atipaṇḍitena (Sī, I)	52
Patanabhāvaṁ ñatvā = Patanabhayena (Syā, Ka)	81
Patiṭṭhāpentena = Patthentena (Ka)	125
Patiṭṭhito = Patthito (Ka)	163
Patitamacchaṁ = Jāle pakkhittamacchaṁ (Ka)	363
Pattacīvarāneva = Maṭṭacīvarāneva (Sī)	407
Patvā = Datvā (I)	382
Pathavissitā = Paṭhavinissitā (Sī, I)	283
Papātānusārena = Papātataṭānusārena (Sī) Pabbatānusārena (Ka)	108
Pamattā = Pamuttā (Ka)	296
Pamādena = Amattāti appamāṇena (Sī, I)	390
Pamukhe = Padumake (Sī, Syā)	294
Pamoceyya = Pamocetvā (I, Ka)	226
Parato = Purato (Sī, Syā)	338
Parājayabhāvassa = Parajjanabhāvassa (Sī, I)	19
Paridahissati = Paridahessati (Sī, I)	182
Paridahissatīti = Paridahessatīti (Sī, I)	182
Paripanthena = Paribandhena (Ka)	18
Parivattesīti = Parivattayīti (Sī, I)	152
Parivāretvā = Sampaharitvā (Sī) Samparivāretvā (Syā, I)	191
Parihāyamāno = Asukhāyamāno (Sī, I)	27
Parehipi na viheṭhīyati = Parepi na viheṭheyyāti (Syā)	387
Palapante’te = Vilapantete (Syā, Ka)	292
Palāya’hanti = Palāyihanti (Syā, Ka)	307
Palāyikaṁ paribbājakaṁ = Palāyitaparibbājakaṁ (Ka)	235
Palāyitaparibbājakaṁ = Palāsīparibbājakaṁ (Sī) Palāyiparibbājakaṁ (Syā, I)	198
Pavattiyā = Pattayasā (Syā, Ka)	384
Passatha = Vayassa (Sī)	68

Nānāpāṭhā	Piṭṭhaṅkā
[Pa]	
Paharitvā = Hatthe pahaṁsitvā (Sī) Hattena pahaṁsitvā (I)	93
Pahiṇakammena = Pahenagamanena (Sī, I)	74
Pāṭalinagare = Potale nāma nagare (Sī) Potali nāma nagare (I)	142
Pātiyaṁ = Pākiyaṁ (Sī)	177
Pātetvā = Pothetvā (Ka)	124
Pānadūpamoti = Dupāhanūpamoti (Syā, Ka)	204
Pāpuṇissasi = Pāpuṇissanti (Sī) Passissati (Syā) Passanti (I)	183
Pārāsariyo = Porāṇācariyo (Ka)	185
Pivanti ce = Pivanti ve (Sī) Pivantiva (I)	115
Pivanti ce = Pivanteva (Sī, I)	115
Pucchiṁsu = Āpucchiṁsu (Ka)	19
Puñjitvā = Puñchitvā (Sī) Suphusitvā (Ka)	357
Puṭṭho = Phuṭṭho (Sī, Syā)	88
Puṭṭhoti = Phuṭṭhoti (Syā)	88
Pubbārāme = Jetavane (Ka)	404
Pubbepi āsādesiyevāti = Mīḷhena pakkhipiyevāti (Ka)	193
Purimakaṇḍapuṅkhe = Purimakaṇḍaṁ puṅkhe (Syā) Purimakaṇḍaṁ pakkhena (Ka)	81
Purise = Vāṇijake (Ka)	116
Peseti = Paveseti (Syā, Ka)	83
Porāṇapakatiṁ = Pubbapakatiṁ (Syā)	89
[Ba]	
Balliko = Malliko (Sī)	3
Ballikoti = Mallikoti (Sī)	3
Bahipasse pamukhe = Bāhirapadumake (Sī) Bāhirapasse padumake (Syā)	294
Bahu-āgatā = Bahu-āgato (Sī, I)	53
Bahumāyā = Thaddhahadayā (Sī) Thaddhahadayo (Syā)	106

Nānāpāṭhā	Piṭṭhaṅkā
[Ba]	
Bārāṇasyanti = Bārāṇassanti (Sī, Syā, I)	392
Byagghacchāpasarīvaṇṇa = Byagghacchāpasadisavaṇṇa (Syā)	396
Byagghacchāpasarīvaṇṇāti = Byagghacchāpasadisavaṇṇāti (Syā)	396
Brahmavaṇṇaṁ seṭṭhavaṇṇaṁ = Brahmavakkaṁ seṭṭhavakkaṁ (Ka)	13
Brāhmaṇagāmato = Brāhmaṇavāsato (Syā) Brāhmaṇavāṭato (Ka)	332
[Bha]	
Bhaggāti = Gaggāti (Sī, I)	15
Bhattā = Tāto (Sī, Syā, I)	307
Bhaddalī = Kundalī (Sī, I)	306
Bharaṇaposakā = Bharaṇaposako (Syā)	357
Bharuraṭṭhe Bharurājā = Kururaṭṭhe Kururājā (Ka)	156
Bharurājāti Bharuraṭṭhe = Kururājāti Kururaṭṭhe (Ka)	158
Bhāvetvā = Ghaṭetvā (Syā, Ka)	361
[Ma]	
Maṁsaṁ uppāṭanakālo = Papaṁ uppādanakālo (Ka)	258
Makkhetvā = Pakkhipitvā (Sī, I)	22
Maggaṁ gahetvā = Migaṁ gahetuṁ (Ka)	49
Maggaṁ gahetvā = Migaṁ gahetuṁ (Syā, Ka)	186
Mataṭṭhānaṁ = Āmakaṭṭhānaṁ (Ka)	50
Matiṁ = Patibbataṁ (Ka)	296
Mattavaravāraṇā = Mattavāraṇo (Ka)	129
Mattikālepanaṁ karissantīti = Mattikālepaṁ dassantīti (Sī, I)	22
Madhurasaddo = Mudu madhurasaddo (Sī)	396
Manasi = Sarasi (Ka)	255
Manussassa = Sampannamānasassa (Sī, I)	272
Mandaṁ sammajjanaṭṭhānaṁ = Maṇḍapasammajjanaṭṭhānaṁ (Syā) Maṇḍalasammajjanaṭṭhānaṁ (Ka)	402
Mama = Tava (Sī, I)	166

Nānāpāṭhā	Piṭṭhaṅkā
[Ma]	
Mamāyanaṭṭhānamassa = Piyaṭṭhānamassa (Sī, I)	251
Mahatthikā = Mahiddhiyā (Sī, Syā, I) Mahiddhikā (Ka)	372
Mahiṁsacammānaṁ = Mahiṁsacammāni (Sī, Syā)	83
Mahesī cātipi = Mahesī vātipi (Sī, Syā)	355
Mātikā = Cāṭikā (Sī)	178
Migānaṁ siṅgālo = Kotthuko (Sī, I) Koṭṭhako (Syā)	398
Mittikā = Pattikā (Sī, Syā, I)	165
Mukhato lohitaṁ paggharati = Mukhaṁ lohitamakkhitaṁ (Sī, Syā, I)	141
Mūlaghaccāya = Mūlaghacchāya (Ka)	48
Mokkho = Sukhaṁ (Ka)	328
Morachade = Morapāde (Sī, Syā, I)	201
[Ya]	
Yaṁ = Yattha (Sī, I)	371
Yaṭṭhiphiyāni =Padarāni (Sī, I) Yaṭṭhiyāni (Syā)	101
Yamunāya = Nammadāya (Sī, I)	310
Yasapāṇi = Pāyāsapāṇi (Sī)	171
Yuddho = Yuddhe (Sī, Syā)	363
Yo = So (Sī, I)	13
Yo = So tvaṁ (Ka)	35
Yoggāciṇṇaṁ caraṇaṁ = Yoggaṁ ciṇṇacaraṇaṁ (Sī) Yoggā ciṇṇacaraṇaṁ (Ka)	152
Yo varattaṁ = Yo ca yottaṁ (Ka)	226
Yo vāpi = Yo cāpi (Ka)	374
[Ra]	
Rakkhāmi = Rakkhiṁ (Sī, I)	335
Rajjena = Yasena (Sī)	79
Raṭṭhehi = Raṭṭhena (Sī, I)	157
Rājakārāme = Rājikārāme (Ka)	14

Nānāpāṭhā	Piṭṭhaṅkā
[Ra]	
Rukkhabile = Rukkhajāle (Ka)	47
Rumāya uppanna = Dumāyaṁ uppannaṁ (Ka)	344
Renukanti = Rerukanti (Sī, I)	210
[La]	
Lakuṇḍakabhaddiyaṁ = Lakuṇṭakabhaddiyaṁ (Sī)	129
Lañjantūti = Limpantūti (Sī, I)	224
Lañji = Limpi (Sī, I)	224
Laḷamānā = Vilāsamānā (Syā) Kīḷāyamānā (Ka)	111
Lābhaṁ = Lābhassa (Sī, Syā)	287
[Va]	
Vaṭṭapotakaṁ = Maṇḍūkapotakaṁ (Sī, I)	363
Vaṭṭamayaṁ = Vaddhamayaṁ (Sī, Syā, I)	140
Vaṭṭetvā = Vaḷetvā (Sī, I) Pīḷetvā (Ka)	177
Vaḍḍhakī = Vaḍḍhakī nivattetvā (Sī)	18
Vaḍḍhitabhattaṁ = Bhattavaḍḍhitikaṁ (Sī, I)	325
Vattamānakiriyaṁ = Vattanakiriyaṁ (Sī, I) Manussānaṁ kiriyaṁ (Ka)	169
Vadāpetīti = Dāpetīti (I)	363
Vantattā = Abhavā (Sī, I)	182
Vambhetukāmā = Vañcetukāmā (Sī, I)	237
Vayassa = Siṅgāla (Ka)	396
Valāheneva = Vālāheneva (Sī)	118
Vasanagāmaṁ gato = Vasanagāmato (Syā)	140
Vasasi = Vasāpesiṁ (Ka)	356
Vāreti = Vārento (Syā)	399
Vāretukāmo = Hāretukāmo (Sī, I)	161
Vijjamānesu vākesu = Vijjamānāsu maruvāsu (Sī) Vijjamānāsu marūdvāsu (I)	105
Vitarāmi = Visahāmi (Sī, I)	13

Nānāpāṭhā Piṭṭhaṅkā

[Va]

[Sa]

Nānāpāṭhā	Piṭṭhaṅkā
[Sa]	
Sāmike kālakate tena sokena = Sāmikavasena sokena (Sī, I)	362
Siṅgīveramaricādīni = Siṅgīverajīrakādīni (Sī, I)	327
Siṭṭhaṁ = Satthaṁ (Sī, Syā, I)	272
Siddhippattā = Siddhiyātrā (Syā)	268
Sinnapattoti = Sīnapattoti (Sī) Sītapattoti (I)	149
Sīlena vā nihīnatarā = Vatādīhi vā na samā nihīnatarā (Ka)	347
Sujāte = Tato (Sī)	315
Sutvāpi = Ñatvā (Ka)	156
Sudanti = Assutāti (Syā, Ka)	366
Sundarīmāraṇaṁ = Sundarīsamāgamaṁ (Syā, Ka)	373
Supavattitaṁ = Suppavatti (Sī) Suppavattati (Syā)	271
Suphassā = Supassā (Syā)	390
Suvaṇṇoti sundaravaṇṇo = Supaṇṇoti sundarapaṇṇo (Sī, Syā, I)	98
Suhadayoti maññasi = Hadaye atimaññasi (Sī, I)	245
Suhadayoti maññasi = Hadayetimaññasi (Sī, I)	245
Sete katvā = Nitthuse katvā (Syā)	254
Sena = Sakena (Sī)	20
Seyyo = Seyyā (Sī, Syā, I)	380
Soṇḍasahāyena = Bhaṇḍaṁ pahārakena (Ka)	380
Sodhetvā = Pothetvā (Sī, Syā, I)	363
Sodhetvā = Sādhetvā (Sī, I)	308
[Ha]	
Haññāmāti = Hañchemāti (Sī, I) Hañchāmāti (?)	376
Hatthattaṁ = Hatthatthaṁ (Syā)	344
Hatthīnaṁ me vasena = Hatthīnaṁ laṇḍavasena (Ka)	93

Jātakaṭṭhakathāya dutiyabhāge

Gāthāsūci